

TOMUS III.

Continens

HISTORIAS,

Sub gubernatione

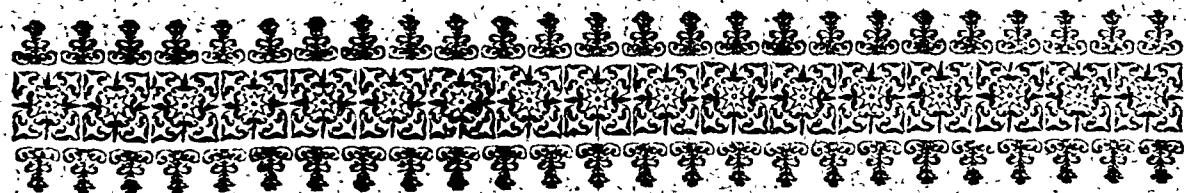
Ferdinandi I. Imperatoris,

Et

Epitomen rerum ab An. Domini M.D.LVIII.

usque ad finem Anni M. D. LXIV. in variis Orbis
partibus gestarum.

AD
LECTOREM,

in Tertium Tomum

P R A E F A T I O.

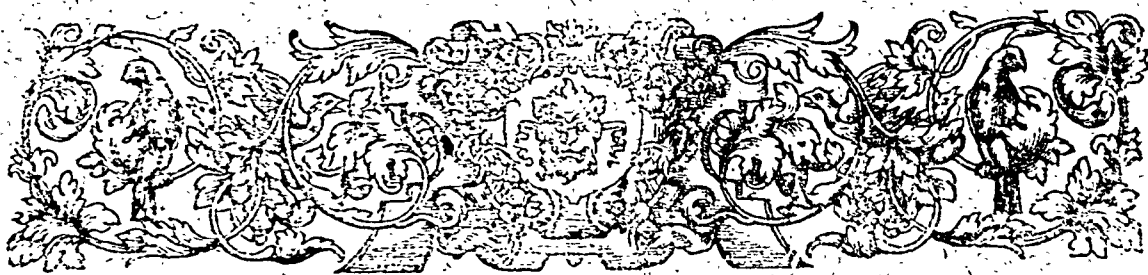
E argumentum hujus Tomi, cognatione cum Secundo & quarto, continuatione ac ordine, satis superque supra in praefatione, in secundum Tomum dictum est, quæ iterum hic commemorare supervacaneum fuerit. Epitomen vero rerum sub Ferdinandi Imperio gestarum, quod attinet, quæ ad finem hujus Tomi adjecta est, D. Simon Schardius (piæ memoriæ) ex aliis Scriptoribus magna diligentia collegit. Vero simile autem est, idcirco eum in inscriptione illius pag. 16. Historiarum solum Studiosi mentionem fecisse, non suum quoque nomen apposuisse, quod cum multi adhuc vivant, quorum acta & res gestas complexus est, & quorundam offensionem sibi fore existimavit, si à se confectam esse iis constaret. Ita enim propemodum omnis ordinis atque conditionis homines sunt affecti, ut actiones ac facta sua, qualiacunque sint, laudari cupiant, notari, ægrè molestèque ferant. Unde à veteri illo Comico verissimè dictum est: Obsequium amicos veritatem odium parere. Etsi igitur hac fortè de causa D. Simon Schardius, cum in hac vita commoraretur, Authorem se hujus Epitomes laudare noluit, tamen cum jam, vitæ suæ curriculo confecto, rebus exemptus humanis, liber sit ab omni periculo, memoria autem ejus ex hac bona opera celebrior; & apud eos, qui eam probant, gratiosior sit futura, non celare Lectorem nomen ejus visum est. Vale, Calendis Augusti, Anno Domini M. D. LXXIV,

AU-

AUTHORUM, LIBRORUM, OPUSCULORUM ET Tractatum, qui in hoc Tertio Tomo continentur, ELENCHUS.

D E cade Domini Melchioris Zobel V ^r ürstburgici Episcopi, ac Orientalis Francie Ducis, Historica narratio, Authore Petro Lorichio pag. 1.	
Caspari Stilbini Satyra in sicarios, qui D. Melchiorum Zobel Episcopum Herbipolensem ex insidiis adorsi, anno Domini 1558. die Apr. crudeliter interfecerunt.	5
Guillemi Paradini, de motibus Gallie, & expugnato receptoq. Ilio Calctorum, anno 1558.	9
Adriani Tornebi de Calisio capto Panegyris.	19
Eadem de re ad Henricum II. Francorum Regem aliud Carmen.	22
Eadem de re Michaëlis Hospitalis ad Francisc. Lotharingum Guisiorum Principem Epistola	24
Eadem de re aliud ejusdem carmen.	26
In reditum ab expugnatione Caleri Francisci Lotareni Guisiorum Ducis aliud.	27
In reditum ejusdem Ducis. Ioachimus Bellajus.	ead.
D E Theavilla capta Michaëlis Hospitalis carmen.	ead.
Ioannis Aurati Poëta in Guisii Ducis ex Italia reditum.	28
Aliud ejusdem de Calctum urbe nuper à Gallis Guisio Duce recepta.	ead.
Aliud ejusdem ad Henricum Valesium Regem Francorum de Calctica Victoria.	29.
Aliud ejusdem de Rege Henrico in equo Veredo ad Calctes vello.	29
Aliud ejusdem de Ducis Parmensis copiis à Ferrariano Principe nuper suis fugatisq.	ead.
Davidis Georgii Holandi Haresiarche vita & doctrina, quamdiu Basilea fuit, tam quid post ejus mortem cum cadavere, libris, ac reliqua ejus familia actum sit, per Rectorem & Academicum Basiliensem, in gratiam amplissimi Senatus ejus urbis conscripta.	30
Tertii belli descriptio, quod magnus Rutenorum Princeps contra Livones gessit, anno 1558. quo Civitas & Provincia Torpatensis à Moscovitis expugnata & victa est.	39
Historia belli Dietmarsici gesti, A. 1559 à Rege Dania Friderico, & Slesvici ac Holsat. Ducib.	46
Item ejusdem Regis Friderici Coronatio, facta anno eodem, die mensis Augusti 20. descripta carmine ab Hieronymo Hosio Poëta laureato.	65
Elogium seu effigies Ioannis Rantzovii Equitis Holsati aurti.	73
Aliud sub ejusdem effigie.	76
Epitaphia varia in ejusdem obitum & tumultum conscripta, anno Domini 1565. mense Decembri, cujus die 12. e vita decessit.	77 seqq.
De sepultura & exequiis funebribus ejusd. appendix, per Christoph. Kellinghausen Hamburgens.	80
Aliud ejusdem Epitaphium in eundem Ioannem Rantzovium.	82
Vera narratio, quomodo D. Maximilianus Bohemie Rex &c. electus fuerit in Regem Romanorum Francofurti ad Mœnum, anno Domini 1562. die 24. Novemb.	83
Narratio de gloriosa & solenni Coronatione Romanorum Regis Divi Maximiliani facta, eodem loco & anno, die ultimo Novembr.	85
Convivii Casarei descriptio eodem die celebrati.	86
De Electione & Inauguratione Maximiliani II. Romanorum Regis Francofurti ad Mœnum, anno 1562. Historia, per Adamum & Nicolaum Heydenes fratres descripta.	88
Ioannis Posthii Germershemii carmen gratulatorium, ad Divum Maximilianum II. Rom. Regem.	92
Ejusdem in eundem finem, & in ea. qua in ejusd. Regis Inauguratione acta sunt, varia Epigramm.	94
Martini Fluberi Basiliensis Epigramma in carmen gratulatorium Posthii.	ead.
Joannis Lauterbachii, ad eundem D. Maximilianum II. Roman. Regem carmina gratulatoria, & in ejusdem Coronationem Epigrammata.	95
Relatio Ebraimi Strotschenii Solymanni Turcici Caesaris Legati ad D. Ferdinandum ejus nuntio Francofurti, anno 1562. die 27. Novemb. in Conventu Electorum & Principum lingua Sclavonica recitata, cum Catalogo comitum ejusdem.	96
Exemplar literarum creditoriarum eidem Legato in causa induciarum octennalium, ad Ferdinandum Casarem, à Solymanno datarum.	97
Catalogus Electorum, Principum, Legatorum, Comitum Baronum, Nobilium & Doctorum virorum, qui huic Inaugurationi interfuerunt.	99
Expositio causarum, quibus Elizabetha Anglia Regina commota est, cur militem coegerit, inimicis Gallicorum moruum.	110
Ad confessionem sive indicium Joannis Poltronii, de cade Francisci Guisiorum Ducis, responsio Arnoldi Francia & reliquorum, quorum nomina in eo indicio edita jactantur, 21. Februarii, Anno Domini 1562. in pago S. Hilarii ad Mesminum facta.	113
Epitome rerum gestarum in variis orbis partibus à Confirmatione Ferdinandi Caesaris, sub ejusdem Imperio hinc inde gestarum ex variis aliorum scriptis ab anno 1558. usq. ad finem anni 1564. magna diligentia & studio à D. Simone Schardio &c. collecta.	123

TOMUS. III.
DE CÆDE REVEREND.
PRINCIPIS, D. MELCHIORIS
ZOBELLI, HERBI POLENSIS EPISCOPI,
AC ORIENTALIS FRANCIAE DUCIS,
HISTORICA NARRATIO.

ISTI IN TANTA Perditorum hominum audacia, & hac infinita scelerum omnium impunitate, minimè tutum sit, magnarum ac variarum rerum sui temporis casus atq; eventa literis mandare, propterea quod in veritate simulas maximopere extimescenda est. Tamen cum intelligerem, non apud finitimos tantum Nostros, verum etiam apud eos, qui longe absunt, de crudeli & miserabili cæde Reverendissimi & Amplissimi Principis Melchioris Zobelli, Episcopi Herbipolensis, & Franciæ Ducis, multa, partim falsa fictaque, partim etiam contumeliosa, disseminatis duperis que hominum sermonibus jacari, facere non potui, quin rem totam, ut gesta est, breviter exponerem, ipsumque (si possem) mortuum, pro meo erga illum officio ac pietate, in bonam hominum existimationem vindicarem. Persuasum autem velim esse omnibus, me non ad alienæ voluntatis arbitrium, sed libero & sincero iudicio hæc scribere aggressurum, nec, ut dolori meo serviam, quæquam, contumeliæ causa, libertate orationis perstringere, abest hoc à natura mea, abest à moribus plurimum. Sic tamen existimo, multos bonos & amantes patriæ, ejusdem sceleris cogitatione, quam me ipsum, gravius ac vehementius interdum commoveri. Non enim hæc unius tantum hominis privata calamitas existimanda, & à Principum reliquorum periculis segreganda est, præsertim cum non desint, qui immanissimum hoc facinus ita verbis extollant, ut imitari cupere planè videantur. Atque hoc quidem in tam ancipiti rerum motu dum variis passim terroribus & periculis, non solum externis verum etiam domesticis, imperium concutitur, & ad interitum penitus impellitur, quanto perè præcavendum sit, nemini obscurum esse potest. Qua enim ratione, in tam nefaria latrocinandi consuetudine, & inveterato prædandi usu, omnique militiæ disciplina inquinata & perversa, dum nemo militaribus præceptis obtemperat, tot imminentibus malis & calamitatibus obviam ibimus? Quibus satis firmis præsidiiis, sublata principum auctoritate, in tanta animorum defectione & dissidentia, quantam alia ætas nul-

la unquam vidit, afflicta patriæ opem & auxilium afferemus? Proditiones & clandestina cum hostibus pacta non pertimescimus? Sic enim à majoribus accipimus, in remilitari virtutem multum valere, tum plus etiam disciplinam. Sed de his, quando ea non sunt muneris nostri, viderint ij, penes quos rerum omnium potestas est: Nos vulnera hæc Reipublicæ aperire & ostendere possumus, curare non possumus. Nec vero ab instituto meo alienum esse puto, si antequam ad factum ipsum veniam, pauca prius de interf. & Principis familia, de moribus ac natura, totoque vitæ genere dicam, quibusque initiis, hæc tantæ in illum acerbissimi odij & invidiæ procellæ excitatæ fuerint. Natus est MELCHIOR ZOBELLVS in Orientali Francia, Provincia virtute Majorum maximè libera; honesto apud suos loco, patre Equite Franco, à quo liberaliter educatus, & eruditus (ut ea ferebant tempora) Viris in disciplinam traditus fuit, qui teneriores ejus annos alerent instituerentque ad virtutem. Sed cum eo tempore contemptæ jacerent literæ, ac bellicæ potius virtutis commendatione, lumina omnia homines consequerentur, ætate corroboratæ, cum laboris patientissimum, & ad omnem famis & frigoris tolerantiam firmatum corpus haberet, ad initia rei militaris discenda animum applicavit. Nec ita multo post, tumultuantibus passim in Germania rusticis, in arce Herbipolensi, in quam se, cum multis alijs fortissimis Viris, Duce Friderico Brandenburgico, Ecclesiæ Præposito, ad Reipub. auxilium intulerat, omnem obsessionis difficultatem ac periculum perpeffus est. Difficillimis deinde temporibus, infestissimo Turcarum exercitu Pannoniam fœdè & crudeliter vastante, militatum illuc abiit, ubi & in perpetendis laboribus, & adeundis periculis, magni atque excelsi animi illustre specimè dedit. His peractis rebus, per honorifico domi Sacerdotio præditus, in omni vita modestus, continens ac temperatus extitit, nihilque tam amplum fuit, quo non ille in primis dignus judicaretur. Itaque Decanatum ob singulare pietatis & religionis studium consecutus, Cunrado à Bibra, Episcopo, vitæ functo, in ejus locum maxima omnium ordinum lætitia, ac gratulatione suffectus est. In eo dignitatis gradu, & cæsi multas sibi propositas difficultates videt.

ret, Rempublicam tamen liberè & sine metu administrabat, amicitiam & pacem cum vicinis colebat, nihil, quod ad devinciendas amicitia hominum voluntates pertineret, omittebat: juris æquabilem tenebat rationem, suorumque civium commodis, utilitati, saluti, quibuscunque rebus poterat, consulebat. Amabant in eo homines inter ceteras virtutes summam lenitatem & mansuetudinem, spectatos mores, animum ab omni cupiditate remotum, nullaque malevolentia suffusum, aditus ad illum omnibus patebant, magna in audiendis admittendisque hominibus facilitas, nullus in negotiis neglectus, in decernendis expediendisque rebus diligentia singularis, & in verbis fides. Ex religionis autem dissidiis atque offensionibus magnum animo capiebat dolorem, deque iis legitimis potius deliberationibus, quam armis decerni, omnemque hanc labein & confusionem nostri temporis sanari, vehementer optabat. Itaque cum Paulus IV. Pontifex Rom. ex omni regione orbis terrarum Viros doctos Tridentum ad Concilium habendum vocasset, in quo tot incommodis quotidianisque detrimentis subveniretur, quamprimum illuc contendere, operamque Reipublicæ Christianæ suam navare statuebat, idque fecisset omnino, nisi e medio cum cursu impendens patriæ discrimen, quod ille tum animo providebat revocasset. Unde facile apparet, quantopere veterem ille disciplinam ac sanctitatem pristinam revocari, moresque infectos emendari ac corrigi concupiverit. Confectis rebus necessariis, requiescere ubi volebat, animumque ex laboribus reficere librorum lectione sacrorum in primis & eorum, quibus Virorum illustrium expressi mores, natura, consilia, & res præclare gestæ continentur, mirifice delectabatur, cæli etiam motum, ac lunæ, ac solis vias, ortus & obitus siderum, ab earum disciplinarum peritis audire, ac mente complecti, magnitudinem terræ metiri, locorum situs, urbes, fluvios, maria, portusque explorare solebat. Si verò majoris aliquid otij nactus esset, id in venatione lubentius ac sæpius consumebat, cum quod eam exercitationem honestissimam semper habitam non ignoraret, tum etiam ut valetudinem, qua satis firma utebatur, ea laboris consuetudine ac patientia confirmaret: in quibus tamen animi oblectationibus ita versabatur, ne quod interea Reipublicæ tempus eriperet. Concitatum deinde fuit acerbissimum & calamitosissimum bellum, cum homines potentes nova quædam spectantes, per tot annos conservatam Episcoporum dignitatem, & juris administrationem, funditus extinctam cuperent, sibi in hac imperii inclinatione omnia licere existimarent: In ejus belli initio, antequam res ad manus pervenisset, quid ille non fecit? quibus aut sumptibus, aut laboribus pepercit? quas non conditiones hosti proposuit, ut sibi populisque suis pacem redimeret atque otium? Posteaquam verò omnia, quæ ad leniendos hostium animos, accommodata esse viderentur, nihil profecissent, Deum primum Optimum Maximum ac homines contemnens, invitum se ad arma cogi, summa virtute universam belli molem, cum confœderatis excepit, injurias illatas propulsavit, hostem sudit

fugavitque, omnesque fortunæ injuriæ ac varietates, incredibili animi magnitudine superavit. Nulla tamen interea onerum & exactionum acerbitate populum pressit, nisi quam periculosissima patriæ tempora & extrema propè necessitas non postulare modò, verum etiam flagitare videretur. Sed universa eorum temporum Historia, cum publicis literarum monumentis consignata sit ad memoriam hominum sempiternam, nihil dicam amplius, quod etiam si vellem, sine acerbissima præteritorum recordatione non possem. Ex illius belli reliquiis, cum quidam facto omnium fortunarum naufragio, pedem ubi in suo ponerent, non haberent, militari primum insolentia turbas facere, discordias alere, saltus & itinera latrocinii infestare, postea etiam quod hoc vivo, bonis, quæ per dedecus amiserant, frui se posset diffiderent, desperatione rerum suarum, & domesticis vulneribus impulsæ, consilia de optimo Principe interficiendo agitare clam inter se coeperunt, ad quod facinus perficiendum audacia illis nunquam defuit, occasio semper defuit. Manabant tamen hæc interea in vulgus, multorum oculi, atque aures eos excursores observabant, ipsumque Principem, ut in se custodiendo plus aliquantum diligentia poneret, monere & hortari non desinebant. Sed is, ut animo erat alto, minimeque suspicioso, & ad pericula confirmato, adduci non potuit, ut aut timeret, aut crederet, tantum scelus in hominem cadere posse. Huc accedit, quod nullas illi inimicitias, nullum periculum denunciaverant, & paucis ante diebus interposita Principum Electorum, ipsiusque in primis Romani Imperatoris autoritate, sic inter partes convenerat, ut de tota controversia per certos homines amicè disceptaretur. Itaque pactis quasi induciis, nullum in Urbem præsidium, nullas viarum ac portarum custodias habere, paucis comitatus ex arce quotidie per loca in suburbano ad fraudem maxime opportuna descendere, quæ una in re, parum putatur cautus providusque fuisse. Et hoc quidem in loco, consideranti mihi varios calus & ludibria fortunæ, ad quæ nascimur, verum videri solet, quod à Veteribus crebro usurpatum fuit, diem & horam magnas sæpe clades afferre, cum uno quasi momento omnium vis malorum atque calamitatum impetus conspirat atque irrumpt. Et si penitus has fortunæ vicissitudines considerare volumus, profectò HUMANA VITA MISERIA EST. Prædie itaque Iduum Aprilis, quindecim nefariæ illius, conjurationis socij, quorum ego nomina vel nescire volo, vel non dicere, in urbem se vesperi una cum mercatoribus intulerunt, partiti inter se diversoria, ut eò melius omnem insidiarum suspensionem vitarent, neve vino obruti, vocem aliquam indicem conjurationis emitterent. Luce orta, Princeps rerum omnium ignarus, nihilque nisi de commotis ac salute suorum populorum cogitans, secundum usitatum morem institutumque Majorum, in urbem venit, animo tamen præter solitum quasi divinatione quadam de propinqua morte mæsto ac conturbato, quem ejus mærorem aliud etiam insuper ostentum, quod non ita pridem acciderat, tunc in mentem illi veniens, vehementer auxit. Ipsi enim Calendis Januariis

In Curiz vestibulo scalarum gradus ascendens, in calvam humani capitis, à nemine eorum, qui præcesserant observatam, pede impègerat. Quod cum aliquid gravius portendere illi visum esset, magnus animum terror pavorque inceserat, ad misericordiam deinde & fragilitatis humanæ recordationem conversus, puero ut tolleret eas reliquias, sedibusque suis reponderet, mandaverat, Deumque Optimum Maximum, ut illud omen inane esse vellet, precatus erat. Hæc igitur cum mente tunc revolveret, & aliud ex alio incideret, solitoque ipse appareret taciturnior, domesticici quidam & familiares, ut in urbe eo die pranderet, animumque à molestiis abduceret, admonerant: Verum ubi nulla ratio, nullumque consilium vim fati superare potuit, in arcem reditum ut conficeret, equum conscendit, quod à duobus præcursoribus & emissariis animadversum cum esset, insidiatoribus, ut locum antecaperent, renunciatum ferunt: Pluvius est Mænus, urbem Herbiopolim (quæ totius Regionis caput est) in plano sitam interfecans, ejus utramque ripam pons lapideus conjungit, ultra pontem oppidum est, publicis privatisque ædificiis & templis pulchre exornatum; habitatoribus autem non adeo frequens, tuti ex omni parte receptus, ad dextram declivem per locum ad flumen, patens & liber aditus, ubi & aquatio est, & è regione paulò editiore in parte diversorium. Ibi hostes Principem opperiebantur, apta ad tempus simulatione, quasi vinum eo ex diversorio peterent; ferreamque soleam equi ungulæ inducerent. Itaque cum jam hora fatalis ignominiosæ cædis advenisset, Princeps in locum insidiarum delatus, ubi tot simul armatos, equis insidentes, totiusque corporis habitu, armorum & vestium usu terribiles, in se unum conversos vidit, ad primum quidem conspectum nonnihil commotus, animo tamen celeriter confirmato, ulterius progressus, cum unus ex iis satis humaniter venienti se obtulisset, benigno eos vultu salutavit. Hic (proh Deum atque hominum fidem) ille latronum Dux atque Princeps, cæteris immanior, ardentibus scelere & furore oculis, ex insidiis, inerinem, nec opinantem aggressus, moriendum esse magna voce proclamavit, suosque cohortans, ne quæquam clabi sinerent, ipse immanis beluæ modo, in Principem irruens, pilâ igneo pulsâ tormento pectus ejus trajecit, eodemque ictu humerum sinistrum perfregit. Tum demum omnes reliqui novo clamore sublato in perterritos, ut quisquis proximus erat, impetum facere, cedere, tum armorum telorumque conflictu, crebrisque tormentorum emissionibus recta viæque resonare, equi ferocitate exultantes concurrere, omniaque protelere, viri fortes ac strenui ad terram ruere; gemitusque morientium audiri; quo spectaculo in libera & pacata civitate post hominum memoriam nihil est unquam visum indignius. Princeps gravi accepto vulnere, perclivum, sabulo & silice stratum, in arcem properabat, hostem ad portas jam esse, urbisque excisionem ac vastitatem moliri existimans, itaque ut unumquemque habebat obvium, portas claudere, arina capere, urbem ab eversione defendere, interruptis & morientibus vocibus hortabatur, donec ad extremum sanguine ferè omni profuso per suorum ex

arce obviam venientium humeros ex equo sublatus est. Morienti Johannes Sinapius Medicus, magno Vir ingenio, magna doctrina, & in hac ingravescente jam ætate suavitate cum morum, tum orationis prope singulari, suprema pietatis officia præstitit. Nam & humojacenti pallium substravit & dulcissima commemoratione Passionis & meriti Dei & conservatoris nostri Jesu Christi pie consolatus est suisque interfectoris, ut ignosceret, admonuit. Ad quæ Principes cum iam ipsa in morte oppressa vox esset, ad Cælum oculos sustollens annuit, humilescque inter arbusculas, nudo in solo, tot oppidorum ac Populorum Princeps, extremum spiritum, à superveniente tamen Sacerdoti, à peccatis rite expiatus, sine gravi sensu doloris, exhalavit, animamque Deo, à quo acceperat, reddidit. Corpus pulvere, tabo & sanguine atro conspersum ac scædatum, miserabile spectantibus rerum humanarum exemplum præbuit. Paucas deinde post horas *Jacobus Fuchs*, Cubicularius Principis, Eques Francus, candoris & probitatis exemplar, tribus ictibus confossus, decessit. *Wolfgangus Carolus à Wenckheim* Præfectus, perfosso sinistro latere ulque ad XV. Calend. Maji spiritum produxit. Fortissimi gravissimique Viri qui honeste occumbere, quam fidem in Dominum suam, tam necessario tempore deferere, satius atque prius putaverunt. Vulnerati etiam alij Viri nobiles, digni genere & Majoribus suis, *Friedericus Baro à Gravenek*, *David à Rodt*, *Christophorus Voÿt à Rieneck*. Paucos qui arma capiendi, seseque defendendi tempus non habebat, fuga reliquos à cæde fecit. Hostes abtrusarum vallium periti, citatis equis per portam, quam socij insederant, ut suis tuto recipiendi facultatem darent, eruperunt, fistulasque suas ferreas, in summo jugo, pulvere & pilis denuò infarcire conspecti sunt, nemine prorsus eos insequente, cum neque intelligi homines, quid in tanta, tam repente quasi offusa eorum animis caligine fieri deberet, aut posset, & equites suos Princeps eo die ablegasset, ut mercatores per fides suos iter facientes *Kittingam* oppidum usque perducerent. Signo tumultus, ab iis qui in speculis erant, dato, Cives incendium excitatum rati, ad illud extinguendum, armati per vicos discurrabant, magnis ut fieri solet, clamoribus. Cæde Principis nuntiata mœstum repente omnes silentium horrorque tenuit. Mox singulis acerbum nuncium domum perferentibus, tota urbe fletus gemitusque fiebant, cum nullus esset, cui non afflictæ patriæ charitas lachrymas eliceret. O sortem Principum miseram & calamitosam! O inanem & fallacem hominum spem! Quis est, qui aut cogitando explicare, aut verbis exprimere satis commode, satisque graviter tantam rerum atrocitatem queat? Hostibus tamen ea crudelitate nondum satiatis, sanguinemque adhuc humanam sentientibus, ad XVI. millia passuum ab urbe, *Johannes Zobellus*, Eques Francus, Principem genere contingens, optimus Vir, Græcis & Latinis literis adprimè eruditus, fortè fortuna obvius fuit, priusque in eos incidit, quam quid factum esset, audivisset. Hic ille homo ater, terræ filius, qui prædandi ac latrocinandi præcepta aliis tradit, immani specie, tanquam jubatus D R A C O collum torquens, ut præterito scelere quasi cumulum quendam adjiceret,

nihil hostile opinantem adortus, pila è tormento igitur emissa, latus circa umbilicum subito perripit, & ex equo deturbavit. Dextram deinde, fidei testem, poscens, dextræ suæ omni scelere ac perfidia contaminatæ junxit, & hoc quasi iurejurando, ut sese ad diem & locum quò vellet ipse sisteret, adstrinxit. Captum contra morem, contra omnia conventa ac pacta militaria, spoljavit, equos tres, annulos, torquem auream, pecuniam vi eripuit. Sic optimum ac innocentissimum Principem, qui etiam à cruore hostium castum se & impollutum semper exhibuerat, nihilque unquam violenter aut superbè in quenquam cœlituerat, repentina vis immanissimi sceleris oppressit. At ille quidem, qui dum vixit, omnes suas spes in DEO collocatas habuit, ex misera hac vita, in æternam vitam sublatus, in cœlo nunc, quo ab unigenito DEI filio JESU CHRISTO verum nobis iter ostensum est, felix beatusque ævo sempiterno, & bonis omnibus relictissimò gaudio fruitur. Nobis autem ipsa fortasse temporis diuturnitas doloris avertere levationem poterit, memoriam certè clarissimarum ejus virtutum delere non poterit. In æterna laude versatur Epaminondas, quòd post devictos armis Lacedæmonios, gravi accepto vulnere, & hasta, quæ transfixus erat, è corpore nondum evulsa, cum exanimari se videret, à stentibus quæsserit, *clipeus ne saluus est?* Salvus est: *Evelle periculum miles, ne eo vulsus beatum moriar.* Præclara quidem vox Imperatoris, in victoria suis hostibus animam exaltantis, pro clipeo, cujus fidei ea in pugna opera usus fuerat solliciti. At Princeps noster non de clipeo, sed de vita fortunisque suorum civium, de conjugibus, parvisque eorum liberis anxius, ipsa in morte supremis vocibus quàm clara illi esset patria ostendit. Cujus quidem pietatis suæ fructum pulcherrimum tulit, quò die solenni pompa funeris elatum, universa civitas veris lachrymis amplissimisque laudibus prosequuta est. Liceat autem mihi propter criminolos quosdam obtristatores hoc in loco querere, ab illo Titanum fratre, Duce latronum: *Quatanta ejus in te injuria exitit, ut non captivum eum faceres, abduceres, sed sanguinem ejus concupisceres? & provellum jam atate Principem, cui quantumvis quæso vita reliquum erat, jugulares? Quid fecerat, quid peccarat? Quid commoverat? Uxor, inquit, mea, quam Conradus à Libra Episcopus hæredem scripserat, nihil ex testamento solvit. propterea quòd plura legatum esset, quàm per leges capere illi liceret: me, cum arma contra eum tulissem, via insidiatus essem, pagos incensussem ac diripissem, bonis omnibus exturbavi, socios meos ad es impune facere non permisit, in animadversione ac pœna durior fuit.* An hæc non satis magnæ ad jugulandum Principem causæ videntur? Hæc sanè tua est præclara oratio, tantique tui sceleris defensio: Quid si ne ad criminandum quidem satis idoneas esse has à te commemoratas causas convincam? Scilicet enim Principem à crudeliter (ut levissimè dicam) atque nefariè trucidatum, familiæ suæ emptorem fecerat Conradus Episcopus? Pecunias publicis usibus destinatas, difficilimis Reipublicæ temporibus, ad privatos paucorum usus,

eorum potissimum, qui vitæ suæ & communi libertati insidiarentur, convertere jussit? scilicet cuiquam hominum quicquam eo ex testamento solutum unquam, & uxori tuæ præterita sola fuit? Scilicet ad Principis non pertinet officium ac munus, iis, quibus decet suppliciis, homines sceleribus propè innumerabilibus, contaminatos afficere? Eos, qui privatos non violant modo, sed suo, quem colere deberent atque revereri, Principi manus afferre conantur violentas, omnib. orbare suis bonis atque fortunis? Qua in re quantum Principi mitis suus animus atque clemens obfuerit, quantamque causam interitus intulerit, ipse qui & stultorum semper & sapientissimorum nunquam Magister est, eventus satis ostendit. Quæ cum ita sint, jactare tamen quasi præclaro gesto facinore cervices audent, & quia tacent homines, sese vicissè opinantur, quibusdam etiam immanissimū facinus placet maximè, quibusdam qui meliores haberi volunt, non admodū displicet. Siccinè hodie vivitur? Istane divini humanique juris, maximè erit nobis felicitas loco ducenda confusio? Erit ne in armis & sceleratorum hominum posita libidine, præstantissimorum etiam Principum salus atque vita? Proh Deum atque hominum fidem, in quæ tempora incidimus? Quo me nunc conferam, quo vertam? Quem implorem? Tene, dive FERDINANDE CÆSAR? Cujus illi imperij auspicia, numana victima, hospitis tui sanguine contaminaverunt. An Vos apellem, Principes Electores, Custodes Legum, Defensores LIBERTATIS? Vos, Vos, inquam, fortissimi Viri, summis in id viribus incumbere decet, atque eniti, ut ista probra, & dedecora patriæ, otij & concordia hostes, ad cædæ tantum prædamque nati, qui omnia vestræ dignitatis & imperij jura atque exempla violant, corrumpunt, atque evertunt, pœnas Diis hominibusque meritas debitasque persolvant, ut, vi cohibita & Principum Autoritas & hic Reipublicæ status, vivunt est, qualiscunque est, conservetur. Fundamentum ad futura mala jactum est, multisque (ut initio dixi) æmuli ejusdem audaciæ, team imitandi illius sceleris voluntatem palam indicant, quò magis à Vobis providendum est, ne perniciosam hanc interficiendi Principes viam patientia Vestra muniatis. Confidimus etiam, Deum Opt. Max. (si modò ij erimus, qui esse debemus) contra nefaria ac consecrata latronum consilia, novasque minas, præsentem nobis auxilium laturum. Cujus quidem in hoc etiam, non dubijs significationibus singularis in Nos elucet Benignitas, quòd in tanta Reipublicæ orbitate, optimum nobis Episcopum ac Ducem Fridericum Wirspurgium, amantissimum Patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis prudentiæ, & quod caput est, flagrantem Christianæ pietatis studio donavit, quem domi forisque spectata virtus ad illud dignitatis fastigiū crevit. Nec verò Vobis, FERDINANDE CÆSAR, Vosque Principes Electores, officia suo deerunt fortissimi gravissimique Viri, quos lectus societas conjungit, ipsaque pietas & familiæ decus ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitabit.

Quod ultimum est, hoc magna voce iterum atque iterum contendo, nisi in tanta rerum confusione, dum armorum strepitu aures nostræ undique perfonant, remedium aliquod extiterit, & sublata latrocinia, cædes repressæ, agris & itineribus securitas restituta fuerit, diutius hoc imperium, quod armis & virtute, plurimoque sudore Majores nostri pepererunt, stare non possit. Ipsos autem pacis & concordie hostes, qui tanta scelera

facere consueverunt, admoceo (si pati possunt) atque obtestor, ut tandem aliquando, hanc diuturnam audaciæ suæ crapulam edormiant, & ab isto quasi Pelago & exilio immanitatis suæ ad sobrietatem & rectæ rationis portum redeant, & Patriam amare discant, nec hominum inter ipsos societatem in posterum impediant, quod si omnino pergere decreverunt, Dij faciant immortales, salvâ illi Republicâ funditus evertantur!

AD REVERENDISSIM. ET ILLUSTRISSIMUM Principem & Dominum, D. Fridericum D. G. Episcopum Herbipolensem, & Ostro-Francorum

Ducem &c. bonarum literarum Conservatorem.

SATIRA IN SICARIOS AC IMPIISSIMOS LATRONES, quorum nuper quidam comprehensi sunt, qui Reverendiss. in Christo Principem & Dominum, D. MELCHIOREM ZOBEL, Episcopum Herbipolensem, ac Francia Orientalis Ducem ex insidiis adorti, Anno Domini M D LVIII. die verò 15. Aprilis, perfide

& crudelissimè interfecerunt.
G. ASPARO STIBLINO, Auctore.

SI vacat hos paucos nobiscum perlege versus
Hic, quem tartareo juvat indulgere furori,
Et scelorum genus omne animo versare cruento,
Omnia funcribus miscere, & cæde bonorum
Pollutas jactare manus, sacrasque nefandis
Subvertisse domos ausis, atque omnia præda
Ducere, fortunis indigna sorte colonos
Vertere, matronas per vim tractare pudicas, (aræ:
Temnere sacra Deum, & summi quoque Numinis
Jura negare sibi posita esse, licere, quod usquam
Collibet: Cælos lingua scelerare procaci:
Seditione sacram fœda proscindere pacem.
Infantum vepres passim sparsisse cruore
Et miseros spoliasse, suo quæ parva labore
Comparere diu natis, uxori, & amicis:
Externo Patriam precio male prodere Marti,
Atque ultro se offerre ducem, scelerumq; ministrum,
Qualia præteriti non novit temporis ætas.
Nec Scinis immanis, nec sævi est ausa Prociustis
Conscelerata mannis patrare, nec horridus ille
Sævitia Cyclops, ventrem farcire cruenta
Assuetus cœna, factis cooperta nefandis.
Huc tige turba veni, quorum furor obsidet atras
Tartareus mentes, & devia pectora ducit
Per tenebras errore nigras pallentis Averni,
Hos, moneo, versus animis insigite vestris,
Si non ille graves Cædæmon obserat aures
Vobis, quos trepidum dirus præfultor ad Orcum
Per scelus, & cædes, & facta immania raptat.
Si quid adhuc mentis superest, atque ulla tenebris
In tantis scintilla micat, respiscite, & ipsum
Autorem vitæ, qui vos compegit, amore
Qui vestram fuso delevit sanguine culpam
Insolito ætherea qui cuncta tuetur ab arce,
Et scelera horrendis ulciscitur impia pœnis,
Noscite. Iam tstringit vindex penetrabile ferrum,
Inflammas jactat manibus, dirosque rotarum
Ictus ingeminat, jam plena cadavera multo
Plurima Crux patri latè insicit æra tabo.
Noscite, turba Deum pasci consuecta rapinis
Et nece non fontum: non hæc impunia facta

Semper erunt, iustæ vindictæ terminus olim,
Metæque fixa manet, ultra quam tendere nemo,
Nemo movere potest. Hic tum quid abacta juvabit
Præda? quid effusus scelerate sanguis, & ictu
Vita nihil culpo meritis erepta cruento?
Cum trabibus lictor funestis nexibus artus
Alligat, & tabo rorantia membra gementis
Jam frustra frangit: Judex cum Christus ad altum
Te vocat (ô miserum) dextra minitante tribunal,
E manibusque tuis indigna cæde peremptos
Exiget: atque omnis facies teterrima vitæ
Ponitur ante oculos, seriem Cædæmon longam
Enumerante, nigris pridem signata tabellis,
Quo nultu tecum, vel qua tu fronte rependes?
Cum quæ fecisti, cælo ostententur aperto,
Cum nec erit latebris scelera, aut involvere fumo
Copia, sed penitus animi relerantur, & auras
Accipiunt lucis claras. Non ergo gehennæ
Horrida imago tibi subit, & violentia leti
Quæ te perpetuo plorantem tæcere claudet?
Et ruis in præceps vani illudente lucelli (las
Spe fretus? Nemesis quem mox complexa probro
Protrahet ad pœnas. Nec longè exempla petemus:
Jam quater exæto Phœbus sua tempora curfu
Conficit, horrendum facinus cum cerneret ammis,
Qui riguis Francas undis latè alluit urbes,
Insons cum tristi Francorum funere Princeps,
Princeps Nestoreo longè dignissimus ævo,
Insidiis, Stygiòque dolo, furis que latronum
Indignè oppressus cecidit, terramque momordit
Ore premens, multo & fudit cum sanguine vitam.
Hic multi temerè nullo res ordine ferri,
Nec mundum certa credebant lege teneri,
Quando sacrilegis, tantas succumbere telis
Aspicerent oculis virtutes, omnia versis
Jactari vicibus, scelerum vi jura labare,
Insones latitare metu, florere superbos,
Innocuum fundi, nullo prohibente, cruorem,
Ipsos Autores scelerum gaudere, fugaque
Impuni elapsos communi vescier aura.
Sed Deus æthereis hominum res cernit ab astris,

Momentoque regit certo, tardusque nocentes
 Proripit ad pœnam, limisque tuctur Olympo
 Luminibus cello sceleratè facta malorum.
 Donec fatorum ratio, defixaque meta
 Supplicium acceleret coopertis cæde, dolisque,
 Ac jam sepositis agitantibus otia curis
 Fœda per infamem luxum, per mille malorum
 Furta: nec ulla manent humanæ gentis inulta
 Crimina: sed meritis pœnis aliquando rependit
 Omnis, sæpè licet lentè, Rex ætheris alti.

Nam qui fœdarant sceleratas sanguine palmas
 Principis occisi, & tunc sibi tempora pacis
 Polliciti, infami gaudebant cæde latrones.
 Ecce Deus subitoprehendit, vinclisque coarctat.
 Signifer in primis facti, qui perfidus ultro
 Mortifera Doinini trajecit pectora glande,
 Corripitur nuper manibus post terga revinctis,
 Et dum raptatur, meritis fœdissima pœnas
 Bestia quo lucret, laqueo se perdidit ipsum,
 Atque gulam frangit manibus, quas sæpe cruore
 Spargerat effuso non dignâ morte cadentum:
 Quas etiam summi scelerarat sede sacrorum
 Principis, histurpi nodo sua guttura stringit.
 O factis dignam pœnam. Sic fœdus Judas,
 Proditor in fontis CHRISTI, suspensus ab alto
 Robore quercus ramo, successit Averni
 Aeternis umbris, atque in sua vertit eadem
 Colla manus, quia complexu tradebat JESUM
 Falsò Judæis. Tali quoque proditor ille
 Exemplo periit, nec enim mortalibus unquam
 Talem discepti decuit cruciatibus, omnes
 Qui scelere exuperat gentes, cunctosque relinquit
 Post se famosos quondam furialibus ausis.

Ergò jacea tandem cælo execrabile monstrum,
 Atque Erebi Stygio pariter trepidabile Regi:
 Nec fuga te potuit venienti abducere furo,
 Nec tenebræ aut iniis latebræ in vallibus antra,
 Nec nemorum abscessus, nec sylvarum claustra remote,
 Angulus aut alia, nec te qua situs in ora,
 Nec quoque pestiferæ jaculatrix fistula glandis
 Usque comes tua, & innumere tibi conscia cædis:
 Non super impositæ Lotharingis collibus arces
 Urgentem poterant funesti temporis horam
 Ducere, & in pœnas properantia fata morari.

Tène, miser, stygias sperasti posse sorores
 Fallere, & insano quatientem verberare flagra
 Tisiphonem, atrasque faces, stimulosque severos,
 Efferaque Aleæ sibilantibus Ora colubris
 Non locus, aut ferrum, non illa audacia, saltus.
 Non procul hinc positi, non ferrea turris, & altis
 Montibus impositæ speculæ, non dextera pugna,
 Has vitasse quæant pestes: nam nocte dieque
 Infestant fontes animas, atque ignibus urunt,
 Diris armatæ facibus, tortisque flagellis,
 Dilaniant miserè scelerum malè conscia corda.
 Non ne tibi ante oculos semper volitabat imago
 Principis occisi crudeliter? Ipsa cruoris
 Innocui guttis an non aspersa rubebat
 Detestanda manus tibi, quo-te-cunque ferebas?
 Semper enim penitus cædes infixæ medullis
 Hærebat, mentem miseris terroribus urgens.
 Dum tandem miseræ deformia tædia vitæ,
 Ac lucem exosus proprio te funere in Orci
 Præcipitem tenebras ageres, & morte perires
 Informi, æternum venturi dedecus ævi,

Ite alacres igitur, cædesque referte cruentas,
 Ac Vos immunes posthac fore credite noxæ,
 Quæ sequitur tristem profusi sanguinis Aten:
 Ite & divinum tantum ludibria Numen
 Dicite, nec fixa mundi labentia regna
 Lege gubernari, & volvi mortalia casu.
 Namque oculis totum lustrans ultoribus orbem
 Regnator Superum sacro videt omnia vultu.
 Et subit absque tacitus penetralia mentis,
 Vindictæque memor secum male facta recenset.
 Non etenim cæca latebra, non clausa cubilis
 Janua, non testis nocturni ablata lucerna
 Supra: non paries, nigra non horrida noctis
 Umbra, nec effusa sola sub rupe caverna.
 Illius illustres vultus avertere possunt,
 Quominus efficiant humana dramata vita.
 Namque sub infernas ulericia lumina abyssos
 E cælo penetrant supremi vindictis alto,
 Cunctæque percensent, specubus quæ condidit astris
 Veltellus, vel quæ latitant sub gurgite Pontis
 Immerso, æris vel denique nantis regnis.
 Nil latuisse potest divini lumine vultus,
 Lumine ab æterno quod latè funditur ortu,
 Igentiq; flammæ mundi fulgore pererrat.

Ergò quos pascunt cædes, malefacta rapinæ,
 Proditio, motus populi, & civilia bella,
 Ante oculos nobis supremi Numinis iras
 Pōnite fulmineas, & fœda exempla propinqui
 Supplicii, atque animas cruciandas igne perenni.
 Eventu monet id memorando proditor ille,
 Præsulis ad celebris cæsi vaga flumina Mœni,
 Opprobrium nullis unquam delebile scetis,
 Qualis signato maneat sub tempore fontes
 Exitus. ò Dicit summi Jovis inclita proles,
 Tuque colenda Themis, fixam si tempora metam
 Attigerint horæ fatalis, in arcta catenis
 Et reliquos sceleris funelli vincla ministros
 Abripite, infanda pollutos cæde ferendi
 Præsulis, & meritis cruciandos tradite pœnis.
 Nam pavitant animo trepido, furis que per omnes
 Jam terra latebras caci incertis, feruntur:
 Inficit ora color flavo pallentia buxo
 Tristior, & stimulis sub pectore versat amaris
 Se Furia, & circum nigrescere cuncta videntur.
 Ante oculos cæsi versantur principis ora:
 Non requies, non ulla mali solatia tanti
 Ad sunt, algentes gelidus tremor occupat artus,
 Ac digni absque trepidant telluris hiatu:
 Quos terrent, meritaq; cruce, flammæ, voraces,
 Obvolitantq; anima semper fera mortis imago,
 Et tortor basano lacerandis artibus apio
 Solers: sum tristestenebroscæ carceris umbra,
 Intorsa funes, & vincula stuppea duris,
 Turpia latronum quæ stringant corpora nodis.
 Donec sublatis pœnis crudelibus almam
 Tellurem pedibus cessant calcare profanis,
 Ac scelerate oculis cæli spirabile lumen,
 Amplius, & velsci vitalibus ætheris auris
 Tum demum placido pacati funere manes
 Præsulis, ac cineres scælici sine quiescent,
 Et quoque gaudebit volucris stellantis olympi
 Genus, quæ tantam animam sacrati præsulis inter
 Complexus fovet: & Nemesis tum mitior iras
 Deponet, scelerum merita si morte ministri
 Hoc facinus luerint, & moestæ crimina cædis.

CONRADI DINNERI, ACRONIANI: IN CHRISTOPHORUM KREZERUM ELEGIA.

Quàm cuperem Krezere meis tua fata Camœnis
Lætius initium materiamque darent:
Non mea nunc tragicos memoraret Musa furores,
Quantaq; sit summi vindicis ira Dei:
Crimina ut horribiles comitentur atrociora pœnæ,
Quàm graviter Nemesis puniat omne scelus:
Quomodo nemo oculos fallat vultusq; Deorum,
Sed veniat tardo pœna luenda pede.
Demum iustitiae qui sit pulcherrimus ordo,
Sic necis artifices arte perire sua.
Hæc utinam nostræ tua dira piaculamusa
Præscribant Elegis non recitanda modis.
Quàm Krezere velim, si sic fortuna tulisset,
Carminibus virtutes concelebrent tuas:
Quàm phlegeron tæo scelera atra luenda sub igni
Dicere, & his versus commaculare meos.
Forte superstes adhuc *Zobellus Melchior* esset,
MELCHIOR ille armis maximus, ille toga.
Et sua sublimi præcinctus tempora mitra,
Cum nitido sacrum præferat ense pedum.
Nec tuus (infandum) furor, & scelerata libido
Pectora fodisset præfusus icta pij.
Nec modò diversas ea fama volaret in oras,
Gurgite quàm pleno Mœnus & Ister eunt.
Krezerus laqueo collum sibi fregit, is ipse,
Quo duce *Zobelli* prodita vita fuit.
Recte animam fontem sibi præfocavit, is ipse,
Qui dedit immeritæ corpora multa neci.
Qui raptor, prædator erat, qui latro cruentus,
Hem jacet, adstringit dum sibi fune gulam.
In propria armavit crudam sua vulnera dextram,
Qui Francæ genti publica damna dedit.
In sua carnifices animavit guttura palmas,
Dum reprobis nullos credidit esse Deos.
Nimirum Ajacem nemo superare nisi Ajax
Hunc potuit, latro corporis ipse sui.
O justos oculos! reperit Deus esse nocentem;
Horrendos fines impius omnis habet.
Ite procul, superos qui non curare putatis
Facta hominum, & nullos rebus adesse Deos.
Scilicet aspiciunt oculis mortalia iustis,
Pœnaq; præsentem monstrat acerba Deum.
Ipse malos velut ignis edax consumit, & ulla
Non patitur solida prosperitate frui.
Impia compunctis percellit pectora fibris
Cuncta metu pœnæ tuta timere facit.
Eumenides torrent ultricibus illa flammis,
Mille premunt animos tormina, mille cruce.
Virtutisq; velut cedit pulcherrima merces,
Sic premit adversa talio sorte malos.
Estne opus exemplis? sattu miserabile præbes,
Krezere, in Stygios præcipitare lacus.
Sic Judas bipedum nequissimus Iscariotes,
Qui CHRISTUM vili prodidit ære Deum.
Cæcus avaritia, stimulis furialibus actus,
Intulit audaces ipse sibiq; manus.
Projiciensq; suam velana mente salutem,
Recte perit, nigras rectè subintrat aquas.
Hoc Krezere nefas primis miratus ab annis,
Prodis semideum, prodidit ille Deum.

Hoc tamen inferior Juda, quo Conditor orbis
Zobello CHRISTUS principe major erat,
Ah caput infelix, Stygiq; rapina Tyranni!
Quid tua ferali carmine fata canam?
Huc ego Castalios poscam in mea labra liquores,
Aoniasq; Deas in mea vota vocem?
An quærar, an gaudebo tua super, impie, morte,
Aut mea quòd medium Musa sequetur iter?
Non ego nunc gaudere velim, nec flere: quòd illud
Prorsus inhumanum est, hoc inuliebre nimis.
Nil lacrymæ his prosunt, nil lamentabile funus,
Quos fera styx novies fusa refusa tenet.
Et quos impositos cymbæ semel horridus ille
Per mare Lethææ navita vexit aquæ.
Ergò iudicium Domini mirabimur, & quòd
Infantes rigido jure tribunal agit.
Lex ea factorum est, hic irrevocabilis ordo,
Ille tibi gnomon, hæc tibi amussis erit.
Impius exitum, fert aurea præmia justus,
Oderunt nec amant impia facta Deum.
Qui gladio pugnat gladio jugulatur eodem,
In pœnam Superi laqueis crura movent.
Sanguinis effusor luit atro sanguine pœnas,
Solos felices mens sine labe facit.
Pletere quid dubitas divinum crimina scelus?
Credo, Deos nullum posse latere nefas.
Has tibi si potius mens consiliumq; fuisset,
Vivendi normas mente tenere tua.
Balthea quàm magicis ne quicquam pingere formis,
Vel tua res melior, vel minus atra foret.
Iamq; amplis auctus Krezerus honoribus esset,
Præstantes inter nomen habendo Viros.
Seraque posteritas (quid enim vivacius illa?)
Unica virtutis buccina, testis honos,
Post bona perpetuæ commendans nomina famæ,
Æterno laudes diceret ore tuas.
Tityrus in sylvis caneret fortassis & Ægon,
Quàm fueris recto pectore Francus Eques.
At tibi nunc perijt cum fama & nomine corpus.
Quoq; æterna magis quam peritura valent.
Cocyti submersus aqua vastisq; lacunis,
Tristitia projectæ damna salutis habes.
Atque ita sulfureis miscens aconita culullis,
Per piceos erras flebilis umbræ lacus.
Quid mores nunc excutiam vitamque scelestam,
Omnia sunt vitæ tempora fœda tuz.
Et bene si memini, prædixit ferrea Clotho
Talia nascenti, de tribus una soror:
Gorgoneos pueri ecce oculos! hæc signa latronis:
O Lachesis, turpi morte peribit, ait.
Risit adhæc, sicamq; dedit, qua luderet infans,
Machinulamq; globos quæ jactat igne citos.
Quos ita dum cupidè tractaret puerulus
Tisiphone applaudit, noster is, inquit, erit.
Talia nempè tuas decuere crepundia dexteras,
Natura sequitur semina quisque sua:
Sic citò purpureos fundunt violaria flores.
Maturas fructus fertilis arbor habet.
Ergo ubi polluta matris prorepsit ab alvo,
(Nulla rosas etenim gignere squilla potest.)

icò (dirum emen) serali carmine bubo
 Edidit ignavos cum strige nocte sonos,
 Imbuèrant furix cor felle, os lacte canino,
 Sævitiæ dantes hæc alimenta suæ.
 Hiscè cibis crudis *Krezerus* crevit, alumnus
 Eumenidum, Stygij dira propago gregis.
 Inque novis vitijis semper nova linea ducta est,
 Tot scelera enumerat, quot numeratq; dies.
 Sic imbutus, eam primum imbibit ille salivam,
 Effet ut à vitijis degenerare nefas.
 Jam Vir factus erat, jam pleno robore corpus.
 Duruerat, patiens pulveris atque Iovis.
 Hic agit at secum: quid inani semper in umbra
 Vivere, & usque domi delituisse juvat.
 Præstantes animos elumbis inertia frangit,
 Arguit ignavos degeneresque timor.
 Macte animo, spumantis eque fode calcibus armos,
 Perge ita fortunam discere velle tuam.
 Nunquam *Mæonius* cecinisset *Homerus* *Achillen*,
 Argolicas inter si latuisset anus.
 Præmia fulmine eo sed dum ciet impiger ense,
 Ilias æternum nunc celebratur opus.
 Et mihi sunt vires, est alea cognita Martis,
 Audeo & armatis obvis ire globis.
 De decet hoc equitem nimio torpescere somno,
 Nec famam factis velle parare suis.
 Ito bonis avibus, quò fata vocantque trahuntque,
 Præda quoque in casses ibit opinia tuos.
 Forsan in his aderit mercator *Noricus* oris,
 Pingua qui nostro pabula selvet equo.
 Hoc igitur pacto menti fiducia crevit:
 Hæc est egregia tessera militis.
 Sanguine sic *Cominum* juvit, sic vivere raptò,
 Arc viatores exherere suo.
 Ceulupus impastus grassatur ovilia circum:
 Omnia sic ejus plena latrocinij.
 Nec satis, illustres animas, ut clarior esset,
 Tàm crudus inæsto funere mer sit *Eques*.
 Ille minister erat furiarum, is ille latronum,
 Dux, & fundendi sanguinis auctor erat.
 Illius interit *Zobellus Melchior* altu,
 Machina fulmineas dum vomit igne pilas.
 Ah eadem indignam, pro lamentabile funus!
 Heu nimis in quodvis cerea corda scelus!
 Ipse Pater *Mænus* præcinctus cornua mulco,
 Pallentes ab eo tempore fundita aquæ.
 Ter *Cereris* *Bachique* ferax *Franconia* mater,
 Lamentans, cheu dixit & ingemuit!
 Sed vultus refricare verus, quod ducere callum,
 Cæpit, ab ingenio res aliena meo est.
Zobellus prostratus humi jacet, in loca latro,
 Diffugit, armipotens quæ *Lotharingus* arat.
 Auræa cæruleo vernant ubi lilia campo,
 Belgica qui flavus rura *Mosella* rigat.
 Qua juga prærupti surgunt scopulosa *Vogesi*,
 Errat in ignoto hic impius orbe latro.
 Quem profugum aspiciens truci *Rhamnusia* auctu,
 Injiciam ultrices, inquit, ubique manus.
 Alter *Amyclæus* non sit tibi *Cyllarus* iret,
 Effugeres pænam vindicis ipse Dei.
 Sic *Dea*, adhuc fontes qui judicant *Æacus* umbras
 Aut hoc, aut simili verba dedere modo.
 Jam quater imbrifera rorabat *Aquarius* urnas.
 Fluxerat Argolicæ tempus *Olympiadis*:
 Quum *Pyrichalcus* *Eques* generoso pectore *Francus*
 Ulturus Domini tristia fata sui,

Per *Francos*, *Trevirosq;*, per indomitosq; *Sicambros*
 Cum *Mæno* *Rhenus* quæque *Mosella* fluunt,
 Explorat vigili montesque aditusque *Caballo*,
 Sicubi latronem posset habere tritern.
 Ut nemori assuetusque sagacinare *Molosius*,
 In leporem notus quem stimulavit odor.
 Obvia perquirat celeri pede lustra ferarum,
 Spe nondum captam devorat atque feram.
 Arx jacet ad fines & scrupæ saxa *Vogesi*.
 Quales erat *Caci* regia nigra feri.
 Hic *Pyrichalcus* adest, & doctus ab indice certo,
 Ad comites alacris talia dicta dedit.
 Hic latet, ô socii, *Zobelli* latro cruentus,
 Ibimus, hic solidæ præmia laudis erunt,
 Nec mora, sit via vi, ferratis limina portis,
 Impellunt, ardet felle ciente furor,
 Mille fores, & mille terz clausere latronem:
 Conscia mens sceleris quæq; pericla timet.
 Jamq; atræ noctis tenebras *Aurora* fugabat,
 Linquens purpureis molle cubile rosis.
 Complexus hic interagentem conjugis artus,
 Comprendunt, turbant fœdera sancta tori.
 Exoritur clamor, tene hic, teterrime latro,
 Invenio? Heus victas da mihi, latro, manus.
 Qualis aper septus venatorum agmine denso,
 Contra tela furit dentibus, ore fremit,
 Amplaq; distendens lunato guttura rictu,
 Transsilire obstanteis, qua valet arte, plagas.
 Asperat erectis horrentia tergora setis,
 Igne tremunt oculi, teter it ore cruor.
 Prociissisq; jacens relupinus inhorruit armis,
 Spuma cruentatis faucibus *Alba* fluit.
 Non ita *Krezerus* virtute minore repugnat,
 Fidere de nulla velle salute salus.
 Miscetur *Francis*, contraq; n. in acia surgit
 Verbera, quæq; potest arte nocere, nocet.
 Pro turbidaqueo pulchram per vulnera mortem
 Quærit & è somno nudus in arma ruit.
 Sternitur in *Francis*, & dura compede victus,
 Ludibrio *Belgis* gentibus inde fuit.
 Nec fuit interea multis è millibus unus,
 Qui tam diro homini condoluisse velit.
 Ergo suæ vitæ finem impositurus, *Judæ*
 Exemplum certæ prætulit ille neci.
 Inspirat *Satanas* (quid enim est altutius illo?)
 Infelix quàm te trux laniena manet?
 Sic dabis infestis lacerandos hostibus artus,
 Nil valet in propriam dextera fida necem?
 Fascia de petaso pendebat inutilis, illam,
 Arripit, & furum perfida colla ligat.
 Non id custodes propè tum sensere jacentes,
 Causa sed insoliti magna stuporis erat.
 Forte stetit medio candela accensa cubili,
 Docta sub obscurum luce fugare chaos.
 Hæc (dictu mirum) pleno pinguißima succo,
 Ante vehens nitido pulchrius igne jubat.
 Dum se funestes *Krezerus* strangulat ausis,
 Noluit in dirum spargere lumen opus.
 Nemine speratas negat extinguente favillas,
 Protinus in tenebras lucidus ignis abit.
 Aurea quæ pulchro radiabat *cynthia* curru,
 Obscura bijugos nube recondit equos.
 Incutit horrorem nox insidiosa metumq;
 Omnia funesti plena timoris erant.
 Hic *Franci* properant extinguere luce tenebras,
 Splendet eo demum lumen, ut ante, loco.

Accurrunt, laqueumq; vident, laqueumq; resolvit,
 Krezero socius qui scelerum atque via.
 Vivus at interea calor ossa reliquerat, & jam,
 Adverso immeritam calce retundit humum.
 Vita abijt in ventos, & mens raptatur in Orcum,
 Flammaq; consumit turpe cadaver edax.
 Quæ prope busta potens scelerum Ramnusa vindex,
 Grandibus hæc sculpsit verba legenda notis.
 Cre Ceri en Cineres, non Corp Vs: tVrpiVs isthVc
 UtfrVeretVr hVmo, teXit in Igne rogVs.
 Hoc cecidit pacto Krezeri ignobile fatum,
 Ah nimis in propriam dextra parata necem!

Cui modò nil profunt undantia sanguine CHRISTI
 Vulnera, nil hominum, Crux, juvat, una salus.
 Discite mortales, animisq; inferibite, vestris;
 A vitiis puras continuasse manus.
 Discite magistratus reverenter habere potestas
 Est quibus à magno tradita summa D E O.
 Motibus insanis prohibe effervesce pectus,
 Affectusque malos elue mente tua.
 VIVE, PIUS MORIERE PIUS: bene vita peracta
 Nos Superis similes Cœlitibusq; facit.

DE MOTIBUS GALLIÆ, & Expugnato Receptoque Itio Cale-

torum, Anno 1558.

PER GUILIELMUM PARADINUM, BELLIIOCI DECANUM.

REVER. IN CHRISTO PATRI DN. ANTO-
 NIO AB ALBONE, SAVINIACI, ET INSULÆ

Barbaræ Abbati,

GUILIEL. PARADINUS.

NUnquam tam perspicua vis se nu-
 minis protulit, R. Pater, quam
 hoc insigni rebus anno: superi-
 ore siquidem ætate potentissi-
 mus hostis, qui atroci nos clade
 affecerat, nonnullis Procerum in
 vincula coniectis, & trucidato
 regis stirpis, summæque spei principe, expugnata
 Viromandorum Augusta, nec non aliquot in colli-
 mitio arcibus, tantum terroris fecerat, ut æternam
 nobis servitutem importaturus videretur: & ipso no-
 minis fulgore, reliquum mortalium genus percul-
 surus, velut cælum cervice contingens. Cumq; nul-
 la humana præsidia adversus tantas opes suffectura
 viderentur, in iis publicis casibus, in tanta rerum &
 temporum inclinatione, Francica pietas in preces
 versa, cœu ab extremis inferis, ad Deum clamorem
 intendit, invicta futuri auxilij fiducia. Nec fefellit.
 Nam Deus Opt. Maximusque qui est infinitæ mise-
 ricordis, qui se etiam in tribulatione nobis adfutu-
 rum multò certissima oraculi fide est pollicitus, tem-
 poris momento, cœlestis roboris prodigia exeruit:
 ac nulla mortaliū ope, contulit Christianissimo Pii-
 simoque Regi Henrico victoriam, quantam secun-
 dum magni Clodovæi tempora, nulla ætatis memi-
 nit: ac nescio, an omnium etiam seculorum me-
 moriam superet: haud sanè dubio documento, cum
 maximè propitium Deum nos intueri, ad nosq; pro-
 prius subsidia laturum ire, cum magis premimur, nec
 diu proculve à rebus adversis abesse: ob idq; nobis
 divinæ opis spè bonam atrocibus temporibus fovē-
 dā esse, quantumvis circumstiliat, quantumvis incurset
 hostis, imò si universa etiam Dæmonum examina in
 nos consurgant: si mundus quicquid habet machi-
 narum expediat, nosque omni terculamentorum
 genere urgeat. Nam bono nos esse animo jubet,
 qui se mundum subegisse proficitur. Orandus verò
 nobis est, ut hoc bellum rei Christianæ lugubre,
 quod tot jam annis terrarum orbem concussit, &
 assiduas clades, quibus vita hæc tunditur, componat,

vitiæque temporum corruptissimorum tollat. Cæte-
 rum cum omnes hujus victoriæ famam tanta publi-
 ca lætitia acceperint, ut alii festis ignibus, alii sacris
 canticis gaudium suum prosequantur: visum est &
 mihi, hoc Epinicio, gaudium meum apud te perin-
 de atque in sinum effundere, ut studium meum istud
 in te, nomenque Albonium propensissimum aliqua
 testificatione proderem Vale Hilaribus, ex arce
 Bellijoci.

DE MOTIBUS GALLIÆ, ET EX- PUGNATO RECEPTOQUE ITIO CALETORUM.

Cæsar Carolus septimum & quinquagesimum
 ætatis annum attigerat, cum viribus diuturno
 morbo imminutis affectus, exanguisque statuit, in
 Hispaniam procul omni aulico strepitu, negotio-
 rumque fluctibus secedere, affecto corpori (ut ipse
 quidem causabatur) consulendi causa. Sunt, qui id
 accidisse dicant vani vitæ splendoris satietate, an re-
 rum adversarum pudore & metu undique imminen-
 tium discriminum aut utriusque tædio. Sed id ego
 valetudinis potius tuendæ (quod propius vero sit)
 causa effectum suspicor. Convocatis itaque Belgi-
 cæ inferioris Ordinibus, Bruxellis pro suggesto sub-
 limis sedens, concionem habuit, deque rebus à se
 gestis exscripto disseruit. Summa quidem hæc fuit,
 se ad hoc avi, quanta potuisset fide, rerum habentis mo-
 derandis præfuisse, operamque collocasse omnem illis
 ab omni calamitate regendis seque supra quam homo
 valet, hostes gravissimos ab illorum cervicibus depu-
 lisse: Turcas Austria imminentes bis profligasse: Bis
 in Africam transvectum, Christiani Imperij fines pro-
 tulisse: A Mediterraneane mare crebro transmississe, ut
 suis supplicias ferret: plurimorum pro religione bellorum
 negotiis defunctum esse: Rem Gandavensem dissensio-
 ne jactatam composuisse: Italiam quantas superum, in-
 ferumq; mare videt, pacasse: Eoq; veniunt esse, ut hic
 laboribus assiduis valetudinem, qua jam aliquot an-
 nos graviter conflabat, contraxerit tantumq; dis-
 criminis

*Crizanis adierit, ut afflictam eueri valetudinem tot
subinde emergentibus Reipubl. fluctibus, haud temere
posset. Itaque certum esse, omnes Ditionum omnium
solicitudines a se prosul abdicare: Reliquum, quod
Deus fecisset vite, Hispanico secessu, quando Medicis
ita sit visum, fovere atq; seculum tempestatibus varie
jactatum in tranquillum vitam portum affectum corpis-
culum, velut lacerum procellis navigium, recipere.*
Dicens vocem lachrymæ atque singultus interci-
piebant: deinde accidenti ad genua Filio, manū, quod
felicitate precantis erat, imponit, seque in ejus hu-
meros paternum opum, ditionumque summam re-
clinare effatur: seque loco & possessione opum ce-
cedere, juveni integritate, & valetudine prospere
ejus officii futurum, quantum in eo sit, ne Rempu-
blicam novi status poeniteat. Omnes deinde jurif-
jurandi religionem, qua sibi obstricti tenebantur, se
solvere pronunciat, circumstantesque rogat obnixè,
atque obtestatur, ut Filium, probè alioqui indolis
juvenem, rerum gubernaculis moderandis maturum
colant, omni ope consilioque juvent. Illum verò ut
pietatem, religionem, atque justitiam, rebus omni-
bus potiores ducat, seridè hortatur. Ad postremum
annulum, quo publica obfignantur monumenta, tra-
dit. Fuere tamen, qui Philippum vivo, spirantemq;
Cæsare, se agnituros pernegarent. Quibus confectis
Cæsar rebus consurgit, sublevatumque Philippum in
solio sedere jubens, se subducit, ad quietemque se
contulit. Tum jus dicere Philippus incipit, & obfi-
gnandis publicis tabulis Belgicæ paternæ ditionis jus
init. Dum hæc in Belgio geruntur, Ferdinandus,
Cæsaris ipsius Frater, Oeniponte Germaniæ oppi-
do agebat: ad quem missis Legatis Cæsar Imperio,
Germanicisque rebus moderandis hominem præ-
fecit (qui jam ante multos annos Romanorum Rex
designatus esset) rogatque ut Filium Principum Ger-
manicorum, Civitatumque Ordinibus conciliet,
commendetque. Inter Principes si quid natum esset
dissidij, ut pro sua prudentia protinus discutiatur, nec
Germaniam partibus distrahi patiatur: atq; in hunc
modum rerum statu constituto, naves paulò post
conscendit, atque in Hispaniam cursum tenens, in
secessum enavigat, seque voti compotem privatus
effecit. Nec diu quies ab armis tenuit, ad belli con-
silia versus cogitationibus. Columnenses Pauli IV.
Pontificatus initio, quicquid erat in agro Romano
annonæ, in arces suæ ditionis (quæ latè patet) con-
traxerant, magnamque vinum frumenti, vini, olei, &
leguminum in horrea congesserant: incredibili pub-
lici commercij dispendio, adeoque arctam annonam
effecerant, ut res ad famem, rerumque omnium in-
opiam spectare videretur. Id palam querentibus
annonæ Præfectis, graviterque communi vita labo-
rante, Pontifex obnixè ejus nobilitatis Principes ob-
testatur, ut reclusis horreis annonam urbi inveni-
pantur, æquoque pretio distrahi: id ad illorum vir-
tutem, existimationemque in primis pertinere, suamq;
etiam potissimum referre, ne percitum fame (qua
nullum telum præsentius) vulgus ad seditiones, se-
cessionemque consurgat. Eam cum sæpius cantio-
nem surdis Pontifex occinvisset, in ordinem cogen-
dos rebelles, copiasque sibi magno conscribendas
silentio paravit. Id tamen hæc clam habitum. Ex
eoque Columnenses, qui Francorum partes pessime
odissent, Pontificem palam criminari, ceu Gal-
licarum partium, Cæsaris etiam ipsius ex professo,

atque Philippi, Anglici Regis, hostem. Tum no-
varum rerum consiliis inire, paulatimque officio de-
cedere cœperant, cum Pontifex illorum animos
frustrà ad quietem pacemque tum verbis, tum etiam
largitionibus blanditus, nihil intentatum relinque-
bat, quò sibi ejus nobilitatis Principes conciliaret,
atque æquo cum cæteris jure, quoad publicæ tran-
quillitati venia dari posset, indulgenter haberet:
eoque pertinere Paulus videbatur, ut Romæ, cir-
cumjectisque locis, tutè vivere, ac citra cuiusquam
injuriam, liceret: ob idque quicquid esset armorum,
telorumque, in unum locum conferre, ut omnibus
injuriæ licentiam adimeret, jussit. At illi jam inde
ab initio sacrosanctæ potestatis hostes Pontificis
edictis effratratiore facti, incautum, inopinantem-
que opprimere insidiis Pontificem adoriuntur. Cum
tamen parum dolus processisset, sedumque exitum
res habuisset, palam armis consilium exequi in ani-
mum inducunt, nefarii que conatus Principes qui-
dam ex Purpuratorum ordine inventi, in custodiam,
in Adriani molem, conjiciuntur: alij consilij seditionis
urbem profugiant, sibi que voluntarium consilium exi-
lium. Interea Pontifex, indignè ferens Columnen-
sium pervicacem contumaciam, ceterum piorum mo-
tus, arcibus propè omnibus exiit, urbibusque ali-
quot præcipue in Latio dignationis, mulctat: Civem
quosdam diversarum partium in vincula conjicit:
alios ejusdem strenuitatis Præfetes, qui se à parti-
bus integros esse contendeant, Romæ pedem ad-
ferre vetat, ejus rei fidei iussores, ceu obsides ac-
cepti: paucisque post diebus, relictis Columnen-
sium horreis, ac promericali frumento, cæterisque
vili additis pretio, laxissimum rerum omnium præ-
tium Pontifex sanctus effecit. Cæterum Columnen-
ses, qui Neapolim profugerant, Philippum Austri-
um, qui Apuliæ regno recens inauguratus fuerat, re-
spiciunt, opemque adversus Pontificis vires implo-
rant, ut ejus patris Cæsaris partes foverant, ejus
auxilio domum reducerentur. Ille, qui rem Hispani-
cam gereret, inque Italiæ opes succederet, Flan-
dricam ditionem capesseret, externaque regna mo-
liretur, gloriam, victorias, triumphos mente volve-
bat, plenus spiritibus paternis, huicque decoris qua-
rendi, Romani belli obrigit materia. Et ab sacra se-
de oppugnanda, humanique generis parentestrum
auspicandarum sumpsit primordia: Albanumque emi-
sit, qui validissimo exercitu, ab infano conatu præ-
mendi Pontificis, belli in Latio initium fecit: remq;
Romanam seditionibus turbam miscere, agereq;
cepit, plurimumque damni Romano agro, præ-
impotenti atrocique irâ dedit, Pontificis ditionis
fines perpopulatus, ad postremum ad ipsam quoque
urbem castra ponit. Interim tamè Columnenses im-
modico pontificis imperio, laribus exactos vindi-
care se velle pie mentis specie jactabant. Fuerat Fran-
ciæ ab omni ævo unicum certissimumque sedis Ro-
manæ præsidium, & semper pietatis tuendæ Princeps
præbuerat, exemplum; nullumque in Pontifices pi-
officij genus à Francis Regibus prætermisum fue-
rat. Unde illi Christianissimi nomen sunt consecuti:
quod præmij tulit sanctius culta propagataque reli-
gio, & crebris erga Pontifices sanctos meritis. Pau-
lus igitur Pontifex ejus appellationis IV. Regis An-
glie (unde procellam semper sacra sedes iniebat)
exercitu circumfessus, & indignis modis à Colum-
nensibus vexatus, ipse externæ Regiæ beneficio-
rum

rum memor, implorat auxilium Francorum adversus vim novi Regis. Henricus verò Rex Francorum indignum ratus, religionis arcem, sacræque ditionis opes, quibus Francorum Reges sacram Ecclesiam donassent, Hispanorum libidine, & quo ejus commodum sit, circumagi, regendi Pontificis ex instituto Majorum patrocinium suscepit: & velut piis conceptis inimicitiis, adversus sacræ sedis hostes Guyssium, exploratæ virtutis Principem, subitario exercitu, sæva hyeme, ædisque brumæ tempestatibus occurrere jubet, ut summi pietatis nostræ Sacerdotis senectutem piè tegeret, obsidione eximeret, omnemque metum Civium Romanorum discuteret: idque magna Philippi Regis indignatione magnoque motu rerum insecuto. Sic Romanus tumultus vires, animosque Francorum in se vertit, captaque arma juris ac pietatis, & promerendæ celestis gratiæ causa. Interea Philippus induciarum à Franco violari criminabatur, cum infestiores ipse inducias, quam bellum Francis faceret. Cumque concepto verbis jurejurando fidem dedisset, fore, ut captivi conditio utrinque redemptionis pretio dimitterentur, rem trahebant, verborumque involucris responsa ludificabatur: nec ad dimittendos animum adiciebat, quantumvis constituto in capita cujusque precio. Quod satis constat, Robertus Marchianus, Bullonensium Dux, & equestris Francorum militiæ Archistrategus, summique Vir ordinis, qui Hædini excidio in hostium manus devenerat, in vinculis diu indignissime habitus, tetricæ carceris pedore propè enectus fuerat. Hic cum in morbum vinculorum tædio incidisset, missi à Franco Medici, qui ægroti curam agerent, advenere: quibus facessere jussis, hostis alium quendam adhibuit, quem pro salubri medicamento, adco letale venenum porrexisse ferunt, ut dimissus, vix dum Franci limitis collimitium attigerat, cum exsistis vitalibus ad Guyssium mortuus concidit. Accessit ad rei indignitatem, ut uxor, quæ cum filiola redimendi mariti causa, Gandavum advenerat, proque redemptionis pecuniis fidei jusserat caveratque, in vincula conjiceretur, donec numeraret redemptionis pretium. Hoc nimirum fuit, non ex animæ sed paulo post moriturum vendere. Ejus atrocitatis barbaricæque commercij exemplum ne inter Ethnicos quidem reperire est. Per eosdem dies Mansfeldius Comes, Lucelburgi Præfectus, corruptis aliquot manipulariis militibus, qui Mediomatrices præsidio infederant, Metim clam occupare nixus, ipse, & conatu excidit, actis in furcam proditoribus, quibus cum convenerat, ut Cæsarianos mœnibus exciperent, intramitterentque. Cæterum indicio delato, postquam de conspiratis compertum est, de fontibus supplicium sumptum. Hæc de re (ut gravi) expostulantibus apud hostem, Francorum Oratoribus, responsum tulere, *bellicorum stratagematum commercii induciarum fidem minime labefactari*, sicque violatam jurisjurandi religionem, fidemque pro aris præstitam, risu prosequabatur, bellicum stratagema vocitans quicquid hostile, præter fidem religionemque induciarum, in Francum inoliretur. Vix dum mensis alter ab induciis pactis exierat, cum duos obscuri nominis milites hostis, propolitis ingentibus præmiis, ex præsidio Gallico, ad se clam Bruxellas evocat, miris pollicitationibus in sui assensum illectos, traductumque eo ducit, ut Burdegala,

Galliæ Aquitaniæ regiam urbem caputque Philippi Regis exercitum intramissuros ad se reciperet. Illos cum à signis abessent, tanquam desertores retractos crimenque falsos, Prætor castrensis, Majestatis damnavit, atque in crucem subegit. Hæc fuit induciarum & jurisjurandi religionis colendæ apud hostem ratio urbes per insidias & prodiones à Franco avertere, quando aperta vi, & virtute imparem esse notius esset, quam ut ipse dissimulare posset. Per eosdem dies Jacobus Flectias, Architectus machinator, qui castellum Menilium in finibus Hannoniæ emunierat, ad Feriam comprehensus est, dum regularibus funiculis ac perpendiculo, altitudinem vadumque Axonæ fluminis pertenderet: falsusque est, se ab hoste emissum, ut situm & munimenta arcium Dorlañr, Feriæ, Monstrolii, Maceriarumque clam specularetur: quarum protypos, & proplasmata jam informas duxerat: ut unde facilia captu, quibusve obnoxia insidiis forent, hostem edoceret. Inde atrox, insolens, ferumque facinus insecutum: quodque mota mentis magis, quam conscelerata videri possit. Philippi quidam minister præsidarium militem Gallum proposita mercede conducit, qui puteis, ex quibus Mariæburgenses aquabantur, venenata medicamenta injiceret: ut sitiens hiansque militum vulgus cælo æstuanti, & torrido sole, inde aquam per imprudentiam hauriret, statimque tentatis veneno præcordiis, torpor ac rigor consequeretur, nec consistendi vestigio, vires corpori suppedirent: futurumque erat, ut qui animo linquerentur, se opportunos hostibus injuriæque præberent. Militi comes additus erat, improbus veneficiorum artifex, qui virulentas insidias temperaret, ac proditori militi subministraret. Eadem etiam arte Grossetum, Montalcinumque Hetruriæ arces, quæ in fide Francorum permanerant, tentatæ sunt, quodam Medico, & ordinem Ductore corruptis, & ad id operam elocantibus. His turpibus nefariisque induciis hostis sibi prospexerat, ut suis finibus à Franci exercitu per inducias tutis, ipse immortalis in Francos odio, per insidias inopinantes opprimeret egregios bellatores veneficiis tolleretur, captandisque dolo urbibus inhieret. En quò recidit Principum Virorum fides. Interea *Albanis*, qui egregio apparatu Romam obsederat, Pontificem sacra ditione exturbaturus erat, nisi Francorum religio, Regisque pietas occurrisset: nam quò emitteretur, perspicuum erat ex ditionis Pontificiæ captis urbibus, arcibusque. Istamen *Guyssy* adventu cessit, obsidionemque solvit: sed nec ullo virtutis facto periculo, consulto bellum trahebat, ut Gallorum in Italia distinerentur vires, ne alij aliis tanto locorum intervallo auxilio irent, dum Philippus in Belgio Regem viribus destitutum aggredere-tur, cum ad bellum Romanum omnis propè Franciæ Nobilitas abesset: omnes enim sacra causa, & studium virtutis ostentandæ, & armorum studium pertraxerat. In Belgio Philippus, qui Francum ab armis in se parandis, & rebus Italicis districtum à suis tutandis totum averterat, exercitum Hispanorum, Flandrorum, Batavorum, Nerviorum, Hannonum, Anglorum, Germanorumque validis copiis, quam numerosissimum potest, conscribit. Germania aliquot Procures se Philippi causæ adesse præ se ferentes, egregia auxilia miserant. Gnarus Philippus quanta belli moles impenderet, totius propè Europæ vires adversus Francum exciterat, ut acerrimum ho-

stem semel perdomaret: firmitus enim sibi Anglicū Regnum fore sperabat, Gallicis opibus eversis. Ejus rei sibi præbitam ansam hoc Regni rudimento amplectendam esse ratus, totus in Gallicum exitum incumbit, quod ab rerum primordiis pendere discernimen & initia Regnorum rem totam trahere sciret, atque ita affectus, copias in Samarobrinum agrum educit. Hoc primum bellum suo ductu, atque auspiciis cum Franco gessit: nomenque ex eo, commendationemque in futurum expectabat: majoremque virtutem ejus Regni rudimento præstaturum militē, quam sene Patre, apparebat: ac magna spes illum habebat, tanta coacta manu, aliquid præclaræ rei gestū iri. Nec dubium erat, illum Imperij cupiditate agi: seque jura orbi terrarum daturum prope diem, subactō Gallo, sibi polliceri. Quemnam enim tam sublimi vertice, tamque elatæ cervicis inveniri posse, qui tantō Regi subsistat? qui latē fufis Hispaniarum gentibus, Sicilia, Apulizque ac Britanniz Regnis jura daret; qui Germaniam, Italiamque penē omnem digito temperaret: qui Patre Cæsare, totque Majoribus Augustis ortus esset. Inde insequentibus continuis diebus aliquot, ad Francum Imperium evertendum accingitur. Eodem ferē, quo hæc geruntur, tempore, qui fuit annus salutis 1557. quarto Idus Augusti, Magister equitum Francorum *Mommorantius*, urbibus limitaneis Galliz ditionis, ab hostium exercitu, tantoque belli apparatu timens, cū Augustam Viromandorum suo D. Quintini nobilem urbem annona instruxisset, omnisque generis comestum in vectum prodisset, cum hostibus tumultuario prælio conflixit: in quo magna animorum contentione dimicatum: idque agminibus magis, quam acie, quod toties fufus hostis, forte contemptui haberetur, Freta enim virtus nimia sui fiducia, velut minimē dubia victoria, quanta maxima vi potest, in hostem ruit. Verū fortuna tulit, quod antea consilium ferre, viresque haud poterant, nostrorum siquidem Ordines equestri Sclopetariorum procella turbati, in fugam dissipantur: atque tumultum insanamque trepidationem consternati edunt. Memento penē temporis ea pugna profligata est, ingenti hostium victoria, & Francico nomine in eam diem invicto locus Francorum clade nobilitatus, & imprimis insignem victoriam fecit capta Procerum turba. Cecidit seminis Regij & admirandæ virtutis Princeps, *Jeanes Borbonius Anguinens Comes*, dum nec à pugna divelli, nec ad deditionem perpel li potuisset. *Jacobus Albanus, Franciaci Marchio* equestris militiæ Archistrategus dum studio certaminis finem virtutis nullum facit, in hostium potestatem venit. Ad postremum tota laxata Francorū acie, fortunæ virtus cecidit. *Mommorantius*, cujus virtus major, quam felicior, enituerat, cū penē ad internecionē depugnasset, tandem adverso prælio percussus, certa præsentique perniciē, necessitati paruit, & in hostium manus incidit: nec tamen hosti fuit incruenta, fortissimorumque Virorum morte ea stetit Philippo victoria. Hoc prælium inter tot Nostrorum victorias paulō minus prosperum cecidit. Secundo factō prælio hostis minimē cunctandū ratus, Augusti in Viromandorum, pro limitis custodia in nitissimam urbem ad Somoniam flumen, diu obfessum, multisque præliis & oppugnationibus fatigatam, tandem expugnat, Hannumque arcem & opere, & natura munitissimam in deditionē accepit, inde circumfuso terrore, tumultum, & trepidationem vicinis locis faciebat. Lutetiam quoque pavor ac trepidatio pervaserat: nec quisquam satis certum habebat, quid aut speraret, aut timeret. Perfecti tamen urbis cæpta jam antē multō munita, advocata colonorum operariorumque ingenti multitudine, magna excitant: educuntque celeritate stupendi operis propugnacula: ex indomito laxo omnibus urbis lateribus firmant, magni roboris præsidia scribunt, civiumque, qui per artem armorum patientes forent, delectum agunt. Idem in Gallia totius institutum municipiis gravi edicto, ut quibus militaris esset ætas, in verba jurarent, ut quando usus esset, telis armati, ad conditam diem præsidio essent. Magna vis hominum ad subitos multus omnibus locis conscripta, instructaque, provisā erat, ut quancunque vim hostis faceret, armati occurrerent, impressionemque sustinerent. Jam diversa orbis parte, *Gysius* Brutios propē perdomaverat, Pontificique audientes effecerat. Campolim ad motis magno impetualis, & omni operum genere, tormentorum, pontium, tabularum, artis, virtutisque, perruptis hostium munitionibus expugnat. Civitellam obsidione circumvenerat, quod Samnitium est oppidum in montibus ad Libratam (quem alij Albula vocitant fluvium) opere & natura munitissimum. Hanc obsidione eximere nixus *Albanus* propius accedens, pugna decernere velle magis præ se tulit, quam quicquā operæ pretij executus est. In hūc cum signa inferre nihil *Gysius* cunctatus ultrō hominem ad manus conferendas, multis indignitatibus provocaret, ille instructa Nostrorum acie, liliatisque signis conterritus, abscessit, nullo loco nisi quantum necessitas cogeret congressurus: modicoque à Franco intervallo ducens, munitissimis sese castris continebat: ac tantisper Francorum ferociam ludificabatur, dum in Belgio aliquam insignem cladem Regi Philippus inferret. Interea *Gysius* Turtureto assidentem hostem expulit, circumfessumque sociū oppidum gravi obsidione liberavit. Quum bellū in Samnio diutius spe trahitur, Pontifex, qui rem Christianam salvam veller, longeque aliter affectus, quam qui per cædes atque incendia, diræptionesque sibi propagarunt imperia, nihil magis habebat in votis quam ut re Romana in tranquillum restituta, metuque discusso, quies ab armis orbi Christiano esset, nec prius destitit quam Philippi nomine *Albanus*, dicto sacrosanctæ Potestati sacramento, secum pacem jungeret. Cūque multa ambiguo jure jactarentur, tandem in conditiones descensum, ut Philippus constati belli, scelerisque adversus humani generis parentem concepti, veniam exposceret, diras, quas in ejus caput detestatus fuerat, supplex deprecaretur: Pontifex retexto inductoque execrationis decreto, *Philippum sacræ Ecclesiæ prolem* agnosceret. Convenit insuper eisdem virisque socios hostesque fore: Pontificem armorum societatem Gallo renunciaturum, utrumque Regem ex quo, ceu communem omnium Parentem, filiorum loco habiturum: *Albanus* fidem jurejurando daret, Pontificis rebus temperatum iri, Palatinum placuit tradi fidei Bernardini Carbonis, utriusque impendiis tuendum. His legibus pax Pontifici data, quo ab injuria indignitateque vindicato, reportat *Gysius* in Galliam exercitum. Jam curæ in Belgium versa, ubi magno in motu res erant, ingensque belli metus mortalium animis proponebatur.

Nam *Henricus Rex* vinci insolens, tacita cura animū incensus, suum tempus operiebatur: nec tanta accepta clade, quieturum apparebat, nec commissurum, ut qui de magno *Cæsare*, *Philippi Patre* tot trophæa retulisset, totque urbibus Ducem summum exuisset, à Filio quantumvis Regnorum accessionibus aucto, ignominiam acceptam æquo ferret animo. Et *Philippus*, cui victoria animos fecerat, recenti rerum Viromanduarum ingens visus, Anglorum animos sibi alioqui parum æquos, & externi impatientes imperii, captabat, Francorum audaciam se in ordinem coegisse vendicans. Itaque tota Europā in expectationem rerum novarum erecta erat, cum *Emanuel Philebertus Allobrox*, inferioris Belgicæ ditioni, & *Philippi Regis* exercitui Præfectus, cujusque nutu Flandricæ res circumgebantur (quo semper Austrij imperij fuisset) ratus recipiendæ Allobrogum ditionis occasionem rebus Francorū adversis oblatam, suæq; tandē reductionis diē affulxisse, illuxisseque, quod Francū multiplici affectum clade, totque circumventum bellis, vim minimelaturum suspicabatur: Regemque adeo virum in opem condidisse, ut in spem veniret, Gallica præsidia Allobrogum arcibus munitioribusque Sabaudicæ locis imposita, nullo negotio exigi posse: sibi que ultro deditionem incolæ facturos, & suas quemque ultum iri injurias, & obveniam sibi processuros populares, seque ut cælo missum suscepturos, persuaserat: Burgi etiam Secusiani copiam fore, ubi prodiret qui bellicum caneret, exercitumq; adinoveret. Idque Principis in mentem miserat *Grægerius Myonius*, ex Secusianorum Nobilitate transuga: cui prius Majestatis, & adulteratæ monetz crimen intentatum, sed inultum fuerat. Itaque improvidē habitā perfugæ fides, efficit, ut Princeps omnia acturus moliturusq; videretur, ut quod tamdiu appetierat, consequeretur. In cam itaque spem erectus, duodecim plus minus Germanorum peditum magna ex parte loricatorum, & duo sclopetariorum equitum millia, cum tormentis duodecim castrensibus in Secusianos emittit, Duce *Nicolao Pulvillero*, mense Octobri, anni hujus seculi septimi supra quinquagesimum. Quibus copiis fretus *Pulvillerus* ad repetendam Secusianorum *Bressiam* vocant ditionem processit, omnibusq; instructis Castris carlinis, Leonisalino, Bello forte Fano Amoris, Sequanorum oppidis, vicisque iter habens, omnē vim à Regis Burgundicæ oppidis, agrisque abstinuit, nec quicquam intulit vastitatis, quod regem in *Cæsarem* ante aliquot annos, in magnam Helvetiorum gratiam, convenisset, Heduarum atque Sequanorum Burgundias à bellis utrobique quieturas, nec quicquam ab alterutris moturas: qua in re & *Pulvilleri* fides constitit. Fanum Amoris ingressus, à *Montefalconio* exceptus convivio, cultusque est. Sedebat armis refulgens, equo desultorio, instratoque sublimis *Pulvillerus*, castrensi more præcinentibus signis. Inde Trifortium versus castrum movens, dierum illic paucorum stativa habuit, dum exercitus reliquæ circumjectis vicis superflus ad signa convenirent. Quarto idus Octobris sub signis iter ingressus, haud procul Secusianorum foro (*Burgum nostra alia vocitas*) constitit. Ea urbs regionis gentisque caput est, palustri loco sita, & solo præpingui, & inprimis fecundo. Fanum ab Antiquis appellatum, Fustillarius Matiscensis con-

tendit, sed *Burgum Secusianorum* propius vero esse Docti existimant. Qua orienti soli obvia urbs est, amœnissimos Iuræ colles habet, primo ab urbe lapide, ubi in longum porrecti collium tractus vinetis jucundissimè virent, spiratq; aer quidam fragentius, quam in reliquis Secusianorum locis, ut mirum non sit, *Cæsarem Dictatorem* illis stativis consedis, dum Helvetiorum gentem Rhodani transitu prohibere constituisset, quod Mons Julij & *Cæsareæ* agrestes vici satis indicant: quorum substructiones etsi jam ævo cesserint, tamen constans tama & sensus propè omnium conspirans, & refossa pluribus locis vetustatis monumenta, & situs *Cæsareæ* prærupto ac præcipiti loco, & integra etiamnum locorum nomina, haud dubiam fidē faciunt. Quanta est à Septentrionibus, Sequanis occurrit, versa in meridiem plaga Lugdunum despicit: ab occidente & Borea excipit planicies, quæ se in laxissimum sinum pandit, & ad Ararim usque porrigitur. Ea pars densis, nemoribus inhorrescit, partim arvis pinguibus excolitur: frumento, siligine hordeo, milio, panico, fructibus, & id genus annona abundat: vites nescit, & in collibus illis vindemiam agit. Cæterum illic ubertim est, quod uspiam comparari queat. Nec admiratione caret, quod cum hostes tantum damni dederint: Regium exercitum superiore autumno regio ad urbis præsidium aluerit: annona tamen in urbe semper eodem tenore nihilominus præstiterit, laxiorque inde es evaserit, tot flumina, tot rivi ex collibus illis effusi, se in eam planiciem proruant, ut piscosos lacus creberrimos efficiant, tantamque macerato solo uliginem, ut ædificia in urbe modicè ab humo sublata incolere cogantur, editioribusque locis habitare: Ea urbs suburbanum Cœnobium habet, *Broacium* fatu dignissimum, substructionibus ex candidissimo saxo visendum opus, Principum Secusianorum sepulchreto dicatum. *Digonius* qui urbem tutabatur (nam *Guichau* ejus regionis Præfectus, gravissima valetudine implicatus, & domestico funere avocatus, Matiscone in latu fuerat magnūque vitæ discrimen adierat) castris hoste metandis intento, expeditissimam Vasconum veteranorum manum mœnibus emittit, qui in agris hosti solitudinem facerent, commeatus congestos corrumpere, & agrestium domos subditis facibus incenderent. Ii urbe evolantes, plusquam cuiquam credibile sit, damni intulere, gravesque omnis generis prædas in urbem, in ipsis hostium oculis egerunt. Ineratturma *Chenay* quinquagenaria cataphracti equitatus, delectorum immensi roboris equitu. Accesserunt alæ sclopetarij equitatus aliquot, auxiliorum Helveticorum signa octo, septē cohortes expeditissimorum peditum, qui subalpinis semper bellis meruerant, consinuerantque: atque ij omnes sclopis manuarijs instructi Viri fortes & invicti habebantur. Idque subsidij *Gysius* eodestinarat, nequid Secusiana res detrimenti acciperet. Ad famam venturi hostis in urbem advolabant complures summi genere, facisque Viri vulgusque Nobilium, quos *Rurebanos* vocitant, aliæq; magnarum Virium intromissa auxilia, & longissimi temporis provisi commeatus, cæterique tolerandæ obsidionis apparatus, inveci fuerat. Porro Civium bona pars ad primum belli terrorem alij aliò concesserant, remque familiarem magno suo dispendio reliquerant: siquidem præsidarius miles,

quosdam magni pretij opulentia refertas ædes diripuit, nullo vim prohibente. Omnia circum oppida Transaratica, saltus omnes, cavaque vallium, & summi montium vertices, abditque vicini recessus, pleni undique refugientium agrestium, & imbellis sexus erat, qui rerum suarum dissidentia, suæ suorumque vitæ consulere dicebantur. Cæterum *Pulvillerus*, qui ad Sarderiam, Chalasque castra posuerat, qui locus paulò editior Septentrionem inter & Orientem urbi imminet, delictum equitatum mittit, qui urbis situm oculis atque animo metirentur, locumque metandis inveniendisque ad obsidionem castris specularentur. Id illos tam licenter atque impunè audere non tulit *Valbrissinus* rei tormentariz Præfectus impiger: in eisdem disploso insignis magnitudinis tormento, cuneum illum speculatorum equitum dissipavit, atque edita exde in castra magna consternatione compulit. Eo afflatu cecidit magni quidam Vir nominis: at cuius gentis, generisve, nondum constitit: nec tamen sepe ditatus vallo continuit, sed paulò longius ad mœna progressus, nocte opprimente vi tormentorum in castra rejectus est. Postridie, qui fuit dies Octobris XIII, hostis instructa acie, rhedisque instructus tormenta, ad roseas usque niolas processit, & rivo transmissio, atque circumducto exercitu ad Joannis substitit (loco ad viam nomen est) è regione Matiscensis portæ ubi delecto castris loco, leniter refossa terra, castrorum ambitum vallo temere emunivit. Quo tempore veteranz præsidij cohortes facta in hoste eruptione, cœca nocte, castraque magno ingressæ silentio, cæsis vigiliarum custodibus, eadem trepidationemque in medias usque stationes intulere. Accesserunt & imbruium tempestates, quæ locis palustribus, & oppidanis assidue igne tela ingerentibus, erumpentibusque, opus facere prohibebant. Pridie Idus Octobris oppidanis rursus se ad corumpenda igne, armisque prohibenda opera parantibus, *Chenajus*, qui, ubi præstantiori ope res cogerent, eo plus animadvertibat, quid facto opus esset, eruptionem ex urbe in hostes facit, effusisque habenis palantes ad vallum usque persecutus, quo ruere fugientium turbam videbat ferebatur, plusque fugæ quàm cædis fecit. Hostes suorum cadavera stramentis obvoluta in flumen nocte provolvebant, ne cæteris strage deterriti, animis linquerentur. Cæterum cum minus ex animi sententia obsidione procedere, remque diutius spe trahi viderent, omniaque circum infesta esse, Nobilium ejusque Regionis incolarum neminem subsidio ire, quod futurum ante expeditionis susceptæ apparatus myonius spopoderat: scriptum *Emanuelis Philiberti* nomine edunt, ac præconio circummisso passim disseminant. Sed & alterum *Pulvilleri* nomine edictum prodit. His Reges Francos, Franciscum Henricumque proscindebant. Allobrogum gentem & Secusianos blanditijs à respiciendo Franco avertere, & ad defectionem impellere conabantur. Cum id quoque frustra esset, jam spe potiundæ urbis destituti, nulloque populares in suas partes illectandi indicio, reditum irritò negotio parabant. Licet eò ejus spectare consilia viderentur, ut adhuc speraret partium suarum quosdam in seditionem exarsuros, nullus tamen se Nobilium aliorumve commovit: nec minus fuit *Pulvillerus* mortalium studijs, quàm fortuna & viribus inferior. Dum in re desperata Duces con-

silium non expediunt, nec præsens difficultas aliquo exitu discutitur, ab necessitate consilium mutati abscedunt, aliò conatus consiliisque vertunt. Accidit eo ipse die, quo discessum meditabantur, ut densa contorum, sarissarum, lancearum, hastarum omnisque generis hastilium strues & congeries, quæ in castris agresti castris innitebatur, impacto in medium globo, quem tormento oppidani emiserant, in multa fragmenta undique dissiliverit, magnamque hostium stragem ediderit. Quo percussis, omnibusque rebus adversis decedentibus, nocte Montem Julium & Cæsaream versus, castra movent, nullam rei cuius causa venerant, fortunam experti. Porro cum eodem loco quinque continentur dies sedissent, illosque Nostri excursionibus in assiduo præcipue metu tenebant: maximè quod per indices speculatoresque nuntiaretur *Albimalum Gnychaum*, & *Villafrancium*, cum Ducibus Matiscone de ejus perniciè inisse consilia: exercitum, qui ad montem Revellium in castra jam convenisset, ad se profligandum ire: Lugduni atque Matiscone copias cogi, & undique convenire, undique Araris ripas militibus infestas, qui ad se opprimendum, quanta possent celeritate contenderent, ob idque tanto discrimini se obicere, non admodum consultum videri. Per eos dies *Johannes Boherius Matisconensis Tribunalis summus Præfectus*, Vir fidei & virtutis perspectæ, haud minus de salute urbis, quàm dicendo jure sollicitus, coacto urbis Senatu, cum Decurionibus de summa Reipublicæ egit, Tribunos plebis legit, qui singuli singulis urbis regionibus præessent, omniaque præsidia firmarent, omnes in officio continerent, darentque operam, ne quid *Pulvillerus* detrimenti afferret. Nec enim ullam deinceps moram interposuit, perque montium anfractus, faucesque elapsus: ob idque agri Sequanici (quem optimum totius Galliz Cæsar esse asserit) viros nonnullos diripuit, quod Cæsarianæ ditionis homines re malè gesta, nec forum rerum venalium, nec commeatus in castra comportarent, difficilibus per juga montium subvectionibus. Cæterum non prius pergere hostes desierunt, quàm sedis suæ securi, & sociis agris consistere tutum existimarent. Sed nec ababeuntibus. *Chenajus* abscessit, donec ultra Sequanos fines emotus. Forte ita res tulit, ut sub id temporis *Maria Anglorum Regina* per fecialem Henrico Regi amicitiam renunciaret, bellumque indiceret. Id autem agi videbatur, ut cum acceptæ in Viromanduis cladis recens terror esset, Rex tot undique partibus impeditus, totque insurgentibus bellis, telisque in caput unius prolantibus, obrutus succumberet. Feciali demum Francus respondit clementer, nullum factum suum penitendum esse, propter quod sibi bellum suo fieri merito debere existimet. Delatum tamen se, quando ita visum esset, accipere: ita gesturum, ut Regina brevi intelligat, se & que secundo eventum arma Galliz intulisse, atque ipsius Majores: & quorum facta imitetur, exitus quoque pertimescendos. Ideò dictum, quod semper *Angli Francia finibus multis conatibus irritis, pulsati sint, nihilque unquam in Gallia, nisi domesticis bellis ruentibus, occuparint*. Inde Comiter appellatum donatumque Rex fecialem demittit. Franciz tempora summum Regem postulabant, qualem divinitus obtigisse rei exitus loquitur: qui tot hostibus capitali Franci nominis odio ruentibus obistere, totiusque Europæ armis appetitus,

vim impressionemque sustineret, & imminentem procellam, cœlesti fretus auxilio, in hostem averteret. Primum omnium Reipublicæ prospecturus, *conventus Gallicorum ordinum* Lutetiam (qui mos per multos jam annos intermissus fuerat) indicit urbiumque Apocletas, quibus agendi potestas esset, evocat. Qui cum Nonis Januarij in atrium divi Regis convenissent, instrato liliis aureis folio, Rex confedit: nec procul ab eo in aureo peristromate, constitit Franciscus Delphinus, augustæ indolis, speique summæ adolescentulus. Supremis subsellis latus undique Regis claudebant summi Proceres aulici, Regij seminis Principes, concyliantique ordinis Equites, circumfusa Episcoporum purpuratorum, atque Albatorum, Nobilium, Apocletarum, Decurionumque multitudine. Indictoque Præconis voce silentio, *Rex exorsus*, quantum bellorum, ex quo ad Regium culmen divinitus fuisset effectus, gesserit, docet: quamque feliciter cesserint omnium expeditionum eventus, quibus Anglos Bononia disturbavit, aliosque subinde hostes finibus submoverit, nihilque prætermiserit, quod ad arcendos undique à Francorum cervicibus hostium gladios facere videretur. Quantum verò in ea re impendiorum exhausserit, perspicuum ex eo esse, quod Regij fisci vectigalia, atque Regiæ ipsius proventus pretio publicè addiderit, distraxeritque, ne suis gravis esse cogeretur, quos pensitationibus jam immodicis prope exhaustos sciret. Cæterum nulli rei magis jam inde ab initio incubuisse, quam ut facta tandem pace Gallia frueretur: mentem verò hostium male sanam efficere, ut bella ex bellis serantur: qui si unquam aliàs Franciam bello atrocissimo etiamnum insectentur, adeo ut prope discrimen summam rem venisse ipsi hostes suspicentur. Quibus arcendis, maximis opus esse viribus, ignorare neminem: rei bellicæ nervos nummariam rem esse. Rogare itaque atque obsecrari omnes ordines institit, ne difficillimo Reipublicæ tempore, patriæ desint: futurum brevi sperare, ut submotis hostibus, & pace parta, oneribus gravium vectigalium leventur, omniaque in integrum restituantur. Huicque rei data Principis fide cavere, pignore atque promissi Regij obside. Quod si fidem liberare morte prævento non liceat, Delphino in magnam gentium & rerum potiendarum spem nato negotium dedisse, ut eam rem primo quoque tempore exequatur, fideique debitum luat, Patrisque manet cœu noxa evolvat. Tum *Franciscus*, puer sicut ad cætera regius, ita lenitate, & mansuetudine præcipua, & popularium amore incensus, aperto capite confurgit, & clara voce testatur, ita facturum sicut Pater mandasset, & ad se ita futurum recipit. Ejus ultro in ordinem se cogens civilitas, comitatusque admirationi fuit. Tum *Carolus à Lotharingia*, purpurati ordinis Pontifex Gallicanæ Ecclesiæ, & sacri sacerdotii nomine verba fecit, gratiamque Regi quam potuit maximam habuit, pro sic affecto in Rempublicam animo, pro navata enixe opera, quo jactatam rem Christianam in sua tandem sede salvam susteret, quantum provideri humana ratione potuisset. Pro liberato & ab hostium injuria vindicato summo Pontifice, futurum ut ejus rei brevi gratiam Numen referat. Sacerdotii porro ordinem paratum pro ejus gloria, imperio, salute sanguinem, si ita reseruat, vitamque profundere, nedum fortunas prodigere. Excepit *Franciscus* Li-

vensis Nivernensis Dux illustrissimus, qui militari brevi illa quidem, sed ad effectum efficaci oratione, omnia expectare jubet à fidissima, & Regis amantissima Nobilitate, cujus in se animum, fidemque tot antè bellis perspexisset. *Andreas* supremi Galliarum Senatus Præses summus, Vir omnium, quos nostra vidit ætas, cordatissimus, æquissimusque Tribunalium juris, & ordinis Jureconsultorum, qui recens in hunc Reipublicæ Senatum, Ordinemque allekti fuerant, causam egit, omnia à se suisque pollicitus. Plebis promiscuæque multitudinis causam agendam suscepit *Guillardus Mortarius*, libellorum supplicium in Regia magister, summæ Vir ut in aula gratiæ, atque eloquentiæ, ita rerum usu, atque omnis generis conditione singulari, hic professus est, plebejæ Ordinem Regis atque Reipublicæ nomine, non tantum charissimos liberos, sed seipsos etiam si ita natum negotium ferat, hostium furori, & carnicinæ mactandos objecturum: tantum abest, ut quicquam Regi, sublevandæ fisci inopiæ, & juvandæ renummariæ gratia denegatum velint. Postremus *Joannes Bertrandus*, Senonum Archiepiscopus, purpurati & ipse Ordinis Antistes, sacri Annuli custos, ad pedes Regis procubuit. Deinde dicere jussus, mandare Regem ait, ne quis evocatorum se prius Lutetia subducatur, quam quid ab omnibus, singulisque faciendum videretur, ex sanctioris Concilii sententia Rex constituisset. Ita Rex totam curam in belli apparatus intendit, cogitationesque in Anglos Gallia arcendos convertit, indomitam & insociabilem gentem. Eoque magis enixe, quod cœli soli que cupiditate capti, alia atque alia loca in Gallia identidem appeterent: idque sibi factu facilius futurum persuaserant, quod Philippus Rex in Belgio latè dominaretur, & Belgicam Anglorum Coloniam facturum videretur, nullusque bellorum finis, infida semper inter Anglos Francosque societate. Primum igitur & antiquissimum erat, illos navalibus Gallici Oceani exuere, quæ illi tot antè ætatibus occupaverant: ut adempto maris usu, Gallicis littoribus abstinerent. Et apparabat, si ea cura Gallis dempta esset, eostuta ejus Regionis loca præstāturos. *Ingens captum, sed pertinax virtus, nihil Francorum armis relinquet inaccessum.* Ad hanc igitur suscipiendam consociendamque provinciam, præficitur *Franciscus Lotharingus* Guyfix Dux clariss. quem Dictatorem Rex rebus in Picardia corruptis dixisset: quique tot bellis præclare gestis, pulsoque Mediomatricibus Cæsare inclauisset, & ut qui in vindicanda sacra sedē administer fuisset, ejus quoque opera in referenda Regi gratia numen uteretur. Hic autem, qui nihil aliud dies noctesque agitabat animo, quam ut acceptam ignominiam aliqua insigni hostium clade elueret, *Itium Calesorum* (à quibusdam navale *Gessorsacum* vocatum) tentare instituit, & re cum paucis omnino communicata, summa silentij religione, ne in vulgus ea res enunciatetur, operam dedit. Cæterum ad credulitatem hostium incandam ratio simulatæ expeditionis vulgata est: *Guyfixum* Italia ad domesticum bellum evocatum non solum in Gallia esse (qui illis ingens terror erat) sed etiam Augustam Viromandorum propediem receptum iri. Idque compositio jactabatur ut quicquid haberet hostis virium, in unum tutandum oppidum conferret. In hunc modum duces, qui Guyfixo agendæ communiter rei fidem, silentioque tegendæ præstiterant, in

quæ consilium dedissent, nec infidelem, nec segnem, o-
 ram polliceri: atque omnibus præparatis ad pro-
 posita exequenda, ne cunctando senescerent con-
 silia, & ad hostes emanarent, feliciterque cœptum
 everteretur, ut copiar præstò essent quò Rex censu-
 isset, edicit. Jam multò antè comæatus exercitui
 provisos, pontes factos, & ut non scalæ modò defi-
 cerent, sed etiam machinarum vis suppeteret, castrò-
 rum præfecti operam enixè dederant. Deinde sa-
 tis omnibus comparatis, quæ usui obsidioni futura;
 agi ferrique possent, quantum accelerare potuit, ad
 exercitum proficiscitur. Intercè clàm admonen-
 tur rei maritimæ Præfecti, ut classem, quæ in navā-
 libus Armoricæ, Britannicæ, Neustriæ, Santonum, Pi-
 cardicæque in anchoris stabat, contra tam ad litorā
 Itio vicina, silentio & quàm minimo fieri posset stre-
 pitu, circumagerent; piraticæ exercendæ magis, &
 navium Anglicarum excipiendarum, si quæ mari de-
 errassent, quàm Itij obsidione circumveniendi spē-
 cie: speculatorias naves ad omnia explorandā circa
 insulas dimitterent, ut si quid subsidii à mari para-
 retur, protinus expedita classis profligaret. Neque
 enim mari minus, quàm terra pollebant. Gallica ar-
 ma. Dum terra marique obsidionis agitantur cō-
 silia, *Guyssius* ut quod iter insisteret ignoraretur; ex-
 ercitus per Hannonum fines ducere, augere simu-
 lando errorem, modò hos, modò illos territare jam
 Rentio imminere; inde Menilio castello excidium
 minitari. Dumque nullo substitit loco, quid po-
 tissimum aggredieretur; quibusve locis vim faceret,
 non satis constitutum habere, præ se ferebat. Ea
 res susceptionem deimplit novare cum quicquam vel-
 le. Ita dum diverli hostes agerentur, nec oculis ab
 exercitu nostro abscederent, & subsilia illos undiq;
 comparare fama pertulisset, magis accelerandum at-
 q; anteverendum *Guyssius* censuit quantoque maxi-
 mè potuit impe- u. visam cûrsus celeritate expedit,
 Itiumque repente divertens, obsidione circumfedit.
 Calendis Januarij anno salutis humanæ 1555. sæva
 hyeme, sædisque tempestatibus, & forte incidit, ut
 per eos dies esset plenilunium, quo inarriti æstus
 maximi, jactationesque fluctuum majores sunt, &
 navigia tempestate & procellis ut plurimum affli-
 ctantur. Idque per incommode Anglis accidit, quòd
 ex Anglia transportandi in continentem; mittendi-
 que Itium subsidij facultas adempta videbatur. Ita
 eodeni tempore & arctissima obsidione Itientes cir-
 cumclusi, marinis auxiliis intercluduntur. Jam ten-
 tari Itium fama ad hostes pertulerat: quòd amenti-
 am magis, quàm audaciam plerique omnes existima-
 bant. Nostis obsidio magni diurniq; operis, reliq;
 in longum ductum iri, & magni proclius certaminis
 futura videbatur: cū nihil in terris firmitus conspici
 posset. Est *Itium* conjunctum regioni *Orimansaco-*
rum, inter *Morinos*, *Airebatesq;* *Caletorum* oppidum;
 ad promontorium *Sangatum*, portum habens nobilis-
 simum, ab Anglia, passuum millibus triginta, modico
 interlabente freto, brevissimoque trajectu sejunctum.
 Eo ex Britannia, Hispania, aliisque præculgentium se-
 motis regionibus naves decurrere solent, *Mutui*
causa commercij: siquidem, ut *Itium* totius occidenti
Oceanis frequentissimum emporium evaserit. Id *Edu-*
ardus ejus nominis III. Angliæ Rex Philippo Vale-
 sio Regi Francorum, accisis *Gresciaca* clade regni vi-
 ribus, ademit, magisque fame (undecimum jam mē-
 sem circumfuso Anglorum exercitu) domuit, quàm
 expugnavit: huicque ducentis jam decem annis An-
 gli incubuerat: cui tantum undique arcium, castello-

rum munitionumque hostes circumdederant, tan-
 tasque aggerum moles tutando portui objecerant, ut
 nullis viribus humanis excindi, evolique posse vi-
 derentur. Oppidum ipsum non quadrata forma, nec
 procurrentibus angulis (quod structura genus magis
 hostem tueretur, quàm civem) sed circuitibus, &
 sinuoso anfractu, in theatri speciem propemodum exa-
 difcatum est. Occiduum mare tergo sere excipit, ad
 Orientem continenti jungitur: & eorum concursu por-
 tum firmissimis arcibus utrinq; intum efficit: opportu-
 na appellentium statione, & idoneo advenas ab tem-
 pestatibus naves loco. Curvatura muciones, qui por-
 tum sinu complectuntur, alter in Septentrionem *Gra-*
velingam vergit, alter magis in meridiem obversus
Bononiæ spectat. *Eduardus* primum; & ceteri
 deinceps Reges jactis molibus, cæmentis, calce &
 arenâ, progressus in ipsis portus faucibus, illamq; ag-
 gerum continuatam seriè excitavit, stupendis se-
 pte munimentis, unde aquas maris atq; æstus emis-
 sario in urbem; fossasque per spiracula & specus de-
 rivarunt. Urbs undique difficilis aditu, palustres
 lacus, quibus maris æstus infunditur; & loca invia
 uliginoso limo habet, adeò ut paludes illas pedites
 ægrè præterire, equites nullo possint modo. Propter
 ea cingi obsidione non videbatur posse, quòd hinc
 mare; illinc limosæ voragines Principis conatus ar-
 cerent: tantumque munitiones illæ hæcenus Galliæ
 formidolosæ fuerant, ut ex novem Francorum Re-
 gibus, nullus Itium nisi irritò incepto tentasse fere-
 tur: cujus solus conspectus pavorem, silentiumque
 torpens etiam audacissimo cuique injicere potuisset.
 Nullis tamen difficultatibus *Guyssius* deterreri potuit,
 nec illum invia Francorum vestigia loca, nec tot edu-
 æ ad aquarum divortia arces; nec tot repagulis ab-
 ejus exercitu disclusum oppidum, submovere potu-
 erunt; quin testerentur se nullo moræ radio, nec sa-
 vissima (quæ media incederat) hyeme, ab ea provin-
 cia, nisi confecta, obductum iri: sed nec domum re-
 specturum, nisi arce & specula rerum Britannicarum
 in potestatem redacta; ne ad Regem nullo operæ
 pretio reverteretur. Ceteri Principes autem, cum
 æmulatione virtutis in eam rem conspirassent, ean-
 dem cum Principe fortunam subituros; nec sibi
 quenquam privatim consilium capturum proficien-
 tur: Anglum Galliæ pellendum per æqua, per ini-
 qua evadendum, claustra refringenda, omnia vel vi,
 vel metu edomanda, frenandum Oceanum, summam
 denique victoriam quantumvis summo discrimine
 reportandam. Tum demum omnes navales ac-
 terrestres copiar accersitæ, & opus fieri cœptum, ni-
 hilque quod militaris operis esset, aut muneris, ad
 urbis obsidionem omissum, in ipso crepidinis aditu
 (quòd Francia venientibus nusquam aliàs temere
 pater accessus) Angli jam olim castellum firmissimi
 munimenti, laud ita procul oppido, objecerant.
 Id aggressi sclopetarij impetu expugnaverunt, alamq;
 equitum defectorum, cohortemque prædariam
 inde exturbant: atque in arcem usque Nebulanam
 redigunt. Id inunitissimi operis propugnaculum
 erat, caputque pontis, qui ex aggeribus in urbem
 ducit, tuebatur. Eum locum *Guyssius* *Thermesque*
 divortia ad speculandum oppugnationis aditum cir-
 cumvecti explorant; ac sub noctem (quando in cele-
 ritate omnia constituta habebat) Princeps *Risba-*
num pro faucibus portus munitissimum propugna-
 culum, & ipsum ad explorandum qua parte tormen-
 tis quassandū, qua captū facilius esset, ivit: ubi turres
 undique propugnatoriarum assurgebant, loco oppor-
 tuno.

tuno ad arcendos appulsi hostes. Mirum est, quam atroci tormentorum fulmine, in propius accedentes utraque arx detonerit, sed nemo afflatus: nam & euntem prosecuti fuerant summi Proceres, equitesque *Albimalus*, ejus frater, Dux armis inclytus, *Strossus* novis semper casibus caput obsecrare solitus, *Thermes* Italicis bellis & Doricæ navalium expugnatione clarissimus, *Tauanius* profligata ad Rætium pugna nobilis; alijque complures, acerrimi ordinum Duces ingenij, & animi robore, mentisque magnitudine suspiciendi; quique in certam ruere perniciem pro Republica præclarum ducebant. Porro *Princeps*, qui nihil ad consilia capienda dandum spatij hostibus existimabat; *Randano* atque *Alégræo* equestrium alarum Ductoribus; dat tentandi vadî negotium; quod non procul abesse indices detulerant. Et incredibili celeritate; multis rebus confectis, postridie utramque arcem tormentis subire, & eodem tempore summa vi oppugnare omnibus copiis instituit. Qui Nebulanam infederant, excussis propugnatoris speculis; atque tormentorum spiraculis terrii, & flammarum effusarum & late micantium strepitu, repente deserta statione; in urbem cursu incitati feruntur: de sua potius in futurum salute solliciti, quam de Philippi imperio. Qui Risbanum præsidio tenebant, plus ferocia, quam constantia præstitere. Nam cum illos oppugnatio atrocior adorta esset, Nostrosque fragorem cæli tormentis imitantes; ad aliquot horas sustinissent; ad postremum seu metu virium, seu spe venia; arcem dedunt; cumque Principe agunt de obtinenda sive furoris sui, sive erroris venia. Sic arcæ illæ eodem die; egregiis alioqui munitionibus obseptæ; sine certamine deduntur: & facile apparuit, quam cum inertibus hostes esset, cui nullodum inito certamine; nec illo facto virium periculo; nec mens, nec virtus constiterit: sed solo æneorum tormentorum fragore petulcus, trepidus rerum suarum, hinc in urbem effusus fugere intēdisset, illinc libito se Principis arbitrio traderet. Redactis in potestate suburbanis propugnaculis, ne feliciter cœpta *Princeps* cessatione everteret, qui in integro haberet expeditas copias, repetē ad urbem admovendas censuit, ut jam pavore cōsternatis hostibus facilius expugnandæ urbis consiliū exqueretur. Dūcere tū porro ad urbem cœpit. Veritus tamē, ne hostes, traductis per Sangatij promontorii angustias copiis; obsessis subsidio accurrerent, *Borbonium* *Rupetionis* *Principem* ad promontorii fauces cum parte exercitus consistere jubet, ne qua vis ea parte ingrueret; ut omni spe auxilij Itienses interclusi, consulendum sibi privatim ex usu præsentis ducerent, oram maris Francis classe ingenti tenentibus (nam jam tunc portui proxima, haud procul ab urbe; Anglicas naves portui prohibere poterat) & ab continenti undique circumfessos aditus cernerent. Nam *Borbonis* peditum Francorum cohortes viginti; Germanica Ringravii legio; cum octingentis equitibus leopetariis; ac turmis aliquot gravis equitatus attributa fuerant. Quibus constitutis rebus, tum demum ad motis ad muros plus minus viginti æneis tormentis; urbem ingenti strage murorum oppugnare aggreditur. At Oppidani, quibus sua omnia satis permunita, præsidiiisque firmata, videbantur; summa ope parabant se ad urbem propugnandam; & turres, speculæque; & ut aquæ circumfusæ, lacusque ad mare usque pertinentes, se tuerentur; satis provisum præseautumque videbatur: simulque ferreos globos sa-

gitrasque (quibus id genus plurimum depugnatur) velut nimbum grandinis, ex turrium pinnis, spiraculisque jaculabantur, qua peste multi Nostrorum temere subeuntes afflati transfixique sunt. Jam calorum multitudinem ingentem *Princeps* submiserat; & plebsque omnium ordinum milites; qui aggeres refoderent, convellerentque futurumque sperabatur; ut opere perfecto; revulsoque omni genere machinationis aggere; aquæ, quæ ingenti progressu, terræque aggressis tumultus interseptis specubus; fossisque continebantur; repente effluerent; ac ceu emissario patefacto dilaberentur: qua ex re exhaustis fossis; militi ad urbem per murorum stragem peteret aditus. Jamque processerat opus, cum magnam moram ac difficultatem eam rem habituram *Gysius* animadvertit; quod haud dubie in longum ductum iri appareret. Itaque ejus consilii obliviscendum ratus; longe aliam oppugnationibus sibi rationem in eundam proponit, magisque vi; (*quod omni spes in armis & audacia erat*) quam operibus oppugnare instituit. Itaque tormentorum e vestigio subvectionibus imperatis; & muros circumvectus; atque eminens contemplatus omnia, quæ noscenda erant; arci, quæ ponte urbi jungitur; triginta ænea tormenta præcipua magnitudinis, quam proximè feripotuit, imperat admoventi; simulque quassare mœnia aggressus, tantam fulminum, pilarum, globorum, grandinem in arcem profusam, ut paucis horis mœnibus late prostratis, aditum suis in arcem patefecerit. Ita incredibili celeritate, omnibus ad irruptionem comparatis, corpora milites curare; armaque expedire jubet; dum se æstus in maris alveum contraheret; quod occasionem bene gerendæ rei amittendam non esse omnes conclamarent, & ut quam minimum spatium ad se colligendos hostibus daretur. Dilapso itaque maris æstu antequam rursus ex alto se incitavisset (quod bis semper accidit horarum duodecim intervallo) (*Gramonium*; *Strossumque* mittit, cum delectis peditum, loricatorum cohortibus; ad muros rursus prostratos tentandæ in arcem irruptionis causa. Ii per fossas transgressi, & pectoribus in aquis extantes, gravique armati in muros connixi, ad pugnam accinguntur. Angli per multas horas intenti, jam futurum impetum expectare, murices undique spargere, missiles ignes in pestem Nostrorum parare; tormentorum omne genus in ipso aditu disponere; quibus irruentes Francos exciperent. Atque ita magnis utrinque animis initum certamen, dubiamque diu pugnam Angli sustinere, dispositis utrinque majoribus minoribusque tormentis, & ingestis in Nostrorum ora facibus, flammisque variè composito igne missilibus, fumus, vapor, caligo; adeo densam excitavit nebulam, ut ad quæ quisque signis consisteret, ignoraretur. Angli furētes desperatione ac rabie, plurimum stragis, cædisque edebant. At *Franci*; qui nisi expugnarent, pro victis discessuri erant, redintegrato impetu prælium restituerunt; ac vesana prope insania in ferrum nullo mortis metu ruabant; atque eo magis, quod in Principum conspectu res gerebatur; qui virtutis ejusque atque ignaviae testes aderant. Exitus tandem fuit, ut magna cæde hostes alii in mortem sopiti, alii afflati concisique sint. Cæteri loco moti, scædeque in fugam dissipati, captam Nostri arcem relinquunt, seque in urbem, velut ruentis cæli turbine cōsternati, subducunt. Expugnata arce; & præsidio strage fugaque oppresso, venit

Princeps loco abscedi, & ut illic milites more castrensi vigilias agerent edixit. Ceterum suspicatus id, quod usu venit, hostem sibi conscium, quam grave scelus designasset, quod arce excessit, in praelium, quando reciprocans æstus refluxum annem inflasset, descensurum, quo nostri vi aquarum circumsepti, à reliquo exercitu intercluderentur, ac pauci à multis opprimerentur: cui rei *Princeps* consilio occurrit. Nam *Albimalum*, *Marchionemque Helborij* fratres, fortissimos Viros, veluti fidei suæ obsides, ac mutæ erga milites amicitia pignora in arce relinquit: ut scirent, senon Anglico furori obiectos, sed auxilium in tempore adfuturum, modò paucarum horarum congressum sustinerent. Porro cum recurrentem æstum undique lacuna fossæque excipissent, *Angli* ad furorem revoluti (sicut *Princeps* futurum præviderat) ac suæ ignavia perterriti, cum robore præsidii rursus in arcem irruunt, atque atrocissimum praelium cum nostris committunt, qui magna fiducia, patenti bus foribus, hostem pugna excipiunt: quando ambitio ad pericula exarserat, ubi magna contentio incruduerat, utriusque se hosti objicerent, nec propugnantiū, nec irrumpereminentium ardor remittebatur, utrinque vulnerum obliuione, mortisque contemptu. Atque hinc rursus in urbem ferro redacti hostes, tormentis ad pontis caput advectis, in Nostros detonabant, globisque tormento emicantibus portam arcis converberabant magna militum nostrorum clade, qui velut injecta rabie pericula subcuntes, omnem procellam in Anglum effundebant. Tandem magna suorum iactura in urbem hostes compulsi, foribus obstructis arce excluduntur. Ad postremum omnibus vel vi, vel metu edomitis, Nostorum deinceps conatibus ex urbe contrahit nemo, nec amplius quisquam pugnandi causa restitit. Postquam hostium ira refecere, tum quantus nullus antè terror Itientes invasit: nec deinde animus illis, mensve, aut consilium suppetebat: atque hic labare animi cœpere. Deinde victi malis presentibus, veriti, ne in corpora sua sæviretur, neuvi captis, nulla apud victorem venia esset, Cives aliquot primi nominis (sunt sunt res calamitosorum) in castra legatos ire jubet, qui de deditio- ne cum Principe agerent. Poterat illorum amentia atque perveracia cruento in illos exemplo laheiri. Verum *Princeps* quem naturæ lenitas, & magnitudo animi, placabilem maximè faciebat, melior rerum humanarum, ut fortuna suâ moderabatur, ita nec alienam urgere in animum inducebat: nec minus ad- versantibus asperum, quam supplicibus facilem se præbuit, quod & illum misericordia innocuæ infelicisque multitudinis cœperat, qui in omnibus majora clementiæ benignitatisque, quam crudelitatis & impotentis exempla reliquisset. Tandem in conditiones descensum, pactumque, ne quid hostile Itienses paterentur: omnes ad unum urbe excederent: neque deinceps agerentur desiderio veteris Patriæ, ceteris velut visibus capitibus omissis, quinquaginta tantum in custodiam conjecti, donec pro salute sua, quam plurimum quisque auri posset penderet. Ceteri se quo visum commodumque foret, reciperent, prosequenti- bus illos præsidii Gallicis, quoad tutum esset. *Angli*, quibus Franci Regis Majestas jam & antè propè vilis fuerat, cujus conditiones essent, tandem sentientes, ingethuerunt sortis suæ, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, biduo urbe populariter excefferunt, rem laemque familiarem æternam valere jubentes. Atque ita mise-

rabili agmine alii aliò dilapsi sunt. Nec dubium erat, si in urbe relictis forent, ad consuetum imperium brevi se averfuros fuisse. Nam nova sobole tot jam seculis aucti, eodem semper animo in nos erant, quod qui Londini, aut Cantabrigiæ nascuntur. Fama erat, *Eos, qui se in Angliam contulissent, à suis jurgio exceptos maleque multatos fuisse: quosdam etiam in carcerem ad supplicium raptos.* Annus agebatur decimus supra ducentessimum, ex quo infelicibus auspiciis à Francis olim Itio demigratum fuerat, & ex eod id oppidum tot circumvallatum munitionibus, hætenus sollicitam Franciam habuerat: non minus Anglis Francicos fines incurstantibus, quam Nostris indigna patientibus, eoque facilius, quod Angliæ Galliæ propè concurrens, modico dirimenti fretor, paratam Itii descensionem, tutamque navibus stationem haberet. Profligato ad Cresciacum Valesio, Cælos famie domitis, oppidum, (undecimum jam mensum tanto assidente Rege) in potestatem Anglorum concessit. His nostris diebus, invictissimus Dux *Guyssus*, septimo die quam Itium venit, viribus atque armis expugnavit: totamque eam regionem vitæporum occupatam, paucissimis omnino diebus recepit. *Guyssus* oppidum munitissimum magna contentione, magnaque hostium clade impetu expugnavit, Itio tamen munitionibus hequaquam comparandum. Capta ea circum regionem gratulatio facta: præda, quantam non ante ulla urbium expugnatione partam meminimus, inventa: eam militi concessa, non tam ab ira & odio, quam ut fructum victoriæ, tot exhaustis laboribus, idque diverso anni tempore sentiret. Recepto Itio, & Oroinansacorum regione, tota Gallia gaudium ingens nuntiatur: quod adeo præter spem accipit, vix ut compantes mentium præ gaudio essent. Et primo quidem id auribus eò magis, quam animis accipiebatur, quod expugnabile minus humanis esse viribus Itium audiebatur: donec Principum literis allatum est, *pudorem flagitii Viromanducæ cladis abolitum, Itio armis recepto, viribus oppresso: Anglos, marissq; possessione pulsos, frenata maris claustra Francorum virtutem per- rupisse, perfragisse, omnia, in unum deinceps corpus Franciam: coisse, jam finem laborum futurum.* Accep- to nuntio Rex pia erga Deum beneficii recordati- one, in preces verlus, publicè habendâs numini gra- tias decrevit, gnarus, *plus favorem Superum, quam virtutem attemque Ducum in bellis valere, & divini iustitiam victoriam esse.* Tum *Guyssum* Principem omnes in cælum ferre, qui pro Republica, & Gallia in omne ævum securitate, res humanis majores con- fecisset: felicemque tantæ expeditionis eventum, cu- jus fortitudinem cum virtute certantem, necessita- tem quandam ineluctabilem devicisse sciebant. Alii à Numine relata Regi gratiam asserbant, quod sac- cræ Sedis vindicem egisset, tantique superis visam Francorum pietatem, ut pro præstita opera ingens præmiū reponerent. Hac via translatus olim è thra- cia in Gallias Imperium. Nemini autè obscurum esse potest, rem Francicâ Numini hoc tempore curâ fu- isse: quod nullum pravæ hæresis monstrum genuerit, nullos peregrinos ritus, amiserit, nihil de sacris un- quam dimoverit, omniaq; post pietatē ponenda se- per duxerit, nec unquā impedimēto fuerit, quo mi- nus religioni suæ tenor, suaq; observatio reddere- tur: meminerit etiam rebus adversis, ac premēte no- mundi infesti panoplia, nec ulla spe humani subsidii affulgēte, clamandū ad dominū, nō ad mūdi præsidia.

VARIA DOCTISSIMORUM

Virorum Galliae Poemata de capto

Caletō.

ADRIANI TORNEBI DE PROVENTU

POETARUM GALISIO CAPTO.

Calissum quidni possit Heliconā vocare?
Quo capto vatū est tantus in urbe chorus?
Quae modō vix tacitis mussabant tecta susurris.
Undique cygnō carmine pulsa sonant.
Ipse loqui possum qui vix sermōne soluto;
En conor certis necere verba modis.
Si natura negat, facit exultatio versum:
Pesque sua nobis sponte sub ora subit.
Coryc Poeta canes, fiesque poëtria pica.
Altera, si laudem laurus honora ferat.
Hoc meritum est, Errice tuum, tua laurea linguam
Erudit, & versus docta Magistra venit.

PANEGYRIS DE GALISIO CAPTO.

Certus inoffensa vitæ cum ducitur ordo,
Nec titubata tenor constans v. stigma ponit;
Adversis nec lata labant, rubigine virtus
Obduci solet, atque situ squallente notari;
Perpetuis torpere bonis & hiescere sueta;
Alit ubi latorum seriem transversa repente
Interrumpit atrox sævo fortuna tumultus
Se virtus animosa movet, segnemque veternum
Excuit, & tergo tandem splendere nitore
Incipit, & vera sese ostentare figura:
Exiit & senium, viridem reparatque juventam;
Anguis uti primo posuit qui vere senectam;
Insultusque graves evincit lortis iniquæ;
Ista sub invicto latitat quæ pectore virtus
Bellipotens Errice tuos, quo clarior esset,
Elicienda fuit damnis, ut facia toto
Conatu connixa, ferox assurgeret omnes
Protinus in vires, armisque ut frangeret hostem.
Vidimus infando percussis vulnere Francis,
Dissimulare metum Proceres, & fingere vultum
Non potuisse, suo signare sed ore pavorem.
Conternata viis totis diffusa saluti
Agmina communi, conspeximus urbem migrare.
Iustitio indicto puteal sanctumque tribunal
Vidimus orbatum turba caruisse togata.
Adventare hostes, lituosque sonare canebat
Indulgens falsi tanto in discrimine rumor.
Aspera quis verum non ultra finxit? & illis
Præna fides ultra solitum fuit; auctor habere
Is verus meruit, quisquis deterrima dixit.
His tua non dejecta gradu, *Rex Maxime*, virtus
Inconculsa locum tenuit, seque omnia contra
Intulit obnoxio animis & pectore firmo.
Hosti tunc acies intus, tunc bella coquebas:
Ingentesque ira tua tum præcordia flammæ
Intus anhelabant, majoraque cœpta parabant:
Latitiamque brevem diuturna que damna movebas
Hostibus. Annus abijt funesta strage cruentus:
Æquior at propriis aperit tibi tempora fastis
Janus, & in votum clades convertit acerbas.
Crimen & invidiam, meliori deesse putavit:
Nec cœptis favisse tuis, fovisse que partes.

Dum nihil infractum bella instaurare tuerur.
In longum nec spem mittit, nec pendula torquet.
Corda mora: matura tibi sed sistit opima
Præmia, quæ cupijt primis conferre Calendis:
Nec fecisse piget meritum, nec luce dedisse,
Romuleos trabes solitæ quatollere fasces.
Attamen ipsius paræ anni ut nulla vacaret,
Occupat auspiciis ipsis ut inauguraret ejus
Prima rudimenta, atque ut Francæ consecraret aula:
Oceani segnes eurgite purus Eoo
Extulit annus equos brumali sydere vernus,
Et sudum ostendens alieno mense serenum.
Prodierant pigris hybernis agmina tota,
Crispaque per patulas undabant signa novales:
Clara dies hilarat penitus mavortia corda.
Imbuat ut miles nascentis protinus anni
Primitias virtute parat: tua *Vissus* aula
Concipit, Errice, & tua fortia iussa capeffit,
Atque agmen rapit, ut quid proxima spondeat æstas,
Tum proludat hyems, spemque hostib. auferat omne,
Indicatque metum, diroque sub omine mergat.
Est locus, extremis quæ sunt confinia terris
Picardi & Flandri, Thetys quæ refluat ponti
Ambiguis vel inundat aquis, vel inundat arenis:
Et controverso toties quæ limite cedit,
Vindicat alterais, seq; in sua jura reponit:
Calissum haud priscis notum dixere minores.
Hic angusta freti dirimunt discrimina Belgas,
Anglorumque latus, mediis quæ dividit oras
Interfusus aquis pontus, compendia nautis
Trajectus monstrat brevis, & commercia mundi
Citro ultro jungit, strictas & plurima fauces
Mercibus Hesperis onerata carina pererrat.
Terreus hic olim campus, dum præpete cursu
Iccius adversæ transmittit carbala terræ
Portus, & ad reduces exporrigit ora faelos:
Dumque sinu Gessoriacum penetrare reducto
Longius, immisum penitus salis alluit æquor:
Nunc cava cæruleo quæ gurgite sæpe tenebat
Pinus iter, sulcos infundit durus arator,
Exercetque solum, glaucæ regnataque divi
Possidet arvæ Ceres, campi quæque antè natabant,
Turrita Audomarum muri cinxere corona.
Calisij sedem post optavere coloni,
Et legere locum Laribus: tum paupere cultu,
Et temerè extructis, rudibusque mapalibus illum
Insedere, casisque & agresti culmine vicum,
Anglos dein veritus pinnis atque aggere firmat
Francis, & æquore o noluit confidere claustris.
Proh pudor, obscœnum post hæc incesta maritum
Uxor Aquitanis dotalibus invehit arvis,
Et te Pictō dica; propriumque adjudicat Anglo:
Colliditque domos, jurataque bella quietis
Inspirat populus, regum communis Erinys.

Non sic tartareis Aleæto emissæ cavernis,
 Armaret gentes odiis & bella ciceret.
 Anglum etiam proavita movet Normannia : namq;
 Ejectum graviter *Franci* se vindicis armis
 Patronique dolet : potiore iactat iniquo
 Assertore pium tam longa sanguinis esse
 Hæredem serie, repetitque à stemmate jura.
 Ille etiam *Francæ* cupit aspirare tiaræ :
 Testaturque genus maternum, humanaque jura;
 Pollutam queriturque fidem, legemque tuetur
Francus, lanificis quæ dextris regia sceptrâ
 Abnegat, & molli vetat elangue scere sexu.
Calisum hinc longa capit obsidione, suoque
 Fertilis uber agri Normanna novalia Saxo.
 Adjicit imperio : solio tunc imminet ultro:
 Et conjurato Burgundi Marte juvatur,
 Burgundi, qui patricia tum cæde cruentus,
 Proditor ad feros commissa luenda nepotes
 Transtulit, & cæde hac & proditiōe profanus:
Carolus ut tantam videt impendere ruinam,
 Has disjungit opes. *Burgundaq;* fœdera sancit:
Virginis hinc Anglos ductu (mirabile dictu)
 Normanni depellit ovans & Vasconis agro,
 Hæsit in extrema celebris victoria meta;
Calisum tentare timet. Tu causa timoris
Angle, quod undenos sese repararat in orbis
 Luna prius, posses illa quam sedē potiri.
 Cinxerat & vallo *Burgundus* & aggere frustra
 Ista Erricæ tibi Provincia dura, relicta est.
 Hanc tamen hyberni cum pulsan & quora Cauri;
 (Auspice temperies sed Numine verna refulsit)
 Cum nemorosa feras villōso tergo produnt
 Frigoribus sua lustra, mari dum navita cedit,
 Rura gelu dum claudit hyems, dum segnis arator;
 Omnia naturæ dum fœdere bella quiescunt,
 Lucē urbem decima recipis felicibus armis,
 Quam vix undecimo mense expugnaverat hostis:
 Luciferos nec tot numerat tua laurea felix,
 Hostica quot lunas prior imputat: & tamen illum
 Munierat natura locum, manus arte Cyclopu
 Obvallarat, & à terris abstraxerat æquor
 Immissum fervente lacu: sed alveus æstu
 Illabente maris, pleno se gurgite tollit.
 Qualiter Euboicis exundat litus in oris,
 Cum tuinet Euripus revocatis concitus undis:
 Cumque annus rapidi sentit monumenta leonis,
 Nilus ut æstiva se mole superjicit arvis.
 Conferest terris Neptuni avulsa tridente,
 Cæruleis transmissa vadis fundamina cingi,
 Urbem telluri limes nisi jungeret arcus.
 Hunc scopulum quis quælo capi sponsore putaret
 Posse Deo? certusq; fidem quis nam auctor haberet?
 Expugnare Duces tibi, quorum nota Gradi
 Militia est virtus, Erricæ necesse, priusquam
 Urbem oppugnare, multis fuit usque diebus.
 Tendebant contra, quodq; haud promitteret æstas,
 Credere nolabant hyemis glacialibus auris,
 Quæ fovet obfessos, obfessoresq; fatigat.
 Cæsareis fortuna favens conatibus, urbis
 Mediomatricum deprensa est mœnibus, ac se
 Inclementi hyemis tum tempestate repulsam
 Indulgere suo nequicquam sensit alumno.
 Ille suas afflixit opes, dum provocat amens
 Concretam glaciem, nimbosque nivesque laceffit.
 Is sapit, hostili quem facta pericula damno
 Erudiunt. *Erricæ* ad hæc, se fidere capitis,

Augurioq; animi quodam se impellier, inquit.
 Degenerem se scire hostem, quem effeminec illa;
 Qua regitur male fortis anus, tristisq; *Megara*,
 Supplicis qua sava suos immanibus olim
 Fregit, & ingenita quod erat virtutis ademit:
Summaq; decussit condente papavera ferro:
 Exiliis vel dira solum mutare cœgit,
 Faminea reliquum quod sese emancipet aula,
 Vulgus iners, vilesq; anima, cadig; parata,
 Ceu pecudes, conferre manum & pugnare perosa;
 Quos proavi vicere mei dulcissime puella;
 Hos ego rugosa vetula regnante timerem?
 Ille Gynæceo pensisque assuetus Iberus;
 Deliciis qui totus hebet, luxuque liquefcit,
 Faxo sua mihi cum Cleopatra Antonius amens
 Expendat pœnas, & supplex arma recondat
 Ille levi afflatu fortunæ, credo, beatum
 Se putat esse, tamen sit ei victoria faxo;
 Non minus ac conjux sterilis, quo pendat eadem
 Conjugium & palmam trutina; nec speret utrinque
Carolus asseruit, qui victo Saxone Francum;
 Saxona Burgundumque jugo disjunctis amico:
 At me rapta juvant geminato ex hoste trophæa;
 Conjūxisse placet, semel ut defungier uno
 Marte mihi, & gemino liceat clarere triumpho:
 Frigorē nec moveor: mediis aquilonibus alpes
 Gentibus innumeris stipatus, & agmine Pœnus
 Annibal immenso, superavit, & obvia rupit:
 Turc passa est natura jugum, celsoque minantes
 Cælo submisit scopulos, & jurâ recepit:
 Atque infesta hominum statione cacumina vidit
 Ardūa, pennigeris volucrum vix pervia seclis.
 Quem populum terris imponere fata parabant;
 Concussit: labor ille *Ducis*, populique ferociæ
 Pulsa loco est virtus, stratiq; cadavere campi.
 Lydia Achæmenio sunt subdita regna tyranno;
 Frigoribus dum sævithyems, non ipse serenos
 Alcyonum despero dies, quibus æquora mulcet
 Juppiter, egelido cælumque tepore relaxat.
 Nec Nostros prohibere leve ac reparabile damnum
 Successus valet: offenso illi quippe tenore
 Fortius insurgent majori mole cohorti:
 Annis uti rapido qui crevit plurimus imbris,
 Obice sistit iter, mox eluatur, inertes
 Perrumpitque moras, secumque in prona volutat;
 Quicquid obest victor, cursuque citatior exit.
 Acrior est virtus, quam suscitât ira dolorque:
 Irritata venit, quæ morsu saucia damni
 Angitur, & quærit collectis viribus hostem.
 Quare agite, & rapto; potitur quo perfidus *Anglus*;
 Ceu spoliūque ostentat, & hac ceu vindice gleba,
 Mancipij esse sui contendit Francicæ sceptrâ,
 Vos hostem spoliare Duces, ætōsque profundo
 Reddite jam toto divisos orbe Britannos.
 Maxime Francigenum cœlestia, *Viximus inquit*,
 Cujus in arbitrio sunt lilia, terror Iberi,
 Saxonis horror, amor patriæ, cui cedit iniquæ
 Sortis acerba manus, se purgabitque nocentem
 Quod tua deseruit, diversa que castra secuta est.
 En ego, quæ mandas, præsto sum ut jussa capeßam:
 Auspice te Divosque tuos mihi dante secundos,
 Aspera militia haud fuerit, non si agmine celsas
 Ipse remetiri cogis brumalibus Alpes
 Frigoribus, trepidamque armis obsidere rursus
 Italiam: si regna jubes in Daunia bellum,
 Serviet hæc devota manus: felicibus armis

Quæ sceptris adjuncta tuis regna illa dedisset:
 Nitemerata fides illic, pollutaque turbi
 Fœdera sancta forènt caupona, & perfidus hospes;
 Æquato velut ancipites examine lances;
 Inclinaffet eam to partem, propensius unde
 Auri pondus erat, nam dùm ferit ille morarum
 Innectiturque dolos; dumque insidiosa susurrat
 Dissidij commenta, fidem & disjungit amicam.
 Inspiratque odium, & socialia distrahit arma;
 De manibus fortuna meis elapsa recessit:
 Nec tamen interea campo se comminus hostis
 Opposuit, claususque suis in mœnibus hæsit:
 Degeneres veluti fovere cubilia silvis
 Et latuere feræ. Nunc quæ mihi præcipis, illa
 Exequar, extorrem trans & mare Saxona mittam:
 Victorem & te *Calisto* præstabo recepto:
 tempus erat, quo brumâ rigens grave frigus anhelat;
 Threiciusque solum Boreas atque asperat undas;
 Et quo constrictis dure scunt flumina crustis;
 Calcanturque rotis, insultanturque pedum vi;
 Congerie quo ligna focis coniecta cremantur;
 Et vix horrentem defendimus æra tectis:
 Sed simul ac campis crispi fulsere dracones;
 Et legio egressa est, quæ milite cingeret urbem:
 Ipsa repens desævit hyems, frigusque remittit;
 Vernaque temperies non sueto sydere ridet.
 Ille sator rerum reducem qui temperat ænnum,
 Qui novat æstates, revocat qui verna serena,
 Qui rigidas hyemes, autumnum quique nocentem
 Certa lege refert, mutavit fœdera rerum,
 Atque vices, properata tibi qui verna reduxit
 Tempora, & ante diem brumalia frigora solvit.
 Hunc cœptis favisse tuis non ulla fuisset
 Æstatis tam certa fides, nec signa dedisset
 Tam manifesta tuis, rigidas ac quando pruinas
 Corpore semifero semper Capricornus anhelans;
 Lenior incubuit terris, aurasque nivales
 Discussit, latumque afflavit veris honorem.
 Auguriis aliis quid opus? præsentia divum
 Quæ nam alia explorare cupis mage fida fœventura?
 An defixa polo solis rota clara, diemque
 Longius extendens, stantesque experta jugales,
 Cærtius affirmet Rex Numina rebus adesse
 Faulta tuis? Horrenda gelu tibi bruma remisso
 Ecce tepet, sterniturque tuæ placida æquora classi:
 Et venit ad partes ultro, invitatque morantes;
 Frigora dedidit, tempestatesque removit.
 Non tam præsentem potuisses noscere Divos;
 Commoda legisse si tempora: militat æther
 Auspiciis, *Errice*, tuis, mundique sequuntur
 Ipsa elementa Deos, & conjurata favorem
 Commodat insolito moles operosa sereno.
 Hæc animos hosti frangunt: tibi cernit amicos,
 Quos timet adversos Divos: & sperat iniquos,
 Quos æquos videt esse tibi: præjudicat ænnum
 In reliquum tam mitis hyems decurrere votis
 Tempora grata tuis, si quid tentaverit hostis,
 Obruet aut pelago naves nimboſus Orion,
 Aut hærebit iners legio pluvialibus hædis:
 Signa movere loco nec erit, nec vellere plantam:
 Ænea volventi nec agetur machina curru:
 At legio pugnam, coeli defessa procella
 Sit tænter, tibi terga dabit cædenda, necique
 Marte tuo data sterneret agros, & clade notabit
 Profligata locum, serisque nepotibus edet.
Videtur, ut justis, crebris stationibus urbem

Obsidet, Euripi quæque unda reciproca cingit
 Arcem, tormentis murisque atque aggere firmam;
 Verberè crebra quatit: tum rauca tonitrua vicit
 Murales torquens immani pondere glandes
 Machina: fulminea non sic se lampade vecors
 Salmonæus jactavit ovans, talemque fragorem
 Non dedit, æthereos quando affectavit honores.
 Illicet ingenti muri patuere ruina.
 Corripiunt aditum duo mox fortissima belli
 Robora, restantem cupidi expugnare cohortem,
Strozius Aumalusque, loco mox pellitur *Anglus*,
 Cedit & arce: manu qui si contenderet hilum,
 Mox maris illaplus vel nostros mergeret æstus:
 Aut interceptos divisosque obice ponti,
 Hosti mactandos miseranda morte dedisset,
 Tempbris hoc de te breve decernebat & hoste
 Momentum: articulo hoc victor victusque dabatur.
 Propugnasset enim adverſa pro parte tumescens
 Pontus, & everſæ labem sarcire ruinæ
 Impreſſa fossa licuisset & aggere jacto:
 Spes & adempta foret potiundæ funditus urbis,
 Si quæ animo virtus Anglo roburque fuisset.
 Hora sextantem qui si durasset in hostem,
 Vicerat: adversum sed enim duo fulmina Martis
Strozius Aumalusque, loco pepulere feroces, (quæ
 Arceque præcipitem exturbant, funduntque fugant.
 Postmodo flagitij tanti, sed pœnitet Anglum,
 Præsidiumque, animis pelagi fervore receptis,
 Distractum mediis interlabentibus undis
 Ac altris, tentare parat, pugnamque laceſſit.
 Merlerat Oceano futilum nox humida solem:
 Sublustrî sed clara polo Diana micabat:
 Illa acies (ævi) mutata sorte pericli,
 Sublimi è specula coeli concurrere cernit:
 Qualis Olympiaca sedet olim in gymnade iudex,
 Solennes referunt lacra cum quinquennia Ludos:
 Qui prius obsessi fuerant, obsidere certant.
 Sed potior *Francus* quæſita laude locoque,
Anglus at inferior concessa laude locoque:
 Saxone Franci animos attollit adorea pulſo:
 Attamen irritant nihilominus acriter Anglum
 Natiq; uxoresque, laresque, aræque, focique,
 Atque abolere parat deserta: dedecus arcis.
 Illam multa Viri per noctem fortia miscant
 Vulnera: tormentis volucris pila nulla quiescit.
 Non validis excussa toris lætalis arundo
 Livida tartareo non glans explosa boatu,
 Non tela aut ignes cessant, non mucro coruscus,
 Plura refert tamen *Anglo* loco congressus iniquo
 Vulnera, *Francorumque*, tui sub Marte manipuli
 Multa cæde cadunt, vultumque avertis ab hoste.
 Interea prodit tenebris aurora fugatis,
 Albeſcitque dies, refugusque relabitur æstus.
 Tum verò haud dextra Saxo defendere filius
 Urbem, velatis manibus, modo vivere pactus,
 Omnia *Vissade* divina humanaque dedit.
 Regma ut captam mox nuntius attulit urbem,
 Regalem laceravit amictum, & pectora planxit,
 Perdita, damnavitque diem, velcique negavit,
 Et coetum averſata hominum penetrale petivit
 Multa gemens, diro peregrinas omine tædas
 Execrans, pepigit quas Nobilitatis iniquis
 Infestisque animis plebis, tum perſida miſſo
 Juratum violasse dolens interprete belli
 Fœdus, & Hispanis intervenisse periclis,
 Hic Furiæ malè sana vocat, quibus acta duellum

Induit:

Indixit: vocat & Bellonam; Erebumque chaosque
 Ingeminat, miseram cupiens abrumpere vitam.
 Tres illam perhibent secretam ex ordine lucces
 Et totidem noctes potu caruisse ciboque:
 Jejunis quarta vix faucibus admovet elcas
 Lucē: quod at vitæ reliquum est exhauriat, optat
 Nobilitas plebesque & fontem devovet Orco:
 Quæ rupto infaustum contraxit fœdere bellum.
 Exteraque indigenis sprētis connubia legit,
 Regia ut Hispanis enuberet Anglica sceptris,
 Contempta gente externo transcripta colonio.
 Sapius ista fremunt: paulatim gliscere cruda
 Seditio, & favire animis ignobile vulgus,
 Atque orbes glomerare, odii que accendere causas,
 Regibus & multis cæsis gens illa cruenta,
 Principis & superis consuevit morte litare,
 Publica in exitium convertens damna potentum:
 Dedendum esse neci clamant, ejusque piandam
 Interitu cladem: hic quorum scelerata propinquos
 Sustulerat, stimulos addunt, acuuntque furorē.
 Dij facerent una caderent ut compare plaga,
 Conjugio juncti Rex & Regina sinistro:
 Fœmineus ferrum cruor haud satis imbuet: ille
 Accedat jugulus, quo fœmina capta noceente est,
 Ad bellumque impulsā: caput luat illud Iberi,
 Quod patravit opus: Si non pote, fœmina saltem
 Calisto inferias funesto sanguine mittat.
 Quæ Divos, Errice, tibi pietate secundos
 Tam meruisse potēs, faciles ut vota quod ultra est
 Donent? Calisum sat erat tibi Marte receptum:
 Hoc cumulant meritum Anglorum civilibus armis,
 Et Regina odio, Burgundum & fœdere rupto
 Exarant, pronum vinci minimeque rebellem,
 Confociet nisi castra, suo tueatur & auro
 Anglus, qui locis abscedet protinus armis.
 Eventura loquor, firmabunt omnia Divi.
 Fortē novis ingens animo successibus Astur,
 Prospera cui lætos tulerant æstiva triumphos,
 Inferiora Diis ut non sentiret & ultro
 Stellanti jaceret maledicta minacia cœlo,
 Ocia fallebat lusu, Francosque protervis
 Usque jocis amens lacerabat, & usque rogabat.
 Nonne pruinosis gelidoque sub ætheris axe
 Hybernīs positus algeret Francus? & ejus
 Stiria in impexis duret ceret horrida barbis?
 Quem vapor æstivus duræque, offensus pugna
 Percalefecisset, glacies nonne ureret æquē?
 Quanquam tum insolito vernabat sydere cœlum.
 Is simul ac captam, dum luderet, audiit urbem,
 Percussus stupuit, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor, steteruntque comæ, & vox faucibus
 hæsit.

Dein ad se ut redijt, dissecit ludicra, & ægro
 Pectore crebra gemens mœstus suspiria duxit:
 Et singultanti querulam vocem edidit ore.
 Armis depositis depressam & milite missa,
 Improba gestituis fortuna, atque objicis hosti?
 Siccine de manibus nostris elapsa repente est
 Laurea? sic Francum nec belli incommoda fran-
 gunt,

Sæva nec horrentis reinorantur frigora brumæ?
 Meque hyememque pari traductos ille triumpho
 Victor aget: non ex facili certamine laudem,
 Non æquo petit ille jugo, qui tempora victus,
 Victor emque parat communi clade notare:
 Hisque triumphatis memori se tradere famæ

Saxonibus quid dico? meæ quid dico Britannæ?
 Quos ego composita felices ante quiete,
 Invitos placidam temerando rumpere pacem,
 Jure profanato & Divum pietate coëgi?
 Ista manet merces illos, queis chæra fuere
 Commoda nostra magis, quam sanctum fasque bonumque?

Religio nostris quis vilior usus? ecquem
 Inveniam post hæc facili qui peieret aulo,
 Imputet atque mihi violatæ pignora dextræ?
 Jamiam perfidiæ *Parmensem* pœnitet actæ,
 Venit in Hesperiam si præpete fama volatū,
 Talia quæ pernix momento remige pennā,
 Nuntiat auroræ populis, solisque cadentis
 Qui Mauro stridere globum nugantur in unda:
 Nec paria eventis narrat, sed guttura mille
 Solvit, & in majus damna omnia semper acerbāt,
 Etsi vix poterit lingua superare loquaci
 Dedecus acceptum, & capte infortunia sedis.
 Hæc pelago imponit frenos, hæc cerula Nerei
 Regia, ceratas cui fas parere carinas.
 Imminet hæc Flandro, in cervice & faucibus urget,
 Hæc diti exuviis raptis ex hoste superba,
 Primitiis delubra Deum ditabit opimis,
 Curvabitque tholos, ædesque relinquet inanes
 Quæstori, & nostri minuet compendia filci:
 Avertequet tuas lembis *Antverpia* merces,
 Prædatrixque avidi dirimet commercia mundi:
 Treicio ceu qui metatus littore sedem,
 Angustum bovis accoluit de nomine pontum.
 Huc & ab Hesperio qui fueri & cardine Eo
 Tendere navigiis, sistunt iter, atque quiescet
 Orbis opes solitus Flandris portare catapulus.
 Nec mihi consultum est exhausto sumptibus, unde
 Pugnares reparare manus ad prælia possim,
 Venalesque tuas Teuto conducere dextrās.
 Gens conductæ merces adversis hospita castris:
 Quæque gerunt alii pia, tu civilia bella
 Sola facis, ferrumque in civis viscera condis:
 Dumque aliis vincis, tibi vincis: atque juventus,
 Quæ melius sancta pro religione periret,
 Lucro animam impendit, pretioque paciscitur
 hostem,

Testaturque hominum nunquam se deesse furori,
 Aula phœtrato non cominus ire tyranno:
 Virque in Christicolæ, in Turcam fœmina pugnat.

Hæc ille immani consumptus corda dolore:
 At parte ex alia, festis gaudere choreis
 Francorum populus, vitis innectere Divos,
 Et celebrare, Deum delubra, & limina fronde
 Spargere, & in cunctis ignes accendere vicis:
 Lætitiamque agitare epulis cantuque jocoque.
 Tum de te *Visti* quis non est grata locutus?
 Burgundum quoties equitem memorare juvabat,
 Præcipiti dare terga fuga turmalibus alis
 Antè coëgisses: Metis sub mœnibus usque
 Ipse triumphalem fregisses Cæsaris axem.
 Tu formidatum mundo, vincique negatum,
 Posse caput primus superas: Tu frangis equestres
 Victor Scopolorum cuneos ad Rentia castra:
 Te Belgæ timuere truces, te fortis Iberus:
 Te prope Cæsareæ fugit statione relicta
 Carolus, ut trepidas vidit notare cohortes,
 Tu quoque in Hesperiam magnam non agmine
 magno

Per medios hostes penetras, & salva reportas
 Signa domum, iusto luctatus cum hoste, tuiq;
 Cum capitis se & ore, fidem qui prodidit auro
 Perfidus, & socium nudavit milite pacto.
 Nunc etiam extrema restantem in calce Britannum
 Littorei Belgæ, majorumque ora notantem,
 Stigmaq; inurentem, atq; ut cōpēde regna prementē
 Gallica, *Dux* victum trans æquora glauca remittis,
 Impingisque vadis patriæ: Nunc naufragus *Anglus*
 Eiectusque miserq; suæ est illius arenæ.
 Qui vasti à nobis aberit discrimine ponti.
 Præclare fines *Vifi* regis arbiter æquus,
 Sæpius hæc iterant, satias nec carminis ulla.
 Nec fratrem, cui purpureo velata galero
 Tempora prætereunt hilares, patriamque beatam
 Esse pari fratrum celebrant, quorum arma tubasq;
 Alter obit, victor patriæ decus atq; reportat:
 Consiliis usuque togæ præstantior alter
Errici relevat curas, & cordē capaci
 Sufficit & Musis, & rerum sustinet actus,
 Partitumque vigil tempus dispensat utrisque:
 Squallida Barbarico nec secula nostra veterno
 Esse finit, castas nec mendicare Camænas.
Vifus hinc pergit, raptoque citatius omni
 Agmine, turritas ingenti mole Vinarum
 Arces circumdat pluteis, & verberare multo
 Tormentorū, apices pinnaeque & mœnia pessum
 Deijcit, aggestumque solo mox æquat acervum,
 Junctus erat muro qui terreus, hinc tuba cantū
 Signa dat, atque acrem ciet ad certamina pubem.
 Primus ibi ante omnes juvenum comitante caterva,
 Infers, *Andelle*, gradum, atq; invadis in hostem:
 Et comes accedit *Memorantius* inclitus, ambo
 Felices, si non desideret iste parentem,
 Tu fratrem, indignos duri quos alea Martis
 Importuna ferro captivos traderet hosti.
 Hos rapidus Rhodanus, vitreis hos Sequana limphis,
 Hos liquidus Ligeris, flerunt hos marmora ponti.
 Mox ruit his Ducibus tanto impete fervida pubes,
 Quantus Hyperboreis Aquilo prolapsus ab antris,
 Incumbit pelago, campisque natantibus instat,
 Et possessa aliis sibi vindicat æquora ventis:
 Quaque dedit sonitum; maria inclinata propellit
 Non hostes sufferre valent, metit efferus ensis
 Saxonaq; Hispanumq; truce m; ad Barbara Belgam
 Sternitur omnis humus, cereali ut mergite passim
 Stratus ager, frugum expositis per rura manipulis,
 Unus vix tanto è numero tu, *Græe*, superstes.
 Servatum lucro quàm cœlum impendere ferro
 Maluit, & prædam quàm miles inane cadaver
 Optavit potius: tu salvus vindice nummo.
 Ista bifrons expensa tulit tibi munera lanus.
 Atque tuis annum ceptis *Errice*, sacravit,
 Qui te tam largē donavit pignore strenæ.
 Successus urgere tuos & adesse favori
 Cœlicolum sis quæso memor: nunc hostis inermis
 Militibus caret & nummis: occurrere Divis
 Quid lentus cessas fautoribus? anne relinques,
 Quos faustos precibus votis & emacibus antè
 Obtâsles, fibra & pecudum censuque mereri?
 Esse duces cupiunt, comes hosut passibus æquis
 Ipse sequare, vide: tibi si, dum sœva procella
 In regnis grassata tuas everteret urbes,
 Hanc aliquis Divum certò promitteret horam,
 Credere vix posses: sed si tamen illa veniret,
 Hostis pervinciem jures, contigit illa:

Inijcienda manus, ne mox prætervolet, hostis
 Ille tuus ducit dum segnia tempora victor,
 Se vinci sensit, lapsasque resurgere partes.
 Funestæ Latio manarant sanguine Cannæ,
 Et Pœni modios cumulaverat annulus auro:
 Dum tamen ille sedet, dum cunctaturque vocanti
 Fortunæ præstò esse comes, Romamque jacentem
 Respirare sinit Divum irrita munera sensit.
 Nam velut exacto collo numerosior hydra,
 Multiplicata suis damnis, violentior hostem
 Crevit in adversum, decus illi & frondis honorem
 Eripuit, victrixque Diis solennia solvit.
 Imperium est mundi juvenis Pellæus adeptus,
 Dum victus instat, dumque omni à parte timetur
 Creditur & terris hærrere fugacibus, & dum
 Hostibus improvisus adest, nec nuncius illum
 Adventare ferit rumor, venisse sed hostis
 Conspicit oppressus, nec fidit ad arma vocare.
 Bella Dionæus quoque fulminis ocyor alis
 Cæsar, ut excussus balearis verberare fundæ
 Gessit, vincendusq; mora, fuit impete victor.

AD HENRICUM II. FRANCORUM
 Regem invictiss. de Caletō
 recepto.

NON parca fati conscia, Lubricæ
 Non sortis axis sistere nescius,
 Non siderum lapsus, sed unus
 Rerum opifex moderatur orbem.
 Qui terram inertem stare loco jubet,
 Æquor perennes volvere vortices,
 Cœlumque nunc lucem tenebris,
 Nunc tenebras variare luce.
 Qui temperatæ sceptrâ modestiæ
 Dat, & protervæ frena superbiæ,
 Qui lacrymis fœdat triumphos,
 Et lacrymas hilarat triumphis,
 Exemplâ longè ne repetam: En jacet
 Fractusque & expes quem gremio suo
 Fortuna fotum, nuper omnes
 Per populos tumidum ferebat.
 Nec tu, secundo flumine quem super
 Felicitatis vexerat æquora,
 HENRICE, virtus, nescijsti,
 Imbrifere fremitum procellæ.
 Sed pertinax hunc fastus adhuc premit,
 Urgetque pressum, & progeniem sui
 Fiducia pari tumentem
 Clade pari exagitat Philippum,
 Te, qui minorem te superis geris,
 Culpamque fletu diluis agnitam,
 Mitis parens placitus audit,
 Et solitum cumulat favorem:
 Redintegratæ nec tibi gratiæ
 Obscura promit signa: subalgido
 Nox Capricorno longa terras
 Perpetuis tenebris premebat:
 Rigeat auris bruma nivalibus,
 Amnes acuto constiterant gelu,
 Deformis horror incubabat
 Iugeribus viduis colonos:
 At signa castris Francus ut extulit,
 Ductorque Franci *GUISLIVS* agminis
 Arrisit algenti sub arcto
 Temperies melioris auræ:

Hyems retuso languida spiculo
 Vim mitigavit frigoris asperi,
 Siccis per hybernū serenum
 Nube cava stetit imber arvis.
 Stravit quietis æquora fluctibus
 Neptunus, antris condidit Æolus
 Ventos, nisi Francas secundo
 Flumine qui veherent carinas.
 Per arva nuper squalida, & igoibus
 Adhuc Britanni penè calentibus,
 Cornu benigno commeatus
 Copia luxuriā refudit.
 Idem ut reductas condidit oppidis
 Francus cohortes, mitis hyemis modò
 Serusus armavit procellis,
 Et per sitas renovavit iras.
 Stant lenta pigro flumina marimore,
 Canisq̃ue campi sub nivibus latent,
 Diverberatū saxit æquor
 Horrifera Aquilonis alis.
 Ergo nec altis cincta paludibus
 Tulere vires incœnia Gallicas,
 Nec arcibus tutæ paludes
 Præcitem tenere cui sum.
Lorene Princeps, præcipuo DEI
 Favore felix, præcipuas Deus
 Cui tradidit partes, superbos
 Ut premeres domitrice dextra:
 Unius anni curriculo, sequens
 Vix credet ætas, promeritas tibi
 Tot laureas, nec si perauras
 Pegasea veherere penna.
 Cessere saltus nunguidi, & Alpium
 Inserta cœlo culmina, cum pater
 Romanus oraret, propinquæ ut
 Subijceres humeros ruinæ.
 Defensâ Romæ, & capta Valentia
 Coacta pacem Parthenope pati,
 Fama tui Segusianus
 Barbarica face liberatus.
 Æquor procellis, terrâ paludibus,
 Armis Britannus, incœnia seculis
 Invieta longis, insolentes
 Munierant animos *Caletum*:
Lorena virgine, sueta per invia
 Non usitatum carpere tramitem,
 Invieta devincendo, famam
 Laude nova veterem refellit.
 Ferox Britannus, viribus ante hac
 Gallisque semper cladibus imminens,
 Vix se putat securum ab hoste,
 Fluctibus Oceani diremptus:
 Regina, pacem nescia perpeti
 Jam spreta mœret scœdera, jam DEI
 Iram pavet sibi imminentem,
 Vindicis & furis flagellum.
 Cives & hostes jam pariter suos
 Odit paverque, & civium & hostium
 Hirundo communis, cruorem
 Æquè avidè sitiens utrumque.
 Huic luce terror Martius aſſonat,
 Diræque cædis mens sibi conscia,
 Umbræque nocturnæ quietem
 Terrificis agitant figuris.

La. B. Te.

AD FRANCISCUM LOTAR-
RINGUM, GUISTORDIÆ PRINCEPEM,
EPISTOLA.

A Ut tu rem nobis convulso cardine lapsam
 Unus restitues, primæque in sede locabis:
 Aut certe nullis unquam fortuna resurget
 Gallica temporibus: sed humi despecta jacebit
 Æternum, Manet illa, manet te lauria, *Duxor*
Maxime Francorum. Quis enim se compareret alter?
 Quemvé Ducem potius Rex tanto opponeret hosti?
 Illius expulso nuper genitore triumphum
 Egisti: pulso veniet par gloria nato.

Est illud vestro Generi fatale, tuæque
 Virtutis proprium, magnos compescere fastus
 Burgundæ gentis: quæ nunc sociata Britannis
 Rege novo exultans, nostris in sinibus agros
 Præfidiis vacuos populatur, & oppida capit.

Ut conjux peregrinæ redeuntē casta maritum,
 Ipsa domi longo cum tempore sola fuisset,
 Excipit amplexu tenero: volvuntur obortæ
 Lætitia lachrymæ perque illius ora genasque:
 Haud minus adventu Rex iple *Erricum*, & omnis
 Visa domus gauderet tuo: per rura, per urbes
 Festa celebrantur plenis convivia mensis.

Ut Sol exoriens concussas grandine silvas,
 Depressos & humi flores, languentiaque arva
 Erigit, & cœlum radijs terrasque serenat:
 Sic perculsa gravi tu vulnere pectora plebis
 Nobiliumque animos reficis, speque arduus imple.
 Et modò noster Eques sævo concisus ab hoste,
 Te *Reclore*, diu non se fore sperat inultum,
 Et spolia Hispanos ereptaque signa reposcit.

Hæc hominum de te spes vulgò est: irrita ne sit
 Illa, vide. Per multa potes numerare trophæa
 Hostibus à domitis, multos numerare triumphos:
 Quos tamen una dies, unusque evertere casus
 Et fortuna potest: laudemque abolere priorem.

Annibal & Pompeius item duo lumina gentis
 Quisque suæ, multas bello retulere coronas,
 Collatis ausi toties decernere signis:
 Viæ uterque, fuit documento, quàm nihil usquam
 Perpetuum solet in terris fixumque manere:
 Humanis quàm nulla subest constantia rebus.
 Quid, domitorum Afiz Cyrum, non una subegit
 Fœmina, & abscissum caput illi sanguine merfit?

Nam cur ipse tuos exempla domestica ponam
 Ante oculos? Cur Parthenopes tentata beatæ
 Regna tuis atavis, infaussto Marte, per annos
 Centum continuos, Errici post quoque Regis
 Auspiciis, ductuque tuo? Fuit exitus idem
 Penetibi: nisi quod servatus cum Duce miles
 Incolumis salvusque domum patriamque revertit.
 Hoc *Ducis egregii prudentia* fecit, ut illos
 Quos adeò servare salus nec si vellet ipsa,
 Posse videbatur, cunctos servaret ad unum.
 Parva manus, sed enim gravibus defuncta periculis
 Sæpius, & multos quondam perpeſſa labores.
 Nec tibi prætermiſſa tui pars muneris ulla,
 Tantum displicuisse Deo mihi causa videtur:
 Aut nimia hæc totum jam penè Vagata per orbem
 Ambitio, aut cives aliquid peccavimus ipsi.

Si gaudet rerum vicibus Fortuna, diuque
 Stare loco nescit, si nos huc versat & illuc,
 Arbitrioque suo spoliatur, vel honoribus auget:
 Idque aliis belli Ducibus si contingit ante

Innume-

Innumeris, tibi si contingere posse putabis,
 Noli præteritis nimium: confidere factis,
 Neve feras cælo caput altius; aut tumidum cor;
 Neu' metue eventus dubios, tristemque futuri
 Temporis invidiam; levis aut opprobria vulgi:
 Sed quencunque dabit finem Deus accipe grato
 Præsentique animo: Causas mortalibus esse
 Ignotas voluit; tua sit modò culpa, caveto.
 Quid si nec populo, quæ tot victoria votis
 Expetitur, Regi nec sæpe sit utilis ipsi?
 Implevit variis Asiæ victoria Romam
 Deliciis, & quam non Punica bella tot annos
 Continuata prius, non Regis & arma Philippi
 Contuderant, peregrina severam perdidit urbem
 Luxuria; hinc cædes, & publica furta, rapinæ;
 Direptæque urbes, sociorum, & dira cupido
 Regnandi in patria, civilia denique bella:
 Insubrum capto duce nuper, & ubere campò
 Felicis nimium populi, scædeque peremptis
 Helvetiis Francisco ausis concurrere Regi;
 Plus damni que malique accepit Gallia, capto
 Quàm post Rege suo Ticini ad fluminis undas:
 Itipetium Francorum & gloria nominis aucta est:
 Sed mores abire boni: Vix octò Loisi
 Regis ab interitu numeramus lustra fuisse
 Dicis mille; Viris tantum distamus ab illis;
 Prima quibus tum cura fuit servare paternum
 Prædolum, servare lærem vigilanter avitum:
 Tum desiderii fines adhibere; modumque
 Sumptibus, & proprio contentis; jam nihil ultra
 Appetere; & nullas vicino intendere lites:
 Castra sequi & pulchràm bello sibi querere laudem:
 Rarò in conspectum Regis procerumque venire.
 Scire nec obsequiis animos captare potentum.
 Nec blando sermone mereri præmia Regum:
 Scire famem perferre; sitimque & frigus, & æstum:
 Scire equitem mediò peditemque; laceessere campo.
 Horum de numero procedat si quis in Aulam;
 Horridus, & sudore fluens, & pulvere plenus;
 Quos istis auro fulgentibus & bene lautis;
 Commoveat risus: ut præter sibila secum
 Nil prorsus referat. Quid nos victore putamus
 Aequius imperium aut melius sub Rege futurum?
 Pauci adeò Reges fortunam ferre secundam
 Aequa mente sciunt: & jam securus ab hoste;
 In sua Rex strictum convertit viscera ferrum:
 Sæpe vel incautos conficta calumnia Reges
 Auribus apprehendit, turpisve inscitia rerum:
 Arguitur scelèris; villam qui fortè propinquam
 Hic habet, & videt usque sui quam Regis amicus:
 Ornantur testes; miseroque redempta parantur
 Iudicia, o saltè redimat se Castoris instar
 Castoreo, & salva jactet patrimonialia vita:
 Sed vivis ferum dominis aliena tenere
 Nec tutò se posse putant: Ea nos bona stulti
 Ducimus, exitio multis quæ sæpe fuere.
 Mille cadunt populis ducibusque; incommoda victis:
 Multò plura cadunt etiam victoribus ipsis:
 Interitusque ferunt animorum & corporis una:
 Corrumpunt hominum felicia tempora mentes
 Avèruntque Deo sensus; nec tollere cælo
 Ora sinunt. Quis enim lætis cœlestia rebus
 Cogitat; advertis, quam sit miseranda monemur
 Condicio nostræ, quam vilis & infima, vitæ:
 Tunc opis humanæ dejecti præsidio, spem
 Vertimus ad Superos trepidi; veniamque precamur

Mutamus mores, ea nos via lenis in altum
 Ducit, ubi sedes animis æterna beatis.
 Miramur si quando preces non auribus æquis
 Accipit, aut hominum reddit contraria votis
 Sæpe Deus: durumque inclementemque vocamus.
 Ut pater infanti puero si dira venena,
 Sive micans ferrum, aut aliud quid fortè petenti
 Mortiferum, tamen ille negat: tibi durus & asper;
 Non patrio indulgens potius videatur amor?
 Ergo tu referre putas nihil, hostibus utrum;
 Angesti nobis accedat gloria belli?
 Non ego. Sed primum jubeo nos querere pacem;
 Si pax nulla datur; nec conditionibus æquis,
 Contestare Deos invitum accingier armis:
 Auxilioque voca: non illi tempore longo
 Numina passuri sua sunt contempta jacere:
 Si necdum melior belli fortuna sequetur:
 Rursus & aversi placanda est Numinis ira:
 Nec pœcudum fibris; sed pura mente litandum est;
 Syncerisque animis: Cum sit *Deus optimus ipse*;
Non amat ille preces, non impia vota malorum.
 Tu plenus stupri, plenusque libidinis intus;
 Et furax, & avarus, & ambitiosus honorum;
 Impetrare putas aliquid te posse, priusquam
 Ablueris sacra vivi te fluminis unda:
 Quem foribus templi sapiens arcere sacerdos
 Debuit; atque reos inter plorare jubere:
 Tu prima si luce genu curvaveris aras
 Ante Deum, tibi deinde putas extrema licere
 Omnia: *rideri non vult Deus, & videt intus*
Quid rectum vel fronte geras, vel pectore clausum
Et pectus odit lacrymas, simulatque verba.
 Jacebat Legis studium Pharisæus, & ore
 Decantata suo Mosis mandata ferebat;
 Displicuit Domino: Manceps, quia turpia coram
 Lùcra fatebatur; venia donatus abiit.
 Nos etiam adversæ nuper cum nuntia pugna
 Fama repens nostras inopinaque venit ad aures;
 Consternati animis; quibus arma virique deessent:
 Cumque putaretur portæ jam proximus hostis,
 Ad delubra Deum confugimus, & prece multa
 Suppliciter pacem veniamque poposcimus illos:
 Continuit se quisque dies vix quatuor, hostis
 Cum subito regredi, vel non procedere, fertur.
 Illicet excussa formidine protinus omnes
 Advomitum redeunt, & vitæ probra prioris.
 Ut pueri lusum repetunt, abeunte Magistro:
 Nunc peccant homines pejora prioribus illis;
 Nec dilata putant, sed tempus in omne remissa
 Supplicia: elusisque Deis impunè jocantur.
 Hostis abit. Qui scis an verè ineunte redibit
 Fortior & melior? nobis sunt omnia victis
 Inferiora. Ducis Roma Latioque remissi
 Non ferat aspectum Germanus miles: & ora
 Vertet ob os illius: Ea spe ducitur omnis
 Gallia: nec quisquam est alius; quo fidere tantum;
 Quo ve magis ductore animos attollere possit:
 Verum multa cadunt inter duo tempora, multæ hoc
 Ne duce pugnetur possunt existere causæ,
 Aut quisquam Superum fatis iræque resistat?
 Mutemus mores igitur, veniamque precemur;
 Imprimisque Deos & tota mente colamus;
 Et totis animis: exin nos inter amemus;
 Sit bene facta velut multorum gratia fratrum:
 Nec minor alterius quam nostræ cura salutis:
 Quæ si fixa animo penitus mandata geremus;

Mortes, exilia, atque fugas, & damna bonorum,
Quæque solebat alia adversis accedere rebus,
Haud magni faciemus erunt neque tristia nobis
Aspera, nec vel amara nimis, vel dura ferendo.

Scilicet extinctos merces uberrima cælo,
Et promissa manent æternæ præmia vitæ.
DE CALETI ET GUINÆ, OPPI-
dorum proximo hoc bello captorum,
expugnatione, Carmen longè
doctissimum.

SIC mutat Fortuna vices, & ludit atrocem
More suo ludum, nunc his, nunc æquior illis.
Nos adeo fusi, & magno certamine victi
Nuper ab Hispanis, fortes modo vicimus Anglos:
Ereptas Patribus tandemque recepimus urbes:
Oceano in medio jussis regnare Britannis.
Illi cum lacrymis terræ cessere retenta,
Possessaque suis Atavis jam tempore longo,
Namque erat in fatis rediturum haud antè Caletum
Ad veteres Dominos, quàm se Regina marito
Traderet externo, veterumque propagine Regum
Posthabita, novus hic succederet advena regnis.
Ipse, Valefina venturum è stirpe nepotem,
Merlinus yates multò prædixerat antè.
Sanguinis ultorem nostri, cladisque futurum
Cresciacæ, cecidit qua Francica penè juvenus
Omnis, & extinctæ sunt longa in tempora vires.
Non magis ille suis (quanquam verissimus auctor)
Creditus est, Trojæ Priami quàm filia Regis.
Quinetiam tantum his animi victoria duplex
Addiderat, tantus nostri contemptus, ut arcis
In foribus summis legeretur marmore duro
Incisum Carmen (valet id sermone Latino)

TUM DEMUM FRANCUS PREMET
OBSIDIONE CALETUM,
CUM FERRUM PLUMBUMVE NATA-
BIT SUBERIS INSTAR.

Barbara vox, supraque hominum fiducia morem.
Sed neque tot circumductæ, fusæque paludes,
Totque objecta vias passim castella per omneis
Præfidiis incesla Virum, potuere morari
Nostrorum turmas equitum, peditumque cohortes,
Ipse feros secum diversis partibus orbis
Adductos rapiens comites, sublimis in alto
Lotareus equo, prius est conspectus ad urbem
Designare locum castris, & cingere vallo,
Quam miseri cives illum potuisse putarent
Angustos aditus, arctosque evadere calles.

Hic labor exoriturque novus, majorque priore.
Murus erat latere è cocto firmissimus, alta,
Incinctus fossa, verum post aggere nullo
Subnixus, lapidis jactu vix æquore distans.
In medio litus, Nerei quod proluit unda,
Bisque die res fluo terris illabitur æstu.
Tum me ludentem nemo, conchasve legentem
Viderit, at siccam postquam mare liquit arenam
Discedens, pedibus tamen hic constititur ægre.
Nec patiens onerum locus est: & sæpius altè
Subsidet, injectoque fatiscit pondere tellus.
Hac regione, levi subjectis eratibus alno,
Exponenda fuit tamen omnis machina belli,
Ingens præterea, suspectuque ardua turris
Missilibus portumque globis, litusque premebat.
Omnia quæ tam multa ferox incommoda noster
Miles, & unius vicit Ducis inclita virtus.
Expugnata prius turris: mox Regia muro

Juncta domus, primos aditus patefecit in urbem.
Armatis data pax, & inermibus: urbe relicta
Illæsi cives aliò concedere jussi.

At tu Guina ferox, Domini clementis & æqui
Audires potius leges, & mollia jussa,
Quàm Rex experire, manu quid possit & armis.
Non tua nunc versa, soloque æquata jacerent
Mœnia: non domibus lapsis inducat aratrum
Agricola, inque novo sementem præparet arvo.

Quis furor, aut quænam rabies hæc, strage Viro-
rum
Non contenta, simul nisi totas hauriat urbes, (rum
Integraque addictis cum civibus oppida sacret
Diis Erebi? Nuper Teruenam vidimus urbem
In Morinis, Edinique superbam vidimus arcem.
Vix in utrisque locis hodie vestigia parent
Tectorum, quæ sint fortassis in hoste ferenda.
Id verò, manibus propriis sua mœnia cives
Dejicere, incensasque faces supponere tectis,
Parcere nec Patria, victor cui parceret hostis,
Quale fuisse putas, hominum magis, annè ferarum?

Sed nostris Ducibus præclaro munere Divum
Intentata prius cælo victoria venit.
Cum mare, cum glacialis hyems, & cum vetus urbis
Gloria, cumque recens adversæ infamia pugna,
Et nimium Fortuna diu contraria, possent
Talibus, audaces quamvis, abducere cœptis:
Mens Errice tamen semper tibi constitit una:
Te solum referunt animos firmasse tuorum.
Scilicet ut Regum cælesti Numine mentes
Impellique, trahique, Deis quocumque videtur,
Et quò mortales nequeunt pertingere sensus,
Addiscant homines, mirari cur ita fiant
Plurima, factorumque abstant quærere causas.

Ac Deusis, quicumque tibi fuit istius author
Consilii, monstravit iter, Ducibusque prævit
Idem Errice tuis, donec res ordine gesta est.
Idem, multorum cum posceret æra dierum
Miles inops, & signa sequi se posse negaret,
Exhausto penitus belli per tempora fisco:
Hunc animu in Patriam dedit hanc tibi Carole mentem,
Ut Tu vas, sponsorque rei communis, in urbe
Parisia, biduo omne bonis à civibus aurum
Acciperes: quæ mox divisa pecunia fratri
Morigeros comites, & ad omnia jussa paratos
Reddidit. His opibus pulsi cessere Britanni
Littoribus nostris maria ultra cæcula Ponti.

Quas ergo tot opumque, Deo, tantæque dator
Lætitia, nobis fas est persolvere grates?
An delecta boum, pecudum vel corpora centum
Illius ante pias grati mactabimus aras?
An lætum Prænan canemus, Ioque triumphæ?
Quodque solet dici victorum carmen honori?
Usurpata malis cultoribus ista Deorum.
Nos hanc gloriolam potius, laudemque sinamus
Invisco, fortique Deo: turgentia Regum
Colla superbiorum qui proterit, & pede calcit:
Subiectos, humilesque ipsique accepta ferentis!
Omnia, tollit humo supera ad convexa polorum,
Qui nos successu nimio, rebusque secundis
Inflatos, ideo castigat more paterno
Casibus exercens variis, ne nostra putemus
Quæ nos ille frui secura mente sinebat:
Ut rerum & columen nostrarum, spemque salutis
Privati, Regesque, Deo ponamus in uno:
Nec fracti nimium, dura cum sorte gravamur:
Nec cursum elati, veniunt cum prospera nobis,

IN REDITUM FRANCISCI LOTARENI,

Guiforum Ducis.

ITE coronati, festinoque agmine Cives:
 Ite, novis quamvis Regibus ire viam.
 Ite Magistratus cum fascibus, ite Ministri
 Sacrorum: ite minor turba, Senator, Eques.
 Omne forum sileat: clausa sint urbe tabernæ
 Artificum: locus hoc nullus honore vacet,
 En vobis erit ad primum, lapidemve secundum,
 Obvius in niveo *Dux Guifanus* equo:
 Victor ab indomitis qui nunc redit usque Britannis
 Quam maris angusto cogitur unda freto.
 Multos ille armis populos, multa oppida cepit:
 Gallorum fines protulit Oceano.
 Quis Guinam potuisse capi, potuisse Calctum
 Credat, ut adversus stet genus omne Virum?
 Ipsa suis opibus fidens, & Rege marito,
 Hoc longè veniens speraverat ante malum:
 Arguerat vanique suos Regina timoris:
 Nulla sed invitis sat loca tuta Deis.
 Aspice, nec gemmis volitat, nec splendidus auro;
 Captivos hominum nec trahit ille greges.
 Et tantis spoliis, prædæque ingentis acervo,
 Nil tulit, hunc albo corpore præter equum.
 Hunc tamen, ut quoties gradietur, nobilis hujus
 In patriam toties memor officij.
 Cætera pro meritis socios divisit in omnes,
 contentus laudis præmia ferre domum.
 Ergo prætereunte Virò, bona dicite verba,
 Et manibus plausum congeminate pijs:
 Atque Deos orate, sinant *hunc*: Principe nostro
 Incolumi, longos ut superesse dies.
 Hoc ego nec flavos metuam Rectore Britannos;
 Nec Batavæ gentis Vangionumque minas.
 Sperem etiam magni superato flumine Rheni,
 Lilia Pannonico fixa videre solo.
 Talibus inceptis moliri, *Errice*, decebat
 Regnatibi fati debita, spemque nurus:
 Imperiumque tuum media regione subacta,
 Extremis hominum continuare Scotis.

IN REDITUM EJUSDEM DUCIS

Joachimus Bellaius.

Ut Quondam in patriam retulit cum signa Camillus,
 Spectandum niveis se dedit altus equis:
Guifus è domitis nuper sic ipse Britannis
 Signa refert, niveo sic quoque vectus equo.
 Equo præda Duci prædæ melioris avaro
 Albus cessit equus: cætera miles habet.
 Hæc ille ex capto retulit spolia ampla *Caleto*,
 Hanc prædam victo victor ab hoste tulit.
 At non parva tulit virtutis præmia, victor
 Hostis qui rediit, victor & ipse sui.
 Multorum præda est, miles quam quisque reportat.
 Unius est magni præda sed ista Ducis.

AD CLARISSIMUM VIRUM

M. Hospitalem, Hel.

Andreas.

Sint emissa licet suppressio nomine Patris,
 Continuo agnovit pignora quisque tua,
 Incessu gravitas, procerò in corpore candor,
 Cumque sale ardua mens, ingeniumque pium.
 Dotibus est amplus, clarusque Philoxenus istis:
 Talis Musa recens edita clam, ergo tua,

Tom. III.

DE THEAVILLA CAPTA, MICH.

Hospit. Carmen.

UT gravis & senio confectus miles ad arma
 Cum Patriæ res poscet, inutilis ipse, vocabit
 Florentes alios quantum contendere nixu
 Et laterum & vocis poterit, seque paratum
 Ostendet ferro Patriam defendere & armis,
 Amissæ quondam superent in corpore vires:
 Sic ego, cui tenuis puero, vel nulla facultas
 Ante fuit, nullus scribendi carminis ulus,
 Et si quid fuerat, veniens tamen abstulit ætas,
 Hortari assidue nostros haud desino vates,
 Argumenta sibi præclaris sumere digna
 Quemlibet ingenijs, Patriamque ornare, Virosque,
 Sive pares illis, seu non virtute minores,
 Quos aut Virgilius, quos aut cantavit Homerus,
 Ni Danaos ea major erit laus, mille profectos
 Navibus à patria, decimo vix segniter anno
 Unam Asiæ cepisse dolis & fraudibus urbem:
 Aut magnum *Aeneam* Rutulos superasse colonos
 Fretum opibusque suis, socialique agmine fretum
 Arcadis *Euandri*, tria quam fortissima bello
 Oppida ter denis (summum) expugnasse diebus.
 Nec verò Phrygiò conflatum milite molli
 Præsidium intus erat. Sed defensore Britannio
Guinæ tenebatur, celsique arx *alra Caleti*.
 Hic quoque plus operis, *Theavillam* namque
 paludes

Undique cingebant, gelidique profunda *Mosellæ*
 Flumina, delectumque ex omni milite robur,
 Præstantisque Viros incluserat urbe *Philippus*:
 Quin Metis fabricas & ahenea multa parari
 Audisset tormenta, pilasque ex ære, simulque
 Ingentem valde numerum mixti sale nitro
 Sulphuris, hæc secum haud frustra provisa putabat.
 Hisque velut claustris sperabat, & obice tali
 Nostra moraturum se, jam gradientia campo
 Agmina: dum vocat ipse suos male parcos euntes
 Tardius, & segnes cogit sub signa maniplos.
 Obsessi interea media plus parte suorum
 Amissa, cum murum hostis turremque teneret,
 Nostrorum (superest via quando hæc una salutis)
 permiscere Ducum fidei res, arma, Virosque.
 Omnia, quæ illorum precibus concessa benignis,
 Et Medici morbos curareque vulnera jussi,
 Pertulerant toto civis quæ plurima bello:
 Adjuti quæ inopes & equis & navibus, utrum
 Carpere iter mallet: rum si quis in urbe manere
 Vellet & in Patria, non ægre facta potestas.

Hæc demum *insignis pietas, ex regia virtus*,
Ut bello premere armatos, sic parcere victis.
 Nec tam se fortes animi generosæque monstrans
 Pectora, dum vertunt imis a sedibus urbes
 Complent cæde vias: nec tantum laudis ab illa.
 Strage domum referent: quam cum miserabile vulgus
 Illæsum servant, illibatumque pudorem
 Virginibus, trahit hæc quamvis aliena stupentum
 Corda Virum, & sævos clementia mitigat hostes,
 Ipsis sæpe suum facinus victoribus, ipsis
 Displicet hoc iterum quam nolint vincere pacto:
 Aut quis *Marcelli*, quis non audit inanes
Corneli gemitus, admistaque gaudia luctu:
 Dum duo diversis regionibus oppida vertunt
 Maxima, nec cohibere valent jam militis iras,
 Quin ruat, & rapidis permisceat omnia flammis?

Ipse

ple ferus quamvis sedique assuetus Achilles
 Vix, puto, vix teneat lacrymas, si versa videret
 Pergama, si pulchris subiecta incendia tectis,
 Ante Virum matres, & matrum ante ora puellas
 Prostitui, capita illidi puerilia muris,
 Sinuulo atatis, nullo discrimine sexus
 Per viços passim projecta cadaver acernat.
 Et capta si quid gravius tum contigit urbi.

Nos unuin & commune quibus nomen dedit una
 Religio, ritusque pares, moreinque sacrorum
 Quanquam divisis cœlo, terraq; mariq;
 Quanquam sub Regum positis ditioe duorum,
 Nos tanquam fratres uno genitore creati.
 Complures, nos unius quasi corporis artus,
 Indorum vel mœre Scytharum bella geramus?
 Qui neque dicuntur pueris, senibusve caducis
 Parcere, nec teneâ quamvis atate puellis.
 Ipsa (nefas dictu) captorum viscera torrent
 Ignibus, & diris epulanda apponere mensis
 Haud dubitant. Quin hæc potius crudelia, Fratres,
 Bella relinquamus, nostris contraria votis,
 Bella adversa Deo, quæ si quandoque coacti
 Suscipimus, bellum nobis cum fratribus esse
 In mentem veniat, quibus æquum, lege, paremque
 Ac nobis, ipsi præstare jubemur amorem.

Hæc animo reputans, nec pacem poscere Duces
 Turpe: nec oranti pacem concedere turpe.
 Ergo nec Patria, nec Regis nomine quicquam
 Indignum fecit, puero qui nuper eunti
 Traditus ad matrem ductor custosque fidelis,
 Conventu in medio sermonem iniecit honestum
 Aeterna de pace prior: nec protinus hosti
 Plus aliquid iusto tribuit, fassusve timorem est.
 Nempe aliud potius quid poscat & optet, ab illo
 Rege suo veniens aliis qui Regibus anteit
 Omnibus, & pietatis habet cognomen in illis
 Præcipua, quæ vox potuit magis ulla decere
 Pontificem? Nimis ille ferox avidusque fuisse
 Sanguinis humani legatus ab urbe videtur
 Ad Pœnas Fabius, qui cum mandata Senatus
 Effari iussus Tyriis presentibus esset,
 Facto è veste sinu, bellum hic pacemque tenemus:
 Sumite de medio vobis utrumlibet, inquit:
 Tu, verò acclamant, utrum places elige. Bellum
 Effuso simul ille sinu se tradere, dixit.
 Mallet equidem pacem, non tot post nominis Afri
 Italiciq; malo periissent millia letho.

Attamen est nostri sermo rejectus ab hoste
 Pacificatoris. Quid non ignavus arma,
 Cœpimus, ejeti spe pacis, an acrius, ipsos
 Auxilio nobis sperantes affore Divos?
 Semper enim Superi Reges odere superbos.
 Supplicibus parant, pacemq; petentibus ultro:
 Quid? qui præsidium capta dimisit ab urbe,
 Emisit cives cum matribus atque puellis
 Salvos incolumesque, fidem servavit, & omne
 Præstitit officium charis quod luevit amitis,
 Non tibi major erit, quam si jugulasset inermes
 Armatosque simul, venum aut captivâ dedisset
 Corpora, & in cinerem vertisset tecta domosque?

Quare magnificis, fratrum celebrandus uterq;
 Laudibus, ille quidem mihi semper & omnibus horis
 Huic servatori Patriæ, finesque regenti
 Francorum veteres, vos o quibus aurea pleno
 Egregii vates fundit se copia cornu,
 Concinite æternos meritis pro talibus hymnos
 Nec Tu Rex Henrice, tenax & parcus honorum

Erga illum fueris, tibi qui diversa trophæa
 Hostibus à victis statuit duo maxima, paucis
 Mensibus. Hic Te Rege fuit dignissimus uno:
 Hunc fortuna Ducem meruit tua: respice quantum
 Terrarum ditioe tenes, quas finibus urbes
 Ille tuis, qui rura vel agros addidit: omnis
 Oceanus tibi servit, & omnis ripa Mosella:
 Proxima Treveris, Germanique hospita Rheni.
 Hoc Duce, præterito recreati corda timore
 Incipimus sperare etiam, nos posse recentem
 Aspersam maculam Quintino abstergere bello,
 Dij Te longævum nobis Henrice, Ducemq;
 Hunc tibi longævum servant: ut & ipse requiras
 Extinctum nunquam, te nec desideret ille.

JOAN. AURATI REGII GRÆCARUM
 literarum Professoris, Poëmata.

IN GUIII DUCIS REDITIONE
 ex Italia.

Solvant Camœnæ triste silentium;
 Solvant: & acri Guisadæ lyra
 Cantent, remoto jam Britanno
 Mœnibus à patrijs tumultu:
 Nuper secundus dum terere Annibal
 Fallus superbos tenderet Alpium;
 Auli feroces tum Britanni
 Gallica sunt penetrare rura
 Orbata tanto præside, tot virum
 Cum cæsa scædè millia, prohi nefas!
 Tot vineta Ductorum pudendis
 Brachia nobilium catenis.
 Jam gloriari quidlibet insolens
 Jactabat Anglus, celsa Lutetia:
 Se templa fundo diruturum
 Sacrilegis spoliata dextris:
 Sed Guisani fama ferociam
 Gentis superba contudit ocyus:
 Vix ductor auditur redire
 Guisani, & fugitant Britanni:
 Ut forte viso cum tunc Thessalo
 Immanis ausi conscius aufugit
 Agna lupus laxis remissa
 Faucibus horribilibus deñte:
 Nec mirum, agebat non stinulus Ducem
 In bella simplex: mixtus erat dolor
 Acer pudori, capta signa
 Gallica, se revocatam ab ausis.
 Ut Pœnus olim, Scipio cum ureret
 Arces Elisæ, jam Capitolio,
 Cuncto timente jam Senatu;
 Signa domum revocare iussus:

DE CALETUM URBE NUPER
 à Gallis Guisio Duce recepta,
 Carmen alterum
 Aurati.

Lōquuntur inter se

NÜNTIUS ET VULGUS
 GALLICUM.

CLamate Galli nunc ter io io.
 Quæ læta Gallis instat ovatio?
 N. Capri Calætes. V. Multa paucis
 Digna novæ memoras triumpho:

N. Vice-

N. Vicere Galli, sed *Duce Guisio*:

V. Io triumphe, nunc ter io io.

N. Vicere victores Britannos:

V. Nunc ter io, ter io triumphe:

N. Annos ducentos lerva Britannia:

Urbs liberata est. V. Nunc ter io io:

N. Migrate jam prisci coloni.

V. Nunc ter io, ter io triumphe:

N. Illinc Philippus pulsus Ibericus:

V. Pulsus Philippus ante Valesius.

N. Ut nominum, sic fata rerum.

V. Nunc ter io, ter io triumphe:

N. Rex pulsus Anglis ante *Valesius*:

Rex nunc repellit ecce *Valesius*:

Henricus Anglos. V. Est nepos, est

Ultus avos: ter io triumphe:

N. Medi feroces Ecbatana ob sua:

V. Angli minaces ob sua Risbana:

N. Sed capta Graecis illa, Gallis

Viribus haec. V. Ter io triumphe:

N. Non jam Britannos ardua mœnia

Servant *Caleti*. V. Nunc ter io io:

N. Non æstuarij fossa clausi.

V. Nunc ter io, ter io triumphe:

N. Quâ nuper Anglus oppida Gallica

Trux afflicbat liberius vagans:

Hæc affliti nunc Gallus Angla:

V. Nunc ter io, ter io triumphe:

N. Nunc præda Prædo factus. V. io io:

N. Victusque victor. V. Nunc ter io io:

N. Nunc Provocator provocatur:

V. Nunc ter io, ter io triumphe:

N. *Henricus* author tam subiti boni,

Qui *Guisum* cum fulminibus suis

Misit *Caletes* territorum

Ignis suo. V. Ter io triumphe:

N. Hispanus hostis non semel *hunc Ducem*

Sensit valentem. V. Tuncne *Valentia* est

Cum capta? N. Et ad Rantina caltra,

Atque Mosellica. V. Io triumphe:

N. Olim puellæ vis Lotharingicæ:

Pellebat Anglos (mira, sed actares)

A Gallia: nunc Gallia Anglos

Visiterum Lotharinga pellit.

V. Fatale quoddam jus Lotharingæ est

Gillos ab armis asserere Anglicis

Quondam puellari, virili

Marte recens: ter io triumphe:

N. Rex, anne Dux est ipse beator?

V. Ambo beati, *Rex Dux*, *Rege Dux*:

N. Ambobus ergo ambo canamus:

V. N. Nunc ter io, ter io duobus.

AD HENRICUM VALESIUM

Regem in vicissim.

DE CALETICA VICTORIA, ALTERNIS

loquuntur duo de plebe

Gallica:

GALLUS I.

Audax Iberus conjugio novo;

G. II. Dotalis audax imperio Insulæ;

G. I. *Henrice* te tentarat ultro:

G. II. Nunc timet ante tuos *Caletes*:

G. I. Sic ultro Attrident vocelacessere

Aufus superba uxoris ille Phryx:

G. II. Sic mox lacessitum refugit

Conjugis in gremium recurrens

TOM. III.

G. I. Jurgavit uxor tunc reducem Parin:

G. II. Jurgabit uxor nunc reducem Virum:

G. I. Quod turpiter cessisset ille:

G. II. Quod modo turpiter iste cessit:

G. I. Ergo (inquirebat tunc Helene suo)

Victus redisti semivir à viro:

G. II. Ergo redisti tu (dicet Angla)

Victæ Viris vir Ibere Gallis:

G. I. At non eras id pollicitus tuæ:

G. II. Non, sed subactæ jura Lutetia:

G. I. Et sceptræ regni Gallicani:

G. II. Pollicitis leve pondus amplis.

DE REGE HENRICO IN EQUO

veredo ad *Caletes* vecto, Duo

Viatores.

V. I. **Q**uem tam citato fert levis impetû

Sublimem in auras *Persea* *Pegasus*?

V. II. *Henricus* est quem fert volentem

Nunc equus ad domitos *Caletes*.

V. I. Nunquid refectæ *Gorgonis* in manu

Colla, & cruentas exuvias quatit?

V. II. Non colla, sed raptum *Medusæ*

Ille, quatit spoliū *Britannæ*.

V. I. Quis junctus illi purpureo volat

Fulgens galero, & purpurea stola?

V. II. Non tu sacrum noscis *galerum*

Mercurii similesque vultus?

V. I. Num *Perseo* iste *Mercurius* dedit

Falcatum & ensē, & verba salubria?

V. II. Quidni? dedit, sed fratris ensē,

Ipse suos monitus salubres.

DE DUCIS PARMENSIS COPIS;

à *Ferrariano* Principe nuper fuis

& fugatis.

DUM *Guisiani* fervet adhuc recens.

Plautus triumphi, *plautus* adest novus:

Ferrarij quem dextra nuper

Martia *Marte* tulit secundo.

Ergo trophæum Dux geminus duplex

Uno excitavit tempore, de domo

Una: jugalis namque tæda

Una duos sociat penates.

Ferrarianam, *Laurea* filiam

Duplex coronet: quam meruit suus

Illinc Vir, hinc frater, receptis

Ille *Caletibus*, hic *Iberum*.

Cæsis virorum tot modo millibus

In montium radicibus, oppidum

Ad *Rhegi*: quos infidelis

Parma Ducis male protegebat.

Ferrariani ô ferrea dextra:

Quæ tot cruores sparsis *Ibericos*

Uno sub ictu: ut lata campos

Sanguinis obrueret procella.

Qualis frementi murmure proruit

Torrens supinis collibus in cava

Valles: horrendi propinqui

Diluvium trepidant coloni.

Unis beata ô Gallia sat novis

Esse opimis: sed cumulat Deus

Pæne Pæanem, rependens

Damnalucris tuæ sceneratis.

E 3

Hic

Hic expiabit annus (ut incipit)
Anni prioris dedecus: accipe
O Gallia omen: sed Deum quis
Vestra trophæa Duces ligavit?
Idemne qui vos antè ligaverat,
Connubiorum nexibus aureis,

Nunc ferrei junctos triumpho
Infragili religat catena?
Tam forte quæ vis solvere vinculum
Possit? quis diruere impetus?
Est magna vis affinitatis,
Major erit focij trophæi.

DAVIDIS GEORGII

Holandi Hæresiarchæ Vita & Doctrina, quandiu Basileæ fuit: Tum quid post ejus mortem, cum cadavere, libris, ac reliqua ejus familia actum sit.

PER RECTOREM ET ACADEMIAM
Basiliens. in gratiam Amplissimi Senatus ejus
urbis conscripta.

Ad Ampliss. Christianaque Professione Clariss.
Coss. & Reip. Basiliensis Senatum, Dominos nostros
Clementiss.

RECTOR ET ACADEMIA BASILIENSIS.

SI, quod Socrates optasse videtur, Amplissimi Viri, hominum pectora essent aperta, aut ita facta, ut quemadmodum in vitreo globo, si quid inclusum sit, ac si inclusum non esset, ab omnibus cernitur: nullis imposturis, nullis fucis & dolis, ne simplicissimi quidem homines circumveniri possent. Nam, si ita esset, omnes animorum habitus, sive boni, sive mali, tam digni laude, quam vituperatione, statim abs quovis perspicerentur. Atque in hunc modum neque improbis laudes præmiaque bonorum; neque bonis ignominia, poenæque malorum; quod sæpenumero etiam ab æquissimis judicibus accidit, statuerentur. Verum, secus humani generis auctor atque parenti Sapientissimo visum est, ut in hominibus prudentia, quæ longo usu rerum malarum ac bonarum, conjecturisque colligitur, locum haberet: & hoc uni sibi reservaret: videlicet, intimos mortalium sensus pervidendi, atque, ut Vates loquitur, *Corda renesq; scrutandi: hominibus autè inter se, prævum, ut idem Vates ait, & inscrutabile cor hominis esset.* Quod aut in hac vita interdum & bonis malè, & malis bene fit, id altissimo Dei Sapientissimi consilio fit: ut ipsum metuamus, ab ipsoque, non à nostra prudentia pendeamus: qui hæc omnia temperat, & ab hominum insidiis, si ei ita videatur, tueri, eruereque potest solus: utque cogiteremus futurum aliquando judicium, in quo omnia aperta forent, omnibusque merces factis condigna tribuenda sit: ita ut bonis bene, & malis malè, cum illi ad beatam vitam, hi ad sempiternas miseras; Jesu Christo, cui Pater omne judicium dedit, sedente, transferentur. Quamobrem prudentissimè à Vobis factum est, Magnificentiss. Domini, quin placere Vobis significastis, ut Davidis Georgii mores, vitam, mortem, & quæ post ejus mortem acta sunt, colligeremus: ut quando hominum pectora, quod

Socratem optasse diximus, fenestratam non sunt, hujusmodi exemplis mortalium animi ipsi fierent perspicaciores, attentiusque advigilarent, ne mala pro bonis: & contra pro malis bona, specie aliqua falli deceptique probarent, & agnoscerent. Votis Vestris annuimus; Amplissimi Viri; & quod Vestra pietati placere intelleximus; dedimus operam, quantum in nobis fuit, ut perficeretur. Itaque, ab adventu ejus hominis in hanc urbem, usque ad hujus tragediæ exitum, quicquid potuimus, utileque putavimus, brevissima narratione complexi sumus. Vos autem, Vestra divina Sapientia judicabit; an omnia ex Vestra sententia, perspicacique judicio, executi simus. Volumus quidem; sed quantum præstiterimus, Vestrum erit judicare.

DAVIDIS GEORGII HISTORIA.

DAVID GEORGIUS, qui se postea JOANNEM & BRUCK vocavit appellari, Delphis, quod est Catenorum oppidum in Hollandia, natus esse fertur. Is cum quadagesimum ferè ætatis suæ annum in Germania illa inferiore, sectæ suæ annos aliquot Princeps egisset, anno Christi M. D. XLIV. Calend. Aprilis Basileam cum aliquot comitibus venit. Ibi de toto Civitatis statu edoctus, (sciscitatus enim à quibusdam diligenter erat) singulisque perspectis, laudare summo opere & commendare cœpit: suas calamitates prædicare: se patrijs sedibus Evangelii causa profugum esse: nusquam tutum locum invenire: cupere se Basileam, quasi in tutissimo portu, familiam suam satis copiosam, omnesque fortunas collocare. Quibus verbis cum sibi jam aliquorum animos conciliasset, tum ad Senatum supplex accessit, petivique,

ut *CHRISTI JESU* atque ejus *Evangelij* causa, in Civitatem reciperetur. Quod si facerent, scirent, *DEUM* hujus hospitalitatis rationem habiturum: se præterea paratos fore pro Civitatis Reique publica salute & commodis non modo fortunas, verum etiam vitam ipsam impendere. Hac oratione miserabili, atque ut videbatur, æquissima, pius & ad hospitalitatem propensus Senatus, commotus, respondit: *se bonis, honestis, & piis Viris, qui sinceræ religionis causa ad se venirent, nolle Civitatem suam denegare. Itaque facere ipsis potestatem, quando-cunque eis videretur, Basileam commigrandi, suosque adducendi.* Quid enim faceret? Erat homini dignitas quædam, & species liberalis, qualis esse probis viris solet: corpus quadratum, barba flava, oculi glauci & micantes sermo, gravis & sedatus: totius corporis, motus, status, incessus decens, & ad omnem (ut videbatur) probitatem compositus. Accedebat ejus & comitum ornatus, quodam cum splendore moderatus. In Summa, magnum aliquem & honestum Virum apertum, & candidum diceres: tam apposite omnia inter se consentiebant: causa, persona, sermo: animus ipse alto in recessu latebat: ante acta vita ignorabatur: patria procul erat: quæ narrabat, verisimilia esse apparebant, præsertim cum quæ sibi accidisse dicebat, eadem multis aliis bonis & notis Viris, quotidie accidere, constaret. Senatus igitur & civium optimorum voluntate perspecta, ejusdem anni VIII. Calend. Sept. adest *Joannes à Bruck* (sic enim diximus se tunc appellari voluisse, qui in secta *David Georgii* diceretur) cum satis numerosa familia, uxore, liberis, clientibus, & servis, reliquoque comitatu: sacramento de more obstricti, in Civitatem recipiuntur: quo facto, domicilium in urbe, extra urbem arcem & prædia quædam optima coemere: connubia contrahere: amicos humanitate, affabilitate, aliisque rebus sibi comparare: Magistratum colere: in civium consuetudinem quæ possent, sese insinuare, nihil non facere, quod boni & religiosi Viri viderentur. Nam quamdiu quidem ipse Basileæ vixit, ita se cum suis, omnium oculis auribusque civium probare conatus est, religionis ritus servando & obeundo, egenis benefaciendo, ægros consolando, calamitosos sublevando, reliquaque hujusmodi officia præstando; ut nemo de eis sinistra quicquam suspicari posse videretur. His igitur artibus, facile fuit homini callido & vafro, atque in omnem partem intentissimo multorum animos sibi conciliare; efficereque ut talis actantus à plerisque crederetur, qualis & quantus videri volebat, atque à suis habebatur. Hanc falsam de eo opinionem multum & sustentabant & augebant, magnus auri numerus, & pretiosæ res; quas secum advexerat, quotidieque ex inferiore Germania apportabantur: præterea regalis prope apparatus & splendor, & rei familiaris magnifica quidem illa, sed composita & tranquilla administratio. Sic namque erant singulis officia in tam ampla familia distributa operaque, ut singuli quid sibi agendum esset, scirent: nec quisquam ultra vires, & præter voluntatem ad aliquid obeundum faciendumque cogebatur. Dū ita viverent, remque suam communem administrarent, quod magis magisque sectam suam perniciosissimam celarent, actegerent, tria sibi perpetuo servanda proposuere: *primum* ne *Davidis Georgii* nomen quisquam proderet in vulgus: *deinde*, cujus nam

in patria conditionis extitisset: hinc factum est, ut alii cum quempiam claro genere Virum existimarent: alii magnum aliquem mercatorem, qui terræ marique per quosdam suos procuratores negotiaretur: ex quo eitantæ opes provenirent: alia de co opinarentur: cum nihil certi vel ab ipso, vel à suis familiaribus & domesticis sciri cognoscique posset. *Postremo*, illud summopere caverent, ne dogma suum apud quenquam Basiliensem, sed ne Helvetium quidem ullum, effutirent, aut ad sectam suam pellicere tentarent. In quo nobis videtur *Vir ille Martes Mustela* se imitatus, quas ferunt, eorum parcere gallinis, quorum utantur hospitio: hanc nimirum gratiam suis hospitibus referentes; nisi potius ea de causa abstinent, quo tutius habitent, habentque latibula, ad quæ sese cum aliis nocuerint, recipiant. Sic iste suam sectam in Germania inferiore aliisque longè remotis locis, literis, libris, & nunciis fovere atque augere non cessabat: Helvetios non tentabat, nisi fecisset, aliqua ratione proderetur. Nam cum annos circiter undecim hic in summo vixerit ocio, nec unus quidem inventus est, illius implicitus secta, aut ullo ejus errore imbutus: tam alto omnia sua silentio potuit occultare. Verum qui alienorum judicia tantopere vitare studuit, domesticorum subreptu fugere non potuit. Nam fuerunt inter ejus familiares & affines qui de ipsius doctrina & secta ambigere cœperunt. Quod cum ad Aures ejus pervenisset, unum ex eis, quem Antesignanum semper existimaverat, cuique ob fidem singularem, aliaque dotes, multum tribuebat accersit, quem ubi in conspectum ejus venisset, non sine stomacho rogat: *quid illi in mentem venerit, ut de re compertissima incipiat dubitare? Annon persuasum habear, se verum illum esse Davidem à Deo missum, ut extremis hisce temporibus regnum Israel restitueret, Iacobique tabernaculum instauraret?* atque in hanc sententiam alia, quæ longum esset recensere. Hic ille, ut est Vir eloquens & animosus, nihil jâ celare, sed mentem suam aperire, aperteque fateri, *Israelitici regni restitutionem, atque alia quæ Vates de Davide & Christo prædixere, omnia per JESUM CHRISTUM esse perfectæ: se alium nullum Messiam Christumve agnoscere, sive is David, sive alio quovis nomine vocetur.* Hoc ille tam aperto responso commotus, hominem indignabundus dimittit, diraminatus, ut ab illa perversa opinione discederet. Id cum quidam ex propinquis viderent, veriti, ne res in deterius abiret, à Domino impetrarunt, ut rursus ille ad amicum congressum admitteretur. Conveniunt igitur in certum locum, ubi habebant amoenissimum secessum, ibi de *Davidis Georgii doctrina & libris* aliquandiu est disputatum, præsertim super opere quodam magno, *Mirabile opus* appellatur, in quo capita ferè omnia perversissimi dogmatis continentur. Verum diu altercando nihil plus effectum est, quam ut ille diceret tandem *signa eo volumine complexus sit, quæ difficiliora atque altiora videantur, quam ut abs quovis intelligi queant: Deo, à quo essent profecta, committenda:* atque illinc ita discessum est, ut sua cuique salva religione conquiescerent. Sunt qui affirmant, illum, qui ejus dogma in dubium vocare ausus esset, ab eo congressu, à reliquorum consortio, & familia, ob pertinaciam exclusum fuisse: nec ullam postea cum Davidicis consuetudinem habuisse: quin etiam ipsū literis absentes, & suscepta peregrinatione, multos monuisse,

monuisse, eis errores indicasse, ut sese à perniciosissima secta, quam primum liberarent, & ad verum Christum Jesum, nimirum Dei & Mariæ virginis clementissimum Filium, redirent. Hæc autem ejus tã conjuncti Viri cum uxore ab eo defectio primum mutata fortunæ signum haberi potuit. Secuta sunt & alia ejus non modo inclinata fortunæ, verum etiam instantis mortis prodigia. Nam & domus una (binas enim ædes in urbe habent) Basileæ fulmine tacta est; itemque altera, quam in pascuis magnificè extruxerat, cum pretiosa suppellectile conflagravit: non multo etiam post, Domus in qua ipse habitabat, tabulatum repente concidit: Sed nihil ei accidisse gravius ferunt, quam quod ex inferiore Germania Basileam venisse quendam Virum, fide atque auctoritate præstantem, qui civibus quibusdam Basiliensibus, *Davidem ipsum totamque ejus familiam* descripsisset: unde facile se prodi paulatim Vir acutus cognovit. Hoc audito nuncio primum ejus uxor mox ipso quoque in morbum inciderunt: ex quo prius ipsius conjunx, interijt: non multo post, & ipse, qui se Christo Jesu diviniorem majoremque fecerat & immortalem, mortuus est anno salutis Christianæ M. D. LVI. octavo Cal. Septembris, atque solito Civitatis more, atque pro eâ, quam tunc gerebat, persona, honorifice in Divi Leonhardi æde sepultus. Funus secuti sunt ejus Filij, Filiæ, nurus, generi, clientes, & servi cum civium utriusque sexus multitudine. Atque ita tandem Deus Optimus Maximus non modo hanc civitatem, verum etiam Ecclesiam suam totam, hoc monstro extincto & paulo post etiam (ut dicemus) patefacto, liberavit. Illius morte valde perculsi sunt ejus discipulorum animi, qui eum nunquam moriturum existimarent. Quanquam eorum spes sustentabatur, quod ab eo dictum ferunt, *se ipsum annorum spacio, revicturum atque perfecturum, quæ tam amplis promissis, responderent.* Ejusdem quoque interitu, eorum confirmata sententia est, qui jam antea illius dogmata non modo suspecta habere, verum etiam explodere paulatim & refutare cœperant. Itaque vehementius instant, ut & alii eadem diligentius expendant, & excutiant, & quæ cum Filij Dei doctrina & oraculis certissimis non consentire viderent, ea cum ipsis exploderent & detestarentur. Quæ adhortatio, à quibusdam (erat enim inter eos, qui Davidica illa non planè intelligerent, nec latens venenum persentiscent) nec recepta omnino, nec rejecta est: qui dicebant, se ejus rei diligentiorē cogitationem in aliud commodius tempus rejicere. Cœperat interea fama mutati nominis (de quo antea dixi) & suspectæ religionis, quæ ad id usque temporis visâ erat intra privatos parietes delitescere, latius evagari atque inter doctos Viros dissipari & paulatim ita augeri, ut plerique eum, qui se falso *Joannem à Bruck*, & ab arce, quam Basileæ emerat *Joannem à Binningen*, appellabat, *Davidem Georgium* illum esse impostorem perniciosissimum, sectæ omnium, quæ unquam fuerint, perversissimæ autorem, & Principem: qui se Regem, & Christum, magna atque inexpressibili veri Christi contumelia, faceret. Hæc fama atque hujusmodi sermonibus Senatus Basiliensis pietate & prudentia singulari admonitus, sibi non cunctandum esse putavit: quare pro Dei & Christi Filij ipsius Jesu Christi gloria & maiestate asserenda, consultationem gravissimam suscepit. Existimabant enim

homines prudentes, rumoribus non esset emere credendum: sed de tanta re, certis testimoniis, indicis & argumentis, atque adeo ipsorum Davidicorū confessione, esse cognoscendum. Itaque IV. Idus Martii, anno Christi Servatoris M. D. LIX. *Joannis à Binningen* jam mortui, Filij, generi, & quotquot erant virilis sexus, in tota familia, quidam etiam extra familiam clientes & amici, jussu Magistratus, in curiam seipos sistere jubentur: parentilli. Quos ubi in Senatum sunt omnes simul intromissi, sic Tribunus Pl. est allocutus, ut diceret: *Eos non ignorare quemadmodum ante annos aliquot ex inferiore Germania venissent, asserentes se Evangelij Dei causa patriam pulsos esse, atque id circo supplices rogasse, ut eos Senatus pro sua clementia in civitatem recipere dignaretur: quorum precibus, cum fidem Senatus haberet, misericordia vehementer affectus, eos humaniter receperit, & collegit. Verum nunc Magistratum satis intellexisse, & ex parte etiam nunc compertum habere, eos aliam ob causam, nimirum propter Sectam Davidicam, quæ tunc impliciti essent, & nunc etiam sint, huc se recepisse: quàm ita dissimulaverint semper ut in speciem, non alicujus Sectæ, sed veræ Jesu Christi religionis esse viderentur.* Hoc exordio præmissis, interrogate eos, an Joannes à Bruck esset verum ejus Viri nomen, quod veniens primum dederat civitati. Nam quod Joannes à Binningen postea vocatus fuerit, cum sit novum, verum & antiquum ejus nomen esse non posse. Deinde, an unquam sive privatum, sive publicè docuerit: & quæ ejus doctrina, quæve institutio fuerit. Adhortatusque est eos prius Senatus, ut quicquid illud esset, fateri non vererentur, se paternè cum eis acturum. Ad hæc Senatus rogata, respondent quidam, quod venientes dixerint, se propter veritatem patriam profectos huc venisse, quò libere possent in verâ religione vivere, id verum esse: quod autem ibi ceterum, propriâ eos sectâ & religionem habere, id verum non esse. Itaque sperantes, clementem Magistratum hac responsione fore contentum: idque se ab eo petere, atque ebiectare. Sin vero aliud quidpiam eos agere vellet, rogare se, ut ex Dei verbo quid illud sit, præscribat. Fuere etiam, qui responderent, se propter Evangelium, cujusmodi hæc suggestio audiretur, & quæ Apostolico Symbolo contineretur, nullam aliam religionem tenere. Quod autem ad Domini sui nomen attinet, se nullum aliud esse: Viri nomen nosse, quàm quo hic palam vocarentur, quod à patria, ubi ille natus erat, accepisset. An autem unquam eam palam docuisset, se ignorare, nisi quod inter suos domi coherendi magis & admonendi, quàm docendi causa interdum aliqua diceret. Eâ vero non alia esse, quàm quæ in templis à concionatoribus iraderetur. Solitum namque fuisse illos hortari, ut ad conciones sacras & publicas diligenter adirent: utque innocentia integritateque studerent. Hæc cum audisset Senatus, eos paulisper secedere jubet: paulo antè post, singulos revocat, & rursus pro se, singulos audit: Sed cum videret, eos in sententia persistere: nec paternis admonitionib. se quicquam efficere: jussit omnes (undecim enim erant) & curia in carceres abduci, atque in vinculis haberi, donec melius de tota causa cognosceretur. Interea Senatus undique viri confessionem adduci posset & quoniam scripta non parum momenti in hujusmodi reb. habere jute censetur, Senatur ad hoc idoneos deligit, qui scripta diligenter

Diligenter inquirant, atque inventa in Curiam illico comportari curent: & singulis scribas comites attribuit, qui omnia, quæ exportarentur, monumenta in tabulis notarent. Hi ergo eodem tempore diversi ad omnia eorum domicilia (nam diversi in locis habitabant, etiam si ad unum locum, arcem nimirum Binningensem, ubi Dominus ipse consuevit habitare, receptum haberent) de improvviso eunt, inquirunt, magnum librorum & literarum cumulum auferunt, cum imagine ipsius, quæ eo vivo depicta fuerat. Quæ omnia Senatus delectis ex Theologorum & Jurisconsultorum Viris eruditis & probis diligenter inspicienda atque excutienda tradit, ut quicquid ad religionem spectare viderent, discernant, & in his, siquid sacrosanctæ receptæque Religioni adversari compererint, aut alioqui suspectum, diligenter notent, atque ad Senatum referant. Munus demandatum obeunt summa cura & attentione, delecti Viri: atque ad Senatum, quæ invenire Davidica referunt: quibus Senatus instructus, ulterius progreditur, ac pro Reipub. Basiliensis more, Septem viros rerum capitalium ad eos mittit, qui ab eis aliquam confessionem elicere, aut etiam extorquere si opus sit, conentur. Ab his summa verborum severitate interrogati rei, plerique eorum idem, quod Senatus responderant, & hic respondet. Verum cum quidam inter eos in sua responsione vili essent non nihil titubare, exquisitiori quaestione locum dederunt. Quare iterum conquisiti, ceperunt quidam fateri, qui Joannes à Bruck sive à Binninge diceretur, eum Davidem illum Georgium fuisse, cuius nomine tot & tanta turba in Germania inferiore fuisse excitata. De doctrina vero & sectæ decretis quibusdam propositis capitibus interrogati, responderunt, se talia ab eo nunquam audivisse, nec in ejus scriptis animadvertisse, aut eo modo intellexisse. Ceterum se hujusmodi doctrinam, ejusmodi illis capitibus contineretur, tanquam perniciosam & ab inferis excitatam, non è Cælo demissam, detestari, & omnibus modis excutari. Quod si aliquo modo tamen errarent, vel nunc etiam errant, veniam deprecari: cupereque in quo errant, rectius institui. In his tamen unus fuit inter primos Davidis Georgii amicos, cuius nomini parcendum esse ducimus, qui se aliquando ejus sectæ fuisse ingenuè confessus est: verum agnitum errorem divilio beneficio olim jam damnassee, & nunc quoque dammare, atque ex animo tanquam pestiferum, una cum tota secta, detestari. Fuerunt etiam inter eos, qui eum Davidem Georgium tantum Basileæ novissent, sanctè affirmabant, se nunquam talia ab eo audivisse: & hi quodque dogma, quod proponebatur, tanquam impium, atque in Christum Jesum contumeliosum rejiciebant. Hæc ad Senatum Septem viri illi Quæstiores, singula distinctè ut erant, referunt. Senatus ergo audiens, esse inter eos qui, si errant, culpam deprecantur, atque ad sanitatem redire cupiant, certos ex Concionatorum & Theologorum ordine mittit ad carceres, à quibus singulorum fides diligenter exploretur. Quod si quid erroris in quibusdam reperirent, id sincera institutione tollere: omnibus modis conarentur. Adeunt Viri pii, & Christiana lenitate pleni, Viros captivos, & coram duobus de Senatu ad hoc destinatis, cum eis accuratè & amanter de fide & religione agunt: rogant, audiunt, nihil aliud auditum est, quæ quod auditum erat, cum à Septem viris conquirere-

tur: se videlicet illud dogma, quod certis capitibus comprehensum, tanquam Davidis Georgii inventum proponeretur, tanquam à sincera Jesu Christi religione alienum, dammare: & eam doctrinam formulam, quæ Basileæ traditur, sanctique Symboli Apostolici fidem, sincera animi persuasione complecti. Idem quoque cum mulieribus ejusdem familiæ omnibus fieri voluit pius Senatus. Verebatur enim, ne & illæ aliquo errore irretitæ tenerentur: quas pro sua pietate atque paternæ in omnes sollicitudine, in viam reduci cupiebat. Adeunt igitur illas cum selectis Viris Concionatores ac Theologi: quæ singulæ eadem ferè attestatione usæ sunt, quæ Viri: nimirum se nihil tale, quale proponebatur, nec ab ipso Davide Georgio, nec ab aliis unquam accepisse: se autem simpliciter in ea fide perstare, quam Basileæ in publicis concionibus didicissent. Addunt preces, quibus & se & Viros & Fratres suos profluentibus etiam lacrymis, commendent: Senatum orant, cum ipsis pro solita clementia agere velit. Interea temporis, rumor in Civitate percrebuit, Joannem à Bruck sive Davidem illum Georgium in sepulchrum elatum non esse: Verum pro ejus cadavere, porcum aut vitulum, aut hircum, quidpiamve aliud feretro inclusum fuisse. Verum autem ipsius cadaver, conditum occultari ab hæredibus & singulari veneratione colit. Sed falso eam excitatam fuisse famam, postmodum re ipsa, sicut mox patebit, compertum est. His rebus, uti retulimus, peractis, nihil aliud expectabatur, quam extremus judicij actus. Erat enim Civitas tota hujusce expectatione judicij suspensa. Hoc videns Senatus, rem maturare cogitavit. Itaque, ne quid temere facere videretur, atque ut, quantum in ipso erat, hominum calumnias evitaret, cum Basileæ non sit contemnendus eruditorum & piorum Virorum numerus, quæ Davidicæ doctrinæ capita quædam à delectis Viris (ut antea diximus) collecta erant, eà Academia & concionatoribus censenda, per Scholarchas proponit: qui sexto Calend. Majas, convocato per Rectorem Academia consilio una cum concionatoribus omnibus, in Collegium veniunt: & super singulis capitibus, singulorum judicium sententiamque exquirunt. Illi, singulis accuratè auditis, lectis, & expensis, uno die atque una voce pronunciant: quæ illis capitibus proponerentur, ea esse à recta fide Christi aliena, sacrosanctis literis prorsus adversa, perniciosæ, contumeliosa in Dei & Jesu Christi Majestatem, atque à tota Christi Jesu Republica exterminanda. Quod cum Senatus intellexisset, de captivis primum agere constituit, post, de ipso seductore. Ergo, quandoquidem videt captivos partim nihil aperte confiteri, quod dicerent, se ejus dogmatis ignaros esse: partim in viam redisse: omnes autem una voce Davidicam hæresim detestari. Quinto idus Maji omnes è custodia in qua jam alterum ferè egerunt mensem eximi ac dimitti decrevit, ea tamen lege: primum ne qua in posterum extra urbis mœnia bona, & possessiones coeant sine Senatus consensu & autoritate: peregrinos illos ex inferiore Germania hospitio accipiant, ne contagium eos quidem: sed si qui venerint, ad publica diversoria mittant, Davidicos libros omnes sive typis, sive manu scriptos, qui ullo modo Davidicæ fermentum redolcant, quos apud se habeant, mox domum reversi, in curiam ferant: librum nullum lingua Batavica conscriptum, apud se retineant habere.

beantve: nihil veræ ac receptæ in publicis Ecclesiis nostris religioni contrarium unquam scribant. Liberos suos nulli præterea nisi Basiliensi Scholæ, erudiendos tradant, cum nullo nullave ex inferiore Germania, qui quidem nunc in eorum sunt familia, connubia contrahant. Familiam præterquam ex hac regione acceptam, nullam domi in prædiisve habeant. Multam pecuniariam, si quam Senatus irrogaverit (id quod optimo jure potest) pendant & persolvant. Ac demum, secum mulieribus, & familia reliqua certo die in summo urbis templo, fiant: ibique coram Ecclesia, veram Christi Jesu religionem consteantur: atque ex diverso, *Davidis Georgii* sectam universam, ejusque decreta distinctè damnent, ac detestentur: ita ut cum ejus sectæ hominibus nullam in posterum communionem, aut familiaritatem habeant. In his omnibus: atque aliis honestis & licitis obsequentes se præbeant: & uti bonos cives decet, se ubique gerant. Hæc illi se præstitutos esse, religiosè promittunt, gratias multas prudentissimo Senatui agentes submissè pro collato clementer in se beneficio: atque ita domos quisque suas ire permittuntur. Biduo post, quæ dies fuit ejusdem anni tertia Idus Maji, Judices rerum capitalium, de *Davidis Georgii* cadavere in sepulchro existente, libris, & reliquis ad eum pertinentibus in arcam productis, extremum judicium instituunt. Itaque ubi Judices consedere, qui fisci nomine causam agebat, ita accusationem adversus eum intendit ut primum objiceret, ejus in urbem hanc adventum Evangelii prætextu, cum tamen ob suam perniciosam ac turbulentam sectam, doctrinamque ex inferiore Germania profugisset: ob quam non parva multitudo utriusque sexus, cum etiam propria ejus mater vita multati fuerant, tum totius temporis quo hic fuit, simulationem veræ Religionis: tamen clam ibidem suam sectam, editis etiam libris qui coram essent, foverent, eorum qui etiamnum *Davidici* vocentur. Adhæc mutati nominis crimen, ut qui *David Georgius* antea vocaretur, postquam huc migrasset, *Joannes à Bruck* palam voluerit appellari. Atque ita recitatis aliquot, ejus perversi dogmatis, locis, quibus summa ferè ejus doctrinæ continebatur, quos jussu Magistratus antea collectos diximus, atque ab Academia universa condemnatos, petiit Actor, ut de ejus dogmate Judices, quid jure agendum censerent, propunciare vellent. Ad hanc Actoris postulationem, Judices censuerunt, ejus scripta omnia ubicunque invenirentur, ejusque dogmata, tanquam in divinam majestatem impia, & pestifera (ut sunt) flammis absumenda esse. Hanc ubi latam sententiam audivit Accusator, postulavit secundo loco, quid de ejus imagine, domi ejus inventa, quæ hominem ad vivum mirificè exprimeret: deque ejusdem cadavere, quod in Divi Leonhardi inter Christianorum corpora conditum esset, faciendum statueret: præsertim, cum nefas esset, tam impii seductoris, & totius violatæ Sacrosanctæ religionis, rei, corpus in eo loco quiescere, ubi tantum qui veram Christi fidem confessi sunt, jure conquiescunt. His auditis, Judices de *Davidis Georgii* imagine & cadavere ita decernunt: quoniam *David Georgius* perniciosissimæ sectæ author extitisset, quique Majestatis divinæ, & violatæ religionis Christianæ reus, ut ejus cadaver, sive ossa, & quicquid reliquum in ejus sepulchro fuerit, effodiendum: extra

Portam Lapideam in locum ubi de condemnatis extremum supplicium sumitur, unâ cum libris & ejus effigie in hasta altè, ut erat suspensa, curru imposita à Carnifice, trahantur: atque omnia simul rogo imposita, in cineres redigantur, haud secus ac cum ipso *Davide Georgio* ex Jure Cæsareo fieret, si ipse superstes esset. His duabus petitionibus, addit & tertiam Accusator, quæ ad condemnati hominis bona pertineret. Itaque hac postrema Accusatoris postulatione audita, censent omnes impii hominis bona, quæcunque & ubicunque sint, esse publicanda, atque in ærarium publicum inferenda. Hoc judicio more Majorum omnique Cæsarei, & municipalis Juris forma servata, proclamatum est: Si quis contra rectissimum hoc Judicium verbo factoveierit, is eodem Judicio, eadem poena tenetur. Atque in hunc modum, *Davidis Georgii* memoria in universum damnata, atque deleta est. Mox currus cum libris, imagine, & effosso cadavere, in locum destinatum per carnificem productus, & rogo impositus: ubi à carnifice locum solutum est, cadaver ipsum, ut erat, apparuit: quod carnifex humeris & capiti subjecta in latus tabula, ita erexit, ut omnibus qui *Davidem* vidissent vivum, agnosci facile posset. Nam satis adhuc integrum, erat, præsertim barba, quæ ut erat flava satis hominem indicabat. Erat autem ornatus in hunc modum. In capite villosum & serico pileum purpura suffultum habebat, & è rosso marino corollam: caput pulverini non ignobiles sulciiebant, ipse indulta toga, quod camelatum vocant, vestitus: ac sindone munda involutus. Hoc enim modo illi heredes sepeliendum adornarunt. Sic positus inter sua impia scripta, subjectis flammis, exustum est *Davidis Georgii*, qui se Regem & Christum fecerat, corpus, biennio & selqui ferè postquam est mortuus. Ad hoc spectaculum tanta confluit mortalium utriusque sexus multitudo, ut vix tanta in urbe tota esse crederetur. Permirum enim erat & novum, hominem, qui tanta cum dignitate & vixisset apud eos & sepultus esset: nunc ex ipsa terra effossum, ac publico judicio maxime in Deum & Christum impietatis, condemnatum, comburi. Fuit certè *David Georgius*, quod negari non potest, magno ingenio vir, licet sordidis natus parentibus viximur (ut ejus) parte Ludione ipseque in prima ætate pingendi vitæ artem sit sequutus, sed, ut nobis historicus de Catilina scribit, malo pravoque: id quod ex ejus scriptis plurimis, quæ sua, hoc est Holandica lingua scriptæ (nam latinæ linguæ & omnium aliarum nisi patris, prorsus fuit ignarus) qui intelligunt, videre possunt. Sic hoc ferè magnis ingeniis, nisi vero Deum, tanquam freno cohibeantur, plerumque solet accidere: ut dum aliis prestare volunt, in maximos errores incidant: id quod omnibus ferè secularum Autoribus evenire videmus. Quare saluberrimum est Divini Pauli consilium, ne videlicet, animo elato nimis, si mus: sed timeamus nec cum superbiorum parente illo, de Cælo deturbemur. Jam tempus est ut narrationis hujus extremum actum, qui cum *Davidis*, in templo fuit, persequamur. Ergo pridie nonas Junii, quatuor urbis Pastores in concione diem indicunt. VII. Idus Junii, quo die *Davidis* sectam sint palam abjuraturi: & veram Jesu Christi fidem doctrinamque professuri. Erat autem non sine causa ea defecta dies: nam primum ea est publicis totius civitatis ad Deum precibus dicata: Deinde, pridie ejus

ejus diei convenerant universi ex agro & ditione Basiliensium Pastores, ad synodum sive conventum celebrandum, ubi de Ecclesiarum Disciplina agi solet: idque factum quod plures tam celebris atque pietatis postredie essent testes: pluresque erudirentur. Eo igitur die bene mane, confluit ex omnibus urbis Regionibus multitudo tanta, ut vix amplissimo templo caperetur. Adfuerunt etiam non postremi Davidici ipsi Viri & Mulieres omnes circiter triginta: una mulier defuit quæ propter adversam valetudinem parvisque vicinitatem, adesse non potuit. Tum Ecclesiæ illius Basiliensis Pastor, consensu suggestu piam admodum & doctam Concionem habuit, de bono pastore. Concione finita, & consuetis precibus, Psalmus 130. canitur: mox Pastor ipse se ad mentam, e qua Dominica Cæna ministrari solet, confert. Adstat Pastori ex Senatorio ordine primarius Ecclesiasticæ disciplinæ Censor, vir gravis & cordatus, Testis & Moderator omnium quæ agerentur. Ibi pastor Davidicos nominatim appellat, atque adesse jubet: ut, an quisquam forte desit, recognoscat. Ubi autem videt omnes, præter eam quam dixi mulierem, adesse, clara voce, ut, à tanta multitudine exaudiri posset, sic actionem ipsam exorditur. *Quod somnium rerum agenda rum exordia à divini numinis precatione ducenda sunt, quæ ejus auspicio cuncta recte atque ordine peragentur: multo magis, ad hoc tam sertum & grave negotium, pijs atque ardentibus votis & precibus est Pater ille celestis invocandus: credendumque ipsum quod tam sape promissit, nobis affuturum: & pias preces nostras auditurum: præsertim cum nomine, Jesu Christi ejus Filii simus congregati.* Oratione igitur Dominica precibusque peractis, de Ecclesiæ & Magistratus civilis officio, sermonem intulit, ut diceret: *Cum Deus veram Religionem incorruptaque veritatis doctrinam tanquam bonum semen hominibus dederit, sine quo nec iustitia, nec vita ipsa constare queat, propagationem ejus custodiamque pijs Doctoribus Pastoribusque eum credidisse. Itaque Paulus eos Doctores & Episcopos requirere, qui sint veritati contradicentes, ad refellendum instructi: Magistratus vero, Ecclesia Dei nutritios Esaiam divinum Vatem appellare: non solum ut eam nutrant, sed etiam ut malorum sint depulsores, synceræque vindicæ religionis: Utrisque advigilandum esse, ne quatinus parte muneri suo defuisse inveniantur, in quando reddenda erit Patri familiæ sue administratio nis actio.* Multa, eaque gravia infligi subinde Ecclesiæ vulnera, quibus sanandis debeant incumbere, & futura cavere. Eam ob causam, tantam multitudinem convenisse, ut singulare Ecclesiastica disciplina exemplum spectaret. In medio esse, & coram omnibus consistere viros & mulieres erroris, & impietatis in Deum traductos, propter quos actio illa instituta esset, eaq; Coss. & Senatus Basiliensis decreto, cui visum sit, post longam diligentemque inquisitionem & reorum confessionem, quia spes de eis non abiecit, ut toti Ecclesiæ publica hac contestatione, satis fiat. Rogare igitur se universos & singulos, eaq; agenda essent, & agerentur, religiosa animi attentione percipere. His dictis erio tem, de quo ageretur, & impietatem patefecit: originem à Catapaptistis ductam esse, Davide Georgio per inferiorem Germaniam auctore & duce. Atque hoc loco capita aliquot ejus hærescos recitantur: quæ ut ex ejus libris partim editis, partim manuscriptoris, desumpta fuerant, hæc sunt.

1. *Omnem doctrinam hætenus à Deo per Moysen, Prophetas, ipsumque Christum Jesum, ejusque Apostolos ac discipulos, traditam esse mancā, imperfectā & inutilem ad veram & perfectam consequendam felicitatem: atque in eum tantum usum traditam, ut homines quasi pueros adolescentesve coaceret ad hoc usque tempus, atque in officio contineret. Davidis autem Georgii doctrinam perfectam esse atque efficacem ad hominem qui eam susceperit, beandum.*

2. *Afferit se verum Christum & Messiam esse, Patris charissimum filium, in quo se oblectet Pater: natum non ex carne, sed Spiritu sancto & Spiritu Christi Jesu: qui Spiritus Christi, carne ejus in nihilum redacta, quodam in loco sanctis omnibus ignoto, hætenus servatus, nunc Davidi Georgio totus est traditus, atque in ejus animam infusus.*

3. *Se igitur eum esse, qui domum Israelis, verosque Levi filios, (nimirum eos qui dogmata sua suscipiunt, eumque sequuntur) una cum vero Dei tabernaculo, sic Spiritu instauraturus: non crücerebunt adversis, aut morte, quemadmodum ille alter Christus, sed clementia & Spiritus Christi amore & gratia, qui sibi à Patre sit datus.*

4. *Se ea potentia præditum esse, qua salutem tribuere, & condemnare, peccata remittere & retinere possit. Idcirco se illum esse qui extremo judicio, sit totum mundum judicaturus.*

5. *Christum Jesum in hoc à Patre missum esse, atque in carnem venisse, ut sua doctrina & sacramentorum ceremoniis, homines veluti pueri & parvuli, nondum perfectæ doctrinæ capaces, in officio retinerentur, donec David Georgius adesset, qui perfectam & efficacem illam doctrinam proferret in lucem, qua homines perfectos redderet, repleturque cognitione Dei & Filij sui Davidis Georgii.*

6. *Hæc autem omnia non humano more crasseve esse peragenda, ut olim per Christum Jesum, sed Spiritu & abscondite: quæ nemo intelligit, nisi qui Davidi Georgio fidem habuerint: ejusque sequentur institutū.*

7. *Ad hæc probanda, ut etiam ad alia omnia, auctoritatibus & testimoniis sacrarum literarum abutitur: quasi Christus & Apostoli non se, & omnia Ecclesiæ tempora, sed Davidis Georgii adventum illis quæ citat proferendis, spectassent.*

8. *Itaque sic ratiocinatur: Si Apostolorum & Christi doctrina vera illa & perfectæ fuisset, Ecclesiæ quoque quam sua doctrina excitarent, & formarunt, necessario permanisset, neque periisset: quia adversus veram Ecclesiā, ne Orci quidem porta (ut Jesus ipse ait) quicquam valent. Iam vero constat, per quosdam Apostolorum doctrinam & structuram funditus eversam esse: ex quo consequi vult necessario: Apostolorum doctrinam & adificationem, mancā & imperfectam fuisse: eam demum veram perfectamque esse, quam David Georgius instituit & profert.*

9. *At etiam se Joanne Baptista, ceterisque omnibus sanctis, qui olim ante eum existerunt, excellentiorem esse, quoniam ipse minimus ille sit in regno Dei, de quo Christus ait: Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. At qui minimus est in regno Dei major est illo. Imò ultra etiam progreditur, ut dicat, se, ipso etiam Jesu Christo majorem: quod hic ex muliere in carnem natus est, se vero à Spiritu sancto celeste Christum, natum & unctum.*

10. *Omne peccatum in Patrem & Filium, remitti & condonari afferit: ut Christus ipse restatur: quod autem in Spiritum*

in Spiritum sanctum, hoc est in Davidem Georgium commissum fuerit, nunquam neq; in hoc, neq; in altero seculo remittendum. Ex quo satis constare ait, se Christo esse præstantiorem.

II. *Matrimonium liberum esse: eoque neminem uni mulieri obstringi: liberorum procreationem communem esse, iis qui Davidis Georgii Spiritu renati sunt. Capita hæc sunt à Pastore proposita.*

Sunt & alia multa nefanda in Davidis Georgii libris & operibus: verum his paucis gustum tantum lectori præbere placuit, aliis consulto suppressis. His aut (ut in iudicio publico cum condemnaretur fuerat) coram Davidicis, totaque Ecclesia lectis, interrogat Davidicos Pastor, num recte perceperint omnia quæ lecta & pronunciata fuerant: qui cum respondissent, se optime omnia percepisse, tum subiunxit Pastor: *Cum igitur ita sit, hic piorum & eruditum in hac Ecclesia & Academia, Ecclesiæque totius præiudicia gravissimæque sententias non commemorabo, quod vobis ignota esse non possint: sed vos singulos appello, ut hic coram Ecclesia Dei liquido & libere profiteamini, utrum hæc omnia, aut aliquid eorū, aut quicquid ejusmodi farinam redoleat, si ve jam prolatum, si ve latens, amplectamini, credatis, probeitis, & tueri parati sitis.* Et hic eos admonuit, ut caverēt, ne quid reluctante conscientia ullius rei metu responderēt: sed omnia candidè, uti sentirent in corde, proferrent. Stare eos coram Deo ipso, qui intima hominis videt, coramque ejus Ecclesiæ: ubi mentientes, non homini, sed Deo & Spiritui sancto mentirentur, & scelus inextinguibile committerent. Cogitare eos debere, Deum futurum Judicem & vindicem severum, si quo vis modo fallere studerent. Porro, si quid scrupuli in ipsorum animis, aut omnium, aut aliquorum, resideret: aut omnino aliquid verum existimarent, eorū rationes se cum cæteris fratribus & collegis, patienter auditurum: & piâ institutione eos edoctrum. Se non esse, qui eos perditos, sed sanatos conservatosque Domino maxime cupiant. Itaque se velle eis audire, quid de singulis singuli sentiant: aut potius ea quæ proposita sint, & alia ejus sectæ decreta omnia, tanquam impia, (ut sunt,) fugienda ac detestanda esse, seque ea detestari & execrari fateri velint. Atque iterum admonet, priusquam respondere, attentius cogitent secum, & perpendant omnia cum Domini timore: nec quicquam darent, hominum gratiæ & authoritati. Ad hæc illi respondent: *Quæ illa summa audiverint, esse plane impia, & execranda, atque à Dei Spiritu & institutis prorsus aliena: taliaque quæ à Christianis omnibus, ut nocentissima pestis, vitentur atque explodantur.* Hæc se candidè & ex animo coram Deo totosque ejus causæ fateri. Hanc sententiam & singuli ordine rogati, secuti sunt. Fuit etiam inter eos qui diceret, se jam pridem ejusmodi detestatum esse. Hoc audito responso, Pastor symbolum Apostolorum, ut summam Christianæ religionis Davidicis dogmatibus opponeret, proponit. Itaque primum omnium quaerit, num credant unum solum Deum æternum, immensæ potentia infinitumque sapientia, genuisse ab æterno filium unigenam, paricum Patre potestate, per hunc omnia creasse, Ecclesiæ elegisse, constituisse, & gubernare: per eundem, patres illos veteres, Moysen & Prophetas, Spiritu sancto illustratos veram, solidam, nullaque ex parte

maneam salutis veræ doctrinam tradidisse: quæ nullo modo in Davidem Georgium ut Christum Dei, & Messiam spectaret. Credant ne filium hunc, verbum, splendorem, veram & expressam imaginem Patris, alteram in divinis Personam à Patris substantia ante secula genitum?

An firmiter teneant, eundem Dei Patris verbum filium definito tempore corpus ex virgine, semen Davidis Iesseidæ verum assumpsisse: atque ita divinam humanamque naturam conjunxisse, ut Deus & homo sit una in eo persona, unus Christus Jesus in omnia laudandus secula?

Credant ne eundem è Spiritu, origineque cœlesti, non carne tantum, sed Spiritu Dei Virginem fecundante, conceptum, & natum, neque ullum hoc majorem aut præstantiorem fuisse, aut esse nunc, aut futurum: ut in quo uno divinitatis plenitudo ab ipsius origine, & nunc, & in æternum, habitat corporaliter. Idcirco impium & nefarium esse, si quis teneat, pleniorē seu efficaciorē divinitatem, spiritumve in Christo Davide Georgio, quam in Jesu Nazareno crucifixo, Dei & hominis filio: huncque solum esse Messiam & Christum servatorem, de quo Moyses & Prophetæ prædixere: eundem solum esse, de quo Pater dixit: Hic meus est charissimus filius, in quo mihi complaceo.

An non etiam persuasum habeant, hunc Jesum summi, veri, æternique sacerdotis munere perfunctum, doctrinam ex Patris sui voluntate ab solutissimam vitæ sempiternæ verbum, quod fide amplectentes, perfectè beet, & servet in æternum: Itaque scelestum esse, dicere, quod David Georgius fecit, Christum ejusque Apostolos imperfectam & maneam, puerilique ætati accommodatam tantum sapientiam tradidisse.

Eundem verè quidem mortuum; at tamen carnem corpusve non evanuisse, seu in nihilum interivisse: sed seipsum Patri suavissimam hostiam exhibuisse, ad expianda mundi peccata: & sanguinem fudisse suum, quo credentes obsignaret, & sanctificaret.

Hoc crucis Christi fundamento, niti veri Israelitis Ecclesiam: quæ & ipsa Magistri sui vestigia sequens, sub cruce gemit, probatur, & confirmatur, idque tam diu quam diu in mundo est, Quemadmodum Dominus ipse docet, cum ait. *Qui vult me sequi, tollat crucem suam.* Item verus ejus discipulus Paulus. *Qui volunt pie in Christo vitam agere, calamitates patientur.*

Proinde sentiant vanum & nugatorium esse, quod David Georgius tradit, verum Dei tabernaculum & Ecclesiam in hac vita sine cruce & calamitatibus esse constituendam, iis qui Davidis Georgii Spiritum præditi fuerint.

Fateantur ne ex animo, Christum Jesum tertia die à morte, cum suo vero corpore, quod ex Virgine natum, in cruce pependit, & sepulchro conditum fuit, verè excitatum esse, non Spiritum tantum & mysticè, ut David Georgius affirmat.

An velint firma persuasione confiteri, Christum Jesum Deum & hominem verum, die quadagesimo postquam è sepulchro excitatus est, sublatum super omnes cœlos, ad Dei Patris dexteram, consedere, solum Regum Regem, & dominatorem dominum super omnia: ac præter eum neminem.

„neminem, neque in cœlis, neque in terris, regnare
„& dominari.

„Eundem ipsum, Cœleste in hoc mundo Regnum habere, sed nō ex hoc mundo: quod regnum
„verbō, sacris Symbolis, & spiritu administrat; &
„regit.

„Hunc solum proprio jure, natura & officij prærogativa, potestatem habere remittendi retinendi
„dique peccata, quæ in *Davide Georgio* nullo modo
„sit.

„Hunc ipsum venturum esse ad judicandum vivos
„vos & mortuos, cui soli pater omne judicium tradidit:
„ad cujus tribunal omnes mortales sistendi
„sint, ipseque David Georgius causam dicturus coram ipso,
„atque ejus gravissimam sententiam velit solitauditurus
„sit, tametsi impie sibi hanc universalem Judicij potestatem
„ausus sit arrogare.

„Credant ne Spiritum sanctum tertiam in divinis personam
„ab æterno patre filioque procedentem: quo Spiritu patris
„& filij, non Davidis Georgij omnia vitam capiunt:
„filij Dei regenerantur, lucē ejus vitali imbuuntur;
„obligantur; & ad salutem consecrantur.

„Num confiteri velint; unitatem divinitatis in Trinitate personarum;
„& Trinitatem personarum, in unitate substantiæ,
„venerandam & adorandam; sicut Athanasius docet:

„Tenere ne velint & fateri, peccatum in Spiritum sanctum
„esse; quum patefacta agnitæque per Spiritum veritatis,
„studio & pertinacis animi proposito, repugnatur;
„eodemque malitioso infestatur: nullo autem modo
„peccatum in Spiritum sanctum esse in *Davide Georgio* aut ejus
„Spiritum, peccare.

„Sola nos fide in Christum Jesum justificari; ut vitam
„æternam gratia; non meritis & beneficiis; consequamur:
„Neque in *Davide Georgio* aut ullam creaturam,
„credendum esse: Spiritum sanctum ita per Apostolos locutum;
„ut eorum doctrina non modo omnis erroris sit expers,
„verum etiam lux quædam perfectæ in Christo doctrinæ;
„cujus auscultatione & lectione, Ecclesia pasci debeat:
„ut qui ei imperfectionem tribuat, is in Christum Jesum;
„ejusque Spiritum letaliter delinquat.

„Unam esse Catholicam, quæ unum caput & Dominum
„agnoscit Jesum Christum crucifixum; nunc ad Patris
„dextram regnantem, quæ per ipsum Mediatorem,
„preces suas ad Deum fundit: ejus solius doctrinam
„audit; sacramentis utitur; ejus institutione spirituque
„gubernatur. Quare; qui cunque alius se pro Christo
„ostendat, verum Christi munus sibi arrogare sacrilegus
„audet; eum Antichristum esse affirmat, & execratur.

„Ut extra Jesu Christi nomen nulla salus est: sic extra
„ejus nomen agnoscentem, prædicantem, & sequentem
„nullam ecclesiam esse, nullam salutem.

„In hac una Ecclesia remitti peccata per Christum
„Jesum, non per *Davidem Georgium* , creditur: tibus
„quandoquidem; aliòqui omnes sint impuri; itaque
„filij, ac proinde, mortui obnoxij.

„Firmiter ne credant, hujus nostræ carnis, & corporis
„veram, certam, minimeque allegoricam resurrectionem
„fore, non aliquorum; sed omnium hominum qui fuerunt,
„aut usque in diem illum futuri sunt; ubi vox filij
„Dei Jesu Christi; & tubæ

„Dei sonus è cœlo, in extremo die audita fuerint;
„ut ipse filius Dei affirmat.

„Malos spiritus non homines tantum esse, sed Diabolum
„cum suis ministris, qui à Deo catenis potentia Dei
„vincti ad supplicium reservantur: Angelos verò bonos,
„Spiritus & ipsos esse DEI ministros propter eos;
„qui salutis sunt hæreditarii temadituri.

„Spiritus sanctum ut promisit Christus Jesus; quotidie
„dari credentibus; ut mysterium salutis in Christo
„Jesu cognoscatur; & apprehendatur; ad vitam: non
„in angulo conservatum; usque ad hæc tempora;
„ut in unum Davidem Georgium sese insinuaret;
„ut ipse mentitus est.

„An non credant, conjugij vinculum, quod ex duobus
„unum facit; divinitus in paradiso institutum: deinde
„Mosis lege, & Christi Jesu autoritate confirmatum,
„sacrosanctum esse: idcirco perperam asseri, in statu
„quodam perfectiori; quem *David Georgius* somniavit;
„ejus jura, & religionem solum iri?

„Postremo; hujus doctrinam, quam Basileæ hæcenus
„in concionibus audissent; & Basiliensis Ecclesiæ fidei
„formulam amplecterentur: in eaque acquiescerent?

„Ubi hæc & alia quædam pronunciaisset Pastor; quærit
„ab eis an omnia quæ proposuisset, rectè intellexerint:
„qui ubi se probè intellexisse affirmarent; iterum eos
„admonet; apud se diligentius cogitent & reputent;
„priusquam respondeant: ne multitudini placere studeant,
„secusque quam sentiant; aliquid fateantur: Corde
„eum credi ad justitiam; oris autem confessionem fieri
„ad salutem. Itaque se rogare, nihil celestis; sed libere
„animi sui sententiam proferant. Si qua in re ambigant;
„modeste quærant: se omnibus ut satisfaciatur, conaturum.
„Hic inter alios unus respondebat. *Hæc esse capita veræ
„& sinceræ religionis: sequæ non solum hoc ore confite-
„ris; sed etiam ex animo credere; & hac se fide certissime
„credere; servatum iri.* Reliqui omnes in ejus sententiam
„ierunt; idemque se credere asseruerunt. Alius item
„ex ipsorum numero inquit, *se nunquam aliter credidisse;
„nec Christianum esse qui aliter credat.*

„Deinde Pastor: qui impia condemnastis, inquit, & veram
„religionem confessi estis; superest; ut cum noveritis
„ex hac secta horribilem offensionem; nostræ Ecclesiæ
„& aliis quam plurimis; oblatam esse cumque tres
„vestrum in custodia confessi sitis; vos falsa opinione
„deceptos errasse: & reliqui; ut vel sanguine; vel
„affinitate, vel familiaritate conjuncti eidem consortio
„impliciti fueritis; requirō; ut si libeat; priorum
„omnium delictorum à Deo æterno Patre; per Jesum
„Christum unicum mediatorem filium Dei Dominum
„nostrum; pietatis gratiam & misericordiam omnes;
„& insuper veniam ab Ecclesia quam offendistis,
„supplēs postuletis; quo inseri denuo in Christi corpus;
„& in Ecclesiæ sinum recipi queatis. His prolatis;
„omnes simul in genua procumbunt: Orat unus eorum
„sublatis manibus *Deum Patrem per Jesum Christum;
„quum ejus promissiones doceant; ipsum nolle mortem
„peccatoris; sed salutem & vitam; per fidelem ad
„ipsum conversionem; se suppliciter toto cordis
„affectu precari; ut condonet omnem offensam
„Ecclesiæ, quæ Christum referi sponte se & alios
„rogare; ut velit clementer ipsos suscipere;*

gratias interim agendo; pro immensis erga se beneficiis: Pastores item, hoc est, Patres Ecclesie, ut Christi seros rogavit, ut ipsis ignoscerent, & orationibus suis eos Deo commendarent, quo in vera fide Christi fundatis, persistere usque ad finem possint. Eadem & reliqui sentire & petere verbis, nutu gestibusque testabantur. Hac oratione finita, Pastor inquit, Non dubium esse, quin, siquidem ex fide petant, apertum sit Gratiae Dei ostium: nec Ecclesiam fore erga poenitentes supplicesque difficilem: reliqui esse, ut contestatione promitterent, idque ipsi Deo per Jesum Christum & Ecclesiae ejus, in manum censoris Ecclesiastici, & suam, deinceps religionem, quam coram eo cœtu professi sint, veram & Catholicam, religiosè & sanctè servaturos, & professuros: & quocunque possint studio, quave vigilantia & fide, propagaturos. Deinde omnem falsam doctrinam & hanc Davidicam, ceu pestem nocentissimam vitaturos, rejecturos, & damnaturos. Eandem quoque si quibus in scriptis extare noverint, ejusmodi venena redolentibus hic aut alibi abolituros: tum hac impietate infectos homines sic ubi intellexerint, sanatos pro ipsorum virili & in viam revocatos: idque si promittant jurejurando conceptis verbis præstito, & perfidè aliquando egerint (quod Deus avertat) manum Dei vindicem habituros. Sin verò fideliter servaverint omnia, paratam Dei gratiam & misericordiam. Porrigunt singuli dexteram primum Censori, deinde Pastori. His absolutis, Pastor ut servus Jesu Christi & Ecclesiae ejus minister, Hac professione facta, inquit, quam ex animo esse profectam, sibi ex charitatis lege institutuque præsumat, gratiam & remissionem peccatorum omnium eis annunciare: & post hanc vitam æternam in nomine individuae Trinitatis Patris & Filij, & Spiritus sancti: Idemque eos in Ecclesiae societatem & consueti amoris vinculum ejusdem nomine recipere, quod felix & faustum esse velit, qui sibi hanc suo sanguine acquisivit. Adhortatur præterea ipsos, meminerint; quid eo die factum sit, cogitentque non sine singulari Dei providentia & misericordia in eum locum actumque deductos, ut saluti nimirum ipsorum consulatur. Propterea gratias agere debere Deo Patri per Dominum Jesum Christum, Magistratui item religiosissimo hujus Civitatis Basilienfis, cujus sint clementiam non vulgare experti, dū clemēter conservantur: Ecclesiae quoque Basilienfi, & ejus Ministris quod Caritatis viscera erga eos, tam humaniter declarint. Deinde meminerint, ante omnia sibi advigilandum esse in verbi Domini, sacrorumque symbolorum frequenti usu, & orationibus ardentibus assiduisque quo per virtutem Spiritus Christi Jesu ab omni errore & impietate conserventur, eorumque actiones & studia in rectam viam veritatis, ad ipsius nominis gloriam, dirigantur. Ad hæc, ut religiosè omnes seductionum occasionis vitent: tum ne patefaciant per vitæ impuritatem Satanae fenestram ad quævis offendicula, id quod in non paucis nostris temporis hominibus perversæ mentis deprehensum sit, qui aberroribus & vana conversatione libertat, postea in luxus profusionem, vitamque epicuream

delapsi sunt. Et quia hætenus in ipsis animadversum sit pacis studium, benignitas in pauperes, convictus ab ebrietate, & sermo à dejectionibus & oblectamento alienus: Idem ut deinceps præstare pergant, sicut deceat, eos qui Christum profitentur. In summa dent operam, spiritu, anima, & corpore ut inculpati servantur in diem Christi: sic enim futurum, ut vulnus hac luce vitæ puritateque tanto efficacius, citiusque sanetur. Postremo ad Ecclesiam totam, convertit orationem: Ac, Vos omnes, inquit, Charissimi in Christo, animadvertistis facile, quid & quomodo hoc loco & tempore actum sit cum his presentibus fratribus, idque pro ea ratione, quam Christus Ecclesiae commendavit, ut haudquaquam prophana, sed religiosum & sanctum extitisse hunc actum existimare debeatis. Quocirca non solum religiosi animi vos hætenus auscultasse spero, verum etiam nunc quid vestri sit officij cogitare. Nam & nostri causa hæc omnia acta sunt. Summus enim omnes ex eadem massa conflati: & nostram in perniciem astuat diabolus, qui etiam inter filios Dei reperitur, maximeque in eos fertur infestus. Idcirco memores esse debemus dicti Christi: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: tum quod modò his fratribus inculcavi, vobis commendatissimum esse cupio, quo profligata in peccatis sectitate, & scelera dominatur, vos animi submissione & reverentia nobis Evangelici saluti ferique verbi patefacti, & pietatem illibatam Domino approbare insistatis, & amplecti filium æternum & unicum liberatorem nostrum, ne brevi exardescat ira ejus in nos, ut contra contumaces & ingratos, & pro incorrupta veritate, seductio Ecclesiam invadat, aut eosmet singulos infaciat. Ulcisci namque Dominus solet ingrati animi pertinaciam: ut Christus, Apostoli, & exempla, cum vetera, tum recentia, docent. Deinde quum supplices hæc presentes fratres videritis ipsi, haudquaquam peritantes erroris sui assertores: & eosdem non solum peccatis sincera, fideique capita nobiscum professi, sed in super contrarias doctrinas detestatos esse & abjurasse, superest, ne quis vestrum ipso Christo, Apostoli, & vera Ecclesia Dei durior esse velit, sed eos, positi offensionis memoria ut fratres & sorores, Christiani charitate complectamini, officiis fovete, ac tueri in Domino studeatis. Nam, qui stat, inquit Paulus, videat ne cadat: cogitet quisque, labi, aberrare & accipi, esse humanum: & (ut Augustinus testatur) nunquam errare angelicum; perseverare autem in errore, diabolicum. Sic enim exemplum servatoris Christi refertur, & Ecclesiam plurimum promovebitis, si charitatem & mansuetudinem Christi vobis dignam, declaraveritis. Hæc & alia plura in eam sententiam cum dixisset oratione Dominica precari iterum jussit, & actionem, bene eis precando, clausit. Beneficiat vobis Deus, & custodiat vos. Illuminet Dominus faciem suam super vos, & misereatur vestri, ut pacem animi cum Deo, pacem cum sanctis ejus habeatis, per Dominum nostrum JESUM CHRISTUM, qui vivit & regnat cum Deo Patre & Spiritu sancto, in omni æternitatem, Amen. Inde cantatum est ab Ecclesia Symbolum Apostolicum, & in pace dimissus cœtus,

TERTII BELLI DESCRIPTIO QUOD MAGNUS RUTENORUM Imperator contra Livones gessit Anno 1558. quo Civitas & Provincia Torpatensis à Principe Moschovitarum expugnata, victa & subjugata est.

ATROX & memorabile prælium gesserunt Livones contra Rutenos Anno Domini 1500. sub Ordinis Teutonici Magistro D. Waltero à Plettemburg; excelsi animi & magnæ industriæ Viro. Nondum falsa doctrina aut ulla hæresis eos à Catholicismo transversos egerat; sed præscam avitanti- que Religionem suam pietate & fide colebant. Igitur cum Teutonicus Magister cum Rutenis confingere statuisset; publicâ jejuniâ & solennes Litanias tridud servandas indicit pauld post Natalem virginis matris, ut communibus votis divinam opem & prosperum prælii eventum obtineret. Conscribit deinde Magister Præfectos & Commendatores universos cum nobilibus totius Provinciæ; quibus copias & auxilia sua conjungunt quatuor Livoniæ Episcopi; Rigensis; Torpatensis; Rivaliensis & Habselensis. Rigensis mille Germanos equites adducit; Torpatensis; quingentos. Rivaliensis & Habselensis; iidem quingentos simul, ita ut Magister Teutonicus septem haberet Germanorum equitum millia; & 5000. Curonum; qui populi sunt Livoniæ. Hoc exercitum Magister Rutenorum fines invadit, arcesque & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis Crucis die ad urbem Pleseoviam tendunt. Juxta hanc sita est planities duorum miliariorum amplitudine; in quam ubi devenere, obviam illis procedit Rutenorum Imperator, cum centenis millibus armatorum qui in duodecim acies distributi erant. His adjuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaque Teutonicus Magister, ubi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo adversus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem; procedendum videt, ne quicquam de victoriæ spe remittens; fortunam belli tentare statuit, & paucis suorum animos confirmat. *Præclaram sanè victoriam;* inquit, *o milites hodie nobis obviamuram de numinis benignitate & vestra omnium fortitudine facile mihi promitto. In causa iustissima; Dij non possunt non esse propitij; Vos tantum modo pristinæ strenuitatis & constantiæ memores; existimare vos decem gloriam, patriam, libertatem, & religionem, in dextris vestris portare. Alios forsasse ingens barbara gentis multitudo animo dejiceret. Vos vero milites dum considero; & cum vestra facta aestimo, quibus parentes, patriam, aras, & focos, avitamque adversus hæredita-*

rios Catholica pietatis hostes; fidem sæpenumero tutati estis; eandemque ad extremum vitam, armis & sanguine vestro vindicare cupitis, magna me spes Victoria tenet; animus, atas, virtus vestra hortantur. Hæc ubi dixit non multo post utrinque signa canuntur; Teutonicus Magister glandes ferreas & globos tormentarios velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros contorquet; inde maximo clamore infestis signis utrique concurrunt; gladijs; lanceis omni- que telorum genere res geritur. Tartari & Moschovi arcubus & sagittis assueti; densissimo creberrimo- que telorum jacu æthera obumbrant; quæ tamen universa penè irrita aerem verberant; donec ultro in terram decidunt. Ingens ibi sonitus, ad cælum attollitur; bombardarum fulmina; armorum fragor; vulneratorum gemitus; pereuntium clamor; tympanorum sonitus; equorum hinnitus; omnia & Martem & mortem referebant. Tartari ubi prælio fusi fugatique succedunt duodecim Moschoviorum acies; animis & viribus recentes. Teutonici cæsis Tartaris ubi bellum recrudescere sentiunt; quanto majorem hostium vim prioribus succedere conspiciunt; tanto majoribus animis in hostes irruere; & velut ab integro nova virtute resumpta; ingenti cum cæsim punctimque confingere, lauciare, confodere; vergente jam ad vespem die qui ex Moschovijs supererant; furtim se Pleseoviam subducunt. Prælio ita dirempro; compertum est ex Teutonicorum agmine unum duntaxat interemptum; Moschoviorum verò & Tartarorum circiter centena millia trucidatos; ut duobus miliaribus cadavera passim dispersa jacerent. Memorabilis hic erat triumphus & singulare virtutis & fortitudinis exemplum; ac dignum quod sempiterna memoria donatum; nunquam aboleatur. Moschoviorum Imperator; (qui ipse in aciem non prodierat) cum summo stupore admiratur tantum exercitum tam exigua manu; tam turpiter cæsum & prostratum; atque ilico pacē quinquaginta annis cum Teutonibus firmat. Quæ inita omni- que bellico tumultu composito; legatum Magnus Moschovia Dux ad Ordinis Magistrum ablegat rogans; uti unum quempiam ex ferreis illis militibus (Ruteni Teutones ferreos vocabant) qui tantâ Moschoviorum multitudinem fuderant; ad se mitat; se unâ cum legato obsidem mittere; ferreum illum Virum non in bonorum in donatumque ad suos reversurum; Magister Teutonicus haud invitè unum è militibus Cataphractum Equitem Moschoviani ver- sus destinat; quem ubi Moschoviæ Princeps ad-

ventare accipit, confestim universis Ducibus, Nobilibus, & Præfectis suis denuntiat, uti præscripto die Moschoviam convenient, novum visuque dignum spectaculum eos habituros. Destinatio die Cataphractus in apertam planiciem juxta aulam Principis, numerosa (ut fit) populi corona, circumstante, procedit, & huc illucque obequitans, petasum de capite cujuspiam circumstantis abripit, cumque in hippodromi centrum projicit. Illic pleno cursu lanceam in petasum dirigit, cumque dicto citius cuspidem arreptum terra sublevat. *Moschovius Imperator* eam equitis agilitatem conspiciens, urfi in morem (solent id facere Moschovii admirantes) barrit. Rursum Cataphractus demissa paululum lancea, in oppositum parietem perniciosissimo cursu fertur. Ac tametsi parietem invasurus videretur, ille tamen protinus intacto muro hastam reducit, & equum retrahit. Illud spectaculum denudò Principis omniumque circumstantium admiratio subsequitur. Resumpta iterato lancea plenissimo impetu in parietem fertur, hastamque circumvolitantibus undique fragmentis, confringit. Hæc ubi omni dexteritate expeditè gessit Cataphractus, vocatur ad Principem, & accepto insigni munere ad Teutonicum Magistrum remittitur.

Ubi jam quinquagesimus à pace firmata ageretur annus, videlicet Anno 1550. ut pactæ induciæ propediem essent expiraturæ, Reverendissimus Princeps *D. Jodocus à Reck*, Episcopus Torpatensis magnæ virtutis, & pietatis Vir, magnis impendiis & sumptibus denudò quinquennales inducias à Ruteniorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, si templa *Moschoviorum Riga, Rivalia & Torpati diruta, restaurarentur: Præterea si e provincia Torpatensi, tributa quæ exigebat, penderentur, & aliis, si quæ essent, quærelis, satisfaceret.* Quæ omnia si præstarent, pollicetur Moschovius quindécim annorum pacem deinde concessurum. Igitur Anno 1555. hæc quinquennali pace iterum expirante, Teutonicus Magister, & Episcopus Torpatensis Hermannus rursum legatos ad Moschoviam Principem ablegant, pacis expetendæ causa. Quibus Moschovius Dux respondet, nullam se pacem Germanis induiturum, quando quidem Basilicas suas non reedificassent, nec tributum persolvissent. Ceterum intercedentibus Moschovii Ducis Consiliariis, triennales inducias promittit, modò spondeant, proximo triennio eversa phana restauraturos, & ex provincia Torpatensi, singulos homines quotannis singulas marcas tributi loco persolventes, exceptis Catholicæ religionis sacerdotibus quos ab hac præstatione eximebat. Hæc si facturos se promitterent & sigillo testarentur, triennem pacem in gratiam Consiliariorum ac Ducum suorum concessurum pollicetur. Subsignant legati, maxime quoniam Episcopus Torpatensis mandarât, ut saltem quovis modo pacem referrent. Erat autem consuetudinis, ut & Moschovii Princeps legatum ad Episcopum mitteret, qui firmandæ & stabilendæ pacis causæ crucem quandam osculabatur. Legatus ubi Torpatum venit, recusat crucis osculum, nisi Episcopus & Civitas Torpatensis idem quod legati Torpatenses subsignaverant, suo quoque sigillo communirent. Habebat id temporis Episcopus Tor-

patensis Cancellarium Lutheranis dogmatibus impensè faventem, qui & postea Anno 1558. expugnata Civitate Torpatensi, Habseliæ in carcerem conjectus, tandem ut facinorosus ignominiosa morte vitam clausit. Is Episcopo suadet, ut securè quod petebatur, subsignaret, ac postea spem Moschoviorum eluderet, *Livones eius esse roboris & potentie, ut Moschovii Princeps haud facile eas bello esset appetiturus.* His ita peractis, Moschovij legatus ad Principem suum revertitur. Interea nihil eorum quæ postulata & pacta erant, præstant Livones. Elapso igitur triennio, bellum hunc in modum exoritur Anno 1558. circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teutonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos adversus Regem Poloniæ in aciem produxerat. Igitur Anno 1557. circa ferias Michaelis veredarium ablegat Teutonicus Magister ad Magnum Moschoviam Ducem, sciscitatur an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandæ causa, an verò pace reculata bellum eligat. Respondet Moschovius, *Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos si servare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se inducias compelli: sin eos dimittere paratus sis, mittendos esse legatos, & de pace sancienda tractandum.* Hoc responso accepto, omnes Livoniæ Proceres congregantur, & quid faciundum consultant. Quiddam ætate grandiores suadent retinendum esse militem, facile animadverti, Moschovium Principem bellum meditari, quandoquidem, conventiones initas Livones non præstitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed totidem signa denudò conscribenda, eaque in sinibus Rutenorum collocanda. Teutonicus verò Magister cum aliis quibusdam respondent, non esse dandam Moschovio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde inoliatur Moschovius, superesse adhuc Viros & Vires, quibus illi adversum iri possit. Hæc sententia prævaluit, & illic exercitu dimisso paulò post Martini ferias Teutonicus Magister legatos cum centum equitibus, magno cum saltu, splendore & apparatu ad Moschovium mittit, quibus Satrapam suam conjungit Episcopus Torpatensis. Ubi ad Magnum Moschoviam Principem ventum, *Princeps atrium suum auro undique resplendens ingreditur, aureum solium occupat, corona regia & scepro insignitus. Apponitur mensa deaurata, seniores Consilarii numero duodecim lateri sinistro assident, qui universi ex recepto more, quoties consilium agitari contingit, vestes Leviticæ aureas induit: Magni verò Dux palla choralis seu sacerdotalis circumdatus.* Assunt præterea Magnus Dux duos interpretes qui Germanicam simul & Rutenicam Linguam callebant. Interrogat Moschovius an pacem expeterent: Asserunt illud Livones, simulque septuos deauratos à Torpatensi Episcopo & Ordinis Teutonici Magistro Principi Moschovio missos, offerunt. Recipit eos Moschovius, & in proximum triennium deferri jubet. Moschovius principio recenset eorum perfidiam, qui toties pactas conventiones elusissent, nec quicquam eorum quæ ipsi sponderant, & sigillis confirmaverant, præstissent. Majorum præterea pietatem fidem & heroicam

virtutes

virtutes referre, à qua ipsos plane degenerasse aut, cultum divinum à majoribus acceptum abrogasse, basilicas evertisse, sacerdotes & monachos profligasse: denique nullum pristina pietatis, & virtutis vestigium retinuisse, non illos esse Ecclesiasticos Principes; sed quovis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum flagitiorumque genus propendeant, eo-que pacem nullo pacto illis concedendam. Ad hæc Teutonici respondent. Se ex majorum donationibus & computu bene subductis, deprehendere nullum tributum Moschovio deberi, quod autem pacem denegat, id Romano Imperatori se questuros. Respondet Moschovius, quas illi querelas Imperatori offerre instituant, qui mandatis ejus Imperialibus, quibus præceperat, ne templi aut monasteria demolirentur, tam procaciter & obstrepere derogassent? His ita peractis legati discedunt ad pandochium, equos instruunt, Moschovium Principem rogant, ducem itineris concedat, qui in Livoniam eos reducat. Cæterum dati à Moschovio ducēs, per ambages ac devia legatos fraudulenter circumducunt; ita ut in patriam terram non reverterentur ante principium Quadragesimæ. Interea magnus Moschoviarum Dux missa ad Livones epistola; bellum indicit, cujus tenor hic erat:

VVILHELME. LIVONUM MAGISTER, Archiepiscopo Rigensis, Episcopo Torpatensis, ceterique Episcopi, & universi Livones. Misistis ad nos legatos vestros, viros bonos, Ivanū Bockhorst; Othniem Grothuis, & Volmarium VVrangel, cum reliquis adjunctis, ut capite coram nobis inclinatio, peterent Teutonico Magistro, Archiepiscopo Rigensi, Episcopo Torpatensi, cunctisque Livoniae populis, hanc à nobis gratiam fieri, ut dato ad Præfectos nostros Naugardia & Pleskovia mandato, pax cum Livonibus juxta veterem morem sanciretur. Nos vero Præfectis nostris mandavimus, nullum vobiscum propter vestram injustitiam vindicare. Cæterum legati vestri Ivanus Bockhorst cum suis collegis eam pacem à nobis exorant, iis conditionibus, Ut Magister Teutonicus, Archiepiscopus Rigensis, & Episcopus Torpatensis, cunctique Livones, quicquid injuste contra nos moliti sunt, id restituant & resarciant. Præterea illico nostris Negotiatoribus concedant, cum suis negotiariis mercatoribus, omnibusque mercium generibus, utpote cera, sevi, loricarum, & armorum mutationes facere. Item ut Episcopus Torpatensis conquirit tributum omnium præteritorum annorum, & universa debita ex tota Diœcesi Torpatensi, de uno quoque capite marcam Germanicam, tertio pacis firmata anno mittendam. Atque hoc nostrum tributum deinceps singulis annis dare debeat Episcopus sine dilatione, omnibus quoque servitium aut ministerium prestare volentibus, ex quaquam natione veniant, citra ullum impedimentum liberum in nostras regiones accessum & commeatum concedant. Regi quoque Polonia & Magnæ Duci Lithuaniae aut si alius quis in Regem Poloniae aut Magnum Ducem Lithuaniae surrogetur, nullas suppetias & auxilia ulla in se referat. Quicquid præterea litera super pace firmata cõfecta, quam multoties descripta sunt, & quarum nomine crucem coram omnibus vobis osculati sunt, continent, ea omnia rite legitimeque præstetis. Insuper & Præfecti nostri Magnæ Naugardia & Pleskovia has de pace inita literas, ad vos per nuntium suum Melardum Torpiko miserunt: Teutonici quoque Magister, Archiepiscopus Rigensis, Episcopus

Torpatensis, ceterique Episcopi loco & vice omnium Livonum super his literis, crucem exosculati sunt; & dextras porrexerunt: octo etiam sigillis easdem coram Melardo Torpiko communiverunt, & per eundem Melardum nuntium ad nostros Præfectos ita communitas transmissit, cum in finem, quod juxta literarum tenorem omnia nos & Præfectos nostros concernentia, juste & legitime exequi velletis, prout in literis scriptum continetur, in hunc usque diem. Horum omnium nihil adhuc præstitistis. Interea nos ne Christianus sanguis temere effunderetur, saepe numero per literas vos monuimus, ut hæc pacta juxta contextum literarum de pace conscriptarum juste & recte exequeremini. Similiter per legatum vestrum Gerhardum Flemingk & nuntium Valentini, item per Melchiorē cum suis adjunctis, itemq; per Henricum Winter vobis nunciavimus, ut a verbis injustis & minime veracibus temperaretis, utque probos & integros vos præstaretis, in omnibus causis, juxta literas pacis & crucis osculum, vestramque culpam agnosceretis, ne sanguis innocuus effunderetur. Vos vero nostram clementiam sprevestis, & literas liberi commeatus à nobis postulastis, ea solam de causa, ut res longius protelaretur. Et quoniam Legem Divinam omnemque veritatem poposulistis, nec de Crucis osculo quicquam cogitatis nostramque gratiam & clementiam aspernamini, ea propter meditamur invocato Divino Auxilio justitia nostra ergo, & vestra injustitia quam in crucem Altissimi designastis, vos ulcisci, & vestram pravariationē vindicare. DE O igitur nobis auxilium præstante & alterutrorum sanguinem profundente, certum erit eum non nostram ob culpam, sed vestram injustitiam profundi. Hoc scitote, Nos non minus ac Vos esse Christianum Principem, nec unquam gratum nobis fore spectaculum, si illius sanguinem innocentem à nobis profundi videamus, siue Christianus ille sit, siue gentilis. Ut autem injustitiam vestram agnoscat, decrevimus nunc magnificam & præpotentem nostram virtutem hac epistola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum deducere, quam epistolam per hunc nostrum ministrum ad vos destinamus jubentes ne invium illum detineatis, sed liberum ad nos regressum concedatis. Datum in nostro Dominio, Aula & Urbē nostra Moskæ, Anno 1557. Mense Novembri.

Nec multo post Epiphaniā anno 1558. trecentena millia militum conscribit, atque in Livoniam mittit, ut ferro & incendio universam provinciam Torpatensem hostiliter vastent,

Moschovius ingentem exercitum longo tempore sustentare potest. Neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros exiguo illis pretio locat, quo beneficio operam ipsorum demeretur. Conscripti autem milites coram Magno Principe comparent, & nummum, quem vocant *ryn denink*, æstimationis unius Stufferi Brabantici Principi numerant. Reversi ex bello eundem nummum repetunt. Occisorum autem numismata retinet Princeps, atque ita cognoscit interfectorum numerum. Hic igitur tam vastus & barbarus exercitus, octavo post Epiphaniā die Torpatensem Diœcesin invadit, duorumque miliarium latitudinem, dinceps cedens omnia vastant, diripiunt, depellunt, depradantur, ædes, & pagos & cuncta, obvia incendio, homines & pecudes gladio suffollere, jugulare, trucidare, evertere, funtem

deorsumque omnia iactare, non ætati, non sexui parcere, non gemitu, non luctu, non clamore & ululatu pereuntium emoliri, omnia ibi cædibus, sanguine & incendio inundare, conflagrare & conflagrare. Pueros infra annum 10. necant, qui intra 10. & 20. annum constituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigesimum superabant, universi nulla miseratione trucidantur. Greges armenta & jumenta, quæ nec assumi, nec abduci in Moschoviam poterant, universa mactantur: pagos, vicos, ac domos priusquam incendio vastant, prædatoria manu despoliunt, omniaque usibus suis accommoda diripiunt; ita ut ingentem frumentorum, pecorum, aliarumque rerum prædam aveherent. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, universam Torpatensem provinciam miserè & crudeliter scædans, diripiens ac devastans, paucis arcibus & una Torpatensi Civitate exceptis, in qua quotquot erant undique nihil præter flammam & fumum conspiciunt, luctu, clamore, & ejulatu campi & sylvæ reboant. Ac tantum aberat, ut Moschovii Livones restituros metuerent, ut juxta ipsam Civitatem Torpatensem ædificia penè contigua succederent. Maxime autem Moschovius exercitus in Germanos sæviebat, quos ubi deprehendissent, miserè & immaniter afflictabant. Viros brachiis truncant. Mulieribus ubera absciunt, alios in frustra dissecant, & membra tremantis, huc illucque disseminant. Crudele perfectò & plusquam belluinum spectaculum. Hæc cadit in quenquam tantum sæculus? Igitur Moschovii tam inhumaniter & supra omnem modum defævientibus, & cuncta obvæ depopulatis, immensa nobilium & plebejorum multitudine in Civitatem Torpatensem cum uxoribus, liberis, & quas habebant facultatulis, veluti ad asylum confugiunt non è vicinis duntaxat pagis, sed qui ultra decem & viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momento in tantam extexit multitudinem, ut plateæ, cœmetria, & pomeria undique & ubique scaterent. Et cum Civitas tam immensam hominum copiam ambitu suo capere non posset, ultra decem millia cum mulieribus & liberis in fossas Civitatis confugiunt. *Magna ibi calamitas & miseria conspicitur, inopes, nudi & inermes sub diopassim sternuntur, cum gelu, glacie, frigore & nivibus omnia horrent, asperissima erat hyems & frigus intensissimum, ut plurimi intoleranda frigoris asperitate & horrore stupentes enecarentur. Alii fame, siti & inedia consumpti, vix ossibus hærentes afflicta animam exhalant: Alii frigoris & inedia paulo patientiores, omni miseriæ genere cooperti, omnibusque vitæ adminiculis destituti, quo ad possunt agrè vitam protrahunt: sed nec tantis ærumnis ac doloribus superatis, sperato possunt effugio. Superveniens enim Moschoviorum exercitus, in ipsas fossas, ubi infelix hæc plebecula duriter & misere latitabat, præcipientes ruunt, gladiis lanceis, sagittis, omni que armorum genere eos invadunt, fauciant, jugulant, confodiunt, plagis & vulneribus opplent, ibi nova calamitas, luctus, clamor, ululatus, miseræ miseriis accumulatur. Oppidani tantam hostium vim ac truculentiam conspicientes, metu & formidine præsentanei discriminis auxilii, nullas vias qui foris erant suppetias ferre audent, sed intra vallum & moenia se continent. Quando igitur prodire, & cominus cum hoste configere formidant, tormen-*

tis & machinis bellicis instructis, glandes & globos tormentarios in hostes jaculantur, ita ut Moschovii tandem Civitate recederent. Igitur provincia Torpatensi funditus devastata, in ditionem Teutonici Magistri per Territorium Leidense proficiscitur, ibidemque uti antea fecerant, universa depopulantur, ut nè tugurium quidem unum incolume permaneret. Inde in ditionem Nerviensem, Teutonici quoque Magistri dominio subjectam, progrediuntur, idem omnia depradantes & evergentes, ut res non belli, sed rapinæ potius & latrocinii specie haberet. Ingressus erat exercitus Livoniam ea parte; qua Episcopus Torpatensis arcem habet *Nyenhusen* rursumque circa Quadragesimæ principium per territorium Nerviensem ingentibus spoliis in Ruteniam regrediuntur, quæ ab invicem plusquam quadraginta miliaribus distant. Interea per universam illam Livoniæ provinciam grassantes, sed ecim miliarium latitudinem peragravit, nihil salvum & incolume relinquentes. Prima hæc fuit id temporis Moschoviorum in Livoniam irruptio, in qua nec Teutonicus Magister, nec Episcoporum ullus, hostilibus illorum vastationibus, rapinis & incendiis quicquam restiterunt.

Tanta clade accepta, universi Livoniæ Proceres circa Dominicam Oculi, in Quadragesima, in Civitatem *Wendensem* conveniunt, quid in rebus tam deploratis consilii captandum sit, consultant. Eodem tempore *Torpati* ingens ac terribilis Cometa conspicitur, oblongo & formidabili radio universis suspensis, horrorem incutiens. Proceres dum consilia inter se conferunt, principio discordare, alii confestim militem suadent, & post ferias Paschales finitima quæque Moschoviorum, ferro & incendio depopulanda, suorumque innoxium sanguinem patri crudelitate, vindicandum, toties barbarum illam Tyrannum, fuscum fugatumque à majoribus, non tantum virum aut roboris illi accessisse, quin & nunc vinci superarique possit. Alii Bellicas impensas & hostis potentiam considerantes, consulunt, sexaginta aut septuaginta Talerorum millia ad Magnum Moschoviz Ducem mittenda, pacemque redimendam, *injustam emptamque pacem legitimo bello, hac tempestate præferendam, pecuniam tam hand multis magnisve stipendiis erogandis sufficere, quam non difficulter pacem sint impetraturi.* Qua sententia tandem communibus suffragiis recepta, Teutonicus Magister ilicò circa medium Quadragesimæ veredarium ad Moschovium Principem ablegat, petens quadrimestres inducias, & liberum accessum in Moschoviam pro firmanda pace. Moschovius petitas inducias, cæteraque omnia concedit. Igitur circa octavam Paschæ diem Teutonicus Magister quosdam deligit qui legationem ad Moschoviz Principem obeant. Itidem Episcopus Torpatensis suos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moschovium nonnullis, propter cognitam eorum in rebus novis molientis audaciam, plus satis infestum, destinat legationi perferendæ *D. Wolfgangum Zager*, Metropolitanæ Ecclesiæ Torpatensis Decanum Virum antiqua pietate, doctrina, & virtute præstantem, qui & novennio, publico Ecclesiæ munere perfunctus erat, priusquam *D. Philippus Olmen* hujus historiæ spectator ad idem munus adficeretur. Erat strenuus Carbo-

lica religionis vindex, & collegium cui præerat pro sua virili penè 20. annis optimè gubernarat, ita ut novæ factionis sectatores eum *Livonia Papam* appellarent. Verùm quinquaginta Rutenicæ ditionis miliaribus emensis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat præterea duobus à Torpato miliaribus quidam equestris Ordinis Vir, primæ apud Livones nobilitatis, qui itidem cum familia & subditis in Catholica Religione perstabat. Hic Decano in legatione perferenda adjungitur. Legati postquam ad Magnum Mōschoviz Ducem perveniunt, pecuniam paci redimendæ destinatam adferentes, perturbatum infestumque Ducis animum comperiunt, nec ullam pacem ullasve inducias impetrant. Causa hæc fuit. *Habebat Teutonicus Magister oppidum in Rutenorum confinio situm, cui nomen Nervio, atque ibi arcem. Habebat quoque Moschovius Dux juxta Nerviam illam oppidum, sitidem Nervia appellatum, & castrum insigni munitum. Hac duo oppida adeo erant confinia, ut uno tantum fluvio interlatente distinguerentur. Magistri Civitas Germanica Nervia, Moschovij Rutenica Nervia vocabatur. Ordinis Teutonici Magister in sua Nervia præter quendam Ordinis Commendatorem, qui civitatis præfectum agebat, trecentos milites, & centum quinquaginta equites præsidij loco adversum Rutenos collocarat. Rebus Ecclesiasticis tum in templo, tum in arce Lutheranismi Concionatorem præferebat. Moschovius Dux in sua Nervia tria millia Rutenorum constituerat. Ubi quadrimestrium illarum induciarum: de quibus paulo ante dictum est, unus mensis præterisset, & legati jam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moschus civitas à Torpato centum quinquaginta miliaria Germanica) contigit, ut Commendatoris ministri è turribus prospicientes, viderent ingentem Rutenorum turbam in Rutenica Nervia obambulantem. Illi confestim seu protervia seu largiore potu stimulant, duos colubros pulvere tormentario gravant, in Rutenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam jaculantur. Cateri Commendatoris ministri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præsidium agebant, pactas cum Rutenis inducias exipisse putabant, nec mora gravatis nitro instructisq; tormentis, certatim eosdem Rutenos creberrimis globis acielis invadunt, ut plurimi eorum occumberent. Rutenis religio erat violare inducias, eoque nullum in hostes telum retorquent, sed confestim emissarium ad Magnum Moschoviz Principem ablegant, nuntiantes quam perfidè, & iniquè Livones pactas inducias rupissent, plurimosque Rutenorum nullo bello legitime denunciato, præter omnium opinionem telis & globis tormentariis hostiliter invalissent, & misere trajecissent. Hoc nuntium eodem tempore quò Livonum legati Moschum pervenerant, ad Magnum Ducem perfertur. Legati hujus tempestatis ignari ad principem accidunt de pace tractaturi. Princeps recenti suorum clade & Livonum scelere nunciato commotus, indignabundus exprobrat Legatis, quam perfidè *Nervienfes* inducias violaverint, Rutenos contra jus & fas ex inopinato oppetiverint, obruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnem illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur in super se tam infignem perfidiam ferro & flamma se-*

verè vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissimè sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, se paulò post secuturum.

Legatis in Livoniam reversis Magnus Moschoviz Dux ingentem exercitum cum prægrandibus bombardis & machinis *Nerviam Germanicam* versus mittit, Civitatem obsidet, armato milite & tormentis muros invadit. Octavo oblidionis diè ignem in Civitatem jaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuò invalescens, totam per urbem grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Ruteni patefacto aditu, in Civitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliariis in arcem confugiunt, sed paulò post comitatu destituti, Præfectus seu Commendator deditionem facit, hæc conditione; ut ipsi cum omnibus Germanis militibus liberum abitum concedat. Hoc impetrato, castrum Rutenis deditur. Commendator cum suis militibus, omnibus, quas auferre speraverant, facultatibus exuti, dimittuntur. Cives in Jus & Imperium Magni Ducis concedunt, eique sacramento se obstringunt. Expugnata *Nervia*, Moschoviorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas undique quindecim milliarum latitudine circumjacentes diripit, & vastat. Nova ibi calamitas, nova arumna & lamentatio exoritur, factumque ita ut quotquot ibi agricolæ Teutonico Magistro antea parebant, nunc ab eo desciscientes, in Moschovij Ducis Jurisdictionem & Imperium concederent. Direpto igitur & vastato Nervienfi territorio, circa Natalem Baptistæ Rutenicus exercitus in provinciam Torpatensem progreditur, ac tertio, post Baptistæ Natalem, diè primariam episcopi Torpatensis arcem, cui nomen *Nienhusis*, octodecim à Torpato miliaribus distantem obsidet. Rutenorum non pauciores erant, octoginta millibus. His adjuncta erant aenea tormenta plurima & maxima. Priusquam hujus arcis expugnationem referamus, memorabile facinus, quod olim in ea contigisse ferunt, interponemus, ut animus ab his bellicis tumultibus, cædibus & incendiis paulisper respiret. Oppugnavit olim hoc castrum Magnus Moschoviz Dux. Anno 1381, cui oppugnationi ipse intererat una cum trecentenis militum millibus. Ac tandem post diutinam & pertinacem obsidionem & crebras irruptiones, mœnia & propugnacula labefacere incœperant, obsessi cum hostium assultum diu sustinuisent, tandem solis viribus humanis diffisi, Divini Numinis clementiam & auxilium quotidianis ardentibusque votis exposcunt. Præfectus ut in bellicis rebus reliquis præstabat, ita hoc quoque in negotio cæteris ferventior erat. Igitur quadam nocte Veneris diem proximè antecedente, in somnis privigilat, ante aram quandam prosternitur, orat, ut in tam deplorato rerum statu Deus apparere dignetur, felicemque tam gravis obsidionis liberationem elargiri. Exorto sole, cum Ruteni certam jam arcis expugnationem sibi promitterent, exurgit è precibus suis præfectus, acceptoque arcu, telum ferrea acuminataque cuspe in Dei nomine in medium Rutenorum exercitum e fenestra emitit. Favent conatibus Superi, volat missile ferrum, & ipsius Moschovij principis cor transfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumque ruentem suscipiunt. *Ille manu moriens, telum tra-*

huc, ossa sed inter ferreus ad costas alto stat vulnere mucro. Ruteni magno cum ululatu Principis & Imperatoris sui tam funestum & luctuosum casum deplorant, arreptumque furtus in Moschoviam perferunt. Livones hoc mirabili memorabilique modo liberati, arcum perpetui trophæi loco in Basilica, quæ ibidem in castro extructa erat, ad altare suspendunt. Solebat in eo templo cultus divinus quondam magna pietate ac devotione peragi: nunc vero perversis dogmatibus receptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciebatur. Arcum ibidem suspensum, vidit Venerandus Vir D. P. Olmen, quondam Metropolitanae Ecclesiae Torpatensis stipendiarius Canonicus, nunc Ecclesiastes Resensis.

Teutonicus Magister cognita arcis *Nienhusen* obsidione, duo Germanorum equitum millia adducit, & unâ cum Episcopo Torpatensi, qui trecentos habebat equites (equester enim Ordo Rutenica depopulatione opibus fortunisque omnibus exutus erat) obsessis auxilia ferre meditatur. Ubi sex adhuc miliaribus à Rutenico exercitu abessent, prope castrum Episcopi Torpatensis cui nomen *Kieriepe*, sua tentoria figunt, ibidemque ad dies 24. morantes, omne tempus quieti & luxuriæ concedunt. Obsessi, quum præter paucos accolae qui in arcem confluxerant, & sexaginta præsidarios milites, nulla haberent auxilia, diutina obsidione fatigati, nullaque suppetiarum spe affulgente, & rebus accisis deditio nem faciunt, ea conditione, ut ipsi cum scemineo comitatu securi abscedant. Cæterum duo millia progressi, in aliud Rutenorum agmen incidunt, qui raptis Virginibus & sceminis, illos nudos, omni que argento spoliatos dimittant. Teutonicus Magister deditio nem factam intelligens, ira simul ac dolore exacerbatus, Castrum Episcopi Torpatensis *Kieriepe* igne succendit. Præclarum hoc fuisset & gloria dignum, si facinus istud in hostem designasset. Expugnata igitur arce *Nyenhusen*, & præsidio munita, Dux exercitus Rutenici cum universo agmine ad Teutonicum Magistrum pergit, prælium cum eo committere constituens. Magister re intellecta, ocyus fuga arrepta, desertoque Episcopo, à Torpatensi provincia penè ad 15. millia secedit.

Ruteni equites numero 30000. pergunt in Torpatensem provinciam, obvios quosque Germanos trucidant, alios plebei ordinis homines, quotquot parati erant, magno Moschoviae Duci subijci, illi parere & iurejurando obstringi, hos in gratiam recipiunt. Imperator Rutenorum, quoniam ipse bello non intererat, præfecerat exercitui Ducem quendam Moschovium, cui nomen *Petro Sisegaleider*, à septem navibus Galeacis, quib. in mari præfuerat, & piraticam exercuerat, ita appellatus. Hic cum universo exercitu, videlicet, quatuor agminibus Rutenorum seu Moschoviorum, quò Tartarorum quorum erant triginta millia, & altero tormentariorum seu sclopetariorum qui duodecim millia constituebant, machinis quoque & tormentis æreis pregrandibus, tanto, inquam, cum exercitu, ad obsidendum Torpatum progreditur. Interea quosdam Germanos deprehendens, Viros brachiis truncatis formidinis ubera & naves abscindit, hos tam miserè & crudeliter deformatos, Torpatum præmittit, denuntiat ut civitatem dedant, in Moschovii

Principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem & graviore poena plectendos. Rutenicus exercitus sex miliaribus à Torpatum castrametatur. Universus militum numerus, ut fertur, 30000. constituebat. Cives Torpatenses & reliqui equestris Ordinis, cognita obsidione, Cathedralē Ecclesiam claudunt, præcipientes ne quisquam Missæ sacrum in ea peragat, prævaricantibus extremum supplicium interminantur. *Ingens sanè & horrenda populi cecitas dicamne an impietas in tam presentaneo discrimine, rebus ita nutantibus hostico exercitu miris imminente, nec ulla humana ope ullam salutis spem promittente, divina præsidia tam profanè aspernari, ridere & execrari.*

Interea dum hostes sex miliarium intervallo castrametantur, quotidie sex aut septem Rutenorum vexilla ad urbem emicant. Cancellarius Torpatensis, cum quibusdam consiliariis & nobilibus, Episcopum accedunt, simulant se urbe egressuros, & comminus cum hoste conflictuuros. Illi portis emissi, deserto Episcopo, derelicta civitate, perfidi & profugi *Rigam* omni celeritate se recipiunt. Civium quoque bona pars, opes & merces suas *Rigam* & *Rivadiam* miserant, & paulatim ex urbe secesserant. Morbo etiam à Pascha ad Pentecosten grassante, plurimi sublati erant, ut pauci admodum, qui urbem defenderent, superessent. Hi erant Cathedralis Ecclesiae Canonici & sacerdotes, cum Episcopo & paucis Nobilibus, & plerisque qui in Catholica religione perseverantes; intra immunitatem (ut vocant) Ecclesiae Cathedralis habitabant: neque enim Senatus aut Cives ullum in civitate tolerabant, qui religionem Catholicam non abjurabat. Septima mensis Julii *Centurio* quidam *Groningensis* cum sexaginta militibus Torpatum venit, ab Episcopo in præsidium suscipitur, inde ex opificibus & plebeis adhuc centum alleguntur. Undecimo Julii Rutenicus exercitus, Torpatum ad obsidendam Urbem pergit. Tunc omnium Torpatensium animos ingens metus & formido invadit, ut quid inceptare, quid moliri deberent, dubii, anxii & trepidi rerum, haud satis definire possent. Canonici assumpto Duce *Groningensi* & plerisque nobilibus, in Civitatem ad forum descendunt, hortantur & obsecrant Cives, ut resumptis animis, viriliter hostium impetum sustineant, se, uxores, liberos, & patriam, adversus hereticarum Christiani nominis hostem fortiter & fideliter teneant, facile hostes posse propulsari; si unanimis, concordibus animis & armis, pro aris & focis dimicent. Adhuc Consul: Si Episcopus *Hermannus* & Canonici Romano Pontifici renuntient, Evangelorum amplectantur, velle ipsos civitatem serio & viriliter tueri. Respondent Canonici: Grave hoc & exitiosum tum sibi, tum ipsis futurum, quandoquidem animadvertant post assumptam illam novam doctrinam omnia illis adversa fuisse, nunquam tantam onus mutationem perivenerint. Tandem Satrapa pronunciat, ut quilibet sua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, sed pro Patria, parentibus, & liberis decertandum. Illud consilium cum omnibus probaretur, sacramentum præstant, nunquam se Rutenis urbem deduros, sed ad extremum usque habitum pro communi omnium salute fortiter dimicatuuros. Confestim tres civitatis portas muro obstruunt, znea tormenta in turribus & propugnaculis collocant,

cant, ipse undique in mœnibus & speculis præsidia & excubias agitare. Undecima Julii die quæ in feriam secundam incidit, mane ante solis exortum, speculatores universum Moschoviorum & Tartarorum agmen urbem obsidere comperiunt. Castra ante portam sancti Andree ad Orientem fecerant, eaque Vallo muniverant. Densissimæ erant ea nocte tenebræ, ac tamen si sol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mirè spissam parùm aut nihil prospici poterant. Torpatenses obsidione cognita, æneas glandes & tormentarios globos ea parte qua strepitum audiebant; ejaculantur; sed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, scire dabatur. Sclopetarii seu sagittarii sexaginta quotidie bis ex urbe emicant; & levi pugna Rutenos adoriuntur; sed quoniam rari erant, parùm efficiebant. Nebulæ densitas per Lunæ & Martis, & Mercurii diem continenter durabat, ut vix paucis passibus prospicerent; certoque pateret; oblidionem illam à Deo ex certo vindicandi proposito permissam. Mercurii die equites Torpatenses omnes, hic erant circiter sexaginta, denuo ad Rutenos procedunt, & levi prælio configunt, multos æneis, & plumbeis glandibus trajiunt. Speculatores quoque & qui in turribus præsidium agebant, tormentarios globos in Rutenicum agmen jaculantur; tanta vi & copia, ut velut flammis & incendio Civitas septa videretur. Equites cum ad horas duas acriter cum Rutenis dimicassent, & hostibus undique accurrentibus nimis essent impares, in urbem se recipiunt; uno duntaxat suorum amisso, equis vero sagittis ac telis Rutenicis graviter vulneratis. Ferebatur tunc in urbe, aliquot Moschoviorum millia gravioribus tormentis interfecta, conspiciebantur quoque passim equi dejectis sessoribus circumquaque procurentes. Feria quinta Moschovii machinas ac tormenta sua instrunt, non tamen in mœnia ipsa dirigunt, sed in altum levant, ut globi, (quos vix duo lecti viri elevarient) in ædium tecta prociderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna collisa ac diruta, pueros, tæminas, passimque omnes inquilinos repente præter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus & foris bellicarum machinarum fragor ac sonitus, ut vix alter alterius sermonem exaudiret. Ruteni proxima nocte quæ Veneris diem antecedebat, ad portam D. Andree, fossam ingentem sub mœnibus fodiunt, & sex vasa pulveris tormentarii substituunt, ut vi pulveris eam mœniorum partem disrumperent, & subverterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam, denuo Ruteni terribili tormentorum fragore oppidanos invadunt. Fœminæ tum natura, tum præsentaneo discrimine pavidæ, luctu, lachrymis & ejulatu omnia complent. Quam tam miserabilem miseriam, Consules undique conspicientes, Cathedralē Ecclesiā ascendunt, deploratum Civitatis statum Episcopo exponunt, deditionem se facturos ajunt, quoniam tantam suorum calamitatem, luctum & ærumnam ulterius coram videre ac sustinere nullo modo queant. Episcopus monet ut meminerint deditionem sempiternam ipsis turpitudini & ignominia futuram, deinde perspectam illos habere Moschoviorum & barbariem & tyrannidem, Fideque ac Religionem in Deum ac Divos blasphemiam, tum ab universa Ecclesia totoque terrarum orbe dissentiant. Expendant, ne pecudes quidem à Chr-

stianis tam immaniter tractari, ut homines à Moschovijs. Considerent quantam truculentiam & plusquam ferinam barbariem in virgines & fœminas Christianas exercuerint. Eadem & graviora fortassis ipsis imminere, si sponte tam crudelis domini jugum intollerabile subeant. In hanc sententiam cum ad perseverantiam hortaretur Episcopus, nihilosecius pertinaciter deditionem urget Senatus; quo factum, ut ingens dissensio in urbe exoriretur. Nec multo post eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moschovii exercitus Ducem mittunt; supplices rogant, ut ab obsidione desistat; paratos se fore, si vitam & facultates salvas ipsis promittat; Pontifici & Imperio Romano renuntiare, & præstato Sacramento in Jus & Imperium magni Moschovia Ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Rutenici Dux accepta legatione; certam pacem illis promittit; si propositas conditiones inire velint. Hoc responso solide gavissus Senatus; duos ex Senatoribus ad Ducem ablegat; qui omnium nomine iussurandum præstent. Et fama ubi per urbem divulgatur; ingens tumultus & seditio exoritur. Militum præfectus cum sua cohorte, & Cathedralibus Canonicis, reliquisque Catholicis, nullo pacto ad sacramentum Moschovio Principi præstandum induci sustinent; sed nec deditionem facere, verum armis, vita, & sanguine avitam Religionem, libertatem, & patriam vindicare parati sunt, impiamque & nefariam Senatus defectionem graviter redarguunt, salva esse adhuc mœnia; comeatum prælargum ac sufficientem, prædiariostametsi non ita multos; tot tamen ac tales; qui & urbem protegere ac defendere possint; ea fortitudine animique præstantia præditos; ut vitam prius & spiritum; quam urbem & libertatem amittere velint. Senatus nihil à proposito declinans, & fidem & religionem cunctaque vitæ posthabenda arbitrat. Atque ut culpæ ac defectionis socium haberet; Episcopum cujus instantiam exploratam habebat, accedit, ipsumque ad arcis cuiusdam & Abbatia Valkenæ deditionem inducit. Milites, qui centum sexaginta erant, & quadraginta Cathedralis Ecclesiæ Cantores & Canonici, hac defectione nequicquam à pristina constantia dimoventur; sed mutuam fidem ac tutelam invicem stipulantur & promittunt, languinem prius profunderē, quam Patriam proderē, avitamque religionem abjurare, statuunt. Hæc feria sexta contingebat. Postero die Moschovii exercitus Dux cognita oppidanorum dissensione, ut urbe potiretur & obsidionem conficeret, nūciat obsessis; neminem se coacturum ut abnegato Imperio Romano, in magni Moschovia Ducis Jus & Imperium sese dedat. Urbe se vel volentibus, vel invitis oppidanis omnino potiri velle. Qui Moschovio Duci sese dederē ac iussurandum præstare detractent, illis liberum fore, ut per universum Rutenorum exercitum secure in Germaniam secedant. Qui verò parati sint in Moschovij principis Imperium concedere; illis vitam & facultates salvas fore. Cæteris qui neutrum horum faciāt, extrema minatur. Adsequentem Lunæ diem circa septimam matutinam portas apertas fore; interea deliberent, & quid facturi sint constituent. Milites prædiarii cum Cathedralibus nihilo secius armati duas subsequentes noctes pervigiles ducunt; quandoquidem & Senatum cum Civibus & Moschovios adversos habebant. Interea plerique Nobiles, Cives & fœminæ Catholicissimi reliquis paulo observant.

observantiores, ad Cathedrales concedunt, & voluntarium exilium unà cum ipsis eligunt, atque ita numerus secedentium excrevit in 200. armatos, & 200. fœminas ac virgines. Die Lunæ portis adaper-
tis, egrediuntur Catholici, quos Rutēnici exerci-
tus Dux, universum agmen juxta datam fidem, di-
mittit. *Ingens ibi luctus & ejulatus exoritur, mari-
tus ab uxore divellitur, fratrem soror deserit, liberi à
parentibus, cognati à propinquis secedunt. Alij senio,
morbo, aliove incommodo gravati tam longinquum,
ignotum, plenumque discriminis iter suscipere neque-
unt, alij bonorum facultatumque appetentiores, Ponti-
fici & imperio Romano renunciant, & Moschovij
Principis jugum subeunt, Catholici urbe, patria, ac
domo profugi, omnibus derelictis, plurima etiā ma-
res prolibus onusta Rivaliam contendunt.* Dum per
Rutenicum exercitum gradiuntur, Tartari quorum
erant triginta millia, Livones invadere parant, eos
in prædam sibi datos afferentes, arcus instruunt, &
novo eos insperatoque prælio appetere instituunt.
Fœmineus cœtus præsentaneum periculum conspi-
ciens, protinus in clamorem & ejulatum, ut fit, sol-
vitur. Cæterum Deus mirificè eos tutatur. Clam-
rum erat & serenum cœlum, nec à viginti diebus
pluerat, nec octiduo post pluebat. Nihilominus
in tanta serenitate ingens ac formidabile tonitru in
medium Tartarorum agmen quinquies immittitur,
tanto fragore ac sonitu, ut terra commoveretur.
Tartari quoque instar pulveris huc illacque disper-
gebantur. Nec multo post Moschovij exercitus

Dux lituo, quem gerebat, designat, ut liberè dimi-
tant Livones, indicat præterea per interpretem, de-
ducendos eos securè per media castra & universum
exercitum, ingentemque equitum cohortem ipsis
adjungit, quo securius evadant. In ipso progressu
plerique ob æstus vehementiam, & pulveris, quem
equitatus ille concitabat, densitatem, languidi &
emortui miserabiliter concidebant. Moschovij
agminis Dux præfens huic ductui cum aliquot equi-
tum millibus intreat, vinctumque habebat Episco-
pum, quem ad *Abbatiam Valkenadensem* ducebat,
ibidemque carceri mancipabat. Eò ubi ventum,
dimittit Livones. Illi paululum progressi novi dis-
criminis, triste nuntium accipiunt. Monentur enim
ab agricolis, latère à duobus milliaribus octo Tar-
tarorum millia, quibus Livones universi prædæ ac
direptioni dediti sint, vitæ quoque ac necis potestatem
in ipsos habeant. Idem secreto præmonuerat
eos quidam Torpatensium, qui præstito jurejurando
in Moschovij Ducis Imperium concesserant. Li-
vones principio conflictum meditantur, postea re-
penitus considerata, duos agricolas conducunt, qui
eos ambitu quodam per nemorosa & palustria loca
quo Tartarorum equitatus penetrare nequibat, tri-
duo circumducunt, inde post quintiduum Rivaliam
perveniant, ubi singuli navibus concessis, salutem
ac prosperitatem sibi invicem precantes, quo ani-
mus, voluntas & consilium ferebat,
contendunt.

HISTORIA BELLI DITMARSICI,

gesti Anno M. D. LIX. ab Inclyto REGE DANIÆ

FRIDERICO, &c. & Illustrissimis Principibus

Slesuici & Holsatiz Ducibus, &c.

Itē Coronatio Inclyti Regis Daniæ Friderici, &c.

facta Anno eodē die mensis Augusti 20. descriptæ carmine Heroico

à Hieronymo Hosio Poëta Laureato ab Inclyto Rege

Daniæ Christiano.

INCLYTO AC SERENISSIMO REGI FRIDERICO,

Regi Danorum, Norvegiæ, Gothorum, & Henetorum, Duci Slesuicensi,

& Holsatiz, Principi Ditmarsie, &c. Comiti in Oldenburg,

D. suo Clementissimo.

Um priore ætate mei cujusdam
negotii causa ad te in Daniam
profectus essem Serenissime Rex
Friderice, eo tempore, quo in-
clytæ M. Tuz Coronatio facta
est & aliquandiu Haphniæ com-
morari cogerer, quidam consi-
liariorum M. Tuz me sollicitabant, ut rerum à te
in bello Ditmarsico præclare gestarum & corona-
tionis tuz historiam, antequam discederem, hero-
ico carmine Haphniæ describerem, & fore adfir-
mabant, ut hanc operam R. M. Tua non improba-
tura esset, ideoque summam historię Ditmarsicæ ab
his conscriptam, qui bello ipsi interfuerunt, & qui

candore & virtute præditi sunt, ac veræ historię se-
riem summatim annotarant, tradi mihi curabant.
Illi Viri cum me hominem peregrinum omni huma-
nitate, ac benevolentia singulari prosequerentur, &
alias mihi in meo negotio non defuissent, recepi me
quod peterent, pro ingenii mei tenuitate sedulo fa-
cturum, præsertim cum recorderer, quantum bene-
ficio ab inclyto, ac laudatissimo Heroe Rege
Daniæ Patre suo Christiano acceperem, & pro
his meritis æternam me ei, & illius posteritati grati-
tudinem debere agnoscerem.

Ita bonam partem belli Ditmarsici Latino carmine
tum reddidi, & eam R. M. Tuz manu scriptam ex-
hibui, eo consilio, ut explorarem, utrum M. Tua &
M. Tua

M. Tuæ consiliarii, quorum multi non Generis tantū Nobilitatē, & Virtute, sed & Eruditione, & Sapientia antecellunt, hanc versionem, & venæ meæ tenuitatem probarent, quod ex ipsorum iudicio pendere malletm quàm mei ingenii invalidis viribus confidere, præsertim cum ea materia huiusmodi esset, ut nonnisi præstantis Poetæ, qualem me minime esse cognosco ac confiteor, Vires, ac ingenium exigere videretur. Sed cum obtulisset R. M. T. eam historię partem, quam carmine reddideram, non Tuæ M. tantum, sed & præcipuis consiliariorum R. M. Tuæ hanc qualemunque Versionem materiæ tractatu difficilioris non improbari conjecturæ me firmæ docebant.

Nam & nobilissimo Viro, Virtute, eruditione ac sapientia excellenti D. Joanni Fris summo R. M. Tuæ Cancellario venam meam quantumvis tenuem & jejunam non displicere multis argumentis conjectare potui. Qui Vir, ut ipsemet literarum lumen est ac ingens decus: Ita Musarum hoc seculo vulgo exultantium Mæcenas ac Patronus summus haberi, ac coli jure debet. Nec clarissimis Viris virtute & eruditione præstantibus D. Hieronymo Zennero Cancellaria Germanicæ præfetto, Et D. Bordingo quo nunc Haphniensis Academia Rectore gubernatur, & Casparo Baselig Licentiatō aliisque meas Lucubrationes aliquando non displicuisse novi.

Injunctum mihi ergo tum R. M. Tuæ nomine fuit, ut, si fieri posset, ante, quàm in Germaniam redirem, integram historiam absolverem, quod facturū me fuisse multi aulicorum sciunt, nisi cum comitatu Inclýte ac illustrissimi Ducis Augusti Electoris Saxoniæ, &c. discedere commodum ac minus periculosum fore mihi visum fuisset.

Promisi ergo me utramque historiam Belli ac Coronationis Wittebergæ Latine & Germanicè scriptam editurum esse, quia & Germanicè edi aliqui volebant. Autumnalis enim navigationis pericula me valde sollicitum reddebant, quod cum proficiscens in Daniam trajicerem Mare Balticum, in favā tempestatem, ac in discrimen vitæ prope extremum incidissem, & havem vicinam procëllis diu jactatam cum viris, qui in ea erant, miserabiliter perire, ac submergi vidorem, & nobis, qui una navigabamus, simili periculo pereundum plane putarem. Hæc enim ita evenisse, testis mihi erit nobilis ac egregius juvenis Matthias Brand Pruienus, qui mecum in eadem navi hanc fortunam experiebatur. Summa erat illo die in toto mari pericula. Nam & Daniiscani, Lubecenses & Hamburgenſes Legati ituri ad te Inclýte Rex Haphniam eodem momento cum procellæ ac fluctus navem, qua vehabantur, arenis

illiderent, in cymba quæ navi adjuncta fuit, difficulter ad littus subvecti, incolumes evaserunt,

Scripsi itaque utramque Historiam rerum gestarum in Bello Ditmarsico, & Inclýtæ Tuæ Coronationis, sicut promiseram, Latine oratione quidem uberiore, Germanicè breviori. Quantum vero operæ ac laboris triverim in tractatione materiæ difficilimæ, nonnisi, qui rem intelligunt, & artis poeticæ rudes non sunt, judicandum relinquo. Nec Sciorum quorundam ac Sycophantarum iudicia seu calumnias curo, qui nullius momenti aliorum operas esse judicant, & suas tantum admirantur, & laudant, quod alii, qui laudarent, fortassis non erat. Hi sanè sibi placent. Ego candidum Lectorem, oro ut cum audit huiusmodi obrectatores, veritatis tuendæ causa, se illis opponat, & eorum calumnias confutet. Hoc qui faciunt, DE Orem gratiam facere se norint, qui obrectationes, & mendacia vituperat, & severissime damnat.

Scripsi autem Historiam Ditmarsicam ea fide, ut neutri parti quicquam aut addam, aut detrahā, quod addi, aut detrahi debet. Et quanquam scio diversa iudicia de hoc scripto futura esse, quod multi fortassis sunt, qui tibi Inclýte Rex hanc tam angustam ac felicem victoriam clam invident, & me Historiæ Veritatem ubique non observasse dicent, tamen ejus conscius mihi, quod nihil de victa gente in hoc opere, quod non exploratissimum mihi fuerit, scripserim, parum illorum iudicia moror.

Quæ laudanda utrinque fuerunt, laudavi, quæ vituperanda, vituperavi. Veritas enim in Historiis observari, & præferri debet.

Has lucubrationes Serenissime Rex, Tuæ M. offero, & M. Tuæ Consiliariorum, & M. Tuæ iudicio ac censuræ submitto, ac simplicissime Tuam M. etiam oro ac obsecro, ut pro benevolentia heroici animi sui hos labores elementer complectatur, ac mearum Musarum, ut hætenus fecit, rationem benignissime habeat. Pro hoc beneficio Tuæ M. æternam gratitudinem polliceor ac DEUM oro ardenti voto propter filium ejus D. nostrum JESUM CHRISTUM, ut te incolumem, ac superstitem diu conservet, & Spiritu sancto suo regat, ac gubernet, & regimen tibi, & toti Imperio tuo salutare, & tranquillum elementer concedat, & Vulneribus Ecclesiæ suæ medeatur, Amen. Datum Wittebergæ Anno 1560. die primo Januarij, quo ante annū Inclýtus ac Laudatissimus Heros Christianus Rex Danie ex hac vita ad æternam consuetudinem DEI, Angelorum & omnium Sanctorum, in vera Fide, ac Invocatione DEI evocatus est.

Reg. M. T. additiss.

Hieronymus Osius.

DESCRIBIT

DESCRIPTIO BELLI DITMARSICI HISTORICO POETICA.

Musa viam mecum Danorum emensa sub oras
Hac ex urbe, tuus cui nomē Apollo Melanthio
Clarus ubique parit tunc, cum Victoria Regem
Danorum, edomitis Ditmarsæ viribus oræ,
Holfatizque Duces lætis circumdaret alis.
Ac caput Imperii exultans urbs Haphnia Regem
Lætitiæ exciperet plausu gratante triumphos,
Jamque dicare Viro solenni insignia ritu
Regni vellet, & instauraret honoribus aram.
Mula gravi mecum defuncta labore, marinas
Navigio dum vecta paras celeri ire per undas,
Dumque metu mortis, Zephyroque furente laboras,
Vicinamque notas everti turbine navem,
Acturbæ auxilium pereuntis inane vocari,
Et fluctus æquare stupes se montibus altis,
Jamque sub astra venis, jam tartarā penè revisis,
Sed ductore Deo maris eluctata procellis
Optatæ tetigit tandem oræ puppis arenam:
Quorum semper honos tibi curæ, ac fama, patroni
Fuso Ditmarsis exhausta cruore colonis
Bella jubent condas gestis insignia rebus,
Autoresque canas belli virtute potentes,
Imperioque Viros, Regem, quo præside gaudent
Dani, præcipuas gentes qui laudibus æquant,
Egregiosque Duces, quibus est subiecta potestas
Holfatiz, quorum famam excitat undique Virtus.

Qui nunc imperiis pacem, nunc bella ministrat,
Orat opem mea Lingua Deum, regat ipse labores,
Ejus ut in laudem facundo carmine cedant
Nominē fama mori cui nescio vivit in ævum.

Heros reddiderat vitæ spiracula cælo,
Exuviasque Deo super astra vocante sepulcris,
Nominē quem Christi dici voluere parentes
Omīne fatali, quia *qualem pingit imago*
Nominis, hunc casti mores, alem esse probabant,
Nostra virum cui laude parem vix protulit ætas,
Cujus ubique memor virtutem suspicit orbis,
Quo moriente vicem Gnatum divina parentis
Fata subire jubent, & curam regna tuendi,
Vernat adhuc ætas huic dum juvenilibus annis,
Ac crescente trahit vires cum robore virtus.
Cui domus attribuit FRIDERICO regia nomen,
Pacis amatorem docet omen amabile Regem
Esse, levis bello causam nisi præbeat hostis.
Ille paterna sequi forti vestigia motu
Mentis ubique volet, nec degener esse parentis
A virtute, Patris Gnatum trahet æmula Virtus.

Imperii fasces humero primum ille subibat,
Bella sub auspicio regni huic cum Martia surgunt,
Quæ cum Ditmarsio parat ultor inire Colono.
Verna reducebant æstivos tempora soles,
Et pluvias secum flavens aurora trahebat
Pleiadas, orta novas vires occasio bello
Præbet, & instaurare jubet potioribus armis
Auxilia, & munire suos regem undique fines
Præsidio, ille foris victor dum bella sequatur.

Causa Duces eadem Holfatiz monet arma capes.
Ac famæ virtute suæ tueantur honores. (sunt,
Infestare palam quos usque falacibus audet
Gens linguis Ditmarsæ, furor cui suadent ad iram

Irritare Duces morum petulantibus ausis.
Est grave fortunam rebus perferre secundis,
Nam cum divitias gentis fortuna dedisset,
Et circumfusus signam undique flumine terram,
Munitamque loci natura robore sedem,
Luxuriare modis miris ferus incolæ cepit,
Dum laxat vitis odio virtutis habenas,
Dumque facit nihili legum violator honorem,
Juris & esse sui periculus sine jure laborat.
Ac libertatem patria præstendit inanem,
Nihilque potestatem sanctam lege veretur
Cælesti pœnam cui non parere meretur:
Causa duces hæc Holfatiz gravis armat in iram,
Danorumque pari vindictæ ardore fatigat
Regem, hanc unam tribus noxam punire Volūntatē
Et cohibere viros, legum qui vincla recusant,
Nihilque Magistratum pœnz formidine curant,
Cum consanguineo Dux Holfato Rege pacisci,
Fœdere uterque parat, Dux magni nominis hæret
Joannes, & Dux, proprium cui nomen *Adolphus*,
Et quo vix hodie prior est virtute vel armis.
Unanimi motu conspirata mica voluntas,
Quæ tribus una sedet; Ditmarsam robore gentem
Erutere adverso, si cedere sponte recuset.

Meta relaxantem tetras clauderat Aprilem
Jam sua, Verque novo passim ridebat amictu,
Regis in arma, Ducumque frequens Germanæ
juventus

Ecce coit mercede loco, qua piscifer *Albis*
Hamburgam ante alias insignem illabitur urbem;
Haud mora fulmineis ardens exercitus armis
Jura capit belli, leges traduntur, & artes;
Fas quibus arma regi, & furibundi Martis habenas;
Præfectos etiam Peditum legionibus addunt,
Quos penes hæc est cura viros, Equitumque Magi-
More creant belli, quo singula rite gerantur. (stros

Fama Virum ante alios cantatrix optima laudum
Insignem virtute refert (cognomine dicunt
Ranzon, hunc aliàs *Joannem* discere vocari)
Ille Ducum summi præfecti munia nutu
Accipit, ipse regat belli virtute labores.
Digno Viro tali Provincia, cujus honorem;
Augēt hæc titulis extendens gloria famam
Qui quod avita dedit domus hæredi inclýta dudum;
Nobilitate, decus factis duplicare laborat
Egregiis, sequitur generosi exempla parentis.
Huic peditum omne viro, huic datur agmen eque-
stre regendi

Copia, summus eat quo jure Magister in armis.
Huic tum conceptis sese obligat ordine verbis
Tota virum legio, sumptisque paciscitur armis.

Conscriptas etiam lustrandi cura cohortes
Est aliis commissa viris, ut idonea bellis
Arte legant atque excludant non apta gerendis
Corpora onusque levant ope curæ bella sequentis.
Miles & acer Eques censuram sustinet æquam.

Interea cum Rege Duces, quorum indiget usus
Bellandi ratio, sint ocys omnia curant
In promptu, apta jovant omnem instrumenta labore
Editione rebus has etiam tormenta sub oras

Aenea Joannes cum fido curat Adolpho

Hollata germano, nec non quæcunque requirit
Prodigus autor opum Mavors, bona larga ministrat
His regio subiecta, parit quæ mater in usum
Terra viris, potum, Cerealia dona, suillas
Carnes, cumq; bonû teneras huc grandibus agnas
Mittere corporibus vicinia tota laborat.
Spe precij, nemo quo res mutare veretur.
Nec te segne trahit studium suscepta juvandi
Præsidio Rex bella tuo FRIDERICE potentis
Promis enim imperii vires, gazasque superbas,
Et subeunda levas communi incommoda sumptu;
Quamque fides data poscit opem differre reculas.
Sulphureas tormenta faces jaculantia plaustris
Tendentē rapidos te vecta sequuntur in hostes;
Ærea dives opum arma, quibus Mars utitur, hastas;
Ferratos currus, & equos in bella feroces
Promit & insumpu faciendo larga notatur
Dania, ferre negat nil Regis amore laborum;
Quin etiam officio juvat hic Germania Regem
Fido, Ducisque, cibos mittens; ac dona Lyzi,
Dania quam junctam sibi gaudet amore sororis.

Omnia tam satis ad pugnam instaurata videres;
Præcipitare moram Rex utile rebus agendis
Judicat, unde petit comitatu cinctus equestri
Pagum, quæ Molbea soli à cultore vocatur;
Illius, hic triduo Rex elabente moratur;
Quod domus hoc extructa loco sit saxea muris:
Nobilitate viri præstantis idonea sedes;
Ranzæon à claræ quem stirpis origine dicunt;
At vicinâ Duces equitatu rura tenebant
Non absente suo, quia non procul inde moratur
Hostis ad insidias cujus vigilare decebat;
Protulit octavam dilapsi temporis ordo
Mense diem Majo decimam properantibus horis;
Seria causa ducēs, Regemque coire jubebat;
Villa jacet, quæ dicta suis Hohenevsa colonis;
Hanc alios Domini ratione latente petebat;
Nuncius hinc quorum Dittmaris imminet oris
Jussu, indicentes ut bella futura tabellas
Exhibeat coram ipse viris, qui jura ministrant;
(Fama quadraginta numero octo horû esse fatetur)
More senatorum, & penes est quos summa potestas
Jussus inire viam formidine nuncius horret
Gentis inhumanæ; sed regia jussa capebat
Non violanda fides jubet; ergo quod imperat hæc
Imperij, fortes quo Danos ille gubernat;
Quæque Ducendant Hollatiæ mandata capebat
Nuncius atque metum solvatur iturus acerbum
Divinæ spe sortis opis, qua fretus adit rem.

Urbs fundata solo Dittmariorum Heida vocatur;
Aggere qua non est munitior altera terræ;
Hanc petit & fixas baculi albi culpidæ chartas
Sullinet ecce manu, portisque propinquat apertis;
Excipit in domitæ venientem gentis acerbæ
Ludibrio, atque necem petulantia dira minatur;
Imminet inde loco, quo tunc coisse Senatum
Accipit & chartas, quarum insignita sigillis
Cera tribus, virgæque metu horrens porrigit alba
Uni, cujus erat facies sibi nota virorum,
Hujus ut invisas manus accipit una tabellas;
Una petit baculo, quo litera fixa pependit,
Terga viri dubitantis eat spes num qua salutis;
Insultare nimis uni cui mille videres;
Ille secare refert sese illius ilia ferro
Pelle, cor eripere hic membris ex angue preceptis

TOM. III.

Supplicio ille rota, aut crucis, hic dignum igne crema-
Clamat, & us stigij premit illum Damonis astræ (ræ
Cum Ducibus, cum Rege furor, qui miserit, optant.
Dum de responso tamen in diversa senatus
Sensa secant mentes, & causam ponderat omnem:
Lauta viro dat cœna dapes, laticesque Lyzi
Nectareos, curam vino ille; ciboque serenat.
Hoc patet exemplo nondum omne jacere colonis
Iustitia studium, aut lapsum pietatis amorem,
Non omnes juvat esse feros, sunt conscia recti,
Sunt, meliore regis quos mens innoxia motu.

Letta viris aperit surgentis Epistola causam
Belli; quam doctis edisserit ordine verbis:
Nobis usque licet spes hac sit fosa, futurum
Emendare suos ut iners petulantia mores
Vestra metu pœnæ, aut studio pietatis amaret.
Vosque potestatem sancitam auctore perenni
Lege Deo tactos culpa agnitione vereri
Mens conversa, magistratumque timere juberet;
O libertatem vetitam ausi ambire coloni:
Veram vana piam spem fecit opinio nobis,
Vos tandem imperio fore promptos cedere nostro.
Durat amor siquidem vobis data jura sequendi
Nullo nostra modo, nec legum vincula curas
Gens domini impatiens, & munia cuncta ferendi;
Nilque magistratam studio dignata colendi,
Quem tamen adserit legum divina potestas
Sancit, & ornari reverenter requirit;
Quo rectore geri jubet alia negotia mundi;
Vultque gubernari Deus illo præside gentes.
Vos data respicitis divino frena coloni
Ordine, mox pœnis devoti jure futuris.
Vobis Regis honori auso violatur iniquo;
Præsidet imperio Danis qui laude potiss;
Dum non esse caput patriæ contenditis illum;
Vos tamen ipse Deus tribuit tuis jura regendi,
Vestra Ducum pariter stolido petulantia fastu
Despicit Hollatiæ, nec ledere parcat honores;
Dum quocunque potest premit horum nomine famam;
Hanc subit audendi rabiem frenare volentis.

Iuris erat causam præbentes Marte domari
Adverso, virtutis opus defendere famam.
Poscitur ultores patriæ ratione tuendi
Et titulos, & jura domus; hac causa movendi
Arma, nisi ergo tibi cedendi sponte voluntas
Gens eat, ingentis robore nostra potestas
Aut abolere parat, seu victam poscere pœnas.
Hæc manifesta Ducei indicimus arma potenti
Danorum tum Rege, feras ne fraude geri rem;
Vim tuâ moliri nos bella injuria cogit;
Hinc armare juvat fortes in prælia turmas;
Tu, tibi si quæ fovet spes libertatis amorem,
Experire tuas præsentis pectore vires,
Danie Deo justam causam fortuna juvabit,
Credimus esse piæ cui commendare labores.

Edocet hæc iræ ardentes fervore colonos
Littera missa recens ineundi nuncia belli,
Qui responsa manu scribæ signata tabellis
Hæc Regi, Ducibusque movent qui bella; remittunt
Inclite Rex quo Dana viget dominante potestas
Vosque Duces, gerit Hollatiæ quibus incolæ morem,
Non nos insimulat ceu vestra querelâ maligno
Prætextu, violare Deo sanctita verendi
Iura magistratus auctore solemnus, & iram,
Qua Duce nunc gerit arma manus; non excitat ullo

Nostra

*Nos*tra modo impietas, injuria nulla, nec unquam
Lasimus aut *vestram* nos lingua crimine famam,
Aut qua debemus dare lege negasse probari
Possimus, heu culpa pretextum adfertis inanem.
Nos libertatem, quam liquit a vita vetustas.
Iura sinunt, patriaq; jubent decus omne meri,
Legibus imperium dominandi immune tot annos
Gessimus & nullis onus incidit ante tributis,
Nolumus ergo iugo nunc tristi ferre laborem,
Non obstante Deo est quam declinare facultas,
Vestra quid hac igitur miramur iniqua nocendo
Nobis ausa velint, quas jure tenemur avito
Leges ferre, sequi nobis sine fine voluntas.
Iura quod at nostris dominandi poscitis oris,
Ei ditione frui subit harum injusta cupido,
Ni victi patria nulli concedimus agros
Sponte bono domino, & si sic decrevit habendi
Rex amor illicitis, quod suadet audire voluntas,
Martis opus tentare licet, quibus expedit, armis
Et nobis fortuna fovet, viresque ministrat,
Ac belli nervos dat opes, tutam insuper oram,
Nec metus excidii nos arma movere vicissim
Impedit, ante mori, quam cedere malumus armis
Libertate & salus patitur labente ruinam,
Qua nihil esse potest gravius mortalibus agris
Nos, adigit quos vestra minis injuria, causam
Commendare Deo compulsi cogimur armis.
Regem audita Ducesque docent responsa, colonis
Hanc durare voluntatem, quæ semper adegit
Detrectare magistratus, & vincula legum.
Martis ubique feri niaturant ergo labores,
Præcipitare moram jubet ira, feramque domandi
Gentem justus amor, fas est frenare Rebelles.
Agmina ductores, quæ jam vicina tenebant
Hostibus arva, movent ad pugnam armare futuram
Vires, ut contra ferri præsentius auint,
Sæviant adverso cum vix inimica tumultu.
Ductorum è numero unus erat *Schonvisus*,
 illum

Egregiam ante alios heroica facta probabant
 Esse virum, socios hoc fortior egit in hostem
 Neino, fugam virtus amat haud generosa pericli,
 Sed crescente trahit validas discrimine vires,
 Præflecti curas etiam, & grave munus obibat
 Nobilitate domus, & origine clarus avitæ.
 Bellandique Vir excellens studio, artibus usu,
 Qui *Walderthumam* sibi stirpem vendicat hæres,
 Ille Auratus Eques meruit Virtute vocari,
 Et titulos auxisse potest bellator honorem.

Herbicomî orta dies fuerat vigesima Maji,
 Ductorum hortatu progressæ urgente propinquis
 Castra locant binæ legiones finibus oræ
 Ditmaris, totidem equitum vicina cohortes
 Rura tenent, longe nec agro distante moratur
 Tertia amica phalanx duri ductore laborem
 Belli experta Viro, *Waldam* cognoscine dicunt
 Quem patriæ ratione domus, hunc cujus origo
 Nobilitare potest, sed clarum reddere virtus,
 Postera Phœbeis radiis aurora rubebat,
 Agmen equestre jubet cogi clangoré tubarum
 Omne repente suum Rex, (tum quem villa tenebat
 Cunctantem eriduo *Molbeca* vocata colonis.)
 Ditmarisq; subit fines, nec idem vicyus ambo
 Non fecere Duces, vasto jacet æquore campi
 Planicies coeunt equitū huc, peditumq; cohorteis.
 His, deciesque die passus exercitus uno

Conficit, inque locis agrestia tecta duobus
 In cinerem redigit sparsis absumpta favillis.

Villa vocata suis jacet *Albersdorpha* colonis,
 Occupat hanc & rura situ conjuncta propinquo
 Tota virum Legio, castrisque locum eligit istum
 Sub noctem, ante dies nec bis septem inde morantur

Ire finit ratio remmente sagace gerendi.

Saxoniz hæret adhuc Comes *Oldenburgicus* oris,
 Cujus opem belli, ac virtutem cura requirit,
 Illius expectant hic cum Ductore cohortem,
 Muniat ut socias conjuncta potentia vires,

Hæc mora dum teritur vicinos divite pagos
 Expoliant victu, quos patrius incola terræ
 Deservisse potest, belli surgente tumultu.
 Nec spoliare sat est, vastas domino unde relictas
 Dante fugam igne cæfas multis abolere voluptas
 Rege sed invito, Ducibusque, licere quod audeat
 Miles iners bello leges laxante putatur.
 Jam quia nulla vetat quosdam formido vagari,
 Hostibus infelix facit hos audacia prædam,
 Quos jam dira gravit tormenta dolore fatigant,
 Qualia vix Turcis miseros autoribus urgent
 Captivos, Getico seu captus ab hoste veretur
 Fama fidem: tristi scædata cadavera tabo
 Diversis inventa locis, quibus impius hostis
 Sello ventre cor exemptum admovisse cunctis
 Ori ex sanguine potest, aut eripuisse ciborum
 Celliores his ventriculos ligneque bisulco
 Inversos fixisse, sed hos de stipite viros
 Suspendisse viros, & ni adpositam impia metant
 Spiculator fuisse, hoste loque furenter acuto
 Trajecisse, dolor vitam illis donec ademit.
 Tam dira statuant exempla furoris, & ira,
 Audito expaveant tali præsentius hostes
 O genus ô hominum stygii ætæum Dæmonis æstros
 Cur æquare truces Turcas feritate laboras?

Nomine scæminez hoc etiam insignem accipe
 Sævitiæ, quam captivis atrocius ausam (turkæ)
 Insultare ferunt, adeo uxor ut ante maritum
 Pectore majorem immani testata sit iram.
 Verum impune Deo non hæc auctor Tyrannis
 Sæviti, habere pares solet hoc Duce talio pœnas
 Famam nova alterna fortunæ sorte prehensos
 Forsan ab hoste refert expertos jure vicissim
 Funeræ probrosa crucis tormenta colonos,
 Pœna tamen vitam haud quibus aufert funere
 cunctis.

Tres perimit, reliquos modo carcere detinet hostis,
 Nec cum jure queat violentam concipit iram,
 Nec veniam duro, quam poscitur, ore reculat:
 Has fortuna vices sequitur dum lubrica belli,
 Effera Ditmaris regno geis freta furorem,
 Ac vires studio extimulat petulanter agendi,
 Vultque minus patiens belli, atque animosa videri,
 Fulminat usque quibus nec quicquam, ut terreat
 hostem.

Quem terror vetat virtus generosa moveri.

Est locus, unda vadis quem munit & agger arenis,
 Quique ferè nullis erat expugnabilis armis,
 Tum, cum Ditmaris est vi nondum fracta potestas,
 Qui solet ætæz cultoribus *Hammia* vocari,
 Indidit huic cæcto quod nomen honore vetustas.
Kanzau hanc belli Præfectus, & auctor in isto
 Movere

Munere summus adhortandi, Martemque regendi,
Cinctus adit tum præsidio speculator equestri,
Nec non & peditum munitus it agmine ductor,
Infidias stolidis struat arte sagace colonis,
Hostibus hæc secum pugnam simulasse futuram
Luce sequente potest, quos hic coisse frequentes
Tutandi studio patriam ille docetur inani,
Vana viris siquidem deludit opinio mentes.
Nam loca, quæ minimè tunc infestare videntur
Hostes velle: petunt, dum nox ciet atra tenebras.

Urbis in orbe parit quæ gestis rebus honorem;
Tempore prudentem hoc *Lubeca* fama senatum
Est legasse virum metu non cœpta moranti
Regis, sive Ducum, qui pacem orare moneret
Ditmarfos posito sua rura furore tuendi,
Ferre magistratus onus ut tolerabile mallet
Quàm tristem patriæ pereunte salute ruinam,
Quamque pati fuso funestam sanguine stragem,
Nomen, at *Erasmo* dat stirps cognomen avorum;
Est à secretis sancti quo turba Senatus
Usa, parit virtus cui nomen, ut augeat honorem;
Quam pietas morum veneranda magistra gubernat;
Quæ vetat omne nefas, scelèrum nec amore laborat;
Nec vitii aperit pœnæ secura feneltrain.
Cumque sit ingenio vir clarus, & ore disertò
Polleat, & magnas gerat illo curia cœsas
Oratore: sibi carum *Lubeca* fatetur
Has legatus obit tum res autore senatû,
Qui cupit ad lertam bellâ discrimine gentem;
Prævidet in tristes mergi quam posse ruinas,
Delinabamari nisi pacis amator in hostem
Incola Ditmariz, cui tanta pericula surgant
Atterit hanc operam cœnatus, honestus inanem;
*Pacis amat nulla gens conditione moveri;
Ut libertatem tutandi ponat amoreni;*
Gens devota Deo pœnis autore furoris;
Quas meruisse potest scelerata licentia morum;
Iussa peti rigidam patitur pax ergo repulsam,
Saxoniz unde Caput rediit legatus ad urbem.
Hinc aliquo usque, moras ubi tunc armata terebant
Agmina, præsidio Regis deductus amico,
Holfatizque Ducum, ne forte pericula lædant;
Nec, cui spes erat haulta, rei cadit exitus actæ.

Alterâ pene dies elapsa cadebat Junî
Et longas montana dabant juga protinus umbras:
Omnis abire loco parat illo exercitus, hostem
Fallat ut arte, dies ubi bis septem ante morari
Causa subegit, erat quam rebus inutile sperni.

Dicitur urbes opes æquare, domosque superbas
Villa (vocat terræ *Moldorphiam* cultor opimæ)
Ditmariz quæ nulla jacet munitior oris,
Passibus inde sitam bis sex quam mille cohortes
Nocte silente petunt, gressuque volante propinquat:
Ac penetrant huc ante dies quam clara resurgit.
His succedit agris simul agmen equestre sequenti
Ergo prior peditum legione novare magistri
Instituunt aciem, & pugnæ instaurare labores:
Pars quæ læva loci, suo communis agmina sistit
Oldenburgiaca qui stirpis origine vitam
Ducit, & est quo vix virtutis amantior Heros;
Oppiduli dextram legio obsidet altera partem;
Unde metu vacui minimè ulla pericula cœsent
Esse futura, trahit quos error inutilis, hostes.

Reddit in orbe dies pulsus jubar orta tenebris:
Sparsa molam venti sortitam nomen ab usu

Flammina cremat, signum dare pugnam tale sequendi
Cautâ locis mandat ductorum turba duobus.
Primos ad has movet arma notas exercitus, it cui
Præses & antevolat *Schonviesius* acer in hostem.

Qui licet adverso motu sævam arguat iram,
Vi potiore tamen separare pericula victor
Nititur, huic inimica gerit qui prælia, miles,
Audet ad ipsa manus qui propugnacula stricto
Conferere ense, nec ante metu cessare pericli,
Quam vicisse potest, aut morte relinquere vitam.
*Virtutem fortuna juvat, viresq; ministrat
Fausa viris, tolerant, forte qui mente laborem.*
Fossa repleta vadis iter hæc occludit ituris,
Hanc pars ergo parat pede pars transire natatu,
Nec nunc exiti ulla viros formido moratur.
Non nunc unica dolo quæ sparsa latere verendum,
Aere timent, laqueosque, quibus fraudem exstruat
hostis.

Tanta rapit virtus animos, ac tanta cupido
Vincendi, exemplis excenditur emula pubes.
Sic dum flumineam collo tenus ire per undam
Tentant, sulphurei mador illis pulveris usum
Perdidit & frustra bombardam miles ahenam
Instaurare, globos aut ejicere arte laborat
Jam plumbi liventis, quæ efficit humor ut ignem
Vitri tentata neget, flammamq; sequacem;
Hanc agit ob causam bis retro adversa potestas
Principio pugnæ ergo viros, spes unde colonis
Orta caduca læresque suos, vitamque tuendi.
Dum penetrant fossas limo, atque humore repletas;
Ad talos caligis demissos pene pedum vi
Eripiunt pannos, sacco qui laxius hærent;
Nempe madore graves oneri quod euntibus essent,
Augerentque viris lassis sudore laborem.
Hæc exempla fidem faciunt, spondentque futurum,
Ut genus hoc caligarum, haud est quo tetrius ulli.
Hoc moti mutari velint discrimine multi,
Est cum laude sequi quibus horrida bella voluntas

Præviis à tergo huc *Schonviesius* agmen agebat
Quo prior alter erat nemo, nec clarior armis,
Qui dum fortis obit bellandi munia ductor,
Corpus aliena volans per inania comminus ictu
Illius litur, & huic vitam vi vulneris aufert,
Unde ubi capta tulit tristem *Moldorpha* ruinam,
Quartaque lux orbi pulsus se reddidit umbris,
Ille potest moriens animam expirasse sub auras.
Oppidulum, Holfatiz terris quam condidit autor,
Recha viri exuvias dignata sepulcro est,

Jam quoniam virtus sævis accensa periculis
Cedere nescit, ad ancipites redit agmine pugnas
Cum toto patiens ductorum turba laboris,
Jam vero acer agit præsentius impetus omnes,
Et rapit, ut quondam tempestas fortiter Euro
Flante sonora ruit, torrensve è monte jugoso
Præceps fertur, & agricolas exterre, & urbes;
Quæ furor arma movet, quæ lavit & edere stragem
Diram hostilis amat, vimque ardens exurit omnem;
Hæc ruit hæc vires audentior armat in hostem
Tota virum quovis jam casu immota potestas,
Deficit adverso hinc gens ergo fracta tumultu
Ac perculsa metu pœnæ victore futura
Hoste fugam Ditmariz, datur quacunque facultas,
Spe pereunte salutis init, pugnamque relinquit.
Robore namque licet magno primum arma ciceret,

Totque fere glandes sparſæ per inane volarent
 Sulphuræ, ut nymbo jam caligaret ahenò
 Aura, ſonoque reſultaret polus, imaque tellus.
 Pugnaque ſanguineis anceps crudeſceret armis,
 Treſque labor dubio caſu duraret ad horas,
 Spesque teneret adhuc vincendi vana colonos,
 Ante ſuas inimica viris quam jungere vires
 Forſan adhuc diſiuncta loco ſatis agmina poſſent.
 Ut tamen agricolas petit horum tota poteſtas,
 Ac qui bellagerunt, & qui vexilla, virorum
 Aggeris aſcenſu ſuperant ſaſtigia quidam
 Deſicit agricolis ſpes ſc, patriamque tuendi,
 Unde fugam exitii moliri ſera voluntas,
 Hos ſiquidem elabi præſens fortuna moratur,
Parcere captivis ira impedit impetus hoſtem,
 Gramine planicies in morem conſita præti
 Huic vicina loco eſt, hæc ſparſi rura pererrant,
 Quos premit à tergo, jaculisque fatigat, & armis
 Victor, dimidiam mora temporis exigit horam,
 Donec utrinque viget certamen, & ære complet
 Plumbea bombardis grando contorta globorum.
 Nec prius orta quies pugnæ, quam victa reliquit
 Gens vitam, exuviaſque fugave pericula cavit.
 Sic quos vana jubet ſpes in ſtatione morari,
 Et pugnare, regat vires dum vivida virtus,
 Impetus his etiam vitam victoris ademit.
 Terra cruore madet, ſqualentque cadavere campi,
 Tanta recens ſulo riget edita ſanguine ſtragès,
 Interea oppiduli munitas obice portas
 Moxalii eſſraçtas aperire ſecuribus inſtant,
 Quas ejeçtatos tormento rumor ahenò
 Terve, quaterve globos etiam tetigiffe fatetur
 Ante, gravi nova cum conſictu pugna vigeret.
 Vi via facta patet, reſeratque reclusa plateas
 Oppiduli, inde prior portis comes intrat apertis
 Agmine cum ſocio; (domus Oldeburgica cui dat
 Nomen, aviſque illuſtre genus, famamque perennè,
 Et parit egregiam virtus heroica laudem.)
 Ut vi prævertens remorante fugacibus obſtet
 Agricolis, claudatque viam, captosque trucidet,
 Quod ſi cœpta geri res ſat matura fuiſſet,
 Cunctis (ut prohibent) fugiendi erepta facultas
 Eſſet idem exitium, vellet niſi parcere victor,
 Adſectu pietas quod erat factura benigno.
 Rex etiam inde, Ducesque ſuo comitante propin-
 quant
 Præſidio portis, lentoque ſubire feroces
 Strata gradu coguntur equi, quos ducit euntes
 Arçta viæ regio, quam ſoſſis meta profundis
 Claudit utrumque ſuis, tum plurima teçna latebat;
 Quæ temere inſidias adæuntibus arte ſtrucebat.
 Impoſuiſſe rotas, & lignea vaſa colonos
 Terræ fama, ludes etiam undique prædit acutas,
 Rimarentur equos quæ cuſpide præterituros,
 Nec non æra latent, quorum hæreat ungula morſu
 Forſon equina, jubent hæc eſſe pericula cautos
 Uſuque timenda viros, prudenter agi optima res
 eſt.
 Interea fuerat fuga quos tutata colonos
 Rumor it hoc coſiſſe loco, qua labitur amnis
 Haud procul inde, miniſtrat aquas cui ſpuineas Albis
 Ultricesque manus fortunæ armarè prioris,
 Jamque novam pugnam junctos ſtatione minari:
 Claſſica pulſa jubent aciem inſtaurare cohortes,
 Ac ferri, qua bella movent adverſa Coloni

Turbo velut quandam luſtatur in æquora ventis;
 Altu ſivè ciet maris unda ſürente fragorem,
 Miſcet & horriſonos ingenti murmure fluctus,
 Tali pene modo turbantur caſtra tubarum
 Tunc clangore, juvant rauco queni tympania plauſu
 Aure ſimul pavidi claros hauſère tumultus
 Agricola, exitij prohibet formido morari,
 Ut trahit Agna Lupo viſo, Urſa Leone pavorem.
 Utque canum timidi damæ trepidare latratu
 Forte ſolent, incuntque fugam hoc urgente volucre:
 Sic hos diſperſos videas terrore vagari,
 Quorum pars icu perit trajecta globorum,
 Quos equitum intorſit bombardis agmen ahenis:
 Fuſos eſſe viros ducentos circiter ajunt.
 Tunc, at tercentum cecidiſſe priore tumultu.
 Arma virum ſpecie diverſa videntur, & uſu
 Sparſa, laboratæ veſtes & ruſtica paſſim
 Indumenta pedum unâ ocreæ, quæ cura ſubegit
 Abjeçiffè fugæ, aut quæ caſa caterva reliquit.
 Hic ſpolium agricolis aliquot tormenta fugatis
 Fortis ahenæ tulit dignum auro divite victor,
 Cœpit ut exuviis ſpoliare cadavera pugnæ
 Fine ſequente cohors ſucceſſibus uſa ſecundis,
 Cernit hiare virum data leto corpora diris
 Vulneribus, quæ quinque cruenta ſubinde quis
 hauſit

Ante manus poſitis quàm ſaucia languit armis
 Quamque dolor potuit vitam ſuperare caducam,
 Tantus alit vigor hos, ac tanto robore pollent,
 Qui vaſtos equant quia corpore penè Cyclopes,
 Sternit ut hoſ atroç tandem certamine Mavors,
 More labant pinus everſæ turbine venti.
 At multos etiam qui deditione ſalutent
 Sperant, victor inhumano angit vulnere miles;
Legeregi accenſi neſcit violentia Martis,
Quæ viſtis etiam niſil inſultare veretur.
 Multa quidem exhibuit ſpectacula triſtia viſi

Neſcius humano ſaturari ſanguine Mavors,
 Miſta viris, animæ quibus eſt pars nulla virago
 Forte tenere manu jam mitis inutiliſtaſtam,
 Et rigidis artus circumdata cernitur armis,
 Cui vicina jacet jam cana ſenilibus annis
 Fœmina, quæ gladio latus accinxiſſe videtur;
 Laſa tenet ſuſo quem dextra cruore madentem.
 Hæc pugnaſſe virum matronas ſigna fatentur
 Exemplo, patriam eſt his tanta cupido tuendi.
 Nec geſſiſſe tuas in morem bella virorum
 Tantum fama, ſuo quin fortis adeſſe marito,
 Cum labor exoritur pugnandi, quælibet audent,
 Et pro laude mori patriæ quam cedere mavult,
 Sic hæc Threicias virtutis Amazonas æquant
 Laude viris auſas concurrere fortiter armiis.
 Hæc humero frameam geſtat, curvam illa ſecurim
 Hæc clypeum, hæc furcas belli inſtrumenta bicornes,
 Enſe ſuum cingit latus altera miles acuto,
 Ac virtute viros bellandi æquare laborat
 Inſtrumenta vires venatum qualiapiſces.
 Retia forte quibus maris unde immerſa requirunt,
 Anea quorum æquæ pars ſalcis imagine formam,
 Vimque minatur acu, & ſpeciem unci denorat hamæ
 Qua tenet adverſo pugnantem cominus icu
 Si quæ virago virum, labor eſt evadere mortem:
 Hæc tales geſtaſſe cohors quoque dicitur haſtas.
 Hoſne mentiri rumores fama putetur;

Digna fide illorum suffragia nemo negabit
 Non audita loqui qui se sed visa fatentur.
 Tale mihi exemplum quærenti gesta colona
 Ditmariæ patriam quidam sudantē tueri
 Retulit: ante alias præstans virtute virago
 Militis adversi, quam gessit, in illa furcam
 Abdit, & intestina secat, vitamque trucidat
 Non impune tamen, mox ausis imminet ultor
 Miles ut hac adimi vi vitam observat amico,
 Vi & ricem antè, manu quem vibrat utraque juvenis
 Ense secat, stygias abijt huic sua vita sub umbras
 Sic quo quisque modo noxam designat, eodem
 Ipse subit pœnam, manet hoc immota Dei lex:
 Libertatis amor, quæ te non ausa magistrò
 Exequitur mortale genus, quos ferre labores
 Te poscente, pati discriminâ quæne recusat;
 Ut te defendat dominam; ducemque sequatur;
 Undique libertas operosa ministra malorum?
 Tu, licet à sævis hic sexus abhoret armis,
 Pœminèas armare manus in prælia gaudes,
 Te duce bella sequi temerarius impetus audeat.
 Sic Ditmarsiadæ dum te servare laborant,
Exitij autores proprii efficiunt ardor inanis
 Te, quæ semper erat satius caruisse, tuedi:

Victor ut exuvias exercitus, armaque vidit;
 Pœminèam demens quibus uti audacia turbam
 Jussit, in innocuas etiam haurit atrocius iram;
 Et mactare reas nil diri funeris audet
 Tum cum victa dedit tristem *Moldorpha* ruinam;
 Triginta numero matronas cæde percimptas
 Fama refert & adhuc teneras ætate puellas;
 Aut plures, aliqui nil adfirmare verentur.
 Deditione necem vitandi nulla potestas;
 Pœmina, virque subit supremâ pericula vitæ;
 Et cum pube senes, indefensasque puellas
 Effœtasque trucidat anus Mars cædis amator;
 Eripit exitio fuga in quos, enecat omnes.
 Pugna secuta suam est finem cessante tumultu;
 Rex viget Imperii quæ præside gloria Danis,
 Nec non *Holfatiz* ambo Duces; quorum augeat
 uterque;

Quam datavita domus, famam virtutes, patentes
 Capta tuas intra portas *Moldorpha* suorum
 Agmen agunt Equitum; & dum nox brevis exigit
 horas;

(Æstivo acta citis quæ tempora labitur alis)
 Præsidio vigilum muniri mœnia curant;
 Ac lubeunt tectis, lucem expectantque futurum;
 Instaurantque epulis, ac dulci robora Baccho;
 Quamque sinunt curæ; mittunt per mœbra quietē.

At peditum oppidulo vicina iocare cohortes
 Castra parant, & agi excubias vigilum undique curant
 Jamque cibo revocant vires, somnoque fruuntur;
 Tanta fatigarat moles exhausta laborum,
 Quos oriente die subijt, labente peregit
 Tanta viæ, est emensa cohors quam nocte prior;
 Tædiala lassarant, & anhela sitisque famesque
 Vires, quas curare gravis non pugna sinebat.

Quo minor insidias cat hosti nocte sequendi
 Copia; tentandi vi prælia sive vicissim;
 Cum socio lavam comes occupat agnunt partem
 Oldenbuiiga domus quo crescere gaudet alumnus;
 Tecta subit legio, vicini; atque horrea pagi,
 Et parat excubias pars noctis obire dolose.

Inde sitam spacio villam breviorē jacentis
 Campi *Mauritii* Vir origine stirpis avitæ

Tom. III.

Clarior, & virtute petit (quem nobile poscit
Ranzaan adserta cognomine stemma vocari)
 Hoc equitum pago turmæ, quam jure gubernat
 Præsidis ipse, locum; atque casus sortitur agrestes:

Hæc spolio autores victoria divite rerum
 Auget, opum gazas quibus exuviasque ministrat.
 Hæc erepta decem fustis vexilla colonis
 Luce, Duces quæ tum cum Rege tulere priores.
 Terque decem fusi flammis ex ære metalli;
 Plurimaque è solido ferro tormenta fabrorum
 Facta manu parti monumenta superba triumphi

Vi multas etiam flammæ erumpentis ahenas
 Dissiluisse refert bombardas fama, coloni
 Ejectare globos his tum fervente parent
 Pugnandi studio, patriamque ardore tuendi.
 Miles agit prædâ jam cum ductore frequentem;
 Et spolio laturare manus non cessat altaris.
 Copia dives opum raptandi exercet amorem;
 Innumeras vestes quæ; strataque plumea lectos
 Victori, rerumque ingentes promittit acervos;
 Vita quibus gaudet felix humana potiri.
 Dona nec argenti nivei, nec denegat auri
 Hæc fors; divitias alienus & occupat hæres.
 Thesauris ofiente suos huc accola bello
 Comportarat, erat spes hic quos vana tuendi;
 Jam quia præcipue virtus animosa laborem
 Sustinuit peditum; & pugnam indefessa peregit;
 (Ferre cohors Equitum fossis exclusa profundis)
 A grege pugnantum ardet opem conamine vano)
 Justitiæ Rex, atque Duces ratione moventur,
 Non his ut veniam spoliandi tecta recusent,
 Antè sinatur Eques quam prædo subire rapinâs.
 Præmia defunctos erat æquum ferre periclis.
 Quorum parta manu est, prædâ illis turpe negari;
 Cui labor incubuit, debet mercede potiri.
 Hæc Regi; Ducibusque decus, famamque meretur
 Gloria Justitiæ, quorum adseruere salutem
 Præsidio, & quorum peperere labore triumphos;
 His datur ante alios fortiri copia prædâ:

Est locus, inde situ regio quem parva removit;
 (Mille modo intervallo bis hæc se passibus æquant)
 Forte greges nullo cultode coegerat ora
 Incola, quos errare viris ubi certa sub auras
 Fama venit, numeroque greges hos in super addit
 Pene carere, terit tanto pecus agmine campos
 Gramineos, quanto quisquam vix ante notavit.
 Haud mora, rumor agit; venit unde citatius omnes
 Spe prædæ gliscente viros; quot penè lequuntur
 Castra. Velut quondam, cum gyrat in aere corvos
 Ludus, & ad pugnam gestu glomerare videtur
 Phœbi forsani aves, viso omne cadavere sparsim
 Agmen ab æthereo ruit alis mobile tractu;
 Haud secus ad tales Peditumque Equitumq; rapinâs
 Fertur, abijtque cohors, rapit omnes impetus idem.

Addit amor prædæ pedibus pernitiibus alas;
 Quam sibi præreptum procul iri quisque veretur.
 Ut, Venator ubi ante gregem indagavit aprorum;
 Aut leve cervorum agmen; ab omni parte jugosas
 Cingit odora canum sylvas tum turba; latratu
 Qui pavidâs versatè feras in retia possint;
 Sic armenta viros circundare penè videres;
 Lanigerosque greges, & equos agitare fugaces
 Scrofasque sues, redeundi oblitus oberrat
 Miles; & officii huic è pectore cura recedit.
 Illa minis pœnæ frenanda cupido vagandi;
 Ne, si sparsa furcens odio agmina sentiat hostis;

e 3

Pæbeat

Præbeataudendi illa novas occasio vires,
 Legibus ergo novis edicta severa rapinas
 Rege vetant autore, Ducumque has publica nutu;
 Quæ violare furor si que in temerarius urget,
 Huic pœnam tali dignam levitate minantur.
 Jamque Viri serò, quibus hæc data cura, laborant
 Reliquias prædæ partiri juris in omnes
 Pro ratione, sed exiguam superare relictis
 De prædis præsens aperit penuria prædam:
 Quam quia præcipuam tulit antè, darique requirit
 Raptor adhuc Eques, orta minis discordia sævit,
 Ac ferro res penè geritum cœpta fuisset,
 Nî bellò præfecta Viri compesceret iram,
 Qui pedes arma gerit, sedato turba tumultu:
 Miles, & alter Eques rixator in arma lacesunt
 Sese adversa, parantque sequi certamine prædas,
 Alteraque alterius spolio ardet avara potiri,
 Vimque secuta cohors, peditum ira fatigat equestre,
 Plus se, qui perhibent sudasse labore, catervam.
 Se peperisse suo præsentis sanguine prædas
 Altercantur, belli sese exhaustisse tumultus,
 A pugna cum conflictu loca tuta tenerent,
 Exclusique juvare cavis certamina fossis
 Nil possent Equites, secum non ergo potiri
 Hos spoliis debere, sibi hæc sed jure dicari.
 Jurgia penè movent hæc seditiois amorem
 Orta Viris, videas misceri castra tumultu.
 Turbat ut aëreas series confusa volatu,
 Dum tendunt per inane grues, cum turbine venti
 Pugnant, sive ciet tempestas orta procellas:
 Haud secus, actunc alarum clangore volucres
 Dant, aut ore vagæ strepitum, haurit & aura fragorè,
 Indignantis eunt passim tunc murmura Martis,
 Sanguineæque viros miscent ad prælia tentat;
 Mutua dum locis accendere prælia lites,
 Sed rabiem domat hanc Regisq; Ducumq; potestas.
 Non omni ratione tamen lis orta carebat,
 Et qui pugnarunt, & qui discrimine pugna
 Immunes fuerant, prædæ omnibus una facultas
 Exercente solet fieri ceu Marte rapinas,
 Fert quæ quisque prior, putat hæc se jure tueri.
Tempore qui prior est, potior vult jure videri.
 Sic hæc cum varias pareret victoris prædas,
 Unus ab it spolio ditatus, at alter inanem
 Spem foret, ac sero vacuas examinat arcas.
 Et rapit, & quæ quisque potest sibi vendicat hæres
 Pro se sollicitus loci nec commoda curat.
 Ipse modo hic spolio dum prædo fruatur avaro,
 Nil aliis faveat jam quæ fortuna moratur.
Candor & pietas frigens & jura sub armis.
 Miles ut in socios Equites hæc edidit iræ
 Signa, minasque furens odiis effudit in auras,
 Horum oculis subducta cohors sibi cavet equestris,
 Agminibus peditum loca nec vicina subivit.
 Ne numero freti, seu viribus arma moverent
 In sese & rabiem saturare furore pararent.
 Sanguineum pietatis erat vitare furorem,
 In diram poterat sociis qui credere cladem
 Auxiliis, & opus moliri immane tumultu.
 Prædandi studium jam pœna timenda vetabat,
 Reliquias prædæ, nondum quam raptor abegit
 Miles, turba virum cogi jubet undique campo;
 (Partiri spolia in socias qui parta catervas
 Officiis ratione solent) sed sera voluntas
 Munus obire subit, pecudis pars esse notatur
 Non nisi sexta super, numero quæ penè carebat

Antè, rapinâ potest hunc quam minuisse frequentè.

Accidit hic etiam eventu sic teste, quod ajunt:
*Rapti quisq; tenet jus, nec communicat ulli,
 Dum modo compos eat, prædæq; ample ipsemet hæres.
 Curat egente nihil socio cessare rapinas.*

Jam sedata furentis erant certamina Martis.
 Indagare juvat numerum, qui sanguine palmam
 Hanc peperere suo, ac vitam amiserunt sub armis.
 Rex (cui non minus est virtus, quam gloria cordi)
 Danicus ergo, Ducesque pares sibi laudibus **ambo**
 Holsatiz, quod adempta viris sit vita requiri,
 Nec non & patrios ortus, ac nomina mandant.
 Ut qui stirpe trahant decus, aut virtute sequantur;
 Et quibus extincto vivat laus corpore, discant,
 Deque suo teneant sint eade quot agmine fusi,
 Jussa recenseris numero esse cadavera produnt
 Non nisi tam seruo extinctos discrimine centum,
 Penè quibus cunctis obscura negavit honorem
 Fama, mori potuit laus his cum lumine vitæ,
 Gloria parta tamen *Strugmanno* vindicat uni
 Nomen ab exequiis, & idem immortale tuetur.
 Qui licet extremam vim passus adiverit umbras
 Una, non abolent tamen huic cum corpore famam
*Funera, laude domus avita, & nomine vivet
 Virtutum, longæva memor quas adferet ætas,*
 Ductor erat peditum ille, nec idem inglorius armis;
 Arte gubernandi Martem pollebat, & usu.
 Is dum vim belli regit, & dum dimicat acri
 Robore, & exemplo socios accendit in hostem;
 Et virtute viros, duce qua mala nulla timefcit,
 Vulnus ab adverso procul haurit atrocius ictu,
 Quo vigor æthereas vitæ exit hiante sub auras,
 Frigidaque exangues somno mors occupat artus
 Aeternò, exuvias capiturna, revisit olympi
 Spiritus altra, manet virtutum fama superstes.
 Hoc *Odesa* viro meritò se jactat alumno
 Urbs, quæ Daniacas jacet inter honoribus urbes
 Clara, sui que auge *Strugmanni* nomine famam;
 Hoc etiam quæ laude caput celebri altius effert,
 Hic Heroa tegit digno quod tumba sepulcro,
 Cui virtute parem, aut pietatis honore secundum
 Terra nec antè dedit, nec forte datura per ævum **est**
 Danita, flos erat hic Heroum, & gloria vivus.
 A Christi fatale dedit cui cura parentum
 Nomine nomen, erat probitas cui congrua morum;
*Namq; figurat enim quam nominis crine laudat,
 Hanc virtute, pusq; tulit super æthera falis.*
 Sic hæc empta virum paucorum sanguine tantæ
 Palma fuit pugna, vitam quibus autor ademit
 Cædis, & exuvias morti gressator avara
 Mars spolum ferale dedit, quia sustulit omnes
 Victor eade manus, fuga quos matura periculo
 Eripuisse nequit, nulli gravis ira pepercit.
 Ardet amor necis potior virtute juvenis
 Gentis ob diversæ levius Cyclopibus æquam
 Sævitiæ, dirum qua declarare furorem
 Gens potuit tum, captivos cum torfit acerbo
 Supplicio, ante quidem auditum vix quale putamus;
 Fatales experta gravi discrimine pœnas
 Gens fuit, aula nefas vario edere crimine morum;
 Nam pietas amor cum pene relanguit omnis,
 Sequæ impune viri vicis servire putarent:
Pœna diu dilata D E O tandem auspicie venit:
 Cum *Moldorpha* manu victoris adacta fuisset
 Dedere se, civesque suos, pacemque precari,
 Adleruisse fugam bis mille docemur agrestes;

Non

Non paucos etiam captos, cum flebile vellent
Exitium vitare, viros, in vincula dextras
Qui dare non renuere, cruentam evadere possent
Hac ratione necem, si supplice voce pararent
Victores veniam exorare, *subinde furorem*
Exiit ira, sonat miseræ cum lingua querelas,
Victor amat vinci pius ore querente vicissim.

Turba virum captiva Duces, Regemq; supremos
Autores belli patriz edocet omnia gentis
Consilia, atque refert misso didicisse colonos
Horum exploratore viro ad tentoria furtim:
Decrevisse Duces, & junctum his foedere Regem;
Tunc *Albersdorpha* loca cum vicina tenere ut
Pago, cumque darent hac pænam signa sequendi)
Necte viros belli casum ad quemcunque paratos
Mittere, qui premerent *Teleburga* comminus armis
Tutores, atque ambirent certamine palmam.
At reliquas peditum clam ducere nocte cohortes:
Nec non agmè equestre paratè adversa lub *Hammæ*
Bella, manu ut defensores potiore domarent
Illius insidiis aut infestare pararent;

Hoc hostes tum consilium versare tenebant
Agricolæ, nec idem mutari posse videbant,
Unde viros huc quingentos, cum vesper *Olympum*
Clauderet, accersi subito per nuncia curant,
Orant *Moldorpha* tot amicæ è Civibus adsint
Quorum quisque venit torquendi tela magister;
Bombardamque gerit solers jaculator alienam:
Strata relinquebat surgens aurora Mariti;
Quingenti numero cum non remorante subirent
Hammæ tecta gradu, & detilis fraude colonis
O incauta tuis *Moldorpha* potentior armis
Imminuit legio, & pugnas adversa subivit,
Teque fatigavit virtute domante laborem;
Quem durum ancipitis pugne lora aspera movit;
Donec ovante gravem sentires nocte ruinam.

Hæc exempla docent te iussi numinis iram
Sustinuisse, nec illius nisi talia nutu
Damna tulit tandem impietas exercita pœnas:
Hoc erat auxilio te cur orbaret amico
Error, & arte viros jaculandi causa peritos
Te delusa dolis ad egentem cogeret *Hammæ*
Mittere præsidio, quorum ipsa tuenda fuisses.
Suppetiis, aliò temerè es digna vocari.

Hæc erat ergo tibi fatalis origo malorum,
Protulit auroram septenam Junius ortu,
Ranzau, est belli cui tradita summa potestas;
(Polleat arma simul quod is usu, atque arte gerendi;
Hoc virtute Viro nec erat præstantior alter.)
Oppiduli *Brunsbüttelia* tutoribus infert
Pugnam, seque tribus peditum legionibus armat;
Et quo major eat vis, alas jungit equestres;
Instauratque duas acies remque ordine curat.
Deinde loci quæ sunt vi propugnacula Victor
Occupat, & sentit sortem durare secundam
Porti quæ vires aspirat amica labori
Totaque spe quod alit vicina robur inani
Frangit ovante manu vitamque rebellibus aufert.

Ut sentire gravi crebescere funera calu
Agricolæ, eventu hæc quos urgent fata sinistro;
Corripuere fugam, spe jam pereunte salutis.
Ni fuga rebus opem ferat haud suspensa caducis.

Est locus, unda lacu quem circumfusa profundo
Turum penè vadis reddit limoque palustri:
Huc septingentos de sexu rumor utroque
Est homines fugisse fidem qui jure meretur;

Autores siquidem hujus eunt, qui visa recensent:
Turba coacta metu cum sese huc abdidit, omnem
Hanc inimica Phalanx strictis subito obsidet armis:
Occluditque fugam, cædemque minatur, & iram,
Quam nisi flectat amor pietatis, & ausa moretur
Heu mortem miseris fugiendi nulla facultas.

At licet ardor eat macandicæde catervam
Multis scæmineo mixtam, sexuque virili,
Nec moveant animos horum agmen inerme puellæ,
Aut pueri, nulla mortem qui parte merentur:
Se tamen opposuit summi crudelibus ausis
Præfæcti pietas, dirum nec passa furorem est.
Motus is adfectu generoso mentis honesto;
Quos vicisse potest, his vitam auferre veretur,
Sat domuisse putat sine sanguine robur & iram
Gentis in arma ciere ausa contraria Vires.
Et vitam donare viris, orantibus illam.

Hoc Victoris erat, cui cordi heroica Virtus;
Cui generosa ciet vera mens laudis amorem,
Nam desiderio potiendi si qua facultas
Sanguineo esset, agi quos penè furore videres;
Militibus vim nemo virum vitare superstes
Extremam potuisset, ovens circumsidet armis
Tunc quod tota phalanx, & demere cædibus ardet;
Hic accensa fuit tam dira cupido cruorem,
Nec mirum, antè quidem cum gentis atrocibus ausis
Cognita lævities rabidam hos accendat in iram.

Hic insigne refert autoribus edita veris
Fama Viri exemplum virtutis honore perenni
Clarescentis ubique, Viri, quo præside Danis
Regna vigent, decus ille tulit memorabile laudum;
Quas illi virtus ad avitæ stirpis honores
Addidit, huic duplicat generis quæ nomine famam;
En numero septingentos ubi comperit armis
Militis ipse sui hæc clausos ratione teneri
Indice præfecto, quem præsidis ordine tali
Jura manent summi, huc cum fata secutus eodem
Forte die, quo sunt hæc prælia gesta, veniret:
Sponte viris veniam, cum nemo moneret, amico
Annuit ore, deditque notas placabilis iræ
Mentis abhorrescentis amore nefanda sequendi
Ausæ, vel urgendi captivam cæde catervam,
Datque fidem cunctis fore se illæsam auspice vitam;
Quam donare juvat potius, quam more tyranni
Exercere nefas immanè, & cædis amorem,
Se quia crudeli non mente finire cruorem,
Nec qui sponte manus dare sint in vincula prompti;
Funditus esse Voluntatem hos excindere ferro.
Namque sat esse iugo subigi, & tolerare laborem
Imponat quem Victor ovens his nomine pœnæ.
Parcare, qui veniam poscant, urgere rebelles
Supplicio, fas esse refert frenare superbas
Gentes, non diro totas abolere tumultu
Propositi esse sui summam, sinemque laboris.

Huic alij obstreperent cæpto cum Regis honesto;
Arguerentque graves iras, quas hauserat ardor
Cæde fatigandi passam hæc discrimina turbam,
Ac vellent abolere manu, veniamque negarent
Ullo jure dari, quos improba facta probarent,
Viribus esse suis sinerent si fata priores,
Nullo velle modo Victores parcere victis.

Has Rex sanguineas voces pius ore retellit:
Hoc ut veller iners, si palmam huic fata dedissent
Designare nefas gens nota ferocibus ausis,
Nos abolere furor victos auderet ut armis,
Et mihi sis cades edendæ impune potestas;

„ Me tamē huc adiget nunquā tam dira Tyrannis.
 „ Sanguinea: autōr eam crudeli stragis ut auso.
 „ Quod si mens aliis inovert implacabilis iram,
 „ Statque viris vitam captivis demere ferro,
 „ Jusque rigore si qui tanto illaudabile belli,
 „ In tres captivam jubeo diducere turbam
 „ Partes autē, pares numero quæ forsitan æquent
 „ Personas, & jure mihi harum fortiar unam.   ti.
 „ Tres summi ipse, Ducesq; duo una ab origine na-
 „ Communi gerimus qui bella potentia sumptu,
 „ Atque horum unanimi terminus virtute labores:
 „ In toridem partes diducta caterva dicari
 „ Sorte tribus poterit, turbam velut impetus urget,
 „ Quisque suam à diro tegat ut discrimine vindex,
 „ Aut indefensam sinatangi atrocibus armis.
 „ Ipse meam vindex à cæde tuebor, & omnem
 „ Vim prohibebo, feret quæ me tutore salutem,
 „ *Hosles dextra premat, victis mens exuat iram,*
 „ Hæc inimota sedet nobis sententia, stragem
 „ Cognatosque Duces simul edere nolle putamus,
 „ Quos licet ira gravi nunc iusta dolore fatiget,
 „ Et jubeat furias compescere gentis iniquæ,
 „ Nil immane sinet tamen hos committere virtus,
 „ Ira inbet, *pietas grassandi vincit amorem.*
 „ Illa juvent alios diri spectacula Martis,
 „ Non mea sanguinea mens cædis amore laborat.
 „ Hoc pius exemplo rabidi Rex militis iram
 „ Frenat, itemque Viros præfectos Martis habenis,
 „ Captivos aliqui quorum mactare laborant
 „ Cæde, fugam in scælix quibus hæc occasio clausit.
 „ Sic vitam miseris, & reddit, & impetrat heros,
 „ Misissent aliās quos dira pericula leto,
 „ Unde fidem cum juramento forte sorte dedisset,
 „ Nil odio sese moliri velle, dolove
 „ Contra Victores Regemque, Ducesque, maneret
 „ Dum sibi vita, solo patrioque excedere spondent,
 „ Dum veniam illorum redeundi versa voluntas
 „ Annuat: exilium subeunt cum prole parentes,
 „ Ac migrare metu pænæ non inde reculant,
 „ *Excipit extorres fortuna miserrima rerum.*
 „ Tertia lux terris dimoverat orta tenebras:
 „ Trans *Albina* Viros vestare *fluente* carinis,
 „ Cum pueris, cum scæmineo quoque navita sexu
 „ Rege jubente, Ducumque parat mandata sequendo.
 „ At quos cepit ovans aliās exercitus oris
 „ His, nutu inde viros *Gothorphan* Regis in arcem
 „ *Joannes* cum Germano *Dux* misit *Adolpho*,
 „ Quingentos numero victos huc fama catenis
 „ Ductos esse refert *Ditmarsa* è gente Colonos.
 „ Arx hæc *Holsatiz* terris extructa profundo
 „ Cincta jacet stagno, terrenoque aggere circum,
 „ Protinus æreum qui montem æquare videtur,
 „ Ac quem præcipientes circumdant undique fossæ,
 „ Excluduntque viros huc vi penetrare volentes.
 „ Ardua præruptis stant propugnacula saxi,
 „ Tormentis inimica potest vis unde fugari,
 „ Hæc arcem bello quoties oppugnat, ahenis.
 „ Ante alias claræ *Slesuico* laudibus urbi.
 „ Nec minimæ gestis aliarum rebus & armis
 „ Arx vicina jacens sortitur ab urbis honorem
 „ Laude, sed hæc illam famam ratione vicissim.
 „ Urbs magis, Arxque potest clarescere nomine tali:
 „ Discimus hoc etiam Victori tempore captum
 „ Esse Virum, ingenuam morum cui gratia mentem
 „ Esse fatebatur, nec non pietatis amantem,
 „ Vox animi eximitum candorem humana notabat,

Oppiduli *Brunsbittelie* qui lege senator
 Judicis officio, & defunctus honore regebat,
 Præcipuum esse quidē quem non nisi certa docebat
 Argumenta Virum vel avito stemmatis ortu.
 Nomen *Jacobo*, cognomen origo parentum
Heidero tribuit, domus huic quo notior extat.
 Monte sitam super aereo Rex Danicus illum,
 Carcere detineat cultos hic, mittit ad arcem,
 Dum mora forte suam victori mitiget iram.
 Omne quam mirō *Sebergam* fama vocavit,
 Siye quod historiam, rem visam sive loquamur
 Mons ex calce jacet lapide arduus, eminet altis
 Cujus apex humeris & pene insurgit olympo.
 Nam per longa potest mons intervalla videri,
Holsatiz qui rura tenent, urbesque colonis,
 Hoc ex:ructa jugo pinnis arx emicat altis
 Astris æqua potest quæ turri extante putari.
 Hanc volat (auditis nisi credere turpe putamus)
 Vi maris è stagno sublatam fama profundo
 Imposuisse jugis hac dzmona mole potitum
 Sedibus infernis, arx dicitur inde vocari
 Hæc *Seberga*, jacet pulcri qui proxima muris
 Oppiduli, cui nomen idem, & clarum undique notū
 Laude monasterij his, quas incolit *Holsata*, terris,
 Contigua cui juncta situ sua mœnia cernunt
 Oppiduli Cives, & cui *Venerabilis Abbas*
 Præsidet ingenij vir honore, Deumque colendi
 Insignis studio, pietas cui casta ministrat
 Normam, quæ sequitur mens æmula, nilque faceffitu
 Quod non illa probat, suadetq; magistra sequendū.
 Huic natale viro *Guilhelmo* nomen, honestæ
 Cui se eunt mores exemplum nobile vitæ.
 Et Pater, & musis Mœcenas alter alendis
 Ille scholam instituit laudandam divite sumptu,
 Arte Viro insigni quæ commendata Magistro est,
 Hæssō cui cognomen ab ortu tale parentum.
 Hæc opulenta bonis cumulat Victoria multis
 Autores palmæ Regemque, Ducesque, superbas
 Præter opes, alias, quas copia magna ministrat,
 Et tormenta locis diversis anea cœpit
 Rex, amboque Duces sortiti præmia palmæ.
 Junius elapso decimam cum tempore lucem
 Protulit, his repetit *Moldorpha* mœnia gestis
 Tota cohors equitū, legioq; Virū omnis eventū,
 Novit ubi socias sua castra tenere phalanges.
 Hæc dum dextra gerit Victoris, & onine secundo
 Omne cedit opus, nec opem fortuna moratur:
 Gens *Ditmarsa*, jugo quam nondum adversa subegit
 Vis *Hemmingstadia* coit aggere, seque titeri
 Hic, patriamque parat, nulloque timore laborat.
 Tanta viget virtus animis, ac tanta cupido
 Aut patriæ pro laude mori, aut sua jura tuendi:
 Huic adversa cohors stationem rure capeffit
 Vicino, spacio majore nec inde locavit
 Castra, notare Viros oculis quam posset ut hostes,
 Quos inferre procul sua signa superba videbat,
 Et præferre minis ingentem exercitus iram,
 Ac nudos aliquos fodiendi ferre laborem,
 Dum munire locum fossis, atque aggere sudant
 Illa parte, putant qua vim præsentius hostem
 Exercere, suas & velle ciere cohortes,
 Hic quem præsidio freti expectare superbo
 Audent, & magnis sua pectora mœnibus armane.
 Nec quid portentant exempla priora malorum.
 Mente vident errante Viri, nec quale minetur
 Ira Dei exitium, & pœnam ut differre recuset

Jam tum quæ sociam merfit discrimine gentem.

Est locus antiquo gestis insignis ab ævo
Rebus, ubi bello domuit Ditmarsa potestas
Hostes ante suos, & ubi certamine Regem
Fudit *Johannem*, cui Dania Regis honorem
Contulit, imperiique lubens concessit habenas.
Nomen ab eventu tribuit ferale vetustas
Inde loco, *Stygys* quasi mille sacrum incola terræ
Spiritibus diro vocat omine, conscius ævo
Historiæ antiquo gestæ, illic fusa sub armis
Millia multa Virum sunt ante, locum ergo vocari
Dæmonis hæc titulo insignitum occasio suavit,
Hic aliquando suos victrix gens fudit ut hostes,
Et diris rabiem cædendi exercuit armis:
Sic te posse pari Rex inclyte sperat ibidem.
Exitio mergi, sociasque perire cohortes,
(At spem sanguineam rabies exercet inanis,) Rex
caput imperij generosis optime Danis,
Qui pater es patriæ, & legum sacra jura ministras:
Teque tuo cum germano fortissime Adolpho
Dux Duce *Joannes* laudum auctor honore tuarum
Egregie, & virtute potens, opibusque superbis,
Thesaurus cumulâs quarum haud inglorius hares,
Quem dat avita domus duplicas adfertor honorem
Imperio justo, tibi quo data regna gubernas,
Quam cum fratre parvis communem clarus Adolpho
Famam, qui regimen laudabile legibus ambo
Teste piis populo vobis parente fovetis,
Sed vestræ quid laudis amor me ducit? ad ipsam
Rem redeo, cœpti telam finire laboris
Instituto, ad finem duci quæ longa requirit.

Mensis adimplerat pulsus Junonius horis
Bis senas noctes, totidemque alterna dierum
Intervalla, dabatque notam rediturus olympo
Vesper, & occiduas labens sol penè sub undas:
Rex ambobus Duces, nec non *Blangburgus* eodem
Momento Vir & usu armorum, & clarus avitæ
Laude domus una *Moldorpha* tecta relinquunt
Atque suas aliò abducunt Equitum unde cohortes:
Tresque simul Deditum legiones ire jubentur,
Quarum ductores *Comes Oldenbergicus*, & Vir
Excellentis virtute, solet qui *Walda* vocari;
(Tale superstes origo dedit cognomen avorum)
Ac belli hoc nil laude minor *Fritzburgus*, & usu;
Nobilitate nec inferior, nec honore parentum:
Quos omnes abitu moliri terga sequenti
Agmine cum toto Ditmars ex aggere cernunt,
Tunc *Hemmingstadia* quibus est data cura tuendi;
Qui simulare dolo ductores tale putabant
Inceptum, umbrosa gressum huc ut nocte referrent;
Ac redeunte die tentarent, quale voluntas
Decrevisset, opus, totis & Viribus urbem
Urgerent, positis ut sese dederet armis.
Illa futura timens errore pericula Vires
Arma iners studio, & curas solatur inani
Turba Virum, seroque sapit discrimine vitæ
Quæque labor felix bellandi, ac cura requirit,
Efficit in promptu sint singula, nilque movetur
Exemplo, *Moldorpha* tui quo triste coloris
Experti fatum gemitu, luctuque laborent.
Affore fortunam cœptis spe fidit inani.
Utque metu vacuas acuat fiducia mentes,
Accendunt animis rabidum ebrietate furorem
Agricolæ, tunc turba ferè plus dedita Baccho,
Quam conata Deo auctori se credere rerum,
hoc armare modo tota se nocte laborant;

Forte suas qua velle putant errore cohortes
Huc hostem revocare, dolos hac arte sequatur,
Hoc egisse viros Rex deinde, Ducesque docentur.
His *Hemmingstadia* cessit cum fracta potestas.

Haud mora, nocte ferunt se caligante per umbras
Agmina, Ductoresque, regunt qui terga sequentes;
Præcipitare viamque monent, urgentque catervas.
Quorum primus agit *Fritzbergus* in ordine turmam
Ponè suam, quam tum post intervalla viarum
Parva Comes sequitur peditum *Oldenburgicus* una
Agmen agens, cui Rector adest, cui præsidet Heros;
Qui decus est sortitus ab hoc laudabile bello
Fama, huic quam peperit præclare exercita virtus.

Nocturnas aurora polo dimoverat umbras,
Rex, sociique Duces Equitum stipante propinquant
Agmine terga tibi Vicinis ordine campis
Albersdorpha alias inter non infima villas,
Ac simul una Virum legio, quam ducit euntem;
Armat & ad pugnam *Fritzbergus* & arte gubernat;
Seria tres horas hibet hic quos causa morari,
Ni temerè grave sit discrimen adire voluntas,
Utraque adhuc legio, & Comitum quæ Martia ductu
Oldenburgiaci, & *Walda* arte Viri arma gerebat
Forsan adhuc aberat longè cunctantior, illam
Expectare jubet jungendi occasio vires:
Quæ tetigit cum segnis agros, invita molestat
Trivit ubi illa moras legio, huc quæ prima volaræ;
Continuare viam peditum una, Equitumque cohortes
Pergunt atque loco, quo vix munitior alter
(Nomen inest tali *Tilebruggæ* voce) propinquant:
Huc *Blangburgus* ubi comitatu venit equestri
Forte prior, (socios equites qui primus agebat)
Munitam nullo sedem tutore notavit.
Desertasque domos, nec clausas obice portas;
Tecta loci ergo subit sine clade, gravique periculo;
Et spoliis potitur, quæ forte reliquerat hæres,
Quem derisa dolis alio tunc causa vocarat.
Namque *Hemmingstadia* dum tutor adesse laborat;
Deseruisse domum propriam nil ipse veretur,
Usque adeo grave fatales vitare ruinas,
Ad deserta tamen custodes tecta locarat
Rustica turba, suas errore reliquit ut ædes,
Qui volitare Viri huc cernunt dehinc agmine nu-
bem

Dantque timore fugam ad sociam quæ semita gentem
Ducit, & insidias, artemque dolumque sagacem
Narrant, hostis eat quo latus & arma capestat
His impunè locis, illi dum niemo resistat.

Agmen equestre viros errare per avia campi
Cernit, & infestare modò, quocunque facultas,
Ardet, equos acres ergo calcaribus urget,
Exercetque procul jaculis plagisque catervam.
Præparat ad pugnam quoque sese animosa laborem
Te legio *Fritzberge* petens ductore triumphos.
Instaurare juvat pugnas, aciemque coruscant,
Et conferre manus hosti ni fore recuset.
Insidiis latens si protinus arma capestat,
Improvisa gravi ne forte pericula surgant.

Tympana rauca sonant, acuumque in prælia Mar-
tem

Accenduntque viris animos, viresque lacessunt,
Quorum nempe notam accensi non pectoris edit.
Robur alit virtus discrimine nescia frangi;
Igneus urat humum quamvis tunc sirius æstu,
Et sua membra viris ardore fatigat anhelis:
Hi tamen exoptant præsentis pectore pugnas;

Et pro laude nihil palma sudare recusant.
 Et pedes armat, & acereques iam robur in hostem,
 Alter ab exemplo alterius laudum haurit amorem,
 Quas auferre solet virtus defuncta periculis.
 Forte viæ mediam superaverat orbita metam
 Solis, equos qui jam declivi parte rotabat:
 Agmen equi stre loco, legioque secuta propinquant,
 Quo vix est alius munitior aggere terra,
 (*Onvvebrugga* solet cultore fatente vocari.)
 Ad quem strata viam longo fundata recludunt
 Aggere, arcta viros huc semita ducit euntes,
 Nec binis nisi forsan equis unâ ire facultas.
 Meta vim fossis sua claudit utrusque profundis,
 Hæc unâ plures calcare pericula callem
 impediunt, cautamq; jubent equitum esse cohortē,
 Quorum qui primi succedunt ordine tectis
 Forteloci, tutore notant hæc undique nullo
 Defendi, unde viam qui nulla pericula tardant,
 Hæc impune volunt, quos agmina tota sequuntur,
 Ac potitur stringens non ullum exercitus ense
 Hic spolio uberiore simul tormenta periclo
 Aeneæ Rex nullo, atque Ducum orto cœpit uterq;.

Turma suam inde equitum spacio propiore sub

Heidam

(Viribus hæc totis subit infestare voluntas)
 Præside *Blangburga* speculatum fertur eundem.
 Jussa Ducum, Regisque sequens ceu missile telum
 Excussum volitat nervo stridente per auras
 Aut præceps rapitur maris ortis Cymba procellis:
 Impetus urget equos tali ratione citatos.

Nec non promit opes alias hæc copia rerum
 Quas opulenta suis cultoribus ora ministrat.
 Incultoditas errore reliquerat ædes
 Turba dolo delusa virum, quos inde vocarat
 Haud *Hemmingstadia* sat providus incola custos,
 Qui tamen excubias vigilum de more diurnas
 Nocturnasque viri seu servarent esse relictos
 Fama refert equitum quos vidit ut ala vagari,
 Dispergique metu, studioque futura cavendi
 Funera, ni fugiant, *Hemmingstadia* que petendi
 Portas, (agmen ubi tunc omne coegerat error
 Gentis iners incautæ, urgent quam fata periculis,
 Irritare diu ausa fuit gens numinis iram)
 Hi subito instaurant aciem exercentque sequendo,
 Exemplo pedites quod idem tentare laborant
Prizbergo ductore, fragor quos classicus armat,
 Et rapit & pugnam ardentem interrita virtus,
 Qua Duce nequicquam quatit artus sudor anhelos,
 Tempora dum fervore viros æstiva fatigant.

Esse feriunt tumidos tres campi tubere colles
Onvvebrugga situ oppidulum quæ spectat ad *Hei-*
dam,

Aenea quos juxta tormenta labore struendi
 insidias hosti hæc diras statuisse feruntur,
 Tali suspicio structos quia nulla monebat
 Arte dolos, si fausta parum fortuna fuisset,
 Clade fatigassent incautum protinus hostem.
 At tum densa licet volet ænea grando globorum,
 Sparsa viros non ulla tamen glans haurit euntes,
 Exitus unde premit miseris spem durus inanem
 Agricolis, subito quos dira pericula versant,
 Nam dum tormentis hostem muralibus urgent,
 Colligit acër eques sua sese in robora motu
 Ingenti virtutis, auditque audentior hostes,
 Inque fugam versat partim, partimque trucidat,
 Ac tormenta viris unâ eripit ænea victor.

Qui petière locum suadente timore palustrem,
 Circumfusa cohors equitum quos cæde fatigat,
 Donec & exuvias hi dant, animasque relinquunt.
 Terra tepet fuso, ac trahit unda cruore ruborem.
 Trecentum cecidisse refert tunc fama colonos,
 Quos dum cædis atrox dirum saturaret amorem,
 Orbavisse potest vitali lumine Mavors,
 Nonnullos equites etiam qui læsit acerbo
 Vulnere, sed quo non his cedit adempta sub umbras
 Vita, *Podebusco* factum quam vulnus alieno
 (Hoc cognomen erat, proprium sed nomen *Erico*)
 Triste globo eripuit, Vir erat, quo nobilis ortu,
 Et virtute notas generosæ edebat honestas
 Mentis, & hæc belli discrimina fortis adibit
Frisius hoc etiam, cui non cum corpore laudum
 Fama perit, mortem certamine susus adivit,
Andrea cui nomen erat fatale, gerebat
 Se talem virtute, refert qualem hujus imago.
 Præterea hæc paucos misere pericula leto,
 Quorum mors abolet vitæ cum lumine famam;
 Hæc equitum dum turma gerit, rectore propinquat
 Ducta Virum legio *Frizbergo*, aciemque tumultu
 Hic pugnae durante novat, sociamque cohortem
 Adjuvat auxilio, & strictis simul emicat armis
 Fertur & ad pugnam, nec anhelio deficit actu,
 Torreat ardentilicet astro sirius agros.
 At moralenta viros, quos *Oldenburgicus Heros*,
Waldaque ductor agit, non maturare sinebat
 Adventum, intervalla gradum hi post longa ferebant,
 Deque labore viæ edebant crescente querelas,
 Quem nec nocte quies concessa, dieve levasset.
 Nec data defessas revocandi copia vires
 Esset, opaca suas dum nox luxve egerit horas,
 Vita sibi æstivo cum fessa labore fatescat.
 Hinc alius languore moras trahit, alter ob æstum,
 Tectaque subducunt alij se ad rustica furtim,
 Nilque verentur, eant quæ forte pericula vitæ.
 Esse timore famas vacuos male suada subegit.

Illam moræ causas odiosæ occasio præbet.
 Unde gravi sudant Ductores mole laborum;
 Hi dum prætereunt *Onvvebruggam*, indeq; gressum
 Præcipitare monent, sociisque adferre petitam
 Agmina forsan opem, jam tum quos orta fatiget
 Pugna labore: Viros sed tædia tanta morantur,
 Ut monitis, ut penè minis parère recusent.
 Nam mora dum teritur tres mobile tempus abegit
 Horas, antè, loco coeat quam exercitus uno
 Omnis, & auxilio communi prælia cedant.

Ductores acuit vincendi tanta cupido,
 Tantus & ardor agit Regemque, Ducesq; sequendi,
 Antè, sua pariant hi quam virtute triumphos,
 Quæ vires illis, generosam & suscitât iram.
 Antè vetant alios etiam instaurare vigorem,
 Successu finem quam pugna potita sequatur
 Non stagnantis aquæ datur haustu sicca rigandi
 Membra, licet fauces sitis angat anhelæ, facultas
 Tanta tenet, tunc vincendi fiducia mentes
 Ductorem, ac re juvat studium fortuna laboris
Imminet ut primum portis exercitus altis
Heidam urbi tectis æquanda superbis
 Villa, tunc tutore caret tum penè salutis
 Teque Virum, virtus quorum esset idonea bello,
 Nulla tegit tunc rebus opem tutela ferendo.
 Namque *Hemmingstadiam* fueras tu passa vocari
 Hinc errore viros, possent quorum arma tueri
 Te, si successum non fata sinistra negarent,

Hoste

Hoste caput suprà quos serò instante reduxi
 Horum arcere manu posses ut finibus hostem;
 Sed non cura satis spe provida sudat inani,
 Cedere conatum fortuna sinistra moratur.
 Lectos fama viros derisam fraude sagaci
 Gentem missuram his mille fuisse, vacantem
 Præsidio adferent Onwebruggam hoste fugato,
 Aut hunc Oppidulum opprimerent potiore sub

Heidam

Robore Victores, palnamque jacente referrent;
 Exuviasque illo, terit hæc sed cæpta sinistro
 Successu, infelix negat, auso occasio vires.
 Hostis adhuc unam quod si cunctatus ad horam;
 Non urssisset opus dubii molimine tanto
 Martis, eum duro violenta pericula casu
 Oppressent; fractum jam tum sub mole laboris,
 Agricolis armabat adhuc siquidem integer artus
 Robur alens immane vigor, quos prælia nondum
 Ulla fatigârunt, aut æstu sudor anhielo.
 Quin his ebrietas animos, viresque ciebat
 Audendi auctor, & urgendi temeraria pugnas;
 Larga Viris comitem quam pocula sæpe parabant;
 Prælia Martis opus Baccho Ductore subirent,
 Quo gliscente furor viget arma cruenta sequendi.
 At licet hac actuant rabie ad certamina vires
 Sanguinei agricolæ, & cieant sibi sponte furorẽ;
 Quo duce præcipitant in dira periculâ vitam;
 His divina tamen quia pœnas ira minatur,
 Quas metuere diu, furor irritus arma capessit;
 Obruit irato labor ingens numine gentem.
 Vis inimica loco siquidem illo hanc opprimit armis;
 Sunt ubi nulla rati metuenda pericula factò
 Delusi agricolæ, quos libertate potestas
 Vivendi temerè exutos divina volebat:

Victor abundantem variarum munere rerum
 Hostis opum expulsis hæc edibus occupat oram;
 Posthabet ipse suam cui demens incola vitam,
 Namque mori mavult quam cedere finibus exul
 Terræ, larga bonis sua quam natura beavit, (res:
 Unde suam ipse bonam patriam incola nominat hæ-

His agitata modis aliam gens invenit artem;
 Qua putat hostilem melius vim posse domari,
 Ire parat contra fortunam audacius omnem;
 Et campo miscere manus, nisi cedat, aperto
 Hosti, cuique gravem jam suscitât impetûs iram;
 Ac stimulat validas ardenti pectore vires,
 Arma ciere juvat magno, patriamque tueri
 Robore, gens ergo procul obvia fertur in hostem
 Agminibus dispersa vagis, atque ordine nullo
 Aut aciem instituit, strictis aut dimicat armis.
 Nunc grave quingenti certamen inire propinquant,
 Nunc plures, nunc non totidem numero arma ca-
 Unde cadût victi paulatim Marte sinistro. (pessunt;
 Post alias aliæ succumbunt cæde cohortes,
 Funereo tellus passim squallore rigescit,
 Edit atrox ferro tot penè cadavera Mavors;
 Quod si junxissent incauti robore motu
 Unanimi poterant palmam sperare coloni;
 Quod non hostis idem negat ipse fuisse futurum,
 Ira Dei agricolas tunc si sapuisse tulisset,
 Qui decrêrat obire semel, quam longa meretur
 Impietas ultro respiscere nescia, pœnam,
 Ditmariz casu est fatali fracta potestas.

Oppidulum agger aquis jacet undique cinctus ad
 Heidam

Cui sua quadratam species imitata figuram;

Hujus ad alta diu se propugnacula Vano
 Tutari Agricolæ fortes certamine sudant.
 Ut liquidas examen apum leve nare per auras
 Cernitur, & nigram glomerare sub ætere nubem;
 Hæc sua vere novo cum cœrea tecta relinquunt;
 Ac stipare ducis certatim terga laborant:
 Caligasse ferunt auram sic imbre globorum,
 Obscurant sparsæ tormentis aere glandes.
 Aut Jovis ut vibrant vi fulmina tortâ fragorem,
 Sive tonante gravis quondam ingruit ictus olympo:
 Haud secus arguto tunc mugit aura tumultu.
 At licet opponant acri certamine vires
 Agricolæ, & multis adimant per vulnera vitam;
 Dum tamen adversis evadere viribus instant
 Victores, & multa tenent loca foriter hostes;
 Et prærupta virum illasi quidam aggeris alti
 Conscendunt dum strata, necemque inferre colonis
 Vulnere non cessant, fiunt virtute priores.
 Dum grave vincit onus legio indefessa pedetris
 Hostiles furias adverlo Marte domandi,
 Turma gravi pariter pugna succedit equestris;
 Jamque fatigatos strictis circumvolat armis
 Agricolas, est unde fuga omnis adempta facultas;
 Centum fama quater demissos, prodit averno
 Cæde viros, quorum exuvias necis abstulit auctor.
 Clarus honore Vir est virtutis, & ore disertus,
 Huic parit eloquio magnam facundia laudem,
 Teutonico seu verba sonat, sive ore latino.
 (Baselico dat avita Viro cui nomen origo.
 Casparò sed nomen) ob ingenii ille meretur
 Laudè vehi dotes, quibus est vix clarior alter.
 Grata tibi cuius Rex laudibus inclyte virtus
 Est Friderice, colit patriæ quem Dania patrem.
 Huic obeunda tuo sunt magna negotia nutu;
 Te quibus assiduus onerat custodia regni.
 Ille mihi vidisse refert (res vis meretur
 Jure fidem) spacio tanto, vel quanta patescunt
 Intervalla, tenet bis sex quorum area passus;
 Squallida triginta jacuisse cadavera tabo.

Aggere sic cinctam, fossisq; docemur ad Heidam
 Acrius esse gravi pugnatam utrinque tumultu.
 Robore præstantes ducenti, animisque tueri
 Tecta Viri Oppiduli, vique hostem arcere laborant
 Multo foro in medio, & vacuis tormenta plateis
 Aenea qui statuere procul jaculantia glandes
 Ceu tempestates aliquando dux ire videntur
 Adversa, aereasque gravi miscere tumultu
 Nubes, vique cient ingenti tortâ fragorem
 Fulmina, & exercent pavidum stridoribus orbem?
 Talis uterque graves pugnas exercitus urget,
 Talibus aure notes mugire fragoribus auras,
 Horrendos latè quos sparsa tonitrua vibrant.

Jam quia robur adhuc validum indefessa ministrat
 Virtus agricolis, quos nondum immensa laborum
 Vis exercuerat, moles nec tanta vigorem
 Fregerat, adversas lasarant quanta cohortes
 Tædia, quæ fessas urgent sudore cætervas,
 Quas noctemque, diemque labor, curæque gra-
 varant (sem:
 Vincendi, arma gerchat atrox qui viribus, ho-
 Arcendi studio metuenda pericula (namque
 Rumor it armari septem insuper agmine turmas
 Ad pugnam) oppiduli sparsis abolere favillis
 Tecta juvat, violenta calas incendia perdant
 Conturbentque viros fumo, involvantque plateas.

Hæc

Hac ratione domant vires pugnâcis, & iram
 Agricola, & cedentem armis potioribus urgent
 Victores cum Rege Duces, cumq; agmine equestri,
 Præsidioque virum, pedites qui castra sequuntur.
 Exitij negat illa fugam fortuna colonis
 Turbatis trepido casu, cui sparsa salutem
 Flamma Viro non lædi, agitque innoxia vires:
 Huic adimit vitam mox vulnere Victor acerbo,
 Qui procul elabi nitentes impedit armis.
 Ut, cum raptores circundant inde, remoto
 Septa lupi custode gregem, fuga disiciat omnem
 Nequicquam, pavidas hæc dum non liberat agnas:
 Tentavere fugam miseri sic, mortis inanem
 Agricola, vitam quibus obviis hostis ademit.
 Cæde Viros ter mille ferunt cecidisse sub armis,
 Tutores Ditmaria suos quos terra crearat.
 Altera de socio pars amissile putatur
 Non nisi tercentum grege, quam suffragia famam
 Veram multa probant horum, qui Martis obibant
 Munia tunc unâ, cum stragem hanc ederet armis.
 Visa referre fidem spectacula jure meretur
 Unde patet gentem fatales undique poenas
 Sustinuisse, probant exempla quod edita Verum.
 Regia turma viam semel audet equestris apertas
 Oppiduli portas intra adfectare, plateis
 Sparsa licet totis grassari incendia cernat,
 Quarum cum regio subeuntem strata catervam
 Exciperet, qui fraude latent per tecta coloni,
 Profliliunt, strictisque feroces ensibus adsunt,
 Vique viam retrò urgenti vestigia claudunt,
 Obiectantque rotas turmæ, longisque morari
 Hanc frameis obnixa fugam illac turba laborat.
 Quod si non cœptis Vires fortuna negaret,
 Heu paucos equitum non dira pericla manerent,
 Quæ fugiendi omnis tunc esset adempta facultas,
 Verum immane parant dum cædis amore coloni
 Forsan opus, quo flamma Viam claudebat ituris,
 Ardor & immensam fovebat fumeus undam,
 Hæc equites fato medium ducente per ignem
 Corripuere fugam tristi sineclade Volucrum,
 Vir tamen est patrio sua stirps cui nobilis ortu,
 (Huic *Marco* nomen, cognomen avita *Vutustas*
Dat Romano) dum fertur equo, & secat alite flammâ,
 Illius haurit athena gravi glans vulnere tergum,
 Nec solum ferit hunc Vis ictu Martis acerbo,
 Quin eadem simili fert clade pericula Vitæ,
 Ac veræ generosa ciēt cui laudis amorem
 Virtus, sunt autore Deo cui præmia laudum
 Nomine *Niclaon* dicunt cognomine *Trunzen*.
 Præterea paucos alios hausisse docemur
 Vulnere dum ferrentur equis per strata viarum
 Præcipientes, magnoque secarent turbine flammâ,
 Undique quas rapidas incendia sparsa vomebant.
 Non impunè tamen tales struere coloni
 Insidias usi fatis ad tale sinistra
 Fraudis opus, viatrix siquidē omnes deinde peremit
 Turba, quibus violavit edax non flamma salutem,
 In cineremque redegit, & ossa cremavit, & artus.
 Gentis ut ergo gravem sociæ didicere ruinam
 Agricola, ad pugnam qui nondum ivere labores,
 Quique *Hemmingstadiæ* oppiduli tunc testa tene-
 bant
 Tutores, pavidus inde fugam omnes sponte cape-
 sunt,
 Desperantque metu defendi posse salutem.

Est locus, ambit aquæ quæ copia, quemq; paludes
 Limosæ cingunt, aditumque morantur ab omni
 Parte, viam una Viris huc semita pandit ituris
 Cætera limus habet latera, & circumfluvius humor.
 Nomine Teutonico solet hæc *Marslanda* vocari
 Pars regionis, ad hanc fuga ducit inerme puellas,
 Matronasque genus, puerosque repente, Virosque
 Quos vetat ad belli dubios timor ire labores,
 Desperare jubet præsens fortuna salutem,
 Nî pia Victori clementia mitiget iram.
 Sic mora dimidia dum lapsa fugacibus horis
 Est mensa diem, loca munitissima Victor
 Quinque potente manu Rex, cui pia Dania paret
 Occupat, Holfatiamque Duces, qui lege gubernant,
Onvubrugam, *Hammam*, suis cū rebus, & *Heidā*,
 Ac pariter *Tiebruggam*, *Hemmingstadiam*q; reliq;.
 De fensore fugam motis incunte periculis
 Hæc dum conatu sunt prælia gesta secundo,
 Uno se lævam casu fortuna probavit,
 Quæ servare fidem se nescia mutat in horas. (ros
 Dux dum pugnat *Adolphus*, & ante aciem icat *He-*
 Et duce nil metuens virtute pericula temnit,
 (Nullo inducta sinit quæ se discrimine frangi,
 Dum modo cedat, opus, dum se Victoria p[ro]minat)
 Illius est validam isti dorsum molita bipennem
 Ditmarsii robusta Viri manus utraque, spinam
 Osse fulcit ubi membrorum coxa columnam,
 Haud impunè tamen, siquidem intulit arma vicissim
 Vulneris autore ipse, globi viventis ademit
 Ictu tui fragilem labentis in Ilia vitam.
 Jâ quia membra gravi huic cruciatu laucia languent,
 A pugna durante petit loca tuta tumultu,
 Præsidio fidi germani ductus equestri.
 Lenit ubi arte sagax Chirurghi cura dolorem
 Vulneris, & medicantis opem fert more petitam
 Interea exequitur Rex prælia præses ad *Heidam*
 Belli summus, obitque modis, quibus expedit omne
 Officij curam, quæ magna labore movetur,
 Ac virtute regit præclare præside Martem.
 Emicat, auratis & ovans effulget in armis,
 Ac sedet altus equo volucris, & ruit acer in hostem,
 Et plus, quam vitæ, jam laudis amore calefcit.
 Ingentes animi motus Vi penè morari
 Non potuere, regi quorum sua facta requirit
 Consilio, Vis tanta Virum Virtutis agebat,
 Qua nihil arma, minas duce curat, obviis audet
 Ire, mollet rabies gravis unde pericula belli,
 In victo medius se pectore mittit in hostes,
Herostus loquitur *Virtus* defuncta periculis.
 Jam quia tota dies erat hæc exacta ferendo
 Grande laboris onus, positoque furore quiêrant
 Martis ubique secuta suam certamina finem:
 Regia iussa sequens præfectus, & arma regendi
Ranzau ante alios insignior arte magister,
 Ductor utrasque parat peditumque equitumque
 cohortes
 Inde sitam paulo spacio revocare sub oram
Onvubrugam solo est cujus fundata palustri.
 Huc tormenta vehi simul ænea curat in hostem,
 Quæ secum vexere, vel ipso cæde perempto
 Eripuere, vocant huc arma, Virosque sub umbras
 Præcipitante diem Phœbo, hic cincta aggere castris
 Sortiti so cius stationem nocte morantur,
 Atque manent aliquot spacio labente dierum.
 Hoc Rex ipse loco, Duxque Holfata junctus avorū,
 Sanguine

Sanguine *Joannes* Regi tentoria figunt;
Et valido sua præsidio vigilum agmina curant
Muniri, dum noctis abit leve tempus opacæ.
Dux etiam medica huc ope Chirurgi usus *Adolphus*
Advenit è pago, breve quem spacium inde removit.

Junius ut decimam quartam attigit ordine lucæ;
Ditmarsii, superare sinunt quos fata, coloni,
Quosque coire locis formido palustribus egit
Spe vitæ, subito *tres Regis ad alta, Ducumq;*
Divini vates verbi tentoria mittunt.

Pacem qui portant orantum more tabellas,
Cerea quos nullo ob signatæ imago sigillo,
Dantque genu flexo Regi, Ducibusque duobus;
Tresque tribus veniam dari fandi pauca rogantur;
Quæ jubeat præsens rerum fortuna suarum,

Lectæ quid afflictæ denudata epistola poscunt
Agricolæ, veniam legatis illa precatur,
Quos missura brevi est, redimant ut fœdere pacem
Victorem ira nisi miseras audire querelas;
Immitique negent ad pacem pectore flecti:
Perdi vina rogant veniam illos, numina fandi
Secum voce virum, quos est legare voluntas;
Ut quæ vota, precesque ferant, sit plena docendi
Copia, pax positæ amissa reposcitur armis.

Jam mutilos non dant Regi, Ducibusque superbo
Contemptu titulos, paulo velut ante solebant;
Ditmarsæ dominos jam blando nomine gentis;
Imperii que vocant, & se fore fœdere spondeant
His stabili gentem, gerat his quæ obnoxia morem;
Majores horum quam non potuere potiri
Laude, licet toties conatus in arma vocarit.

Regem, ambobusque Duces adfectu audire benigno
Vota jubet pietas non passa sitire cruorem,
Qui veniam, quam missa precatur epistola, spondet;
Dantque viris huc legatis de pace tabellas,
Hi signata quibus responsa petita reportent,

Hic præclara refert virtutum exempla vicissim
Fama, pio factæ quæ maximus edidit *Heros*
Rex Fridericus obit qui nobile munus avorum
More gubernandi commissas præses habenas
Danorum, pietas titulos huic auget avitos,
Laude mori sequitur claram quæ nescia famam.

Quam primum ille viros sit certus adesse suorum
Ore ministrorum, defunctos sacra docendi
Munere præcones *Ditmarsiam* oracula gentem;
(Nomine cujus eant legati & nuncia portent
Deditione docent quæ pacem orare colonos;
Næ precibus vinci victoris ira moretur)
Ad sua continuo duci tentoria mandat
Præsidio tutos famulorum, edicta severo
Dat quibus ore, sacerdotes vereantur inermes
Lædere, neve sinant aliorum audacia lædat
In mediam adductos suaque in genua ergo volutos
More salutis opem lapsæ, pacemque precantur;
Speque, metuque laborantes solatur amico
Ore viros, se dante jubens sperare salutem;

Exanimis sperate metus, & ponite curas;
Exitus in nihil crudele fuisse probabit;
Næ dubitate, fidem pietas violare veretur;
Iure quidem vultis pacem quam Martis ademit
Nostræ sacerdotes, eadem nunc dextera reddet;
Non nos ira coquit præce supplicis nescia flecti,
Cedis amatoris juvet ista Cupido Tyrannos.
Propositi non summa mei est abolere rebellem
Funditus exitio dirivæ immergere gentem
Ditmarsiam, quamvis levior vix pœnâ decebat;

TOM. III.

Armæ capiendi adversa sat est domuisse furor em,
Illius ergo dari quæ nomine lingua precatur,
Hinc responsa benigna quidem, pacemq; feretis.

Hæc dixisse, virosque viro, qui munus obibat
Doctoridem in castris (*Nicolao* huic nomen, & idem
Regius æternam tradebat præco salutem)

Commendasse pii Rex inclyte diceris author
Facti, sortiri sineret Cerealia secum
Dona, dapesque suæ promens accumbere mensæ:
Ipse, foret & officiis curator amicis;

Donec adesse viros obeunda negocia cogant,
Quæ simul optatam cum finem nata fuissent,
Agmine stipatos Rex hos demisit equestri;
Ne quæ daret cladem petulantia Martis iniquam;
Dira sacerdotum rabiosi militis urit

Ira genus, scelerum quem dæmon æmulus urget;
Hanc *Rex* indomiti rabiem prohibere laborat
Militis, ergo sacerdotes hoc inunit amico
Robore, ne quæ gravis violentia lædat inermes;

Hæc pietas, hæc digna viro, atque heroica virtus;

Quæ duce fama vehit vivas super æthera laudes;

Quæ duce summa petas fastigia victor honorum;

Quæ decus in toto vix orbe celebris ullum est.

Metiri pietate, geras quæcunque meretur
Nominis æterni famam miscere victis
Utque feros hostes, sic vincere fortiter iram.

Et grave sponte nefas, quamvis impune potestas;

Nolle sequi; atque animi sævos compescere motus;

Hanc tibi jure decet tribui Rex inclyte laudem

Ante alios; mihi se facit experientia testem;

Te talem esse, incus qualem nunc pingit *Apollo*:

Vito sacra diēs matutinis venerat horis;

Solque gradu cœli fastigia summa secabat:

Fama docet *Regem Legatos octo*, propinquo

Jure datæ fretos fidei, quæ publica fertur;

Ferre pedum gressu, gens quos *Ditmarsia* remittat:

(Officii quorum unus erat vir honore sacerdos,
Unum à secretis est fama fuisse vocatum;

Schröter huic ratione domus cognomen avitæ,
At qui jura Magistratus in gentem enebant;

Quinque virum è numero comites huc protinus
Forte propinquabāt castris, Rex excipit illos (ibant
Præsidio; nec uterque Ducum non munit equestri;

Martis ut à rabidi hos defensio vindicet armis.
Hoc ergo tuti comitatu castra petebant;

Et vicina loco tentoria fixa subibant;

Forte inorabatur quo tum præfectus eodem;

Præles bonus grave militiæ qui summis obibat;

Quique viros, pugnas, aciem; Martemque regebat
Consilio, arte, manu, virtute, laboribus, usu;

Post horas alithore duas qui Rege, Ducumque
Imperio ecce viris, horum qui facta gubernant

Consilio adjunctis, legatos quæ nova portent
Nuncia, quæque rogat pacem optent lege pacisci;

Quam nova compositis instaurant fœdera bellis.

Ora teneant alii, sic *Secretarius* inquit,

Qui legatorum unus erat facundior idem:

O *Proceres* quorum; prudentia rebus agendis.

Egregios virtute viros regit, armatq; belli.

Dulceq; pacis opus, pacem cum fata ministrant;

Rebus operum orantum lapsis miserescite mites;

Victorisq; piis è nostri, o flectite votis

Nomine *Regem* ambobusque Duces, ut desinat horum

Exercere licet justam gravis impetus iram.

Concedant de jure suo, pietatis amorem;

*Aqua mens illis non est aliena, sequantur,
Funditus ut victam parcant excindere gentem,
Qua culpam proferitur, & haud juga ferre recusat,
Dura dat illa licet, modo vitam iratus ademptam
Sanguineo nolit captivis vulnere victor.
Libertatis amor se suavit inane tuendi
Adverso studium, & miscendi robore pugnam.
Se voluisse manu patriam servare potenti
Non negat, adsertam tot avorum viribus annos,
Posse videbatur gens, se quia posse volebat,
Unde furor vanam sibi movit inutilis iram,
Detrectasse potest pia quæ Duce vincula legum,
Quas autore Deo dabat huic sancita potestas,
Cui serò parère juvat, veniamque precari
Victores, pietas quos vincat amore vicissim
Parcendis, quibus est alias spes nulla salutis,
Ipsa, misera quibus bella fortuna pepercit.
Cade sat exhaustum pœnæ est, non ergo salutem
His adimant, humili veniam qui mente precantur.
Ac servare fidem, æterno se fœdere spondent
Velle magistratum nec non pietate vereri.
At patria hæredes se jure precantur avito
Esse sinant, quorum imperio nunc cedere mens est.
Victores moveat diris fors plena querelis
Feminea turbæ, quam nemo tueretur inermem,
Et matronarum lachrymæ, quibus arma maritos
Eripuere suos, miseræque, querela juventæ,
Dulcibus hunc luctu qua patribus orba laborat.
Hæc Legatus ait, vocemque silentia claudunt.*

*Rex amboq, Duces ubi gesta negotia discunt
Præsidio, quibus hæc obeunda dedere, virorum,
Et qua lege parer lapsam instaurare salutem,
Quove modo instituat pacem servare caducam
Incola Dittmariz studio ante rebellis inani:
Conditione parant pacem spondere petitam.
Mandant ego recens decreta notare tabellis
Mox consulta, ferant cupidis responsa colonis
Ut reduces hæc Legati, quos ore severo
Ante monent, sociam doceant hæc omnia gentem
Acta, moramque teri impediunt consulta sequendo
Ut quas suscipiat gens leges, qualque recuset,
Perspicuis inatura notis responsa loquantur.
Cumque sequente poli medium sol luce pererret,
Idem adsint decreta, voluntatemque relatum
Gentis ab exitio cupidæ servare salutem,
Urgentur monitu Regisque Ducumque severo.
Utque remetiri tuti sub regia possint
Castra viam, Rex his comitatum spondet equestre
Tutor ut ipse viros redeuntis muniat armis.
Qui quoniam non esse diem, noctemque sat unam
Ad res consilio prudente queruntur agendas:
Intervalla moras urgentis temporis orant,
Quo durante dies Saturni proxima surgat.
Reges eam atque Ducum poscentibus annuit ultro
Gratiam rem, pietatis erat quia cedere votis.
Interea belli rabies saturata quiescit,
Nec velut ante viris datur exercere rapinas,
Quin abolere vetant edicta severa relictas
Defensore casus sparsis fugiente favillas.
Nec, quod idem non norma probat præscripta se-
Rite datas prædas, audendi impune potestas (quædi
Nam violare metu haud qui pœnæ edicta verentur,
Hos vindicta modo nullo evitabilis urget.
Sic quidam ædis ad alta sacra, cum tecta favillas
Jactassent, ut edax vis igne cremaret eandem,*

*Digna secuta, nefas authores pœna peremit,
Regis, & ira Ducum capite hos quam justa poposcit
Edocet historiam dignam nos fama notatu,
Hoc iterum non vana loco, memor accipe talem:
Regis adisse frequens tentoria fertur ovantis
Turba sacerdotum grege concomitante penatum,
Seque suamque domuni fidei victoris inermem
Commendasse, solent veniam quo more precari,
Qui prece captivam vitam servare laborant.
Hic iterum egregiam laudem tulit inclita virtus
Regis, honore mori cui nescia fama manebit,
Donec in orbe dies alterna nocte resurgat
Rebus opem orantes miseros, vitæque salutem
Corde sacerdotes pavido, spe mitior heros
Excipit & pœnæ hortatur formido quiescat,
Se fore ceu sperent adsertam autore salutem.
Moxque manu prensis placidi dat signa favoris;
Et melius sperare jubet, pavidosque serenat
Alloquio miti curas, trepidumque stuporem;
Se tutore monens secludere mente timores.
Et jubet assurgant (quia fusi more petentum
Hi veniam fuerant) & opem prædimitit amicam.
Deinde viro commendat, obit qui sacra docendi
Præco vicem in castris oracula seque aliosque;
Ac jubet hos secum potuque ciboque potiri
Ipse sinat, studioque viris soletur amico
Fortunæ præsentis onus, nec ferre gravetur
Promptus opem officio fidum testante favorem;
Quem declaret amanter eos pietate juvandi,
Quos cum prole labor, cum conjugis, cumque pe-*

*natum
Cætu durus agat, pia nî prodesse voluntas
His jubeat, nisi vincat amor clementer agendi;
Anxia desertos urgere pericula possent.
Hoc virtutis erat, virtus quæ jure vocatur,
Quæ notat Heroem, & generosæ mentis imago est;
Velle sacerdotes salvos odio undique vulgi
Expositos, nec non invisos Martis iniqui
Perpetuo famulis, pietas quos nulla coercescit,
Talis Alexander, quem Magnus in ævo vocari
Promeruit virtus; humano excepit ludium
Ore sacerdotem, Solyman cum cingeret urbem
Obsidione Tyrum postquam domuisse rebellem
Fertur & ingenti vi juba prætere
Perguna, sponte sua Civēs nî credere vellent,
Exquare solò, murosque, domosque, superbas;
Obrui huic tulerat vestigia forte sacerdos;
Cumque ipso pietate graves, & honore senectæ
Augustæ hac ex urbe viri exoratus ut iram
Rex bonorum exueret precibus, pacemque petitam
Annueret poterat vis quamvis ulla tueri.
Ex habitu Amathius sacro ergo agnovit ut Heros
Vatein, se subito demilit equo ocyus alto
In genua ante virum procumbens; remque spondit
Sponte sua optatam, pacemque piæ annuit ultro.
Laudat Alexandrum memo hæc ob facta vetustas
Jure, potens orbem totum cui dextra subegit.
Te memor ergo decet laudæ quoque fama per ævum
Rex Friderice, pari tua quas operosa meretur
Exemplo pietas divino concito motu.*

*Horrendum dictu divina præco salutis
Retulit historiam, oppiduli cui Civibus Heidæ
Ortam tradiderat doctrinam semine cæli,
Quique sacerdotes alios comitatus eodem
Iyerat oratum huc donandum t. impore pacem.*

Ille viri audirent alii cum dira relatu,
 Aula feræ exposuit stygium testata furorem
 Gentis, it ante alias quæ crimine nota per orbem;
 Et patriam sedem cui Ditmaris ora ministrat.
 Principio belli primam quam cœpit ahenam
 Hoste autore procul sparsam per inania glandem
 Tormento stygiis exercitus incola monstros
 Ditmariz (horrendum dictu) illam more sacri
 Postulat, ac mergi sub aquas, quo membra sacerdos
 Parva quis infantum, divino animæ unda lavacro
 Abluat ut sordes natas ab origine, tingit.
 Verum immane nefas qui primus obire sacerdos
 Poscitur, causa gravi pius impia voce retundit,
 Mensquere tantæ huic concussa cohorret abusu,
 Sed rabiem vulgi, frustra cohibere laborat.
 Increpitans, dignumque nefas hoc damnat averno.
 Sustinet hoc agitans quin dita pericula vitæ,
 Cæde necem cui gens accensa furore minatur.
 Jure rei horrendæ auditu quæ passâ repulsam
 Sollicitare minax alium non ante quiescit
 Ore sacerdotem, fore se quam spondeat ultro
 Authorem ipse rei execrandæ, turpis adegit
 Quem patrare nefas timor, aut furor ausa juvandi;
 Paret, & in trini lactatas nocturne lymphas
 Numinis ipse super massam ter fundit alienam;
 O scelus esse potest quo non immanius ullum,
 Quid non impietas obseffa furoribus audet?

Retulit hoc etiam (quem diximus ante docendo
 Oppiduli Cives Heide informasse) sacerdos:
 Cum primum orta lues belli est, toxisse colonos;
 Inque pares numero tres se sociasse catervas;
 Ac *Magica artis animum* mediam statuisse magistrâ;
 Ad fontes revocare suos quæ flumina novit;
 Molirique leves ventos; iterumque morari,
 Quas docet stygius dæmon, hæc calluit artes:
 Quæ magicis verbis inhiantes ore rogavit
 Incantante viros, Christi num quilibet horum;
 Quo doceat, matrem dignetur honore Mariam;
 Et famulum huic sese ferat æqua mente vocari
 Esse, sonat vox una virum, mox improba Circe
 Ergo refert benedicturæ magico impia gestu
 Murmura, datque notas, stygiâ quibus exhibet artē,
 Et malam cantando prohibere futura videtur;
 Heu sævis fuerant hæc digna piacula pœnis;
 Tartarei execranda Deo res dæmonis artes
 Posthabita implorare, manet quam pœna perennis

Præterea Verbi Divini retulit idem
 Præco, sub auspicio belli solum arva secantem
 Esse dolo *captum juvenem, cui corpore scæto*
Ventriculum, tribuit cui vim natura coquendi;
 Eripuit lignoque inversum adfixit acuto
 Incola Ditmariz Turcis immanior ipsis.
 Exemplum attonitos hostes crudele moneret
 Supplicii esse pari pœnas sibi lege futuras;
 Inferior virtus si palmam amiserit horum.

Qua Tilebrugga jacet lotus agger, cinctus, &
 Vimine fixa cacuminibus teres arbores altæ (undis
 Cernitur, hac agitatur sua cum procul agmina victor;
 Virga, velut tottem quæ præbet euntibus æstu
 Humanam dejecta viris ex arbore linguam.

Horum cum scelerum pia castigaret amorem
 Turba virum, qui sacra docent præcula vates;
 Deque Magistratu legum custode monerent;
 Ordine cœlesti dominandi hunc jura tueri,
 Ergo Deo bellum vanis inferre videri
 Viribus hos, odio quibus est sancita potestas:

Incautum ore pios monitus fudere severo;
 Crevit ad hos demens quando petulantia mortum;
 Ac sævire mihi gens cæca furore sequendi
 Omne nefas cœpit, moremque relinquere suasit
 Hortandi, imperio ut dominantum obnoxia cederet;
 Si trahat hos canam tangedi cura senectam;
 Ante dicam triste nec morte perire laborent.

Sulphurei interea succensi fomite nitri
 Dissectasse domum vis flammæ dicitur *Hammans*;
 Estque æquata solo aerei aggeris ardua moles.
 Sic *Tilebrugga* illo tunc propugnacula casu;
 Atque *Hemmingstadia* vastam sunt passa ruinam,
 Lux Veneris nomen sortita regentis amores
 Orta recens fuerat, *Comiti* agmine cinctus equestris
 Rex abire castris, *Albersdorphaque* propinquat
 Villæ, *Izebo* inde, ubi matrem fama morari
 Reginam, gnatum quæ languet amore videndi
 Victorem, partos huic gratandique triumphos;
 Deque suis coram quibusdam rebus agendi.
 Rex tamen ante, parat quam castris ire relicto;
 Omne geri vigilanter opus jubet ore severo,
 Hortaturque viros, belli qui frenâ gubernant;
 Datque potestatem plenam res quæque sequendi;
 Quas non impediatur ratio prudenter agendi.
 Fœdus inire datur, seu bella movere vicissim.
 Copia, conditio nisi non subeunda repugnet
 Militiæ summo curas hæc iussa facit, ut

Præfecto, (dici *Joannem* nomine noris)
 Atque viro egregio virtute, domusque paternæ
 Nobilitate, suos titulos tui laudibus auget;
 Et decus addit, ab interitu quod vindicat expertis
 Gloria mortis, abire cum vita soluta sub umbras;
 Discimus *Henricum* huic, cognomine utrumque
 vocari

Ranzâon, & consanguineam his clarescere stirpem;
 Nec non tanta viro commissa negotia sunt hæc;
 Huic cognomen honos *Alesfeld* stirpis avitæ
 Adserit, at proprio *Bertran* hunc nomine ducunt;
 Cui ceu nobilitas decus ingens promittit avorum,
 Sic parit huic celebrem virtus exercita famam;
 Quem generosa virum fortem natura creavit,
 Quod probat exemplis, laudem quibus edit amore;
 Non nisi virtuti quas deditus occupat hæres.

Extulit brta diem roseis aurora quadrigis;
 Quam Rex, quamq; Duces statuere redire sequendi
 Spes inito subigit redimendam fœdere pacem
 Missos ante viros a gente volente tueri
 Deditione; petant quam sæva pericula, vitam;
 Quos ad castra simul redeuntes indice discit
 Rex certo, his equitum subito obvia turma jubetur
 Ire, tegat quæ præsidio, vimque arceat omnem;
 Quod tuti subeunt hi castra, docentque vicissim
 Gentis adhuc pacem responsa petentis amicam
 Conditione; valere sinat si victor eandem.

Postera lux emensa suas dum labitur horas
 Ergo, geri incipiunt de pace negotia fausto
 Auspicio, orta dies felix quæ tertia finit
 Quo demum aëgultæ nascens concordia sanctit
 Pacisque utriusque novas immoto fœdere leges;
 Et cuncti agricolæ sub castra venire jubentur,
 Quos fuga, deditio, quos belli a peste redemit;
 E quorum numero jam millia quatuor armis
 Apti forsitan erant, imbellis cætera pubes;
 Horum quisque manu nudatam cortice virgam
 Victi more gerit, victrix cui dextra pepercit.

Et tormenta decem liquefacto ex ære caminis,
Fusa vehi curant una, quæ sola superlunt.
Cætera victor habet jam tum, cui sponte volentes
Hæc etiam tradunt, redimant hoc nomine pacem.
Ac poscunt humiles veniam, abjurantque futurum,
Ut violare nobis sancita furoribus ausint
Fœdera, ferre magistratus aut jura reculent.
Subjectam imperio deceant quæ munia gentem,
Hæc se velle fidem dant lege subire perenni,
Quam sacramento non confirmare reculent.

Exitus hic belli, gentem hæc fortuna fatigat,
Ditmariæ dominam quæ se jactare tot annos
Ingenti potuit fastu, quem pœna poposcit
Supplicium orta Deo longum frenante furorem,
Quo vicis impune diu servivit, & iram
Illius impietas secuta putavit inanem,
Jure dedit tales pœnas Ditmarsa Tyrannis,
Quam multis exemplis modis viguisse fatentur,
Quæ memor historiis antiquior addidit ætas,
Sustulit hæc quondam gens clarum laude *De donem*,
Sic *Etelcerum*, ambos comites ex stirpe parentum,
Selicet imperio subjectam nosset eorum,
Est dominis inferre manus tamén aula cruentas.

Hac autore subit sic *Marchio* triste *Rudolphus*
Exitum, antiquo tenuit qui jura sub ævo
Ditmariæ rector, cui nomen gnarus eodem
Tum vivebat, is ante diem sublatus adivit
Cæde pari mortem, cui nupta fuisse *virago*
Dicitur (hanc meminit *Walburgam* fama vocari)
Impia cum lacero huic naso gens abscidit aures,
Ac fluvii manantis aquis abjecit in undas,
Nomen adhuc hodie à gestis cui rebus inhæret,
Quo dolor, hæc quem sustinuit matrona, notatur.

Ditmariam historiæ claros testantur avorum
Nobilitate viros præscis habitasse sub annis,
Incola paulatim quos sustulit efferus armis,
Quos à morte minus fuga tempestitiva redemit.

Gens hæc *Herrvigo* juga cum victore subiret.
(Hoc qui summus erat *Bremensis Episcopus* ævo)
Magnam ipso multam coram exactore sponndit,
Propositasque fidem leges mentita recepit,
Quam servare nihil jam pace potita laborat.
Audendi huic absente redit domitore voluntas,
More suo petulans nec desinit esse, *tuendi*
Sacramenta gerit gens nullam perfida curam,

Cui *Comiti Holsatiæ Rex Waldemar* *Adolpho*
(Patria gens illo numerat quem nomine quartum)
Rex, quo Danorum tutore potenti crevit,
Conseruisse manus *Rensburgam* dicitur urbem
Inter, *Bornheidamq;*, tulit quarum utraque laudem
Gestis antiquo præclaram rebus in ævo:
Ditmarsi Regem armorum surgente tumultu
Agricolæ Dominum conflictu Martis in ipso
Deferuisse suum, jamque hostes transfuga juyit
Rusticus, exercent hinc sæva pericula Regem,
Cum gnato quæ vix elabens obvia vitat.

Gens etiam Holsatiam quondam exercere rapinis
Ditmariæ ausa, viros huc auctos robore mittit,
Exspolient ut opum indefensas munere villas.
Quam *Nicolaus* ubi comes accipit *Holsata* famæ
Rem rumore, decem ter, alit quos aula, ministros
Concitare Equitum numero facisque pericli
Ocyus armari triginta curat in hostem,
Et ciet agricolas, habitant qui rure propinquo.

Tali præsidio raptos pone fatigat,
Viq; viros amplam prædam remoratur agentes,

Adfuit è quorum grege corpore pene gigantem
Æquans unus, erant cui duris invia ferri
Ictibus arma, manu is Comitem pugnace petebat
Ante alios frustra, caput huic quia dicitur *Heros*
Dissecuisse suum, ferroque hausisse cerebrum
Inque fugam parvo vastos vertisse cyclopos
Auxilio ipsa *Dei virtutem gratia juyit*,

Sic *Dux Holsatiæ* cum bella *Gerhardus* ob æquam
Sulciperet causam, velletque domare ferocem
Ditmariam, sed successum fortuna negaret,
Illius auxilio dignata juvaret & hostes:
Hos sua victores adeo ira furoribus egit,
Omnibus eriperent capitis ut vulnere vitam.
Et redemi precio non ulla cadavera ferrent,
Condere nec sinerent exanguia corpora tumbis,
Ore sed absumi paterentur edace ferarum,
Impetrat exuvias Ducis ampla pecunia tantum
Componi tumulto, paucorumque insuper urnis
Membra virum, *Auratos Equites* quos fama recēset
Quam sic historiam canit ævo fama vetusto
Evenisse: Duces cum sæva pericula passim
Holsatiæ urgerent, adversa sortis adegit
Hunc ratio tentare fugam, atque recedere terris
Is cum sorte viam pueros, qui spicula gestant,
Ante remetiiri se pone sequente juberet,
Inque vicem audito his clamore putaret oriri
Rixas, fertur equo caput alite nudus ad ipsos
Nec nisi inermis adest, modo ferratam altera nulla
Fert manus instrumentum, usu quod novit arator
Imminet, ut dirimat rixantum verberare lites.
Solutus, & errorem sero mutare laborat.

Venit ut huc, pueris exorta pericula vidit,
Vim quibus extremam simul obrutus ipse subivit
Circumfusa virum, insidias qui fraude struebant,
Turba suum ense secat caput huic, puerosque trucidat.

Ergo jacente fugam duce dum necis agmina tentans
Sanguineo horrendam patiuntur funere stragem
Auratos Equites bis sex adversa peremit
Cum Duce vis clarosque facit quos stirpis origo
Nobilitate *Virostercentum* cætera pubes,
Quæ cecidit, numero exponi vix posse putatur.

Ditmariæ cum *Cæsar* opum æqua tributa Colonos
Jure *Sigisfrundus* Romano posceret olim,
Impii ipse sui hos norat quod lege teneri:
Ula viri (*Bramiam* qui rexit *Episcopus* urbem,
Cuique *Glamersdorpho* dederat cognomen origo)
Gens ope, cui reditus immota jure sponndit,
Cæsarum elu lens à censu libera legem.
Nulla *Glamersdorphi* meritis sed gratia venit,
Quo libertatem sua tum tutela patrono
Ditmariæ texisset, opum promissa suarum
Fœdere gens inito non ulla tributa pependit.

Holsatiæ *Comites* facti cum fratre *Gerhardus*
Joannes vi barbariem frenare parabant
Ditmariæ quondam, & dittonis avita tueri
Jura suæ, unde *Ducum bis sex* junxere potentum
Auxilia, & socios ipsos habuere laboris.
Fortunæque Duces, quæ *Martia* prælia juyit
Principio pugæ, victores mille trucidant,
Et septingentos immani strage colonos.
Robore deinde prior gens facta, necesseque suorum
Ultra furore trahit vires in prælia tanto,
Mactandi rabies victos excedat ut omnem
Ita modum atque Duces bis sex certamine fundant,
Quisque sequebatur Patre quorum Principe stirpe

Et duo cæde virum potiores millia vincant,
Ac nulli parcant, fuga quem non eripit, armis,
Tantum sanguineos juvat exercere colonos
Sævitiâ, nemo quam Turca, Getesve probabit.

Sic cum Danorum gens Regem exercita bello
Ante alias, & sævitia notissima gentes.
Vicit *Johannem*, diramque exercitus ingens
Sustinuit stragem, haud qua majorem edidit armis,
Sævo virum vis antè, quibus sedem ora ministrat
Ditmaris, horrendam auditu vim discimus horum.
Quam tunc invictos furor exercere subegit.
Tres emensa fugax est dum mora temporis horas;
Cæde dedit victrix tantam violentia stragem
Comprendi numero ut vix densa cadavera possent;
Quæ, cum fine furor pugne subeunte quievit,
Exuvii spolians penitus nudata reliquit
Impius, humanoque carens ibi pectore victor.
Millia fert aliquot peditum obruta fama sepulcris.
At quos nobilitas illustres stirpis avitæ
Reddiderat, seu quos equites sua signa docebant
Esse, sepulturam gens æta furore negabat,
Ut canibus, ferisque cibi solatia ferrent.

Præterea insignem Ditmarsæ immanibus ausis
Historiam gentis non vano teste docemur.
Instauratorem lapsa has venisse sub oras
Tempore fama virum fert religionis eodem.
Quem vocat hæc eadem *Henricum* cognomine

Sudphem,

Hunc posita furiis gens exagitata cremari
Igne pyræ voluit, sed quæ potuisse negatur
Succendi; ausa Deo monitore cruenta relinquit.
At gens prodigio ad pietatem nescia flecti
Cæde trucidat, edax quem perdere flamma recusât.
Impositum *scala* lacerat, vincumque catenis;
Ac diris adigit tormentis linquere vitam.
Tantum scelorum quo judice digna negatur
Colluvies pœnis, quibus est oppressa, piari?

Nunc *portenta* juvat non hanc mentita futuram
Ditmarsæ cladem indigenis exponere versu.
Fama refert *diro visam* ante pericula *stellæ*
Crime, diès aliquot superas arsisse per auras,
Et cum jam legerent ad bella gerenda coloni
Fortes sorte viros, cœtuque frequente toirent,
Et pullata locum hos campana vocaret in unum;
Perspicuo *vocem sonus* omine reddidit, *Eheu*.

Præterea gentem vis quo pœnæ obruit anno;
Æquoreas mutata vetat natura refundi
Mere suo refluas nec ut ante regurgitat undas;
Destituitque cavas undanti flumine fossas;
In totam derivat aquas quarum alveus oram
Ditmarsæ, unda rigat campos; piscesque ministrat.
Oppidulum hæc regione jacet; vocat incola *Lundam*;

Foras ubi glacies concreta cruore ruborem
Haud secus est imitata, virum ac si mille colorem
Corpora sanguineum staguis mæta dedissent:
In dirum liquidæ naturæ redacta cruorem
Fertur aquæ nocui passim ante pericula belli.

Vim tempestatum quoque tantam æstate laborem
Præcedenti hunc æthereos movisse fragores;
Læto flumineos horum ut violentia pisces
Sæva daret, quos extincto passim litida veliebat

Urbis opes æquans ubi villa domosque superbas
Heida jacet, diro sunt visa frequenter hiatu
Sese aperire faces lpargenti *chasmata* cœlo;
Qualibus haud alias rumpi gens æthera vidit

Tom. III.

Adversas acies quoque visa cedere per auras
Spectra virum horrendo pugnas imitata tumultu,
Ætheræamque plagam stipare, micantibus armis.
Haud mentita gravem sunt hæc miracula pœnam;
Exitus ostentis quam respondisse fatetur,
Quæ licet arguerent vastam impendere ruinam,
Cæca subesse tamen gens omen inane negabat,
Quæ quo sæpe modo victos exercuit hostes,
Nunc experta parem pœnam mœrore laborat
Serò, quosque sui tutores antè putabat,
Amisisse viros se luctu mœret inani.

CORONATIONIS INCLYTÆ D. FRIDERICI II. REGIS DANICI HISTORIA.

Nunc quæ gesta, canam, postquam victoria finē
Impoluit bello: optatam cum nacta quietem
Arma forent, peditum legio dimissa sub oras
Diverfas iter omnis inivit, Rex eligit horum
E numero ante viros tamen, ac stipendia spondet
Æquæ, sui caput imperii quos mittit ad urbem;
Ipse simul quam præsidio stipatus equestri
Reposcente petit, meritos quæ spondet honores;
Dania quos reduci virtutum præmia deber;
Auræ quæ parat huic insignia tradere regni;
Jure potest duplici quæ nunc ambire videri, (barit
Quod patris illa petat vice, quodque suam ante pro-
Virtutem egregio facto, hæc quam posceret hæres.
Mater ut in reditu gnati exultare videtur,
Quem foris arma sequi patriæ pro laude tenebat,
Quemque redire gravem spoliis, & honore docetur:
Excipit haud alio reducem te Dania plausu
(*Rex FRIDERICE* recens partos gratata tri-
umphos;

Teque velut gnatum lætis amplectitur ulnis.
Urbs te compositis redeuntem exceperat armis
Haphnia nuper ovans tecum tua regia sedes:
Te desiderio genitrix Regina videndi
Ornandum imperii augustis insignibus, urbem
Curru advecta subit, turmamque adducit equestrem;
Ac minime innuptas secum cum fratre sorores,
Matris ut addat honore decus præsentis Gnato.
Dulce videre comis imponi cuius ad aram
Insignem gemmis erat huic, auroque coronam;
Cum qua Majestas datur illo regia ritu.

Advenit huc cum Germano *Dux* fortis *Adolphus*,
Joannes, Equitatu instructus uterque superbo,
Hollatiæ ambo Duces, & clari laudibus ambo;
Quas parithis virtus, & avitæ stirpis origo,
Jure tibi hos patruos Rex illustrissime jactas.
Ut tribus est eadem stirps, sic eadem inclyta virtus.

Laude simul formæ præstans, ac flore juventæ
Haphniacæ *Comes Oldenburgicus* ire sub arcem
Ductus amore tui haud Eques patrio orbe grava-
Ut Majestatem laudem augeat ipsa tuarum. (tur;

Huc *Lubeca* lauos urbs (qua nec clarior armis
Altera, nec merces mutandi nomine) mittit,
Gratandi studium ut donis declararet honorem,
Legatos, nec non etiam urbs *Hamburgica* vetustis
Historiis, gestisque recens celeberrima rebus;
Dat sua cui rerum varias opulentia gazas;
Magnifico donasse potest hinc munere Regem;
Quo testata fide in est in eum, fidosque favores.
Illa viris regitur, quorum artem industria callet:
Res prudentet agendi, occasio si qua laborem

f. 3

Objicit,

Obicit; hi facili mox consilio obvia sedant
 Damna, salus viget his bene publica fulta columnis:

Dantiscō una ex urbe graves ætate senatus;
 Ac virtute viros legat venerandus ad urbem
 Daniaci caput orbis, ut hi Regi aurea portent
 Don simulque alias res, quas opulencia mittit,
 Urbibus his quam præcipue fortuna ministrat,
 Quam legati cum Balthica stagna secarent
 Una navigiis, penetrentque per æquora Regem,
 Dantiscani ortis, Lubecensisque procellis,
 Quos Argo velit una, maris patiuntur acerbum
 Vim motam vento, quæ navem illidit arcis
 Unde nisi puppi mox junctâ carina periclis
 Ereptos tumidas transmitteret æquoris undas:
 Nemo virum hac esset rabie eluctatus aquarum,
 Quam meteste gravem movisse pericula credas,
 Sustinui hoc qui momento maris ipse furorem,
 Naufragique tuli funestum pene laborem.
 Equoream rabiem tempestas tanta ciebat.

Gratia Teutonicas alias etiam impulit urbes
 Mittere, testandi studio FRIDERICE favorem
 Rex tibi quem tali ratione probare volebant:

Nobilitate domus etiam quos splendor ævitæ,
 Ornât & insignes titulis; & honore parentum
 Reddit in urbe frequens est turba coacta virorum;
 Quæ caput est regni, atq; à mercibus *Haphnia* fertur

Ensser Imperii Romani Augustus ab oris
Saxonia Elector pariter per longa viarum
 Ornandi studio assinem non ire gravatur
 Intervalla, morisque periculo credere vitam
 Qui comites septingentos adducit; & *Annâ*
 Nuptam, quæ virtute potest generosa probari;
 Huic pietas mori decus omne magistra gubernat;
 Affinemque volunt Magnam quem fata vocari,
 Adferet invictâ divinam pectore laudem:
 Nec non illustres alios habet ipse viarum
 Nobilitate viros comites terraque marique;
 Quorum unus omne viæ dulcis præsentia lenit.
 Huic *Comes* ut juvenis, quo vix præstantior alter
 Laude decus formæ sequitur, quique inclytus hæres
 Clara *Domus Schvvaritzburgiaca* primordia ducit;
 Utque genus titulis illustre ministrat avorum;
 Stirpis origo, patrem sic huic æquare cupido
 Est virtute, viri excellens Sapia rebus
 Cujus opem patriæ; mansit dum vita, ferebat.

Huic etiam laudum studiis exercita virtus
 Addere Germani Guntheri calcar honesto
 Exemplo acere potest, qui nati major, & annis
 Martia bella sequi juvenilibus ausus; honorem
 Sæpe tulit, pugnam Hæctoreo dum more subivit.
 Ac virtute prior non rara pericula vicit
 Ob quam *Quinte* tibi viventi *Carole Caesar*
 Carus erat, Gnato nunc dilectissimus idem
 Quo Domino armipotens Hispania jure superbit:

Præterea fortes adeunt tecum inclyte Danos
 Dux Auguste duo *Comites*, quorum alter *alumnus*
Eisenburgiaca claræ se stirpis avorum
 Nominibus, sed *Barbiaca* se vindicat alter
 Hæredem, antiquo domus utraq; durat ab ævo
 Quorum huic *Birghardus*, *Wolfgangus* nomen at illi
 Urbis ubi alta viæ superato huc usque labore est
 Tecta subire datum, ventorum causa morari
 Forte jubet, nautis tempestas apta negatur.
 Ac mare sulcandi quam primum occasio surgit
 Est mora nulla, tuos proceres tibi jungis ituro
 Per mare navigiis, nuptamq; eadem accipit *Antiam*

Prora, locatque simul de turba pedissequa transstris.
 Pars Equitum urbe manent domini expeflare morando

Jussa sui reditum, superat pars una carinis
 Vecta sequens te trajectu brevior sed undas,
 Sex emetiri quem non rudis artis ad horas
 Nauta potest, vivet aura ratei modo lenis cuntem;
 At tu quanta patent hinc Balthica stagna sub arcem
 Haphniacæ mare trajicere ausus es inclyte Princeps
 Nil noctem; binasque dies nisi pontus, & aer
 Te vidit, proceresque tuos, sociamque jugalem,
 Virgineumque gregem haud assuetam nare carinis.

Tempus erat, revocant quos fera crepuscula nocte
 Una maris timidas emensa citatior undas
 Cymba viros reponit, eorum voce repente
 Rex te navigio vectum, caramque sororem
 Affectare viam huc *Magno* cum fratre docetur:
 Ergo dapes sibi tum quas regia cœna ministrat,
 Hospitibusque viris, surgens, mora nulla; relinquit;

Nil expectatum momento lætior isto
 (Moliri huic quem rumor iter terrestris docebat)
 Excipere affinem arcis ac ardua tecta superbo
 More suo instituit, procerumque coire coronam
 Huc jubet adventum felicem Auguste preceatur
 Hæc tibi pompa; decus grave quæ splendore sequatur

Spectandi desiderio genus omne virorum
Cogitur, huic tanto numero, ut vestigia stantum
 Pene negat plantis; & vix densum area turbam
 Hanc capiat, quæ lata jacent portum inter, & arcem
 Ad quam tu in tua te proceresque exponeret Argo
 Vecta tuos, dulcem & cum virgineo gregem nuptam
 Ac *Rex* amplexu te, dilectamque sororem
 Exciperet, comitumque Augustam more coronam
 Conveniente, decusque chori haud insuave puellas;
 Forma præstantes, & nobilitate parentum;
 Incipit horrendo procul aura tonare tumultu
 Dirum tormentis quem sparsa tonitrua vibrant,
 Quæ clangore potest imitari stridor, ahenis

Æthereo qualem tempestas ora fragorem
 Excitat, irati sævo cum concutit orbem
 Fulmina dextra Jovis, collucet & insignibus æther:
 Ænea sic sonitu diro diverberat autam

Machina, quo cælum, & tellus concussa tremiscunt.
 Quæ locus arcis habet; quæ plurima terreus agger
 Urbis & in portu vicino regia classis.
 Sulphureas massas passim, innumerumque fragorem
 Nunc spargunt tormenta; poli quo pene ruinam
 Formidant, quorum sonus ingens occupat aures.

Tam vero *Fortuna* suas (sic nomine dicunt)

Adventum gratata velut tibi Dædala navis

Dux generole ciet vires, imitata fragorem,

Qualem tempestas luctanti vibrat olympo,

Cum tonat æthereas quatienti fulmine nubes.

Arcem mole refert, ac malos turribus altis

Æquat, & artis opus mirandæ est nobile puppis.

Sulphureus vasto jacit hæc tum tui bine glandes

Omni parte, facesque vomit, tonitruque resultat.

Nec non *Mercurius* vim nomine clarior Argo

Omnem experta suam tonat una; unaq; coruscat,

Ei quatit ingenti terramque, undamque tumultu,

Attonita exercent quo monstra marina pavorem.

Sic cessare vetat vastam impetus *Hæctoris* navem

Ante, globis quàm cuncta suis tormenta sub auram

Exonerare potest, alix sic ordine cunctæ

Ejectare globos certatim, ignesque laborant,

Instructæ quæ stant ad prælia nautica puppes.

Sic *Venus* una, *Canis* sic nigra vocata fragorem
Una juvat, sociæ quem vibrant undique naves.
Ut cum tempestas oriens insurgit Olympo
Nocte, facesque volant, ac sparsa tonitrua strident:
Sic maris unda tremit, nimio sic terra tumultu,
Aura sub exortam noctem sic luce coruscat,
Vespertina dabat quia tunc caligo tenebras.

Interea latus dum paulatim imminet horis
Festa dies regni capiti *Friderice* coronam
Impositura tuo, tanti illustrissima proles
Patris, & Imperii tanti successor, & hæres:
Spargit odoratos tectorum in limine flores.
Inque domorum unâ penetralibus, inque plateis
Incola, & arboreas suta figit ad ostia frondes,
Quæque negat rerum non ornamenta supellex,
Promittit, & ad festam sua præparat omnia lucem,
Strata viarum etiam purgantur, & induit urbem
Lata novo facies cultu, quo singula rident
Tecta. Fori pariter, recta unde platea sub arcem
Ducit, & ad portum, tabulis circum area claudi
Incipit, & lapidum substrato cedere fimo
Durities, ne, si socio concurrat in armis
Alter Eques, dorsoque excussus inane caballi
Robur agi doceat, discrimine vita laboret.

Strata fori alterius paries quoque lignæ ambit,
Et duros silices emollit arena, vocari
Tectum fore urbe Vetus solet, huic sua lata patescit
Area, planiciem quæ præbet equestribus aptam
Hæc exercitiis, quæ tunc pompa volebat
Institui, ritu Rex solenni unctus ad Aram
Esset ubi impositæ defunctus honore Coronæ.
Hic tabulis exstructa domus dat aperta fenestras
Illa parte, fori regis cui tota patescit,
Ut procerum excipiat domus hæc dum sede coronæ.
Matronasque decus pompæ, floremque puellas,
Dum duo concurrent Equitum, & duo comminus
hæstis.

Ac tandem omne graves pugnas imitabitur agmen.
Stat lapide exstructum coctus haud ignobile *Tem-*
Vastæ molis opus, cui maxima turris in auras (*plu*;
Surgit, apex fulcire potest cœlia astra putari,
Virginis à divæ cives quod nomine dicunt.
Ornamentorum hanc tunc copia discolor ædem
Instruit, & sacrum locus induit omnis honorem.
Sic ornatus obit solennem debitus aram,
Ad quam tota *rubro substernitur area panno*,
Dives opum regio, nec non pecudum *Anglia* quæc
Mittit ad externas haud parvo renore gentes.
Pannum vela tegunt villosis serica filis,
Est quorum roseum species imitata colorem.
Hic ubi *Sella* locum solii sortita figuram
Occupat, & positi partem auro in ligne supremam
Scabelli pulvinar obit, cui, versus ad aram
Innitatur utroque genu Rex, si qua requirat
Causa preces fundi, atque Deum per vota vocari,
Annuat ut cœptis vires, sortemque secundam.

Sic quo juncta sacra *Templi area clauditur* aræ
Velluti paries *rubro* incipit undique panno,
Anglia diversas regio quem mittit in oras
Exhibet ornatu sedes pars una superbo,
Quæ velamen obit regale colore rubenti
Ex panno factum, arboreo depexa ministrant
Seribus cois de rano vellera qualem.

E regione pari, nisi quod diversa coloris
Est species, sedem velatam purpurea panno
Ornat, ut hac præstans *Regina* Virago locetur
Cum *Natavi*, adhuc pullo quas luctus amictu

Uti cogit, ali potuit qui morte parentis,
Nuper ad ætheream sedem quem fata vocarant.

Fulta simul *Templi* pendent *tabulata* columnis,
Quæ dent nobilibus matronis, quæque puellis
Apta locum, unde queant spectacula sancta notari.

Post cultum tabulis etiam quasi cœna fit aram,
In qua Rex posito vestes commutet amictu,
Hoc fieri ratio cum poscat, idemque Sacerdos.

Facta virum gratis mulcere sonoris aures
Organa non etiam sua defuncti Musica templo.

Orta dies labente dabat vicesima lucem
Mense (reservat ab Augusto qui Casare nomen,
Cousulis hoc clarum cui Roma dicavit honorem
Mense, inimicamque Egyptum virtute subegit)
Horamque octavam gnomon instare notabat:

Pulsata complent festivis plausibus urbem
Campanæ, sanctæque inducunt lucis honorem,
Teque vocant ad opus celebri venerabile ritu
Rex *Friderice*, sacra ut te sistas ædis ad aram,
Imperiique petas solenni more Coronam.

Sollicitum toto triduo te fama fatetur
Expavisse, rei si quando subivit Imago
Tantæ animum, unde patet generosæ mentis acumen,
Non temere aggreditur rem magnam provida virtus,
Præstantemq, virum prudens timor arguit olim.

Haud mora, solennem templi sub limina pompam
Ducis ab arce virum, huc variis quos duxit ab oris
Gratia te Regem decorandi hac luce futurum.

Sæpe inflare tubas edocuit ponere sequentem
Ante eunt pompam juvenum, & qui rauca fatigant
Tympana pulsando, quos proxima stipat cundo
Turba virum, Proceres jactat quos Danica mater,
Præcipuum quos inter obit: *Janfridus* honorem,
Regius hanc pompam qui *Cancellarius* auget.

Horum Ductores habitu, incessuque decori
Assunt, illustri de sanguine cretus avorum
Nempe *Comes*, tradit *Joannem* fama vocari,
Oldenburgiacam stirpem qui vendicat hæres,
Donauiæq; Domus celebri haud ingloria proles
Laude *Baro* juvenis, *Friderico* huic nomen, ab annis
Qui teneris didicit virtutis amare decorem.
Nec virtute minor, generis, nec honore paterni
Othocroebius, obit quo Regia præside curas
Aulæ præcipuo defunctus honore Magister.
Post hanc ornatu splendens subit ordo virorum
Turbam, *Saxonia* hanc quos secum *Electo* ad urbem,
Holsatiæq; Duces cum fratre benignus *Adolpho*
Princeps *Joannes* duxere, præire notantur
Tres geniti illustri *Comites* de stirpe parentum,
Janguintherii, amat stirps quem *Suarzburgica* prole
Obdotes animi, & decus haud ignobile formæ.
Alter, origo genus patrium *Eisenburgica* cui dat,
Wolfgangus cui nomen, & ordine tertius horum
Barbaice spes magna Domus *Birghardus* adest Vir.

Post turbam hanc docti sonitum formare tubarum
Artē novem subeunt juvenum, & qui rauca fatigant
Tympana, purpureo quos serica velat amictu
Exterior tunica, & de panno regmen eodem
Pileus est haud vile comis, at cœtera gilvo
Ostentant habitu speciosum membra decorem.

His sua pone *Viri* vestigia proxima figunt
Præcipui Procerum, qui regni insignia gestant.

Sceptra duo portant, & debita Regis honori
Ornamenta, virum *Fontano* huic nomen avitum.
Carolus ille, *Schotusq;* solet cognomine dici.
Quatuor incedunt alij, quorum unus ad aram

*Gestas insignem gemmis, auroque coronam
 Harceberge, suum est alias cui nomen Elero.
 Ensem fulmineum gerit Ottocrombe Magister
 Aula, dextra viri sceptrum regale, parentum
 Aurea Stella solet clare cognomine dici,
 Nominis Magnus, utroque patent animi omine dotes.
 Aurea Massa crucem præbens, pomig, figuram
 Holgero gestanda datur sacra adis ad aram,
 Cui clarum cognomen avis dant Serta rosarum,
 Quorum nobilitas genus huic, laudis, q; ministrat,
 Quam duplicat virtute, viro quæ sancit honores
 Ordine sic alti subeunt laquearia templi
 Quique gerunt regni, super aram insignia ponunt,
 Illa Deoque velut tradunt, ut deinde Sacerdos
 Ipsius hac tribuat vice Regi angusta futuro,
 Quem jam sede locant Proceres reverenter ad aram,
 Nec non tota locum est sortita corona virorum
 Quo facto, qui debet opus solenne Sacerdos
 Hoc celebrare, parat rem, mittit & obvia summo
 Vota Deo ante aram procumbens corde loquenti
 Ore silente preces, & opem exorare laborat
 Nichlapalladius, quo ducto Scania gaudet
 Præfide clara Regi divinos insula vates,
 Junctus utrinque juvat peragentem sacra sacerdos,
 Hoc quorum Doctore docens Norwegia summo
 Discit & à fuco divina oracula servat.
 Illo Rex Fridericus amat præcone doceri
 Verba verenda Dei; Nichao huic omine dulci
 Nomen, erit populi frenando crimina Victor.
 Fudit ubi ergo preces fat voce silente Sacerdos
 Ad Regem conversus ibi Procerumque coronam
 Incipit hæc fari: Onunc quotquot adestis avorum
 Nobilitate viri illustres, & honore potius
 Virtutum, laudem quia Regis ob unius omnes
 Adsumus, optet agi qua lux hodierna docebo,
 Sed brevis qua iusta finet ratione: notandum,
 Non hominum nuntio modo, verum autore creari
 Regem rite Deo hunc, ritu quod pingitur illo.
 Quod Procerum imposuit manus ara insignia Regis,
 Dulcis imago dari hæc celesti sorte fatetur.
 Hic veteri unguendi Reges mos durat ab avo,
 Qua nunc ergo decet, teneat reverentia mentes.
 Multa sacer nobis mysteria ritus adimbat,
 Quæq; suo vestris qua mentibus ordine pandam,
 Admoneo vero, dignos ut luce sequatur
 Quilibet hac mores, est qua sanctissima festo
 Hoc celebri, omnis eat vicij procul ergo cupido,
 Non in visa Deo mentes nunc gaudia carpant,
 Leticiamq; terant gratantem talia Regi
 Ornamenta, Deo nova qua donante capeffit.
 Non aliena tamen subeat pietate voluptas,
 Casta Deus mens est, incalli devovet ofor
 Ipse animi sordes, & casto corde vocari
 Gaudet, amatque preces sanctas audire vocantum,
 Quisque pius quas nunc mecum exercere labores.
 Audiat hæc ut vota Deus, patriumq; favorem
 Aspirare novo neget huic ne Regis honori,
 Post juvenis ostendam firmo qua jure dicari,
 Lege magistratum electum Deus approbat omnem.
 Hac ait, nique legat sibi junctus diva Sacerdos
 Verba jubet, pia qua Romanis civibus olim,
 E. Tharso urbe genus qui ducit, Apostolus edit,
 Velle Deum tradens, genus ut mortale regatur
 Omne magistratu præbens vincula legum
 Lecta virum interpres aperit mox dicta Sacerdos
 Auribus hac, tandemq; preces iterare notatur.*

*Quas tu Christe doces, conversus ad ora virorum,
 Et genibus flexis, surgensque hanc præcinit odam:
 Spiritus o tu nostra sibi præcordia motor
 Sancte novaq; accende dator pietatis amorem,
 Colligis æternis qui verbi è genibus agmen
 Vocetui, varias linguas quarum ora sequuntur,
 Ut regat una fides multos, & reddat olympo.
 Hæc, & plura sonat per sacram Musicus ædem
 Cantando Chorus, interea prostratus ad aram
 Fert sua vota Deo, postque illa peracta Sacerdos
 Occupat adpolitam seliam, hoc augusta sedentum
 Turba notat Procerum, & conlurgens imminet ara,
 Adductumque viri reverendi sistit ad ipsam
 Sellam nunc juvenem, quem Regem est hora creandi.
 Dumque tacent alii, janfrisus ibi ore deserto
 Danicus orator sic Cancellarius inquit:
 Hunc patrij heredem regni Reverende Sacerdos
 Sorte dari juvenem fatali, agnoscimus omnes,
 Quod successor eat divino ad nobile nutu
 Imperij regimen, qua spes haud spondet inanis
 Tum virtute parem fore, tum pietate parentis.
 Argumenta notant generosam maxima mentem,
 Unde Deo letas ardenti pectore grates
 Nos omnes agimus, qui Danica regna vicissim
 Respicit, & luctu sedato gaudia reddit,
 Quo bonus imperiis uno datum auspice Princeps.
 Totius hunc Regni lucem suffragia poscunt
 Iusta caput patria: nos te Pater ergo rogamus,
 Antè dicta Deo, huic insignia regia tradas,
 Quodq; ipsi, & patria Deus annuit utile rebus,
 Hunc caput Imperij tua lingua renunciet oro,
 Et vice Dextra Dei tua ductam oleo ungit ad aram.
 Hæc Procerum Princeps: sua dat responsa sacerdos,
 Eximij virtute Viri, atque auguste Senatus
 Regni: namque piam patriæ me nomen gentis
 Poscitis hanc operam, & vobis ego acbitor adsum
 Cujusvis meritis officij, rem sponte petitam
 Annuo, solennem juvenique impono coronam.
 Sic ait, & Regi fari inquit plura Sacerdos:
 Non nego, grande subis onus, huc te divitis heres
 Imperij, feris sed pectore collige vires
 Fide Deo, ille graves patriæ ihereditas habentis,
 Ille idem addet opem rebus, multumque levabit,
 Existalis eris, pietas qualem esse docebit,
 Illius avertet tristes tibi dextera casus,
 Florentemque statum, & dubit aurea secula regno,
 Et sua celestem doctrinam copia sparget,
 Rore rigant amice se cuius alente puerum.
 Hispium ingenuis eris haud ignobile Musis
 Te iure, teget pietate vindicta clientes
 Defensore, hinc te misse parentibus orbi
 Patrono auxilium, & vidua solata matres.
 Marte suas pulso pax exeres aurea vires.
 Quod si quis furor invidia hic exerceat hostes,
 Ut tibi bella parent inferre potentibus armis
 Hos autore Deo funesta pericula perdens,
 Regibus ille suos jungit celeste ministros
 Præsidium, freti duce se qui sceptrum gubernant.
 Finit ore tuens Regem hæc cum dicta Sacerdos,
 More duos digitos ad sacra volumina mittit
 Iutandi solito Rex illique verba profatur:
 Gnate DEI te testor ego hanc FRIDERICUS ad
 aram,
 Me fore, quem deceat, tutorem adfirmo futurum
 Laudis ubique tua, tua meque Ecclesia pacem
 Ad sectore feret, tuq; undiq; gloria crescat*

In regno speciosa amico, me cuius habenis
 Astringit patrio tua met a favore potestas.
 Non victum mea larga viris quoque dextra negabit
 Arte rudem quorum munus formare iuventam,
 Aut populis tua iussa meis monstrare docendo.
 Uique pie hac possim promissa sequi, annue vires
 Tu mihi CHRISTE, tuo mihi suffice robor astatu.
 Prosequar exemplo patria decus omne paterno,
 Quaque viros fas est ornari lumina regni
 Laude feram, his semper, nec debita premia deerunt.
 At quia natura Vicio cito labimur omnes
 Si te, non studio tamen irritarit ad iram
 Vita culpa mea, veniam auxiliumque precabor.

Deinde preces claro sic edidit ore Sacerdos:
 Te DEUS omnipotens pia nos in vota vocamus.
 Hac borea subiecta plaga tu regna tueri,
 Tuque fovere velis, caput illorumque benigno
 Hunc firmare Ducem auxilio, nobisque salutem
 Largiri, atque optata tui bona nomine Gnati
 Tum pueri incipiunt duo vota sonare precandi
 More DEUM vitæ pro munere totius omni,
 Vox alterna chori cum respondere notatur.

Inde sacro huic operi qui præsidet, ungit ad aram
 Te FRIDERICE Ducem, & quæ pectoris ossa renu-

dat
 Secta parum vestis, tibi primum parte liquorem
 Illinit aereum tincto fragrantis olivi
 Pollice, utramque manum sic, quæ cubito illa cohæret
 Parte, Cuiusque humerum nudam dorso inter utrumque
 Dat tunicæ quæ rimæ locum, ungit, imagine signans
 Quippe Crucis, ritumque volens aperire pro tatur
 Gentibus hic multis veteri mos mansit ab ævo
 Ungendi Reges, qui dulcis imagine pingit
 Doctrinam, memori quam pectore discite talem,
 Quod mea visa manus si pectus innigere Regi,
 Illius in patriam fidem designat amorem
 Posci, animi motum cordis natura ministrat
 Non decet accendi favam ob leve crimen ad iram;
 Qui nil ferre potest regnum ambit inutilis hæres:
 Balsamæ humanis artus natura liquoris
 Mollit, & aereo delectat odore cerebrum,
 Fragrantis facies quo se quoque læta serenat.
 Illam magistratum mitem documenta requiri
 Monstrant, nec vultus austeros mere Tyranni
 Sumere fas hunc esse, petit cum turba clientum
 Defendi, hoc atque notat pars uncta lacerti
 Quod pater esse solet pueri omni tempore gnatis
 Hoc populis Regem esse suis DEUS usque requirit:
 At scapulas ungi dorso ossa membra sit illo
 Nomine: Rex populos vultu gestare iubetur
 Tunc humerum, duri exercent cum clade labores,
 Et miseram auxilio sortem lenire benigno,
 Cum gravis orta famies, aliæve pericula casus
 Hæc ait, & juvenem conclave subire Sacerdos
 Hoc usu factum, & Procerum deducit euntem
 Turba, monet, Tunicamque alio commutet amictu,
 Poscit bonos quo nunc ornari Regius illum.
 Turba DEUM interea solenni Musica cantu
 Laudat, & orat opem, Regique secunda futuro
 Auspicia imperij, nunc cuius obire labores
 Poscitur, ille intertextam tunicam induit Auræ
 Ornamentum insigne, redit quo comptus ad aram,
 Ergo Sacerdotis (quem linea vestis obibat
 Primum, nunc habitum solennem corpora gestant)
 Fulmineum Aurato Capulo mox arripit Ensem,
 Datque novo Regi Friderico, ac talia fatatur

Engladium, tradit tibi quem Divina Potestas,
 Quo tueare bonos, pravosque compescere possis.
 Ipsa Magistratum creat, & viminuit, & armis.
 Ut Gedeon ducem sacra fuisse fatentur
 Historia ense viros hoc Midia nitidos ora,
 Huic tribuit quem dextra DEI: sic Victor ovabis,
 Recogente tuum si quando feraris in hostem
 Sic tamen, ut propriis non fidere Viribus ausis,
 Ascribasque DEO, quacunque peregeris uni,
 Tantiæque non reddat tumidam tibi gloria mentem.
 Rex Procerum acceptum mox uni reddidit Ensem,
 Vagina ille Latus quo tunc juvenile Sacerdos
 Huic cingit, pariterque refert: O quotquot adestis
 Daniacæ de gente Viri, Regem ense videtis
 Armatum ancipiti, Vos huic quo cura tuendi
 Est commissæ, tenet quem sic obvertat ut illam
 Nunc vobis partem est acies cui nulla, nec ictum
 Ipse minatur, ut hac mitem fore signet imago.
 Sic & utraque manus tenet, ut mox, si qua requirat
 Causa, queat verti, & feriendo vulneri fiant,
 Cum punire reos parat, infantesque tueri.

Hæc dum dicta serit factorum Præses ad Ortum,
 Occasum, Boreæque plagam conversus, & Austri,
 Rex Gladium vibrare micantem cernitur auro.
 Cujus & ipsa notanda rei mysteria pandit,
 Et studium ostendi data regna fidele tuendi
 Omne refert, surgant quacunque pericla, Sacerdos!
 Nitenti genibus flexis imponit ad aram
 Regi, voce rei pergens aperire latentis
 Doctrinam, O proceres quam gravis vestra petis vitæ
 Huic tribui imperij consensu totius, inquit,
 Fata sequens augusta viro do sponte Coronam,
 Et creò Rectorem patriæ, quem destinat auctor
 Ordinis ipse Deus, valeat hæc quo dante potestas.
 Vos capiti impositam juvenili rite Coronam,
 Quotquot adestis, ceu testes attingite mecum,
 Quosque loci sunt haud angustia tangere, dexteras
 Hæc tamen extendam hi, causa probanda requirit
 Nolle de decet capitis pingu sub imagine Regem,
 Quem penes imperij sit vis, ac summa potestas.
 At gemmis varie distinctum insigne superbis
 Præcipuos diademæ viros, & lumina regni
 Denotat, ergo pij complectitur aurea Regis
 Quando Corona capui, Majestas maxima laudum
 Hunc sequitur patriæque statures floret ameno,
 Hæc est: Cum Proceres præfelli rebus agendis,
 (Quos Diademæ notat) Caput imperij undique Regem
 Consilio, & virtute juvant, cumque ille vicissim
 Hos armat, & candore pio concordia cernat.
 Atque illum hi decorant, hos deserere ille veretur,
 Quos cum Rege DEI bonitas ut amica gubernet
 Oro nefas oriens discordiæ ne qua sequatur
 Materiamque malis odiorum causa ministret.
 Et quia nunc ritus hodiernos rite sequendi
 Ordo subet tribui patriæ haud ignobile Regi
 Sceptrum insigne, gradus paulum removere, tuendi
 Ut spectantium oculis non desit copia Regem,
 Hæc quia doctrinam pariter mysteria pingunt.
 Hæc ait, & flavo rutilans Huic porrigit auro
 Sceptrum, illoque refert Reges, ac jurâ notari
 More, decet Regem quæ conderet, quæque tueri,
 Et inextingisse DEO sibi curam auctore gerendi
 Hanc onus imponi, custodemque ordinis ipso
 Esse magistratum sanctis præside posci.
 Sic CHRISTO tribuunt sacri illo nomine Vates
 Sceptrum, divinam legem quod tradidit orbi

Continet hæc scepiro doctrinam dulcis imago.

Hæc, & plura refert isto documenta teneri
Rita, facundis aperit, quæ singula verbis
Mente jubens memori Regem illa notare Sacerdos,
Jam quo dante manus facta *Auricæ corpore Massæ,*
Est cæci Formæ globi, Crucis & Venerabile signum.
Læva capit Regis, facit hæc cui verba sacerdos:
En Massam Domi solitam de nomine dici,
Est imitata globi siquidem malive figuram,
Quæ dulci vastum documento denotat orbem,
Corpora natura qui cuncta capax ambit,
Ut monere, regi totam debere patrono
Te patriam, gestare manu quasi posceris agras,
Si qua premit sors dura tuas discrimine, gentes,
Aurea Massa rotam dat talem tradita læva.
Sic DEUS ipse manu totum depingitur orbem
Sustentare, memor quia nunquam deserit egros
Mortales, pietas quos huic accepta gubernat,
Mater amore prius ferventi desinet uri
In sobolem, licet huic vicio natura repugnet,
Et vix ulla trahi tam fædo crimine possit,
Quam Deus auxilio vera pietatis amantes
Destituat, mergique sinat sine fine periclis,
Cujus ad exemplum componi est utile Reges
Quorum est, ceu propriam, patria curare salutem.
Deinde velut cunctos nos cæli amplectitur orbis,
Quem Mali tibi forma refert: sic pingimur uno
Rege gubernari te, quotquot Dania nutrit,
Teque caput, Regni populi reverenter amari,
Atque patrem patriæ agnoscere debere docemur.

At Crucis esse Notâ Pomo quod cernis in Aurco,
Te meminisse monet, Christum qui dira subiit
Proba Crucis nostram reparans lapsam ante salutem,
Usque caput Regum dominari, ipsoque creati
Uno autore magistratum ac consistere mundi
Imperia, & tristes, cum vult, ea ferre ruinam.
Dirigere ergo tuum huc studium omne juberis, hono-
rem

Illius ut pietas tua provehat, usque tueri
Pergat, opemque tuis hunc poscas rebus agendis,
Qua vincas adjutus onus varij omne laboris,
Quo rerum moles animum, quo cura fatiget,
Qua gravat assidue dominantum exercita mentes,
Quam crux regali rem denotat addita Malo.

Hæc documenta gravi latè sermone Sacerdos
Explicat, & pulcro sacros gerit ordine ritus,
Quos ubi rite vacans his rebus cura peregit,
Hæc qui festa decent vox *Musica* personat hymnos,
Quos ubi cantantum rursus ora silentia claudunt,
Quam sacra doctrinam mysteria quæque sequantur,
Pluribus instituit verbis aperire Sacerdos.
Jamque virum imperij REX cuique insignia reddit,
Qui gessere sacram quo more decebat ad ædem,
Ipse suam repetit solenni ornatus amictu
Sedem Rex, auri quæ luce refulget, & ostro,
Quem Proceres comitantur, & ad tentoria substant.
Forte moram unâ fugacis adhuc parvam hora pe-

regit
Temporis, & penitus sacrorum opus omne quievit.
Othocrombus ubi finem accipit aure notari
Pollens eloquio vir, & aulæ insigne magister
Nomen honore sequens, omni tacito edere cœtu
Verba diserta parat, gratesque virum ore catervis
Daniaco facundus agit, quod Regis amico
Solennem ornârint studio reverenter honorem,
Et memorem officij fore Regem spondet in ævum,

Tum Rex, ad procerum sua jam quem versa co-
ronam

Sella tenet, virtute viros, & stirpe parentum
Egregios, patriam bene qui juvère merendo
Fulmineo feriens ter lenius ense sinistram
His humerum, *Auratos Equites bis quatuor illo*
Mors creat, veteri qui promanavit ab ævo:
Te, regni qui munus obis insigne Magister,
Quique decus patriæ, & levis haud es gloria terræ
Hardeberge, datur proprium cui nomen Elero.
Teque *Ericæ,* suum *Crabbo* qui stirpis origo
Dat cognomen, & ingenij qui dotibus æquas,
Et virtute, viros, quos fama sub æthera tollit.
Nobilium te nemo virum quia doctior artes
Calluit ingenuas, nec te præstantior alter
Romano formare potest sermone loquelas.
Et tua cum Danum te patria terra creârit,
Teutonicam doctis scis linguam reddere verbis,
Jure potens tali te Dania jactat alumno,
Cui te crescit honos autore. Meretur ut amplam
Nam sibimet soboles generosa, suæque parenti
Laudem: terra Viri sic patria nomen alumni
Jactitat, egregium Virtus quem clara fatetur.
Utilis est patriæ tua docta scientia rerum,
Esse gravem tibi quam suffragia multa fatentur.
Unde, quibus rerum molès, & cura rogatur,
Et patriæ utilitas fervetur, & effera vulgi
Compesci levitas queat, ut scelus omne quiescat.
Scribere justus, opus nunc condis nobile, leges.
Et velut ingenuas colis ipse peritior artes:
Sic doctis candore Viris testaris amicam
Mentem, cumque DEI sit opum tibi copia nutu,
Largus adesse soles aliorum munere Musis,
Nulli tui meriti quas nunquam oblivio tangunt,
Donec honos erit his, & debita gloria famæ.
Sic Equitis tibi REX aurati fautor honorem
Contulit *Hermolæ,* domus qui *Drollus* avitæ
Jure vocaris, & illustri es de stirpe parentum,
Nobilitas quorum hæredem te laudibus ornat,
Te Virtute virum prior haud, aut clarior alter
Dignus es ergo, decus laudum quem tale sequatur,
Lumen & ipse Virum es, qui Regis honesta fidei
Facta juvant ope, consiliis quam ferre laborant,
Sic te Rex illo dignatus honore *Libori* est,
Prodit item generis *Drollum* quem fama vocari
Nomine, quod decorat te gloria clara parentum,
Quam duplicare potest tua dotibus inclita virtus,
Ob quam Regis amat te candor, & esse superbæ
Ornatum titulis vult laudis, ut illa loquantur
Præmia vi partum generosæ mentis honorem.
Sic, *Luccam* quem fama docet cognomine dici,
Te creat eximium Rex nobilitate *Georgi*
Illius hæredem decoris, quia talia reddi
Dona tui tibi pro meriti ratione decebat,
Qualia claro etiam Rex ornamento *Tagoni*
Tunc concessit (avita domus cognominat *Ozen*
Is quoque consilio patriæ nunc rebus opem fert,
Et procerum esse potest nulli non laude secundus,
Nicla Lange tibi simul illo nomine famam
Augeri voluit Rex, & clarescere stirpem
Laude tuam hac, satis antè decus cui nobile crescit,
Te generosa viris æquat natura, vocari
Lumina qui patriæ virtutum nomine debent,
Fas erat ergo dari famæ vi vacis honorem,
Inclita sortiri quem virtus jure putatur.
Sic sua *Vernero* (grave cui cognomen avorum

Pasbergo remanet) titulum gloria crevit
 Aucta pari ratione, viro Rex fautor haberi
 Digno, cui daret hæc etiam ornamenta, volebat,
 Huic Equitis Vis aurati simul unde dicavit.
 Quo donare Virum Rex forte volebat eodem
 Eximium, *Holgero* est cui nomen, amena *Rosarum*
Serta notant cognomē (eum quod multa loquantur)
 Signa gravem virtute, simulque sequatur avorum
 Claram laude domum, patriæque sit utilis hæres.
 Sic quem *Corvitiū* docet haud obscura vocari
 Fama, sed *Ulfeldum* cognomine stirpis avitæ,
 Quem generosa virum fortem natura creavit.
 Sic alium quem Joannem, vel origo parentum
Ulfandum vocat, huic datur Aulæ curâ Magistro,
 Regis eum tali dignatur honore voluntas.
 Nec non, *Erico* cui nomen, itemque vocatur
Rutæ, quod hac soliti dici sunt voce parentes,
 Quos genere eximios sua prædicat inclyta laudum
 Fama, viro ergo decus grave stirpis origo ministrat;
 Addere cui clarum virtute laborat honorem,
 Et, quem *Jacobum* dicunt cognomine Dani
Broggenhusum, etiam qui stemmate ducit avito
 Nobili laude genus, patriæque juvare salutem
 Consiliis solet augustis, quæ docta ministrat
 Huic sua mens ulu magnarum exercita rerum
 Regis obire graves nutu quas sæpe jubetur.
 Sic, *Joannem* noto quem nomine dicunt,
 Qui Procerum ascribi numero Virtute meretur,
 Non neget esse suas quos patria terra columnas,
 Luminaque & columen, quorum prudentia servit
 Consiliis regno cōnata vetare labores.
 Sic, quem *Christopherū* dici voluere parentes.
 (*Joanni* cognomen) honos cui stirpis avitæ,
 Et virtutis, amat qua famam extendere, crescit,
 Quatuor esse viros alios sic sponte volebat
 Ornatos Equitum Auratorum nomine Rex tum,
 Virtus quos omnes generosa, genusque parentum
 Nobile lat claros facit, unum fama *Lagonem*,
 Unum *Nicoleon* docet (horum utriusque remansit
Ulfando cognomen idem) unum eademque vocari
Othonem, patriæque domus ab origine *Bradam*,
 Unumque *Albertum*, patriæ cognomine *Schilam*,
 Hi sibi delatum cuncti reverenter honorem.
 Detrectant, hæc ingenuam argumenta loquuntur
 Mentem laudis opus quondam contemnere laudē.
 Omnem sacra pium jam finist actio ritum,
 Egrediens sacra capiti impositam adēgerit Rex
 Auro fulgentem, & gemmarum luce coronam,
 Inque manu sceptrum dextra, per limina templi
 Turba sequi Procerum quem cernitur omnis euntē;
 Jamque locatum in equo, color est cui cæsius, alto;
 Aurea cui phalaris ornato frena, tapetes
 Pulcri dōrsa tegunt etiam, nec ephippion auro
 Non micat, & velum, præbet quod desuper umbrā;
 Auro intertextis filis, flavique coloris.
 Quatuor extensum hoc gestant, fultumq; columnis
 E numero Procerum; altus equi hoc sub tegmine
 fertur
 Terga premeis Rex pulcri; amplam penetratque
 plateam,
 Aeream à templo ducit quæ lata sub arcem,
 Quæ quam longa sacra; huc è limine ducit ab ædis;
 Armatis utrinque Viri stant ordine membris
 Quadringenti habitu fufci, gilvique coloris.
 Ordine subsequitur se pompa decenter eodem;
 Antè fores templi quo Regis ab arce subivit,

Tum verò clangore *tubas*, pulsataque raucō
Tympana certatim stridore sonare notares.
Ænea nunc spargunt diros *Tormenta* fragores.
 Terra tremit nimio cœlique immensa tumultu
 Machina, solenni certant nunc omnia plausu.
 Nunc quasi gratari naturæ gaudia cernas
 Regi augusta novo, nunc ipsaque tecta videntur
 Exultare, quibusque negat natura moveri
 Sensu lætitiæ, silices; nunc bruta, virosque
 Indulgere juvat lætis effusius horis.
 Cum sene Neptuno nova tangunt gaudia Nymphas,
 Quæ maris exercent solitam sub gurgite vitam.
 Ipsa freti natura refert velut omine quandam
 Læticiam, suavi dum murmurat unda susurro.
 Totius imperii nunc plausu jubila certant,
 Teque probant ad tale Deo ducente vocari
 Rex FRIDERICE decus, quem gloria tanta sequa-

tur.
 Interea ordo Vices pompæ sortitur eundi,
 Quam talem servare juvat, qualem ædis eundo
 Tecta sub alta sacra ratio exercere iubebat.
Sex juvenum arte sonos docti formare *tubarum*,
 Et pulsare gravi clangentia tympana plausu,
 Ante eunt, vastas vox implet clara plateas.
 Dein Comes, *Oldenburgiaco* qui sanguine stirpem
 Ducit, *Joannes*, & *Donavia* inclytus hæres
 Stirpis honore *Bare Fridericus*, & aula Magistro
 Regia qua gaudet, Vir, (*Elero* huic nomen, avitæ
 Sed ratione domus *Hardebergum* accipe dici,)
 Incedunt pompæ ductores, stipat eorum
 Cœtus terga frequens, auroque decorus, & ostro
 Ut virtute virum, & præstantum stirpis avitæ
 Nobilitate, favor quos Regem laudibus æquis
 Ornandi *Holsatiæ* partim huc adduxit ab oris,
 Partim *Saxoniæ*, aut *Danorum* è gente coëgit
 Officio Regem decorandi prompta voluntas.
 Post turbam subeunt *alii* hanc inflare periti
 Arte *tubas* juvenum, & qui *tympana* *Martia* pulsant.
 Inde duo ornatis in equis qui regia gestant
 Sceptra viri, adque sacra Proceres qui insignia Regni
 Non sine honore gravi portarant *quatuor* ædem.
 Quorum *Primus* it ante alias sortitus honorem
Hardebergus, obit quo res vigili Aula Magistro.
 Tu generose tenes Eques *Othocrombe* sinistram,
 Vosque duos etiam ornatu graviore decori,
 A tergo stipant duo, quorum arx conficit uno
 Regia præfecto res, quas sortitur agendas,
 Omine virtutum *Magno* cui nobile nomen,
 Aurea consuevit cognomine *Siella* vocari.
 Alter avis etiam genus haud ignobile ducit,
 Quem vocat *Holgerum* domus haud obscura paren-

tum;
 At cognomentum reddunt tibi *seria Rosarum*.

Sic hanc multorum decorat præsentia pompam
 Qui præstant genere, & virtutis honore virorum,
 Sic *lanfriscus*, adest vix quo præstantior alter,
 Non leve pondus habet laudum ipse decusq; suarū
 Quale refert etiam tua Cancellarie Regni
 Laudibus *Antoni* præsentia *Prisce* superbis.
 Pro meritis magnum cui Dania debet honorem
 Quæ te sæpe graves dijudicat auspice causas,
 Et magnis in rebus opem te poscit agendas.
 Sic virtutis egens nequaquam *vare* vocari
 Fama refert aliās quem *Crabbum* à stirpe parentum)
 Et qui consiliis opus è Regi auctor honestis, (ges-
 Lumen es huic pompæ, quam nō nisi splendidi au-

Emicat hic etiam *Ioachimi* gloria *Becci*,
 Ac solenne decus iuvat, & se huic clarior addit,
 Qui præstans virtute vir est, & regius aula
 Quæstor, obit tali curas dum munere servit.
 Nec non innumeris aliis hæc aucta superbit
 Pompa viris, quos nobilitas extollit avorum,
 Quos inter clarum esse virum virtute *Lagonem*
 Nemo *Bradam* negat, aurati cui iusta dicavit
 Quondam Equitis censura decus, quo fortia debent
 Laudem facta sequi, quibus ille meretur honorem.
 Sic horum è numero esse negat te nemo *Georgi*,
 Qui cognomen habes, quod *Serta Rosacea* reddunt,
 Ingenij claras qui prodis acumine dotes.
 Ingenuas quare doctis insigniter artes.
 Annumerat te fama viris; qua teste disertas
 Romano, Graioque sono potes edere voces.
 Ad genus hanc addit tua laudem nobile virtus.
 Tuque parem magnis illustri stemmate famam
 Steno secute Viris non *Rosopare* decorem
 Exiguam addis: *Erice* parum nec Regis honorem
 Tu tunc *Lange* juvas, clarum quem nomine Virtus,
 Nobilitasque facit, Nec in *Widfelde* catervam
 Infimus hanc decoras nulli impar laude Virorum,
 Nec te *Petre* (vocat sua stirps quem patria *Bildam*)
 Deditit laus in solenni debita cœtu.
 Nec, tecum cognomen idem quorum extet utrique
Ioannem, *Hartwigumque* Viros, quibus edit & ipsis
 Mens laudem generosa, nec est ingloria stirpis
 Nobilitas, sequitur quorum hoc etiã alter honorem
 Nomine, quod claras huic dotes fata ministrant
 Ingenii doctas tenet unde sagacior artes,
 Parturit huic quarum laudanda scientia famam
 Te *Njelae* simul ratio cui stirpis avitæ
 Indidit *Ulfstand* cognomen, teque *Georgi*
 Nomen *Delphina* vocant cognomine, teque paterna
Joannes Schaugarde domus generosior hæres
 Teque *Arralde* (vocant *Ugerupam* a stirpe parentû)
 Teque sequens clarû *Ortbo* genus qui *Rutta* vocaris,
 Fert vix quo formæ procerior alter honorem.
 Et te præclaris ab avis exorte *Georgi*
 Cui cognomen idem, tunc regia pompa notari
 Lumen habere potest, quam Rex sectatur euntem,
 Egregio gestatus equo, ardentemque Coronam
 Gemmarumque aurique gerit splendore decoro
 Impositam capiti, manus altera nobile sceptrum.
 Ad latûs incendunt stipantis utrinque superbi
 Turba satellicii, *decies* sunt quatuor hominum
 Quippe Virum, tegit his sua vestis discolor artus,
 Serica dimidiam partem quæ tota nigram
 Præbet, dimidiam gilvi decora coloris.
 Serica fusca comas etiam horum tegmina velant,
 Quasque gerunt hastas insignia Regis imago
 His insculpta refert satis arte decenter in auro.
 Post Regem altus equo formoso Elektor euntem
 Saxonix fertur, Comes huic stipare sinistram
Carolus & tali *Danzew* honore potiri
 Cernitur hanc venit qui tunc legatus ad urbem,

Hos sequitur fortis cum fratre decorus *Adolpho*
Holfatiz Dux *Ioannes*, duo deinde duos hos
Ioanne cum germano, cui mollior ætas
 Vernat adhuc, teneroque virens in corpore virtus,
 Magnus ob egregias animi Dux nomine dotes.
 Hinc Comes à *Suarzburgiaco* qui sanguine stirpem
 Ducit *Ioannes*, atque *Eisenburgica* proles
Alter, item de *Barbiaco* cui stemmate stirps est,
 Tres unâ, in medioque subit *Suarzburgicus* hæres
 Deinde Viri qui Rex ope te Friderice gubernant
 Consilij, *Holfatizque* Duces, teque inclyte princeps
 Saxonix, hi cuncti comitantur in ordine pompam
 Sublimes in equis hanc, ornatumque decori.
 Cum *Natabus* eam sequitur *Regina* catervam
 Curru invectutibus, quarum est tibi maxima *nata*
 Saxonix Elektor conjunx *Auguste* Virago.
 Octo præcipui currum stipare notantur
 Nobilitate Viri obductum velamine nigro.
 Deinde senatores Regni tres ponè sequuntur
 Egregiis in equis, sexque unâ alij ordine currus,
 Vectant matronas hi, Virgineamque catervam
 Arci vicinum pontem Rex forte subibat:
Ignis arte *Draco* secata æra factus inanem
 Regi ex arce volans expassis obvius alis,
 Et veluti augustum huic gestu gratatus honorem.
 Ordine marmoream tali tandem itur in arcem.
 Tum verò rotos ingenti splendida luxu
 Tres agitata dies Regi convivia durant,
 Antè, dari cupido quam sunt spectacula vulgo
 Cœpta, daret quos concurrens Eques acriter *hastas*
 Quarta recens lux orta polo dimoverat umbras,
 Densæ fori in medio, dat semita recta sub arcem
 Inde viam, ex tota cois urbe cœva virotum.
 Hac quia luce cohors Equitû hinc concurrat in armis,
 Nec non ipse viro concurrere fortiter audes
 Rex *Friderice* (vocant cognomine *Ranzæon* illum)
 Egregio virtute, decus cui præcipis illo
 Nomine tunc palmæ, quod te prior ille petivit
 Decurbatus equo terram, atque reliquit habenas
 Victus equi, hac ergo es tu parte secus honorem.
 Altera lex erat orta, frequens se turba virorum
 Nobiliû armat, equos phalerisq; iusternit, & ostro,
 Inque Foro, vetus appellant quod nomine Cives,
 Cogitur, hic teretes concurrens frangat ut *hastas*,
 Et tandem strictis quas pugnam miscet armis,
 Ut plures socio quisquis trencaverit hastas
 Congrediens, aliâs specimen seu strenuus edet,
 Ille ferat gemmis radiant in auroque coronam
 Præmia quæ licet tellantia laudis honorem.
 Omnia jam fuerant ubi fuisse peracta secundo,
 Tântus in urbe fragor tormentis lparlus ahenis
 Ingruit augusto Duce portas arcis apertas
 Egrediente, poli ut quis formidare ruinam
 Possit, abit Rex huic comes unâ, & factus eorum
 Arte caput supra *Draco* motis provolat alis,
 Lætitia hic valedicendi vim plausus habebat.

AD LECTOREM.

Quoniam in hac descriptione historica, benigne Lector, plurima & frequens est mentio Clariss. Nobilissimique viri Joannis Rantzovii, equitis Holsati & Bellatoris præstantissimi, cujus potissimum ductu & auspiciis per Regem & Principes id bellum feliciter confectum est: ne quid forte rerum gestarum ab eodem te lateat, non ab re facturos nos esse censuimus, si binæ elogia sub ejus effigie, ipso etiam-

num vivente, collocata & diversis in locis in lucem typis edita, corollarii loco huic historiæ nostræ adjungeremus. Quibus & Epitahia diversa adjecimus eandem ferè rem, sed modo dissimili explicantia, & præterea honorificæ sepulturæ & justorum eidem factorum succinctam recitationem, quæ nusquam hæctenus publicata apparuit. Hæc tu boni consule. Vale.

VITA SEU EFFIGIES PRÆSTANTISSIMI HEROIS JOANNIS RANTZOVII, Equitis Aurati. V. C.

DEUS Trinus & Unus te longè sospitet, & in hoc vivida senectæ robore diu feliciter conservet, fortunate senex, qui ex Equestri & Nobili Rantzoviorum familia (quæ fuit inter Cymbros sive Holsatos, testantibus id annalibus vestris, ante trecentos annos virtute bellica clara) es ortus, domesticæ educatione ac disciplina, vulnèrum & periculorum cõtemptor factus, cum tredecim annos natus, mortuo patre, clam arrepto domi equo, invita matre & tuis, ad proxima castra evolasses, miram indolem ad militiam intulisti: dein vir effectus, durissimis belli laboribus te totum dicasti, susceptæque nobili peregrinatione, totum pene orbè terrarum circumvagatus es, non tam religionis causa, ut multi opinabantur, quam ut multarum gentium mores, tractâdique belli rationes acutissimè perspicerès, & posteròs Cymbrorum, Gothorum, Wandalorumque tuorum Majorum inviseres. Aditâ primò Angliâ, deinde Hispaniâ (inde divum Jacobum more tunc inveteratò salutasti) postea Germaniâ, Italiâ, Creta, Asiâ ac Syriâ maxima ex parte peragrata, ad Hierosolimam urbem pervenisti, ibique cum aliis religiosis sacrificans dignitatem Aurati Equitis suscepisti: quam succedente tempore editis egregiis factis cõdecorasti atque ornasti. Hæc tua illustis peregrinatio in illa deflenda tempora incidit, cum Selimus Turcarum Imperator, mortuo Campsone & interfecto Tomembejo, Sultanico imperio cruentis victoriis finem attulit: unde nisi magna numinis providentiâ ad majora esses reservatus, navi vix elapsus, à Turcis captus fuisses, te tuosque socios tanquàm Mameluchos persequentibus. Navi illa Neapolim pervenisti, indeq; per illud regnum Roman protectus, Leoni decimo Pontifici Maximo, more Italico, sed non sine saltu Cymbrico, pedes deosculatus es. Inde per Italiâ, Galliâ & Germaniâ, notitia multiplici in peregrinatione auctus, domum rediisti, & illic propter summam ingenii tui dexteritatem & agendi peritiam. Fridericus tunc tantum Princeps Holsatiæ, te filii sui Christiani morum inspectorem, ac omnium rerum ejus gubernatorem constituit, missurus filium ad Septemvirum Electorem Brandeburgensem, ut unâ cum ipso Wormatiâ versus iret, quò Cæsar Carolus V. tunc primum Principes Germaniæ, ornatus Cæsarea potestate convocarat. Quo in loco Lutherus sua dogmata summa cum constantia præsentibus cunctis ordinibus Imperii protulit & scripto exhibuit: quæ tu modestè arripiens, supervacuos aliquos ritus contem-

nere didicisti. Finito illo conventu, unâ cum Principe tuo ad patrios lares reversus, Magister palatii creatus es: & cum deinceps Christiernus II. Danorum Rex, immanissima crudelitate in proceres Gothos, Danos & Suedos saviret, illique publicè conspirarent, consentiente & permittente D E O, certissimo semper ultore scelerum, & Fridericum patrum Christierni ad suscipiendum Diadema regiūm adhortarentur, tu Principi tuo Friderico, suavis & autor extitisti, ut oblatam provinciâ susciperet, ne aliòqui tota sua familia illustis illa regia sedeturbaretur. Nam Suedi, cum Fridericus longius rem cunctando protraheret, quendam ex nobilitate equestri sibi Regem delegerant, quod & de Danis erat timendum. Quare ipsius auspiciis exercitum in Daniâ traduxisti, nonnullisque locis ibi prius expugnatis, Hafniâ regalem urbem, plus quam per integrum annum obsidione pressisti, illaque fame domita, cum ab esu felium ac canum non abstinerent, in tui Principis gratiam suscepisti. Quibus rebus peractis, cum quatuor cohortibus ac trecentis Equitibus Scandiam navigasti, & commissa ancipiti pugna cum Severino de Norbu, viro strenuo & rei militaris perito, secū habente quindecim millia agrestium tandem eum superasti. Nam aut vincendum, aut moriendum tibi erat: nullus locus fugæ patebat: Circumdatus enim eras mari & hostili exercitu. Sic *virtus viam invenit*. At nisi summa festinatione usus fuisses subsidio hostibus *Otto Stigesen* cum alia non contemnenda manu collecta ex plebe, venisset: quæ paulo post eodem die devicisti. Sic hos victor uno die factus, binisq; castris hostium potitus, Lucibusque ambobus captis, securè castra es meratus. Severinum paulo post, non solum confessi facinoris veniam, sed amplam præfecturam à Friderico adeptum, pristina libertati restituiti, ut omnes inde perspicerent, te non solum in bello invictum, & in inimicos tuos in pace beneficium esse: quæ tamen ipse tua ingentia merita, magna cum sit nominis pristini & gloriosi infamia, novo scelere priori additò, dedecoravit. Contra enim datam fidem, clam ad Cæsarem Carolum, Regis sui Christierni II. Uxoris fratrem aufugit, ejusq; partes secutus, in obsidione Florentina (cupiens sui animi magnitudinis apud extras nationes exempla edere) fortiter pugnans interreptus est & sic perpetrati facinoris & violatæ fidei justa premia recepit. Jam regnò aliquo modo pacato, Christiernoque in Norvegia ab aliis Proceribus conditionibus circumvento, ipsoque in perpetuum carcerem condemn-

dēmnato, Fridericus in ejus locum Procerum suffragiis Rex declaratus est, qui regno ad annos decē summa cum moderatione præsuit. Quo tandem è rebus humanis ad divinam patriam sublato, relictis tribus filiis impuberibus, & tertio Christiano virilem ætatem ingresso. Lubecensis Reipub. turbatores nonnulli, facto prius fœdere cum Duce Alberto Megapolensi, & Comite Christophoro Oldenburgensi, & Danicis quibuldam Proceribus novis rebus studentibus, patriæ tuæ bellum acerrimum intulerunt: quod prius geri quam parari animadversum est, anno proximo post Friderici mortem, vestratibus in constituenda repub. tempore interregni, & deliberationibus de novo rege faciendo, occupatis. Sperabant enim Lubecensium isti factiosi, sese civitatem suam, tribus regnis Septentrionalibus positam, Venetiis æqualem reddere posse. Tunc tu iterum Reverende Senex, natus justam defendendæ patriæ causam, & ab extrema servitute vindicandæ, in medium armatus ex tuo castro, quæquam uno pede æger per integrum annum fueras, claudicans prostris, omnesque privatos dolores communi patriæ saluti postponis: nec defuit fortuna audenti salutaria. Illico enim non sine admiratione omnium, qui id divinitus contigisse religiose affirmabant pristino pedum robori ac agilitati restitutus es. Collecta deinde parva manu cum Christiano, Lubecenses, non procul ob oppidum Octino, desideratis multis aufugere, Segebergensem obsidionem relinquere, ac de sua propria Civitate defendenda sollicitos esse, coegisti: ac posthæc Travemundā vi cepisti, naves subsidio missas expugnasti, ipsamque urbem Lubecam obsidione cinxisti, brevique tempore ex tuis per te collocatis castris tantum effectum, ut pacis conditiones vobis etiam non inutiles susceperint. Tu enim eo tempore cum *Erico Erikson*, alias *Banner*, & nonnullis equitum alis ac militum cohortibus, in Gothiam sudlandiam missus eras, ut ægestium multitudinem, maxima ex parte rebellantem, aut bonam gratia ad pristinum officium & saniora consilia reduceres, aut armis opprimeres, & meritis ab illis pœnas lumeres. Cui juncto officio satisfacere cupiens, oppidum *Alborch*, in quo rustica plebs, Duce Clemente Naclero, congregata erat, fortiter illis defendentibus, cum tuis feliciter expugnasti, semelque non sine tuorum dolore, cum primus vallum conscendisses à summo ad imum dejectus es: ibique multiplici cæde exempli causa facta, captivum vivum Clementem quasi Regem plumbea corona dedecorasti, & sic palo configendum curasti, meritisque perfidiæ pœnas ab illo exegisti. Inde in *Wentzhusel*, tribus diversis itineribus, cū copiis tuis contendisti, ibique vacillantes in fide continuisti, principibus factionis sublati, reliquos ad officium reduxisti, novoque juramento obstrinxisti.

Hinc in Fioniam cum trajecisses, plebem etiam ibi majore numero congregatam tuis copiis adortus, in fugam conjecisti, ac paulò post non procul ab *Affensen*, in aperto campo seorsim ante primos ordines cum uno equite, te in primis petente concurristi, illumque mortifero vulnere affectum, de equo non sine præfagio futuri eventus dejecisti, signoque cæteris dato, exercitum *Comitis de Oldenborch* iusta acie ac prælio superasti, interfectisque in illo prælio Comitibus de *Hoie* & *Techelnborch*, castris hostium & urbe potitus es. Unde in Selandiam profectus, ibique plerisque locis vi subactis, iterum,

ut ante decennium, per XIV. menses Hassniam obsedisti, defendentibus fortiter urbem, & tuis virilibus conatibus egregie resistentibus Duce & Comite, expectantibusque à Cæsarianis auxilium, sperantibusque eos occasione non defuturos. Quæ opinio illos haud fefellisset, si tum ex tuo singulari consilio & solerti prudentia, certa Equitum pedumque manus, in terram Gröningensem Cæsari parentem, non fuisset missa, quæ vicum *Damvallo* fossaque muniret atque teneret. Quare effectum est, ut Cæsarianos magis de oppidulo *Dam* recipiendo, quàm de obsessis opem ferendo, alienaque ora infestando, cogitare oportuerit: Præsertim Carolo tunc Italicis rebus implicato deque Regno Neapolitano, ac Ducatu Mediolanensi defendendo, sollicito. Quare obsessi in urbe Hassnia, consumptis omnibus alimentis, quibus homines vesci poterant, extrema inopia premebantur, ac desperatis tandem auxiliis, cum illis nihil aliud reliquum esset, quàm ex fame lurida mors, ad pedes Christiani III. Ducem & Comitem se projicere, & culpam agnoscere, delictisque veniam petere coegisti. Quibus rebus confectis, Christianus more Gothorum Regio Diademate ornatus, ac patri suffectus est. Fuerunt sequentes anni utcumque tranquilli, sed tamen semper timendus erat Carolus V. semel irritatus, propter affinis sui captivitatem. Contigit tamen deinceps, ut bellum exarserit inter Cæsarem & Juliacensem de Ducatu Geldriæ, Gallusque Rex Juliacensem, sub spe matrimonii sororis suæ filia, Regina, Navarræ, in partes suas traduxerat, quibus sese adjunxisset Christianus ex usu regni fore existimabat. Ideo te, ad percutiendum fœdus cum istis duobus, Juliacem versus misit. Sed tu Regem Gallia omnes suos conatus edintendere, facile perspexisti, ut Cæsarem implicitum aliquibus negociis redderet, ipsumque longe à finibus suis amoveret. Ducis verò res eo loco esse intellexisti, ut per ætatem ipse parum aut nihil de bello cogitaret: illi vero, quibus bellum demandatum erat, segniter rem administrarent. Quare tu summa prudentia fœdere illo infausto regem tuum implicare noluisti, cum ex longo rerum usu ac noticia didicisses, magnos Reges, propter privata commoda, publica sancire fœdera, ac ratò sancta inviolataque præstare. Id tamen, favens partibus Regis Gallia, promisti, te legionem veteranorum militum, & quingentos Equites nigros, ipsius sumptibus in Brabantiam, & *Martinum de Rosheim* missurum esse, & apud Regem tuum tantum effecturum, ut classem suam ad depopulandum & infestandam oram maritimam inferioris Germaniæ mitteret, & sic unam cum aliis Imperatoris opes distraheret sive distineret: quod utrumque summa fide præstitisti. Quantam enim vastitatem Martinus, adjunctis sibi tuis copiis, Brabantia attulerit, ruinæ testantur, & Antverpia fere capta perenne testimonium præbebit. Naves vero, vento contrario orto, per totam ætatem optatum cursum tenere non poterunt, sed tamen homines maritimos, ne aliis opem ferre possent, suspensos tenere. Succedente autem tempore, aliquoties cū Cæsarianis non uno in loco, ut cū *Maximiliano Burgo* & aliis, de facienda pace egisti: quæ colloquia & Actiones tãdiu irritæ fuerunt, donec Spirâ versus profectus, ubi cū tuæ legationis sociis solerti opera effecisti, ut Christianus honestis amicitia legibus Cæsari Carolo V. junctus sit, carenaque grãdis valoris, sicut & Collegæ tui, à Cæsare disciendū donatus sis.

Qua pace facta domum reversus, Principes tuos occupatos esse dividendis principatibus, avitis atque paternis cernens, quod tibi maximè ex gravissimis causis displicebat (diminui enim hac ratione potentiam conjunctam videbas, ac facile oriri posse inter principes similitudines timebas, quæ ipsi & patriæ extremam allaturæ essent perniciem) te omni magistratu & præfecturis, quibus eras insignitus, volens abdicasti, & cum tuis in posterum honorificè vivere decrevist; retentis solummodo illis, quæ erant usque mortem tibi literis scriptis confirmatæ & merito datæ. Ille recessus Christiani pristinam erga te benevolentiam planè evertit: ac tali suspicione animum ejus pupugit, quasi aliis ex causis te ejus negotiis subduceres, adjuvantibus clandestinis plurimum inimicis (nam *virtutem invidia sequitur*) & nitentibus præsertim eo, ut fidei & futilibus rationibus viam invenirent, qua alioqui præclarum regem, erga te ingratum efficerent, & ut is ingentis tui beneficii merita insigni aliqua injuria persolveret. Nam qui apertus tibi inimicus esset, regem tum alienato, nemo inventus est. Sed hoc tibi cum clarissimis Ducibus commune fuit: hi præsertim in ultimo vitæ actu invidis circumveniuntur, ut Hannibali, Scipioni, Bellisario, Narseti contigit, & tua ætate Gonsalvo magno accidit: qui non tantum circumventi, sed etiam diminuti dignitate, in ipso injustè illatæ contumeliæ dolore mortui sunt: tu tamen ipsis omnibus longè beatior ac felicior fuisti. Rex enim tractu temporis (quire & nomine vere Christianus erat) inimici animi sensibus tua præstita officia perpendens, teque falso ab inimicis clandestinis (qui apertè aggredi innocentiam tuam non poterant) delatum intelligens, prius à te data suo filio fide ac manu te necessitatibus ingruentibus, illi non defuturum, additis his expressis verbis: *Si filius ea, quæ essent tibi ab Avosuo Ipsosque propter summam merita usque ad mortem collata, non revocaret, sed rata haberet (non tantum sic te, sed etiam filium regis tibi obstringens) tibi est reconciliatus, summamque te in honore, ut antea, ad supremos usque cineres habuit & coluit. Filius Regis quoque factæ Promissioni conditionem adjunctam probe intelligens regia planè indole summam erga te benevolentiam ostendit, & sese tibi non solum justa laborum præmia parata conservaturum, sed si velles etiam cumulaturnum pollicebatur: cui tum respondisti, nihil te amplius optare quam suam gratiam: tui officii nunc esse, veteribus meritis avo ac patri præstitis jam fere obsoletis, novis illa augere & splendidiore efficere. Elapsis postea paucis annis, Rex Christianus longo morbo paulatim consumptus, & ex his ærumnis ac laboribus (ut illi per somnium indicatum erat) ad semper mansuram patriam & requiem, per mortem translatus est. Continuo regni habenas, *Fridericus II.* Christiani III. filius, à patre designatus, suscepit. Contigit autem, ut eodem tempore *Dux Adolphus* ex cupiditate honestæ vindictæ, clanculum contra Dithmarsos exercitum conscriberet. Illorum enim terra sæpius vestrorum Ducum ac Nobilium & Populæ sanguine tecta est, cum vestrates redintegratis viribus clades fatales à majoribus suis, sed non sine forti ac virili repugnantia, in Dithmarsia acceptas, novis victoriis resarcire studerent, ac justam sumere de crudelibus barbaris vindictam properarent: adeo ut contemptis omnibus belli disciplinis solæ confisi causæ & justæ vindictæ, se ipsi in palustres voragines demiserint, ubi iniquitate loci circumven-*

ti, & magna cum patriæ calamitate oppressi, ingens sui desiderium luctumque suis reliquerunt. *Adolphus* igitur, cum Dithmarsos privatis viribus aggredi festinaret, ut hinc majorem nominis sui claritatem compararet, & fines suos dilataret, persuasus seu opinans, *Fridericum* consanguineum, morore ex morte patris, ac rebus regni constituendis occupatum, facile hoc sibi præsertim armato concessurum. Id tu statim exactæ prudentiæ senex olfaciens, adhibito *Andrea de Barbii*, Episcopo Lubecensi, & Filio tuo *Henrico* (tunc temporis *Friderici* in Ducatibus vicario) ne simultas ac sinistra suspicio inter consanguineos oriretur, in istum statum rem perduxisti, ut ab omnibus tribus Principibus, publico decreto sumptumque, bellum contra sempiternos & avitos hostes gerendum, & sic Majorum ossibus insepultis parentandum esse, conclusum sit. Prius rebus necessariis, quantum in tanta festinatione fieri potuit ad id comparatis, *Fridericus* & Principes die constituta cum suis, nempe quatuor legionibus peditum, & tribus millibus equitum in unum locum conveniunt, ac Te unum invictæ virtutis belli istius ducem delegerunt, sperantes *Fortunam, ut feminam, à re factis generosis olim subactam semper usque ad exitum vitæ morigeram fore*. Quem honorem primo repudians, jam fere septuagenarius, & ætatis excusationem adducens, tandem victus illorum precibus ac postulationibus, suscepisti. Ac quando cum principibus hostiles fines ingressus fuisti, semper eo animum intendisti, ut Principum juveniles ac generosos infinitos animis conatus (qui cupiebant aspera audacter aggredi, & pugnam impigrè cingere) senili cunctatione reprimeres, & quam celeritè posses, hostium in magnam longitudinem productas triplices fossas ac munimenta cum legibus, captata prius temporis & loci opportunitate, transcendere, memorabileque detrimentum, ubi barbari sese securos esse crederent, illis inferres. Primo oppidum *Meldorp*, diviso exercitu, tribus locis uno tempore adortus, non sine vulneribus tuorum expugnasti, interfectisque multis hostibus, cæteris suis fugatisque ibi castra, tanquam in medio Dithmarsie secundum longitudinem, inter *Suderstrand* & *Nordstrand*, quibus duobus locis flos & robur militiæ Dithmarsicæ habitare solet, posuisti: atque sic eorum copias, ne conjungi possent, dimisti ac separasti. Inde in *Suderstad* cum parte copiarum profectus es, reliquis copiis in castris & apud Principes manentibus, eo consilio, ut si forte reliqui Dithmarsii periclitantibus *Suderstrandensibus* opem ferre vellent, illis objici possent: quo in loco maxima strage edita, reliquam multitudinem, exercitu circumdato, sine ulla conditione sese dedere coegisti: quorum pars Holsaticis carceribus usque ad belli exitum damnata pars Albim deportata alienis oris imposita est. Tertiò *Heydam*, quæ Dithmarsiorum nobile Emporium fuit, cum principibus circa vesperam castra movens, per noctem contēdisti. Inde non procul rustici, adductis tormentis infestisque volitantibus signis, cum Equitibus vestris ex longa nocturna ac diurna profectioe lassis & defessis, cunctatibus nonnihil tuis militibus, & diutius, quam par erat, in itinere hærentibus, audacter arma contulerunt. Ibique tui omnes Principes, primis in ordinibus hostes aggressi, singuli speciem virtutis ediderunt, & majoribus suis fuso sanguine hostium litarunt. *Dux ADOLPHUS* fortiter pugnans graviter vulneratus est.

Ab hostibus ter praelium redintegratum, eo eventu, ut maxima pars illorum vitam, reliqui superstitēs diu defensam barbaricam libertatem ac terram ipsā amiserint, verosque eo die tuos Principes Dithmarsiae Duces effecisti. Quo bello conficiendo, non solum acutissimi Ducis nomen, qui nihil absque summo consilio susciperet, sed etiam humanissimi tibi comparasti. Si enim acerbè vindictam exercuisses, fraternus amor te excusare potuisset: Unū enim *Frater* tibi Dithmarsia ante 59. annos fortiter pugnantem interfecerunt. Tu autem contra multorum sententiam quingentos Dithmarsos aliqui trucidandos, *Friderico Rege* in tuam sententiam traducto, incolumes conservasti, te palam humanū Ducem belli esse glorians, non Carnificem. Orta deinde seditione inter Legiones, qui inhiantes rusticorum bonis discedere è finibus volebant (cum tamen, excepta Schönvefii Legione, non multum vera virtute dignum edidissent) tu Dithmarsis nonnullis restitutis armis, Legibusque diversa in loca ablegatis, tormentisque abductis Equitibus, vi & metu ad imperium redire, & ex provinciis vestris sine maleficio discedere coegisti. Hoc ultimo virtutis tuae specimine edito, actum concludere, volubilemque fortunam non ulterius periclitari, sapienter decrevisti. Quare te jam fortunatum senem appellare non vereor, cum in tempore manum de fabula tollere didiceris, ornatusque jam sis omnibus muneribus, quibus ullus unquam inter Cymbros tui ordinis ac loci cohonestatus fuit, ac tribus Regibus, *Friderico I. Christiano III. & Friderico II.* victorici manu singularique prudentia, cum cæteris Proceribus, Diademaque Regium imposueris, receperisque profusi sanguinis & laborum tuorum justam mercedem, eaque nunc lætus, cum duobus filiis ad similes honores ex parte provectis, & magna nepotum summae spei caterva, lætus frueris, exstructis ædificiis multis regio luxu: ex quibus unum *Bredenberg* cum munitissimis, aliud *Bulbkamp* cum ornatissimis in tota Cymbria arcibus conferri queat, Hoc tibi nunc supremi laboris superest, ut, cum tua anima ex hoc ergastulo liberata erit, Corpus tuum religiosis in monumentis majorum, ad spem beatæ resurrectionis, paulisper pompa funebri tuorum Nepotum brachiis deponendum cures. Postremo opto, ut solita utens erga Deos pietate, te diu in columen Regi ac Principibus tuis, Patriæ, Filiis & Nepotibus, Deo optulante conserves.

ALIUD ELOGIUM SUB EFFIGIE EIVSDEM.

DEUS Trinus & Unus te longè sospitet, & in hoc vividæ senectæ robore diu feliciter conservet, fortunate Senex, quem ex equestri & pervetustæ Nobilitatis, apud Holsatos Saxones Rantzoviorum familia natum, syderum inclinatione Genius Divûmque gratia, per bellicas virtutes, ad justam fortunarum atque gloriæ societatem extulerunt. Quò jam tum contendere es visus, quando proximus pubertati a patris morte, arcepto domi equo, ad vicina castra evolasti. A quibus provectiore ætate in Angliam, Hispanias, Italiam, Cretam, Asiam Syriamque progressus, & apud Hierosolymas militari baltheo honestatus, ex tam longa & periculis variis obnoxia peregrinatione, non modo id honoris insigne, sed animum plurima variarum re-

rum, imprimisque exquisitoris disciplinæ militaris cognitione instructum, ad patriæ optimorumque Principum tuorum, Holsatiæ Ducum, cultum retulisti. Eam cum infracto animi corporisque robore, temporibus ita postulantibus, in campū produxisses, re ipsa comprobasti, *non pugnantium numero sed Imperatoris atque militum virtute, constare insignes victorias.* Sic ala una Equitum, & quatuor peditum Germanorum cohortibus, post edomitam Hassniam Daniæ regum permunitam sedem supra quindecim Scandianorum millia, bis eodem die diversis locis acie victor, ducibus captis, profligasti. Quo felici rerum successu, & pacis fundamenta à te jacta sunt, & Borealis Nobilitatis attritus, laceratusque, sub Christierno II. immanis crudelitaris Rege, splendor & tranquillitas revixit. Nam hinc ejus spes, quæ ad regna Septentrionalia respiciebat, ex fuga in quam se conjecerat, scelerum ultricibus diris consciam mentem impellentibus, planè imminuta fractaque, aditus vero ad regni fastigium patefactus fuit optimo Principi tuo *Friderico, Holsatiæ Duci.* In quo ille justè, clementer pieque usque ad vitæ exitum versatus, & subditorum de se expectationi undiquaque satisfecit, & fidei meritumque tuorum magnitudinem regia liberalitate agnovit. Ab ejus rebus humanis excessu cum novi popularium motus per Daniam excitarentur, & Lubecensium quidam, rerum novandarum studiosi, inopinato se in patriam tuam cædibus atque incendiiis late effunderent: Auctor Principi tuo *Christiano, Friderici Filio, Holsatiæ Duci* fuisti, ut inter initia Lubecam invaderet. Quòd cum te duce administrari jussisset, id dextèritate consiliorum, ad Octinum eorum copiis, non modo ad solvendam *Segebergensis Castri* obsidionem, sed *Travemundæ* atque navibus aliquot captis, urbeque ipsa obsessa, cū belli sumptus, & dilabentem mercimoniis quæstum, ferre cives diutius, aut non possent, aut non vellent, certam pacem speratæ victoriæ præferre maluerint. Quæ eò liberalius afflictis concessa fuit, te Cymbricos motus coercente, quò magis Principis atque patriæ tuæ interfuit, vicinam hanc flammam restringui, & tot simul enascentium hostium vires deduci. Nam factiosorum quorundam Danorum motus, *Albertus Megapolitanus Dux & Christophorus Oldenburgensis Comes,* justis exercitibus tuebantur, Hassnia regali munitioribusque locis occupatis: quorum vires, per *Balthaci* maris insulas diffusas, cum sigillatim adoriendas censuisses, atque tuum salutare consilium *Christianus Princeps* approbasset, per continentem traductis copiis, primò Cymbricos Juras feliciter aggressus, *Alborgæ* vi expugnato, ac deletis adversariorum partium copiis, redactisque in ordinem sacrorum Papisticorum nonnullis præsulibus, qui se hominibus novandarum rerum studiosis, duces autoresque præbuerant non minimum Danici regni tractum Principi tuo conciliasti. Proxima erat *Fionia*, ubi valido hostium præsidio Assense oppidum tenebatur, & cum justo exercitu Germanorum illustres Comites, *Johannes ab Hoya & M. à Techlenburg,* aliq; strenuularum atque cohortium Duces, excubabant. At tu nihil hostium potentia territus, trajecto mari, cū obsidione *Assens* strenuè cæpisses, incumbens ejus solutioni Comitibus, laudabilis existimasti, producto in patentes cæpos milite, prælii aleâ subire, quâ intra castorū munitiones obsessi præbere speciem;

Itaq;

Itaque cum iusta acie, loco ab hostium præsidio editiore, conflires, insigni victoria, quæ Comitem utrumque multosque fortes viros absumpsit, eoque aridentis fortunæ progressu tota insula potitus es. Hinc in Selandiam itum, in qua expugnatis propugnaculis, & subditis pacatis, restabat una *Haffnia* regum sedes. Ea tum illustrium virorum atque veterani Germanici militis præsidio, tum suis munitionibus adversus omnem vim insigniter armata, fame subigenda fuit. Quod post XIII. obsidionis Mensem feliciter cessit, eoque majorem Principi tuo clementiæ atque moderationis gloriam peperit, quod ille indulgentius ad Saguntinam (ut ajunt) famem adactis dimisso sine noxa præsidio ejusque Ducibus, ignovit. Hac via Christianus Princeps, verè Christianus, cum seditiosis hominibus Daniam purgasset diademate Regio procerum consensu ornatus, per omnem vitam consilia actionesque suas, maximo subditorum commodo & gratulatione, eò retulit, ut iustitico nomini essent consentaneæ. Quæ excellenti virtute perpetuaq; felicitate impulsus Carolus Cæsar qui aliemore à Christiano Rege animo, ob Christiæni sororij sui custodiam, liberis ejus incitantibus, erat, potius te paucisque aliis actoribus cum illo in gratiam redire, quam hujus deformatam scelestissimorum delictorum turpitudine causam persequi voluit. Sic aucto confirmatoque Principis tui imperio, cum jam sexagenarius ab ætate ad quietem respiceret, à lividorum oculis atque dentibus semoveri tuus recessus tam longè non potuit, quin absentia gratia apud optimum regem attraheretur. Quod tu eò nobiliori proposito negligendum existimasti, quod certius statuebas, gratissimi benevolentissimique Regis animo, tot adversis prospere spectatam cum extremo vitæ discrimine fidem, integritatemque tuam, malevorum obrectationis eximi nunquam posse. Neque tua te sefellit opinio, quando decedente corporis vigore, te solite complexus, Friderico filio, Regi designato, ingenue commendavit. Quem à patris morte, cum patribus Johanne & Adolpho, Holsatiæ Ducibus, in Ditmarsos gentem ferocem, & hactenus pro invicta habitam, vindicantem, cano & penè se-

ptuagenario capite secutus, delatum communi Principum consensu Magisterij equitum munus, ut modesta ætatis excusatione declinare voluisti, ita strenuè postulantibus Principibus susceptum tutatus es, nunquam pristini vigoris robore intermisso. Sed ejus secundissimi belli laudem sicut libenter & merito ad Regis atque Ducum gloriam refers, qui utiliter consulendo, atque fortiter pugnando, clarissimorum Heroum munera impleverunt: ita vicissim tuam, tot antea victorijs partam Lauream, hoc clementiæ encomio ex eo bello non inviti reddent ornatorem, quod supra quingentos Ditmarsos, qui adversum te in acie constiterant, cum projectis armis extrema experiri non vellent, nonnullis eos ad necem poscentibus, humaniore animi decreto vivos incolumesque conservasti, cum eorum sanguine interempti olim fratris manibus litare potuisses. Cujus facti memoria ingravescenti nunc ætati tuæ eò dulciôr proculdubio est, quod magis perpetuum animi tui propositum, nunquam mercenariæ externorum militiæ, sed uni patriæ ejusque legitimis Principibus, ea moderatione obstrictum, ut victoris manus robora clementi erga prostratos indulgentiâ pro merito temperares, hoc velut extremo actu confirmare es visus. Igitur ætatis veniam legitimo jure consecutus, vive in posterum, tot exhaustis felicitæ belli laboribus, diu felix atque incolumis, in tuis privatis ædibus: quarum alteras Bredenbergi, perductis iustis munitionibus atque propugnaculis, solo depresso ad Storam, reciproco æstu fluctuantem, alteras Italicæ elegantie imitatione Bothcampij, editiore speculâ ad locum Bissenum, magno sumptu excitasti: & inter gravissimas consultationes, quibus præsentem animi vigorem, cum suo Genio, tum diligentium observatione, ad circumspecti judicii acumen perductum, Regi principibusque tuis fideliter impertis, te rerum gestarum recordatione, & fecunda ex tribus liberis nepotum neptiumque sobole oblecta. Quos ut virtutis tuæ æmulatione, digna te Patre Avoque, sectari atque consequi videas, utque transcurso mortalis vitæ spacio, pie sancteque ad beatorum sedem hinc emigres, id tibi concedat inexhausta bonitatis & clementiæ numen æternum.

EPI TAPHIUM

STRENUÏ ET NOBILISSIMI VIRI JOANNIS RANTZOVII, Equitis Holsati: quod ei in primaria æde oppidi Izehoæ à piissimis filiis in sempiternam memoriam collocatum, marmorique incisum est.

Iohanni Rantzovio nobili Holsato, qui post susceptum balthei militaris decus, & perlustratas remotissimarum gentium provincias, quantum pacis bellique artibus, omnibusque corporis atque animi eximiis bonis eniti potuit, id omne, secundum pietatem in Deum, uni patriæ ejusque laudatissimis Principibus, Friderico I. Christiano III. & Friderico II. Danorum ex ordine Regibus, hujusque patribus Johanne & Adolpho Holsatiæ ducibus impendit, felicissimo eventû, ut pote luminis cum iusto Imperio Dux, exortis subinde bellis destinatus, semper victor, qui præter copias deditasque urbes atque arces, profligatos ejectosque procul Cymbricis & Holsaticis finibus hostes, in ordinem redactos Papisticorum sacrorum seditiosos antisti-

tes, rebelliumque Ditmarsorum contusam & fractam armis contumaciam, octies patentibus in campis, diversis præliis superatas hostiles acies, vel ab ipsis indulgentia, vel à fœda fuga vitam coegerit impetrare, illustri & fidei erga patriam ejusque Principes, & clementiæ erga victos gloria, quam ad fatalem maturæ senectutis horam sine fortunæ ludibrio perduxit, sicque domi suæ, ætatis veniam nactus, omnibus animi sensibus integris, in charissimæ Conjugis, filiorum atque nepotû complexu, æternò numini spiritum, à quo acceperat, firma in Christum fide, & certa Resurrectionis spe confirmatus, reddidit, Henricus & Paulus filij, parenti cariss. mercentes posuere. Obiit Anno Domini 1565. Die 12. Mensis Decembris. Cum vixisset annos 73. & Mensem I.

IN TUMULUM EJUSDEM

Equitis clarissimi.

Hic sita *Rantzovii* sunt frigida membra *Joannis*,
 Inclyta cui virtus nomen equestre dedit.
 Qui Diadema tribus, procerum statuente Senatu,
 Regibus Arctois imposuit manibus.
 Christerni pepulitque. Duces virtute secundi,
 Ejecit regni sedibus eque tribus.
 Quid referam Comites, populos, domitasque tot
 Bis rediit caelo victor ab hoste quater. (urbes
Dania testis erit, bello concussa *Lubeca*,
 Hoc duce quæ capta est, *Hassnia* testis erit.
 Nauclerique feros compescuit ille tumultus,
 Intulit & rigidis signa tremenda tutis.
 Ille, armis frustra toties bellisque petitos,
 Tempore *Ditmarfos* contudit exiguo.
 Quemque ferox multis *Ditmarsia* fuderat annis,
 Cymbrorum vindex sanguinis ille fuit.
 Singula quid referam? nil non laudabile fecit,
 Consilio felix, Marte togaque fuit,
 Auspice multa Deo, primo sub flore juventæ,
 Pro patria gessit, multaque bella senex.
 Ut charus patriæ, charis jucundus amicis;
 Hostibus adversis sic metuendus erat.
 Quid structas ædes memorem, magnoque labore
 Condita magnanimi tot monumenta viri?
 Qui licet exhaustus senio sua fata subibat,
 Visa tamen patriæ est mors properata nimis.
 Hoc duce quæ caret, & quondam fortasse carebit:
 Quod tamen in ventos omen abire velim.
 Adde quod & mansit, jam succedente senecta,
 Corporis integritas ingeniique vigor
 Unde futurarum prudentia maxima rerum,
 Perpetuo constans judiciumque fuit.
 At postquam cursum, dederat quem fata, peregit,
 Defecit casto conjugis in gremio.
 Terrōres metuens nullos, solatia sensit
 In CHRISTO moriens justificante Fide;
 Vita vale, dixit, spes & fortuna valete.
 Lubrica vos, vera est nunc mihi parta quies.

DE OBITU JOANNIS RANTZO-

*vii, Equitis Aurati, ex Cancellaria**Regis Dania,*

CUM placido vitæ mutasset tempora fato
 Joannes heu *Rantzovius*,
 Luxerunt nati, conjunx, *Hollatica* tellus,
 Uno ore plangentes patrem.
 Mars tumulo imposuit laurum, zonamque trophæ-
 Et hostibus demptas opes. (umque
 Pax etiam, aut concors huic, aut contraria Marti,
 Amantem laudavit sui.
 Fama hinc dispergens latè ore manumque secuta est
 Virtutum testimonia.
 Qualiter hunc igitur vixisse putabimus annis
 Lustrorum bis septem & tribus?
 Totnamque hic vixit quem Mars, Pax, Fama, per-
 Requirant, laudent, offerant. (emptum
 Et pia cum natis Conjunx viduata Marito,
 Et Patria luceant Patrem.

IN TUMULUM EJUSDEM.

Conditur hoc tumulo rara pietate Joannes
Rantzovius, claro stemmate natus, Eques;

Regibus imposuit tribus hic diademata superbis,
 Fertile Danorum qui coluere solum.
 Et sæva injustè Christernum bella moventem
 Sedibus avertit Marte potente tribus.
 Frena recusantes multas compescuit urbes,
 Submisitque ducum colla superba jugo.
 Dania sæpe ejus norat fortissima nomen,
 Sensit & illius pulchra *Lubeca* manus.
 Quæ tulit illius *Schöningia* signa triumphi,
 Octinum & pariter terra *Fiona* refert.
 Est adhuc memor hostilis *judlandia* cladis,
 Nauclerum domuit qua sua dextra truccem.
 Omnis testis & est pugnans *Ditmarsia* nuper
 Infausto, cujus moenia victa jacent.
 Sic felix fuit & fortem se præstitit, ut cum
 Confereret victor bis quater hoste manus,
 Quid referam mores mixtos gravitate decora?
 Quid, quod erat junctum cum bonitate decus
 Integer ipse fuit maculis non oblitus ullis,
 Atque tulit sortem, qualiter illa fuit.
 Consiliis populum dubitantem juvit honestis,
 Juvit & afflictos pro bonitate viros,
 Rebus in ambiguis vultus non sumpsit acerbos;
 Nec fato elatus prosperiore fuit.
 Sed mens illius certo deducta tenore,
 Quod fuit ante pedes, excutiebat opus.
 Hinc sua clare viget gestarum gloria rerum,
 Omnibus ipsius est cognita fama locis.
 Sed postquam senio confectus & obsitus annis
 Sensit se vitæ continuasse viam,
 Speque fideque Deo certus constante adhæsit,
 Et sic voce pia, cum moreretur, ait,
 Reddam animam Christo, mea pignora care valete;
 Et tu me gremio suscipe, *Christe*, tuo.

DISTICHON CONTINENS NU-

merum anni, quo obiit Joannes Rantzo-
vius, Eques Auratus,

Tempore qVo Vere SVBILIT SVa fata Joannes
 RantzoVIIUs, VersUs Denotat EXLVVs.

QUÆRELA STORÆ

fluvii.

Rivule cur præter solitum tuus humor abundat
 Dic *Stora*? lucidulam quis tibi turbat aqua?
 RANTZOVII miserum me tristitia funera turbat
 Cresco ego de lachrymis perditus ipse meis.
 Ille erat heu summi vivens mihi causa decoris,
 Ille mihi moriens abstulit omne decus.
 Ne mihi quis lympham violaret, condidit arcem
 Me prope depresso, *Palladis* arte, solo.
 Extinctum plangant pax & cum Marte *Minerva*,
 Relligio, Charites, *Cymbrica* Terra Patrem.

EPITAPHIUM EJUSDEM.

Quæ Lector celsis insignia juncta columnis,
 Quæque opera è *Pario* marmore facta vides,
 Inclyta RANTZOVII sunt hæc monumeta *Joannis*,
 Frigida defuncti sub quibus ossa cubant.
 Hic dum vivebat nulli virtute secundus,
 Militis *Aurati* nomen adeptus erat.
 Nam firmi vegetus juvenis cum corporis esset,
 Ingenii sensit munera magna sui.

Per varios populos longinquaue climata terræ
Immensam ad Solymas per mare fecit iter.
Unde illi rerum prudentia magna parata est,
Ut posset patriæ commodus esse suæ.
Postea felici Clementem Marte repressit,
Jutica cum fureret seditione cohors.
Obsidione premens Aleburgica mœnia, Cives
Rex Christiane tuo subdidit imperio.
Christophori Comitum dum rura Fionia miles
Vattaret, victrix hic quoque dextra fuit.
Hassnia cum nollet clausis se dedere portis,
Miles in hac præstans obsidione fuit.
Schanica Meiero devicta fera agmina capto
Compulit & domini subdere colla iugo.
Extera funesto streperent cum bella tumultu,
Strenuus audaces movit ad arma manus.
Publica restimidis tremuit quando anxia curis,
Consilio patriæ profuit ille suæ.
Seures consiliis fuerat cœu Marte gerenda,
Regibus ille suis instar Achatis erat.
Nobile Rantzovicum generoso à stemmate nomen
Nobilius factis reddidit ille suis.
Bis septem lustris quum tres adjunxerat annos,
Vitaque jam finem cœpit habere suum;
Pressa gravi senio gemerent cum membra dolore,
In Christo moriens leniter occubuit.

*ALIUD EPITAPHIUM EIVSDEM;
in quo primum Distichon continet annum Christi,
quo obiit, & primæ literæ majuscula
nomen auctoris.*

HOLsatæ Rantzo *De CVS & tute La* Joannes
HUC postus, *LaUDis VIX poLVS* Ipse
Imberbi Solymas mento qui venit in oras, (Capax
Rettulit auratæ militiæque decus.
Nec non Christiano, Fridericis atque duobus,
Tradidit Arctoi sceptrum regenda soli;
Rectori quod erant Attidæ Nestor Achillesque;
Id tribus his solus regibus ille fuit.
Illius est fractus Christianus fortibus armis,
Cederet ut regnis Marte cedente tribus.
Christophorum profugo stantem pro rege ducem;
Albertum, nigri qui bovis ora gerit,
Vasta instaurati renovantes bella Gradiui,
Ad regis constat procubuisse pedes.
Sensitque infelix invictas Hassnia vires,
Illius auspiciis Hassnia capta piis.
Rostatæ memorare potest quis prælia classis
Pro tantis dignè conditione ducis?
Atta sed cimenæ referam vestigia vitæ;
Et quoties hostis copia strata feri.
Norbius ingenti venit obviis agmine primum;
Est ubi Scandiæ grandis eremus agri;
Trita videns socii sed Otho Stigeseus arma;
Hic uno, dixit, biua trophæa die?

Sunt etiam nobis vires, vel præstet Achillem:
At vix intuitus terga pudenda dedit.
Obstitit & Marcus Meyer, cum diramoveret,
Quatuor in paries is laceratus obit;
Vidus adhuc Oetinus habet fera signa cruoris,
Cælorum variis ossibus albet humus.
Pestifer hos sequitur Naucerus in ordine quartus,
Successum & vires sperat habere suas.
At non Holfaticus cedens, nec territus Heros,
Obvia victrici tendit ad arma manu,
Turbatum superatque Ducem stringitque catenis,
Firmam procul muris non Aleburga tuis.
Regali donat sceptro; plumboque coronat,
Tunc ubi supplicis afficiendus erat.
Infaustos etiam Comites extendit arena,
Hic ubi Taurinus mons juga celsus habet.
Formidata olim totis Ditmarsia regnis
Hoc duce Principibus colla premenda dedit,
Et quamvis validis pugnarit fortiter armis.
In tribus est tandem victa cruore locis.
Cætera quæ restant Sophocleo digna Cothurno;
Cantet cum clavis Holfata terra Danis.
Ipse Deus verò talem vilescere gemmam
Non passus; cœli traxit ad astra vagi.

*DE ARMIS JOANNIS RANTZOVII
Equitis Aurati, quarum suam partem Henricus,
&c. Rantz. filius, donavit fratri Paulo.*

Dividere arma patris cum vellent bellica nati,
Corpore quæ proprio gesserat ipse suo,
Mars clypeum abiecit, dixitque; o parcite nati,
Parcite, in his aliquid Mars quoque juris habet.
Quæ toties genitor defendit ab hostibus arma,
Turpe, eas si natis diripiantur, erit.
Integra, dante Deo, post tristia fata manebunt,
Ut sacra, dum vixit, tutaque semper erant.
Ergo dedit Paulo, fraterni pignus amoris,
Henricus partem, Marte monente; suam.
Exoptatque armis cum laude utatur iisdem;
His usus genitor qualiter ante fuit.

*QVERELA ANNE RANTZOVIAE
in funere ejusdem dilecti, conjugis sui, incomparabilis
virtute Herois, incisa lapidi sepulchri, quod in piano
Patri memoriam grati filij in templo primario
oppidi Litzehoe statuerunt,*

Conjugis Anna suicū conderet ossa sepulchro;
Hæc ait, in lachrimas tota soluta piæ:
*Si mihi non tecum licuit, vir ponere vitam,
Adox, tamen intereunt nime a vota, sequar;
Et precor, ut placide conjuncti viximus ambo
Sic quoque Cælesti nris beet arte Deus.*

DE SEPULTURA ET EXEQVIIS

Funebribus Ejusdem Nobilissimi Equitis, Joannis Ranzovij, appendix, per Christophorum Kellinghausen

Hamburgensem.

CUM de Præclarissimi herois, cum illustri vitæ curriculo rebusque fortiter gestis, tui placida & beata ex hac mundi colluvie emigratione multa superius luculenter commemorata sint: id unum te, humanissime Lector, desiderare amplius posse existimaui, quod disertè illic explicatum non erat, quæ is funeris pompa in honore ad sepulturam elatus, quoque splendore & magnificentia justa ei facta essent. De qua re, quoniã ea quoque, ut reliqua, honorificentissima ipsi meritò contigerunt, quam potero paucis, dicam. Nam cum annis jam tribus septuagenario provecior, & ipso prægravantis ætatis senio debilitatus, & lenta morbi diuturni tæbe confectus, integris planè universis & immotis animi sensibus de ærumnosa hac vita, obitu sanè perquam tranquillo & pio, discederet: inter cætera plurima, quæ prudenter pieque admodum & munificè, se fati functo peragenda, testatus constituit, & illud filiis, quos omnino duos paternæ virtutis & gloriæ æmulos reliquit, præceperat: ut se post mortem illatum majorum sepulchro, quo & Pater, & Avus, & Proavus & Abavus, conditi quietem sanctam in Domino agerent, in oppido propinquo Itzehoe, tumularent. Quia verò grassabatur tunc eo in oppido vehementer pestis (ut & in aliis plerisque Germaniæ locis & oppidis) qua multi indices mortales mortem obirent, ne propinquos suos, gentiles & amicos ad honestandum funus eum in locum accerserent, quem justo metu propter vitæ periculum adire omnes formidare poterant, tandiu id differre, seq; in ædem proximam deponere, quoad pestilens contagio illic serpere & sævire omnino desisset, jusserrat. Quod supremum dulcissimi parentis mandatum, ut ei post obitum quoque morem gererent, quem viventem amore summo complexi, mirâ cumpietate & observantia obsequentissimè semper coluissent, fideliter quoque & solerter sunt executi filij. Exemptis enim intestinis arculaque ex plumbo seorsum conditis, exenteratum primum cadaver opobalsamoque inunctum, & fragrantibus aromatis, molli intersperso Anglici filii tomento effartum, deinde sarcophago item plumbeo querno intecto ligno compositum, in æde parœciali pagi Bredenbergæ (quam collapsam ipse olim restituerat, & donariis elegantique exædificata turri pio liberalique animo exornaverat) lateritia extructa domuncula deposuerunt. Ubi cum in tertium jam mensem supra annum constituisset, mitescente magis magisque in oppido lue, ad principes & civitates finitimas, ad agnatos, necessarios & amicos, literas dederunt, ut in colliculum imminem oppido pridie Calendas Martias convenire, & deducendo funeri interesse pompæ vellent. Quo adveniente tempore, alter filiorum major natus *Henricus Ranzovius*, regius in Holsatia Vicarius (nam Paulus junior frater cum illustrissimo Principe Adolpho ad obsidionem arcis Gothæ profectus, ex necessaria ea causa parentali-

bus adesse non poterat) cum familiaribus nonnullis biduo antè ad templum sese conferens, ubi in ædicula clausum funus custodiebatur, ea effracta, post habitam funebrem ab ejus ædis Presbytero *Nicolaus Vinterbergio* orationem, cum per fenestellam stanneam, quæ eum in usum in loculo erat, faciem defuncti charissimi parentis, desiderio etiamnum nimio vix lachrymistemperans, supremum contuitus esset, & aliquot ejus imagunculas ex argento conflato inauratas iniecisset: id serici villosi atro intectum velamine, & arce impositum, in castrum suum Bredenbergam secum auxit. In quod præcedentibus cum faulis nepotibus, & honorifica insequente pompa, illatum, in cubiculum pullato undique panno intratum velatumque, accensis circum funalibus, pheretra collocavit. Huc postridie ejus diei, *Eberhardus ab Holle*, Lubecensium & Verdensium præsul & Henrici affinis, vir spectabilis eoque honoris fastigio longè dignissimus, cum honesto & mediocri comitatu advenit, alijque item nonnulli nobiles viri, ut funeri efferendo inter essent, qui honorificè omnes excepti & tractati splendide, noctem ibi unam cum suis egerunt. Insequenti die, qui exequiis præfinitus Calendas Martias antecedeat, elatum cubiculo in vehiculum idem, quoad vectum, pullo integumento obductum collocaverunt: & aliis nonnullis ponè legentibus ejus vestigia curribus qui mœstissima conjunx nurusque geminæ, cum numerosa & pulchra nepotum neptiumque sobole, & agnatæ quædam foemina vehebantur, satellibus stipatum undique; circumcursantibus, ita in oppidum inducitur. Interea *Henricus Ranzovius* cum Antistite, & quibusdam agnatione proximioribus, amplaque ministrorum familia, lugubri omnes habitu, pullis & syndone peples à pileis in terga defluentibus equorumque ephippijs atratis stragulis opertis, in collem oppido propinquum contenderunt: quo Principum Civitatumque Legati, propinqui, gentiles & amici, præclari omnes & nobiles Viri, magno numero confluerant. Quibus in corona circumstantibus Henricus illustri & facunda oratione amplissimè gratias egit, quod in locum illum ad diem dictum rogati promptè accessissent, utque ad reliqua exequialis ejus honoris & celebritatis solennia peragenda, supremam & piam, paternis manibus secum operam præstare, & iis finitis epulo funebri interesse non gravarentur, perhumaniter perque amanter rogavit. Inde ternis simul binisve junctim equitantibus, composito decenter ordine currum, quo funus deferrebat, confectati, longo agmine (nam trecenti ferme erant, qui equis vehebantur) lentoque & moderato equorum gradu, sensim & magnificè oppido adequitarunt. Quod ingressi, ubi in ædes atratas undique & funalibus collucentes (quas magnificus Heros per amplas sibi & splendidas olim extruxerat) funus deposuissent, in hospitia per oppidum plerique dilapsi, ut equis in stabula traditis singuli ad cohonem

cohonestandam funeris pompam redirent. Sub idem præterea tempus curribus frequentibus, quorum supra quinquaginta fuisse constat, ingens foeminarum Virginumque nobilium turba advecta est: quæ cunctæ pro regionis more, ut funus comitarentur, candidis lineis velamentis capita obvoluta, quæ inde per scapulas utraque licenter errantia dependebant, sese perornaverant. Earum complures ad defuncti Equitis conjugem *Annam*, ex vetusta & clara *Vallstorpiorum* gente prudentissimam honoratissimamque foeminam, sese conferentes, quæ iidem in ædibus ad funus viri mœsta atque ad eam exanimata ferè luctum morabatur, largis suis oppletibus vultum lachrymis, & ingenti animi dolore intercipientem spiritum, eam verbis amanter & diligenter consolata sunt. Quæ dum fierent, interim æra campana in ædibus sacris, cum in oppido, tum in vicinis circumquaque pagis parocialibus, nusquam cessabant: quibus & oppidum ipsum, & omnis circum vicinia late personavit. Caterum ubi efferendo funeri destinata advenit hora, illud serico villosio nigro obductum seni ejusdem gentis & stemmatis, præstantes omnes animis & viribus nobiles Viri, succollantes in humeros phæretro sustulerunt, & lento gravique incessu, dum subinde ob nimium plumbei ligneique loculi pondus furcis peticisque transverso subiectis, subsistere cogerebantur, in templum ejus oppidi primarium, divo Laurentio martyri dicatum, deduxerunt, longo honoratissimoque & præcedentium & cœmitantium agmine. In primis ex ludo literario pueri de more antecedeabant, lugubres cantiones vernacula latinaque Lingua alterna decantantes, quibus nunc gaudium, nunc tristitiam aulcuntantium animis infundebant. Eos Verbi divini Mystra & Interpretes in oppido & pagis finitimis insequiebantur, quibus sacratæ supra quadraginta ex nobilitate Virgines, ejusdem cœnobij contigui templo alumina, candido cinnes amictu (ut ejus sectæ mos & instituta ferunt) succedebant, & ipsæ temperatis vocibus suaviter funeri præcinentes. Hinc ministri universi Henriti, habitu obscuro & tristi funalia manibus gestantes, ingrediebantur: eorum vestigia calcabant novem & duobus filiis Nepotes, deducuntibus præceptoribus, & ipsi cereos grandiuiculos, quibus conversa gentis Rantzoviarum insignia (ut cæteris funalibus cunctis) appensa spectabantur, funeri avito præferentes. Inde proximè ante loculum absolutæ nigredinis equus unicolor, pullato terram radente stragulo, à Vicarij regij pueri sessore legniter adigebatur. Sequebatur verè longa honestissimisque illustrium & ornatisimorum Virorum cœmitatus, quibus unus omnibus habitus atratus & lugubris erat. In his nobilissimi gravissimique Viri, Legati Friderici I. Daniæ Regis, trium Holsatiæ Principum Joannis senioris atque Junioris & Adolphi, Reverendus amplissimusque Lubecensium & Verdensium Antistes, Legati Comitum Schövenburgij, Civitatumque Lubecensium & Hamburgensium, conspiciebantur. Aderant ex gentilibus stirpe Rantzoviorum prognati plures paucioresve triginta, Viri prope omnes meriti, & præclarum gestarum memoria florentes, & ætate canisquæ decoris venerandi. Nam quos ex nobilitate omni Holsaticæ florenti ævo integer adhuc & vividus, ad præclara eximia virtutis præmia & ornamenta conlectanda capiendaque sanguis alebat, eorum

pars multo maxima ad obfidionem arcis Gothæ, ab illustri magnanimoque duce Adolpho evocata, sub pellibus & velis canabeis in castris excubabat. Quæ expeditio cum in idem fortè tempus incidisset, effecit, ut rariores virorum nobilium, quam accessissent alioqui, pompæ huic exequiali interessent: cum præterea complures quoque in Daniæ Friderico Regi contra Suecum jam pridem militarent. Sed nobilium tamèn ejusdem ditionis numerus, qui funus sectati sunt, trecentos circiter nihilo minus ad æquavit. Post nobilitatem succedebat oppidi Senatus Civesque honoratiores, quos ex pagis circumquaque finitimis coloni longo ordine insequentes agmen claudebant. Nec longo hinc intercedente intervallo, frequens elegantissimaque foeminarum nobilium spectabatur series, quæ & ipsæ pro regionis more habitu funebri, ut dictum est, præcedentium Virorum pompam comitabantur: easque inter eminentes, luctuque & mœrore prope confecta, clarissimi Equitis Coniunx, cum nuru utraque & neptibus pluribus, omnium oculos in se vertebat. Ubi jam in cœmeterium ventum est, circuitu ter de more templo funus intulerunt, idque media in æde ante suggestum, ex quo conciones sacræ ad populum haberi solent, sub machinula lignea instar ædiculæ fabricata cancellaque, quæ undiquaque defixis cereis colluculentibus ardebat, constituerunt. Exinde finitis cantionibus usitatis & solennibus, orationem funebrem habuit ejus ædis oppidique Presbyter summus, *D. Joannes Vorstius*, quem Præpositum vulgò vocant. Vir pietate & doctrina senioque venerabilis. Qui dum peroraret, fuit ex eo loco succedentium nobilium humeris sublatum, & ad latus australe chori prope clathros, quo loco majores ejus complures tumulati sunt, ut & lapides impositi eorumque inscriptiones, & ara ab iisdem inibi Sanctæ individuae Trinitati dicata, abundè testantur, in sepulchrum arcuatum, quod pii gratique filij, cum in sempiternam clarissimi parentis memoriam, tum proprium & perpetuum familiæ suæ monumentum haud levibus impensis pulcherrimum & edificarant, depositum est. Id supra reliquam pavimenti planitiem tribus ferè ulnis, gibbo ex polito levigatoque candido lapide porrecto & utrinque redacto, altius assurgens, cui insignia gentis artificiosè eleganterque incisa, & coloribus distincta, quoquo versus latera exornant, vivas superne utriusque parentis quasi recubantis imagines, hinc marimòre affabre effictas, spectantibus ostendit. Eodem quoque loco passim Epitaphia & Elogia, quæ hoc libro continentur, lapidibus in columnas parietemque immixtis incisa insculptaque, de vitæ cursu rebusque gestis, tam præstantis & spectatissimi inclita virtute Viri, lectores erudiunt. At peractis ritè & solenniter in æde sacra cœmionibus cunctis, hinc ad convivium funebre discessum est: quod magna electissimorum Convivarum frequentia, & splendore ac munificentia, ut tanti Viri exequiis conveniebat, summa celebratum est. Aeris quoque plurimum in pauperes distributum, & larga aliis aliisque & quæ pater moriens passim & à se nuncupatis donari mandaverat, & quæ his filiorum in super adjecit liberalitas, munera præbita sunt. Quibus per dies aliquot, ut mos est, agitata universi inde, post actas utrinque prolixè decenterque gratias, in sua discesserunt. Ita qui placidè beatæque de instabilis hujus vitæ, quam omnem præclaram

fortuna

fortunatamque exegit, praesidio & statione discesserat: qui immortalē meritis illustribus ubique terrarum de se famam & gloriam excitaverat: qui spectata & sempiterna egregia atque invicta virtutis monumenta posteris moriens reliquerat: honestissimam quoque caduci atque emortui cadaveris sepulturam, iustaque & exequias se dignas, hoc extremum honoris & officii defuncto parenti in more & luctu maximo piissimis filiis tribuentibus, cumulatē consecutus est. Quod equidem ipsum ad reliquam ejus in vita felicitatem, qua non sine admiratione magna, occulto quodam conspirantium syderum favore ac consensu, vel potius effusa atque constanti divini numinis, rectissimam mentem gubernantis adjuvantisque benignitate atque clementia, ad extremum usque halitum perpetua usus est, quasi coronidem seu colophonem aptissime congruentem, accessisse arbitror, ut, qui in vita prospera gloriosaque omnia habuisset, nec hoc extremo mortalibus praestari solito honore ac munere careret. Et si enim sunt, qui sepultura jacturam levem ducant, quando ex quocunque terra operculo tantundem ad superos itineris est piis creditur: & multi pra-

stantissimi viri, & aeternis ob comprobatae fidei virtutem laudum praecentis celebrati, vel in teterrimis carceribus agriitudine & squalore consumpti sint: vel pisces in undis obruti agitantque fluctibus paverint: vel in pulvere caenoque parente sub dio à vermibus ferisq; inimicibus laniati devoratique sint: alijsve indignis extincti suppliciis passim & misere compitruerint: ij tamen ipsi honestum post mortem sepulchrum haud adeo aspernantur, quin, si contingat, ingens bonum: si denegetur a fortuna, leviter ferendum esse statuunt. Omnes certe mortales, praestantibus & magnis ingentis praediti, illud potissimum in votis habent, ut tranquillo & praclaro vitae exitu diem suum extremum claudant, exemptique vivis tumulo, uti supremo corporis humani receptaculo, donataque post exhaustos vitae laboris quietis sede, honeste coniecantur. Nam & sanctissimos illos viros, quos antiquissimi seculis, ob summam vitae innocentiam ac religionem, Deo per charos fuisse sacraliter testantur, jam morituros vel in primis praecepisse posteris suis legimus; ut obitamorte cadavera sua sepulchris, vel à seipsis, vel majoribus suis constructis, honorifice inferrent atque deponerent.

EPITAPHIUM,

In quo ipse Magnanimus & Spectatissimus Heros, JOANNES RANTZOVIVS loquitur:
autore eodem.

DUM licuit voluitque Deus, mihi vita placebat
Rubrica, nunc mors est non gravis ipsa mihi,
Sed patriae forsan nimis immatura videtur,
Semper viventi quae mihi chara fuit.
Pro qua non timui terraque marique labores,
Et prope praesentem laetus adire necem,
Illa meam nunc forsan opem deferta requirit,
Saepius in magnis qua fuit usa malis.
At mihi quo pacto nimium properata senectus
Absciderit vitae stamina pulla meae?
Naturae (quodcunque datum) satis & mihi vixi:
Sic ætate gravis perfero fata lubens.
Namque quoties ævum jam tot producit annos,
Quod mihi praescripta vivere lege datum?
Et vitae satis, ad laudem quod sufficit, egi.
Nec periiit virtus nostra caduca nimis.
Gloria per totum mea jam percrebuit orbem,
Qua radiis cincti solis aditur equis.
Illa superstes erit, donec benefacta probare,
Suppliciisque malos subdere, moris erit.
Sic merui, virtute bonam dum profero famam.
Et mihi pars vitae nulla labore caret.
At dulces utinam moveant mea facta nepotes,
Ut fieri similes aut superare juvet.
Nondum etiam horrebant prima lanugine malæ,
Cum functo satis arma parente tuli.
Hinc lubuit procul amotas invisere terras,
Et magni varios orbis adire situs.
Visa mihi tellus, quam flavus arare Britannus,
Lædere quam ferro fuscus Iberus amat:
Quam molles habitant Itali, Cretesque Syrique,
Quam gentes Asiae Marti sapore truces.
Ad Solymas sacras fortunatumque sepulchrum
Sum meritis nactus nomen equestre meis.

Hoc etiam feci pulchris illustrius ausis,
Et decus extendi Marte togaque meum.
Nam patriam claros repetens per Teutonas brachia,
Gessi victrici fortia bella manu.
Et via quas longinqua mihi patefecerat artes,
His patriae cœpi commodus esse meae.
Ipsa mihi testis meritorum Dania pugnae,
Quam lata profert Jus ditione suum.
Novit & Oceanus mea Balthicus inclyta facta,
Creverit ut fuso saepe cruore rubens.
Virtutemque meam merito complexa favore,
Quae mihi natalis Cymbrica terra fuit.
Hanc quoque cum damno mirata bis Hafnia capta:
Principibus sedes Hafnia grata suis.
Cognovitque potens opibusque virisque Lubeca
Eminet Arctoo quae decus alta solo.
Nec secus hanc cum clade sua Ditmarsia sensit,
Cum subiit justum me duce victa jugum
Et tamen est quod victa mihi quoque debeat ultra
Vita quod est multis voce redempta mea.
Sic operam tribus impendi pro regibus omnem,
Sub gelido regnum qui tenuere polo.
Et charae vigilans patriae ducibusque dicavi,
In me quicquid opis consiliique fuit.
Hinc opibus partis, patriae natale subivit,
His quoque collatis amplificare decus.
Impensisque duas construxi grandibus arces,
Quas soboles æquæ nunc mea sorte tenet.
His precor utantur post sæcula multa nepotes,
Et mea conentur fortia facta sequi.
Hac fragilis vitae cursum ratione peregi,
Sic obij mortem sustineoque lubens.
Depositum tumba corpus mortale quiescit,
Spiritus in sancta sede perennis agit.

ACTA

ACTA ET GESTA
CELEBERRIMI,
CONVENTUS ELECTORALIS
apud Francofurtum Mœni in Germania Anno
1562 celebrati, ad Cæremoniarum Imperialium cogni-
tionem utilia.

VERA NARRATIO QUO MODO ET FORMA
D. MAXIMILIANUS BOHEMIÆ REX &c.
electus fuerit in Regem Romanorum, apud Franco-
furtum Mœni, Anno Domjni 1562, die
24 Novembris.

NON TIO adeo hujus actus tota manus Electorii Senatus septem nimirum Optimates Imperij matutino satis tempore horam circiter sextam in *Aede Romana*, quæ eadem est Domus Senatoria Francofurtenſium, convenientes ibidem ad aliquot horarum spacium (nona ferè præterierat) una morâ traxerunt. Exinde porro omnes ac ſinguli patricio ſeu Electorali ſuo Habitu pro more induti (habitus autem erat toga talaris coccinea pretioſiſſimi panni, & ornamentum capitis mitra rubea exquisitiſſimo pellitij genere ſubducta, licet ex his Electoribus unus D. *Maximilianus* eo quod regia polleret apud Bohemos dignitate regio quoq; diademate circa tempora cinctus, cætera verò in veſtitu par erat) ſpectabili ſanè atque pulchro ordine pariter bini ac bini, & primò adeo Elector *Moguntinus* & Elector *Trevirenſis*, poſtea Elector *Coloniensis*, & Elector *Bohemia*, deinde una ſerie conjuncti Elect. *Palatinus*, Elect. *Saxonia*, & Elect. *Brandenburgensis* invicem comitati omnes in equis ad templum D. Bartholomæo ſacrum devenere; pari que ordine in chorum ejusdem templi, ad cujus utrinque latus ſedilia Procerum ſplendidis admodum ac deauratis aulæis extructa, & decorata erant; ingreſſi ſunt. Regi autem Maximiliano Elector *Saxonia* *Gladium Imperiale* in argentea aurataque vagina reconditum prætulit; interea quoque dum ibi cultus divinus perageretur, gladium illum Imperialem D. *Petrus à Roſenberg*, Coronam autem regiam D. *Schenk à Limpurg*, quoties ea Rex deponeret; ex officio tenuerunt.

Cum igitur, ut dixi, ad Chorum templi deveniſſent, conſediſſentque partim Elect. *Moguntinus* & Elect. *Bohemia*, & Elect. *Palatinus* à dextro chori latere, partim verò inter utrumque latus Elect. *Coloniensis*, *Saxonia*, *Brandenburgensis* & *Trevirenſis*, tum Episcopus *Wirciburgensis* pontificalia pro more circumdatus, hymnum, *Veni ſancte ſpiritus*, devotè ſuccinuit, quem deinde *Muſicus Chorus* Cæſareus ad ſinem uſque ſuavi concentu modulatus eſt; proceſſibus interea ad genua provolutis; Hoc finito *Wirciburgensis* Episcopus publicum Miſſæ officium de Spiritu ſancto juxta *Bulla Aurea* conſtitutionem inchoavit; Proceribus interim nonnullis

nempe Elect. *Palatino*, *Saxoniae* & *Brandenburgensis*, eò quod comunibus hiſce Eccleſiæ cæremoniis intereſſe minus ſoleant, in conclave dextro chori lateri proximum, ſecedentibus, & ipſos comitantibus *Wilhelmo Comite provinciali Haſſia*, *Georgio Comite Palatino* Elect. filio, *Franciſco Duce à Lauenburg*, *Anhaltio* cæterisque aliis unà cum conſiliariis ſuis; qui omnes poſteaquam Miſſæ ſacrum finitum animadverterent, in chorum regreſſi ſuam quiſquam priſtinam ſeſſionem ceperunt. Finito itaque hoc ſacro officio, idem *Wirciburgensis* Episc. hymnum *Veni creator*, canere incipiens reliquam ejus partem muſico choro decantandum reliquit. Quo peracto omnes pariter Electores ad ſumtum altare, ſervato priori ordine, proceſſerunt; juramentum iſtic præſtituri, cujus hæc erat forma: *Ego N. N. juro & teſtor per ſacroſanctum Evangelium, cujus ſcripturam coram me hic præſentem intueor, quod per fidem meam quam Deo omnipotenti quamque ſacro Imperio Rom. debeo ex toto cordis mei ſenſu atque intellectu per divinum adjutorium ſuffragium daturum & electurum ſim in caput ſeculare totius Chriſtianitatis, inque Regem Romanorum & deſtinatum Cæſarem cum quem & ratio mea & intellectus fore ad hoc idoneum ac dignum ſuaſerit ac dictaverit, non alicujus rei conditio, non munera aut præmium, non promiſſio aut quidvis horum aliud, ita me Deus juvet & ſanctum ejus Evangelium.*

Primus itaque Elector *Moguntinus* juramentum hoc interpoluit, qui pacem jurationis formulam cæteris deinceps electoribus; nempe *Trevirenſi*, *Coloniensis*, *Bohemia*, *Palatino*, *Saxonia* & *Brandenburgensis* propoſuit. Eccleſiaſtici quidem Electores inter jurandum dextram in pectore ponere; *Seculares* autem hanc ad librum *Evangelij* applicare viſi ſunt.

Hoc peracto, reverenter de altari omnes recedentes ſuum quiſque ſeſſionis locum repetière; moxq; iterum ſacer hymnus, *Veni ſancte ſpiritus*, concentu & modo (ut ante retulimus) decantatus eſt: Proceres rursus genua inflexerunt.

Poſthæc igitur in nomine altiſſimi in Conclave chori (qui locus deſtinatus erat Electioni) juxta ordinem proceſſionis prius obſervatum primò *Moguntinus*, deinde *Trevirenſis*, *Coloniensis*, *Palatinus* & *Brandenburgensis* ingreſſi; & oſtio poſt ſe occluſo ſoli ibidem paulo mitius dimidiæ horæ ſpatio manſerunt.

manferunt. Hoc interjecto mox unusquisque eorum duos ex suis *arcanos Consiliarios* (quos singuli ad id jam antè delegerant) intrò in Conclave accersiri jussit, inter quos *Regis Maxi.* duo erant Consiliarij *D. Christophorus à Kitzing* Aulae praefectus, & *D. Leonhardus ab Harnach* Inprimus Cubicularius: omnes verò hi consiliarij, cum vix semihoræ spatio in conclavi fuissent, iterum ex eo digressi, iterumque ostium occlusum, & Electores soli intus ad horam integram commorati sunt. Nec longè post *Cancellarius Moguntinensis*, & unus ex *Secretariis* qui verba vocesque circa suffragia electionis ore tenus prolatas celeri calamo in scripti formula conciperent, coramque recitarent, accersiti sunt.

Praedicti quoque Consiliarij statim postea in conclave revocati sunt, ut essent quasi testes secretæ Electionis. Quibus admodum citò dimissis, in locum eorum accersiti sunt quidam Principes *Wilhelmus Comes provincialis Hassiæ*, *Georg. Comes Palatinus*, *Franciscus Dux Lauenburgensis*, *Joan. Albertus Meckelburg. & Princeps Anhaltæ*, quos omnes & singulos Electorum Senatus statim & ipsum *Rom. Imperatorem* ablegavit, ejusque Cæs. Majest. rogari jussit, ut quandoquidem in Electione rata ac transacta sint omnia, sua Majest. ad se in templum S. Bartholomæi ad audiendam votorum & suffragiorum conceptionem venire non graveretur.

Interea inclyti Electores nihilo secius in Conclavi expectantes satagerunt, ut Proclamationis forma de Electo novo Rege Rom. legitimo ac unanimi modo conceptis in scripto verbis exprimeretur.

Adveniente igitur *Cæsare*, idque in ipsa meridie pariter omnes Electores decenti ordine è conclavi excedentes ipsius Maj. obviam processerunt, quibus cum ille sigillatim venerabilem dextram porrexisset, placidè sacris tectis unà successit. Habebat autem in comitatu suo Cæsar Inclytos Imperii Proceres, Ducem *Bavariæ*, Ducem *Julie*, Ducem *Wirttembergensem*, Ducem *Meckelburgensem*, Principem *Uranie*, aliosque permultos Principes, Comites ac Heroes.

Rursus igitur in Chorumitur, Elect. Trevirensi præeunte solo, posthunc Elect. Palatino & Marchione simul, deinde proximè præcedente Cæsarem Electore Saxon. qui & eidem gladium prætulit, Cæsarem dein sequentibus à tergo Elect. Moguntino, Bohemiæ, & Colonienfi, atque sic in sacrarium Chori sese receperunt, ubi cum Cæsar pontificalia sua, ex auro contextum paludamentum, humeris indutus, & capite Diadema Cæsareum gestans, è sacrario rursus in Conclave transiret partipsum ordine Electores in prædictum Conclave deduxerunt, primò præeunte Electore Trevirensi solo, quem Palatinus *Pomum Imperiale Auratum*, Brandenburgensis verò *Sceptrum Imperij*, & Elector Saxoniz *Gladium Imperialem, eumque nudum* ex officio quisque suo Cæs. Majestati præferentes sequebantur, mox ipse Cæsar, tum post cum Elect. Moguntinus Elect. Bohemiæ, & Elect. Colonienfis.

Confidentibus ergo ipsis in Conclavi Cæs. Majestati per Elect. Moguntinum reverenter denunciatum & explicatum est, quod *Maximilianum Bohemiæ Regem* &c. filium suæ M. unanimi voto ac suffragio in Romanorum Regem, ac deputatum Cæsarem delegissent, ideoque eos omnes humiliter orare, ut hoc sua Mai. ratum & acceptum habere, & Regem hunc Rom. recens electum agnoscere ac recipere

clementer dignetur. Quod quidem Cæsar summa cum animi voluptate ac gaudio acceptans Electorum placita ac vota singulari gratificatione prosecutus est.

Quo peracto Electores iterum è Conclavi in chorum exeuntes & Cæsareæ Majestati in dextro chori latere locum eminentiorem designantes interim Regem Rom. (quem elegerant) ad summum chori altare honorificè deduxerunt superque ipsum imposuerunt, ipsis interea circumquaq; adstantibus Sedit itaque Rex in altari tantisper, donec ad finem usq; decantatum esset gloriosissimū ac solenne canticum *Te Deum laudamus*. Quod sanè canticum tanto communis jubilationis sonitu, clangore ac strepitu hinc humanæ harmoniæ ac musicorum instrumentorum, hinc tubarum, organi, hinc tympanorum ahencorum toti templo insonuit, ut omnem ferè auditum excelluisse visa sint. Nec illa quidem satis erant ad summi jubili ac gaudij testationem nisi etiam totius geminæ urbis Francofurtensis mœnia, pomeria, portæ, aggeresque vallati immenso tormentorum ac bombardarum fragore ac sonitu reboarent, turretsque & templa acri campanarum ingeminatum sonitu contremere. Inter hæc verò jubila (cum longius producerentur) Electores sæculares *Clenodias Imperiales* quas diximus eos Cæsari prætulisse, Palatinus *Pomum Imperiale* filio suo, Elect. Saxon. *Gladium* Duci Lauenburgensi, & Elect. Brandenburgensi *Sceptrum Imperiale* Principi Anhaltio, ut hi vicem ipsorum interim sustinerent, donec à summo Altari redissent, tenenda coram Cæs. Majestate tradiderunt. Postquam illa itaque tam gloriosa & varij generis Jubilatandem remitterentur, tum sacri Electores Regem Rom. de summo Altari rursus dimittentes ipsum extra in medio Templi supra solium sublime quoddam contiguum, quod ibi extructum erat, in throno regio constituerunt, feceruntque eum publicè pro concione totius populi, recitata etiam Decreti ipsorum per *Decanum Moguntin.* sententia electum Regem Rom. proclamari. Atque his ita omnibus & singulis nō minus solenniter quàm feliciter, peractis tam Cæsar & Rex, quàm cæteri Electores, Principes, Proceresque omnes ad suum quisque diversorium se conferre cœperunt. Erant autem ante fores ejusdem templi quidam è Senatu Francofurtensi constituti Viri spectabiles, qui gestarent cœlum portabile (ut vulgus appellat) ex auro sericoque contextum, ut sub eo Cæsar & Rex usque ad palatia sua graderentur. Senatus quoque idem tantam platearum longitudinem quanta à templo inde ad palatia usque pertingeret, tabulatis ligneis, eo quod compitaluto & cœno & pluviarum improbo humore erant immunda, sterni curavit. Ejus autem è templo processions hæc ferè erat series, primò omnium præcessit ingens Anticorum, Comitum, Heroum Nobiliumque turba, hanc sequebantur tubicines cum tympanis ahencis, primò ij qui erant Elect. Saxon. deinde tubicines Brandenburgensi, postea Ro. Regis, extremò tubicines ac tympana Cæsaris, qui omnes alternis vicibus ac rem in gemmare sonum sine intermissione intendebant: hos rursus sequebantur alij Principes ac Magnates Imperij post illos Cæsareæ Majestatis Caducearij auro sericoque villosi vestiti, tum magnificus ordo Electorum, *Trevirensis* præeunte solo, posthunc Elect. Palatinus in dextera

Pomum

Pomum Imperiale, & Elect. *Brandenburg.* Scep-
trū gerentes simul incedebant, deinde Elect. *Saxonia*
Gladium gerens, solus post hunc tandem Sac. *Casa-*
rea Maestas & Rex *Romano*. Aureo uterque Caput
Diademate cinctus Paludamentoque Aureo super
indutus gradiebantur, horum mox vestigia Elect.
Moguntinus & Elect. *Coloniensis* premebant, illos
rursus ingens ac longa procerum, Nobilium ac
Guardiæ & Satellitij Cæsarei & Regij hastata pha-
lanx cum innumera aulicorum populi que multitudine
sectabantur.

Atque cum hoc modo ad palatium Cæsaris jam

deventum esset, tum Cæsar actis prius gratiis Ele-
ctores à se benigne dimisit, pariterque Rom. Re-
gem, qui & ipse in Palatium suum ad sumenda pran-
dia magno Procerum comitatu stipatus divertit. Et
sic quidem fuit primi hujus Actus electorialis finis.
Tanta autem fuit Optimatum omnium inter eligen-
dum unanimitas ac concordia, quanta ne à centum
quidem annis audita fuisse perhibeatur. Ex quo me-
rito omnes Christiani firmissime sperare debent,
Deum tandem res nostras clementius respecturum,
concordiam & pacem daturum, & omnia tranquilla
ac læta redditurum esse.

ALTERA NARRATIO DE GLORIOSA ET SOLENNI

CORONATIONE ROM. REGIS DIVI MAXIMILIANI

facta eodem loco & anno, die verò ultimo

Novembris.

Porro interjectis sex diebus & in-
stantibus Calendis Novembris
(qui dies Divo Andree Christi
Apostolo sacer est) rursus in tem-
plo prædicto convenere primò
Ecclesiastici Electores nempe *Mo-*
guntinus, *Trevirensis* & *Colo-*
niensis, atque una cum his *Wirceburgensis* & *Mar-*
quardus Spirensis Antistites, idque mane cum dies
satis illuxerat horam paulò post sextam, imminente
verò jam septima tum *Bohemia Rex*, & una cum eo
Sæculares Electores Palatinus, *Saxonien-*
sis & *Brandenburgensis* ad Palatium Cæsaris una se contulere
Ipse igitur Rex sericam vestem ostro tinctam quæ-
que promissa quidem, sed strictior erat, & aurato
texto, cui pretiosissimum pellicum subductum pro-
minebat, pellucidam gestabat, hanc superindutus
oblongum indumentum ex auro contextum chla-
mydis instar, capitis verò pileum cæteris Electori-
bus conformem: qui iidem omnes & singuli Ele-
ctorali suo Habitu & Glenodiis Imperialibus in dex-
tris, ut supra relatum est, conspicui Cæsaream & Re-
giam Majest. quorum uterque sub Tegmine porta-
tuli aurato incedebat *Cælum* id vocant, (cujus terge-
minum axem humeris sustinebant Selecti è Senatu
Francofurten. Viri *D. Christopherus Keller*, *Carolus*
Kühorn Ambo scabini & *Anton. lungius*, *Carolus à*
Glabach, *Instantinus ab Holzhausen*, & *Daniel*
Hengsbürgerus quatuor Senatorij Ordinis Viri) à la-
tere quidem dextro Elect. Palatinus, à sinistro au-
tem Elect. *Brandenburg.* Electore *Saxon.* inter u-
trunque gradiente, à palatio Cæsareo ad templum
usque prædictum *S. Bartholomæi* comitatu sunt. Eò
postquam deventum, atque id *Ecclesiasticis Ele-*
ctoribus, qui in sacratio chori interim sua quisque
Pontificalia induerant, denunciatum esset, protinus
hi quidem obviam Cæsareæ & Reg. Majest. in medi-
um chori progressi sunt primò ad eò Elect. *Mogun-*
tinus præcedens tum Clero suo, ex hoc alio *Crucem*
argenteam oblongam, alio pedum *Episcopale*, alio *Ba-*
culum argenteum, in quo *signilla Archicancellariorum*
Imperij affixa pendebant, gestantibus, Majestatem
ipsius venerabundus excepit: ad Regis verò u-
trunque latius duo Episcopi supra dicti *Wirceburgen-*
& *Spirensis* (eo quo reliqui duo Electores Archie-

pisc. nondum essent consecrati) se applicantes ipsum
medium reverenter amplexi sunt, hos verò tres *Sæ-*
culares Elect. cum Glenodiis suis, mox Cæsar ipse, &
à tergo ejus *Baro* quidam *Schenckius à Limburgk*,
Chlamydem Cæsaris portans, post hunc duo reliqui
Electores *Ecclesiastici*: *Trevirensis* & *Coloniensis* se-
quebantur. Cæsare itaque primum in Choro ses-
sionis locum à dextris capiente, tres Electores *sæcu-*
lares unus Pomum Aureum, alter Sceptrum, tertius
Gladium tenendo coram ejus Majestate stantes
paululum ministrarunt, quibus ille mox innuit ut &
ipsi ponè dextro latere considerent, iussitque, ut ip-
sorum officarij substituti inter invicem eorū gererent:
reliquis quoque Principibus *Duci Bavaria*, *Duci*
Julia, *Magistro ordinis Germanici*, *Wolffgango* &
Georgio Ducib. Palatinis, *Duci Meckelburgensi* aliis-
q; ex opposito sibi sedilia dari mandavit: præterea a-
lios Duces & principes, nempe *Wirtenbergensem*,
Ducem Lotharingensem, duos *Landgravios*, *Ducem*
Lauenburgensem, *Ducem de Arschot* *Principem Ura-*
nia, & *Principem Anhaltia* & reliquos, ubicunque
vellent, consistere permisit. *Legati* quoque *Ponti-*
ficij non longo inde intervallo à conspectu ipsius si-
cut & reliqui Electorum summi Consiliarij aside-
bant. Rex interim in medio templi apud altare
donec Cæsar cum toto Senatu Principum con-
sederet expectavit, cumque apud altare fle-
xis genibus orasset precesque finisset ad Sellam sibi
destinatam inque Cæsaris conspectu positam aūra-
tis stratis tapetibusque altis decoratam à duobus E-
piscopis *Wirceburgensi* & *Spirensi* ducitur, reliquis
quoque Electorib. *Ecclesiasticis* una cum his suam
quisque sedem nempe *Trevirensi* & *Wirceburgensi*
à dextro regis latere, *Coloniensi* verò & *Spirensi* à sini-
stro occupantibus. Mox igitur Elector *Mogunti-*
nus, qui Consecrator erat, sacrum officium *Missa* in-
choans, pro more confessionem præfatus est. Hæc
cum incipitur tum Elect. Palatinus è choro in con-
clave se subduxit, licet reliqui duo Elect. *Saxon.* &
Brandenburgensis sub sacro illo persisterent, donec
cantaretur *Alleluja*. Rex itaque mox à duobus il-
lis Episcopis *Wirceburgen.* & *Spirensi* ad summum
Altare deducitur, uti ipsum genua provolu-
tum Elect. *Moguntinus*, tanquam Consecra-
tor, his fere verbis interrogat, nempe
an fidem Catholicam servare, Ecclesiam Christi
defender.

*defendere, justiciam administrare, Imperium Roma-
augere & amplificare, viduas & orphanos omnesque
pauperes tutari, & Pontifici Romano debitum honorem
tribuere velit?* Ad quæ omnia cum Rex se prom-
ptum & paratum fore affirmando respondisset, Ele-
ctor Moguntinus manum super Caput ejus imponens
oravit, finitisque precibus Regem sacro Charis-
mate inungere cœpit, & primò in summo Capitis
vertice, deinde in pectore, postea in Scapulis seu Hu-
meris, tum in Dextro Brachio inque Dextera Manus
Palma inunctum duo Episcopi supra dicti in Concla-
ve chori, ut ibi oleum Charismatis aqua ablueret,
deduxerunt. Quod cum esset ablutum Regem alio
vestitu nempe Diaconali, quem amictum quondam
Imperator Carolus Magnus gestaverat, indutum
rursus è Conclavi ad summum Altare reducunt, cui
tum Consecrator Moguntinus Gladium nudum in
manu in dedit simulque monuit & hortatus est, *ut
totam Imperij Rom. impub. fideliter protegere, omnia-
que qua ad ejus salutem ac conservationem concernere-
rent, pro viribus suis persequi velit.* Gladium igitur
illum in vaginam Elect. Sax. recondidit ac Regis la-
teri circumdedit. Mox Consecrator Dextro Regis
Digito prætiolosissimum Annulum aptavit, corpori
Chlamydem ex auro rigidam induit, Sinistræ Manui
Chrysomelum sive Pomum aureum Imperiale, Dex-
træ verò Sceptrum Regium, & Capiti Coronam aure-
am (quæ Clenodia fuere Caroli Magni) imposuit:
Coronam autem, cum Regi imponeretur, tres Ele-
ctores Ecclesiastici simul attigerunt Regemque reli-
giosè initiarunt. Sic itaque Coronatum Elect. Mo-
guntinus iterum per juramentum in sancta Evan-
gelia officij ac promissi facti admonet, simulque in-
jungit, quatenus omnia quæcunque Christianum
Regem facere decet, & fas est pro animi sui viribus
servare ac præstare studeat. Posthæc igitur Regem
jam solenniter & gloriosè coronatum ducunt in su-
blimem quandam structuram asseribus contiguatam
cujus omnia auratis segmentatisque stratis panno-
que viridi circumquaque erant tecta: super hæc au-
tem erat Sella seu *Thronus Regius* in forma Regii il-
lius solij quo Carolum Magnum usum fuisse perhi-
bent, miro splendore apparatus, in hoc Throno seu
Solio collocatum, & sedentem ipsum Regem posses-
sione ac residentia Romani Imperij publicè in con-
spectu omnium inaugurarunt. Tum Elect. Mo-
guntinus Regi Romanorum regno recens initato
de summi honoris istius accessione suo & aliorum
Confratrum suorum nomine honorificè *gratulatus
& beneprecatus* est, seque & omnes alios status Im-
perij gratiæ ac tutelæ ipsius humiliter commenda-
vit.

Mox igitur rursus magno cum Jubilo ac gaudio
totus *Chorus musicus* gloriosè, *Te Deum* laudamus de-
cantare, tubæque & organa ac tympana toti templo
insonare cœperunt. Interea à novo Rege corona-
to Heroici Equites deauratis armis decorati & insi-
gniti sunt quidam Principes, Barones ac Nobiles,
nempe duo *Comites Palatini*, duo *Landgravi*, *Dux
Eberhardus Wirtenbergen*, *Joan. Albertus Dux
Meckelburg*, *Dux Carolus à Münsterberg*, *Christofe-
rus à Carlevis*, *Erasm. Magro*, *Joan. Phrysinger &c.*
Quibus solenniter peractis Rex iterum è sublimi
illa structura descendens in chorum rediit
ac Sellam suam pristinam repetiit, intendens cultui

divino, cujus Sacra Elector Moguntinus peragebat:
cumque sub Offertorio sacre Missæ Rex patenam
apud altare deolculatus esset, obtulit sacrificanti E-
lectori Moguntino super Altare magnum Aureo-
rum numerum, moxque, rursus in solio suo recu-
bans, librum quoque Evangelij, cum finita esset ejus
lectio, osculo veneratus est. Porro inter hæc duo
Canonici Aquisgrani in medium coram Rege prodie-
runt, qui conceptis verbis & juramento præmisso
Majestatem ipsius veteris statuti ac consuetudinis
admonuerunt, asserentes unumquemque Regem Ro-
manorum noviter Electum ac Coronatum in nume-
rum collegarum seu Canoniorum Aquisgranum recipi
solere. Hæc autem cum omnia & singula ita gere-
rentur, & ad finem properarent, tum Serenissima Re-
gina *D. Maximiliani Conjux*, quæ toto hujus actio-
nis tempore unà cum multis illustribus Matronis &
Ducibus ut *Lotharinga* ejusque filia, & item *Electo-
ris Saxo. Conjuge*, atque *Bavaria Ducissa*, ac plerisque
aliis in loco sublimi consistens singulas has cæremo-
nias spectaverat, tandem surgens se è templo in Ele-
ctoris Sax. Conjugis diversorium ad sumendum ibi
prandium cum toto prædicto nobilissimarum du-
cum comitatu recepit: ubi etiam totius Electorij
Senatus amplissimam è Templo processionem è fe-
nestra spectavit. Finito itaque (ut ad incepta re-
deam) demum hoc summæ Missæ Sacro Electores
Ecclesiastici in chori sacrarium secedentes pontifi-
cales sacras vestes rursus deposuere, habitum ordinis
Elect. induerunt, tum Cæsar (qui toti huic sacro Of-
ficio & Coronationis actui in solio Cæsareo residens
interfuit) cum illa aspersa esset Aqua Benedicta è
Sella surrexit, exitumque è templo parat. Diver-
tunt itaque unà omnes ad *Curiam Senatoriam* ubi
Cæsareum seu Imperiale Convivium in cœnaculo
apparatum erat, præcedente primò Electore Trevi-
rensi solo, & post ipsum sequentibus in una serie
Palatino cum Pomo Aureo, Saxone cum Gladio nu-
do & *Brandenburgensi* cum Sceptro Imperiali, mox
Cæsar ipse & ad passum unum juxta à sinistro latere
Rex Rom. sub tecto aureo incedebant, horum tergo
imminentibus Elect. Moguntino & Colonienfi. Inter-
eundum verò Rex Rom. per duos *Equestres Hastarios*
magnam vim *Aureorum & Argenteorum* in medi-
um populi, cujus tamen major pars ob custodiam
Regis & turbæ cavendas armis induta erat, spargere
& hastæ subjicere curavit. Fit igitur mira hinc in-
de concursio, mira direptio, quassatio & percussio,
ita ut quidam è vulgo ob violentam concussione
vix mortis periculum evaserint. Cæsar itaque &
Rege cum toto Procerum comitatu ad curiam veni-
entibus & aulam sive cœnaculum ascendente
mox iterum omnes tubæ, tympana ac bombardæ im-
menso sonitu gaudij lætitiæque signa dare cœpe-
runt.

SEQUITUR CONVIVII Cæsarei descriptio.

ERANT igitur in Aula Cœnaculi illius omnia
magnifico planè apparatu instructa, mensa que
distincto ordine adornatæ, ita ut ea Mensa
quæ Cæsari & Regi una ponebatur, cæteris aliis se-
ptem graduum altitudine eminere. Huic igitur
cum

cum tandem *Cæsar & Rex* accumbere vellent, tum *Elect. Brandenburgensis* ex solenni ordinis sui seu *Electuræ Brandenburgensis* officio (à quo *Sacri Imperij Archicamerarius* appellatur) mox è cœnaculo illo per gradus descendens & equo insiliens ad Tripodem qui sub dio & propè Coquinam Cæsaream positus erat, festinat inque eo *Malluvium* seu *Pollubrum deauratum* aqua repletum & mundissimam *Mappulam* invenit, quæ secum in equo ad cœnaculum tulit, cumque equo descendisset, eumque equum *Comiti à Zollerens* (eò quod is esset *Sacri Imperij Vicecamerarius*) in manus tanquam ex officij iure ad ipsum pertinentem proprium tradidisset ipse pedes per gradus cœnaculi ascendens tubis tympanisque hinc inde sonantibus eadem ad lavandas manus *Cæsari ac Regi* subministravit, moxque pelvim illam una cum mappula prædicto *Comiti à Zollerens*, cui prius & equum, ut ea retineret, tradidit.

Post hæc descendit è cœnaculo *Elect. Saxonie* volens & ipse officij sui, quod sibi ratione Ordinis Imperij incumberebat, satagere, similiter Equum satis splendide ornatum ascendit, rectaque tendens ad eundem ferè locum in effusa *Avenæ* ingentem acervum cum equo infertur, ac illo descendens sumpsit in manum Modiolum argenteum deauratum, quem *Avenæ* mensura ad summum usque replevit concussitque: hunc mox ad distribuendum reliquum *Avenæ* tradidit *Comiti à Pappenheim*, eo quod is esset *Rom. Imperij Vicedapifer*: ipse interim in equo ad cœnaculum rediens, Modiolum argenteum & ipsum quadrupedem, cui infederat, jam dicto *Comiti* pro officij iure servandum reliquit.

Deinde è cœnaculo descendit quoque *Elect. Palatinus* ad obeundas officij sui, quod in Imperio gerit, partes (unde *Archidapiferum* seu *Discopherum* Imperij eum appellant) qui cum & ipse in phalerato equo ad coquinam Cæsaream venisset, ac tria *Fercula* seu *Catinos* deauratos cibo repletos in Tripode positos invenisset, eos utraque manu assumptos ad cœnaculum portat, præcedit ipsum *Elect. Saxonia* cum nigro Bacillo tanquam *Architriclinus* seu *aula Cæs. Marschalcus*: cum itaque *Palatinus* ad cœnaculum veniens equo descendisset tradidissetque hunc pro more officij *Comiti à Seldenek* (qui est *Rom. Imperij Vicedapifer*) ipse fercula illa præcedente eum *Elect. Saxonia* cum Bacillo (ut dixi) *Mensæ Cæsaris* apposuit: *Catinos* verò illos postea idem Comes reservavit. Porro unus ex *Baronibus à Limpurg* *Archipincerna* *Rom. Imperij* (quod officium est *Elect. Bohemia*) vicem gerens *vasa potoria aurea argenteaque* procurans *Cæsari* Regique pocula ministravit: quæ & ipsa postea idem sibi de iure vendicavit. Erat quoque proximè Coquinam *Cæsaris Fons vinarius* artificiosè in publico apparatus, è cuius canalibus seu fistulis merum vinum satis largè promanebat, quibus tuncque ex eo quantum satis erat haurientibus. Atque cum sic *Elect. Sæculares* suo quisque officio, quod *Rom. Imp.* debebant, perfuncti essent ac *Mensæ Negotia* curassent, tum postulante id ordine *Elect. Moguntinus* cum cæteris duobus *Ecclesiasticis* *Elect.* ad mensam *Cæsaris* cominus accedens gerensque in dextera ex argenteo Baculum oblongum eumque *Argentum* marcarum duodecim pondere gravem, cui tria sigilla *Electorum* *Archicamerarii*

cancellariorum affixa erant, atque facta honorifica inclinatione officij, obsequijs & iuribus suis præmissis se suosque *Confratres Electores Eccles.* & officia ipsorum novo *Regi Rom.* humiliter commendavit, & ei omnem felicitatem ac faustam *Reip.* & *Sacri Romani Imperij* administrationem & gubernationem exoptans, ac votis omnibus prosequens, mox propius ad ipsum accessit, & sigilla illa sua *Majestati* obtulit. Sed ea *Rex* reservare nolens eidem *Elect. Moguntino* ad collum, torquis instar, circumdedit: simulque disertè profatus est, se non solum *Ecclesias & iura ipsorum* pro viribus suis salva ac illa cupere semper, sed etiam se omnibus ac singulis ipsis, sicut & cæteris *Sacri Rom. Imperij* statibus, donec viveret, benignum, propensum atque amicum animum allaturum esse. Cum itaque sex *Electores* munia sua Imperialia sic coram novo Rege executi essent, substitutis interim ac ordinatis suo loco & nomine duodecim inclitis Comitibus, qui deinceps inter prandendum *Cæsares* ac *Regiæ* mensæ inservirent, ipsi tandem mox singuli singulis mensis eodem in cœnaculo positos ad sumendum cibum accubere: harum autem mensarum hic erat ordo: primò *Mensæ Elect. Moguntini* in dextero post *Cæsarem* latere, à sinistro autè *Elect. Colonienfis*, & inter utrumque latus ex opposito *Cæs. Majest. Elect. Trevirensis* *Mensa* erat adornata: porro in dextero latere post *Moguntinum* accubitorum sortiebatur *Elect. Palatinus*, & à sinistra ejus loci parte post *Colonienf.* mensæ separatim positæ erant una *Elect. Saxonia* & altera *Elect. Brandenburgensis*. Hoc igitur ordine confidentibus illis ac prandentibus omnia quidem splendide lauteque apparata fuere, & suis cuique mensæ illorum adjunctis *Abax*, quod super imponebantur aurea vasa, Cyathi lanceæque, & id genus similia ex argenti Penario seu Camera *Cæsaris* deprompta: cæteratim adstantibus hinc inde ac ministrantibus cuique ipsorum suis nobilibus pocillatoribus *Dapferis* & *Bacillonibus*.

Præter has *Electorum* *Mensas* fuere & aliæ duæ haud longè inde à conspectu *Cæsaris* strætæ, quarum prior affederunt *Wirceburgensis* & *Spirensis* *Anistites* una cum *Duce Bavaria* & *Duce Julia*: alteri *Mensæ* accubentibus *Duce Lotharingia*, *Duce de Arschor*, *Principe Urantæ* & aliis plerisque quos omnes & singulos *Cæsar & Rex* ad hoc solenne prandium invitabant. Rursus adhuc quatuor aliæ mensæ non minus magnificè quam opipare instructæ erant in proximo ejus loci Conclavi, quas occuparunt *Legati Civitatum Imperialium*, ut *Colonienfium*, *Nürnbergensium*, *Francosurtensium*, & aliorum, qui iidem cum prorsus pariter & equali modo, sicut *Principes Electores*, tractarentur & exciperentur læti prorsus ac hilares, cum cæteris ibidem præsentibus frontem explicuerunt.

Postquam tandem epulis exempta fames fuerat, remotisque mensis omnes surrexerant, tum *Sex Electores* ad summam *Mensam Cæsaris* Regisque quævis, uterque communem habebat accedentes sui quisque officij Imperialis munia (quæ quidem interim Officiariis seu Vicariis suis commiserant) repetierunt paululumque ministrarunt. Mox verò & *Cæsar & Rex* à *Mensa* digressi inde ad Spectaculum, quod publicè præbebatur è sublimi loco videndum processerunt. Erat autem *Bois* spectatæ magnitudinis

tudinis totus & integer ad ignem tostus & assatus, atque varij generis animalibus intus repletus & foris adipatus: Hunc vulgus seu fex hominum dispartivit, dilaniavit frustillatimque divisit. Quo spectaculo finito *Cæsar & Rex* è cœnaculo Domus Senatoriæ cum toto Electorum aliorumque Principum Senatu Nobiliumque comitatu pari ordine ac forma, in qua è templo eos exivisse diximus ad Palatium suum divertere cœpit tubis tympanisque

omnibus certatim insonantibus: eò cum devenisset totum illum Sacrum Electorialem Senatuum Pontificalibus adhuc indumentis (quibus & inter prandendum usi sunt) decoratum sereno vultu junctis dextris honorificè placideque à se dimisit. Et hic quidem fuit solennis ac gloriosæ hujus coronationis felicissimus exitus. Deo Regi Regum, & Domino dominantium, sit soli gloria, laus & honor in perpetuum, Amen.

DE

ELECTIONE ET IN- AUGURATIONE

MAXIMILIANI AUSTRII II.

Rom. Regis, Francofurti ad Mœnnm,

Anno 1562.

HISTORIA PER ADAMUM & NICOLAUM
HEYDENOS Fratres, Gemellos,
descripta.

Reverendissimo Amplissimoque Principi ac Prasuli

DN. JOANNI à LEYHËN, Archiepiscopo Treverensi, & Electori, Sacri Romani Imperij per Galliam & Regnum Archiatense Cancellario, Domino nostro Colendissimo atque Observandissimo.

UUM non sine multa diligentia homines studiosi, qui nos nostraque præcesserunt tempora, suam posteritatem insigni amore & benevolentia prosecuti, non tantum memorabiles Romani Imperij vicissitudines, aut Romanorum Imperatorum successiones, sed etiam ritus præcipuos actusque illustriores, novo aliquo Rego atque Imperatore designato, habitos atque celebratos scripto comprehenderint, *Illustrissime & Reverendissime in Christo Prasul*, sanè quain optimis quamque honestissimis eorum exemplis nos juniores quoque insilire cumprimis decet. Itaque nuper nobis Francofurtum profectis, ac inibi acturibusque per quam memorabilibus, quibus vos Romani nostri Imperij Electores & Principes in eligendo inaugurandoque Romanorum Rege MAXIMILIANO Austrio II. utebamini, partim visis partimque aliorum indicio exploratis, ut eos ex Germanico edito scripto Latine succisvis operis redderemus, cuncta honestissimis, quæ diximus, majorum exemplis, tum singulari ad hoc studij genus amore incitati sumus: Verum enimverò etsi id nostrum scriptum primo quidem intuitu minimè dignum, quod sub diu raperetur judicemus, & quia rudi, ut ajunt Minerva, magis compactum quàm fabrefactum esset, & quòd alios hanc ipsam materiam dignioribus illustraturos verbis confideremus, secius tamen à quibusdam nostrorum amiculorum admoniti, Typographo quoque importunis identidem sollicitante precibus, suppressere, nisi

difficiles & morosi omnino perhiberi vellemus, diutius nequivimus. Quale verò quale est, sub bono R. T. A. auspicio emittere ausi sumus tribus potissimum causis adducti: *Prima* est, quòd existimavimus nos nostrorum studiorum fortunam nulli relictis consecrare posse, quam ei Principi, qui & rerum gestarum inagna pars fuit, & nostra patriæ æquabilis, Deo secundo, præsidet moderatione. *Alter* aut vel hujusmodi munusculo pro innumeris beneficiis, quibus R. T. A. sibi nos nostrosque felicitis memoriz parentes in perpetuum devinctos tenet, gratum declaremus animum. *Ultima*, ut si hinc R. T. A. gustum aliquem percipere vellet, quos in Latina progressus fecerimus lingua, ejusdem R. T. A. judicio cœptum Juris studium vel continuaremus, vel prorsus intermitteremus. Continuare verò etiam si R. T. A. suadeat, nosq; summe cupiamus, difficulter, hoc difficillimo præsertim tempore, poterimus, si ne R. T. A. similitumque Mœcenatum liberali subsidio. Si vero sint Mœcenates non solum Marones non deerunt, sed nec alij qui sua studia eò cupidè relaturi sint omnia, ut vel Ecclesiasticæ vel Politicæ Reipublicæ ornamento atque utilitati esse queant. R. T. A. divinus favor diu servet incolumem, cui nos totos communisque patriæ salutem ita commendamus, ut majore observantia magis ex animo commendare nequeamus. Data Heidelbergæ 18. Martij, Anno 1661.

R. T. A.

addiditissimi clientes,

*Adamus & Nicolaus Heydeni,
Fratres, Gemelli.*

MAXI-

MAXIMILIANI AUSTRIACI II. in Romanorum Regem Electio à Germanico

Latine reddita per *Nicolaum Heydenum Eyslandrum Dunensem.*

Cum præter Cæsarem, aliosque complures Romani Imperij Principes & Dominos, etiam Septemviri (qui allas Electores dicuntur) Francofurti, quod est ad Mœnum flumen oppidum, mense Novembri, Anno 1562. cum aliis Reipublicæ de causis, tum vel maxime, ut Romanus aliquis Rex, qui secundum Cæsarem velut alterum Imperij Caput esset, deligeretur, convenissent: Ad vigesimum quartum ejusdem mensis diem, hora antemeridiana sexta, Curiam Romana dictam, ingressi, ibi ad horam nonam remanserunt. Deinde trabeati simul, Rege velò Bohemiæ auream in capite coronam gestante, ad D. Bartholomæi Equites sese conferunt. Eo ordine, ut Moguntinum & Trevericum, Rex & Colonienfis, hos verò Palatinus, Saxo, & Brandeburgicus simul insequerentur. Horum singulis singuli Marescalli, equis quoque insidentes, districtos præferebant gladios. Ut autem hoc quod dixi ordine, in Fani Chorum, aureis hinc atque hinc exornatum sipariis perventum est, singulique suas ceperunt stationes: *Wirzburgicus* Insigniis Pontificalibus, uti vocant, indutus, clara voce sacram illam, qua divini Spiritus imploratur adventus, Cantilenam auspicatur, eamque tum Cæsariani Regiique Symphoniaci absolverunt, Electoribus interim positis genibus, pro felici consiliorum augurio, summissa voce supplicantibus. Postea *Wirzburgicus* Liturgiam de Sancto Spiritu, ex *Aurca Bullæ* præscripto (sic enim Carolinam Imperij Constitutionem nominant) peragere cepit. Tunc *Palatinus*, *Saxo*, *Brandeburgicus*, ex Choro in proximum Conclave discedunt, inibi donec Liturgia ad cordonidem deducta esset permanentes. Insequentibus eos *Guilhelmo Landgravio juniori*, *Georgio Palatino*, *Francisco Lanenburgico*, *Anhaltio*, aliisque compluribus, una cum suis Consiliariis, Principibus atque Ducibus. Finita igitur Liturgia, cunctisque his ad suas denud sessionis reversis, O de illa: *Veni creator Spiritus*, cantatur. Tum *Septemviri* ad summum Altare simul procedentes, ibique *librum sacratum*, ut appellant, manibus contingentes, verbis conceptis per eam, qua Deo sint & Imperio devincti, hinc, religiose jurant, se creaturos esse *Reipublicæ Christianæ novum atque summum à Cæsare Magistratum*, id est, *Romanum Regem*, quem eo munere dignum & imprimis idoneum ac salutare esse censerent, quantum quidem iudicio possint ac ingenio consequi, nullo neque pacto, neque largitione, neque mercede, neque pollicitatione, interveniente. Post reperta jam tertio æterni Spiritus invocatione à Cantoribus, Electores interius Conclave, ubi antiquitus Electio fieri consueverat, ingrediuntur, illic soli oclusi tum aliis Imperij de rebus deliberantes, tum nominatim de aliquo in Regem adaptando suffragia incuntes.

Post elapsum autem selqui horæ spacium, *Moguntini Cancellarius*, unaque cum eo quidam *Secretarius* intro accersuntur, concepta Septemvirorum suffragia excepturi, nec non è *Singulorum Septemvirum Consiliariis binis*, quibus quasi religiosis testibus præsentibus, legitima fieret suffragiorum pronuntiatio. Sub hæc *Moguntinus* à reliquis Septemvirorum interrogatus, quemnam ipse eligat Romanorum Regem, deinceps in Cæsarem promovendum? Respondit: *Se eligere Maximilianam Bohemiæ Regem*. Tum hos vicissim *Moguntinus* singillatim rogat. Atque ita una omnium voce Rex renunciatur *Maximilianus*. Hoc facto, *Guilelmus Landgravius Georgius Palatinus Germanus*, *Franciscus Lanenburgicus*, *Meckelbergicus*, & *Anhaltius* ab Electoribus è Choro, ubi adhuc substituerant, accersiti, ad Cæsarem amandantur, ei ipsorum in Electione consensionem denunciaturi, eumque ut ad ipsos in D. Bartholomæi Aedem venire, dataque audire suffragia dignetur, oraturi. Inter ea Electores eodem quo fuerant coacti loco, renunciationem Regis describendam, inque literas sua relata suffragia, propriis singuli signis obsignanda curant. Porro Cæsare circiter horam diei duo decimam adventante, ei Electores pariter ex Choro in medium usque Fanum obviam prodeunt, quos ille comiter salutato, benigne ex ordine appellat: comitatus *Bavaro*, *Iuliacensi*, *Wirtembergico*, *Tranienfi*, & aliis præterea permixtis Principibus, Comitibus atque Dominis. Mox una in Sacrum proceditur, ibique Cæsare Pontificalibus induto insigniis, & Capiti Imperiali imposita cotona, simul sese in Conclave recipiunt. Hic *Moguntinus* & suo, & collegarum nomine, Cæsari quemadmodum *summa concordia consentientibusque omnimodo suffragiis, Regem Bohemiæ, ipsius dilectum Filium Regem Romanæ creaturæ* renunciare exorsus: ac ut Cæsar hanc Electionem suo assensu approbare, novumque Magistratum pro Romano Rege, & à se secundum deinceps agnoscere minime graveiur, demisse orare. Hæc referenti Cæsar cum plausu annuens, Electoribus *summam agit gratias, & quod optime de Republica sentiant, & sua progeniei non minimam rationem habuisse res ipsa deprehendantur*. Post hæc progredientes, Cæsar in suam à dextra Chori parte sedem sese contulit. Electores verò electum à se novum Regem acceptum Altari ex more veteri impoluerunt. Tum Symphoniaci & Organistæ alternis vicibus hanc D. Augustini & Ambrosij Oden: *Te Deum laudamus* &c. recinunt, quibus Tubicines succincentes Tarantularum clangore totum templum personant, Campanarum quoque pulsus haud mediocrem edit sonitum, nec non majora in vallis, muris ac turribus emissa tormenta, tantum efficiunt fragorem, ut ipsum cælum tonare videretur.

Tandem huiusmodi absoluta letitiæ significatione, Rex de Altari ex Choro ineditum quoddam tabulatum, variis instructum aulis, deductus, ibidem Regali imponitur Solio. Tum à *Moguntinensis Collegij Decano* suffragiorum Decreto recitato, quidam pro concione, quod tanta consensione Electio esset facta, Deo maximas agendas gratias oratione docere, & ut cuncti novo Regi fidem omnem officiumque præstent, exhortari: Ac in ipsius laudationem digressus, quomobrem ex omnibus solum creandum Septemviris visum esset, demonstrare. Hanc orationem audit quini atque ordinum applausus & admurmuratio subsecuta est. Posthæc Cæsar solenni pompa, in ligneo strato, à *Senatu Francofurtensi* ob platearum immundiciem apparato, domum deducitur. Præstant *Aulici, Nobiles, Consiliarii, Comites* frequenti numero. Insequantur *Saxones, Brandeburgici, Regis, atque Cæsaris* Tubicines & Tympanistæ; ex ordine per vices tubis æreisque tympanis clangentes. Tum Imperij Duces atque Principes per multi. Post eos quatuor *Pracones, Heroldij* dicti, Cæsarianis Aquilis

triumphalibusque insigniis conspicui. Deinde *Trevericus* solus. Ab eo *Palatinus* aureum Malum ferens, figuram orbis terrarum. Juxta *Palatinum Brandeburgicus* cum Regio Sceptro. Ponit hos *Saxo*, strictum prægestans Cæsari gladium. Cæsar aureo insignis pallio, Imperialique diademate ornatus, sub aureo quadrato velo, à sex Senatoriis Francofurtensibus Viris, *Christophoro Keller, Carolo Kühorn Antonio zum Jungen, Carolo à Glämburg, Justiniano ab Holzhausen, & Daniele ab Hinsberg*, in argenteis gestato iustibus, incedebat. Parum post, neque ita longo intervallo, & quasi iuxta Cæsarem, electus in regem ornatus *Romanorum Rex*. Post eum *Moguntinus & Colonienfis* simul. Pompam claudiebant *Centuriones & Tribuni*, hastati cum suis cohortibus, reliquisque & Cæsaris & Regis & Principum stipatoribus & ministris. Ab utraque verò strati parte Civès armati, qui viam facerent, turbamque submoverent, astabant. Atque ita deducto in suam aulam Cæsar, Rex cæterique Principes singuli domum divertunt.

MAXIMILIANI AUSTRIACI, II. In Regem Romanorum Inauguratio, ex Germanico latine reddita, per *Adamum Heydenum Eyslandrum Dünensem*.

Quamquam in Veteri sit more positum, Ut Rex Romanorum Francofurti creatus, inde in faxeam sub dio Regiam sedem, crebras inter nubes in amœnissimo Rheni littore, supra Confluentiam ad Rensium oppidulum positam deducatur, & ibi Electoribus omnia privilegia ac quicquid ad ipsorum dignitatem, decus, libertatem & immunitatem, spectat confirmet, postea apud *Aquisgranenses* Belgiae Incolas, ex Aurea, ut vocant, Bullæ decreto inauguratur: Attamen cum aliis gravissimis de causis, tum ingruentis hyemis incommoditate obstante, denique ut etiam immensis in totius Reipublicæ commodum parceretur sumptibus, utrumque tam Cæsari & Electoribus, quam *Aquisgranensibus*, Francofurti ultima die Novembris, hoc est, ipsis *Andreas feriis* fieri placuit. Eaigitur die illucescente, Archiepiscopi *Moguntinus, Trevericus, Colonienfis* una cum ministris *Wirzburgo* atque *Spirensi* Episcopis, hora imminente septima, Eodem *D. Bartholomæi* ingressi, in sacrarium, ut ibi Pontificalibus se induant ornamentis, divertunt. Rex verò *Bohemia*, Electoresque reliqui, *Palatinus, Saxo, Brandeburgicus*, in Cæsarea conveniunt aula. Hi septima audita una cum Cæsare Templum petunt ligneo strato, eo fere ordine, quo in Electione processum est, servato: Electoribus trabeis ornatis, Cæsare autem Archiducali veste, & Rege aureo amiculo insignitis. Eos Fanum ingressos, Archiepiscopi comiter honorificeque in ipso Chori limine excipiunt, ex quibus *Moguntino*, quod esset sacrificaturus, quidam *Canonicus Argenteam Crucem*, alius quidam *Baculum* Episcopalem, alius item ordinis Equestris Imperij sigilla ex argenteo Bacillo pendentia ferebat, Cæsar in suam à dextera

Chori parte sessionem deductus, Electores Politicos juxta ipsum insigniis Imperialibus aliquantisper assistentes, infra sese loca singulis præfinita capere jubet. Reliquis Viris Principibus, Teutonicæ familiæ *Magistro, Georgio & Wolffango Palatinis, Bavaro, Juliacensi, ac Meckelburgensi*, loco ex adverso sedendi dato. Intermedia scamna à *Wirtembergicis*, duobus junioribus *Palatinis & Landgravij*, Item *Lauenburgico, Anhaltio, Uranienfi, Arschoro & Lotharingio* occupantur: Pontificio Legato, leorsim eodem in tabulato, quo & Cæsar, cæterique Electores residebant, edita sessione consignata. In alterum stratum quod supererat, reliqui *Legati* item *Barones, Comites*, Principum *Consiliarii* ac *Nobiles* spectatum admissi, promiscue sese conferunt. In medio penè fani sub Chori introitu stat *Ara Sanctæ Crucis* sacra, hic Rex ad genua aliquandu provolvitur, interea dum *Moguntinus pro ipso Deum implorat, qui ei suo opituletur favore, eumque ab omnibus adversitatibus ita vindicet quò tanto rectius communis Reipublicæ præesse atque prodesse valeat*. Deinde *Trevericus & Colonienfis* allevatum in Solium auratum è regione Altaris compositum deducunt sessum, ibi ei *Treverico* cum *Wirzburgo* dextra, *Colonienfi & Spirensi* leva in subselliis ex ordine juxta præparatis, assistentibus. *Moguntinus* Pontificalibus amictus, ubi facere Sacra cœpit, *Palatinus* omnium primus, post illum etiam *Saxo & Brandeburgicus* in Conclave simul secedunt. At *Moguntino* in Sacris peragendis aliquo usque progressu, Rex, *Treverico* atque *Colonienfi* utrinque stipatus, vestemque trabeam indutus, procedit ad aram, illic à *Moguntino*, Episcopalem manu tenente bacillum,

bacillum, hac vel simili formula, verbis latinis concepta, rogatus: *An fidem Catholicam servare, Ecclesiam defendere, iustitiam administrare, Imperium augere ac protegere, viduas, pupillos, & id genus calamitosos miseriaque obnoxios homines iuvare, denique aequaliter iudicare, ac debitum Romano Pontifici honorem velit exhibere?* Respondit, *Volo*; Hoc dato responso ad Aram propius ductus, liquido verbisque conceptis jurat, *facturum se, Deo propitio, Christianorumque adiutum deprecationibus, pro viribus omnia*. Sic iurejurando praestito, ad solium regreditur, Moguntino interim ad Principes hinc inde stantes & assurgentes converso & interrogante. *An huic Regi secundum illud Apostoli, Omnis anima superioribus potestatibus subdita sit, fidem & obsequium prestare, ejusque regnum confirmare velit?* Eo compromisso, Regeque ad aram redeunte, *Moguntinus Deo suppliciter agit gratias, quod eum divino assertum clypeo, supra cunctos totius terra Reges evehere, & ejus subditos prompta ornare obedientia sit dignatus*. Secundum hac in pectus & caput, & brachiorum flexus, manuumque palmas inungit, inquit: *Ego te hoc chrismate in Regem Romanorum inauguro, Deus autem te Letitia oleo, quo veteres Sancti Prophetae, & Reges perfusi leguntur, ungit*. Unctum Regem *Trevericus, Coloniensis & Palatinus*, qui commodum ad hoc e Conclavi prodibat, una in sacrum ad detergendum oleum abducunt, inibi aureo amiculo deposito, Imperialibus *D. Caroli* ornamentis, a *Senatu Noribergico, qui ea de veteri consuetudine asservare solet*, transmissis, more Diaconi induunt, atque sic eum vestitum ad Altare statuendum producunt. Hic *Moguntinus Archiepiscopi Collegis adhibitis, Ensem vagina liberatum ejus tradit manibus, hujusmodi verba subjiciens: Accipe Gladium hunc per manus nostras, eoq; accinctus, parcas subjectis, ac super vos debellis, memor interim spiritualis istius Regis, de quo David in hunc modum vaticinatus est: Accinge femore gladium tuum, potentissime heros. Gladium, hac qua dixi verborum formula, traditum, ut Rex in vaginam recondidit, Saxo progrediens illius lateri accommodat*. Rursum *Moguntinus accedens, ejus digito preciosissimum inserit Annulum, hac verba faciens: Accipe Regia Dignitatis annulum, & eo Catholicae fidei recorderis signaculi*. Postea ei *D. Caroli* splendidissimum juxta ac maximi precii pallium injicit, optans, ut quemadmodum nunc in *Romanorum Regem* inauguratur, ita, *Deo fortunante, stola fidei amictus, in Christiana fortiter perseveret professione, regnaturus deinceps cum Regum REGEM aeterna gloria*. Exin Regium Sceptrum pomumque orbis terrarum figuram representans, porrigit, admonens rursum, ut *Christiana Respublica orbis iustitiam aequaliter administret, paci consulat, leges Imperii omnes pro virili tueatur*. *Adema* autem tres Archiepiscopi simul ejus capiti superimponunt, dicentes: *Accipe Regiam Regni coronam, qua licet ab indignis, Episcoporum tamen de veteri consuetudine, manibus capiti tuo coaptatur*. Hisce peractis, Rex iterum *Moguntino jurat, facturum se boni Principis officium, ac leges, ut Christianam Regem apprime deceat sarias rectas ab omni violatione conservaturum*. Post in locum editiorem pietatissimis usquequaque aulais praetensum, comitantibus Archiepiscopis, ascendit, & ibi in Saxeam *D. Caroli* sedem collocatus, hoc ritu Romani

Imperii possessionem init. Hic *Moguntinus* lingua populari verba facere coepit, *ejus multam salutem precatus, se ipsi suosque collegas, & omnes totius Imperii Ordines, diligenter & officiose commendat*. Mox *Symphoniaci & Organistae vicibus alternis, summo cum júbilo canticum illud, Te DEUM laudamus, recinunt*. Tubicinibus etiam clangoris jucunditate & dulcedine publicam laetitiam excitantibus. Interim inauguratus Rex, *Georgium, Ludovicum, Jo. Casymirum Palatinos*; Item *Landgravi filios duos, Eberhardum Wirtebergicum, Albertum Meccelburgensem, Carolam Munsterbergicum, D. Carolum Carlovitium, Erasmus Magerum, Joannem Georgium Preitingerum, & complures alios Duces illustresque viros, eo quod eorum humeros stricto D. Caroli gladio, leniter quodam modo feriebat, in ordinem Equestrem recipit*. His expeditis ad Altare regreditur, *Moguntino* sacrificanti multos Aureos offerens, inde rursum ad solium digressus, ibi ad exitum omnium Caeremoniarum haeret. Tandem ex familia *Canonicorum Aquisgranensium* duo accedunt, multamque salutem precati, in suum illum Collegium, more antiquitus recepto, alliciunt. Harum autem omnium quae in fano fiebant rerum & solennitatum, spectatrix erat *Maria Regis uxor*, in privato quodam tabulato astant, una cum duobus Regiis Filiis, totidem filiabus; Item *Lodibaringi vidua, ejusdemque Filia* nec non *Saxonis & Bavari Conjugibus*. Celebratis jam in fano omnibus Caeremoniis, in curiam inde pro Prandio Caesaris, Regisque ac reliquorum Imperii ordinum sumptuosissime apparatus illustrissima pompa, & qua vix ullum viderat Germania splendidiorem, proceditur. Pone tres *Regii Stipatores* inlequuntur, qui equis insidentes, in vulgus missilia jactant, nummos scilicet aureos & argenteos, ita utrinque signatos, ut in altera parte, *Maximilianus D. G. Bohemia Rex*, in altera, *Coronatus est in Regem Romanorum, Anno 62. legeretur*. In Curiam, ut vetum est, ubi *Caesar & Rex* suae mensae, omnibus aliis septem gradus editiori, considere coeperunt, Electores singuli sua ex aurea Bullae ordinatione officia obeunt. Et quidem omnium primo *Brandenburgicus* qui *Pocillatoris* munere fungitur, Curia descendens, in generosum equum ascendit, & ad mensam quandam medio foro stratum properans, auream inde *Pelvim & Mappam* accipit, Curiam rediens *Caesari & Regi*, ut manus lavent atque abstergent, administrant, post *Pelvi, Mappa & equo Comiti Zollerano*, ex jure antiquo cedentibus. Deinde Saxo qui Imperii *Ensiferum & Marescallum* agit, in equum agillimus insiliens, eo in *avenaceum acervum*, prope Curiam effusum, incitato celerrime fertur, indeque modium implet argenteum, subinde modio & equo inferiori *Marescallo, Fridérico Papenheimio*, attributo, Avena autem pro derelicto habita, vulgusque direptioni concessa. Postea *Palatinus Archiepiscopus* ad Coquinam extra Curiam, propter *Franciscanorum* aedem constructam, expeditus in equo aspirat, indeque assumptis ferculis, Curiam versus reditum maturat, ibi equo relicto, fercula ad mensam Caesaris, ei Saxone nigrum Bacillum praeferente, defert. Ejus equum una cum argenteis, quibus fercula gestabantur, patinis jure quodam peculiari, *Dominus Seldekius* adipiscitur. *Consecrand mensam Archiepiscopo Treverico* verbis praecunte,

Cui reliqui duo respondent. A consecratione *Moguntinus* se comitantibus *Treverico* & *Coloniensi*, codicillos, Imperiique sigilla, ex oblongo, argenteo bacillo, plus minus duodecim marcarum precio, appendentia, Regi offert, Rex sigilla allata, *Moguntini* collo accommodat, recipiens se sibi remissos *Archicancellarios*, *Electoresq;* reliquos, ac universos Imperii *Ordines* quam commendatissimos habiturum. Tum jura atque privilegia ipsorum non modò ab omni defensurum violatione, sed quum res ita feret, amplificaturum, etiam. Hisce officiis posteaquam *Electores* solenniter sunt defuncti, singuli separatim mensis, in eadem aula splendidissime instructis, dispositisque ad utrumque *Cæsaris* & *Regis* mensæ latus, discumbunt. A latere dextro primam occupat *Moguntinus*, alteram *Palatinus*. Ad sinistrum positurum, primam tenet *Coloniensis*, secundam *Saxo*, tertiam *Brandenburgicus*. Contra *Cæsarem* Regem mensa posita erat, cui *Trevericus* juxta leges *Carolinæ* formulam accumbit. Hæ aut mensæ omnes tam *Cæsariana*, quam *Electorum*, aureis adornatæ stragulis magnificentissime nitebant, supra etiam & à tergo aureis aulæis affabrè sumptuosissimoque opere confectis propendentibus. Præter jam dictas mensas adhuc aliæ duæ oblongæ in eadem stabant aula, ad quas collocantur *Teutonicæ* familiarum *Magister*, *Virciburgicus* & *Spirensis* *Episcopi*, item *Bavarus*, *Juliensis*, ac plures alii *Duces* atque *Principes viri*. In contiguo aulæ hypocausto etiã quatuor aliæ mensæ instructæ erant, quarum primæ assident *Legati Colonienses*, *D. Arnoldus à Sigen*, *Constantinus à Leiskirchen*, *Caspar Geilukirchen*, *Philippus Geyll*, *Consules*, & *N. Lithomus*, *I. V. Licencius*, *Syndicus*. Secundæ *Aquisgranenses*, *Nicolaus Wildermannus* senior *Consul*, *Joannes El-*

lerbornius, *Franciscus Blockius*, *D. Gerlacus Radermacherus* *Syndicus*. Tertiæ *Norici*, *D. Sebalduß Hallerus ab Hallerstein*, senior *consul*, & *Gabriel Nuxel*. Quartæ *Frankofostenses* *Ordinati*, *D. Nicolaus Stallberger* *Prætor*, *Johannes à Glauburg*, *Hogerus à Molheim*, *Daniel zum Jungen* *D. Conradus Humbracht* *Scabini* & *D. Johannes Fichardus*, *Synd.* Mensis singulis singuli *Abaci* omnis generis aureis atque argenteis vasis, intricatis expositis, opulentissimi adjecti. Mensam *Cæsarianam* procurabant, præter ceteros duodecim præcipui Imperii *Comites* *Electorum* vicem obeuntes. Habebant quoque *Electores* & *Principes* suos singuli *Comites* ac *Nobiles*, qui illis à dapibus & poculis erant. Legatis quatuor *Civitatum* certi etiam attributi *Ministri*. Cæterum licet *Convivium* insigni magnificentia ingentique epularum apparatu instructissimum senis sic præberetur ferculis, ut dena simul edulia apponerentur, inter ea tamen plurima non esui apta, digna solum erant, quæ cum admiratione oculos pascere. Bellariis etiam secundæ præsertim mensæ exquisitissimis, vicinisque pretiosissimis fuerunt instructæ. Interim dum sic:

Regifice extructis celebrant convivium mensis, Ante *Curiam album* & *rubens Merum*, duabus fistulis per speciem bicipitis *Aquilæ* editæ columellæ impositæ, subterranea derivatione profunde batur. Veteri etiam consuetudine *Bos* integer, multis aliis animalibus factus, ligneo veru in foro torrebatur, ex quo parte aliqua ad inauguratum *Romanorum* Regem delata, reliquum multitudinis direptioni cessit. Mensis remotis *Trevericus* gratias egit, postea *Cæsar* & *Rex* ornati insignibus ab *Electoribus* & ambulationibus domum deducuntur, quibus deductis singuli in sua receperunt Palatia.

DIVO MAXIMILIANO

Austrio II. Rom. Bohemiæque Regi &c.

De Honore novo gratulatur,

JOHANNES POSTHIUS GERMERSHEMIUS.

O Cæni tandem felicibus exit ab undis
Illa dies votis sæpe petita meis,
Qua satis augusto Regum de stemmate venit,
MAXIMUS in nostros EMILIANUS agros,
Et patrii (quod sit faustum) successor honoris,
Regali accepit sceptrum gerenda manu,
Hic ubi conspicitur validis Francurdia muris
Ad liquidas mœni prætereuntis aquas.
Gratulor, applaudeque tuis, Rex Maxime, cæptis,
Gratulor & faustas insuper addo preces,
Omnipotens ut te simul & tua facta gubernet
Qui mare, qui terras, qui regit astra Deus.
Is tibi jam regni moderandas tradit habenas,
Tutela populi tradit & ipse sui.
Quem petit, atque diu moderandis cladibus urget,
Quæ fuit in Geticis bellua dira jugis
Turca ferox, nimiumque potens opibusque virisq;
Bella gerit terra, bella geritque mari:
Et trepidos patria fugans de sede colonos,
Innocuas rapido destruit igne domos.

Inque potestatem si quos sibi Marte redegit,
Hos cruciat diris & necat ulque modis,
Impia vel vivos Mahumetica sacra probare,
Et summi cogit sacra negare Dei.
Atque suis rabidis meditatur subdere sceptris
Sol vagus immenso quicquid in orbe videt.
Inprimisque meam fœdissimus ille sororem
Pannoniam ferro tempus in omne petit.
Quam si forte suo posset conjungere regno:
(Dii tamen hoc omen pondus habere vetent)
Inde via facta scelerato milite sperat
Protinus attonitam me quoque posse capi.
Ac quasi jam populos, nostras & vicerit urbes,
Et teneat Rheni littora tota mei:
Sic animo cædes ferus, & nova vulnera versat,
Cudit & in nostrum tela eruenta caput.
At tu, cui tantum divini potentia munus,
Et magni titulos Regis habere dedit,
Tu nostris prohibe rapidos à finibus hostes,
Qui cupiunt Christi dilaniare gregem.

Est tibi qui possit committere praelia miles,
Inque pharetratos fortiter ire Getas.
Et mihi sunt vires armisque assueta Juventus,
Quæ tibi subsidium non leve ferre potest.
Nec dubitare decet, Christo duce, & auspice Chri-
Terga dabunt hostes sanguinolenta fugæ. (sto
Vicitæque submittens truculentum Turcia vultum
Ante tuos ponet sceptræ superba pedes.
Ipse pererrabis, nullo prohibente, beata
Oppida, quæ latè Turcia dives habet.
Et quocunque rotis veniens victricibus, isto
Barbaries Musis cedit abactò loco,
Quæque fuit longum Scythico subiecta latroni;
Artibus & caruit Græcia mœstu suis;
Aonias, per te jam libera facta, sorores
Suscipiet; Christi suscipietque fidem.
Tum Solymas arces, monumentaque sancta sepul-
Insistens niveo victor adibis equo: (chri
Inde triumphato gaudens Oriente recurre:
Mirandus populis, cum populisque patri.
Te qui tum reducem cano venerabilis ævo
Excipiet, lætas injicietque manus.
Illi tu referes fera bella gravesque labores;
Et referes longæ mille pericla viæ.
Quosque favente Deo, felix superaveris hostes;
Quæque tua fuerint mœnia capta manu.
Ille dies, Rex magne, tibi lætissima quondam
Surgit ab Eois conspicienda vadis.
Tum simul a cunctis tua præstantissima facta
Magnanimi gestis ante ferentur avi;
Et patris patruique tui, licet æmula, uterque
Gesserit antiquis praelia Cæsaribus.
Quæ si quis cupiat pleno describere versu;
Iliadas longè vincet Homere tuas.
Sunt tamen historiis totum vulgata per orbem;
Quæ poterunt nulli post abolere dies.
Felices homines, felicia secula nostra;
Talibus a dominis quæ meruere regi;
Pectoribus quorum posuit Clementia sedem;
Qua majus superi nil habet aula Jovis.
Quæ nec suppliciiis, fuso neque sanguine gaudet;
Atque hominum generi turpe nocere putat;
Quæ subitos animi nata est componere motus
Supplicibus veniam datque benigna reis.
Avectisque manus, generosi more leonis,
Abstinet, huic hostem perdomuisse sat est.
Utque Pater natos solo terrore cohercet,
Iratu pleno dum jacet ore minas:
Haud secus & pravos rigida clementia vocè
Increpat, ut discant semper habere metum;
Huic Astra soror, cælo superisque relictis,
Assidet, imperio nec minus ipsa faveat;
Vindice qua leges, & munera publica florent,
Dum bonus atque malus præmia digna ferunt.
Quæ docet utilibus semper proponere justum,
Nec quenquam tacitis fallit iniqua dolis.
Quæ nec propter opes indignos augeat honore;
Nec sinit ut lateat, qui caret ære, bonus.
Sed facit ut magni doctas ad Apollinis artes
Contendat studio dives, inopsque parit.
Cum videant, quod nec jam surgat merita dives,
Nec jaceat virtus obruta pauperie.
Ergo tot eximios vates, tot clara virorum
Ingenia, hæc ætas fert, feret, atque tulit.
Carminibusque novis resonant sacraria Phœbi,
Dum rerum dominos plurima turba canit:

Vixque novas Helicon in ferta recentia lauros
Sufficit, irriguis sit licet uber aquis.
Pierides Sophiæ cultis operantur in hortis,
Et juvenum gregibus pulchra vireta colunt,
Qualia vix unquam sunt visa prioribus annis;
Dum fuerat mundi Roma superba caput.
Ex illis redeunt vincti sua tempora fertis.
Præmia quæ docti pectoris esse solent.
Jure quibus cedant Arabum, Cræsiæque talenta;
Quicquid & in lætis congerit intus agris:
Quicquid & è rubri maris æquore navita portat;
Committens dubiis seque ratemque Notis.
Nam pereunt gemmæ, pereunt sublimia Regum
Tecta, perit vulgus mobile quicquid amat.
*Frangit & absomit validissima quæque vetustas,
Hæc ferrum, silices, hæc adamantæ terit.*
Sed vivunt æterna novem monumenta sororum;
Nulla nec his ætas, fata nec ulla nocent.
Quis veteres Thebas, quis diruta pergama nosset;
Aut casus Iliaci, Penelopeque fidem?
Omnia ni memori servassent carmine Musæ,
Illius ut possent temporis acta legi.
Musarum studiis florentibus, omnia florent,
His sine & in tenebris sacra, profana jacent.
Ipsa ego sum certè verissima testis, alumnos
Cum veteres tacita mente revolve meos.
Hei mihi, quale genus, quæ pectora, quam ferus il-
Aspectus, rigidi qui lonus oris erat. (lis
Non aliqum stabant firmata legibus urbes,
Vivebatque suo quilibet arbitrio;
Res vulgaris erat, rapto sibi quærere victum,
Cædibus & madidas semper habere manus;
Nullus erat, mentis qui dona beata colebat.
Qui cuperet cælum scandere, nullus erat.
Vulgus adorabat magno pro numine terram:
Hæc quia præcipuas sufficiebat opes.
Ergo quod impietas a nostris exulat oris,
Quod verum colimus Mente animoque, Deum;
Mitibus acceptum studiis referamus oportet,
Per quæ Religio parior usq; nitet.
Hæc tibi si curæ est, aut si tua pectora tangit;
Non minor Aonii sit quoque cura gregis.
Sed facis, & teneris fecisti semper ab annis,
Et facies, donec vita superstes erit.
Non igitur nobis fueras hac parte monendus;
Cum tua ad hoc ipsum sponte feraris opus;
Sed ramens & remos adhibent, & lineam aquat;
Sponte lucet prono flumine puppis ear.
Sessor & assuevit calcaria subdere, quamvis
Acrius in iusto tramite currat equus.
Quod superest, tam nunc feliciter opto revisas;
Auspiciis dudum debita regna tuis,
Et fausto multis abeuntibus ordine lustris
Invicta teneas tradita sceptræ manu.
Aspiciasq; tuos diademata ferre nepotes,
Magnanimi patris cum tibi cedit onus.
Et bene pacato magno prius orbe, vocatus
Regis ad æterni regna quietus eas.
Illic percipies solidissima gaudia, claros
Inter honorata federeceptus avos.
Interea seu bella fremunt, seu tempora sancta
Pacis erunt, nostri sit tibi cura precor.
Ipsa ego, te propter, durissima quæque lubibo,
Seu fuerint terra, sive ferenda mari.

JOHANNIS POSTHII GERMERS-
HEMII EPIGRAMMATA.*De Principum concordia.*

Sæpe Duces inter discordia tristis aborta est,
Tractandum imperii nomine si quid erat:
At nunc tantus amor, reverentia mutua tanta est.
Quanta prius nullo tempore visa fuit.
Scilicet hos magno sumunt à Cæsare mores,
Qui facit ut toto regnet in orbe quies.

ELECTORES.

Quod patriæ felix nostræ sit, & utile cunctis,
Nec minus & vitæ, Maximiliane, tuæ,
Unanimes notis tibi jam communibus omnes
Romani Imperii regia sceptrâ dâmus.
Tu titulis istis, & tanto nomine dignum
Postmodò sic etiam te, velut ante, geras.
Et cum Patre diu residens ad culmina rerum,
Aspicias regnis cuncta favere tuis.

Religio.

Mille premant quamvis tua pectora, Rex pie, curæ,
Præmiatamen nostri sit tibi cura precor.

Musa.

Ex Helicone sacra lauri de fronde coronam
Hanc ferimus capiri, Maximiliane, tuo,
Quam rosa, quam violæ, quam Rosmaris additus
Et dulci quicquid pascit odore animum, (ornat,
Hanc tibi donamus, tu nos Rex Magne, vicissim.
Ut prius assueto semper amore colas.

Ad aquilam,

Quid volucrum regina alis plaudentibus auras
Concutis, & lætos fundis ab ore sonos?
Nunquid honoratus mover hæc tibi gaudia Rector,
Qui gerit imperii jam nova sceptrâ novi?
Sichabet, hinc plausus veniunt populique, tuique,
Fulget & intoto purior orbe dies.

Pecunia in vulgus missa.

Æde coronatum sacra dum Curia Regem
Excipit, & cælum plausibus omne sonat,
In densam populi turbam venit aureus imber,
Et legitur medio regia gaza foro.
Clamaturque, beatus io, Rex inclyte vivas,
Cujus ab auspiciis munera tanta fluunt.

Vinum publicè profusum.

Artifici quoque facta manu mox Cæsaris ales,
Diversum gemino fundit ab ore merum,
Huc sine lege ruit tollens ad sydera voces.
Rustica turba, avidis vina petique gulis:
Alter ad alterius properans conatibus obstat;
Hinc veniunt rixæ, vasaque jacta volant.
Hic læsum queritur saxo caput, ille cruento
Ore dolet, pressos vix trahit ille pedes.
Pileolis alii potant, manibusque cavatis,
Urceolis alii, fistilibusque scyphis.
Guttare supposito salientes ille liquores
Haurit, & in patulum truditur inde lacum.
Bachus adhæc ridens spectacula talia, dicit,
Muneribus debent Fœmina, virque meis.

Taurus tostus.

Repletus dudum variis animalibus ingens
Taurus & assatus convenienter erat.
Tandem ubi festa suum tenuerunt prandia finem,
Diruitur medio structa culina foro.
Rustica gens iterum clamorem ac verbera miscet,
Taurus ad ardentes diripiturque focos.
Hic caput, ille pedem nactus fugit: ille revulsas
In manibus carnes, alter in ense gerit.
Qui potis est, aliis prædam violentior aufert,
Quique fugit populum, non fugit ille canes.
Ista pater Mœnus spectans, non gravior ullo
Tempore, ait, nostra lusus in urbe fuit.

Ignes nocturni.

Luciferis emensus equis spacia ardua mundi
Oculis Hesperio Phœbus in amne caput.
Exoritur in mediis Mœni novus ignis in undis,
Et tenebras latè luce nitente fugat.
Hæc simul è flamma, validisque è mœnibus urbis,
Turribus eque altis fulmina crebra tonant;
Scilicet ista tuo, Rex summe, parantur honori,
Ut sint lætitiæ publica signa nova.
Nec solum terras, sed & aurea sydera pulsant,
Audit, & hæc magni tegia celsa Jovis.

DE GERMANIA JOHANNIS POSTHII POETÆ.

Epigramma Johannis Martini Huberi,
Basiliensis.

DUM tibi Cæsareos cuncti gratantur honores,
Rex major proavis, Maximiliane, tuis,
Innumérique ferunt populi preciosa remoti,
Sed longè Doinino dona minora suo.
Teutonis ora, cui nihil est par, nilque secundum,
Ex Helicone refert carmina docta facto,
Grata quibus lætæ testatur gaudia mentis,
Quòd sint imperii tradita sceptrâ tibi:
Optat ut à Scythico feliciter hoste triumphes,
Cum Patre Fernando sis patriæque pater.

Quique tibi augusto nunc Filius ore Aodolphus
Surgit, is Austriacam tollat in astra domum,
Palladis ingenuas & complectaris ut artes,
Quæ sine nunc omni prorsus honore jacent.
Scilicet his superos meritis æquabis, & altum
Nomen ab annosa posteritate feres.
Tempus opes carpit, cunctos aboletque triumphos
Sed nihil in vatum carmina juris habet.
Personat imparibus tua qui præconia plectria
Posthicus, heroa postmodò voce canet.

CARMINA

JOHANNIS LAUTERBACHII

Lobaviensis, de Coronatione Maximiliani

Austriaci II. in Romanorum Regem.

DUM videt ex altis torqueri incenibus ignes,
Ac lituos nubem rumpere, Mœnus ait:
Quam benè cum Ducib. populi lætantur & urbes
Quod Rex Imperium *Maximilianus* adit.
Cedat Saturnus tibi Rex ter Maxime, regnis
Saturni cedant aurea regna tuis.

Idem in Diem Coronationis.

Septem quo capit imperi virorum
Nutumunia *Maximilianus*,
Dies festus adest per orbis omnes
Gentes dignus ut extet ille festus.
Adfert imperio malis sepulto.
Atque à Teutone nobili profectis,
Optatam requiemque gaudiumque,
Adfert ille scholis, sacrisque templis,
Longo examine plurimam salutem.
Rex Regum Deus alme, da quotannis
Nobis festus ut hic dies agatur.
Non est dignior, aptiorque non est,
Qui nomen teneat potens Monarchæ,
Quam tu *Maxime Maximiliane*.

Aliud ejusdem ad Maximilianum.

Ingenti caperes cum scepra Bohemica plausus,
Austriaci summum *Maximiliane* decus,
Hæc omnes uno populi sermone ferebant,
Rex tu Romanus post breve tempus eris.
Conveniunt hominumque preces, divumque vo-
Felix mortales, quem probat atque Deus. (luntas

Aliud

Maximiliane decus patriæ, Rex Maxime Regum
Cujus fama poli sidera summa petit:
Propria dum spernis, dum commodâ publica curas,
Nec titulo, ad factis nomen habere studes:
Te Patria Patrem Germania tota salutat,
Et tibi decerni Cæsaris arma jubet.
Maacte animo Princeps Germano, & fortibus ausis
Ne patriæ titulo, te Pater esse queas.

Aliud de Maximiliano.

Maximilianus ovans sacram deductus in ædem,
Cum tulit imperii regia scepra novi:
E medio cœli prospectans culmine Fama,
Edebat magno talia verba sono:
Dum colis heroas totos quos suspicit orbis,
Heroes te etiam *Maximiliane* colunt.

MAXIMILIANO AUSTRO II. ROMANORUM REGI, Pio, Felici, Aug. Sacrum.

Tandem animo, atque oculis, lux jucundissima no-
Certius affulsit, qua te Rex *Maxime* Regum (stris
Cernimus ingenti cumulatam laudis honore,
Romanasque Aquilas circum, victricibus alis
Te excipere, Augusta dominantem in sede Qui-
Cui latè assurgunt Tyberis populiq; Latini, (rini.
Et Rhœnus, gelidisque Pater Danubius undis.
Sed neque te quisquam, ô soboles generosa Decorū.
Imperio magis aptus erat, sceptrisque gerendis,
Quem dudum Regno assuetum juvenilibus annis
Obstupuit primum latis Hispania terris,

Miraturque suum celebris nunc Austria alumnū,
Austria Diis accepta parens, atq; æmula Cœlo,
Scilicet ad magnos te accensum fortiter ausus
Et Pater & Patruus, seriesq; invicta tuorum
Impulit, & summa ad rerum fastigia duxit.
En felix quæ nunc animo Germania versat
Gaudia? quam multū de te sibi præcia spondet?
Forstian illa etiam prudens, ac gnara futuri
Tempestatem illam videt, ac felicia quondam
Sæcula, cum totum, veluti Sol aureus, orbem
Percurrens, miseram Europam, vicinaque Regna
Restitues, fractis succurrens undique rebus.
Atque hæc ante alias omnes te maxima cura
Solicitat, stimulatque animi virtutis honore
Flagrantē, atque adeo, rex Optime, pertinet ad te
Tu quoniam es prisce Imperii servata propago,
Unde olim Divum auspiciis se, romula virtus
Exulit atque caput felicibus intulit astris.

Quæ tibi majestas formæ? quæ gratia morum,
Delitiæ humani generis rex magne Quiritum?
Nam te seu medium excipiant Patresq; Ducesq;
Incedasque tuas sublimis forte per urbes,
Seu tibi comas illas regni modereris habenas,
In fronte atque oculis tantus decor emicat, ut te
Quisque putet sanctū in terris, & amabile Numē
Hinc te tot procerum studiis, plausuque frequenti
regnatorem orbis magno cum Cæsare læti
Aspicimus, festosque dies celebramus ovantes.
Fortunate nimis (si quid canit Augur apollo)
Quem tot barbarico cumulata ex hoste trophæa,
Tot spolia ampla manent: ipsum non Caucasus in-
Maumethæ capiet pavidū, nō Bactra, nec Indi (gēs
Jamque ego Pannoniam collectis viribus omnem,
Germanasque acies video, denfosque maniplos
Austria dum genus acre virum, fortesque Boemos.
Fatales volucres ultrò tua signa sequentes.
Quin etiam magnam Ausoniam socia arma, virosque.
Et paribus jūctim concordia pectora dextris
Vertere in externos divini nominis hostes.
Tum demū Euphratē tremere & magni hostia Nili
Atque Asiam trepidare metu, lævosq; Tyrannos
Cernere erit passim duplices tibi tendere palmas
Te verò in vectum niveis Bellona quadrigis,
Victorem latè populorum, altaque corona
Conspicuum, ducet longis in templa triumphis.
Ifelix *Auguste*, Deū certissima proles,
Quo tua te virtus, quo te rapit inclitus ardor.
Dutibi quasitum non vi, non fraudibus ullis,
Imperium longum servant: quod si omnia vulgi,
Si spectes studia, aeterno es dignissimus ævo,
Nec mori te oppetere unquā, aut tristia fata subire
Usq; adeo te cuncta ætas, juvenesq; senesq;
Certamen admirantur, amant, venerantur, adorant
Ipse etiam, pulchri qui quondam ad flumina Mœni
Cæsareos tenui descripsi carmine honores,
Ferdinandi Patris Augusti, nunc debita solvo
Vota tibi, pronusq; tuæ figo oscula dextra.

And. Rapicii, t. o

NOMI-

NOMINA ET COGNOMINA tum Turcici Legati, tum Eorum, qui

Constantinopolitani & Budæ ipsum deducentes, una cum eo

Frankfurtum ingressi sunt, Anno 1562. die 23.

Novemb.

1. Ebrahimus Strotius; ortu Polonus; Solymanni Turcici Cæsaris legatus, 23. ministros adduxit, habens secum 29. equos, & 6. camelos.
2. Wascha Budensis Aula præfectus, ministros 7. equos 10.
3. Rassi Mustaffa Quinquecelesensis, ministr. 3. equos 4.
4. Istraphius Zauschus, ministros 2.
5. Perchamius Zauschus, ministr. 2.
6. Bermannus Bili Vuascha Budonensis, ministr. 2.
7. Durachius Pulius Wascha Budonensis, ministr. 2.
8. Dellius Constraffius Budonensis, ministr. 2. equos 3.
9. Hoslenius Bullius Wascha Budonensis, ministr. 2. equos 3.
10. Durateson Budonensis, ministr. 1. equos 2.
11. Dalli Achmallius, ministr. 1. equos 3.
12. Odaverdus, ministr. 1. equos 3.
13. Kadalius, equos 2.
14. Dallius Sachemitus, equos 2.
15. Mustaffius, ministr. 1.
16. Haufflamius.

RELATIO SIVE

Sermo Legati Pacifici Ebraimi Strot-schenii, Nati Poloni, à Solymanno Turcarum Imperatore ex Constantinopoli ad Christianorum Cæsarem Ferdinandum ejus nominis primum destinatus apud Frankfurtum Moeni coram statibus imperii ibidem præsentibus lingua Sclavonia recitatus Anno 1562. die 27.

Novembris.

Potentissime atque Serenissime Christianorum Electe Cæsar Ferdinande, Inviçtissimus, ter maximus ac Potentissimus Turcarum Imp. Princeps meus Clementiss. ad tuam Majest. me terra marique præfectum, cum certis ac specialib. mandatis instructum fide dignum Legatum misit ac direxit, tum ut salutem, & felicem administrationem longamque & firmam corporis sanitatem tuæ Majest. suo nomine dicerem, tum verò ut simul ipsius Majest. propensum animum, studium benevolentiam ac verum amorem erga tuam Majest. conceptum modis omnibus testarer, declararem, denunciaremque, Quæ ipsius Majest. firmiter sperat ac planè confidit hanc in ita gratiam & amicitiam, etiam per prioris legationis occasionem auctam & roboratam esse, idque eo magis, quod ipsius Majest. ante hæc quoque satis evidentia & indubitata confirmatæ ac duraturæ amicitiae amoris argumenta erga tuam Majest. dederit: id quod utrinque Deus fortunare dignetur. Hæc præfatus paululum silens respiravit, quo vero (Maximè, qui) tua Majest. prædicti amoris, conciliationis ac gratiæ mutuz indicia manifestius in Principe meo Potentissimo deprehendere, cognoscere, ac

intelligere queat; ipsius Majestas amodo omnes Christianos captivos libertate donatos ad tuam Majest. & quocunque vellent, redire permittit, quis tamen aliàs ipsius Majest. è captivitate illa non auro argentoque non quantiscunque muneribus neque alicujus vel principis etiam intercessione seu precibus redemi ac dimitti passa fuisset. Fecit itaque id sua Majest. nullam aliam ob causam, quam ut firmam ac minime fictam suam amicitiam, amoremque erga tuam Majest. redderet omnibus per spicuum planeque confirmaret, fretus omnino eâ spe, tuam Majest. vicissim omnes Turcas, quos hinc inde captivos habet ac detinet, libere & in sua religione permanentes dimissuram & polliceminiò præstituram esse; id ut fiat sua Majestas per me unicè atque amanter petiti. Optat quoque tuæ Majestati perpetuam valetudinem, quietam senectam, prosperitatem ac pacificam regnorum tuorum gubernationem; cupitque ex animo, ut felix illa ac pacifica administratio usque ad posterum tuæ Majest. fausta successione conservetur. Promittit etiam se omnib. modis operam daturum & effecturum esse, ne hoc amicitiae cum tua Majest. contractæ fœdus ac induciarum confirmatarum jus à quoquam suorum subditorum vel in minimo lædatur, rumpatur, aut debilitetur. Rogat insuper ac petit, ut ad has literas, quas suo nomine tuæ Majest. ego præsentavi, tua Majest. non gravetur sigillatim respondere; quod si à tua Majest. præstitum fuerit, experietur modis omnibus tua Majest. amicabile atque pulcherrimum mutui amoris certamen cum principe meo Turcarum Imp. potentissimo & æquitatis observandissimo inisse, in quo ipse se nunquam à tua Majest. vinci ac superari quovis modo patietur, sed potius summo conatu nitetur, ut hæc inter utrumque jam senio confectum in ita amicitia ac concordia in diem magis magisque crescat novisque indicibus & argu-

„& argumentis provocetur semper atque stabili-
tur.

Hæc cum ille disseruisset, tum cæsaream Mejest. interrogat, qui nam in isto principum procerumq; presenti confessu sit *Maximilianus* suæ Majest. dilectus filius & Imperii legitimus hæres: mox ergo cæsar digito monstravit illum esse, qui à sinistris sibi assideret: tum Legatus vultu ad Regem converso, secoràm ipso Parthico seu Turcico more inclinavit, dextram ad pectus admovens, cœpit *Regia sua Majest. multam vitam longevam felicitatem, faustam in administrando Romanum Imperium successionem, rerum & actionum suarum prosperitatem omnemq; salutem imprecari, addiditq; se minime dubitare, quin ipse Rex cum de tam præstanti ac laudato genitore sit natus, non quidem ipso Patre inferior aut inæqualis, sed potius vel*

juxta nominis sui proprii paronomasiam, quæ Maximilianus, sive major vocatur, longe major, præclarior, ac præstantior futuris sit.

Ad extremum igitur Legatus rursus ad cæsarem conversus, ea quæ secum attulerat, *Munera*, nempe duos preciosissimos ex nativo crystallo & gemmis longe nobilissimis elaboratos *Crateras* seu pocula, & *Caballum* Turcicum generosissimum aureis plane phaleris, gemis, catenisque ex purissimo auro ornatum, tum quatuor *Camelos* ex tota urbe Constantinopoli exquisitissimos Cæsareæ suæ Mejest. præsentare, ac summis laudibus efferre cœpit: passus interim & excusans, quod & *Equus* ille & *Cameli* jam ob longinquam terramariq; profectiorem, quam inde à quatuor mensium spacio fecissent, macie & defatigatione cōfecti, & attenuati esse cōspicerentur.

EXEMPLAR SIVE COPIA LITERARUM CREDITO- riarum eidem Legato in causa Induciarum octennalium ad Romanum Imperium à Turcarum Imperatore datarum.

Ego Dominus omnium Dominantiū, regnator Orientis & Occidentis, qui potens sum facere & non facere quæcūq; liber, Dominus totius Græciæ, Persiæ, & Arabiæ, dominator omnium eorum quæcūq; Regi & dominio subiecti possunt, Magnus Heros horum temporum, & fortis Gigas latissimi hujus orbis, universi Maris albiatrique & sanctæ civitatis Mechiæ, splendore Dei relucens, & civitatis Modinæ: sanctæque & castæ urbis Ierusalem Dominus, Rex nobilissimi regni Egypti, Dominus terræ Joniæ, civitatumq; Athenarum, Senarum, Sacri templi Dei Zabibō & Bassio, Rethfan & Magodin: sedes ac solium magni Regis Nashin Rertain, & Dominus insulæ Algiæ, & Princeps regnorum Tartariæ, Mesopotamiæ, & Medorum, Georgianorum & Universæ Græciæ, Moriæ, & Anatoliæ, Asiæ, Armeniæ, walachiæ Moldaviæ, & totius Hungariæ, aliorumque quam plurimum Regnorum ac Dominiorum, quorum ego sum Imperator, ter magnus ille Cæsar Soldanus, Solimannus, filius magni Imperatoris Soldani Selim, qui à Deo habeo potestatem ad regendum in freno omnes populos, & potentiam ad aperiendū omnium civitatum ac fortalitiarum portas & claustra, in manu mea potenti traditi sunt omnes fines terræ, nullis exceptis, ego Dominus Orientis à terra Tscin usque ad fines Africæ, quem Deus fortem in acie gladii bellatore constituit. Inter cujus potentissima regna pro minimo reputat castrum impugnabile cæsareæ & provilissimo reputat inter hæreditarias meas ditiones Imperium seu Dominium Alexandri Magni: mecum est fortitudo totius mundi & virtus firamenti. Quandoquidem Rex Ferdinande, qui es potēs totius christiani-
tatis Dominus, & vas electum potentis fidei christianæ, creatus & electus Imperator Romanorum populorum & Bohemiæ, Vandalorum, Cræbatiæ & multarum aliarum ditionum rex & dominator, &c. superiori tempore ad aulam meam cōfugientium, & thronus gratiæ omnium principū horum temporum eam petentium, misisti & ablegasti quendam selectum consiliarium & legatū

Augerium à Busbeck unā cum literis confœderationis ad renovandam nobiscum pacē & contrahendam amicitiam, ac noticiam, faciendum, quæ literæ datæ erant, Anno à Propheta Jesu (super quem & super nostrum prophetam Mahomet sit splendor & pax Dei) millesimo quingentesimo, sexagesimo secundo, die autē, primo mensis Junii, petens à nobis ut concessis tibi per octennium induciis tuas civitates, castra, Regiones & populos posthac nullis armis infestemus, sed in pace secura ac tranquillitate vivere sinamus, &c. Ad quam tuum petitionem respondemus, posthac per integrum octennium inter nos & ab utraque parte futuram & continuandam esse novam, veram & firmam concordiam & amicitiam cujus concordia, pacis, ac confœderationis hæ conditiones sunt: primo ut tua Dilectio quotannis ad aulam nostram pro arra induciarum 30000. Hungaricos ducatos mittere teneant, unā cum illo residuo, quod nobis perproximè præter lapsum biennium à te debetur. Pro eo promittimus nos posthac cum Regis Johannis filio, quantum ad ejus hæreditarias nationes attinet sive hæ in citeriori Hungaria, sive in ulteriore parte Theissæ sitæ sint (quæ tamen omnes de jure belli ad nos spectant) durantibus his induciis octennalibus nullas vel inimicitias, vel amicitias partes suscipere velle. Idem quoque Regis Joannis filius sub hoc octennalis pacis tempore in modo prædicto obedientiam nobis præstare tenebit, ita ut posthac nullas inimicitias nec bella contravos exercere, nec subditos vestros, vel ferro, vel igne infestare, nec civitates, castra, aut villas occupare, nec pecora, armenta, bona, pecunias aut decimas violenter auferre, vel exigere à colonis & subditis vestris ei liceat. Nos quoque similiter nullum jus habebimus, nec occasiōnem quæremus populos vestros profligandi, igne devastandi, aut captivos abducendi, sed potius in hoc octo annorum spacio nobiscum pacem & concordiam sanctè servabimus. Hisce quoque conditionibus pacis subiecti erunt, cum omnibus bonis ac dominis suis Balaschi Michael & Nicola Barthieri ac horum similes plerique eruntque vobis ac filio Regis Johannis subditi. Porro si forte quidā

est vestris

„vestris ac filii Regis Joanni subditis populis jam
 „antea tempore belli alius alium bonis, fundis, ac
 „dominiis suis expulerit, unde lites ac nova dissidia
 „à modo oriri queant, volumus & statuimus illa ne-
 „gocià, causas ac jura differri debere donec hoc de-
 „finitum induciarum tempus sit revolutum. Præter-
 „ea si forte in posterum ob jurisdictionem nova dis-
 „sidia inter utrinque nostrum oriantur, ita ut nullo
 „modo conciliari ac componi posse videantur, vo-
 „lumus ut vestri interim vestri, nostri autem nostri ma-
 „neant: seclusa omni contentione & inimicitia. Vil-
 „læ quoque nonnullæ ad Danubium & Tartam
 „hinc inde sitæ eo jure, quò ante, frui permittan-
 „tur, ita ut milites, qui sunt adhuc in præsidio Ca-
 „stellæ Tartæ, nullum jus habeant, villas istas juxta
 „Danubium sitas infestandi aut vexandi. Præterea
 „si ab hoc pacis spacio quidam ex vestris nobilibus
 „aut dominis quosdam nostros nobiles ex fugâ, vel
 „qualicunque modo captivos pehesse habuerint;
 „eos dimittere & libere sine damno & præda actio-
 „nis ad suos remittere debent, quo inita inter nos
 „concordia & pax firmitus servetur; & securius viva-
 „tur. Hæc omnia & singula volumus & sanctè pro-
 „mittimus à nobis sine omni fraude ac dolo ac hinc
 „usque ad octennii prædicti finem servari, ac teneri
 „debere; ad hoc enim has induciarum ac confæde-
 „rationis literas ex aula magnificentiæ nostræ publi-
 „cari fecimus; ac insuper non solum curavimus, ut
 „earum literarum forma cum edicto nostro univer-
 „sis ac singulis nostri Cæsareatus summis exerciti-
 „um, terra marique Ducibus, Præfectis, Capitane-
 „is, Centurionibus ac omnibus stipendiariis militi-
 „bus, ac satrapis promulgaretur, sed etiâ ut firmiter
 „ac sanctè servaretur, severè mandavimus: volumus
 „quoque hæc pacis & induciarum conditio compræhen-
 „dat & concernat duos nostros summos Præfectus
 „sive Waivodas Walachiz & Moltaviz, ita ut nullus
 „vestrorum Hungarorum, Crabatorum, Schlayo-
 „norum aut alii quarumcûq; regionum, maris, In-
 „sularumque vestrarum populi à nostris ullo pacto
 „molestentur aut graventur: Quod si forte quidam
 „ex vestra parte à castellis suis impetum in nostros
 „fecerint & bona illorum vi rapuerint, hi ad restituendû
 „nostris sua bona omnino tenebuntur. Quod si quidam
 „à nobis trans fugerint, & secum aut aurum, aut bona
 „dominorum, quibus servierunt, abstulerint, vel si
 „idem à vestris ad nos profugientibus commissum
 „erit, tunc ab utraque parte, illa bona postliminii
 „jure repeti ac restitui, transfugæ autem in exem-
 „plum aliorum puniri ac plecti debent, transfugarum e-
 „nim bona de jure ad dominos ipsorum referuntur.
 „Præterea licitum erit vestris centurionibus ac Ca-
 „pitaneis, ut castella, urbes & villas in finibus Hun-
 „gariz communiant & ædificent, & illuc compinea-
 „tum victualia, arma & id genus importent. Sed ne
 „ultra fines suos aliquid horum exerceant, &c. Du-
 „rantibus quoque his induciis nullus vestrorum
 „subditorum vel in Hungaria, vel aliis quibuscumq;
 „ditionibus vestris captivari aut abduci debet, quod
 „tamen si causâ fortè contingeret, tum illa manci-
 „pia securè & sine mora ad suos redire sinentur.
 „Præterea quicumque ex parte Christianorum in
 „nostris regionibus, & in magnifica nostra aula ali-
 „quid negotii expediendum habuerint, quales sūt
 „Legati, ministri, officarii & id genus, his omnib.
 „non solum concedimus, & permittimus ut ambu-
 „lent, accedant, & recedant à nostris ditionibus &
 „aula, sed etiam eos reverentia ac benevolentia à

„nostris prosequendos, & lingvæ nostræ interpre-
 „tatione juvandos esse volumus & jussimus. Quod
 „si propter confinia agrorum, aut terminos, vel ob
 „id genus causas alias dissidia & inimicitia inter sub-
 „ditos utriusque partis natæ fuerint, istæ lites à di-
 „cretis ac æquis viris ab utraque parte adhibitis ju-
 „dicari ac discerni, autores vero talium dissidiorum
 „tanquam suspecti ac fœdifragi puniri debent, &c.
 „Inhibemus quoque certamina illa hostilia seu du-
 „ella quæ in finibus ab utrinque aliquando commit-
 „ti solent. Cupimus autem ut passim in vestris re-
 „gionibus, hæc pacis ac concordia forma ejusque
 „singuli articuli publice legantur, affigantur, & ut
 „cum obedientia & reverentia serventur ac tenean-
 „tur, eis mandari curetur. Id quod nos vicissim
 „fideliter ac serio facturos jam ante promissimus, &
 „Legatus vester, quem superioribus mensibus ad
 „nos ablegastis, hoc ipsam à nobis vestro nomine
 „petiit & rogavit, simulque nos precibus inter posi-
 „tis commovit, ut eam pacem ac confederationem
 „per juramentum Cæsareum, & per has credito-
 „rias literas, tanquam ipsi præsentēs vobis loque-
 „remur, ratam ac firmam fore contestaremur: quæ
 „propter ei has pacis literas ad vos dedimus, ut &
 „vestri subditi Domini ac milites ista omnia servare
 „teneantur. Quam diu ergo nihil eorum à vobis
 „quod fœderi huic sit contrarium, suscipientur, tã
 „diu vicissim à me omnes hi pacis articuli accepta-
 „buntur ac assecrabitur. In quorum omnium
 „testimonium robur jure ego hoc jusjurandum per
 „verum & vivum Creatorem Cœli & terræ, per ve-
 „ra signa magni & venerandi nostri Prophetæ, per
 „Cæsaream meam potentiam, perque veram meam fidem;
 „quod prædictis articulis, conditionibus ac promissis
 „si initi inter nos octennialis fœderis ac pacis nihil
 „contrarium, nil alienum, nec inconveniens, agi,
 „tentari, aut præsumi debeat ab ullis nostrarum
 „partium Capitaneis, Ducibus, Archistrategis,
 „Præfectis, Vievodis, &c. Mandatis insuper omni-
 „bus nostri potentissimi Imperii juratis Præfectis
 „Walachiz & Moltaviz, ipsique Regi Stephano, ac
 „cæteris qui in finibus vestris regna nostra guber-
 „nant, ut & ipsi omnes ac singuli non minus, quàm
 „nos, has pacis conditiones erga vestros populos,
 „urbes, castella, villas & alia ad vos pertinentia san-
 „ctè, justè ac fideliter servent, acceptent & reverean-
 „tur, nec ullis vestris subditis etiam in minimo da-
 „num exitium, ignominiam aut injuriam inferant.
 „Breviter, huic præpotenti ac magnæ amicitia atq;
 „amori conciliato quantum nostras partes concer-
 „nit, summum honorem, reverentiam & autorita-
 „tem tribuimus, ita ut ne, quod in minimis haberi
 „possit, in nobis desideretur. Cæterum Christianos
 „quosdam captivos, quos per Legatum vestrum di-
 „mitti petiistis, sine omni exactione auri vel argen-
 „ti libere ad vos redire permisimus, ex qua tamen
 „captivitate non quidem redimi unquam potuissēt,
 „nisi in gratiam amicitia ac concordia nostræ eam
 „libertatem illis donassemus, maxime tamen pro-
 „pterea, ut & vos vicissim Turcas nostros, quos ca-
 „ptivos detinetis, dimittatis: id quod omnino vos
 „facturos speramus, data ac scripta sunt hæc confæ-
 „derationis ac pacis literæ in Cæsareo nostro pala-
 „tio & solio potentissimæ urbis Constantinopolita-
 „næ, anno magni & venerandi nostri Prophetæ 969. die vero
 „primo Septemb. Porro notandum, quod Legatus, Turca-
 „rum in comitatu secum habuerit viginti tres personas, qua-
 „rum pars major fuerunt Præfecti ac nobiles Budallgariz,
 „equos vero 29 & Camelos 6.

CATALOGUS ELECTO- rum, Principum, Heroum, Comitum, Baro- num, Nobilium, nec non aliorum Doctorum Clarissimorumq; Vi- rorum, qui huic Designationi interfuerunt.

CATALOGUS PRINCI- pum Sacri Rom. Imperii qui ad Electio- nem & in augurationē Rom. Reg. Max. Franco- furum ad Mœnum venerunt, Anno 1562.

FERDINANDUS Cæsar, Romanorum
Imperator.

Maximilianus Bohemiæ Rex, qui tum & ele-
ctus & inauguratus est Rex Rom.

Maria ejusdem Conjux, nata Hispaniæ Regina, Ca-
roli V. filia.

Rudolphus & Ernestus, Archiduces Austriæ, fra-
tres, Regis Max. filii.

Anna & Elisabetha, sorores, Archiducissæ Austriæ,
Regis Max. filia.

Daniel Princeps Elector, & Archiepiscopus Mo-
guntinensis ex nobili familia Brendelorum ab
Homburg.

Joannes Princeps Elector, & Archiepiscopus Tre-
virensis, ex nobili familia à Leyen.

Fridericus Princeps Elector, & Archiepiscopus Co-
loniensis, ex nobili familia Comitum à Wida.

Fridericus Princeps Elector, Saxoniz Dux.

Anna ejusdem Uxor, ex Regia stemmate Regum
Daniæ nata.

Joachimus Princeps Elector, Marchio Brandebur-
gensis.

Albertus Bavariz Dux, &c.

Anna ejus Conjux, nata Archiducissa Austriæ, Fer-
dinandi Cæs. filia.

Dux Georgius, Palatinus &c. Simmeranus.

Dux Wolfgangus, Palatinus, Bipontinus.

Dux Ludovicus & Joannes Calymirus, Palatini
Rheni, Friderici Electoris filii.

Wilhelmus Dux Juliacenſis, Clivenſis, & Bergen-
ſis.

Ernestus Dux Grubenhagenſis, & Brunſuicenſis.

Johannes Albertus Dux Mecklenburgenſis, Me-
gapolenſis.

Carolus Dux Lotharingiz.

Christina ejus mater, ex Regio stemmate Regum
Daniæ nata.

Renea Ducissa Lotharingiz Christina filia.

Franciscus Dux Laurenburgenſis.

Wilhelmus Landgravius Heſſorum Princeps junior.

Ludovicus Landgravius Heſſorum Princeps fratres.

Christophorus Dux Wirtenbergicus &c.

Eberhardus ejus filius.

Bernhardus Princeps Anhalticus.

PRINCIPES ECCLESIASTICI imperio addicti.

Wolfgangus Teutonicæ ordinis Magister.

Fridericus Episcopus Wirzeburgenſis, & Dux
Franconiæ orientalis.

Marquardus ab Hattſtein, Episcopus Spirensis.

Wolfgangus Abbas & Princeps Fuldenſis.

Georgius Hohenhemius, dictus Bombast, S. Joan.
ordinis Magister per Germaniam.

D. Joannes à Reche, Provinciæ Marpurgensis Præ-
fectus.

Christoph. Sigismundus Romanus S. Joan. ord.
præfectus Meilbergenſis.

Franciscus ab Holſeld, præfectus Griffſtattenſis.

PRINCIPES, HEROES, EPISCOPI,
item Magnatum & Archiepiscoporum Legati,

ac alii plures qui pro se ipsis praesto fuerunt.

Zacharias Delphin, patritius Venetus, Episcopus
phari, Papæ pii 4. Legatus.

Bernhardus Bouchetel, Episcopus Roventis, in
Britargne, Regis Franciæ Legatus & Orator.

Philippus Dux Arscotus, philippi Hispaniæ Regis
Legatus & una cum illo VVilhelmus Marchio à
Rentin, fratres.

Augerus à busbeck, Cæsaris Ferdinandi Legatus, ad
Solymannum Turcarum Cæsarem, qui ex Tur-
cia tum venerat.

Ebrahim Strosch, vel Stratus, natione Polonus, So-
lymanni Turcarum Cæsaris Legatus.

Martinus Gromerus, Sigismundi Augusti Polono-
rum Regis Legatus.

Georgius à Seyen, Comes à VVitgenstein, Subde-
canus Colonienſis, Joannis Gebhardi, à Mans-
feld Principis Electoris & Archiepisc. Colonien-
ſis Legatus, & cum eo Georgius à Leyen, Magi-
ster Curiz, Rudingeius ab Horſt Mareſcallus, &
Franciscus burckhardi Cancellarius, his adjuncti
fuerunt Consiliarii octo.

Franciscus Vorgach, Episcopus VVardeinenſis,
Cæs. Majest. in Hungaria Vicecancellarius.

VVilhelmus Princeps Uranienſis, una cum aliquot
Equitibus aurei Velleris.

Nicolaus Dux à Vademont.

Carolus Dux à Munſterberg, Regiæ Majest. aulicus.

Lamoral ab Egmund princeps Gaverenſis.

Legati Principum.

Lucas Tangel D. Juniorum Ducum Saxoniz Le-
gatus.

Ludovicus Halverus Doctor, Henrici Ducis Brun-
ſuicenſis Legatus.

Valentinus ab Eckſtett pomeraniæ Ducis Legatus.

Theobadus Grumerus, Ottonis Ducis Lunebur-
genſis Legatus.

N. Finetus Juris Doctor, & N. Ulmenſis caroli &
philiberti Marchionu badensium Legati.

Joannes Michaelius pat. Ven. Legatus Venetus.

Hieronymus Faletes Comes & Sigismundus Disca-
larius, J. U. D. Ordinarius, Alphonsi astensis Du-
cis Ferrarienſis Legati.

Antonius de Aloisus, Cosmi Medices, Ducis Flo-
rentini, Legatus.

Johannes Franciscus Angulosa, eques auratus, &
Doctor Guilhelmi Conzaga Ducis Mantuani
Legatus.

Joachimus Sylenis, Regenonæ Gubernatricis per
Brabantiam Legatus.

Jacobus Spitame, Dominus à Passy, & Johannes de
Schelles, Principis Condei in Gallia Legati.

QUI CUM FERDINANDO ROM.

*Cæsare Comites & Barones 24. Octobr. Franco-
furtum venerint.*

Georgius Comes ab Helffenstein.

Ernfridus Comes ab Ortenburg.

Ludovicus Comes à Leuentslein.

Simcon Comes ab Arch.

Carolus Comes à Zollern.

Gunterus Comes à Schivartzenburg.

Augustinus Comes à Lodrañ.

Jacobus Comes à Castaldo.

Otto Comes ab Eberstein, Stipatorum Præfectus.

Scipio Comes ab Arch, Camerarius Summus.

Dominus Johannes à VVeispriach.

Sebastianus Comes à Guttenstein.

D. Johannes Trautson, Baro à Frechenstein &c.

Wolfgang Baro à Saurau.

Otto Dominus ab Heideck.

Wolfgangus Burg Baro.

Georgius Baro ab Herberstein,

Georgius Baro ab Egk.

D. Lasla Poppel Cæs. Maj. Consiliarius, Bohe-
menis Curia supremus Marschallus.

D. VVercho Cæs. Maj. Consiliarius & Camerarius.

D. Nicolaus Pollweiler.

D. Georgius Ilfing, Provincia Suevicæ Præfectus.

Wenzelius Holizki à Sternberg.

D. Hilerle cum suis comitibus.

D. Hamina Truchseß.

DOCTORUM ET CONSILIARIO-

rum nomina.

D. Georgius Sigismundus Seldius Vicecancellarius.

D. Joachimus à Neuhausen, supremus Bohemice
Cancellarius.

D. Franciscus Episcopus à VVardein, per Hungari-
am Vicecancellarius.

D. Johannes Donner.

D. Ulricus Zasius.

D. Johannes Baptista VVeber.

D. Gerhardus Ach.

D. Thomas Schoberus.

D. N. Lauffner.

D. Paulus Prismannus.

D. Timotheus Jung.

Christophorus Philippus Zott, à Perneck.

Joachimus à monte.

D. Christophorus à Carlovietz.

D. Erasmus ab Hera.

D. Erasmus Heydenreich.

Erasmus Mager.

Secretarii.

VVolfgangus Hallerus Imperii Secretarius.

Leopoldus Kirchschlagerus.

Hermannus Igelius.

Dionysius à Rott.

Joannes Korventzel.

Marcus Sackmoserus.

D. Andreas Rapius.

Nicolaus VValtherus bohemensis Curia Secretarius.

Alphonsus de Gæmintz rerum Hispanicarum Se-
cretarius.

Hieronymus de Rhocke rerum burgundicarum Se-
cretarius.

Camera Secretarii.

Jacobus Zollerus.

Christophorus Kubacherus.

Ulricus VVuimburgerus.

Jacobus Huberus.

Cæs. Majest. Medici.

D. Julius Alexandrinus.

D. Stephanus Laureus.

D. Claudius Richardus Chirurgus.

Petrus Azaila Pharmacopæus.

Præfatores.

Seufridus Primerus.

Ihoimus Kintzki.

Johannes à VVelsperg.

Pocillatores.

Georgius Comes Nogarolensis.

Augustinus Comes Ladronensis.

Marquardus vom Stein.

Ferdinandus Hoffmannus.

Dapiferi.

Christophorus Chontzin.

Petrus Keglavitsch.

Georgius Baro ab Heberstein.

Joannes Hagerus.

Przemek Prosnoski.

Bilgram à Reschah.

Wolffhartus Strein.

Joannes Trautson Junior.

Hieronymus Tursche Bethlehemsdorfius.

Jacobus Comes à Castaldo.

Otto Pflugius.

Aliorum quorundam Aulicorum nomina.

D. Matthias Zittardus Aquisgranensis, concilio
nator Aulicus.

Alexander Vaginus Eleemosynarius.

Petrus Noscenus Musicorum Præfect.

Johannes Hausvurt Præceptor.

Jacob Paris.

Christoph. Khrell, Organistæ ambo.

Thomas Doernerus nobilium Pædago.

Lucas de Bastian Hipodidascalus.

Wolfgangus Grächerus puerorum nobilium Pa-
letricus.

QUI UNA CUM MAXIMILIANO

*Bohemia Rege &c. Comites Barones & Consili-
arii 23. Octobr. urbem sunt ingressi.*

Dux Carolus Christophorus à Munsterberg, Re-
gis Pocillator.

Gasparus Comes à Ladron.

Otto Comes ab Eberstein.

Claudius Trivultius Comes à Maltz.

Mauricius Schlickius, Comes à Bassa.

Ludovicus & Wolfgangus Comites ab Eberstein,
Barones à Neugarten.

Christophorus.

Christophorus Baro ab Eitzingen, Archicamerarius hereditarius Austriae, Regiae Maj. Consiliarius, & Curiae Magister.

D. Leonhardus ab Harrach, Baro ad Korau, supremus Equariorum Magister hereditarius, Caes. Majest. intimus Consiliarius, & Regiae Majest. supremus Camerarius.

Uratisslaus Dominus à Bernstein Dobischavvensis, aurei Velleris Eques, Regiae Maj. Camerarius, & Magister Equitum.

Conradus à Bappenheim, S. R. Imp. Marescallus hereditarius.

Ludovicus Ungnad, Baro à Sonneck.

Georgius Proskuski, Baro.

Petrus Dominus à Rosenburg.

Leonhardus ab Harrach, Baro, Junior.

Georgius ab Eitzingen.

Bernhardus Dom. à Tzeratin.

Wentzelius Dom. à Boskowitz, Trubenlis.

Wentzelius Burggravius à Don.

Schemba Dominus à Tzerah.

Henricus Dominus à Schleinitz.

Fabianus Zeme, Christburgii Dominus hereditarius.

Leopoldus & Julius Barones ab Heberstein.

Baltharus Comes à Buchorn.

Sigismundus Kurtzbachius Baro.

Maximilianus Baro Böhemi.

Adamus Dom. à Dietrichstein, Baro.

Holenburgicus, &c. Camerarius hereditarius in Kernten.

Georgius Smetzantzki, Dominus à

Matrinjt, Dapifer.

Dom. Joannes Chilis, Eques auratus.

Pera à Molart. Reg. Maj. Camerarius.

Georgius Proslohovvlecht, Baro.

Rudolphus Kluen à Belasio Liechtenbergensis, Camerarius.

Philippus à Thun.

Don Joan. Manrique de Mendoza.

Sigismundus Kurtzbachius, Baro.

Wolfgangus Bolach à Jarmeth.

Adamus Hohenvarter à Geilstein.

Joannes Dominus à Warenberg.

Isaacus à Seidlitz.

Georgius Imetzantzki.

Christophorus Zwick.

Henricus Dominus à Schleinitz.

Georgius Schienck à Stauffenburg.

Alexius Tuttzo Bethlehemsdörffius.

Rudolphus à Binau.

Baltharus Buthion Baro.

Joannes Alphonsus Gastaldus.

Hartwig Schleusitzki.

Joannes Ludovicus Speth à Schepffigheim.

Calparus Lindg Lufanus, Caes. Majest. Consiliarius & Secretarius.

Hornardus de Matzuello, rerum Hispanicarum Secretarius.

Petrus Hallerus. Rom. Caes. Majest. Quaestor ariarius.

Georgius Fridenreich.

Franciscus Partin Medicinae Doctor.

Barthelius à Kinckingen, dictus Tarrichter, Medicus aulicus.

Regina aulam Procurantes.

Don Francisco Lasso de Castilia, Magister Curiae.

Adamus Dom. à Dietrichstein Baro in Hellenburg, Wirckenstein & Talberg, Camerarius hereditarius in Kernten, supremus Equariorum Magister.

Don Diego Manrique de Mendoza, Equariorum Magister.

QUI CUM DANIELE PRINCIPE

Electore, & Archiepiscopo Moguntinensi,

Canonici & Comites, 24. Octob.

venerunt.

Joannes Andreas Mosbachius à Lindenfels, Decanus Moguntinensis.

Arnoldus à Bucholtz Presbiter.

Conradus Comes in Solms, & Dom. in Muntzenberg.

Georgius Comes in Eisenberg.

Wolfgangus Comes in Eisenberg.

Henricus Comes in Eisenberg, & Dominus in Boldingen.

Consilarii & Docti.

Eberhardus Rude à Kollenberg, Magister Curiae.

Christophorus Matthias Cancellarius Licent.

Joannes Leonhardus Kadwiltz ab Aulnbach Marescallus.

Joan. Brendel ab Homberg, Senior.

Philippus Brendel ab Homberg.

Petrus Echterus à Messelbrun.

Philippus à Groenrod.

Melchior à Groenrod, Praefectus Aschaffenburgensis.

Joannes Oygenuus Brendel ab Homberg.

Chilianus Eler D.

Philippus Kolitz à Schvappenhaußen, D.

Baltharus Sano, D.

Lemannus Scheller ab Hedern D.

Wendelinus Hellsus Licent.

Secretarii.

Simon Wag.

Hieronymus Ples.

Andreas Erstenberger.

Theobaldus Wagnerus.

Magnates & Nobiles.

Albertus ab Adelsheim.

Anthoniuss Spar.

Petrus à Schvvalbach.

Philippus à Dinheim.

Hartmutus à Cronberg.

Theoricus ab Ernberg.

Wildericus à Wallendorf.

Fridericus Mosbachius à Lindenfels.

Henricus à Selber.

Julius à Thungen.

Philippus à Bicklien.

Albertus à Dinheim.

Philippus à Thungen in Reusenberg.

Wolfgangus Albertus Rude à Collenberg.

Vilhelmus à Carben.

Quirinus à Carben.

Henricus à Wassen Submarescallus.

Ludovicus ab Hutten.

Philippus à Gunstatt.

Joannes Eytel à Knöringen.

Conradus Brendel ab Homburg.
 Conradus Stommel Equariorum magister.
 Laurentius à Schwalbach.
 Eytel à Vualbrun.
 Jacobus Hund à Saulheim.
 Theodoricus à Vueiler.
 Joannes à Labenberg.
 Sebastianus à Thüngen.
 Gottfridus ab Elsthausen.
 Engelhardus à Lautern.
 Conradus Ridesel à Bellersheim.
 Crato Vuilhelmus Hilchen à Lorch.
 Eberhardus ab Heiffenstam.
 Georgius Truchsefs ab Hennenberg.
 Philippus à Stöcheim.
 Stephanus à Rechenhach, Venatorum Præfectus.
 Fridericus Hund à Saulheim.
 Ludovicus à Marsheim.
 Christophorus Ries à Sultzbach.
 Melchior Heus.
 Christophorus à Dhun.

QUI UNA CUM JOANNE PRIN-
cipe Electore & Archiepiscopo Trevirensi, &c. Cano-
nici, Comites, & Domini 22. Octobr.
venerunt.

CAPITULARES.

D. Bartholomeus à Leyhen, Scholasticus.
 D. Joannes à Schonberg.
 D. Henricus à Nassau.
 D. Wilhelmus Quaad in Landskron.

Comites.

Emmericus Comes in Leiningen & Dagspurg;
 Dom. in apermont.
 Joan. Comes in Eifenb. & Grefslau.
 Sebastianus à Dhaun, Comes in Falckenstein, &
 Dom. in Oberstein.

Consiliarii & Docti.

Michael à Leyhen, Marefcallus.
 Georgius Dom. in Elz, Præfectus in Munstermei-
 feld.
 Philippus à Reiffenberg, Præfectus in Molspurg,
 Montabaur & Limpurg.
 Joannes à Leyhen, Præf. &us Confluentinus.
 Philippus à Nassau, Præfectus in Niderlaimstein.
 Nicolaus ab Ebringen Dominus in Schwartzen-
 burg, Præfectus in Vuirlich & Manderfcheidt.
 Henricus à Buhel, L. L. Præfectus in Pfaltz &
 Grumberg.
 Joannes à Lainstein, Præfectus Kochemix &
 Ulmæ.
 Theodoricus à Dietz, Præfectus in Dietz, Altenau
 & Camberg.
 Anthonius Vualdbott in Bafsheim.
 Joan. Richardus ab Eltz, Præfectus in Schöneck,
 Hundsruck, & Baldoneck.
 Bernhardus Clauue, Præfectus in Mayen & Ham-
 merstein.
 Joannes Dom. in Helffenstein.
 Damas Quaad Dom. in Landskron.
 Christophorus Haber, J. U. D.
 Joannes Vuimpfliu J. U. D.
 Cuno ab Homburg, J. U. D.
 Conradus Cocus, L. L.

Nobiles.

Gerhard. ab Heyden, Magister curiæ.
 Philippus Vualdecker à Kainest, Equariorum
 magister.
 Arnolphus à Schettle.
 Adolphus Schilling à Lainstein.
 Christophorus ab Eltz.
 Emmericus ab Eltz.
 Gottfridus à Palland.
 Georgius à Leyhen, Marefcallus.
 Henricus à Filtz.
 Wolfgangus Kemmerer à Wormatia, dictus à Dal-
 berg.
 Antonius Rols à Waldeck.
 Hermannus ab Herfel.
 Nicolaus à Neidbruck.
 Carolus Mulab Ulmen.
 Carolus à Metternich.
 Joannes Philippus à Vuachenheim.

Theologi & Medici.

Joannes Adler, D. Theologiæ.
 D. Christophorus Tholes Sacellanus.
 Petrus Vincimannus, Medicus, D.

QUI UNA CUM FRIDERICO PRIN-
cipe Electore, & Archiepiscopo Coloniensi (Canonici)
Comites, & Domini 23. Novemb.
venerunt.

Georgius à Seyn, Comes in Wittgenstein, &c. qui
 antea Legatus fuerat.
 Dom. Henricus Comes in Seyn, Dom. in Hom-
 berg, Episcopus Chori Coloniensis, & Præpo-
 situs.
 Dom. Joan. Comes in Menderfchid, & Blancken-
 heim, Scholasticus.
 Dom. Hermannus Comes in Neuenar & Morfs;
 Dom. in Badbur, Episcopus Coloniensis Curiz
 Magister hæreditarius.
 Dom. Ludovicus à Seyn, Comes in Witgenstein, &
 Dom. in Homburg.
 Reinhardus, Philippus, & Ludovicus, Comites ab
 Eifenburg, Dom. in Büdingen, fratres.
 Christophorus Ladislaus Comes in Nellenburg &
 Tengen.
 Cuno Comes in Manderfchid & Blanckenheim;
 Dominus in Schleiden.
 Joan. & Meinolfus, Dom. in Buren.

Consiliarii & Docti.

Georgius à Leyen, Dom. in Saffig, Magister Curiz.
 Rüdingerus ab Horst, Marefcallus.
 Franciscus Balckhardi, D. & Cancellarius.
 Wilhelmus Dom. in breitenbach, Dom. in Bo-
 reitheim.
 Joannes à Brembt.
 Michael Glaser, D.
 Degenharius Has, D.
 Gerhardus Kleinsorg.
 Joannes Auerdanck.

Officiæ gerentes.

Egmundus à Flatten, Magister Curiz.
 Erasmus à Beel, Equariorum magister.
 Bernhardus Colmannus, à poculis.
 Wilhelmus ab Holzheim, Culinar magister.
 Philippus à Viermund, Prægustator.
 Damas Wolfgangus à Metternich, Scutiorum
 Præfectus.

Nobiles.

Theodoricus ab Eyl.
 Hermannus Kettler.
 Theodoricus Quaad.
 Joannes à Bernersberg.
 Joannes à Ratsfeld.
 Gotsvveilus à Ratsfeld.
 Philippus willich.
 Adolphus Schleiffart.
 Theodoricus à Wittenhorst.
 Joannes à Plettenberg.
 Laurentius Schiungel.
 Wilhelmus à Steyrath.
 N. Degenbroch.
 N. Mordion.

QUI UNA CUM FRIDERICO (COMITE

Palatino Principe Electore, Ducis, Comes
& Domini 21. Octob. venerunt.

Dux Ludovicus, Palatinus, &c.
 Dux Joannes Casymirus, Palatinus, &c. fratres.
 Comes Eberhardus in Erbach, Curia magister su-
 premus.
 Comes Christophorus ab Oldenburg.
 Comes Philippus à Nassau, & Wisbaden.
 Comes Joan. Henricus à Leiningen.
 Comes Albertus à Nassau, & Weilburg.
 Comes Christophorus ab Ostfriesland. (heim.
 Comes Valentinus ab Erbach, Burggravius in Aliz.
 Comes Georgius Joannes ab Erbach Junior.
 Schenckius Fridericus à Limpurg.
 Joannes Baro in Schwartzenburg.
Consilarii & Docti.
 D. Christoph. Probus, Cancellarius.
 Johannes Bleickhardus, Landschad, Marefcallus.
 Erasmus à Venningen, Curia Prator.
 Joannes à Dirichheim.
 Adolphus Herman Ridesel, Praefectus Germershe-
 mius.
 Christophorus à Gottart, Submarefcallus.
 Carlilius Bavarus à Bellenheim.
 Fridericus à Flersheim, Praefectus Lutrensis.
 D. Philippus Heylos.
 D. Christophorus Ehemius.
 D. Ulricus Bitterer.
 Sebastianus Heuring.
 Wenceslaus Zuleger, L.L.
 M. Georgius Weisbroi Secretarius.
 Petrus Kleinmannus Camera Secretarius.
 Joannes Meyer Registrator.
 Leonhardus Grun Secretarius.
 Ulricus Haussner, Burggravius Starckenburgicus.
 Jacobus à Seldeneck, Imperii Archimagirus.
 Blickhardus Landschad Praefectus Mosbacensis.
 Joannes ab Hirschhorn.
 Conradus à Grumbach, Praefectus in Beckelheim.
 Nicolaus à Schmidberg, Praefectus Oppenheimus.
 Melchior à Feilitzsch, Curia magister.
 Joannes Erhardus à Flersheim.
 Joannes Engelhardus à Schönberg.
 Sebastianus ab Herda.
 Joannes Eytelfeitzer.
 Meinhardus Wolfius à Schönberg.
 Ludovicus à Flehingen.
 Bernhardus Geller à Raffensturg.
 Philippus Schlichterer à Greiffenstein.

Casparus Lerck à Dirnstein.
 Eytel Albertus Trautvvein, Equitum Praefectus.
 Sebastianus à Brant Stebler.
 Wilhelmus à Meiffenburg.
 Bernhardus à Rüdickheim.
 Eberhardus à Cronberg.
 Seufridus à Dinheim.
 Jacobus à Maluille.
 Theodoricus à Dalberg.
 Franciscus à Sickingen.
 Joannes Philippus Landschad.
 Georgius Bos à Waldeck.
 Joannes Philippus ab Helmstatt.
 Christophorus à Seckendorff.
 Leonhardus à Gemmingen.
 Eytel Joannes à Bleimingen.
 Joannes Conradus à Franckenstein.
 Wolfgangus ab Oberstein.
 Fridericus à Lauenburg.
 Ludovicus ab Hirschhorn.
 Philippus Ludovicus à Venningen.
 Martinus Mal.
 Christophorus Leutsch.
 Georgius Bellendorffer.
 Stephanus Thurm.
 Joannes Bertoldus à Flersheim.
 Joannes Philippus ab Helmstatt, Junior.
 Joannes Pilsbort à Trier.

Comitum Nobiles.

Joannes à Deckelnburg, Capitaneus.
 Joannes Trost.
 Joannes ab Erntaut, Nassaviensis Curia Prae-
 fectus.
 Philippus à Wolmershausen.
 Bernhardus Zorneck à Weinheim.
 Otto à Dhurn.
 Joannes Schütz.
 Güntherus à Wahrn.
 Georgius à Schönberg.
 Paulus ab Helmstatt.
 Joannes ab Hall, dictus Minheim.

QUI CUM DUCE AVGVSTO PRIN-

cipe Electore Saxoniae, Ducis, Comes, ac

Domini 16. Octob. venerunt.

Ernestus Dux Brunsvicensis.
 Wilhelmus Landgravius, Hessorum Princeps.
 Junior.
 Franciscus Dux Lauenburgensis.
 Bernhardus Princeps Anhaltiae.
 N. Comes ab Hollach.
 N. Comitissa à Solms, Vidua.
 Joannes Güntherus Comes à Schwartzenburg.
 Joannes Albertus Comes à Mansfeld.
 Joannes Comes ab Oldenburg.
 Dn. Georgius, & Hugo, Fratres, Comites à Schön-
 berg, Domini in Glauchau, Penig, & Harten-
 stein.
 Dm. Joannes à Ponikau.
 D. Ulricus Mordeisen.
 Georgius Vaile Rastenbergicus, Marefcallus.
 Wolfgangus à Schönberg.
 Casparus à Schönberg.
 Christophorus à Ragenwitz.
 Joachimus Kobel, Praefectus in Schleinitz.
 Georgius à Schönberg.

Henricus à Schönberg, Consiliarius.
 Dilius à Trottha.
 Henricus à Pappenheim,
 Vitus Conradus à Pappenheim, ambo Imperii Ma-
 rescalli.
 D. Hieronymus Kommerstat, nomine Canonico-
 rum Mersburgensium.
 Erasmus à Konneritz, Curia Prætor.
 Joannes à Schleinitz.
 Sigismundus à Miltitz, Schenckenburgi degens.
 Nicolaus Miltitz.
 Henricus à Schleiffenthal.
 Wolfgangus Dieffltetter.
 Sigismundus Pflugius.
 Nicolaus Pflugius.
 Hadrianus à Steinberg.
 Georgius ab Holl.
 Henningus à Bortfeld, Præfectus Gomerchsis.
 Henricus à Staupitz, Præfectus in Beltzig.
 Jacobus à Schullenburg.
 Mauricius à Frisan.
 Joannes à Wolffen.
 Joannes à Rhebuck, quatuor Equitum Præfecti.
 Joannes à Carlevitz.
 Joannes Loser in Gretzsch.
 Henricus à Bunlau.
 Ericus Volckmarus à Berlepsch.
 Georgius Werther.
 Wolfgangus Keller zum Stein.
 Abraham Bock.
 Haupoldus à Starschedel, in Mühlstein.
 Rudolffus à Bünau Præfectus Curia.
 Conradus Præfectus Ecklatensis.
 Joannes à Taubenheim.
 Wolfgangus à Chemnitz.
 Dham à Sibottendorff.
 Wolfgangus Rauchhaupt.
 Joannes Georgius à Bonickau.
 Henricus Schleinitzius.
 Georgius Casparus Pflug.
 Conradus Bens.
 Joachimus à Berdau.
 Lipoldus à Klitzingen.
 Wernerus Vitzthumb.
 Wilhelmus Joachimus à Carlevitz.
 Joachimus à Carlevitz, Junior.
 Otto à Carlevitz.
 Fridericus Vitzthumb, Præfectus Curia.
 Georgius Kuninger, à poculis.
 Joachimus à Pella.
 Theodoricus à Trotha.
 Alexander à Miltitz.
 Hermannus à Bodenleuen.
 Joannes Wolfgangus, Haupoldus, ambo à Schön-
 berg.
 Abrahamus ab Einsidel.
 Henricus Monachus.
 Conradus ab Hochberg.
 Melchior ab Ostnitz.
 Georgius à Bernsdorff.
 Einfrid ab Ende.
 Joachimus ab Hartz.
 Georgius ab Holdau.
 Petrus Czar.
 Joannes à Faubenheim, Junior.
 Joannes Marescallus.

Adamus Strobeditzki.
 Abrahamus à Kôgkeritz.
 Joannes Kitscher.
 Wolfgangus à Mergenthal.
 Sigismundus à Kôheritz.
 Sebastianus Vitus, Reder.
 Henricus à Gruna.
 Joannes Reuterus.
 Christophorus Bernstein.
 N. à Pollentz.
 Laurentius Lindenman, D.
 Georgius Craco, D.
 Paulus Vogel D.
 Joannes Ihenitzius.
 Valerius Krakau, ambo Secretarii.
 Joannes Neffe Medicinæ D.
 Joannes à Linden Pharmacopæus.
 D. Daniel Geiser Superintendens, Concionator
 Aulicus.

QVI VNA CVM JOACHIMO PRIN-
cipe Electore Brandenburgensi, Comites &
Domini, 28. Octob. venerunt.

Joannes Georgius Comes in Mansfeld.
 Albertus Georgius Comes in Stolberg.
 Comes Wilhelmus ab Honslein Marchionatus su-
 perioris præfectus.
 Dn. Wilhelmus Pöcklin præpositus Ecclesiæ Mag-
 deburgensis.
 Jobus Comes in Barbi.
 Christophorus Spar Marescallus.
 Adamus Trotha.
 Dn. Liberius à Bredau, præpositus Ecclesiæ Bran-
 deburgensis.
 Georgius à Branckenburg.
 Joachimus à Schulenburg.
 Levinus à Schulenburg, Præpositus Ecclesiæ
 Havelburgensis.
 Anshelmus à Zalschvitz.
 Ernestus à Mandeslau.
 Franciscus Spar præfectus Neapolitanus.
 Henricus à Saltza Præfectus in Neuendorff.
 Fladius Bocklin.
 Joannes à Buch præfectus Trebinus.
 Bernhardus Spigelius, præfectus in Postampt.
 Dn. Georgius Platau.
 Albertus à Schulenburg.
 Joannes Flancius, præfectus in Bolitz.
 Georgius Flancius, præfectus in Spadau.
 Chunradus Flancius.
 Jacobus à Saldern.
 Albertus à Schlaberndorff.
 Joannes à Riesen.
 Joannes Rhor.
 Chunradus ab Arnim.
 Wernerus ab Arnim.
 Nicolaus ab Arnim.
 Bernhardus ab Arnim.
 Joannes à Schlieben.
 Joannes à Bredau.
 Mattheus à Veltheim.
 Wolfgangus à Kloster, Camerarius.
 Andreas Klitzing, Camerarius.
 Thobias Spigelius.
 Christophorus Dorikhe, pocillator.
 Nicolaus à Jagau.

Chuno à Chumen.
Matthias ab Uchtenhagen.
Henricus Schonbeck.
Jobus Brant.

Andreas Carolopolites.
Christophorus à Rochau.
Joannes à Fronhau.
Achilles Klitzing.
Sigismundus Bergstorffius.
Antonius à Rochau.
Vilhelmus Krümensee.
Chuno à Bardeleben.
Theodoricus à Schulenburg.
Melchior à Gelnhorn.
Andreas Kundorffius.
David Spigelius.
Gotfridus ab Ende.
Jacobus à Stirkerten.
Erasmus Bettinus.
Hermannus Obsopæus.
Henricus Konau.
Luderus ab Hunoe.
Ludovicus ab Uchteritz.
Samuel Sproffsky.
Georgius Schvvanchebk.
Fridericus Brizke.
Bartholomeus Zabellitz.

Consiliarij & Docti.

D. Lampertus Distelinarius, Cancellarius.
Andreas Zochius, D.
Adrianus Albinus, D.
Paulus Goltstein, D.
Albertus Thumus, D.
Christophorus Hornburgius, D.
Lucas Hofmeisterus, D.
Ulricus Buchnerus.
Christophorus Meyenburgerus.
Pantaleon Thurin, Secretarius.

Theologi & Medici.

D. Joannes Agricola Islebius, Superintendens.
Dn. Joachimus Pasken.
Dn. Abdias Prætorius M.
Augustinus Stahlin, Medicinæ D.

QUI UNA CUM WOLFGANGO
Administratore Prussia, & Teutonici Ordinis
Magistro, in urbem sunt
ingressi.

Dn. Joannes à Rehen, Provincia Præfectus.
Baltharus Comes in Nassau.
D. Philippus ab Altorff, dictus Wollenschlager.
Georgius Hund à Wenckheim, Domus Teutonice
Præfectus Francofurti ad Mœnum.
Dn. Franciscus ab Hatzfeld.
Adolphus Rau ab Holtzhausen.
Casparus Michlingus.
Joannes à Steinach, Marefcallus.
Georgius Ulricus ab Hagenbach.
Jacobus Hungler Hylsprunnenfis.
Joannes Henricus ab Ernberg.
N. à Kelekhum.
N. Kampingus.
N. Honstalius.

QUI UNA CUM FRIDERICO EPI-
scopo Wirzburgico, & Duce Francie Orientalis, Ca-
nonici, Comites, & Domini, 23. Novemb.
venerunt.

Wolfgangus Theodoricus ab Hutten, Decanus.
Erasmus Neustetter, cognomento Sturmer, Duca-
tus Francici Orientalis Præfectus.
Joannes Egenolphus à Knöringen.
Georgius Ludovicus à Sensheim.
Joannes Nelhardus.
Soldanus à Wirsberg, Vicemarefcallus.
Baltharus ab Hell, Cancellarius.
Melchior à Gunderod.
Ulricus Laurentius ab Hutten.
Joannes Wolfgangus à Carlspach.
Wolfgangus ab Hartheim.
Sebaldus à Schletten.
Georgius Sigismundus ab Aletzhaim.
Wolfgangus Adamus à Seckendorff, Camerarius.
Georgius Baltharus à Wenckheim.
Baltharus Heus ab Eussenheim.
Philippus à Gertrang.
Baltharus à Schonberg.
Christophorus à Kintzingen, Dapiferi tres.
Andreas à Steinau.
Petrus Raben, Subcamerarius.
Conradus Wanetus, Secretarius.
Conradus Mollerus.

QUI UNA CUM MARQUARDO
Episcopo Spirensi, Canonici, & c. 24. No-
vemb. venerunt.

Andreas ab Oberstein, Scholasticus.
Henricus à Zeickheim, Curia Præfectus.
D. Hieronymus Moserus, Cancellarius.
Wolfgangus à Talberg, Senior.
Wolfgangus ab Hattstein.
Philippus ab Angeloh, Prureinensis ditionis Præ-
fectus.
Wilhelmus à Levyenstein, Præfectus in Reites-
heim.
Joannes Speth à Sultzberg, Præfectus in Luterbur-
gicus.
Petrus Nagel à Dinstlein, Præfectus in Marientraut.
Joannes Holtzapffel ab Hirkheim.
N. à Stein.
Georgius ab Hattstein.
Eberhardus à Reiffenburg.
Gothus ab Ende.
Christophorus à Stein Collenfels.
Jobus Kolenbeck, Curia Præfectus.

QUI UNA CUM ALBERTO DUCE
Bavaria, Comites & Barones, & c. 20. Octob.
venerunt.

Fridericus Comes Oettingensis.
Henricus Comes in Furstenberg.
Ulricus Comes in Montefurt.
Joachimus Comes in Ortenberg.
Albertus Comes in Sultz.
Albertus Comes in Leuenstein.
Degenhardus Baro à Strauff.
Dn. Joannes Fuggerus Baro.
Dn. Joann Warmundus à Bern.
Dn. Georgius ab Hegenberg, Eques auratus.

Dn.

Dn. Carolus à Fraunberg, Eques auratus.
 Dn. Joannes Georgius à Gumpenberg.
 Dn. Adamus à Ternis, Eques Auratus.
 Achacius à Leimingen.
 Wolfgangus à Dhanberg.
 Burckhardus à Kaltenthal.
 Jacobus à Thurn.
 Adolphus à Sanditzel.
 Vitus à Ternis.
 Wigelius à Weis.
 Vitus Marecallus à Pappenheim.
 Osvwaldus ab Eck.
 Adolphus à Schyvarzenstein.
 Joannes Adamus à Maroltingen.
 Wolfgangus ab Haunsperg.
 Marquardus à Stein.
 Joachimus à Freyberg.
 Fridericus à Bentzenau.
 Georgius Roibacensis.
 Joannes Ernestus à Welda.
 Conradus à Piecham.

Consiliary.

Alexander à Wildenstein, Marecallus.
 Wilhelmus Losch.
 Henricus Comes à Lupfen.
 Wolfgangus Wilhelmus à Machstein, Baro in Waldeck.

Wilhelmus à Bern, Baro.
 Wigelius Hund, D.
 Joannes Hagenmuller, D.
 Joannes Eingehurn, Archimagirus.
 Bernhardus Dichtelius.
 Petrus Oberbürgerus, Secretarius.

Dapiferi & Camerarii.

Joannes Adamus à Minckenthal.
 Samuel à Quittelberg.
 Leonhardus Meiningerus.
 Carolus à Freiburg.
 Burckhardus Nothafft.
 Sigismundus à Mintau.
 Ernestus à Ryckherg.
 Wernerus à Sebelstorf.
 Joachimus à Sichenstein.
 Joannes Henricus à Muckenthal.
 Wolfgangus David à Nusdorf.

Nobiles amici.

Andreas Peningerus, Capitaneus.
 Nicolaus warnstett, Capitaneus.
 Bernhardus ab Utina.
 Hieronymus Willivaldus à Siebelstorf.
 Henricus Volckerus à Freyburg.
 Erhardus à Muckenthal.
 Ludovicus Wellerus.
 Isaacus Lamprechtingerus.
 Joannes Adamus à Fraunberg.
 Ulricus à Preisingen.
 David à Danberg.
 Joannes Sigismundus à Parsperg.
 N. Mundelius.
 Casparus Liechtenfelderus, Quaestor ærarius.
 Christophorus Wolfius.
 Ulricus Pavo.
 Casparus Achacius widersprecher.
 N. Honolt.
 N. Gerstorffer.
 N. Thonhauser.

Christophorus ab Hoburg.

N. Severus.

Onophrius Forsterus.

Nicolaus Ungerus.

Leonhardus Kuschamerus.

Wilhelmus Marius.

Wigelius Hund.

Joannes Sigentmullerus.

D. Joannes Danmullerus, Medicus.

D. N. Caucius, Medicus.

D U X G E O R G I U S C O M E S P A

latinus Kheni, Dux Bava-

ria, &c.

Consiliary.

Henricus Geispitzheimlus, Praefectus Bolandius.
 Joannes Valentinus à Schötenburg, Praefectus
 Stromburgicus.
 Matthias Rhodlerus, D. Cancellarius, & Praefectus
 Simmeranus.
 Conradus ab Obentraut.
 Sebastianus Marius, L. L. Praeter Crucenacensis.
 Otto Secla.
 Cyprianus Vomelius Stapertus D.
 Andreas Sexheldanus, D.
 Georgius Artopæus, D.

Nobiles amici.

Philippus V Wolfgangus à Spanheim, Praefectus
 Castellanus.

Georgius à Breidenbach.

Conradus ab Ixstat, dictus Hattstein.

Joannes Henricus Hagius.

David a Reyhel.

Henricus à V Vachienum, dictus à Bechtelsheim.

Bernhardus à Geispitzheim.

Ad Cancellariam pertinentes.

Joannes Nastetterus, Secretarius.

Nicolaus Kernerus.

Q U I U N A C U M D U C E W O L F G A N G O C O
mitte Palatinò, &c. Comites, Barones, ac Nobles,

30. Octob. venerunt.

Georgius comes in castel.

Quirinus Dom in Hohengeroltzack.

Henricus Reus, Dom, à Blauen.

Andreas Fuchis à Binbach, & Mehrn, Administrator
 Neuburgensis.

Wilhelmus crancius à Geispoltzheim, Administra-
 tor Bipontinus.

Henricus à Stein, Marecallus.

Philippus à Gemmingen, Praefectus in Neucastell.

Alexander Pflugius.

Ludovicus Grempius, J. U. D.

D. Ulricus Sitzinger Praefectus in Sultzbach.

Dionysius Grempius.

Joannes Stieberus.

Conradus à Bimmelberg.

D. Waltherus Drechslus.

Ludovicus Dhur, Consiliarius.

Casparus Benbelius, Camerarius.

Joannes Francus, Camerarius Bipontinus.

Fridericus à Schonberg, Praefectus in Travvach.

Fridericus à Schmidberg, Praefectus Birckfeldensis.

Fridericus Kratzius à Scharffenstein, Praefectus
 Liechtenbergensis.

Joannes Dhin, Praefectus Meissenheimensis.

Christophorus Meisnerus, Curiae Praefectus.

Bohemus à Kutschir, Equitum Praefectus.

Alber.

Albertus à Krailsheim.
 Apollo à Dotha.
 Conradus Teuffel.
 Henricus ab Ulm.
 Christophorus Vait.
 Georgius à Rotenburg.
 N. Stengelheimer.
 N. Cleraval.
 Joannes à Limpach.
 Caspar Zollerus.
 Wigelius Hund.
 Licenciatus Schvebelius.
 Ernestus à Rechenberg.
 Joannes VValtherus à Gemmingen.
 Hugo à Kreuch.
 Burckhardus Reffinus à VVolfframsdoiff.
 Martinus Poelius.
 Marquardus à Freyburg.
 Georgius Christophorus Adelmannus ab Almansfelden.
 Fridericus Schenck à Geyern.
 Arnoldus à Leuenstein.
 Philippus Geyer à Gibelstat.
 Martinus à Baumgarten.
 Hermannus Goldackerus.
 Joannes Eblebenus.
 Joannes Schvebelius.
 Joannes à Derfch.
 Joannes à Rottenberg.
 Wolrabus Benenberg.
 Joannes à Finsterlohe.
 Joannes Georgius à Berchlingen.
 Georgius Otto à Brandt.
 Hector à Wernau.
 Joannes ab Hattstein.
 Joannes Conradus ab Helmsatt.
 Blickhardus à Gemmingen.
 Henricus Rudingerus.
 Georgius Lesslerus.
 Colmannus weissenventzius.

QVI VNACVM GVLIELMO
Duce Juliacensi, &c. Comites, Barones, ac
Nobiles, &c. 20. Octobris vene-
runt.

Hermannus Comes in Neuenar & Mors.
 Franciscus Comes in Waldeck.
 Ezardus Comes & Dominus in Phrysa.
 Adolphus & Ludovicus, Comites in Nassau.
 VVilhelmus Comes in Schwvartzenburg.
 Theodoricus Comes in Manderscheid.
 Joannes Gerhardus Comes & Dominus in Gerhardtstein.
 Philippus Comes in Mansfeld.

Consiliarij.

VVernerus Dom. in Gimnich, Marefcallus.
 VVilhelmus à Bernsau, Dom. in Hardenberg.
 Arnoldus à VVachendunck, equariorum Praefectus.
 Jodocus ab Eller, Praefectus Lineburgicus.
 VVilhelmus ab Harff, Dom. in Alstorff & Hurt.
 Theodoricus ab Horst, zum Haus.
 Theodoricus à Palant Dom. in Breitenbend, & Praefectus in VVassenborg.
 Victor Knippingus, Praefectus zum Ham.
 Joannes à Knischenberg, Dom. in Setterich.
 Henricus à Reck, Praefectus in Lymers.

Jacobus Omphalius D.
 Carolus Harff, D.
 Hadrianus à Biland Dom. in VVel & Praefectus Gennepensis.
 Christophorus à Kolhausen Praefectus Monhemius.
 Otto à Biland Dom. in Reide, & Praefectus in Halmsberg.
 Joannes ab Harff praefectus bornensis.
 Joannes à Palant, praefectus in VVilhelmstein & Eschervweiler.
 Cuno à binsfeld praefectus in Nideggen & Schonforst.
 VVernerus à Rongart, camerarius Juliensis hereditarius.
 Casparus Lappius, Praefectus Altenanus.
 Joannes ab Holtorx, praefectus.
 Theodoricus ab Hal.
 Ulricus à Mayraid, dictus Schiffart, in Nerveiden.
 VVilhelmus à VVillich.
 Christophorus à VVillich.
 Arnoldus à Stommel.
 Adolphus Barich, dictus Olyschlagerus.
 Franciscus à Lohe, praefectus in Godenlon.
 Gotthardus baro in Schwvartzenburg, Curiae Praefectus.
 Georgius à Romberg, Equariorum praefectus.
 Ludovicus Dom. in Polheim.
 Damas ab Harff.
 Georgius à Bonen, Archimagirus.
 Joannes Spies.
 Bertramus à Lansberg.
 Joannes Kettelerus.
 VVilhelmus à Lutzenraid.
 Volmarus à Scheid.
 Pegenhardus à Mayraith in Schlosberg.
 Otto Spenneck.
 Arnoldus pickius.
 VVilhelmus Spies.
 Adolphus à Battenburg.
 Joannes ab Effern.
 Georgius à Lamperg.
 Theodoricus Joannes ab Aldenburckheim.
 Joannes ab Ochsenbrach.
 Sibertus à Bernsau.
 Conradus à Romburg.
 Gotthardus Schirpius.
 N. Hurtenbrecherus.
 Quadus à VVickenraid.
 N. Firmund.
 M. VValtherus.
 Paulus Langerus, ambo Secretarij.
 Gotthardus à Mergen, Commentariensis.

QVI CVM DVCE LOTHARINGI
co &c. 19. Novemb. vene-
runt.

Joannes Comes in Salm.
 Ludovicus Scheiffardus à Meynradt.
 Adfuerunt cum illo etiam complures aliae personae illustres, quarum nomina propter subitum discessum in hunc Catalogum referri non potuerunt.

QVI CVM IO ANNE ALBERTO
Duce Meccelburgico, &c. 18. Octob.
venerunt.

Andre-

Andreas Bugenhagius, Marscallus.
Theodoricus Moltzan.
Wernherus Han.
N. cancellarius.

Dominus à Dhen.
Reimerus Winterfeldius
Melchior à Luhe.

Joannes Voigtius.

Joachimus Rhor, Senior.

Casparus Warmsdorffius.

Joachinus Moltzan.

Hortvichius Moltzan, Junior.

Balthafarus Moltzan.

Christophorus Han.

Henricus Kleinau.

Joannes Chesselius Poëta.

QVI CUM CHRISTOPHORO DVCE WIR-

tembergico, &c. Principes, Comites, &

Barones 19. Octob.

venierunt.

Ludovicus Landgravius Hessorum Princeps.

Eberhardus Dux Wirtembergicus.

N. curiæ Præfectus.

Eckhardus à Bol.

Volandus.

N. Marscallus.

Gebhardus comes in Helfenstein.

Henricus, comes in castel.

Christophorus, & Henricus, ambo Dom. à Lim-

purg.

Dn. Albertus comes in Hohenlohe.

Joannes comes in Tubingen.

Jobus Dom. in Heideck.

N. Dom. à Schwartzenburg.

Nicolaus VVerstorff.

Anshelmus à Leipzig.

Wolfgangus D. ab Heideck.

VVolfgangus Schenk.

Joannes Wilhelmus Schenk.

N. VVolfgangus Theodoricus Megentzer.

Hugo à Rechberg.

N. Leininger.

N. Ingeltzhoffer.

N. Brumullerus.

N. Panhemius.

Georgius Marscallus.

N. Breitenbach.

N. Binau.

N. Liechtenhan.

N. Mentzingerus.

N. Landaver.

Consiliarij & Magnates.

Bernhardus à Stein.

Tuernerus à Munchingen.

VVolfgangus à Dienstett.

N. Dalackerus.

Dn. Joannes à Steinheim.

VVolfgangus Theodoricus Nothast.

N. Bernhäuser.

Joannes Sigismundus à Freyberg.

Vitus Schonerus.

N. Henegkerus.

Melchior à Salhausen.

L. Balthafarus Eyslingerus.

Franciscus Kurcius.

D. Joannes Schwartz.

D. Joannes Sechellius.

Ambrosius Reischius.

Hermannus Ochsenbach.

Conradus Schlerffius.

Theologi.

D. Joannes Brentzius.

M. Balthafarus, concionator Aulicus.

QVI CUM VVILHELMO PRINCE

pe Vranienfi, &c. Comites, & Ma-

gnates, 9. Novembris

venerunt.

Ludovicus Comes in Nassau.

Joannes Comes in Arnberg.

Anthonium Comes in Hochstratten.

Albertus comes in Schwartzenburg.

Henricus comes in Eilenberg.

N. comes in Nugarol.

N. baro in beierstel.

N. Dom. in Eldern.

N. Dom. in Heher.

N. Dom. in Scher.

N. Dom. in meher.

NOMINA COMITVM ET MAGNA

tum, qui suis sumptibus Francofurtum

venerunt.

Guntherus comes in Schwarzburg Dominus in

Arnlat & Sandershausen, & cum eo.

Christophorus Comes in Oldenburg.

Arnoldus Stammerus Provinciæ præfectus.

David Schifferdicker, I. C.

Henricus Mullerus M. & Consiliarius.

Lazarus Streckenfus, Capitaneus.

Rudolphus Rauchhaupt, Capitaneus.

Sebastianus Kalb, magister equitum.

Philippus à Berlipfch.

Joannes Dobnerus, Curia præfectus.

Henricus Rosch.

Albertus Volradus Rauchhaupt.

Joannes VVilhelmus à Berlipfch.

Joannes Bartholomæus à Kolnitz.

Nicolaus Schneidla, Camerarius.

Cornelius N. Equariorum magister.

Georgius Romanus, Secretarius.

Lazarus Rauchhaupt, Camera Secretarius.

D. Petrus Avianus, medicus.

Præterea.

Fridericus Comes in Oetingen, & cum eo D. Joan-

nes Pertzelius, Cancellarius.

Ludovicus à Dimentstein.

VVolfgangus Christophorus Lungius.

Joannes VVernerus à Treppach.

Albertus à Treppach.

Joannes Georgius à Cassau, Junior.

Martinus Schletzius.

VVolfgangus Comes in Oetingen.

Carolus Ludovicus, Comes in Oetingen.

Joannes Comes in Reupoliskirchen.

Floris Comes ab Horn.

Antonius & Christophorus Comites in Oldenburg

& Delphmenhorst.

Ludovicus Casymirus Comes in Hohenlohe.

Volradus, Joannes, Carolus, fratres, Comites in

Mansfeld.

Ern.

Ernfridus Comes ab Ortenburg.
 Joannes Comes à Nassau & Sarbrucken.
 Sebastianus Comes ab Helffenstein.
 Albertus Comes à Sultz.
 Ulricus Comes in Muntfurt.
 Henricus Comes in Furstenberg.
 Egenolphus Comes in Rapolstein.

Legati Aquisgranenses.

Gerlachus Radenmacher, I.C.
 D. Nicolaus Willerman.
 Dn. Franciscus Block.
 Dn. Joannes Ellerborn.

Legati Norimbergenses.

Sebaldus Hallerus.
 Gabriel Nuzelius.

Legati Colonienfes.

Dom. Arnoldus à Sigen, Eques Auratus, Cæl. M.
 Consiliarius.

Dn. N. Leiskirchius.

Dom. Philippus Geil, tres Consules.

Legati Magdeburgensis.

N.N.

N.N.

EQUITES AUREI VELLERIS, CUIUS

Ordinis hac tempestate primus est Philippus Rex Hispania.

Ferdinandus Cæsar Rom.

Maximilianus REX Rom.

Albertus Dux Bavariz.

Philippus Dux Arscotus.

Wilhelmus Princeps Uranienfis.

Lamoral Comes ab Egemont, Princeps in Gaveren.

Florentius Comes ab Horn, Administrator inferioris Germaniz.

Joannes Comes ab Arnberg.

Antonius Comes in Hochstrat.

Uratisslaus Dom. à Bernstein.

Wilhelmus Marchio à Rentin.

Joachimus Dom. à Neuhausen, supremus Bohemiz Cancellarius.

P E D E S T R I S A R M A T U R Æ

Tribuni ac Præfeti, seu Capitanei.

Christophorus Comes ab Oldenburg.

Philippus Comes ab Eberstein.

Lamoral ab Egemont, Princeps in Gaveren.

Joannes Georgius à Gumpenberg.

Joannes Comes à Nassau.

Georgius Comes à Helffenstein.

Georgius ab Hegneberg, Eques Auratus.

Nicolaus ab Hattstett.

Wolfgangus Dieffstetter.

Lazarus à Schyvendi.

Georgius ab Holl.

Johannes Schnabel.

Nicolaus Dominus à Polyveil.

N. Siglinger.

Equitum Præfeti.

Ernestus Dux Brunsvicensis.

Guntherus Comes à Schyvartzenburg.

Jacobus à Schülenburg.

Henricus à Staupitz.

TOM. III.

Adrianus à Steinberg.

Albertus à Rosenberg.

Joachimus Robel.

Adamus Trot.

Ernestus à Mandelsloh.

ENUMERATIO EORUM, QUI OF-

ficia Rom. Imp. hæreditaria gerunt.

Christophorus Baro in Limburg, Pocillator.

Henricus à Pappenheim, Imp. Marecallus.

Vitus Curtius à Pappenheim, Imp. Marecallus.

Conradus à Pappenheim, Imp. Marecallus.

N. à Pappenheim, Imp. Marecallus.

Jacobus à Seldeneck, Imp. Archimagirus.

Carolus Comes à Zoln, in Hohenzoln, Imp. Camerarius hæreditar.

Carolus à Fraunberg, Imp. Auratus Eques hæreditarius.

Joannes Christophorus à Fraunberg ejus frater.

Joannes Adamus à Fraunberg, ejus Cognatus.

QUI EDITIS SCRIPTIS SUNT

celebres, ac tum temporis Francofurti fuerunt.

Theologi.

Joannes Agricola Islebius apud Brandenburgicum.

Georgius wicelius.

Joannes Brëntius apud Wirtembergicum.

Abdias Prætorius Gotschalculus.

D. N. Immanuel, Professor Hebræus in academia Heidelbergensi.

D. Hieronymus Zanchus, Professor Theologiæ, Argentina.

Jurisperiti.

D. Apollinaris Ordinis S. Joan. Cancellarius.

D. Melchior Klingius.

D. Sebastianus Meisnerus.

D. Franciscus Hottomannus.

D. Nicolaus Cifnerus.

D. Simon Scharidius.

D. Georgius Tradelius.

D. Egidius Mommerius Limpurgicus.

Historiographi.

Joannes Voerthusius, Præpositus Daventriensis.

Michael Beuterus, Jurisperitus.

Samuel à Quickelberg, apud Bavariz Ducem.

Laurentius Schraderus Antiquarius.

Joannes de Francolin Cæl. Maj. Heroldus.

Henricus Müllerus, apud Guntherum Comitem in Schyvartzenburg.

Oratores & Poeta.

Joannes Sturmius Orator, & Rector Scholæ Argentinensis.

Cyprianus Vomelius, Colonienfis, Poeta.

Michael Toxites Medicinæ D. Poeta & Orator.

Andreas Rapius, Poeta & Jurisperitus.

Joannes Posthius Gerimershemius Poeta.

Joannes Lauterbachius, Poeta.

Martinus Huberus Basiliensis Poeta.

Mathematici & Musici.

Joannes Taisnerus J. U. D. Mathematicus.

Orlandus de Lasso Musicus, apud Ducem Bavariz.

E Q U O R V M N U M E R V S.

Cæsarea Majestas cū Aulicis suis habuit Equos 1463.

Regia Majestas cum Regina, &c. 900

k

Princeps

Princeps Elect. Moguntinus, &c. 360.	Dux Bavariz cum Coniuge.	707
Princeps Elector Colonienfis, 14. Curribus Ungaricis ei obviam missis Francofurtum venit.	Georgius Dux Palatinus.	40
Princeps Elector Trevirensis Navi venit.	Wolfgangus Dux Palatinus.	281
Palatinus Princeps Elector, cum filiis Ludovico & Joan. Casimiro 364.	Wilhelmus Dux Juliacenfis.	314
Princeps Elector Saxoniz, cum Coniuge, item Ernesto Duce Brunsvicensi, Wilhelmo Landgravio Hessiz, principe Anhaltio, & Francisco Duce a Lauenburg.	Dux Lotharingiz, cum Matre & Sorore.	400
Princeps Elect. Brandenburgicus.	Dux Meccelburgicus.	162
Teutonici Ordinis Magister.	Dux Wirtembergicus, cum filio, & Ludovico Landgravio Hessiz.	316
Episcopus Wirceburgicus.	Princeps Uranienfis.	174
Episcopus Spirensis.	Ante adventum Duci Ascoti, Teutonici Ordinis Magistri, Ducis Lotharingiz, multorumque aliorum Comitum, & Magnatum, ab Imp. Marcella in Octob. Francofurti numerati sunt qui.	2065

EXPOSITIO CAUSARUM, QVIBUS ANGLIÆ REGINA

Commovebatur, ut quasdam subiectorum suorum cohorteis armis instrueret, respectu propriæ defensionis, & Christianissimi REGIS CAROLINI, fratris charissimi & ejus subiectorum.

ETSI luctuola Galliz calamitas, communem omnibus Christianis Principibus & Imperiis, dolorem & curam asferre debet, ut aliqua levatio gravissimis difficultatibus reperiri possit, quibus Serenissimus Francorum Rex, & ejus Illustrissima mater Regina, & subiecti sane omnes periculosissime circumfessi sunt, tum etiam ut ptesilentissimum civilis belli venenum præcaveatur, quod toti Christianorum nomini, clandestinis quorundam Gallorum consiliis coqui videtur, tamen ad excellentissimam *Angliæ nostræ Reginam* hæ pacis & quietis cogitationes propinquissime pertinent, & ab illa sane vehementer & serio jamdiu susceptæ sunt, partim in ista generosissima quadâ suæ Majestatis & clementissima natura, partim etiam saluberrimis consiliorum adhibitis sententiis. Totum enim hoc negotium, utcumque fuit abditum & involutum, tandem foras emanavit, ut omnes intelligant, & Regina ipsa sit experta, non solum fratrem suum charissimum Francorum Regem, a quibusdam suis hominibus, contra jus & fas, in magno periculo constitutum esse, consanguineos atque adeo propinquos suos infestari, subiectos eius innocentissimos gravissimis molestiis exagitatos, omni genere tormentorum crudelissime dilacerari, sed etiam in se ipso illorum incurrere, regnum Angliæ facibus eisdem inflammandum esse, quibus nunc ardet Gallia, nisi tempestivum remedium istis terroribus provideatur. Hæc capitalis plaga, licet in omnium oculis tam aperte collocata sit, ut eam intelligentes viri facillime videre possint: tamen Regina, suos in his rebus turbulentissimis progressus, literis comprehendendo mandavit, ut ex illis cognoscatur, quantam fidem & integritatem, in asperrimis vicinorum regnorum temporibus adhibuerit, & deinceps etiam adhibitura sit.

Primum igitur *Regina* in ipso ad regnum suum ingressu, statim ostendit, quod pia communis Chri-

stianæ pacis cupiditate flagraret, cujus respectu distineri à se passa est aliquot annos certas hereditatis antiquæ possessionis, cū in eodē tempore pacificationis, alij plenissime restituerentur, propter quorum affinitatem Angliæ regnum paulo ante in eas angustias conjunctum fuerat. Paulò post, propè nullo tempore interpositò, nova tempestas à quibusdam, qui minime id facere debuerant, contra salutem & honorem suæ Majestatis excitata est, armis & arreptis, & multis in eam contra pacis interpositæ conditiones intortis injuriis, quibus rebus effectum est, ut *Regina* tandem ad arma & ipsa descenderet, partim ut se tegeret, regnumque suum ab hostili incursione liberaret, partim suos ut vicinos & confines tyrannidis compedibus solveret, quibus turbissime restricti tenebantur. In quibus periculosissimis temporibus, licet valde trepidabat, tamen sua Majestas summa moderatione præcedebat, primum per legatos sæpe denunciando, ne quicquam turbaretur, deinde publice testificando se præsidij sui causa, facere quicquid faceret: postremo talem ad extremum ille tumultus exitum habuit, ut illo solo satis sciri potuerit, se semper pacis & concordiz fuisse amantissimam. Compositione facta cum summa videretur tranquillitas, Illustris *Scotiz Regina* proprium in regnum se recepit. In quo cum aliquandiu quiete confedisset, planeque sentiret quantum ad se regnumque suum à Regina Angliæ beneficium pervenisset, animoque repetens, quantam fidem & integritatem ad totum hoc negotium attulisset, variè ostendebat summa se cupiditate esse, & vehementer petere familiaritatem ut arctior & interior inter Reginam & se possit introduci. Quod cum ipsa similiter valde vellet, utrinque procliviter ad id est assensum. Cum autem ad hoc amicitiz foedus se præpararent, multis ad illud obambulantibus inter se mutuo officiis, beneficentissime Principes viam præmunicabant, sicut manifestissime cognosci potuit, ex uberissima beneficentia quam Regina Guisus exhibuit, Illustris. Reginz avunculis, & omnib. reliquis ejus aut

ut amicis aut servis, quibus in Angliā vel iter fuit, vel negotium. Deinde clarissimus testis erat artis-
simæ futuræ conjunctionis inter Principes, illē cogitatus quidem & institutus hac ætate præterita solennis & optabilis ad remotas Angliæ partes, earum congressus. Ecce autē hos pacis apparatus & quietis consilia dum Regina maximè tractaret, dolens ac gemens de hac spe dejicitur, & ad novas cogitationes invita deducit, nimirum ut ad tumultuosissimæ Galliæ motus animadvertat, in Angliæ vicinitatibus perstreptentes, & aliquem illis exitum si possit inveniat, præsertim quoniam ab illis personis excitati fuerunt, quos Maj. sua prius hostes apertos habuit, & à quibus magnas adhuc habet (sicut ipsi satis meminisse possunt) minimè negligendas offensionis causas, de quibus tamen Maj. sua subitici vult, amicitia respectu, quæ sibi cum Serenis. Scotiæ Regina, sorore sua charissima, intercedit. Cum autē hæc in Gallia seditio primum irrumperet, jam tum Regina vehementer suspicabatur, primum ipsam Galliam hac intestina dissensione collapsuram, sicut factum est: deinde hanc *cladem* quasi contagione quadam ad alias nationes Christianas pervasuram: in primis autē ad Angliæ regnum tracturam, quoniam in propinquo situm esset, ac illorum consiliis oppugnaretur, qui civilis huius discordiæ fuissent auctores & architecti. Quapropter omnia legationum & hortationum remedia tentavit, & certam ad hanc rem misit illustrem personam, cujus ad transigendum auctoritatem habere poterat oratio. Sed altera pars solertiæ quadā & etiā terocia tantū festinabat, nullas ut pacis conditiones ad aures admitteret. Quam illorum implacabilitatem licet Regina vehementer admiraretur, tamen eam sanis consiliis tandem molliri posse dijudicavit. Igitur crescente tumultu cum cædes jam civium fieret, cum ad exitum & stragem devenit, cum *adolescens Rex*, imbellis & inermis puer, & metu consternata Regina mater, periculosissime traherentur & circumferrentur, & auctoritatem suam ad innocentium civium clades, ad opulentiarum urbium expugnationes, ad optimarum legum eversiones, ad nobilium & necessariorum & fidissimorum servorum interitus detorqueti permitterent: denique cum omnia sceleribus & maleficiis confunderentur, ut quorundam libidini serviretur, & etiā ut à quibusdam recederetur, saluberrimis institutis recens sancitis, quæ verum Dei cultum stabiliebant, & honorem Illustris. Regis amplificabant. Has Regina cum horribiles Galliæ ruinas multa consideraret, animoque provideret, eandem quæ Galliam depopulata est litem & vastitatem per omnes Christianas ditiones pervagaturam, in quibus *Evangelij doctrinam* constitisset, tempestivæ medicinam animis tam vehementer exulceratis faciendam esse putavit, & maturè convenientem aliquam concordia viam inveniri debere, nec esse committendum, ut importuna paucorum in solentia florentissimi regni status intestinis distraheretur civilis belli discordiis. Solenne igitur & magnificam Regina nostra *legationem* adornavit, ex egregiis personis collectam, quæ prudentia valebant, & magnum habebant ulum in rebus gerendis, ut illorum interventu controversiis compositis, Serenis. Regi suus constaret honos, & reliqui Ordines suum quique locum salvi tenerent, quem

TOM III.

à Republica prius acceperant. Sed totum hoc pacificationis genus rejectum & repudiatum est, nec in eo voluntas intercedere poterat, vel Regis adolescentuli, vel ejus meticulosæ matris, nisi quorundam assensu & præscripto, qui turbam omnium in principio fuerunt auctores, & adhuc fautores existunt. Dum autē Regina iis studiis detinebatur, primum ad Serenis. Regis & fratris charissimi salutem respectum habens, deinde commoditatem & tranquillitatem utriusque sectæ procurans, pauca quædam & injuriosa subito contra Maj. suam capta sunt consilia, quibus aperte cognoscebatur, qualis illorum sensus esset, qui prius omnes pacis actiones exclusissent. Multi enim *Londonenses* & *Exonienses*, & reliqui per occidentales oras dispersi *Mercatores*, cum in illo tempore, commerciæ causa, variis in Britannia Minoris portibus diffunderentur, & rebus procuratis, ad portus quique suos reditum expedirent, repente manus illis injecta est, direptæ facultates, & ipsi in carcerem conditi, ex quibus qui manu promptiores resistebant, fedissime perempti sunt: illorum abductæ naves, bona fisco addictæ, cum interim nullum nostris crimen obijcerent, sed insanis vociferationibus illos *Huggenottos* esse conviciarent: quæ vox licet honestis mercatoribus & impetitis nautis peregrina videret & nova, tamen auctores injuriæ nomen hoc satis prodebat, & etiā quovis illorum pertineret, si quando tempus illis ad explendum furorem suum concederetur. Neque vero, parva fuit aut contemnenda præda quam Anglis abstraxerunt, sed merces avulserunt & multas, & prætiosas. Nec latrocinium hoc fuit privatorum hominum, sed aperta *praefectorum vis*, quam Magistratus etiā illarum orarum defendebant: & tam late grassabat hæc importunitas, ut neminem ex nostris inviolatum dimitterent, quem arripere possent: ex quibus sanè aliquot, summo cum periculo salutis, ex eorum manibus evolaverunt. Cum autē nostri de tantis maleficiis apud legitimos magistratus conquererentur, nulla ex parte sunt ab illis sublevati. Quid enim miseri mercatores quæ rebus proficerent, cum literas ad Reginā, à Legato suo proferret, vi quadam intercepissent? nec tamen ulla fuerit tam grande scelus poena secuta, nec ullam injuria tam insignis satisfactio habuerit. Quarum rerum summam Regina indignationem esse censet, quod auctoritas potius quod voluntas, & ipsi Illustris. Regi, & ejus Cariss. Matri, & etiā Regi Navarra generali Vicario, abesse videt, tam licentiosam & effrenam suorum hominum nequitiam corrigendi: deinde magnum in eo dolorem accipit, quod adolescens Rex, ejus charissimus frater, ad tantas angustias reciderit ut nec populi sui libertatem, nec legum auctoritatem tueri possit, nec ex æquo & bono cum aliis Principibus & Imperiis agere. Quapropter tot & tam atrocibus contra regnum suum cumulatis injuriis, apertissime cerni potest acerbissimi motus Gallici, quos Dux Guisus & ejus sectatores sustentant, quanto propius regalis Mai. regnum infestent, quod ullum ex reliquis Principibus quamcunque ditionem. Illud etiā in primis cogitari debet, quod nec Regis auctoritas, nec Reginae matris, nec prudentia moderatorum consiliarium, aut ipsos inter se Gallos, regere potest, aut vicinis nationibus justiciam administrare, quod omni præciso pacis tractatu, Rex &

eius Regina mater, in decore jactati, subinde novas ad sedes pertrahuntur, cum magno salutis periculo, quocunque paucorum libido fert, ut suarum videant direptiones florentissimarum civitatum, & strages subjectorum contemplantur acervatim contrucidatorum. Præterea, vehementer hoc etiam attendi debet, quod quidam scriptis testificati sint, & variis rationibus invulgarint, aperta, vi se doctrinam Evangelij prorsus profligaturos, quibus illorum furiosis minis probabile est omnes Christianas nationes civili belli inter se collidendas & atterendas fore. Nos igitur has omnes conspirationum pestes si mente colligamus & ad extremum hoc adiciamus, quod Anglia nostra debet ante omnia meminisse, niminitum, quos Gallia sensit sui status infestissimos perturbatores, eosdē Angliæ prius hostes fuisse perniciosissimos, qui suam ut familiam paulatim attollerent, & amplificarent, universum regni nostri jus convellere variis modis, & labefactare conati sunt, licet tam pestifera consilia summo Dei beneficio tandem ipsi autoribus exitiosa fuerint. Hæc omnia furoris, impietatis, injusticiæ, crudelitatis perversissima decreta, si pariter in unum conferantur, certè statuendum erit, Regalem Maj. nec justam habuisse rationem afflictæ conditionis Regiæ nec oppressorum ejus subjectorum, nec universæ quietis Christianæ, nec etiam propriæ salutis & suorum populorum, quæ longè debet esse illi charissima, si paucas sinat truculentissimas personas in cæde Christianorum civium & sanguine volutari, quos ipsa propter vicinitatem ex cruentis illorum faucibus eripere possit: aut si permittat tam insolentes & inimicas cohortes in illis oppidis & portibus insidere, quibus ad nostros invadendos, quoties velent, excurrere possent, & tantum detrimenti nostris rebus inferre, quantum ab illorum hostilibus animis & odiis inveteratis expectari debet. Itaque cum Regina tot haberet tam justas & evidentes offensionis causas, & continua cum illis jungeretur, & sanè lamentabilis Gallicorum hominum quærela nostris oris adiacentium, pro salute sua continenter vociferantium, & oppidorum & portuum excidia deprecantium, in hac eventus præstantis, Regis & prostrata fortuna, quasdam certas & manifestas nostrorum hominum copias instruxit, partim ad recedendos ex infinitis miseriis innocentes, Illustris. Regis subjectos, partim ad præoccupandos idoneos quosdam portus & urbes, ne forte pervenirent in illorum potestatem, qui nostram ad perniciem opportunitatem illorum statim converterent, sicut antehac sæpè & aperte facere sunt aggressi, ex quo consequerentur pacis in-

terruptio, quæ nunc inter Reginam Angliæ & Galliarum Regem intercedit, & ejus dissensionis pretextus *Calvi* jus & terrarum ad id pertinentium, Regno, Angliæ detraheretur, quæ res in iis Galliarum motibus diligentissimè precaveri debet. Hæc igitur omnia cum ita sint, Regina planè confidit suam hanc legitimam defensionem Deo probatam fore, quoniam ad Christiani nominis incolumitatem accommodatur & etiam Illustris. Galliarum Regi, fratri charis, minimè displicere posse, cum vivet institutis ipse suis, & veris ista ponderibus appendet: porro charitati patriæ satisfaciens, quæ tam periculosis temporibus istis armorum præsidio carere non potest, & ad extremum altissimis radicibus aspirante Deo, synceram fundabit & solidam inter gentes nostras pacem & concordiam, ut utrumque regnum jure suo plenè possit & inviolate perfrui. Interea vero Regina firmissimè præstantis. Galliarum Regi promittit, & ejus Sereniss. Matri, Regique Navarræ, fidis denique illius universis consiliariis & subjectis, quod utcumque mendax illam improborum hominum loquacitas infamabit, defensionem hanc suam necessitate profectam, honore nixam, & officio summa fide & integritate temperabit, nihil usurpans, nec vim adhibens ullam, atque adeo Deum appellat & omne Christianum nomen hujus instituti sui testem quod nihil iis armis aliud spectat, nisi salutem optimorum Regis Galliarum subjectorum, quorum cervicibus manifestum & præsens exitium impendit, a quibus quamprimum pernicies depulsa fuerit, ad hoc Regina omnem operam suam offeret, ut aliqua pacificatio salutaris introducatur, nec quicquam prætermittet eorum, quibus Illustris. Regis libertas recuperari possit, & omnes Gallici status Ordines reconciliantur & plebs ad pacem & quietem componatur. Quod sanctissimum Regiæ propositum, ita tandem ad optatissimum exitum perveniet, si Deus Clementissimus harum barbararum autoribus mentes humiles & summissas dederit, ut in ordinem ipsi redire velint, & ad illam conditionem se demittere, quam illis patria communis assignavit, in quo magnum afferrent Reip. suæ commodum, & etiam communem in eo pacem orbis Christiani plurimum adjuvarent, ad quam rectius esset Principes & Status cujusque ordinis concordibus studiis & intima conjunctione animorum hoc tempore collaborare, quam civile bellum & intestinam discordiam privatis consiliis & occultis factionibus, religionis prætextu disseminare, deinde ferro & flammis grassari, causam ut malè ceptam, multò deterius exsequantur.

RESPONSIO ILLUSTRISS. VIRI

D. CASTILIONÆI AMIRALII FRANCIAE,

Aliorumque, quorum nomina in eo Indicio edita
jactantur, Ad falsum Indicium quod professus esse dicitur quidam *Ioannes Poltrocius Dominus Meræi*, quum de morte *Ducis Guisiani*
quæstio haberetur.

QUUM nuper in obfidiione urbis Aureliæ *Duci Guisiano* hoc improvifum inopinatumque accidiffet, ut ex glande machinulæ tormentariæ, quam *pistolam* vocant, grave vulnus acciperet die decima octava Februarij, paucis post diebus sparsus fuit rumor, quendam *Mæreum* id feciffie impulsore & authore Amiralio: quum tamen eo tempore *Amiralus* Cadomi Normanorum effiet, ubi et jam nunc est, Dux Præfectusque Regij exc. citus sub Illustriffimo Principe Condensis. Eo rumore non valde commotus fuit Amiralus, quod exiftimaret fore, ut paulo post ejusmodi calumnia, quemadmodum fimiles aliæ complures, fua fpon te refrigefceret & penitus extingueretur. Sed poftea intellexit divulgari inter fuos, infligante *Valeia* quodam Magif tro caftro rum (ut vocant) levis armaturæ Equitum quos in exercitu fuo habebat *Guisianus*, exemplum confeffionis quæ dicebatur effe *Joannis Poltroci*, qui fe Dominum *Meræi* dicebat, excepta & fubfignata ab ætuario quodam *Malevallo*, cujus fumma hæc eft: *Poltroci* ipfa regia matre inquirente, præfentibus nonnullis Proceribus, Confiliariis Regis & Equitibus Ordinis Regij, ita reffondiffe, ut Amiralium, & aliquot alijs primores, nec non etiam quofdam Minif tros verbi Dei vehementer premere, quafi qui ipfum verbis & promiffis & data pecunia ad id parandum pellexiffent. Ex quo facile eft Amiralio videre, quod omnibus perfpicuum eft, hac arte id agi, ut à fe alinètur Germanorum Equitum animi

& turbarum aliquid exoriatu r inter fuos. Id vero diffimulare non pot. ft habita ratione honoris fui adeoque ipfius veritatis, nec alijs confictam iftam accusationem imputare, quam hoftibus tranquillitatis publicæ hujus regni, qui mala fua voluntate impulfi, non definunt omnia moliri, ut Amiralium iplum penitus evertant, & una cum eo omnes quotquot Evangelio nomen dederunt, dum totius mundi odium in ipfos concitare ejusmodi dolis & fraudulentis confilijs conantur. Itaque officij fui effe duxit, primo quoque tempore huic malo mederi, & iftorum infidias machinationes detegere. Hæ funt caufæ quæ nunc illum impellunt ut fpretis malitiofis artibus perditorum iftorum hominum, & fretus Dei auxilio bonæque confcientiæ teftimonio, non vereatur Confeffione illam, qualifcunq; tandè fit, in vulgus edere, ut ab omnibus paffim legatur, addita tamen in fingulis capitibus reffonfione fua. Interim hoc palam teftatur denunciatque, paratum fe femper fore ad hanc accusationem reffondere apud quofvis iudices non fufpectos, etiam inter exterarum gentes quam latè patet chriftianum nomen: adeoque innocentiam fuam omnibus modis tueri, ut rei æquitas, dignitatisque fuæ ratio, & ampliffimus honoris gradus quem in hoc regno Dei Regifque beneficio obtinet, poftulant: idque ut iftis calumniis derectis, ac veritate craffas mendaciorum nebulas difcutiente, authores ipfi non impune ferant, fed prout rei magnitudo & gravitas requirit temeritatibus & audaciæ fuæ dignas pœnas luant.

ACTA DIE VIGESIMA PRIMA FEBRUARII, ANNO M. D. LXII. IN PAGO S. HILARII

ad S. Meffimum in caftro.

Coram Regina Regis matre, præfentibus Cardinali Borbonio, duce Stampenfi, Principe Mantuano, Comite Gruyerenfi, Domino Martigenfi, Sanfaco, Cipierio, Loffenfi, & Epifcopo Lemovicum, Confiliariis Regis in fecretiori confilio (quod privatum vulgò dicitur) & ordinis Regij Equitibus, adductus fuit *Ioannes Poltrocius* qui fe dominum *Meræi* profitebatur natus in ea Ducatus Angoliffimæ regione quæ dominium Albæ terræ dicitur, annum aggens circiter vigefimum fextum. Ibi jufus à Regina vere & aperte proferre, quæ de caufa comprehenfus & in carcerem fuerit conjectus: quid eum impulferit, ut machinula tormentariæ (quam *pistolam* vocant) impeteret, & fauciaret ducem *Guisianum* die lovi proftremit: quod ejus fuerit confilium

quifve finis propofitus vel ei, vel alijs: a quibus perfuafus confirmatusque eo fit progressus: quantam pecuniam eo nomine acceperit, vel accepturum fe fperarit: coram Regina genibus flexis fupplex, & delicti veniam petens, confeffus eft quæ hic ordine per capitæ defcribuntur.

TESTIMONIUM SIVE CONFESSIO.

Se videlicet circiter poftremum mensem Junium aut Julium, quum *Aurelia* effiet Princeps Condensis, & in ejus comitatu Dominus *Subizy*, cujus ipfe & famulus, *Aureliam* profectum effe.

RESPONSIO.

Respondet Amiralius prout rei veritas habet, & sanctissime affirmat tanquam coram Deo, *nescire se quo tempore Aureliam venerit, & Aureliæ discesserit Poltrocius: nec memorem esse, visum sibi unquam Poltrocium, auditumve omnino ejus nomen, ante postremum mensem lanvarium, quo tempore ipsi innotuit ea occasione quæ postea subjicietur.*

CONFESSIO.

Aureliæ dominum Fuqueriū notū minorem Roie gubernatorem, & capitaneum Brionem, quum in ipsum incidissent, ita loquutos, ut dicerent illum se aliquando expertos hominem strenuum & in rebus gerendis acrem. Itaque si vellet egregium facinus suscipere quod ad Dei cultum Regis honorem Majestatisque ejus conservationem, & totius populi misere afflictæ & oppressæ solatium magnopere pertineat, magnam inde laudem cum reportaturum. Tum sese petiisse ut rem totam familiariter libereque ipsi aperirent, & quidnam illud esset in quod operam suam requirerent, affirmantem interea paratissimum se semper fore si quid arduum Regis causa suscipiendum sit, cui gratum aliquod officium præstare valde cupiat. Ibi illis perspecta ejus voluntate adjecisse, ut dominum Amiralium conveniret, qui consilium omne ipsi exponeret, quod uno tantum verbo attigerant.

RESPONSIO.

Quod ad capitaneum Brionem attinet, confirmat Amiralius nunquam se illum audivisse de Poltrocio verbum facientem: neque verisimile esse Brionem si quid tale fabricari recevisset, taciturnum postea fuisse, quum in castra adversa transiit, Guisiani partes sequutus, apud quem etiam mortuus est. Meminit quidem *Enquerium* circiter finem Januarij postremi, nec unquam antea, mentione facta de Poltrocio qui nuper Lugduno advenerat, dixisse, annis superioribus cum bellum in Picardia gereretur sibi visum hominem illum strenuum, & industrium, dignumque cui negotium aliquod committatur. Et fatetur Amiralius hoc Fuqueri de Poltrocio testimonium, in causa fuisse ut hominis opera postea uti voluerit, quemadmodum mox dicitur: Cæterum non dubitat Amiralius, quin Fuquerus paratus sit de seipso respondere, ut ceterorum factorumque suorum ratio optime constet.

CONFESSIO.

Itaque altero vel tertio post die se à Fuquerio & Brione introductum ad D. Castilionæum Amiralium, qui tum Aureliæ degebat in ædibus proximis Principi Condensi: fuisseque cum eo deduceretur, Amiralium in aola inferiore ædium. Posteaquam verò de se verba fecissent Fuquerius & Brion, jussisse illum omnes ex aula egredi quotquot aderant: Idque illico factum. Fuquerium etiam & Brionem inde exiisse, ita ut solus ipse remaneret cum Castilioneo: qui tū in hanc sententiam ipsum est alloquutus, *paratusne esset forti animo in castra Guisiani ire?* Erant autem eo tempore castra Regis, quæ Guisiani castra Castilionæus nominabat, ad Baugencium oppidum posita) quod si in castra illa iturum se reciperet ad id perficiendum de quo cum ipso conferret operæ pretium facturū, remque gratissimam Deo, Regi, ac Rei-

publicæ. Tum verò se illum rogavisse, quidnam esset quod à se suscipi & præstari vellet. Respondisse Amiralium de interficiendo Guisiano agi, qui fidelibus adeo infestus erat: quæ de re si cogitare velit, facturum opus meritorium erga Deum & homines. Hoc sermone audito, quoniam arduum facinus illud sibi videbatur, & cui patrando par esse non posset, se respondisse Castilionæo, non tantū sibi robur esse animi, ut rem tantam suscipere auderet. Ad ejusmodi responsum substituisse Castilionæum, nec ultra progressum esse urgendo: tantum petiisse ne cuiquam consilium illud detegeret, neve de eare verbum ullum faceret.

RESPONSIO.

Totum hoc caput falsissimum est & calumniosè confictum: in quo cupit Amiralius primo loco notari, se in tota hac confessioni nominari tantum Dominum Castilionæum, quod nomen ipse qui de ea non refugit, aut quasi parum honorificum fastidat, sed id tamen non obscurum argumentum est, ex qua officina prodierit hæc Confessio, quum ita appellari non soleat in parte ulla hujus regni, aut apud vicinas gentes, nisi forte ab iis qui conantur ejusmodi artibus ipsū spoliare amplissima dignitate, & summo honoris gradu quem jure obtinet, Dei scilicet Regisque beneficio. Secundo loco, verba illa (Erant autem eo tempore castra Regis, quæ Guisiani castra Castilionæus nominabat, ad Baugencium oppidum posita:) satis ostendunt, quicquid hanc confessionem Poltrocio dictaverit, vel ejus nomine falso supposuerit, hominem fuisse sibi afflictoque suis non satis moderantem ad id simulandum quod vult, quique sibi hoc unum proposuerit, nihil omnino omittere quod gravare Amiralium possit & invidiam ei conflare, sive ad rem illud faciat, sive minus. Postremo, ubi dicitur Amiralius, ut Poltrocio quod cupiebat persuaderet, hoc sermone usus, Facturum opus meritorium erga Deum & homines quis non videt totam hanc orationem compositam ab aliquo veræ illius religionis penitus ignaro homine, cujus se cultorem proficitur Amiralius? Debuerat certe, quisquis ille sit, parum cautus & providus homo, priusquam in animum induceret, Evangelici hominis orationem simulare, saltem didicisse quid sit doctrina Evangelica, & quantum opere condemnaret voces illas *Meære* & *Meritoria* opera. Sed hoc illud est quod iusto Dei judicio usu venisse solet falsis testibus, ut suo ipsi ore convicti deprehendantur.

CONFESSIO.

Postea quum Dominus Subizij Aurelia Lugdunum proficiscetur, se unum ex ejus comitibus fuisse, & cum eo Lugduni semper versatū, nec in de discessisse ante decimum quihtrum diem postquam prælium illud in agro Druidensi commissum fuerat.

RESPONSIO.

Illorum omnium ignarus est Amiralius.

CONFESSIO.

Quo tempore Castilionæus ad Subizium scripsit Lugdunum agentem, ut ad se Poltrocium mitteret.

RESPONSIO.

Toto illo tempore sapissime ad Subizium literas dedit Amiralius: sed quam chara est illi vita hæc

hæc, quàm charus est nominis sui honor & bona existimatio, non temerè confirmat se nunquam scripsisse ut mitteretur Poltrocius, quam nunquam antea sibi visum cognitumve fuisse recordari potest, & de quo ne cogitabat quidem.

CONFESSIO.

Itaque se tunc à Subizio ad Castilionæum cum fasciculo literarum dimissum, non communicata secū reulla de qua ad Castilionæum scriberetur. Se igitur venisse in pagum cui nomen Villæfrancæ non procul à Cellis oppido Biturigum, ibique reperisse Castilionæum, cui literarum fasciculum obtulerit.

RESPONSIO.

Ita omnino esse recordatur Amiralius. Sed tantum abesse dicit ut literis actum fuerit inter se & Subizium, quomodo negotium hoc de quo nunc sermo est, Poltrocio committi posset: ut contra Subizium scriberet, velle ad se remitti Poltrocium, quod industrius homo esset: idque verum esse, si dem facient literæ ipsæ.

CONFESSIO.

Literis lectis iussisse ut Aureliam pergeret, ibique se expectaret.

RESPONSIO.

Amiralius non iussit eum Aureliam ire; sed eò proficisci volentem quia sibi illic negotium esse diceret, à se dimisit.

CONFESSIO.

Quum vero Aureliam rediisset Castilionæus, dicit Poltrocius se ad illum venisse ut voluntatem ejus intelligeret: tum Castilionæum rogasse memoriæ ne teneret de quibus loquutus cum ipso fuerat superiore ætate. Ad hoc se respondisse memorem quidem esse, sed id sibi videri nimis periculosam, Castilionæum vero subjecisse, si id exequi vellet, facinus facturum quo non aliud antea auditum sit præstantius aut magis honorificum, pro cultu Dei & utilitate Reipublicæ: & conatum esse, animum ipsi addere eumque confirmare ad ad id suscipiendum ac perficiendum. Se vero cœpisse ad exclamationes descendere. Sed statim intervenisse Th. B. & alium quendam ministrum, parva statura hominem, latis robustum, barba nigra: qui variis sermonibus ipsum adhortati sint, inter cætera illud quærentes, *Annon beatus esset futurus qui ferret crucem suam in hoc mundo, quemadmodum Dominus crucem tulit pro nobis*: Tandem post pleraque alia in hanc sententiam allata, dixisse ipsum fore mortaliū hominum beatissimum, si illud exequi vellet de quo Amiralius cum ipso egerat, quia Tyrannum tolleret e medio: quo præclaro facto lucraretur Paradisum, & in confortium beatorum migraret, si oppetere contingeret pro tam justa causa. Quibus rationibus ita impulsus se fuisse dicit Poltrocius ut tandem persuaderetur, & ad Castilionæum se convertens, qui inter eadum illa omnia dicebantur ab ipsis ministris diceret, se igitur pariturum Dei voluntati, & iturum in castra Guisiani, ut id de quo inter ipsos adumerat, aggrediretur, viamque iniret exequendi negotii: Eo autem nomine valde collaudatum fuisse tam à Castilionæo quàm ab ipsis Ministris: qui adiciebant non ipsum solum esse qui de ejusmodi rebus suscipiendis cogitasset, sed complures alios non admodum dissimilia facienda sibi proposuisse. Adeoq; Castilionæum ait commemorasse, esse nobiles viros amplius quinquaginta ætate non parvi nominis, qui polli-

citi essent se alia quædam similia perfecturos. Cæterum Castilionæum tunc iussisse per agentarium suum ipsi numerari viginti nummos aureos scutatos, ut veniret in pagum qui Messas dicitur, ubi tum castra habebat Guisianus, quod facilius dispicere posset quis aditus illi pateret, & quæ deinde ratio sequeretur ad id conficiendum quod susceperat.

RESPONSIO.

Respondet Amiralius, serioque affirmat coram Deo & hominibus lit res est, totum hunc sermonem falsissimè & iniquissimè confictum fuisse. Præterea vero, ut omnes intelligant quomodo se gesserit erga Guisianum, ingehue proficitur se ante hos postremos tumultus scivisse de multis qui constituisent interficere Guisianum quod indignis modis ab eo tractati fuissent. Sed tantum abesse, ut ipsos ad id sit cohortatus, vel eorum consilia comprobarit, ut contra conatus sit hoc dissuadere & homines ab hac sententia abducere: quod non igharat ipsa Guisiani uxor, quam earum rerum in tempore certiorē fecit. Non negat quidem, post eadem *Fratrum Vassensium* & illud facinus Guisiani, quum jam arma cepissent quibus id pro tuenda authoritate edictor Regis & depellenda à capitibus miserorum & afflictorum vi Guisiani, cæterorumque ejusdem factionis, jure facere, licebat se illos omnino pro publicis Dei & publicæ tranquillitatis totius regni hostibus habuisse, & persequutum esse. Sed idem Amiralius quàm sibi chara est nominis sui existimatio, tam sanctè affirmat, nunquam se probasse ut tale quicquam in caput illius attentaretur, donec certo rescivit & bene compertum habuit *Guisianum* ipsū *Mareschalum à sancto Andrea* certos homines delegisse, qui clam summissi illustrissimum *Principem Condensem*, fratremque suum *Andelotum*, interficerent, sicut nuper prolixè exposuit Amiralius Regine in colloquio non procul ab urbe Parisiorum habito, & postea *D. Constabili Aurelia*. Fatetur enim se ejus rei certiorē factum, si quando ab eo tempore audivit aliquos qui dicerent se *Guisianum* occisuros in suis ipsius castris, non conatum dissuadere. Rursum tamen quàm chara est sibi sua vita, & nominis sui existimatio, testatur se nunquam ullum subornasse, induxisse, aut pellexisse ad id patrandum gratia spe, prætio, promissis, per se vel per alium, directè vel indirectè. Quod autem ad viginti illos huminos aureos scutatos attinet, hoc agnoscit verum esse, quum postremo reversus esset Aureliam circiter finem Januarii, postquam admodum fuerat à Fuquerio Poltrocium se novisse hominem esse strenuum, & ejus opera tuto uti liceret: se cogitasse illum exploratorem mittere qui referret quid in castris hostium ageretur: eoque nomine numeratos illi jussu suo viginti nummos aureos scutatos: nec se aliud quid quam præterea ipsi dixisse, nec inventio nem ullam factam de interficiendo vel non interficiendo Guisiano. Imo tantum abest, ut si quid de nece Guisiani cogitasset Amiralius, negotium voluisset committere Poltrocio, ut quum eum exploratorem mittebat in castra Guisiani, id faceret dubitans illic subdissidens, quia videbatur de ingressu in castra hostium mite facilia omnia sibi promittere. Quod & Amiralius Domino *Grammontio* dixit qui tum ibi aderat: nec pamen mutavit consilium de eo mittendo in castra hostium, hoc adjiciens, facilius minorique sumptu de hominis industria &

fide periculum fieri, quàm qui ad eum domi alentù faciendus esset.

Ad hoc ipsum caput Confessionis Th. B. testatur verissime coram populis omnibus, quàm latè patet Christiani nominis appellatio, quæ hîc descripta sequuntur: nempe quum multos videret in Guisianum animatos & inflammatos propter publicam piorum cædem ab ipso Vassii perpetrata: se tamẽ eo tempore nunquam censuisse aliter contra eum agendum esse quàm via juris ordinaria: ejusque rei testes advocat omnes quotquot tunc ipsum viderunt, velloquentem audiverunt. Quæ etiam fuit illi causa eundi *Moncellos* cum aliis delectis ad hoc hominib; ab Ecclesia Evangelica Parisiensi, ut apud regiam majestatem, & Reginam matrem nec non & Regem Navarre conquererentur de scelere illo & cæde, ut ex jure & legibus vindicaretur, suppliciter etiam petens ut primo quoque tempore obviam iretur tumultibus qui jam tum regno minari videbantur, & postea ex primis illis conatibus exorti sunt. Et certe eatum fuit Reginæ responsio, ut Ecclesiæ Parisiensis Evangelicæ legatis satisfaceret, quod ostenderet, fore ut brevi & pro rei gravitate, insontes animadverteret. Sed quum paulò post Guisianus cum suis arma cepisset, eoque res devenissent, in juri & æquitati locus nullus esset, atque adeo Rex ipse & Regina ita ut omnes norunt ab ipsis tractarentur, fatetur se B. jam tum & publice in suis concionibus & per literas, & in privatis sermonibus, tam illustrissimum Principem Condensensem, quàm clarissimum Virum D. Amiralium, & reliquos omnes proceres, imo omnium ordinum homines qui Evangelii professionem amplexi erant, admonuisse ut officii sui meminissent: idque ut eos cohortaretur ad tuendam & vindicandam modis omnibus à Deo concessis, auctoritatem edictorum Regis, & eorum innocentiam qui misere oppressi jacebant. Ab eo tempore se in hac ipsa voluntate semper perstitisse & peritare, adhuc fatetur: sic tamen ut omnes etiam admoneret, meminissent utendum esse armis tanta cum moderatione quanta maxima fieri potest; deinde secundum Dei honorem, ante omnia pacis habendam esse rationem, modo ne nimia simplicitate & credulitate imponi sibi sinerent. Quam rem testes citat omnes quotquot ipsum audiverunt vel publicè, vel privatim, & qui veritatem præferre volent. Cæterum quantum ad Guisianum attinet, quia ipsum semper agnovit præcipuum auctorem & fautorem harum turbarum, fatetur se ipsissimè se optasse & precatum esse à Deo, ut vel immutaret cor illius, (quod tamen nunquam potuit sperare futurum) vel taliperniciem liberaret hoc regnum: ejusque rei testes dat omnes qui interfuerunt concionibus suis & precibus nominatim Domina *Ferrariensis* scit quid de illo sibi dixerit B. ore & corde, quid item sæpe ad eam scripserit. Sed nunquam reperietur B. Guisiani nomẽ publicè protulisse, aut unquam convenisse Poltrotium coram, vel per nuntium, vel unquam novisse hominem, vel aliquid negotii cum eo habuisse: tantum abest ut eum ad id suscipiendum incitaret. Addit præterea idem B. nunquam repertum iri se aliquem subornasse, collocasse, vel summisisse ad id patrandum: in quo tamen agnoscit justum Dei judicium, parum aut etiam graviorem ultionem denunciantis ac minantis omnibus Evangelii sui juratis hostibus, & qui auctores sunt totæ tantarum miseriarum calamitatumque in hoc regno. Confirmationem au-

tem responsionis suæ, præter illa quæ jam antea protulit, petis ex ipsis verbis quæ hîc Poltrotio in Confessione tribuuntur, ex quibus sanè judicari non recusat. Nam, quo nomine Deo gratias maximas agit, non ita ignarus est officii munerisque sui, aut parum in eo versatus, ut sic abutatur sacra Scriptura & perperam applicet; quæadmodum habetur in illis verbis; de ferenda sua cruce: multo verò minus ut dicat homines lucrari Paradisum. Itaque totam istam Confessionem remittit in eam officinam ex qua illam produsse certum est: proficeturque separatim rationem reddere dictorum factorumque omnium suorum in toto hoc bello, sive in genere, sive singulatim; & eo nomine subire judicium omnium tribunalium non suspectorum, tam in hoc regno quàm apud exterarum gentes: nec causam dicit quin habeatur omnium mortalium quotquot hodie vivunt, sceleratissimus; si mendax vel culpæ affinis in hac responsione deprehendi possit.

CONFESSIO:

Se viginti illos aureos accepisse; & venisse in pagum Melsas in castra: ubi obtulit se Guisiano; professusque est poenitere se quod arma cepisset contra Regem; & decrevisse posthac ipsius partes sequi: Hoc tum boni consuluisse & probasse Guisianum; & adjecisse gratum sibi esse ejus adventum. Quum autem Guisianus, relicto pago Melsas, Bilelos proficisceretur, fatetur Poltrotium se cum ejus comitatuville ac rediisse.

RESPONSIO:

Credit Amiralius ita esse. Sic enim ipsi retulit Poltrotius, non aureliæ, ubi nunquam illum vidit ex quo euntem in castra Guisiana dimisit ut observaret quid illic ageretur: sed in pago cui Neapoli nomen est, ut postea dicitur. Recordatur præterea Amiralius; Poltrotium referentem quæ viderat & cognoverat in illis castris, dixisse se ut faciliorem aditum haberet; convenisse non procul ab oppido Magduno quendam quem Stagni dominum vulgo dicunt, à quo ad Guisianum fuisset deductus; eique oblatus.

CONFESSIO:

Aliquod post diebus se requisitum Aureliam ad Castilionzum; ubi conatus sit excusare se; hic tantum negocium susciperet; quod Guisianus nunquam domo egredi soleret nisi multis stipatus comitibus. Sed Castilionzum multò studiosius quam antea ipsum animasse. Scire enim ipsum quid sibi pollicitus esset; nec opus nunc esse ut excusationem ullam afferret. Præterea curasse ut B. & ille alius minister qui primo cum alloquutus fuerat; multis sermonibus secum agerent, qui ejus mentem & animum ita perturbarent, ut consenserit se facturum quod vellent. Ad eum etiam magis confirmandum in hac mala voluntate; Castilionzum ipsum ei dedisse centum aureos nummos in charta complicatos, quibus equum sibi compararet, si suus minus bonus esset; ut fuga sibi consulere posset re confecta. Quos centum nummos aureos ipse accepit; & venit in pagum Melsas, ubi tum adhuc erant castra, ut dispiceret de perpetrando scelere occasione.

RESPONSIO:

Certum est Poltrotium; cum Aureliam rediret ad eam renuncianda quæ observarat in castris hostium non reperisse Amiralium; qui jam in Normanniam tendebat.

tendebat eum parte exercitus sui, idque satis ostendit, reliqua quæ habentur in hoc superiore capite confessionis non minus falsa & commentitia esse. Verum quidem est, Andelotum, auditis iis quæ renuntiabat Poltrotius Aureliæ, ipsum misisse ad fratrem suum Amiralium, qui tunc ad pagum illum pervenerat cui Neapolis est nomen (distat autem pagus sex aut septem millibus passuum ab urbe Aurelia) jamiam profecturus in Normaniam. Addiderat etiam Dominum Travensem à quo deduceretur, per quem Amiralio significabat, se cogitasse de comprehendendo Poltrotio & manu ei injicienda, quod videretur referre satis dubia & incerta. Amiralius tamen audito homine judicavit ejus opera uti licete ad quædam rescinda quæ gererentur in hostium castris: eoque nomine tradidit ei centum illos aureos nummos de quibus nunc agitur, partim ut equum meliorem sibi emeret; partim ad sumptus quos omnino requirit summa illa festinatio & celeritas prorsus necessaria in perferendis ejusmodi nuntiis: jussit etiam ut se absente omnia ad fratrem Andelotum referret. Meminit præterea Amiralius Poltrotium dum exponebat quæ in castris hostium fierent, eo usque progressum ut diceret facile interfici posse Guisianum. Sed affirmat Amiralius se hunc sermonem nunquam excepisse; quod eum existimaret omnino frivolum: Et quam charæ est sibi sua vita, quam chara etiam nominis sui existimatio, confirmat nunquam sibi vel unum verbum excidisse; quo Poltrotium ad eam rem impelleret.

Ad hoc ipsum confessionis caput respondet Th. B. se, quantum meminisse potest, nunquam novisse aut vidisse Poltrotium: ita ne nunc quidem eum nosse, tantum abest ut hominem unquam de illo negotio convenerit.

CONFESSIO.

Postea quum Guisianus, una cum exercitu suo venisset in hunc pagum sancti Hilarii ad Sanctum Mesminum, se cum esse consequutum postquam equum emisset à Domino Malvelinerio in pago ipso Messas, cui pro prætio numeravit centum aureos, & accessionis etiam nomine tradidit alium minorem equum quo ipse prius uti solebat. Postea se per aliquot dies diversatum esse in Castello Cornelio, quod circiter quinque millibus passuum distat à Sancto Hilario, & negotii executionem distulisse, donec viderit vehementer urgeri obsidionem urbis Aureliæ, nihilque in oppugnatione cmittere Guisianos milites ut urbem expugnarent. Tum autem peritum ne multi boni & pii viri qui in ea urbe erant interficerentur, & omnia ferro ignique miscerentur, apud se constituisse, quod promiserat, tum exequi. Itaque die Jovis postremo qui erat decimus octavus hujus mensis, quum prorsus esset in villa quadam quæ distat mille passibus ab ea domo in qua diversabatur Guisianus, venisse sibi in mentem eo ipso die exequi quod jamdudum agitabat. Quum ergo Guisianus transiret fluvium Ligerulum ut veniret in suburbium quod Porterellum vocat, comitatus est illum & sequutus ad ipsum usque Porterellum: inde paulo post reversus est per pontem & pagum quem Olivetum dicunt, ubi est statio Helveticorum, venitque expectaturus Guisianum qua in reditu ad ripam fluminis appellere eum oportebat, ut sive paucis sive multis comitibus stipatum reperiret, consilium suum exqueretur, quod & fecit. Nam audito tubæ sono ad reditum Guisiani, quum ille revertens ad suos, na-

viculam ingressurus esset, trajicendi fluminis causa, propius accessit ipse ad ripam fluminis. Postquam autem Guisianus jam è navicula in terram descendebat comites nullos habens præter nobilem unum qui ipsum peribat, & alium quendam qui una colloquebatur, sedens in curto mulo: ipsum at ergo insequutus est, & quum non longè abesset ab hospitio suo in compito quodam ex quo plures viæ diversas in partes feruntur, pistolam suam in eum torquere cepit, tribus glandibus & pulvere tormentario fartam (aberrat autem à Guisiano sex aut septem passus) ita idum dirigens ut humerum illius configeret, quia existimabat reliqua corporis parte armatum esse. Atque illico equum Hispanicum incitans quo vehabatur, magna celeritate evasit per sylvas & duas & saltus conficitque ea nocte iter ferè viginti M. passuum, putans se longius recedere ab urbe Aurelia. Sed, ita volente Deo, contigit ut obscura nocte aberraret à suo itinere, & præter opinionem revertetur in pagum Olivetum, in stationem vigillum exercitus Helvetici, quorum unus quidam ipsum alloquens hanc vocem emisit Howardot. Qua audita protinus intellexit esse vigiles Helveticos, itaque se pedem referre cepisse, & equum quam maxime urgendo ut fuga sibi consuleret, equitasse usque ad diem sequentis horam nonam matutinam. Quum autem sentiret equum suum ex longi itineris labore defatigatum & languidiorem factum divertisse in villam quandam usque in diem posterum, quo ibi inventus est & comprehensus ab iis qui vincum adduxerunt.

RESPONSIO.

Hoc caput solam Poltrotii personam respicit: quare de his viderit ipse. Interim tamen laudandus Deus in omnibus justis suis judiciis.

CONFESSIO.

Quod autem Regina ex ipso quæsit, an ulli alii hujus deliberationis loci aut participes essent præter Castilionzum, & duos illos Ministros: respondit nullos sibi de ea re verbum fecisse præter Castilionzum, B. & illum alterum ejus collegam: se tamen arbitrari Dominum a *Rupe Focaldi* non inscium fuisse consilii: quia quum venisset in pagum illum cui nomen Villafrañca, non procul Cellis oppido Biturigum, ipsum vultu placido intueri visus est, adjicitque sibi gratum esse ejus adventum.

RESPONSIO.

Hæc confessio ex diametro repugnat illi superiori in qua acculabantur Fuquerius & Capitaneus Brio, falso tamen & immerito, ut credit Amiralius. Quod autem ad eam partem attinet quæ respicit D. Comitæ a *Rupe Focaldi*, respondet ipse ut notissimum est, se si quid ejusmodi negotii rescivisset, hodie non inficiaturum: sed ne verbum quidem antea unquam de hac re audivisse, priusquam factam esse audivit. Ceterum judicandum relinquit omnibus qui prudenter & ex quo ista omnia expendere volent, an Poltrotii conjectura firmis rationibus nitatur, ac non potius manifeste pateat Poltrotium potius instigatum ut quoquo modo nomen Comitæ a *Rupe Focaldi* deferret, quam ut simplicem veritatem proferret.

CONFESSIO.

Quantum ad Principem Condensem, de ipso interrogatus Poltrotius, respondit se nunquam cognovisse, communicata illi fuisse hæc consilia: vel aliquid

aliquid illum de istis rescivisse; atque adeo bona fide dicit, credere se illum plane ignarum fuisse. Imo contra, quando primo secum Castilionzus de ea deliberatione loquutus est, quum ipse quæreretur an jussu Principis hæc agerentur, Castilionzum respondisse, de Principe Condensi per contandum ipsi non esse.

RESPONSIO.

Agnoscat Amiralius ex hoc capite adversariorum calliditatem, qui omnibus rationibus conantur, ipsum & totum hunc exercitum disjungere ac abalienare ab illustrissimo Principe Condensi qui generalis est *Locum tenens Regis*. Verum confidit fore tandem aliquando DEI gratia & beneficio ut hæc rechner in capita ejusmodi calumniatorum recidant. Cæterum minimè dubitat de innocentia illustrissimi Principis, cui etiam summæ integritatis testimoniū semper dabit, non in hoc tantum facto, sed etiam in iis omnibus quæ per ipsum suscepta, gesta, aut scripta fuerunt in toto bellinegotio. Negat verò præcisæ finem capitis superioris, persans in iis quæ jam antea respondit.

CONFESSIO.

Confessus est præterea Andelotum nunquam se- tum de ea re verba fecisse, nec item Subizium. Imo contra cum ipse Subizio exposuisset primos illos sermones Castilionzi de hoc negotio, quos paulò antè retuli, respondisse Subizium, non ita fieri oportere: Deum enim si de Guisiano pœnas sumere velit, posse alia ratione in ipsum animadvertere, ut non opus sit hanc viam tentare.

RESPONSIO.

Non putat Amiralius Poltrotium cum D. Subizio unquam ita loquutum, ex quo etiam nihil unquàm ejusmodi intellexit. Nec verò dubitat de innocentia D. Andeloti fratris sui, aut D. Subizi.

CONFESSIO.

Monuit etiam Reginam Poltrotius, ut diligenter sibi caveret, quoniam post prælium illud commissum non procul a *Didarum* urbe, Castilionzus & omnes Duces exercitus, militesque quos secum habet, mala in illam sint voluntate, quod dicant se ab ea proditos, ut quæ multa illis pollicita esset cum in colloquium ventum est non procul ab urbe Parisiorum, in quibus fidem illis non servavit.

RESPONSIO.

Respondet Amiralius hanc monitoris orationem non aliunde potuisse proficisci, quam ab homine cui mala sit mens, & malus animus, qui se oblectet præsentibus miseriis & calamitatibus hujus regni, atque adeo qui eas diuturnas esse cupiat. Cæterum fidei suæ observantia quæ erga Regem & Reginam testes meliores citare non potest quam Reginam ipsam, præstitaque ad hunc usque diem a se fidelis servi officia. Interim testatur coram Deo, ipsius gratia fretus: nulla se unquam injuria indignitateve ita ostendi potuisse, ut officium desereret Regis & Reginæ Majestati & patriæ ipsi debitum: & in eadem voluntate se ad finem usque constanter perseveraturum. Non dubitat etiam quin eodem sint animo clarissimi duces, cæterique qui in suo exercitu sunt.

CONFESSIO.

Illud insuper addens, complures esse tam in aula & comitatu Regis, quam in his castris, qui subornati & summissi sint a Castilionzo ad funilia tentanda

& exequenda. Nomina tamen non audivit eorum quos Castilionzus per ejusmodi homines interfici velit. Tantum in genere ex ipso intellexit, casu duce Guisiano, curaturum se interficiendos eos omnes continua serie, qui in exercitu imperare velint: & sane occidi oportere sex aut septem Equites ordinis Regii, quorum tamen nomina reticebat. (Sed ipse sapissimè audivit ex Ducibus & militibus qui erant Aureliæ ipsos pessimè odisse D. Ducem Montpenserium & D. Sanzacum) quod si contingeret Guisianum & illos Equites de medio tolli erga quos malè essent animati, se ad Regem venturos ut ejus imperio ac potestati se subijceant, & jussis ipsius per omnia pareant.

RESPONSIO.

In hoc capite respondet Amiralius ut antea, existimandū relinquens omnibus quibus probè notus est, etiam si concederet se talia molitum esse, an verisimile sit communicatum fuisse cum ejus conditionis homine qualis fuit Poltrotius. Quod verò refert se ex Ducibus & Militibus audivisse, dicit Amiralius non suum esse de eo respondere: neque vero quicquam eorum credit, præsertim quum odii nulla ita graves sint occasiones in eos qui in hoc capite nominantur.

CONFESSIO.

Adjicit præterea se quum esset Blefis cum duce Guisiano, quo tempore castra erant in pago Messias, reperisse in hortis domus Regiæ, quum Rex *Palemalu* (quod vocant) Juderet, quandam proximè adstantem Regi, hominem mediocri statura, barbara, tibialibus rubris indutum, & tunica ex corio elegantiam (ut moris est) incisa, qui in manu pistolam teneret pulvere tormentario fartam, quem viderat alia Aureliæ in aula ædium in quibus degerebat Castilionzus.

RESPONSIO.

Quid Blefis videre potuerit Poltrotius ignorat Amiralius, neque de eo se respondere æquum est. Sed hoc probè scit, se exercitumque suum, quia debent voluntate esse erga Regis Majestatem, ipsamque omni studio, reverentia, & observantia prosequi, ut veros fidelesque subditos ac servos facere decet, nihilque rerum omnium majori sibi curæ esse quam ut omnia prosperè ipsi eveniant, quæ ad ejus incolumitatem & dignitatis amplificationem spectant.

CONFESSIO.

Ad hæc se vidisse in his castris quatuor viros qui generosis equis vehuntur, quos quidem aliter nominare non potest, sed ex conspectu ipso facillè recognoscet. Adfuisse autem illos in aula ædium Castilionzi, quum postremo ipsum est alloquutus: petisseque tum ab eo Castilionzum veller ne viris illis in notitiam venire, qui alla quædam magni momenti facturos se recepissent. Sed sese, quod metueret detegi, rogavisse Castilionzum ne de ipso apud illos verba faceret. Addidit si fieret sibi potestas deambulandi per hæc castra, sperare futurum ut illos indicaret & demonstraret.

RESPONSIO.

Amiralius respondet traditionem hanc & falsum commentum in eadem officina constatum fuisse, ubi & reliqua. Quod si animus erat certam rei veritatem cognoscere, oportuisse illi perire ut castra, bonis & fidis custodibus deducere, & cetera.

CONFES-

CONFESSIO.

Interrogatus deinde Poltrotius de Castilionæo, quid decrevisset facere quum relicta Aurelia proficisceretur in Normaniam: respondit ejus consilium fuisse adjungere se Anglis militibus, eosque adducere Aureliam: cumque Aurelia discedentem promississe fratri suo Andeloto, si Guisianus ad urbem obsidendam & oppugnandam propius accederet se venturum subsidio; & tentaturum si qua ratione prælium cum hoste committi posset.

RESPONSIO.

Respondet Amiralius, hostes suos qui falso juris obtentu omnia curiose conquirunt & scrutantur ut ipsum evertant, debuisse potius hæc percontari ab illis qui consiliorum suorum sunt participes, quam à Poltrotio, aut aliis ejusdem conditionis hominibus. Adde quod non erat Aurelia Poltrotius cum inde discederet Amiralius (salem nescivisse se affirmat) Ideoque non potest testis esse quid Andeloto fratri promississet; nec aliud referre potest quam quod ab aliis forte accepit. Affirmat idem Amiralius nunquam repertum iri aliquid à se susceptum; quod non sit consentaneum officio veri & fidelis subditi ac servi Majestatis Regiæ: atque adeo se mori malle, quam ut aliquid ejusmodi vel cogitet facere ejusque rei fidem faciet, quoties res postulat.

CONFESSIO.

Interrogatus præterea de ratione mortis *Marschallia sancto Andree*, & quonam modo occisus fuisset, respondit audivisse se ex multis nobilibus viris Aureliæ; Marschallum à sancto Andrea in prælio dedidisse se primum adolescenti cuidam nobili, procerâ statura, barba flava aut rufa: deinde secundo se dedidisse *Principi Portiano*: quod prior ille ægreferens, ipsum pistola sua confossum interfecerit. Hic vero finem loquendi fecit Poltrotius; confessionique suæ ab actuario exceptæ subscripsit.

Die vigesima secunda ejusdem mensis hujus anni, hæc confessiones heri ex ore ipsius Joannis Poltrotii exceptæ, prout singula capita confessus est coram regina, & consilii Proceribus ac Equitibus ordinis Regii, recitate fuerunt ac repetitæ ipsi Poltrotio: in quibus, præstito jurejurando, perseverare se dixit, confirmans vera esse quæ hîc habentur. Cujus rei ut fidem faceret, subscriptum manu sua singulis paginis.

Sic subscriptum.

P. Malevallis,

Si Poltrotius, aut metu mortis, aut alio quovis modo subornatus, præstitit in falsis suis & commentitiis confessionibus, multò magis æquum est Amiralium & eos quos ille aut criminis alicujus conscios nominavit, perseverare in responsionibus suis, quæ nihil continent præter puram & simplicem veritatē. Cæterum rei totius veritatis non potest aliunde melius deprehendi, quam si Amiralius illique alii cum Poltrotio componantur: recusatis tamen Curii Parliamentorum, rejectisque cæteris omnibus iudicibus qui similiter palam sese ipsius adversarios in his tumultibus sunt professi. Itaq; suppliciter rogant ejus Majestatem & obsecrant ut Poltrotium bene & diligenter curet. asservandum eo in loco ubi nec minis terreri, nec subornari: possit donec Deus pacem largiatur multorum votis jamdiu optatam, adeoque huic regno valde necessariam: atque ita omnia hæc in lucem proferri possint & à iudicibus non su-

spectis judicari. Quod si qui Judices ex Curii illis Parliamentorum, aut alii, legitimo hoc ordine neglecto, cupidè causæ hujus cognitionem suscipiant, & de Poltrotio sententiam ferant, hac ratione viam præcludentes Amiralio, cæterisque omnibus, innocentie suæ in oculis hominum patefaciendæ, refundarumque querelarum hujus accusationis: jam nunc denuntiant ipsi, Deumque testantur contra illos Judices cæterosque omnes, prout res exiger, præter jus omne integritatis suæ & innocentie ac bonæ existimationis rationem non habitam, quam tamen tueri, ut sibi per omnia bene consilii, parati fuerint. Datum *Cadomi* Normanorum duodecimo die Martii, auno 1562.

EXEMPLUM LITERARUM Amiralii ad Reginam, quas ad eam cum præcedenti Responsione emisit.

D Omina, vidi & legi secundo ab hinc die, eâ quæ vigesima prima mensis proximi quidam Joannes Poltrotius qui se Dominum Meræi dicit, interrogatus respondisse fertur: qui fatetur vulneratum à se Ducem Guisianum: me etiam indicat quasi suaforem; vel potius impulsorem, quo instigante illud fecerit. Ego vero quia in hoc negotio nihil rerum omnium magis metuo, quam ut de Poltrotio sententia feratur, adeoque supplicium sumatur prius quam facti hujus veritas probe cognita fuerit: hoc à Majestate tua peto & supplex precor, ut imperes bona fide magna que cum cura asservari hominem. Interim pro innocentie meæ defensione ad singula capita Confessionis illius, quæ quidem mihi visa sunt responsione digna scripsi, quæ nunc Majestati tuæ mitto per hunc præconem in exercitu nostro: ex quibus omnes sano judicio præditi, rei veritatem tantum non oculis cernere poterunt. Illud etiam addo, vereque affirmo, nunquam probaturum iri, me unquam hunc hominem, vel alium instigasse ad id patrandum, imo vel cogitasse, ut cujusquam ad id opera uteretur. Nam contra, semper impedi vi quoad ejus facere potui, ne qui ejusmodi consilia agitarent vel exequerentur. Sæpe numero autem ea de re loquutus sum cum *D. Cardinali Loharingo*, & cum *Domina Guisiana*, imo etiam cum tua Majestate quæ recordari potest quantum illud improbarim, nisi ab hinc quinque aut sex menses, ex quo sanè tempore non ita multum contendere cum iis, qui ea se voluntate esse ostenderent: nimirum ex quo venerunt ad me certi homines, quos in tempore nominabo, qui se conductos & subornatos fuisse dicerent ad me interficiendum. Quare de re, rogo Majestatem tuam, ut memor esse velit, se à me admonitam fuisse ad Parisiorum urbem quum è pristino egrederemur, ubi ex utraque parte ad colloquium ventum erat: quod etiam dixi *D. Constabili*. Verè tamen illud pronunciare possum, me ad eam eadem nec quenkū unquā conduxisse, nec induxisse, nec pellexisse. Ecce eorum omnium testimonio libenter stabo quicumque audiverunt cum ejusmodi deliberationes coram me proponerentur, quantum ea omnia ut futilia riserim. Cæterum ne Majestati tuæ longioribus literis tedium afferam, iterum ab ipsa supplex

supplex peto, ut pro suo Imperio curet Poltrotium bona fide ac magna cum cura asservandum, ut hujus facti veritas patefiat. Nam hoc quoque vereretur, ne si Parisios cum transferri contingeret, quod futurum accepi, qui nunc regnant in Curia Parlamenti ad supplicium hominem trahi jubeant, ut mihi falsi hujus criminis labes semper hæreat: aut ne eo nomine in me aliquid constituere, meque suæ cognitioni subicere conentur, quod certè jure facere non possunt, quum sint ab initio professi se mihi esse adversarios, & ego vicissim eorum judicium rejecerim. Sed interea noli putare hæc à me dici, quasi mortem D. Guisiani doleam aut ægreferam. Existimo enim majus bonum non potuisse contingere huic regno, Ecclesiæ Dei, & privatim mihi totique domui meæ. Addo quod, si ita videatur Majestati tuæ, hæc erit optima occasio commodissimaque via ad constituendum hujus Regni statum, & recuperandam veram tranquillitatem, quod nos omnes qui in hoc exercitu sumus, vehementer cupimus tibi coram exponere, modo nobis liberum & tutum accessum habere liceat: quemadmodum absente tibi significavimus & à te supplices petiimus, simulatque de morte ipsius D. Guisiani certiores facti fuimus. Domina Deum Opt. Max. precor, ut tibi det bene valere, diutissimeque vivere, *Cadomæ* duodecima die Martii M. D. LXII.

*ETJUSDEM AMIRALII
prolixior narratio, & explicatio facti
consiliiq; sui, in quibusdam capitibus,
ex quibus nonnullos perperam
ipsum criminari & falsas conje-
cturas ducere audierat.*

PRÆFATIO.

Responsio D. Amiralii super testimonio Joannis Poltrotii, ad Reginam missa, illique oblata, ac deinde typis excusa, & plurimis Galliarum locis divulgata, apud sanæ mentis & erecti judicii homines sufficere debuerat ad eum culpa liberandum: quippe quæ non modo viris bonis & cordatis, quibus antea acta ejus vita, resque ab ipso gestæ & vivendi ratio, ac potissimum singulare, quod in eo semper apparuit veritatis studium, probe cognita fuerant, & perspecta, latissimè fecit: verum etiam reliquis omnibus qui animadvertere possunt & judicare quàm genuinus sit veritatis color, ejusque oratio simplex & aperta. Idque eo magis quod ultrò vehementer & enixe contenderat, ut Poltrotius, cujus testimonio, reus agebatur, tuto & diligenter in custodia asservaretur, idoneo tempore & loco in suum conspectum producendus: quod certè nunquam fecisset, nisi certò fuisset persuasus innoceatiam hoc modo suam certò & penitus comprobaturum iri. Hanc autem ejus confidentiam optimè etiam confirmat protestatio illi annexa. Siquidem perspicuum est, non dicis tantum causa & perfunctoriè, postulasse ipsum testem coram se sisti, ac eò usque sponte sese demisisse, quamvis nullo jure obstrictum: sed hoc unum spectasse, ut rei veritate liquido patefacta, innocentia quoque sua clarius illustraret. Nec vero magna ratione carebat, quod

protestabatur, quicquid antea actum erat, irritum esse debere, & quæ vis testimonio, falsa & suspecta habenda, nisi in accusatoris conspectum adductus causam dixisset. Nemo enim non videbat fore ut postquam à misero illo quicquid libuisset, proposita impunitate exortum esset, ad Senatum Parisiensem amandaretur, ubi judices habiturus esset ipsius Amiralii capitales & hostes, quod ne ipsi quidem dissimularunt. Utcunque se res habeat, negari non potest, quin Amiralii, nominis sui & veritatis tuendæ causa, nihil penitus omiserit, quod faceret ad sinistram omnem suspicionem removendam factique ipsius veritatem patefaciendam, ut nescire nemo posset, quo pacto res sese haberet. Cæterum id quoque posset à nonnullis objici, satisfuturum fuisse, si quæ ad causæ suæ defensionem pertinere putabat, soli Reginæ exposuisset, nec dubium cuiquam esse debet, quin Amiralii ipse tanto rerum usu atque in humanis negotiis ita exercitatus, ut omnes norit quum præterea quo tempore Responsionem illam edidit, plurimos summa prudentia viros, atque in publicis negotiis diu multumque versatos, apud se haberet, ante ejusmodi scriptum editum prævidere poruerit & secum expendere quantū ponderis illud esset habiturum: ac rationes etiam viderit, quæ ab hoc consilio poterant ipsum detertere. Verum duabus præcipue de causis eò deductus fuit: primum quia sperabat hoc modo præcipitem judicium sententiam retardari posse, petitionisque suæ & contestationis rationem aliquam habitum iri: deinde quæ ignoraret quis tandem horum tumultum exitus futurus esset, interea volebat multorum votis obtemperare: atque, ut ipsis satisfaceret, saltem ipsos edocere, potissimum vero externos, quo pacto sese in hoc negotio gessisset, usque dum in accusatoris conspectum venisset, cujus testimonium confidebat veritati, quam proferebat, consentaneum fore. Cæterum ab eo tempore certo rescivit Amiralii, semper agnovisse Poltrotium falsum esse prius illud suum testimonium. Unde certo conicere licet jam inde ab initio malis artibus inductum fuisse, ut ita loqueretur. Accesserunt præterea quædam alia eaq; varia testimonia ipsi Poltrotio attributa, quorum nonnullis quæ consultò suppressuntur, Amiralii criminis liberatur: aliis vero, quæ passim dispersa fuerunt, reus agitur: quæ quidem posteriora, vel ob id unum quod prorogandæ suæ vitæ magnum perpetuò studium & spem, Poltrotius ubique ostendit. Amiralii suspecta habet, & subornata putat: nec dubitat Poltrotio persuasum fuisse, hanc unam esse optimam sententiæ in se latæ retardandæ rationem, si Amiralium in hoc facto involveret. Certe nec sine ratione credit Amiralii corrupta & adulterata illa omnia fuisse, siquidem ex multorum bonorum & locupletum virorum testimonio constabit Poltrotium Lutetiæ, quum in Palatii carcere teneretur, multis affirmasse Amiralium culpa omnino à se coram iudicibus liberatum, quod idem fecit audiente infinita hominum turba, quum supplicium traheretur. Huc adde, quod ejusmodi testimonia à juratis & manifestis hostibus suis conscripta fuerunt, quum solis ipsis præsentibus ille ex vinculis loqueretur. Ex quo judicare promptum est, eos qui tot aliis in rebus nominis sui existimationem, & animæ salutem prostituere nihil dubitarunt, hanc iisdem illis gratificandi & ipsi Amiralio nocendi occasionem prætermittere noluisse. Id autem ita esse cum alia multa,

NARRATIO.

tum verò maxime planum facient epistolæ quædam à nonnullis lectæ (quæ quidem idoneo tempore & loco proferentur) à præcipuis hujus causæ judicibus ad quosdam in aula Regiæ scriptæ, ad accelerandam Poltroii necem: in quibus hæc ipsa verba usurpantur; longiorem Poltroii custodiam & asseruationem nihil profuturam, nec diutius procrastinandum esse supplicium, quoniam quæ dixerat, retractare vellet. Porro hoc quoque rescivit *Amiralius*, quoniam in sua priore Responsione confessus est pecuniam à se Poltroio datam, inde in multorum animis natam esse aliquam conjecturam, & calumniam quoque in se fabricatam, quasi videretur ex eo satis appareat arcanum aliquod consilium illi cum Poltroio intercessisse, cui pecuniam ita subministraret. Hoc vero licet responsione non magnopere indigeat, quum per se ridiculum sit dicere, viginti aureos coronatos hujus facinoris designandi causa ab *Amiraliis* fuisse datos, citra ullam aliam in posterum pollicitationem aut pactionem: tamen sicut antehac sincere & candidè, remoto omni furore, agnovit quicquid inter se & Poltroium actum fuit, & quo pactu ejus opera sit usus: (quod tamen fateri non cogebatur, sed reticere poterat si libuisset, vel etiam ita ad ejusmodi testimonium respondere ut calidi alicujus & veteratoris fabulæ technas & artificia imitaretur) ita etiam nunc eodem verborum candore, eademque veritatis luce adhibita, verè & singulatim omnes docere voluit, quorum & quò consilio hæc pecuniæ summam Poltroio dederit, ac simul etiam ostendere quicquid conjici posset vel afferri contra se & adversus ea quæ sponte confessus est, & publicè jam antea edidit, falsum esse & com mentitum. Studet autem hoc scripto iis præcipuè satisfacere, qui rei militaris sunt periti & jura belli norunt: apud illos demum non alios quosquam sese purgaturus. Nec enim ignorat factum istud, ardente bello & hostiliter patratum, ordinariæ judicium cognitioni & purgationi (quamvis id quoque nullo negotio fieri possit) minime esse obnoxium: accedit etiam quod satis nota sunt, quæ in ipsum tentata fuerunt, artificia: atque ejusmodi fraudes & fallaciæ satis superque sunt detectæ: adversus quas non desunt illi, DEI beneficio, optima, quibus sese jure & legitime tueatur, præsidia. Præterea coram DEO propriæ conscientiæ testimonium, & coram hominibus testimoniorum varietas, & repugnantia: animus quoque Poltroii, perturbatus, tamque sævæ & horrendæ necis, ut ipse fassus est, terrore percutsus: vitæ etiam prorogandæ spes quæ eum eousque aluit, donec quatuor equis distractus, obiit, abundè coarguunt & velut digito commonstrant ipsum existimasse, Amiralii nomine adjuncto, se evasurum. Petitio denique *Amiralii*, qua suo tempore & loco flagitavit Poltroium aservari: & quod de integritate sua testificatus est, nisi hoc fieret: manifesta quoque & affectibus inquinata eaque extra necessitatem præcepti Judicium, (quorum cognitionem jampridem antehac defugerat *Amiralius*) sententia executione mandata: illud denique quod reo tam varia respondentem, adversus eo genere eaque dignitate virum temerè fides haberi non debet, innocentiam eius satis superque comprobant.

Statim & citra moram ullam, jam inde ab initio Dominus *Amiralius* particulatim respondisset ad prius testimonium à Johanne Poltroio, qui se Meræi Dominum assererat, dictum, neque hucusque distulisset subtilius explicare quorsum, & qua occasione pecuniam his illi subministrasset, nisi interposita qua apud Reginam ulus erat, supplicii petitione & contestatione, nunquam putasset tam celerem & subitam fore supplicii de illo sumpti executionem: quod quidem etsi calidè & contra rationem omnem & Juris ordinem est factum, tamen ad innocentiam suam asserendam omnium maxime, si quid aliud valere existimat. Certè confidebat potius Poltroium in custodia aservatum iri, tum ad facti hujus, tum ad aliorum etiam quorundam extorquendam veritatem quæ ab eo primum rogata sunt: quæque hujus sunt momenti, ut significant aliquid in Regis ipsius personam fuisse tentatum. Sed quoniam hodie extant quidam malevoli homines & inconsiderati, qui hac specie objecta oblique Amiraliū insimulant, hujusmodi refellendis calumniis hoc etiam caput illustrare voluit: ne si contingat exteris istis rumoribus imbui, justa innocentis hominis causa vel minus intellecta, vel etiam defensione destituta opprimatur.

In primis ergo quod in altera inquisitione Poltroius ait se operam & ministerium suum *Amiraliis* detulisse, & ab eo interrogatum quod genus obsequii ei præstare posset: affirmat *Amiralius* sibi à Poltroio fuisse responsum, magnam sibi cum *Amiraliis* notitiam intercedere, cui videlicet in Picardia superioribus bellis militasset, qui si in castris Guisianis esset, perfacile sibi fore omnia ejus consilia & machinationes expiscari, & intelligere, quas *Amiraliis* deinde significaret. Quin etiam si minus illic *Amiralius* reciperet, in illo tamen exercitu tam multos sibi cognitos esse milites, ut nullo pacto dubitet, tutum sibi ad eos aditum fore. Hæc causa fuit cur de illo diffidere inciperet *Amiralius* ac D. Grādimōniano ea diceret quæ in priore scripto habentur. Nam revera major erat sinistri quippiam de eo suspicandi quam bene ominandi occasio, *Amiralius* quum nullam ejus notitiam habuisset, nisi triduo aut quadriduo antea, quum ad ipsum literas D. Subizii adferret, & iste sese in Castra Guisiana iturum tam prompte polliceretur. Verumtamen rerum bellicarum periti homines, satis norunt, quantum momenti isthæ habeant, & hujusmodi occasionibus oblatis, quam non sit pecuniæ parcendum, atque adeo qui cum *Amiraliis* familiaris sunt versati probè sciunt quam in hujusmodi negotiis fuerit semper liberalis. Hæc itaque prima fuit ratio quæ *Amiralius* impulit, ut viginti illos coronatos ei daret quamvis eos satis temerè collocatos arbitaretur, ut in hujusmodi negotiationibus sæpe usu venire solet, certè nihil minus quàm de Poltroio cogitabat, quum ad se Neapolim, aureliensis agrivicum, venit D. Travens, qui diceret se à D. Andeleo ex urbe missum, ut quendam ex castris Guisianis venientem ad ipsum deduceret. Tum in cubiculum se recepit *Amiralius* ignarus adhuc quid hoc rei esset. Neque enim deerant satis multi in illo exercitu hostium qui de hostis consiliis ipsum commoverent. Percontanti igitur speciatim de multis quum optimam rationem ille redderet,

quærit tandem Amiralius an de sua ex urbe profectio-
ne & quo iter haberet certior factus esset *D. Guisus*.
Respondit ille se quidem de ipso profectio die
præcisè nihil in *Guisi* castris audisse; sed ante sex
aut septem dies *Guisum* probe rescivisse in Nor-
manniam ipsum contendere, cui etiam rei ita occur-
risset ut in suo itinere multa esset impedimenta of-
fensurus. Atque hic exposuit, *Mareschallo Ville-*
villa & Ringravio comiti fuisse mandatum ut oppida
omnia quantumvis exigua, aut infirma ita munirent
ut ipsi obsistere possent, quibus etiam non magno-
pere Amiralius noscere posset, ut qui nec peditatum
nec tormenta bellica secum duceret *Guisum* quo-
que Lutetiam mandasse, equos omnes quotquot ibi
inventirentur cogi, sive Præsidium & Consiliatorum
sive aliorum, quicumque tandem illi essent. Præterea
statuisse etiam *Guisum* ad hunculum adhibere equos
tormentarios quotquot haberet, ut adjunctis etiam
aliis satis multis quos penes se habebat, circiter
4000. Equites catapultarios ex toto exercitu se-
lectos educere posset: quibuscum, additis etiam gra-
vioris & levioris armaturæ Equitibus, extremum A-
miralii agmen invaderet: ejus profectio nem cum
hoc Equitum numero & aliis qui in Normannia repe-
rirentur, ita se impedire posse confidebat ut neque
disjungi possent & disgregari, neque in hospitiis re-
quiescere. Præterea alienatis quorundam ex Ger-
manico equitatu animis, eo necessitatis & inopiæ se
propediem ipsos redacturum, ut vel ipsos haberet
ad nutum suum conformatos, vel etiam ipsi Amiralium
pessime tractarent. Hoc vero consilium quoniam
omnium maximè tenebat Amiralius statim *Poltro-*
tium monet, ut quam celeritè revertatur, ut per-
eum resciscat quid acturus esset *Guisus*. Respon-
dit *Poltrocius* hoc quidem se libentissimè facturum,
se tamen equo ad tantam celeritatem idoneo desti-
tuit. Hic Amiralius vellem, inquit, ad manum esset
strenuus aliquis inter meos, quem tibi darem. Sed
nullus mihi satis validus remansit, quoniam quos
habebam, iis dedi, qui antehac in Germaniam ad
fratrem *Andelotum* meo mandato sunt profecti. Ex-
cipit ille, si pecuniam habeat equum se facile nactu-
rum. Tum Amiralius, Absit, inquit, ut hoc nego-
tium remoretur pecunia inopia quam ipse tibi suppedi-
tabo. Sed vide omnium ut de iis, quæ ab hoste gerun-
tur diligenter & sedulo certiores me facias. Quod
si forte labore fractum equum amiseris, pecuniam rur-
sus dabo unde tibi alium compares. In primis autem
summam diligentiam adhibe, ut ab te intelligam, an me
insequi velis *Guisus*. Alioqui si eum videas aliquid
contra *Aureliam* moliri, fratri meo *Andeloto* signifi-
cabis. Atque hic centum aureos coronatos *Poltro-*
tio numeravit. Ac quo melius de *Poltroti* celerita-
te in illa sua reversione liqueat, noluit *Aureliæ* per
urbem ipsam iter facere, ne vel tempus ibi terneret,
vel à quopiam agnosceretur: rogavitque *Traveum*
ut se apud *D. Andelotum* excusaret, quod enim in
suo reditu, non conveniret. Se enim negotiis, quæ
ab Amiralio mandata haberet, ita urgeri. Itaque per
suburbanos vicos itinere arrepto, recta *Magdunum*
contendit. Et hæc quidem causa est cur centum
ilos aureos *Poltroti* Amiralius dederit. Atque
hic asseverantur vel famæ & nominis sui periculo,
affirmat, quum antea sermo à *Poltroti* ortus

esset, non difficile fore *Guisum* interimere, nihil
unquam se respondisse, quo ejusmodi consilium vel
probarer, vel improbarer: utpote qui nihil mi-
nus crederet, quam hoc illum in apino habere. Nec
verò alia de causa centum illos aureos ei numeravit,
quam ut ab eo citissime admoneretur, si fortè *Gui-*
sus se insequi constituisset. Jam vero ut omnes
intelligant, an temere & sine causa hoc Amiralius
pertinuerit, paucis hoc scripto completi voluit,
quibus tandem rationibus moveretur.

In primis nescius nō erat de sua profectio-
torem factū esse *Guisum*, quam scilicet in publico
Germanici Equitatus conventu, octiduo & amplius
ante suum discessū edicere coactus fuerat. Nec vero
abitum accelerare poterat, quoniam currus omnes
& Equitum Germanorum impedimenta *Aureliæ*
relinquere oportebat, quod vix tandem impetrari
potuit. Erat enim hoc Germanis ante hæc prorsus
inauditum & intolens, quod tamen quam celeritè
potuit perfecit. Nec vero dubium esse debet, quin
hoc intèr *Guisus* resciverit, quippe qui inter ipsos
Equites Germanos, homines appositos haberet, qui
illos ad se pellicerent, sicut jam ipsorum, nonnulli
erant corrupti. Deinde præter illa quæ *Poltrocius*
revelerat, certior jam factus erat Amiralius, passim
in Normannia mandatum fuisse, ut quicquid impedi-
mentorum cogitari posset, itinere suo objiceretur,
tum ad intercludendum comitatum, tum in gene-
re, ut aliis omnibus rationibus, suo exercitui in com-
modarent. Atque ut certius hoc liqueat, incide-
runt in ejus manus multæ literæ, quibus ista impe-
rabantur, & quidem in primis ut annonæ omnis in
oppida mœnibus clausa comportaretur, & pristi-
norum ulus ferro detracto, adinieretur, quod etiam
in plurimis locis factum fuit: denique in modis o-
mnibus exercitui suo molestia & negotium exhibe-
retur.

Itaque si *Cadomo*, *Honflurio*, *Pontimarino*,
Tuquis & aliis oppidis ita prospectum fuisset, fieri
certè nullo modo poterat, ut ad mare Amiralius ac-
cederet, pecuniam, quam inde expectabat, ad sol-
venda Germanis Equitibus stipendia, collecturus.
Qua re intellecta, certum seditionis militaris pe-
riculum impendebat, quod quotidiani militum
sermões satis declarabant. Quod si etiam ipsos
insecutus fuisset *Guisus* veresimile est in summas
difficultates cum toto exercitu venturum fuisse
Amiralium. Certè præclusus erat ei ad mare
aditus, unde pendeat quicquid auxilii ab eo
expectari poterat: quo sublato, stipendiis nul-
lo modo persolutis, intra paucos dies consecu-
ta fuisset extrema clades, dimicandi etiam fa-
cultate erepta. Siquidem trans Neuburgianam
planiciem, ea est Regionis incommoditas, ut
quingenti Catapultarii, mille Equitibus cum sum-
mo eorum dedecore iter claudere potuerint. In tan-
tis porro angustiis quod unum Amiralio maximè
oprabile futurum erat, nimirum prælio decer-
nere, non nisi per quam incommode & diffi-
cultè fieri poterat quod à fronte, à tergo, &
ad utrunque latus multa erant munita oppida,
ad quæ hostes receptus habebant. Accede-
bat

bat alia etiam incommoditas, quod in Regionibus illis ita sunt pagi extructi ditissimis inter se domibus, ut plerunque vix quinquaginta Equites simul divertere potuerint. Erant porro omnes istarum difficultates, & incommoda, Guisio ipsi, & cunctis copiarum ejus ducibus satis cognita: unde in eam opinionem adducibatur *Amiralius*, ut cum putaret de se potius insequendo, quam Aurelia obsidenda, consilium esse capturum. Confusa enim & profligata, quam secum Amiralius ducebat, Equitum manu, certum erat de Aurelia actum esse. Contra autem, Aurelia capta, si integer stetisset *Amiralius* Equitatus, non deerant aliarum belli continuandi rationes. Hæc porro omnia sigillatim exponere Amiralius voluit, ut intelligant omnes an pecuniam hac occasione datam parce & gravate erogare debuerit, quum præsertim tantum momenti positum esset in Guisianis consiliis cito & verè resciscendis. Erant alii præterea multi, qui in eadem re operam suam venditabant, qui etiam hoc nomine magnas pecuniarum summas, quod tamen silentio tegunt, accepere. Sed quoniam absurdum videri posset Amiralius, qui hasce omnes difficultates satis providebat, hanc tamen profectioem suscepisse: neminem latere vult, coactum hoc se fecisse, quippe qui eò necessitatis esset redactus, ut Germanos Equites nisi solutis stipendiis amplius retinere non posset, quod non nisi hoc veluti extremo remedio tentato, præstare poterat. Cæterum præter hæc omnia, ex quibus intelligi potest quæ rationes Amiralius impulerint, ut *Poltrotius* pecuniam numeraret, visum est adjicere duo præterea capita, eaque minime negligenda. Prius est, *Poltrotium* ipsum, qui satis leviter multa effugeret, priusquam Lugdunum se conferret, ac deinde rursus illè & passim, sermones cum æqualibus & familiaribus de occidendo Guisio habere solitum fuisse, quem etiam affirmabat nunquam alia, quam sua manu interiturum: quod quum opus erit, amplius quam centum testibus confirmari potest. Atque at apertius liqueat longe antea hoc ab ipso fuisse agitatum consilium, constabit simulatque rumor qui de Guisii nece volitabat, ad duas scæminas ejus propinquas apud Pictones pervenit, incerto adhuc cædis authore illico eas dixisse, vereri se ne Poltrotius hoc designasset, quod hoc jam pridem illi constitutum & deliberatum esse nossent. Quum itaque hoc etiam illi certum & fixum esse antequam ad Amiralius accessisset, omni rationis & verisimilitudinis

specie caret quod nonnulli dicunt, ipsum ad hoc agendum fuisse ab Amiralius impulsus. Nam hoc certe ex posterioribus Poltrotii ipsius responsis apparet, nunquam Amiralius cognitum hominem fuisse, nec cum eo unquam locutum, nisi quum D. Subizii literas in oppido, cui *Villafranca* nomen est, ab eo acciperet. Sed & illud animadvertendum est Poltrotium qui *Baronis Renodii* (cujus nota est historia) valde propinquus fuisse fertur, sponte sua ad ejusmodi facinus quod commisit designandum incitari potuisse.

Et hæc quidem vera est rerum istarum, ut gesta sunt, narratio. Porro qui persuadere conantur Poltrotio pecuniam alia de causa, quam quæ supra commemorata est, ab Amiralius fuisse datam, præterquam quod pueriliter admodum argumentantur, ejus viri ingenium sibi ignotum esse satis declarant. Nam si quid præterea vel admisisset ipse, vel fieri jussisset, nullus metus obstaret, quo minus omnia ingenue fateretur. Quod ut ita esse liquet, scire cupit, æquis sese priorem illam Responsionem typis mandare coegerit, nisi quod eam cuperet toto orbe divulgari? Quod si quid amplius designasset, quorsum id dissimularet? Nam quis capitalior & magis professus ejus hostis exitit, quam Guisianus ille? Nec certè dubitandum est, quum ipso prælii die, eum unum ex omnibus maxime Amiralius perquisierit. Nec dubium etià est, quum, si licuisset, tormento opposito eum tracturus fuerit: similiter, si catapultarum miryadem ad nutum habuisset, quin mandaturus fuerit, ut illum ex omnibus unum maxime peterent, sive in acie instructa, sive sæpe vel muro interjecto. Denique nihil penitus omisisset Amiralius, quod jure belli, & hostili tempore concessum est, ut infestissimum hostem, qualis erat ille, sibi tum aliis multis optimis Regis nostri servis, de medio tolleretur. Quod ultimum est, Deum & sanctos ejus Anglos Amiralius obtestatur, nihil aliud vel se fecisse, vel etiam mandasse, quam quod scriptis consignatum edidit. Quod si qui clariorem hujus rei otitiam desiderant, ipsum conveniant. Nam se proptinus eis responsurum promittit. Datum *Castilionæ* ad fluvium, qui vulgo *Loin* dicitur, quinto Maji. M. D. LXIII.

Castilionæ manu mea subscripsi.

EPITOME RERUM IN VARIIS ORBIS partibus à confirmatione Ferdinandi, & electione Maximiliani I. Imperatorum, hinc inde gestarum, collecta ex variis aliorum scriptis, à studioso Historia.

DE REBUS IN ORBE GESTIS ANNO
M. D. LVIII.

Anno à Nativitate Christi M. D. LIX. quo Ferdinandus Francos. qui in Imperio Fratri successit, gubernationem consensu & approbatione Electorum, suscepit, mense Februarii fato cessit in Hispania Bætica *Leonora Caroli V. Ferdin-*

di soror: Nupta ea primùm fuerat *Emanueli* Infanzorum Regi, eique pepererat *Mariam* etiam nunc illius Regni Infantem: secundum vero ex formula conventionis, *Francisco* I. Gallorum Regi, ex quo nulla sobolem suscepit, ejus exequiæ Lutetiæ Parisiorum diebus 13. & 14. Aprilis in summo Beatae Mariæ Virginis templo celebratæ sunt.

Decimo quinto Aprilis, *Melchior Episcopus Wirtzburgensis* à quindecim homicidis in eum glandis bombardicæ in civitate sua Wirtzburgica trajicitur. Venerat mane ejus dici pro more suo ex arce in Curiam ad causas subditorum audiendas, inde ergo exiguo comitatu in arcem ultra Mœnum sitam rediturus, à homicidis, qui unà cum Mercatoribus vesperi in diversorium, quod & prætereundum erat, se intulissent, ac equis conscensis, apta ad tempus simulatione quasi abiturus, vinum ex eo diversorio peterent, ferreamque solcam equorum ungulæ inducerent, ex insidiis inermis ac imperatus invaditur, ac Duce illorum proclamante, suosque cohortante, ne quenquam elabi sinerent, crebris tormentorum emissionibus, vulneratus, in arcem suorum opera deferitur, ibique mox animam Deo à quo acceperat, reddit. Aderant ipsi inter alios, duo fortissimi gravissimique viri ex nobilitate Francica, qui honestè occumbere, quam fidem in Dominum suum tam necessario tempore deferere satius putantes, homicidis fortissimè se opposuerunt. Horum alter *Jacobus Fuchs de Wimsfurt*, Cubicularius Principis, Eques Francus, deinde, post paucas horas tribus ictibus confossus, decedit: Alter *Volfgangus Carolus à Wenckheim*: perfollo sinistro latere, usque ad 15. Cal. Maji spiritum produxit. Ita ergo non solum per exiguo comitatu Episcopi conterito ac vulnerato, sed & Civibus signo tumultus dato, existimantibus, incendium excitatum, ac ad illud restringendum per vicis discurrentibus, homicidæ vallium abstrusarum periti, citatis equis per portam, quam loci infederant, eruperunt, ac haud minus ad quindecim millia passuum ab urbe distante Joannem Zobelium Equitem Francum, Principem genere contingentem, fortè obvium, ac ex *Messelhuisio* Wirtzburgum proficiscentem adorti: ab eo pila tormentaria, equo deturbato, dextram fidei testem poscunt ut ad diem & locum quo vellent, sese sistat, nec hoc contenti, contra pacta ac Jura militaria captum equis tribus, annulis actorque aurea, omnique pecunia spoliant. Qui hi fuissent, initio incognitum fuit, at inquisitione diligenti ob rei novitatem ac indignitatem habita: *Christophorus Krexerus*, *Wilhelmi Grumbachii* minister, eis sceleris insinulator Augustæ anno 1559. in Comitibus proscribitur, ac post diuturnam latitationem exploratoris *Kugelbachii* solertia, in arce *Schaumbergica* in finibus Lotharingæ comprehenditur, dignas sceleris inauditi pœnas subiturus verum eas desperatione agitatus, in itinere dum Wirtzburgum abducitur, antevertit, sibimetipsi Judæ proditoris instar noctu custodibus dormientibus, guttur laqueo frangens, sociorum nominibus proditis, à quibus ideo abstinendum duco ne quod scelere quæsivere nomen adepti fuisse videantur: quæ tamè qui scire voluerit, inscriptis ab Episcopo Wirtzburgico *Friderico*, postea contra *Grumbachium* editis inveniet, vix verò ullum tale facinus in Viribus Principem à tempore *Philippi Caesaris Suevia & Heiruria Ducis*, & *Archiepiscopi Coloniensis Engelberti* perpetratum invenietur, quorum ille Anno salutiferi partus 1208. decimo Cal. Julii ab *Ortone Palatino de Wirtelspach*, in arce sua *Bebenbergensi* proditoriè occisus, hic verò à *Comite Isenburgico Friderico* circi-

ter annum 1230. ex insidiis vulneribus 28. confossus, occubuit, ac incussit hoc facinus reliquis Principibus talem terrorem, ut qui antea fidelitate subditorum freti, nullo satellitio stipati fuissent, de eo conducendo cogitarent.

Aprilis deinceps die 24. *Henricus II. Galliarum Rex Mariam* Estuans unicam *Jacobi V. Scotici Regis* Filiam ac Regni hæredem exasse *Francisco Delphino* Parisiis uxorem dedit, profuso quodam luxu, ac sumptu pleno Regio nuptiis celebratis. Ac Scotos, antiquos socios atque amicos hæreditario veluti quondam fœdere nuptiis illis adesse voluit, è Scotia, consentientibus omnibus Regni Proceribus, venere in Gallias ad has nuptias Legati, *Reve. Domini Jacob. Betome Ecclesiæ Metropolitanæ Glasguensis Archiepiscopus: Robertus Reid.* Orcadum Insularum præsul, & in supremæ Scotorum Curia summus Præses *Jacobus Stuartus Jacobi V. Regis Filius*, *S. Andreæ in Scotia prior: Comites duo Gregorius Leslie à Rothefs: & Gilbertus Kennedi à Casillis.* *Melordis* item duo, *Jacobus Fleminius*, & *Gregorius Setoun* Postremo *Jacobus Erskyn Baro*, & *D. à Dun.* Galli qui Caletò recuperato sic efferebant, ut de occupando universo Belgio cogitarent, id ex duribus partibus aggredi constitunt hinc ab *Medromatricibus*, illinc à *Caletibus*, Quare major exeunte *Bordeliône* cum meliore parte exercitus, in hostilè terram præpropere præmisso, *Theonvillam*, quæ olim *Divodurum* vetustaque *Caroli magni* sedes fuit, obsident, quæ aliquanto post *Guisianus* cum *B. Strozza*, *Nemurcio* & *Ambarro* est subsecutus. Cingitur itaque circumductis castris oppidum loco maximè comodo, positum ad *Mosellam* flumen natura ac operibus æquè firmum: extrinsecus mobilibus ac propugnaculis eminentibus, intrinsecus auri vallo & aggere munitum: inque amœnissimo loco ac in perpetua planicie situm: *Guisiano* agitur statim à partitione munerum militarium, instrumenta oppugnationis omnia, solerter præparante tum qua de rebus *Brabantinus* ejus summa illic, erat autoritate cum perpussillum præsidium vix suffecturum judicaret, Dominos ad ferendam openi sollicitat: Acurrit igitur *Hornus Belga*, cum tribus Hispanorum veteranorum cohortibus: sed ab obsessos interceptis itineribus penetrare nequivit: quod idem *IV. Hannoniorum Condusiorumque* signis auxiliaribus, qui triduo post ad ob obsessos nitebantur, accidit. Igitur post difficilem oppugnationem extenuati præsidii *Divodurani* ad X. Cal. Julii, sese certis passionibus dederunt. Perit in ejus arcis oppugnationem *Petrus Strozza* glande ictus, quem virum non universus tantum exercitus: sed ipse etiam Rex atque omnis Francia, fidelitatis, operæ, officiorum, & virtutis ejus memor, publico luctu est prosecuta. Hoc oppidum captum decadem explevit, his postremis bellis captarum dolabra aliisque subtilissimis machinationibus arcium quæ antea nulla ratione expugnari potuisse videbantur. Ea sunt nominatim citra *Alpes Iuosum*, *Terovana*, *Fanum Quintini*, *Iccius portus*, *Guinum*, *Theonvilla*, ultra *Alpes*, *Inurea*, *Ulpianum*, *Valsenaria*, & *Chariolum*. Quæ omnes tormentis concussa, & novum genus cuniculorum, feramentorum

mentorū atque operum experta; ad extremum aut manū dederunt & vinci capique se passæ sunt, aut saltem ad conditiones; pactaque venerunt. Ita ut recentes earū fortunæ testes luculentissimi sint moles ac propugnacula urbibus confidentiam quidem afferre, sed securitatem præstare minimè posse. *Guifianus* cum plusculos dies Divoduri commoratus esset, Cal. Quintil. *Arlodunum* inde *Verodunū* ad stativā movit, ut rerū *Lucenburgenſium* statū propius exploraret ac perscrutaretur.

Decimo octavo Junii dum Galli inexpugnanda *Theonvilla* occupantur *Antonius Ecclesia Colonienſis Archiepiſcopus*, & *Imperii Elector* in arce sua *Codensburgo* moritur & in æde sua Metropolitana Colonia fraterno sepulchro, honorificè tumulatur: in ejus locum *Johannes Gebhardus* è Comitibus *Mansfeldicis* postea 28. Julii eligitur.

Circiter idem ferè tempus, *Johannes Wilhelmus Saxonia Dux* *Johannis Friderici* quondam Electoris filius, cum manus suæ militiæ *Philippo Hispaniarum Regi* oblata; nullus usus fuisset, pro Gallorum Rege; sex Equitum electissimorum millibus ac optimis Ducibus conscriptis, in Gallias contendit; militiæ susceptæ causis, scripto publico edito, prius expositis. Cujus adventum Rex tam difficili tempore ita creatus est, ut Principis ejus opera non solum ipse, sed & liberi ejus huc usque in bellis suis periculosisimè usi fuerunt.

Secundo Julii dum *Guifius* ad *Verodunum* dubius hæret nec quo se vertat cognoscit; *Thermus Gallus* cum alteris copiis apud *Galetes* paratis, exiit Junio ab *Iccio* portu egreditur, ut uno tempore ipse *Pleumosis* & propinquam *Flandriam* invaderet. *Guifianus* à *Lucenburgo* in expeditionem iret: & ita *Belgium* inimicū à summo & imo infestaretur. Transgressus igitur *Thermus* fossam *Bulanā* *Gravelingam* & *Burburgum* à tergo reliquit, a sexto Non. Jul. *Dunkercham* maritimum oppidum, sexto ab *Iccio* portu miliari, exinopinato duxit: quod præproperè consensu muris occupatum & direptum est.

Philippus interea in *Condruſios Allobrogi* cum parte copiarum, ut *Guifiano* occurreret, promiserat. Sed cum *Guifianum* non prodire ac tempus fallere intelligeret: *Thermum* qui viribus minus valebat, celeriter adoriri constituit. Attribuit igitur Imperatoriam auctoritatem *Agmondano*: is præproperè in *Flandriam* evolans, apud *Gravelingam* mediam inter *Iccium* portum & *Dunkergam* *Binicurio* præfecto castrorum conjunctus, paucis diebus justum exercitum duodecim scilicet peditum millia, Equitum autem ferè tria, ex propinquis præfidiis conflavit. Interea temporis *Thermus* cum ab incurſatione *Pleumosiorum*, copias ob arthriticum dolorem quo infestabatur, *Dunkercham* reduxiſſet: propè *Gravelingam* caſtra poni juſſit, ut si opus foret, propinquior esset ad *Galetes* recessus. Sed simul atque nunciatum est hostes coſiſſe, neglecto articulorum cruciati ad caſtra continuò accurrit: nec multo poſt cum instructis copiis *Agmondanus* & *Binicurius* comparaverunt. *Thermus* itaque cum videret militum numero se longe eſſe inferiorem poſtridie recedente æſtu maris ſecundum littus, ad *Iccium* portum refugere conſtituit. Et ita ut fau-

ces *Adæ*, qua ex parte ſupra *Gravelingam* ille ſe in mare exonarar, Galli tranſmiſerant, cum *Agmondanus* accepta Gallorum fuga, infra id oppidum raptim trajecit; & fugientibus ad *Galetem* catarractū tertio Idibus Quintil. occurrit. Itaque *Thermus* cum à cæpto itinere intercludi ſuos videret; aciem intrudere cœpit: cujus dextram partem verſus Septentriones mare tegebat: ab læva parte verſus meridiem carri pro vallo junierant: à tergo erat foſſa *Baulana*. Ante ordines colubrinæ ſex, falcones tres erant locati ita, ut intervalla Equitibus amplā relinquerentur, qua hoſtem infestarent: horum utrunque latus claudebant *Sclopetarii* *Vascones*. *Agmondanus* licet tormenta nulla apud ſe haberet, ſola tamen virtute nixus, hoſtem invadit. Sustinent interim impetum Galli & tormentorum fulmine antesignanis luculentam plagam inſigunt, ſic ut *Agmondani equus* primo procuſu conciderit. In eo prælio novum illud atque admirabile fuit, quod ea cum æquabilitate & omnium ordinum paritate conſimilique planè commiſſione pugnatum fuit, qualem ne à ſeculo quidem bellicæ rei ſcientiſſimi incidiſſe ferebant. Quo certamine cum neutri faciem viderent, caſus quidam fortuitus ac mirificus intervenit. Prætervehebantur ſorte fortuna decem bellicæ naves Britannorum: qui procul ex undis conſpecto conſictu in litus appulerunt: & Gallici exercitus latera, tormentorum tempeſtate èminus percuſſerunt. Hæc rei novitate *Thermi* exercitus percuſſus, ab hoſte acrius urgente proſtigatus eſt. Ipſe *Thermus* accepto gravi vulnere captus tormenta, ſigna & præcipue præda è *Flandricis* municipiis collecta; ab hoſte recepta eſt. Hujus prælii averſo caſu, grave toti *Franciæ* vulnus illatum eſt: quo etiam illa quæ vix conſervariſſe videbantur, recruduerunt. Nam ſi levè certamen ad *Rentinum* commiſſū omittamus intra quadriennium tribus graviſſimis præliis victi ſunt, primo ad *Martianū* in *Hetruria*, deinde ad *Sanquintinum* in *Veromanduis*, ac tertio ad *Gravelingam* in *Pleumosis*. Porro ad caſtra recurrens *Thermus* quemadmodum ſupra oſtendimus, *Dunkergæ* tres cohortes militum reliquerat cum mandatis, ut direpto incendioque oppido ſe ſtatim ſequerentur: Quæ mandata ſumma cū crudelitate effecerunt, ſed ii dum ad ſuos ſe recipere conantur, reditu intercluſi & in itinere ad unum ferè omnes jugulati, ſui ſcleris poenas ſummum deſagrans oppidi reſpectantes, jure merito dederunt. Hæc clade nunciata percuſſus *Guifianus* *Veroduno* in *Picardiam* copias reduxit, caſtrisque loco delecto ad *Patrem* pontem ſubſtitit.

Decimo nono Julii *Georgius Comes Wirtembergi & Montis Beligardi* *Bipontem* in templo oppidi, ſepelitur. Princeps humanus, juſtitiaque amans. Venerat *Bipontem* una cum uxore *Barbara Filia Philippi Landgrayii Heſſiæ* ad inviſendum affinem *Volffgangum Comitem Palatinum Rheni*, valetudine ex ætate minus ſirma, qua in dies illic accreſcente, poſt paucos dies quàm iſthuc appuliſſet, in verâ *DEI* invocatione piè ac placidè deceſſit: decumbens in lecto cum aliis ſubinde *Psalmō* ſexageſimo ſeptimo magna animi devotione cantato, quo *DAVID* precatur, ut *Deus miſereatur noſtri & benedicat nobis*.

Natus fuit Patre *Henrico III. Wirtembergico* & Matre *Elizabetha Comitissa in Bistich* cum toto vitæ tempore cœlebs vixisset, grandævus ex consilio agnati Christophori Ducis Wirtembergici Barbaram Hefsiacam quam diximus, Uxorem duxit, ex qua filium fustulit Fridericum unicum Comitatus, hæredem. Vicefimo primo Septemb. *Philippus Rex* Hispaniarum, qui dum Duces sui Gallos devictos repellent, in Atrebatum civitate se continuisset exitum rei expectans, inde præfectus in castra pervenit, quæ lesquinillario à *Dorlente* Franciæ ditionis oppido jam aberrant. Erat ejus exercitus peditum ad tricena millia, Equitum dimidio minus, hisque tot & tantis militum copiis stipendium plene erat persolutum. Cujus omnis militiæ pars tertia ferè ex Germania superiore constabat; reliqui, erant ex inferiori & municipali Belgio collecti: minima pars Hispanorum erat. *Gallus* contra ad Petram pontem conflatu itidem exercitum habebat meliori ex parte ex Germanis mercede conductis & Helvetiis. Secundæ partes erant Gallorū minima accessio ex Italicis cohortibus fuit. *Gallorum hoc maxime proprium est ut ubi aliquid sinistre evenerit non modo timidius se fortuna iterum comitant, sed plane obsequant & aliquandiu locudent.* Itaque *Rex Gallus*, etsi propotentem exercitum habebat, quia tamen recentissima clades Gravelingana vulnus illud quod superiore anno ad Sanguinium acceperat, refricabat: pedem tertio collaturus ægerrime videbatur: solumque summa observatione hostis id agebat, neque is suæ ditionis urbem invaderet aut opprimeret. Ob id per Ambianorū agrum iter faciens, cum omnibus simul copiis Somanam transmisit, & secundum ejus ripam Aquilonarem castra Philippianis castris opposuit. Nam parvo inde intervallo *Philippus* prope Australem ripam Austriæ fluvii comoda aquationis causa confederat. Quo loco dum castra utriusque militibus operibus communiissent, lentum sanè bellum diuturnumque negotium futurum videbatur, & quanquam interdum levibus præliis ad exercitationem militarem sit certatum: nunquam tamen summæ rei periculum est factum. Interea *Reges* imaginem rei totius considerando, si omnibus viribus concurrissent, ex eo conflictu Remp. Christianam tanquam fulmine conflagraturam providebant, & quoniam sui exercitus robur ex peregrinis bellicosissimis gentibus constaret civitates suas exteris prædæ futuras divinabant. Itaque ad communem salutem respicientes, confirmatis tandem rationibus ad pacificationes, rem deducere constituerunt, Legatique ea de re primo *Infulam*, deinde *Cerecampum* tertio ab *Dorlente* milliario missi sunt.

Vicefimo primo die Septemb. qui Divo *Matthæo Apostolo* & *Evangelistæ* sacer erat, fervente bello Gallico, *Carolus V.* qui nuper Imperium ejurarat, attenuatis lentissimo morbo totius corporis viribus, cum tandem per aliquot dies acutissima febris tertiana conflictatus esset animam Deo Opt. Max. in Hispaniæ Bæticæ Claustro, quod diximus, reddidit, fama æternum victurus. Hunc obitum ejus *Juridus* dirusque *Cometes* præcessit, qui acutū in occidua mundi plagam telum per totam ferè Europam vibrans, haud dubie & ipsius & multorum aliorum Principum atque Heroum mortem profendit, ut sequentia

facile testatur. Quo die is in Hispaniis eluxit, Cæsar in morbum incidit, & quadragesimo post obiit, toto vero eo tempore, saepe errores suos ingemiscens deplorabat, ac inutilem se mundo & inutilem Deo in hac vita delitans, orabat ut in altera vita æterna, DEI laudibus inservire posset, ac ut ex hoc corpore se Christus liberaret, Crucifixi CHRISTI imaginem per multos dies, oculis, oreque complexus, impetus præsentis *Toletano Archiepiscopo sacro charismate*, etsi corpus CHRISTI antea acceperat, ejus tamen iterum se participem reddi voluit inquit. In me manes, ego in te maneam. Vixit ille Heros annos 57. Menses octo, dies viginti & unū: Imperium Romanum administravit annos triginta octo, Regnavit in Hispania, Sicilia & Sardinia annos quadraginta quatuor: Vir rerum gestarum magnitudine præstantissimis Imperatoribus ac Regibus conferendus, ac omni Virtutum genere ornatissimis, de quibus & præsentis ætatis libri referti sunt, nec sequens ætas conticescet: Funus ejus variis Doctorum orationibus omnium ferè nationum cohonestatum est. Inter quos in Italia Bononiæ, *Franciscus Roborrellus*, Florentiæ, *Johannes Baptista Adrianus*. In Germania Viennæ, *Georgius Edeus*, & *Andreas Rapicius* Cælaris Consilarii, & *Paulus Fabricius* Mathematicus: *Friburgi Brisgoiæ Johannes Artopœus* Jureconsultus. Denique in Exequiis Augustanis *Ludovicus Madrutius* ita virtutes ejus celebravit, ut certamen laudum ipsius suscepisse videantur. Quare ne nos post Homerū Iliada scribere velle videamur, brevitatis studio parciores hic erimus, ad eos Lectorem virtutum CAROLI cognoscendarum cupidum remittentes. Fortuna verò etsi a puero ita prospera fuerit usus, ut ea comite, sempiterna immortalitatis trophæa erexerit, qui in Europa contra ipsum arma cepissent: vivi in victoris potestatem pervenerint, ut duo Gallicanæ factionis Reges *Franciscus I.* & *Hæricus Navarræus*, mox clemens VII. Rom Pontifex, deinde *Guilhelmus Clivenfis Dux*, & post hunc in bello Germanico, *Johannes Fridericus Saxoniz Elector*, & *Philippus Hesiæ Landgravius*, horumque castra & scædera secundus *Ernestus Dux Brunsvicensis*, tamen quæ ejus in rebus humanis est volubilitas & inconstantia, ea ab ipso ad hostes extremo tempore transiens, ut olim præstantissimos Imperatores, *Marium*, *Syllam*, *Pompeium* aliosque quam plurimos hunc deseruit. Nam cum Principibus confederatis capitis, nova religionis formula, quam INTERIM dixere, introducta, piis Doctoribus atque ministris Evangelii, plarisque in locis superioris Germaniæ pulsis, civitatibus liberis ingenti pecunia multisque ac plerisque Hispanorum præsidio durissime afflictis, *Magdeburgum* Saxoniz Civitatem, omnibus his constantissime reluctantem, diuturna obsidione, immensis Imperii sumptibus pressisset, nec ex formula fidei datæ Landgravium captivum libertati pristinae ad preces Mauriti Electoris Saxoniz, aliorumque dimitteret, tota ferè Germania in eum excusso servitutis jugo insurgente, ac religionis libertatem cum juribus amissis acerrime repetente, ita (DEO vel neglectæ religionis curam, vel oppressorum injurias vindicante, ut plurimi sentere, vel ipsum ad fortunæ instabilitatis

bilitatis considerationem revocare volente) tam graviter est exagitatus, ut nec fortunæ insultib, resistere, nec adversariorum conatib, occurrere; nec in Germania valetudinem afflictam curare potuerit. Nam præterquam, quod ultra Alpes, in Togata Gallia, Italia, terra marique ex clientelarum amissione; classis militumque deportatione incommodi plurimum senserit, Principibus Germaniæ; Mauritio Saxone, Alberto Brandenburgico, Joanne Alberto Megapolensi, & Wilhelmo Landgravio Hessiæ in eum insurgentibus ipsumque faucib, Alpium occupatis, hostiliter sectantibus Oeniponte insigni rei privatæ & publicæ jactura fuga evadere; atque mox ex obsidione Metensi mutilatum ac extenuatum exercitum longe florentissimum; cum miserabili clade reducere coactus est. Eo morbo, vel ex consideratione infelicitatis, vel penitentia rerum susceptarum contracto, quod ejus non solum infirmitatis; sed & vitæ brevitatis occasio extiterit: Ita, ut inter cætera Regib, ac Principibus, & in hoc exemplo esse possit, ne fortuna prosperitate confissi, ea tentent atque suscipiant, quæ vel eversioni fortunæ ipsorum; vel alienationi amorum subditorum, vel consiliorum susceptorum penitentia ipsis causam probere possint. Et quidem de hisce satis. Sobolem Carolus post se diversam ac variam reliquit. Ex nuptiis concepti tres:

PH. Rex, omnium paternorum Regnorum hæres, legitima constitutione creatus, *Maria Augusta*, Maximiliani II. Imp. ac *Joanna* vidua (quæ Lusitano Regi in matrimonium collocata olim fuit) parens ejus, qui pro tempore Regnum habet Portugallicum, Regis atque Princeps fœmina raræ virtutis, qui aliquando pro fratre, dum ab esset e patria, bello implicatus Gallico, compellebatur, omnem administravit rexitque Hispaniam. *Naturales* autem liberi sunt: *Margarita*, Alexandro Medici primum, secundum verò nupta Octavio Parinæ ac Placentiæ Duci, quæ eadem loco fratris præfuit Belgio; & postremus *Joannes Austriades* ex Ratisponensi puella natus,

Porro non toto mense interposito, legi naturæ satisfaciens fratrem, deinceps *Maria* soror Divo *Lucæ* dicato die est subsecuta: quæ post eadem coniugis Ludovici Regis Hungariæ, Belgico Præfecta à fratre Carolo non solum expectatione satisfacit, sed & illius gloriam auxit & cumulavit. Nihil enim in omni ejus administratione est cognitum, quod non cum maximorum regnum atque imperatorum factis merito possit comparari. Ac dum pace frui licuit, pacis amantem sese omnibus declaravit: jura dixit populis, oppressis opem tulit. Reipub. commodatovit, auxit & ornavit. At ab hoste lacescita, verè se heroica animi magnitudine præditam ita declaravit, ut & insidiis hostib, majorem sese ostenderet & inimicos exercitus sæpe feliciter profligaret ac sterneret. Circa hoc tempus obitus Caroli, fervente adhuc bello Gallico commicatus inopia exercitus laborare & ob autumnales tempestates, impendentemque hyemem non optime habere cœpit. Eam ob rem exacto Octobri melior pars militum castris excessit, quibus Novembri statim secato missio data est, ita tamen, ut delectum aliquem certum Reges præsidiorum loco sibi retinerent, in hybernisque disponderent. Interim dum de pacificatione in prædicto conventu ageretur, & sola

Cæteram causa scrupulum injiceret, cujus rei edi

cum è Britannia prope diem expectatur rebus futuris incommoda *Regina Anglicana mors* nuntiata est, quæ tum causam publicam speratæ pacis non nihil perturbavit. Extincta autem est decimo quinto Calend. Novembris. Circa eadem tempora *Magister Equitum* Momorantius ea lege remissus est, ut bis centena millia aureorum redemptionis nomine penderet. Ita antea quoque maximum natu filium apud Terovanam captum appensis quinquaginta aureorum milibus redemerat. Deinde in conflictu Sanquintino, accepto in femore gravi vulnere, ipse cum duobus filiis captus, quincuncem supradictæ pecuniæ persolvit. Venit item paulo post in Philippi potestatem Amiralis ejus nepos, & cum eo affinium ac propinquorum non pauci. Ita ille consultor suæque belli, eo gravius etiam in Sanquintina illa glade errasse videbatur, quo majorem acutissimi ingenij prudentiæque opinionem in Gallorum animis ante impresserat, quem omnes nimis strenuum jactabant post missionem Magistri equitum, Amiralis quoque pacis quinquaginta millibus aureorum est dimissus.

Eodem anno *Moscovitarum Princeps* potentissimus in Livoniæ Torpatensem ditionem ingentem mittit exercitum, trecentorum millium hominum, qui omnia longè & latè populantur, ferro & igni omnia vastant, & per multa miliaria omnia cæde, rapinis, fœdissima barbariæ & immanitate complent. Nulli neque ætati, neque sexui, parcitur. Pueri infra annum decimum necantur, intra decimum & vigesimum constituti Tartaris feris hominibus venduntur, supra viginti annos, trucidantur omnes. Pectus omne quod in Moscoviam abduci non poterat, mactat: ingens ex tota Torpatensi provincia præda abigit. Quadraginta dies hunc in modum sævitum est, paucis arcibus & una Torpatensi civitate vim hostilem evadentibus. In Germanos ille Moschovitæ exercitus præcipue sæviebat: deprehensos omnes, mares quidem brachis truncatis, fœminas scædis uberibus dire cruciant, pluresque in frustra discindunt, & membra palpitantia hac illac dispergunt. Multa nobilium & popularium, imo infinita propemodum turba cum uxoribus & liberis, & rebus omnibus intra Torpatum urbem se recipiunt, etiam ex iis qui decem, imò & viginti miliaribus inde distarent: sed cum nimiam multitudinem urbs capere non posset, supra millia decem in oppidi fossas confugiunt. Erat videre miseriam, alios asperimo hyemis frigore, alios in ædia, alios postremo hostili gladio confectos, passim ruere. Nam sævissimi Moscoviorum milites, ubi miseros in fossis latitantes conspiciunt, præcipientes in eos irruunt: gladiis, lanceis, sagittis immaniter conficiunt, erat quæ plurima mortis imago. Qui intra urbem erant, nimia hostium multitudine absteriti, non fuere auli miseris ferre opem: tandem multis in eos tormentis exoneratis, hostes abscedunt. Inde porro in Teutonici Magistri ditionem per Leidense territorium proficiscuntur, eadem que illic horrendæ crudelitatis exempla edunt, adeoque populantur omnia ut ne unum quidem juguriolum incolume permanserit. Eundem in modum se gerunt in regione Nervirensi, quæ & ipsa paret Magistro Teutonico. Ubi satis tandem cædibus, rapinis & incendiis grassatum est, in Russiam immensis aucti spoliis revertuntur. Nemò illis Livoniæ Procærum ausus est ire obviam, ita

ut impune illi omnia vastarent & diriperent.

Fit deinde Conventus omnium Livoniae procerum in Wendenſi oppido; & post multam disceptationem in eam sententiam itum est; ut sexaginta aut septuaginta aureorum millibus pax ab hoste redimatur. Quod etsi turpe videri poterat, post tantam acceptam cladem; tamen in praesens non aliud occurrebat consilium. Interim vero dum Livoniensium Legati longissimis viarum immensis spatiis ad Moscoviae Principem contendunt (absent enim Urbs *Moscovia* à Torpato, centum quinquaginta miliaribus Germanicis) Livones contra pacis quadrimestres inducias Rutenicae Nerviae incolis vim adferunt, duabus colubrinis in eos displois & non paucis occisis. Attamen Moscovitae, quibus religio erat, violare inducias, nihil se commovent, sed celerissimo nuncio rem totam ad Principem suum deferunt. Ita accidit ut eodem tempore quo Livoniensium Legati Moscoviam urbem perveniunt, etiam hic nuncius ad Principem perferretur. Legati ejus quod acciderat ignari, Principem adveniunt, de pace tractaturi. Sed ille vehementer commotus, induciarum ruptam fidem eis improperat, cum novo quodam dogmate, quod ab annis paucis complexi sint, omnem illos fidem pudorem, constantiam abjecisse; dicitur. Jubeat redire ad suos, pecuniam reddere Magistro, se brevi ad futurum, & egregie acceptam injuriam vindicaturum. Ad fines Moscoviae & Livoniensis ditionis, duae erant urbes cum singulis arcibus: utraque *Nervia* dicebatur: sed altera *Germanica*, altera *Rutenica*. Inter utraque non nisi fluviolus intererat. Itaque Livones e sua Nervia, duas (ut dixi) colubrinas in Rutenorum Nerviam exonerarunt, aliisque praeterea Livonibus vicinis, qui inducias ruptas putarent, confluentibus, aliquot Rutenorum caedes ediderunt. Ea res animum Moscoviae Principis ab omni pace prorsus ab alienavit. Rursus ingens conscribitur e Moscovia & Tartaris exercitus, qui primo Nerviam Germanicam occupant vi; arcem ditione capiunt: cives Nervienſes Moscoviae Principi sacramentum dicunt. Capta Nervia, exercitus omnis Nervienſis territorium longe lateque ad quindecim Germanica miliaria foedissime rursus diripit & vastat, multaque in sui Principis ditionem redigit. Post in Torpatensem diocesin advolant, Episcopi arcem *Nienhusium*, octodecim à Torpato urbe miliaribus distantem, obsident & ditione accipiunt, vita viris & foeminis donata: sed cum ex arce ad duo miliaria excessissent, in aliud Rutenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus & foeminis, viros rebus omnibus spoliatos imittunt. Habebat *Magister Tenionicus* aliquot Equitum turmas, sed cum audiret Moscovitam cum universo agmine adventare praelii committendi causa, deserto Torpatensi Episcopo, ad viginti quinque fere miliaria aufugit. Porro Ruteni Equites ad triginta millia cepto pergunt itinere, Germanos quoque obvios trucidant. Totius exercitus Moscovitici dux *Petrus Sisegaleider* strenuus olim pirata, cum omnibus copiis, in quibus erant Tartarorum triginta millia, & Sclopatorum millia duodecim, ad Torpatum obsidendum progreditur. Erant hominum ad trecenta millia. Interim Germanos quosdam apprehensos, crudeliter tractat viris brachia, foeminis ubera & nares praecidit: sicque foede turbatos, in urbem mittit: op-

pidanis, ut se dedant, imperat: ni faciant, eadem ratione se omnes mulctaturum edicit. Multi jam cives ex urbe discesserant paucique qui urbem defenderent; relictis erant, ipsi in religione dispares. Catholici inter Ecclesiae Cathedralis immunitatem, ut vocant, suas habebant aedes. Neminem enim Civis Torpatenses apud se ferebant, qui non catholicam religionem ejurasset. Moscovitae ubi ad oppidum veniunt, horrendum in modum tormentis omnia concutunt. Fit magnus foeminarum & puerorum ciulatus: & licet cives initio urbem constanter defensuros se retinerent, & Senatum & constantiam hortarentur, nihilo minus tamen paulo post in tolerandis conditionibus se dedunt Moscovitis: in modo vita & facultates ipsis salvae maneant, Pontifici & Imperio Romano renunciant, & praestito Sacramento, in Magni Moscoviae Ducis Imperium concedunt. Ea recognita, Dux exercitus Moscovitici nunciat obsessis, neminem se cogere ut abjurato Imperio Romano in Moscovij Principis ditionem transeat. Si qui id nolint, licere illis in Germaniam illis abire. Itaque cum Catholici foris hostes, intus cives adversos haberent, ab urbe excedunt. Erant omnes viri & foeminae ad quadringentos. Fuit hoc quoque tristissimum spectaculum, dum maritus ab uxore, frater à sorore, liberi à parentibus divelluntur. Qui in urbe remanserunt, Pontifici & Imperio Romano valefaciunt & Moscovitico jugo colla supponunt. Longum esset enarrare, quantam cladem Livoniae amplissimae provinciae dederit Moscoviticus exercitus: sed omnia recto Dei judicio, nam & intestina dissensione distracti, qui ad Christianam religionem propagandam, mutuamque dilectionem fovendum, Livoniae praefecti essent, inter se funesta bella gerebant. Coepere plebem deglubere, tributis & exactionibus emungere, & quos extrema premebat egestas ab iis divitiis & luxu instrumenta conquirere.

Augebat eorum usurpationem haec in miseram plebem Imperium, utpote quae ita servire & subjici videbatur, ut non sui, sed alieni juris: non liberi, sed servi haberentur. Si quid criminis designabant, flagellis & fustuario mulctabantur, quorum fortuna ubi per luxum & intemperantiam collaberentur, eo impotentius in miserum vulgus saeviebant, ut flagris & verberibus, si quid habebant frumentorum, ovium, gallinarum, mellis & id genus extorquerent. Interea servilis & inops plebecula, alia & arborum radices & cortices famelico ore privatim arrodere, aquam farina commixtam potare, in extrema miserie & egestate vitam trahere. Nec praefecti duntaxat iis viciis subiacebant, sed contagio quasi pestilentia universam Rempub. & cives pervasit, ut omnia luxum, libidinem, fastum & superbiam repraesentarent. Quare non mirum, si Deus tantis Livoniensium peccatis offensus, tandem ea per Moscovitas & Tartaros, tanquam irae suae organa atque flagella gravissime punierit, ut alij eorum exemplo, vita emendata, Deum revereri, justiciam colere, virtutes amplecti, ac vitia fugere discant.

Eodem anno Millesimo Quingentesimo quinquagesimo octavo in Novembri, duo viri illustres & Comites Scoti, qui fuerant in Legatione nuptiarum suae Reginae apud Gallos, extremum vitae diem obire Diepae, unus scilicet *Georgius Leslie* & *Roteff*. die

9. & alter *S. Gilbertus Rennedy* à *Cassillis* die 14. ejusdem mensis & anni.

Sexto die Novembris mortua est *Maria Anglia Regina*, *Henrici Octavi Anglorum Regis filia*, *Anglicique Regni hares*: quæ *Philippo Regi Catholico Hispaniarum*, *Caroli Quinti Imperatoris filio* nupsit turbatis & domi & foris, bellorum procella rebus ferè omnibus, nullisque post se relictis liberis. Eam eodem ferè tempore secutus est quoque *Reginaldus Polus Cardinalis Diaconus ad Cosmam & Damianum*, & doctrina & nobilitate generis clarus, utpotè à *Margarita Eduardi quarti Anglorum Regis nepte* genitus, Hunc adolescentem *Henricus Octavus Rex*, literis liberaliter imbui curarat, multisque officiis affecerat, cæterum dum mutationem ab *Henrico Rege in Anglia Ecclesias introductam* improbareret, ex patria discedentem *Paulus tertius* monitu & commendatione *Contareni* Cardinalem crearat, Romamque accersierat, ejus opera sæpissime usus, quam non solum ipsi in legationibus & scriptis, pro sede Romana editis, sed & successoribus ejus cumulatissime probavit. Nam cum à *Margarita Regina Anglia* anno millesimo quingentesimo quinquagesimo 4to loco pristino, suæque stirpi & familiæ, & hæreditati, unde *Rex Henricus* eū dejecerat, restitutus esset, re sua cohortatione & diligentia eò deduxit, ut Angli absolutione Papali ab ipso accepta, ad communionem Ecclesiæ Romanæ redirent, & Rex atque Regina pro populi venia deprecantes ad ejus genua procumberent: Cui ergo in vita charus fuerat, ejus quoque Comes in morte extitit: cujus testamentum sub finem sitæ conditum ab eo, quod quia placidum & memorabile est, huc ascribere non piguit.

In nomine Sanctissimæ Trinitatis: Ego *Reginaldus* miseratione divina, & *S. Maria in Cosmedin*, *S. Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis Polus*, *Archiepiscopus Cantuariensis*, totius *Angliæ Primas*, & *Apostolica sedis Legatus*, per *Dei gratiam* compos mentis & memoria, licet corporis infirmitate detentus, cogitans, me morbo presenti de via universæ carnis admoveari, & idcirco volens domui meæ disponere, habens testandi facultatem à Sancti. Patre, *Paulo Papa III.* hoc testamentum, meam ultimam voluntatem in se continens, condo, facio, & ordino in hunc, qui sequitur, modum. In primis per gratiam Dei in ejus fidei sinceritate, quæ majores mei acceperunt & didicerant à Sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum magistra, integer & indubius existens, cum omni humilitate commendo animam meam omnipotenti Deo, qui me creavit & redemit per *IESUM CHRISTUM* Dominum nostrum, in ejus una Sancta Catholica Ecclesia, & in ejus, qui in Apostolica sede residet Rom. Pontificis obedientia, profiteor me semper vixisse, & mori velle, quod ut facere possim, usque per magnam Dei misericordiam, & per merita *IESU CHRISTI* in eadem fide & obedientia usque ad finem perseverem, beatissima Virginis Maria, & universa Ecclesia tam triumphantis quam militantis precibus adjuvari maxime opto & precor, cum timore & iremore, me ipsum, ac meam respiciens indignitatem, sed de Dei misericordia & gratia ita confusus, ut sperem & expectem, redemptionem corporis mei, & vitam æternam, per *IESUM CHRISTUM* Dominum nostrum, qui cum Patre & Spiritu sancto est Deus benedictus in secula, Amen. A Sanctis. autem Patre ac D. N. *Paulo Papa quarto*, quem ante Pontificatum semper ut patrem colui, & cujus ho-

nori in ejus Pontificatu secundum Deum semper fideliter inserviivi, & quemadmodum in omnibus actionibus & legationibus, quas pro sede Apostolica suscepi, mihi conscius non sum quicquam, me unquam quassidisse præter Dei honorem, & ejus Ecclesiæ dignitatem & utilitatem, post pedum oscula beatorum paternam benedictionem cum omni reverentia peto pacem & incolumitatem, & omnem veram consolationem illi optans, ejus autem Sanctitati & Camera Apostolica pro redemptione anuli, & cæterorum, qua Cardinales morientes relinquere solent, remitto quicquid mihi ab eadem Camera debetur tam ex provisionibus per sua Sanctitatis prædecessores Sancti. Patres *Paulum tertium*, & *Iulium tertium* ordinariè, nec non ratione ultima Anglicanæ legationis mihi assignatis, quam propter alias extra ordinarias expensas, in hac eadem legatione per me factas, supplicans, ut Sanctitas ejus dignetur jubere, ut ex hoc credito, quod ad summam sex millium ducentorum & ultra ascendit, hoc tantum pro me solvatur, quod certis Officialibus Curia in obitum Cardinalium de more dari consuevit. Corpus autem meum volo & ordino, ut sepeliatur in mea Ecclesia cathedrali *Cantuarien.* in ea Capella, in qua caput Beatis. Martyris *Thomæ*, olim dicta Ecclesia Archiepiscopi, asservabatur, ubi volo & ordino, duæ constituantur Candelaria, in quibus duo sacerdotes à Capitulo ejusdem Ecclesiæ successive eligendi & presentandi & Archiepiscopo, qui pro tempore erit, instituantur, qui perpetuo pro anima mea & animabus parentorum meorum, & omnium fidelium defunctorum, orent: Missam libidem alternis vicibus quotidie celebraturi, quod legitimis cautionibus & instrumentis perficere curabit hæres & executor meus infra scriptus, prout melius sibi expedire videbitur. Quoniam verò patrimonialia bona mihi non sunt, quorum causa consanguineorum meorum rationem habere debeam: Idcirco volens ea bona, quæ habeo, in pias causas, & inter personas, de me bene meritis distribui: Magnificac Reverend. D. *Aloisium Priolum* patritium Venetum, meum intimum amicum & familiarem: cujus summam in Deo pietatem, & singularem erga me fidem & amorem, viginti & eo amplius annis quibus mecum conjunctissime vixit, perspectum & probatum habeo: dignum judicavi & elegi, qui mihi in bonis meis succederet, & voluntatis meæ de illis integerrimus executor existeret: confidens pro ejus charitate, & mutua nostra benevolentia, eum hoc onus non graphatè suscepturum. Itaque honorum omnium meorum immobilium seu catallorum Iurium, nominum, actionum, pecuniarum, supellectilis, cujuscunque generis & nominis, tam in meos, quam in domum, Capella & Ecclesia mearum usus parata, nec non victualium & proventuum, quo usque habeo, vel habiturus sum, & in summa quicquid tempore mortis meæ contingeret ad me spectare, aut spectare deberet, domini, que, & juris mei esse: vel quo modocunque ad meam dispositionem & facultatem pertinere, tam in Angliā, quam extra: in Hispania, & in Italia, Roma & Venetiis, & alibi ubicunque & quacunque causa & ratione seu commessione, universalem hæredem meum dictum D. *Aloisium Priolum* instituo, eundemque hujus mei testamenti executorem constituo & ordino, quia publica mea bona, justis prius funeris mei ac devotis, si qua erunt, nec non & quæ supra ordinavi persolentis, & peractis per se, vel alios ab ipso sibi etiam in articulo mortis substituendos in pias causas, & inter personas tam meorum pauperum consanguineorum, quod amicorum & familia-

familiarium, seu servitorum meorum arbitrio suo distribuam & dispenſet, dans & tribuens illi vel constituendis ab eo tam in rebus, quod in earum distributione, nec non si aliquid dubii ex hoc testamento oriri contingerit, in eius interpretationem omnium eandem potestatem, quod ego ipse haberem, & qua ut possem si viverem mea mentis sententiam executioni demandarem usque ad plenam dispositionis huiusmodi & omnium praemissorum satisfactionem duraturam. Quapropter volo, & edico, ut omnes & singuli, ad quos aliquid de praedictis meis bonis, ex dicti heredis & executoris mei dispensatione pervenerit, quantumcunque & quaecunque id fuerit, illud de manu & voluntate mea se accepisse agnoscant & reputent. Ac de his omnibus, quae hic ordinavi, & specialiter de hac praedicto heredi & executori meo commissa dispensatione, volo & iubeo, neminem penitus mortalium unquam ab eo, vel ejus heredibus vel substitutis ab eo, rationem querere, nec eum vel eos, ut rationem vel responsum super eo reddat seu reddant, aut si quid huius dispensationi reliquum penes eum vel eos promanserit, praestet seu praestent, quo, quomodo, aut quovis jure vel auctoritate astringi, nisi quatenus sibi placuerit. Quod si quispiam quarelam aut molestiam ullam de jure vel de facto in iudicio vel extra, contra eundem heredem & executorem meum, vel substitutum aut substitutos ab eo attentare vel inferre presumpserit, volo, si ex his fuerit, ad quos aliquid de praedictis meis bonis pervenerit, ut omne id, quod per eum destinatum illi fuerit, amittat, nisi ab eo condonet. Si vero Index ut totum illud, in quo condemnari aut molestari contingat eidem legatum & donatum a me censeat, prout ex nunc lego & dono, quemadmodum etiam lego & dono eidem eam dictorum meorum bonorum portionem, quae ei pro se sumere placuerit, quanquam a me par est eum accipere, cuius sincero atque explorato in me amoris nihil me non debere sentio. Quod aunt ut liberè faciat, magnopere cupio, ipsumque rogo, si aunt facilius & commodius haec omnia peragat, opera alicuius ex meis familiaribus uti voluerit: hanc ei inprimis praestari poterit Henricus Pyningemeus fidelis & charissimus cubicularius, & proventuum receptorum generalis, quae mearum rerum omnium statum plane novit. Pro dilapidationibus aunt non est cur successor meus in Ecclesia cantuariensi, aliquid petat, cum in melioramentis domorum ut liquido apparet his paucis annis, quibus eidem Ecclesia praefui, plus quam mille libras expenderim. Huius auni mei ita ordinati testamenti seu ultime voluntatis super visores, factores, & defensores ordino venerabiles fratres meos D. Nicolaum Archiepiscopus Eboracen Angliae Cancellarium, & Dominum Thomam Episcopus Eliensis ac dilectum consanguineum meum D. Edvardum Hastings Regium Camerarium, D. Joann. Boxall Serenissimi Reginae Secretarium D. Edvardum Wilhelmum Gordell regionum rotulorum profectum & D. Henricum Colae vicarium meum, in spiritualibus generalem, rogans eos pro mutua inter nos benevolentia & charitate, hoc ultimum officium mihi praestare ne grave, ac praedicto D. Aloisio heredi & executori meo in distributione per illum exequenda, ut rectè & expedite eam exequi possit, assistant, & illum consilio & opera adjuvent, prout ab eo fuerint requisiti, & Serenissimae Reginae nomine meo, de hac mea postrema voluntate significent, supplicentque cum omni reverentia, ut qua benignitate & favore Majestas ejus erga me viventem omnibus in rebus, & rationibus meis usa est, eandemque

mortuo exhibere, atque ut huius mei ita ordinati testamenti impedimenta quaecunque tollantur, gratiose providere dignetur. Pro huius auni humanitatis & officij praestiti quaecunque agnitione, volo singulos huius mei testamenti sub visorum quinquaginta libras dari. Atque hoc assero esse meum Testamentum & ultimam voluntatem & dispositionem, neminem, si tanquam testamentum non subsistat, volo codicillorum jure, aut in vim cujuscunque alterius voluntatis, & dispositionis, valere atque omnibus aliis huc usque per me conditis, quas irritas facio praevale-
re. Actum Lampertii prope Londinum Wintonien. Diocesis in manerio mea solita residentia, Anno Domini 1558. die 4. Octob. Pontificatus sanctissimae in Christo, patris & Domini nostri D. Pauli divina providentia Papae 3. anno 4. & regnorum Serenissimi Philippi Regis, & Serenissimae Mariae Reginae potestate 5. & 6. praesentibus Venerabili fratre meo Thoma Episcopo Assaphen. ac discretis viris Seth Olando Decano Virginien. Mauritio Clenotré Capellano, & Joan. Francisco Stella auditore meis testibus, ad haec per me Specialiter vocatis & rogatis.

In quorum fidem & testimonium hoc testamentum mea manu subscripsi sigillique mei appensione, & testium supra scriptorum subscriptione communi muniri feci.

Ego Reg. Cardinalis Polus Cantuariensis Archiepiscopus testator subscripsi.

Ego Thomas Assaphen testis rogatus subscripsi.

Ego Seth Olandus testis rogatus subscripsi.

Ego Mauricius Clenotré testis rogatus subscripsi.

Ego Joannes Franciscus Stella testis rogatus subscripsi.

Ego Marcus Antonius Paita Secretarius sigillum apposui.

Dominicus Lampsonius scripsi.

Mense Decembri. renunciata ex Hispania Caroli Quinti morte tacitus luctus omne Belgium occupavit, ita, ut repente patritii vestes mutarent, eodemque vestigio per delubra Sanctorum, consecrationes divo Carolo à Pontificibus, tribus plebis ac sacerdotibus factae fuerint. Cumque civitates omnes Domino certatim funus amplissimum luctu populari, toga pulla, funestaque face curavissent, Philippus Rex vicesimo octavo Decemb. ex Caenobio Briemontial quo post obitum parentis Divi Caroli secesserat Bruxellas rediit, & sequenti die ei vigiliis magno apparatu celebravit, ex Palatio in eadem D. Gudela magnifico ac celebri comitatu stipatus, procedens.

Viri à palatio usque ad forum & templum praedictum, ab utroque latere cancellis fabrefactis muniri, & hominibus pulla veste indutis, facesque ardentes cum insigniis Caesaris in manu tenentibus, circumsepti fuere concione, hoc ferè ordine procedente. Primò, pueri civitatis atque scholastici circiter centum veste linea praecessere; Deinde splendido ornatu induti omnium ordinum monachi, quos Praelati, Abbates & Episcopi, non tantum Belgij, sed & aliarum regionum hereditariarum, cum infulis sublequebantur. His substituti erant circiter sexcenti pauperes viri munificentia Regis Philippi, toga pulla & cucullo nigro vestiti, ardentes faces cum Caesaris insigniis gestantes, quos legati civitatum Belgicarum

carum conſequēbantur hos verò Regij miniſtri ac penſionarij, quilibet pro ſua dignitate & loco.

Ultimo navis automata quinquaginta circiter pedum regem præibat, quam duo Equi fabre facti, qui dimidia parte corporis extra mare conſpiciēbantur, ſupibus bombycinis ſubtiliſſimis trahebant. Et quidem à latere ſiniſtro navis, in longitudinem, nigris literis in auro hi verſus inſcripti fuere.

Non auri ſitis, aut famæ ambitioſa Cupido;
Non Sceptri perſuaſit amor tot adire labores;
Humanæ ſed te generis pia cura cœgit,
Navibus ignotas inveſtigare per oras,
Queis ſacra inferres populos CHRISTO-
QUE dicares.

Membra ſalutiſeræ luſtrans aſpergine lympha.

Infra quos verſus quatuor diſtente imagines, in longitudine diviſæ, erant ſuper quibus ſcriptum.

Fide Indis inveſta.

Tuneto capto & reſtituto captivisque redu-
ctis.

Metone Coroneque vi captis.

Germania Bohemiaque ſedatis.

*In poſteriori navis parte, denuo majusculis & aureis li-
teris inſcriptum erat, PLUS ULTRA. Infra quas
rurſus duæ diſtinctæ imagines tali inſcriptione:*

Geldria recepta.

Aphrodiſio delecto.

In latere dextro navis, hi verſus poſiti fuere:

Succellus neque te, Cæſar, ſpes certa petiti

Deſtituit, donec telittore ſolvit Ibero,

Neptuno Iternente viam & tritonibus undis;

Auſpiciis veneranda tuis tranſque æquora fe-
cta

Relligio, tandem auriferis allabitur undis,

Luce nova irradians merlas caligine mentes.

*Sub hiſce etiam quatuor picturæ ſeu imagines ſequenti
inſcriptione:*

Mari pacato.

Tremiſſeno reſtituto.

Solymano proſtigato.

Orbe novo invento.

*Ex parte poſteriori navis grande vexillum aurum ſu-
ſpenſum erat, cui ab utraque parte ſequentia inſcripta
erant.*

Impetatore Cæſ. Carolo Max. P.F. Auguſto Gal.
Turc. Affrico Sar. Victori triumphatorique mul-
tarum gentium. Tametsi res ab ea terra marique
geſtæ, ſingularis humanitas, incomparabilis pru-
dentia, ardentiffima Religio, ſatis terrarum orbi
conſpicuæ ſunt, Reſpub. tamen Chriſtiana ob me-
moriam juſtitiz, pietatis, virtutis que ejus Victri-
cem navem, quæ mundum circumivit, quem ſuis i-
pſe Victoriis illuſtravit. P.D.S.B.P.

Præterea quod novum orbi noſtro orbem patefe-
cerit exteris gentib. Chriſtiano nomini additis,
multisque regnis provinciisque aucto Hiſpania-
rum Imperio.

Quod Solimannum Turcarum Imp. cum CCC. e-
quitum M.C.M. peditum, Germaniæ impenden-
tem, ruptis in fuga pontibus amiſſisque ſedecim
millibus equitum in ſuos fines compulerit Ger-
mania ſervata.

Quod claſſa Peloponneſum invadens, civitates Tur-
carum Metonen & Coronen vi cepit.

Quod Barbaroſſam tyrannum cum CC.M. peditum,

XVI. equitum M. prælio ad Carthaginem ſupera-
tum, Arce Goleta, ſexaginta triremibus, multis
Paraticis navibus omni nautico bellicoque appa-
ratu, ipſa Tuneto, Hippone novo, Hippone Re-
gio, civitatibus captis Regno Tunetano, Impe-
rioque Lybiæ ſpoliaverit, reſtituto vectigalique
facto veteri legitimoque Rege.

Quod Regnum Tremiſſeni devicta prælio Mauri-
tania regi reſtituerit.

Quod undeviginti Chriſtianorum captivorum mil-
lia eo bello liberata in patriam reduxerit.

Quod Aphrodiſium Lybiæ nobiliſſimum emporium,
Suſſam, Monafterium, & clupeam claſſe cepit
maritimasque Lybiæ civitates Principesque ve-
ctigales fecerit.

Quod duas Turcarum claſſes, noſtrum mare infe-
ſtantes, duobus præliis, altero ad littus Maurita-
niæ, altero ad Siculum deleverit.

Quod priſtinam Reip. Genueſium libertatem re-
ſtituerit.

Quod Ducatû Mediolanenſem, ſex exercitibus ho-
ſtium repulſis, tribusque magnis præliis devictis
Imperio, Romano bis, Duci ſemel reſtituerit.

Quod præclaro rei militaris peritiæ exemplo pri-
mum cunctando, mox longis difficilibusque iti-
neribus celeriter conſectis, Albique tranſmiſſa
tumultuantis Germaniæ motus, pacata inſu-
per Bohemia, Victor ſedaverit.

Quod contra Chriſtiani nominis hoſtes ſponte:
contra Chriſtianos non niſi laceſſitus & injuri-
am propulſans arma ſumpſerit.

Fortiſſimo Catholico, optimoque Principi, titulos
trophæaque additis tumulo regnorum ſignis, de-
victorumque gentium imaginibus, eadem Chri-
ſtiana Reſpub. Majeſtati ejus devotiſſima.

Navi quoque tres Virgines pulcherrimæ veſtitæ
impoſitæ erant, prior puppi in manibus habens ar-
genteam anchoram: altera calicem: tertia in pro-
ratem onem ſeu clavum navis gubernans. Poſt na-
vem duæ columnæ Herculis vectæ fuere: à duobus
Elephantis affabrè factis atque poſt eam natantibus:
Columnis verò hi verſus inſcripti erant.

Jure tibi Herculeas ſumpſiſti ſigna columnas

Monſtrorum domitor temporis ipſe tui.

Poſt Columnas quator majora vexilla Imperij
magnificentiffimè contexta & viginti quatuor alia
terrarum hæreditarium geſtata à præſtantibus do-
minis atque nobilibus omnium nationum ſeque-
bantur: hæc ſingulæ rurſus equi ſinguli, teſti ſtragulis
bombycinis habentes eadem inſignia quæ vexilla,
ijque omnium pulcherrimè plumis ejusdem coloris
ornati, atque in ædem ſinguli cum pullato eqyo atro
ſerico cooperto, à duob. nobilibus pulla toga indu-
tis, frenis bombycinis ducti, inter medios equos cu-
juſque nationis ſpeciali (quem Heraldum vocant)
eunte.

Hos ex ordine ſecuti fuere hi, qui dictæ Cæſ. Maj.
duas auratas galeas, alteram criſtatam, alteram con-
aureo & Corona Cæſarea ornatam: Similiter qui,
clypeum cum duabus columnis Herculis, & clype-
um cui corona aurea impoſita & aureum Vellus cir-
cumvolutum erat: denique qui inſignia Imperialia
geſtarunt: ut Comes Guntherus Schivartzburgi-
cus Vellus aureum in pulvino: Princeps Salmo-
nenſis Sceptrum: Princeps auracus Pomum Impe-
rij.

rii N. Coronam Cæsaream: Dux Villæ Hermosæ Gladium Cæs. Maj. Unoquoque horum etiam Insignia Cæs. Maj. vestem inauratam cum Aquila ante & retro, portante: tandem post hos, incessit Dux Albanus, ut aulæ præfectus, cum baculo, & post eum Heraldus aurei Velleris. Post hanc tantam turbam Rex medius inter Ericum Brunsvicensem & Ducem Arescotium Ruino Gomefio simbriam levante, gradiebant, e vestigio decem equitibus aurei Velleris cum sequentibus, nimirum Comite de Boussi, Egmondano, Oberendio, Arescotio, Marchione Berghensi, Molembosio, Curriero, Berlemontio, & Antonio Doria. Equites prædictos consilij Regij excepere hos equites hastati, qui omnes templum ingressi sunt, ubi consueæ preces atque vigilæ cum omni religione habitæ atque peractæ sunt.

Hæc exequiarum sollemnitas à tertia hora pomeridiana usque ad horam octavam noctis circiter duravit, postea Rex eodem ordine ac ceremonis in palatium se contulit: omnibus ornamentis atque candelis in templo prope feretrum, sub tabulato affabre multis facibus ardentibus instructo, positum, relictis, atque manè exequias quam Magnificentissime apparavit. Quas itidem denuo mane circiter horam nonam antemeridianam, eodem ordine quo præcedenti vespere, accessit, sacro officio, cui peragendo Leodiensis Episcopus præerat, usque ad horam secundam præsto manens. Quod dum celebraretur omnes prædicti Equi cum Vexillis, ordine ac pompa insigni ad altare offerebantur, vexillis altari affixis: Rex vero ipsemet cum magna pompa solummodo ardentem faciem manibus tenens, ad offerendum ducebatur. Eo facto suffraganeus atrebatensis vir apprime eruditus, Doctor Theologiæ, ornâtissimam orationem lingua Gallica habuit, qua Cæsaris Virtutes & Victorias breviter quidem, sed elegantissime extulit, atque ornavit. Postremo, officio penitus peracto, Rex per priorem viam ordine quo antea, in palatium rediit.

EPITOME RERUM IN ORBE GESTARUM, Anno

1559.

ANNO supra millesimum quingentesimum quinquagesimum nonum, Januarij die primo, *Christianus Rex Danicæ & Norvegiæ* extremum vitæ diem clausit, vir sapiens & bellator fortissimus, Christianus re & nomine. Nam cum anno 1533, *Friderico parente defuncto, Clementem navatam* turbatorem luticæ Borealis vicum, capitis damnatum, rotis quatuor imposuisset, *Lubecensium & Christophori Oldenburgici* copias instructissimas, quæ ditionem ejus paternam invalissent, ad *Afnicum Fionia* urbem edita ingenti strage ac inter cæteros duobus comitibus, uno *ab Hoya*, altera *Teckelnburg* interfectis delevisset, ac regno pacem non sine laboribus ac difficultatibus summis perasset, in nullam rem magis incubuit, quam ut doctrinam CHRISTI sibi optimè cognitam, per universum Regnum Danicum propagaret, ac obstacula omnia quæ cursum Religionis sanctæ impedire viderent, heroica animi magnitudine tolleret, atque ecclesiis pios atque idoneos ministros præficeret. Itaque hoc studio id initio effecit, ut terræ Boreales, remotissimis marium intervallis diffusæ, & tamen Imperio

ejus subditæ, *Norvegia, Gotlandia, Færenses Insulæ, & Islandia* liberatis à falsis hominum traditionibus, syncerum Dei verbum amplecterent, & ut omnibus etiam posteris, ad fontes doctrinæ cœlestis aditum patefaceret: Biblia sacra in Danicam linguam magnis sumptibus, converti, & typis excusa in singulis Ecclesiis reponi curavit: Cumque sciret, Ecclesiis scholas tanquam seminaria adjunctas fuisse, scholam *Haffniensem* ab avo suo Christiano primo fundatam tunc auit motibus bellorum ferè collapsam restauravit, aucto professorum numero, & in arce Haffniensi nobiliss. Bibliotheca instituta: Nec politica gubernatio ejus excellentium ac regiarum virtutum expers fuit, nam semper diligentissimè cavet, ne quid turpe per injustitiam committeret, sed, ut quod æquum ac bonum esset tam plebeio quod patritio, tam pauperi quod diviti tribueret. Adhuc pacis si quis alius amans, non inanis & ignavi ocij cupiditate, sed quid belli incommoda nosset, unde non temere bellis se implicuit, sed ex necessitate suscepta ea animi moderatione confecit, ut nihil aliud nisi pax quæ sita videret. Sæpius cum gemitu aliorum Principum suæ ætatis dementiam deplorans, qui bello vastitatem attrahere, quod in pacæ Ecclesiæ Politicis & Scholis consulere mallent. Verum ut omnes ejus virtutes persequamur, nec loci hujus nec instituti nostri est: Sed quia felix & tranquillus ejus ex hac vita exitus, non solum Regibus ac Principibus, sed & omnibus piissimam moriendi rationem exhibet, eam breviter attingimus. Nam cum die 23. Decemb. 10. die ante obitum suum per visionem edoctus esset, quod cum anno novo valetudo ejus adversa (qua totos ferè 18. annos conflictatus fuisset) in meliorem innovaret, statim indies ad mortem futuram, piis exercitiis se præparavit. Itaque cum aliis diebus, sacras conciones diligenter audiret, scripturas religiose legere, ac piis precibus se suumque Regnum Deo commendavit, tum vero Calend. Januarij, primum summo mane sibi prælegi voluit locum Pauli ad Galatas primo: CHRISTUS DEDIT SEMETIPSUM PRO PECCATIS NOSTRIS, UT ERIPERET NOS DE PRÆSENTI SEculo NEQUAM, SECUNDUM VOLUNTATEM DEI ET PATRIS NOSTRI, CUI GLORIA IN SEcula SEculorum, AMEN. Deinde apud Concionatorem pia ac Rege Christiano digna confessione edita, cum magna læticia audit, sibi annunciantem remissionem peccatorum, justiciam & acceptionem ad vitam æternam, gratis propter JESUM CHRISTUM mediatorem fide apprehensum. Tunc Regina *Dorothea* præfetu & dolore ex conclavi, in quo esset, discedente: Rex vocatum ad se Cancellarium utrunque, Joannem Frisum virum prudentissimum, optimè de Regno Danicæ meritum una cum *Andrea Barbij*, seria exhortatione & mandato gravi alloquitur: hanc esse extremam suam voluntatem, ut date fidei memores, *Fridericum Regem designatum*, piis & utilibus consiliis in gubernatione adjuvent: & ipsi autores sint ac hortatores, ut pacis amans, verbum divinum per Christum nobis ex sinu Patri prolatum sedulo audiat: Ecclesias, Scholas, totius denique patriæ salutem, dignitatem & gloriam, paterno ac avito exemplo tueatur & promoveat: habent etiam ministrorum Regiorum rationem, ut labores eorum liberali stipendio compensentur, & gratia illis præstita sibi fidelitate & dignitate agantur.

Post-

Posthac, cum Illustrissimi Iberi ejus, *Joannes & Dorothea*, qui tum soli praesentes aderant (*Fridericum enim in Selandia tempestas adversa detinuit, & Magnus ad Ducem Saxoniae Augustum Electorem abierat*) lachrymis suffusi & ejulantes, materno jussu patrem adirent, & genibus ante lectum innixi, offensa, si forte ullam admisissent, veniam peterent: ipse dextra capitibus eorum imposita, sanctos patres imitatus, illis benedixit: orans ut in vera pietate, timore Dei, & amore Verbi divini honeste ac placide vivant, divinis benedictionibus crescant & bonis omnibus affluant.

His digressis *Regina* iterum adveniens, multis eum lachrymis alloquitur: & errata, si quibus animum ejus unquam offendisset, condonari sibi petit. Tum ille: *Mea Dorothea, inquit, dulcissima conjunx, sis bono animo nihil est injuriarum*: vita nobis, ita ut volui, placida fuit: semper te amico esse animo erga me sensi, morigeram, obsequentem, bonam. Omnia sunt condonata. Nunc me Deus ad coelestem patriam avocatur: decet nostra desideria voluntati divinae subjici: & si unquam meam erga te experta es benevolentiam, quae lo hanc mihi gratiam nunc pro illa des, ut luctum minuas. Me enim non amittis, sed praemittis: & cum Deo ita visum fuerit, iterum mecum jungeris in vita aeterna, in Regno coelesti, ibi eris socia laetitia & felicitatis aeternae. Haec vita caduca est brevis & calamitosa: Illa aeterna & felicissima, in hac praesens, illam animo absens desideres, illam speres, illam dies noctesque expectes, de illa cogites, illa te oblectes, ad illam in timore Dei te praepares, & dum inter homines versaris, te fidei fructibus exerceas: liberos qua decet pietate instituas: & maxime Friderico nostro salutaria consilia communices, eumque moneas ne novis exactionibus suos subditos oneret, sed Deum timeat, pacem amet.

Haec verba mutuus amplexus consequitur, quo sibi invicem tandem valedixerunt.

Post Reginae abitum ipse oratione ad astantes nobiles, medicos & ministros ceteros conversa, singulis pro officiis exhibitis gratias agit & dextera data, valedicit. A meridie quatuor horas, quibus adhuc vixit, piis exercitiis tribuit: & saepius ardentissimis votis Ecclesiam, sese, suamque posteritatem & Regna Deo commendavit.

Si quis praeterea vitae longioris mentionem apud eum facere, & periculum mortis extenuare volebat, hunc audire non poterat. Primus omnium lingua Germanica Canticum Simeonis inchoans: *Nunc dimittis Servum tuum Domine*, &c. Item: *Media vita in morte sumus*, &c. Spe vitae melioris laetus ceteris astantibus luctu & tristitia penè obrutis.

Quis verò non miretur, hominem adhuc viventem, eos Psalmos, qui mortuis, imò & sepultis usitate accinuntur sibi non secus ac mortuo, & ad sepulturae locum allato, cantari voluisse: Ita ut verè tanquam Cygnus (si vera sunt quae de hoc referuntur) funeris sui cantator fuisse videatur? Sed admirationis causa facile eximetur, scienti, hunc Regem ab adolescentia religione cognita, semper in more id habuisse, ut à cæna non vel aleæ, vel hellationibus vacaret, sed totum tempus usque ad somnum, vel Psalmis canendis, vel historiis legendis tribueret: Exemplo omnibus aliis Principibus relicto, ut Deo

TOM. III.

magis, quam mundo & ejus voluptatibus servire recordentur.

Porro finitis concionibus semel atque iterum omnes quotquot in conclavi aderant in genua procumbere jussit, & Deum pro se ardentè invocare, ut Spiritu divino confirmatus in firma & constanti fide, qua tum laetus beneficia Dei complectebatur, ad finem usque perseverare posset. Eo fideliter ac pie facto: astantes concionatores per vices dicta Scripturae consolationis plenissima repetebant, & praecipue ea quae Joan. 3. & apud Esaiam capite 53. inveniuntur. Nec cessabat ipse quin sententias sibi antea familiarissimas in memoriam revocaret, & dulcissima paraphrasi in sui consolationem explicaret.

Tandem post quartam pomeridianam horam, deficientibus paulatim viribus, anima ejus hoc mortali carcere placide liberata: & ex hac ærumnosa vita, ad lætissimam Dei, caelorum Angelorum, piorum Regum, & sanctorum omnium societatem evocata est, quorum colloquiis & suavissima fruitur consuetudine, gravi sui desiderio omnibus piis relicto.

Mortuus est omnium quantum vivant Regum Rex honoratissimus, ac si quis alius Ezechiae comparandus, in *vicinia Coldingæ Cymbricæ Chersonesi* oppido ipsis Calend. Januarij, ut diximus, millesimi quingentesimi quinquagesimi noni, anno ætatis suae 56. Climacterico octavo. Fuit enim totum ejus vitae curriculum 55. annorum, quatuor mensium, & dierum viginti. Praefuit Regno Danico annis ferè viginti duobus, quibus si biennium addatur, quod ab Electione ad coronationem ejus intercessit. Regio muneri praefuit annos 24. Sepultus est *Othonia, in ade D. Canuthi* honorifice, ut decuit, 13. die Februarij, eodem anno 1559.

Liberos reliquit ex castissimo thoro conjugali quinque: masculos tres *Fridericum natum anno Christi 1534. Calend. Julij: Magnum* qui Episcopus Opsaliensis in Livonia est, & *Joannem*. Filias duas: *Annam* quae nupsit Augusto Duci Saxoniae Electori, & *Dorotheam*, elocatam Henrico Duci Luneburgensi. In Regno successorem habuit filium *Fridericum secundum*, cui in regni successionem legitime electo, fidem à subditis praestari voluit, anno à Christo nato 1542. ut est in disticho, quod simul & ætatem Principis & annum Domini complectitur:

EN UT REX DANIS LECTUS FRIDERICE VOCARIS
NON ANNI PLURES OCTO FUERE
TIBI.

Vivit hic hodierno die bellis contra *Dietmarsos & Suecos* Troianum æquiparantibus, quam pace à qua nomen habet celebrior, ab hac ad illa contra voluntatem, adversariorum contumacia tractus.

Paucis diebus post Christiani mortem, & quidem saltem quindecim, ut quidam prodidère, vel, ut alij rectius vigesimo tertio Januarij *Christiernus* patruelis, ejus vestigia prosequitur, mœrore (ut à fide dignis scriptum est) extinctus, annum agens septuagesimum septimum, Climactericum undecimum. Quosdam scribere non puduit, eum praesentissimo veneno sublatum, diem suum misere obiisse, sed veriora alij qui mœrore mortis nepotis Christiani eum mortuum scripsere:

m

Nam

Nam hic ante mortem suam patrualem perhumanè adiit, atque captivum invisit, cumque multa in familiarum colloquio ambo simul communicassent: deprecanti alternas inimicitias, injurias itidem sibi invicem condonarunt.

De ejus crudelitate in *Suecia & Dania* exercita alij copiose scripsere: unde Deo justam ab illo repente vindictam, ditionibus suis ejectus, vagus, & inops cum conjuge & liberis in *Selandia* alieno solo exulavit. Tandem cum Regnum comparatis in e legio copiis, anno 1532. recuperare vellet, à Regni *Daniæ* consiliariis atque proceribus, cum pacta violasse prætendentibus captus, & custodiæ traditus, captivus usque ad æxtremum vitæ diem permansit. *Potest hic Regibus & Principibus esse exemplo, ut si recte atque feliciter subditis suis imperare ac dominari velint, suis affectibus moderentur, nec nimium dominandi insolentia elati, sibi indulgeant, Deo eos subinde ob id de solio deturbante.*

Die 15. Januarij ejusdem anni 1559. cum res non satis adhuc essent constitutæ & pacatæ moribus populi ubique in Anglia durantibus in demortuæ *Mariæ Reginæ* locum sufficitur *D. Elizabetha*, quæ *Rex Henricus VIII.* ex Anna Bolenia suscepit, virgo annos nata quinque supra viginti, Princeps pietate, forma ac prudentia conspicua, ac non solum erudita verum etiam præter Latinum sermonem, Gallici atque Italici idiomatis perita. Quæ ipsa *Londini* urbe regia ex consuetudine solennib. ceremoniis coram S. P. Q. Anglico 17. Cal. Feb. inaugurata est.

Anno 1559. die 5. Feb. celebratæ sunt *Lutetia Parisiorum* nuptiæ *D. Claudie* secundæ filiæ Gallorum Regis *Henrici 2.* cum Illust. Principe *Carolo Lotharing.* duce.

Ejusdem mensis 12. terram quoque cum cælo commutat *Henricus Otto Palatinus* Elector, anno ætatis suæ 57. qui ut ipse ante biennium *Fridericus* patrueli successerat in Electoratu; Sic & *Fridericum* Ducem *Simerensem* agnatum successorem in eo habuit, sepultus *Heidelbergæ* in Mausoleo, quod vivus sibi construi curarat. Princeps bonus, cordatus, sedatus & religiosus, & erga literatos, si quis alius, liberalis, omniumque literarum atque artium Mæcenas munificus. Natus patre *Ruperto* Palatino, qui patrem habuit *Philippum* Electorem, & matre *Elizabetha Georgij Ducis Bavariæ* cognomento *Divitis* filia. In juventute multis peregrinationibus, inter has Hierosolymitanæ, susceptis: Uxorem duxit *Susannam*, *Alberti Bavariæ* cognomento *Sapientis* filiam viduam *Casimiri Marchionis Brandenburgensis*, ex qua sobolem nullam sustulit. Dignitate Electorali cum ditionibus ad eam pertinentibus ex transactione inter Palatinos jam ante facta, ad *Fridericum* agnatum, *Joannis Palatini Simerensis* filium transmissa, in ducatu *Neoburgico* ex titulo donationis à *Carolo V.* confirmatæ, *Wolffgango Palatino* agnato ei succedente.

Mensis Februarij die 25. cœperunt *Comitia Augustana*, vigore recessus *Francofurtensis*: Anni superioris mense Decembri celebranda, in hunc verò certis de causis rejecta. Ubi in Principum & Procerum ex tota penè Europa frequentissimo conventu exequiæ celebratæ sunt *Caroli V. Imperatoris* potentissimi, singulari studio & solennibus cæremoniis. Quibus peractis *Ludovicus Madrutius* Elector

Trienninus, ornatissima oratione virtutes & res gestas *Caroli V.* celebravit. Porro in his Comitibus præcipuè actū est de religione, communipace, & certo ordine in monetis observando. Ordinis quoque *Tentonicis Livonia Magister*, per Legatum suum *Georgium Siburgiū* Commendatorem, ut vocant, *Dunæburgensem*, opem & auxilium ab Imperij Ordinibus contra *Moscovitas* (quos anno superiore magnum *Livoniæ* damnum intulisse, supra commemoravimus) petit: Idem quoque *Joanne Alberto Duce Megalopolensi*, vehementer ac sedulo sollicitante. Et si vero ad sollicitationem horum, unanimi suffragatione decretum sit, ut *Livonia* miserè quærenti de atrocissima hostis *Moscorum* extrema crudelitate atque injuriis: centenis aureorum millibus ad exercitum conscribendum, suppetiæ ferrentur. Id tamen *Livonia administranda Prefectus* adeo, tenue & exile est visum, ut id negligere maluerint, quàm se in tam exigua summa spem aliquam atque fiduciam temerè posuisse videri. In quo, ut obstinata eorum arrogantia culpanda est, qui rebus in extremum discrimen adductis, quod auxilij oblatum fuit superbè respuerint: sic nobis saniora consilia in posterum optanda, qui provinciam, quæ Germaniæ adversus finitimorum incursiones, firmissimum propugnaculum fuit, atrocissimi hostis tyrannidi relinquere, quæ largiori collatione pecuniarum ei succurrere maluerimus. Verum id ita forte Deo visum est *Livoniæ* peccata punire volenti, quæ tanta fuisse feruntur, ut quod accidit etiam merito accidisse videatur, & calamitas ipsis illata (ut ille dixit) in culpam transeat, nostro si sapere voluerimus exemplo.

Hoc eodem Februario ad *Cambresiam* arcem, quæ sexto à *Cameraco* miliari distat: *Henrici & Philippi controversiæ* disceptatæ atque compositiæ sunt. Sed unus tantum nodus super *Caletum* statu restabat, quos *Philippus Britannus* restitui omni ratione petierat. Quæ disputatio cum refelli sine iracundia vix posse videretur, & qua non concessa nulla forsitan fuerat secutura compositio, à *Regina Angliæ Elizabetha*, nuncius intervenit, qui afferebat, *Reginam* cum Gallo pacem hac lege iniisse, ut exacto octennio Britannos in possessionem veterem *Rex* restitueret: aut 500000. aureorum penderet: & ejus rei quos *Regina* optasset, quatuor ex nobilitate *Gallica* obfides daret. Ea ratione accepta, cum cætera satis inter Reges convenirent, ad *Cambresiam* optatissimam pacem? Non. April. inter se legati fecerunt ex quibus pro *Philippo* erant *Albanus*, *Aurascus*, *Antonius Perenotus* *Atrebatum* antistes, *Melitenus* & *Piglius Zuichemus*, vir equestris dignitate, idemque à privatis consiliis. Pro Gallo erant *Cardinalis Lotharingus*, *Connestablius*, *Mareschallus S. Andreas*, *Aurelianus Episcopus*, & *Laubespina à Secretis*. Interventu quoque suo, in eo negotio *Christierna Lotharingiaca*, cum filio adolescente, eam operam, diligentiamque, cum affinitatis tum communis salutis causa, præstitit: ut & gratiam apud utrumque regem, atque partis alterutius studiosos singularem inveniret, & conciliatrix amicitia, faulrixque tranquillitatis, ac salutaris civis Reip. merito haberetur: Animis ergo Regum admutam pacem, & cœdus indissolubile inter se faciendum inclinatis, Legati, quos diximus, has pacis conditiones tulere ac recepere.

Primum omnium, ne acta conventaque majorum ulla ex parte tantillum rescindatur, sicuti Reges ipsi biennio ante illa ipsa fædere Vacculano corroborassent, nisi nova hac pactiōe secus, speciatimque statuissent.

Deinde ut inter Reges, Regios liberos, atque omnem posteritatem fraternus sit amor, mutuum studium, benevolentia, officium, charitas, dilectio, societas, itaque in universa generatim Repub. pax aua, constans, ac perpetua: qua nihil habeat insidiarum, siue domesticarum, siue peregrinarum: sicuti nulla in re, sese mutuo deinceps per convenicula, aut sodalitates Europæas, Christianorumve, vel Asiaticas Turcorum ac Barbarorum defraudent.

Fidem auctoritatemque suam Reges interponant quamprimum convocando, habendoque cum in honorem Dei Opt. Max. tum ad salutem Reipub. Christianæ, ac tranquillitatem civitatum, æcumenico concilio.

Utrivis subiectis populis, ac clientibus, quocunque illi tandem ordine ac conditione essent, siue sacris initiati, siue profani, & quamlibet abacti vel proscripti, aut adversum dominos religione intentata consurrexissent, aut contra patronos bellum armaque gessissent, desertam liceat adire hereditatem, & possessionem statutorum bonorum cernere: qua aut fiscus Regius sustulerat, aut hastam in foro posita acerba voci præconis prætor subiecta vendiderat, exceptis ab hac liberalitate Regia illis, qui ex Sicilia, Neapoli, atque ab Insubribus exulabant. Ut velut alterna damna præstando, toto octennio bello aut alio quovis modo usurpatas civitates invicem reddant. Particulatim vero Franciæ Rex Dinodorum, Narianum, Ivosium, Danovillarium, Momedium, Belgica municipia, & Valentium Insubribus, unacum castris, oppidis, arcibus, locisque omnibus quæ ille eis transve Alpes occupasset (eaque omnia salva atque integra præter unum Ivosium, quod manibus nudet ad compensationem eversæ Teravanæ) Philippo restituat. Contra Philippus cedat Augustam Veromanduorum, Castellum, Hanensem arcem, cum ditione universa, deinde solum Teravanæ diocesis, dum ne olim aliquando exadificata, in restauratione communiatur.

Philippus possessum eat Comitatum Carolatem, cum Heldino, & toto ejus gentis statu. Nobilis Rex Delphinus, eo ipso temporis puncto, quo promulgatio hujusce pacis fieret, usque capiat Crepacorium, cum subiecta ei ditione citra præjudicium tamen Gruningij Toparchæ, qui præsumpta opinione id juris sibi arrogare videtur: Cum ad corroborationem, fundamentum, stabilimentumque æternæ pacis, tum ad veram sinceramque amicitiam, reconciliationem, injuriarum superiorum oblivionem, simultatum oblitrationem, discordia expirationem, cum in dissolubile affinitatis vinculum, Philippus Isabellam, filiarum Franciæ Regis majorem natu quantumvis licet ea puella undecennis esset) dicta dote 400000. aureorum, uxorem ducat.

Franciæ Rex Allobrogum regulo, ex quo deturbatus jampridem bello fuerat, statum, citra ultrave Alpes de integro restituat, præter Taurinum civitatem, Pœnariolum, Charium, Cevacion, & Neapolim Astepsem oppida, quatriennio sibi reservaret pignori captionis loco interea dum lege in eam rem cognoscetur, jureque municipali, ac justis judiciis definiretur.

TOM. III.

ad utrum litigatorum ex æquo & bono controversa jampridem attineret hereditas, ea conditione, ut Philippus contra, ex nepotis ditione Astam coloniam retineat & Vercellas, quousque Pentapolim illam modo jam commemoratam Francia Rex habeat.

Alterutrius partis ne sit Allobrox, ei nubat Margarita soror Regia, quæ præter dotem 300000. aureorum, Ducatu Barrensi, dum superesset, utatur, fruatur.

Excedat Franciæ Rex locis omnibus, quæ ipse Senensis ditionis in Etruria usurpasset: itidem præsidia, stationes, custodias, vigiliæque educeret, ea lege atque conditione tamen, ut cum Mante Alcinoi & Patriciis ejus civitatis, Magistratus Senensi obtemperaturis universum crimen condonetur.

Restituat itidem Franciæ Rex Liguribus, quicquid ipse Corficæ Insulæ invasisset, modo Ligures civibus rebellionis penam remittant, qui contra patriam sub Gallis militaverint.

Reddat arcem Bullanam, & si quid aliud ejus ditionis obtineret, Eburonum antistiti, reservato nihilominus negotio Sedanensi.

Materna dotis debitione Maria Lusitana Infans, ne deinceps torqueatur.

Philippus Here Totivillanæ ditionem Paulinæ restituat, excepto tamen jure clientelari, quod ab Regibus ambobus super ea ditione, multis nationum involucri, & quasi velis quibusdam obtenditur aut cum honoris cupiditate prætexitur.

Mantuanorum Regulo, juxta restituat uterque quicquid municipiorum ipsi Montferratenfium subtraxissent: Sic tamen ut in arbitrio amborum esset, atque in voluntate liberum relinqueretur, siue males, siue munitiones abs se, illic exadificatas extructasque demoliri, nec ne.

Franciæ Rex prior conventa exequatur, trimestri, quæ restitutionem universam expleat, judicaturus, faciat, quo præstito, Philippus uno mense fidem suam liberet, promissis faciat satis, obsides det quatuor, quos Franciæ Rex arbitrati suo optasset, nominatimque delegisset pira Albanum, Darocum, Arausinum & Egmondensem.

In hujusce fœderis atque societatis partem veniant Rom. Pont. Max. Imp. VII. Viri Principes, & Civitates Germaniæ, Romano præcise subditæ Imperio. Complectatur pax eadem Reges hosce, Sarmatam, Danum, Suecum, Scotum, unacum Regina Britannæ. Respub. item, cum Venetum, tum Helvetiorum, ac Rhetorum superiorum honestam ac fortem sodalitatem, Duces hosce, Florentinum, Lotharingicum, Allobrogem, Ferrarium, Parmæ ac Placentiæ, Urbinatem, Ligures ac Lucenses, Democratiæ, denique potentatum omnem ac civitatem, quæ amica, socia, propinqua, cliensve est alterutri Regum. Eaque ratione non Hispania tantum ac Gallia tota, sed universa Reipub. Christianæ tranquillitas quadam, pace Orbis reconciliata, atque otiosa securitas terra marique esto.

Paria vicissim reddentibus Regibus, de institutis majorum se nihil immutatuos reprobant Principes, Delphinus & Carolus, ac illud fœdus

prescripto tempore ratum, certum, fixumque jurejurando corroborant, quod iidem ex sententia, decreta, interdictisq. Principum comprehensum, perceptum, ac in acta relatum, trundinoq. rogatum Francia, in Belgium omne excipiant: eo lato receptoq. vicissim stipulentur.

At hæc pacificatio eo majore cum voluptate duorum illorum Principum coibat, quod jam per omnem ferè Hispaniam & Galliam atroces de religione Christiana contentiones exarserant, quæ non obscuro argumento plerisque civitatibus ansam præbebant, ut in officiis vacillarent claudicarentq. Et ipse Henricus jam antea edicta, à patre Francisco contra quædam dogmata nova promulgata, sub eundem revocaverat, & ad vetera de suis etiam quædam adjecerat. Verum tanta moles curarum ex regni statu, & bellicis tumultibus, tum iucumbebat, ut ea quæ proposuisset, pro sua voluntate & arbitrio exequi non potuerit.

Martii die 1. *Ferdinandus Imper.* *Augusta sorori Maria Regina Hungaria* (de cujus ex hac vita discessu, superius meminimus) exequias solennibus ceremoniis fecit: Ejus laudes funebri oratione prosecutus *Georgius Drascovicius Antistes Quinquagiesiensis*. Subsequenti die eadem solennitate & *Maria Regina Angliæ* exequi peractæ fuere, eam quodam ex societate Iesuitica celebrante.

Anni hujus die 12. Maji percrebrescente fama de fraude impostoris *Davidis Georgij*, qui relicta inferiore Germania anno salutis, 1544. cum aliquot comitibus Basileam commigrasset, atque nihilominus incredibili silentio literis, & nunciis impium dogma foverat. Senatus rem diligentius investigandam suscepit. Itaque 4. Idus Junii *Davidis Georgij* jam mortui, filii & quotquot in ejus erant familia mares, quidam etiam extra familiam viventes & amici in curiam accersuntur. Ubi cō venerunt omnes, *Tribunus plebis*, nonnulla præfatus de eorum simulatione & dissimulatione, postea interrogat, num *Joannes à Bruck* sit proprium defuncti homini nomen, an inquam sive privatim, sive publice docuerit, & quæ ejus doctrina fuerit? Ibi à nonnullis responsum est, nullam ipsos propriam habere sectam: à nonnullis vero, non aliam se tenere religionem, quam quæ Basilea doceretur. Nec se aliud nosse viri nomen, quam *Joannis à Bruck*, quod à patria haberet: privatim quidem illum non tam docendi quam adhortandi causa quædam inter suos dixisse, nihil à Basiliensium concionatorum dictis discrepantia. Erant homines undecim: cumque hæc ratione nihil esset compertum, jubent secedere, & singuli revocantur, & separatim interrogantur. At nec sic quicquam repertum est. Itaque jubentur omnes isti in carceres abduci, & haberi in vinculis. Mittuntur interim à Senatu, qui in illorum ædibus scripta omnia conquirant, si quid fortè inde cognosci queat. Facta conquisitione, permulti libri & literæ repertæ, cum ipsius *Davidis* ad vivum picta imagine asportantur, danturque Theologis & Jurisperitis quibusdam examinandæ, num quid in iis sit diversum à religione recepta. Faciunt illi diligenter quod iussi erant, & *Davidica* ad Senatum referunt. Senatus porro mittit ad eos, qui in vinculis erant, septem viros rerum capitalium, qui primùm interrogatione nihil ab illis impetrant. Attamen cum quidam nonnihil tubare videretur accuratius inquiritur: & ibi tum quidam fatentur

qui se *Joannem à Bruck* dixisset, eum esse *Davidem Georgium*, cujus nomine in Germania inferiore tot essent turba excitata. Porro cum eis nonnulla doctrina ejus decreta proponeretur, fatebantur se illam doctrinam nunquam ex eo audivisse, nec in libris ejus invenisse sed se prorsus eam detestari. Quod si tamen in aliquo errarint, vel etiamnum errent, cupere institui rectius. Hæc ubi ad Senatum septemviri retulerunt, missi sunt certi concionatores & Theologi, tam ad eos qui in carcere erant, quàm ad ejusdem familiæ feminas omnes: ubi ad eos ventum est, uno ore tam viri quam feminæ respondent, se detestari ea quæ ipsis tanquam *Davidis Georgij* inventa essent proposita, & eam complecti fidem, quæ Basilea tradatur. Deinde Senatus *Davidicæ* doctrinæ capita quædam Academicæ & Concionatorib. censenda proponit. Omnes igitur à Rectore Academicæ convocantur, veniunt ad Concionatores, cunctique ea capita damnant. Postea Senatus jubet homines è carceribus educi, & sub certis aliquot conditionibus dimitti. In iis conditionibus etiam illa fuit, ut *Davidicos* libros omnes, sive typosexcusos, sive manuscriptos, qui nullo modo *Davidicum* fermentum redolent, quos apud se habent, mox in curiam apporiant, nec ullum *Batavica* lingua scriptum librum apud se retineant.

Biduo post Judices rerum capitalium de *Davidis Georgij* cadavere, libris & reliquis ad eum pertinentibus, in aream perductis, extremum judicium instituunt. Inter alia obijciunt, quod ob ejus perniciosam sectam multi utrimque sexus, atque etiam propria mater ejus in inferiori Germania vita multati fuerint, atque ea causa ipse inde aufugerit, licet aliud Basilea prætexeret. Deinde pronunciant, ejus scripta omnia flammis exurenda, ejus cadaver sive ossa & quicquid reliquum in ejus sepulchro fuerit, effodiendum extra portam in supplicij locum, una cum libris & imagine ejus ad vivum picta à carnifice trahendum, illicque simul omnia in cineres redigenda, sicut cum ipso *David* fieret, si superesset. Porro bona ejus omnia in ærarium publicum inferenda. Postremo, si quis contra hoc judicium quicquam dixerit, fecerit, eadem pœna plectendum. Sic illius hominis memoria prorsus abolita est. Cum carnifex cadaver ejus comburere voluit, prius illud ita crexit, ut ab omnibus hominibus novissent vivum, facile agnosceretur. Nam satis adhuc integrum erat, præsertim flava barba. Erat autem hoc modo ornatus: In capite villosum è serico pileum purpura suffultum habebat, & è ros-marino corollam: caput pulvinum non ignobile fulciebat: ipse undulata toga, quod camelotum vocant, vestitus, ac sindone munda involutus: sic enim hæredes eum sepeliendum curaverunt. Combustus est autem cum scriptis suis coram maxima hominum frequentia. Ejus autem doctrina multos continet errores, è quibus paucos huc adscribam: Ausus est scribere, omnem doctrinam *Moscos*, *Prophetarum*, ipsius *Christi* & *Apostolorum* & *discipulorum* esse imperfectam, & inutilem ad absolutam consequendam felicitatem; atque in eum tantum usum traditam, ut homines quasi pueros ad hoc usque tempus coerceret: suam vero doctrinam esse perfectam, & quæ homines beare queat. Afferuit se verum esse *Messiam*, patris charissimum filium non ex carne, sed *Spiritu sancto* natum: se restauraturum domum *Israelis*, verosque *Levi* filios, & verum *Dei* tabernaculum idcirco

non cruce, vel morte aut rebus adversis, ut alter Christus, sed clementia, & spiritu Christi, qui ipsi à patre sit datus, amore & gratia. Se dixit habere potestatem solvendi peccata, & remittendi & retinendi, seque in extremo die totum mundum judicaturum: Se majorem esse Jesu Christo, quod hic ex muliere in carnē natus sit, se verò ē Spiritu sancto cōlestem Christum natum & unctum.

Vicesimo i. Maij Valledoleti in Hispaniis 30. petsonæ, inter quas complures illustres hinc inde per totum regnum ob hæretica dogmata ab Inquisitione comprehensæ, in præsentia Principissæ Johanna soror Regiæ & Caroli Principis filij Regis, eorumque officialibus Archiepiscopi Siviliæ, Episcopi Palenzæ & Orensi, ac consiliariis Inquisitionis in publicum forum, vestibus flavis indutæ, ac in falsis Episcopalibus coronatæ producuntur earumque 13. laqueo strangulatæ, postea ultulantur, reliquæ bonis publicatis, vita donatæ in carceres reducantur.

In numero personarum quæ concrematæ fuere fuit cum fratribus Francisco & Joanne, sororibus Beatrice & Constantia, Augustinus Caçalla sacerdos Valledoletanus Doctor Theologia, qui Regi Philippo in Belgio à sacris concionibus fuerat: hic, cum dignitate sacerdotij per Episcopum Palenzæ privaretur (quod Degradare vocatur) atque sententiam contra se latam audisset, per Dei misericordiam se à Magistratu audiri petiit, id quod verò ei denegatum. Mater ejus Leonora jam mortua, ob suspicionem hæreseos, quandoquidem sæpius cum hæreticis conversata fuerat, ejus cadaver ex sepulchro effossum, atque feretro impositum, in judicium deducitur, atque condemnatum, cum confiscatione omnium bonorum quæ reliquisset, igni traditur atque in cineres redigitur.

Anno hoc eodem Fridericus Rex Daniæ secundus, ejusque patris Joannes & Adolphus Duces Holsatiæ memores injuriarum, quas majores ipsorum à Dittmaris subditis acceperant, quatuor legationibus pedestrium ac equestrium copiarum conscriptis: 18. Maij bellum ipsis deuunciant, ac in Dittmarsiam 3. Junij penetrantes, hostium multis in locis, maxime prope Meldorpium, Brunsbutelum, & Heidam, talem ediderunt stragem, ut vix 4000. qui armis ferendis idonei essent, superstites manserint, atque gens multis victoriis contra Reges Daniæ & Duces Holsatiæ elata, post multorum annorum contumaciam exercitum, supplex in trium Principum verba juravit, inque eorum fidem ac obedientiam concessit: redditis vexillis prætorij, signis militaribus, atque tormentis bellicis, quæ superioribus bellis Daniæ Regibus eripuissent: Quorum hæc in universum, ex iis, quæ rotis aguntur, graviora levioraque, supra centum fuisse perhibentur. ijs exceptis, quæ, cum impellerentur, disrupta fuerant: Minoris verò ponderis plura fuere reperta colubini & falcones, quod his agrestes in uliginosa terra commodius uti didicisset. Cæterum plura de hoc bello dici à nobis necesse non est, cum peculiare libri de eo oratione prola & ligata scripti extent. Varia verò prodigia imminentem Dei iram ac indignationem genti denuntiantia, bellum antecessere: Nam dum ad prælium cōiere, vox audita Eheu, nec hoc anno Albi aquæ receptoræ regurgitarunt, ac alvei ejus, Dittmaris campos rigantes, aquis destituti, exiccati fuere. Verum quod Li-

vius olim scripsit. Urgentibus fati Dei & hominum salutare admonitiones sperni, id & Dittmaris accidit, qui victoriis superioribus inflati, ac terra natura, operibusque munita freti nec Deum, nec homines verebantur, sed omnem Magistratum despiciebant, ac furenter in suum exitum proruebant.

Discant igitur alij eorum exemplo, ne rebus secundis infatuentur, & potentia sua atque viribus nimium tribuant libertatē, immodice abutantur, reputantes, Deum, est pœnas aliquandiu differat, mente tamen memoris facta mortalium notare, eaque quo tardius, tanto gravius punire solere.

Cæterum et si Dittmaris, ut diximus cæsi, libertate amissa, legitimæ dominationis jugum acceperint: Ita tamen in hoc bello sese gessere ut avitæ virtutis memores fuisset, nec libertatem à majoribus acceptam projecisset; sed acerrimo studio propugnasse videantur. Nam primo conflictu, qui cū ipsis commissus est, prope Meldorpium Wolfgangus Schomvus Legionum præfectus præcipuus, dum optimi simul ducis & militis fortissimi munus sedulo implet, & neo tormento quasi semi falcone trajectus, quarto post die obiit, cadavere postea in Holsatia honorifice & Johæ tumulato. Ac ut alij omittantur, in nomine & genere clarissimi, Ericus Podebuschius, ad latus Regiæ glandis ictu occubuit. Deinde tertio conflictu ad Heidam Adolphus Dux Holsatiæ, dum militem hosti terga præbentem increpat, & ut fugam sistat admonet, in dorso supra coxendicem, qua spinæ conjungitur, ita sauciatus fuit, ut è prælio trijugi celeri curru ducti, ac graviter admodum ex vulnere laborantis vita apud familiares & ministros dubia fuerit; Theodorico ab Holle equitum Præfecto duce nobiliss, pariter lethali vulnere confosso. Victoriā itaque Holsatia ducet cum Rege Daniæ insignem à Dittmaris, sed cruoris minime expertem retulere, ut gentis Cymbricæ virtuti quæ olim tot Romanorum millia cecidit, in Dittmaris reliquæ emicuisse in hoc bello videantur. Cohæret horum regio Cymbricæ chersoneso septē in longitudinem miliaribus, pauloque minus in latitudinem porrecta. Ab oriente flumen Ei dora ab occasu Mare Britannicum, ad meridiem Albi fluvius eos claudit, ad Aquilonem cingunt fossæ perductæ & munitiones.

Junij die Sexto Albanus cum Principe Aurais & Comite Egmondano stipatus pompa delectæ nobilitatis nomine Regis Philippi Lutetiam venit, tum ut fidem publicam pactis adderet, tum ut illa honorifica legatione desponsatam Regi non multo ante in matrimonium Isabellam, peteret; Ac paulo post tredecimo ejusdem mensis Emanuel Philibertus Sabaudia Dux, eodem ad Henricum Regem celebri nobilium virorum comitatu, equis dispositis appulit: non segnius interim hoc nuptiarum apparatu instante, Rex fati suis eum trahentibus, religionis negotijs quorum paulo ante meminimus, pervigebat ac quod eo tempore nuptijs celebrandis Palatium destinatum erat, ad decimum Junij curiam apud Augustinianos fraterculos coegerat, idque hæc de causa incute mense hoc pro veteri instituto, Senatus Parisiensis conventus omnium decuriarum sive Camerarum habitus est (qui vulgo Mercutialis appellatur) quasi censoris animadversionis loco, ut Senatores officij sui admoneantur.

In illo conventu verba facta sunt de Senatus consulto quodam septimo die Aprilis facto ab ea decuria, quæ rebus capitalibus præest: quo S. C. quatuor rei propter falsam doctrinam in carcerem coniecti, qui liberè & apertè quandiu captivi fuerant, coram Prætoribus, & Senatoribus ejusdem Decuriæ omnibus, religionem suam professi erant, non ex regiarum constitutionum præscripto damnati fuerant: sed exilio duntaxat multati. Complures enim Senatores ibi affuere, qui cum loco sententiam dicerent, multis verbis tum ex literis sanctis, tum ex patribus & conciliis antiquis disputavere, eos qui tum in carceribus detinebantur, nulla hæresi contaminatos esse: sed & sacram scripturam omnem & articulos fidei ab Ecclesia traditos comprobare atque amplecti: ob eamque causam vel eos plane absolvendos & dimittendos esse, vel antequam jus de iis diceretur, cogendum esse Concilium liberum & generale, ubi de rebus omnibus Religionis, quæ hoc tempore in controversiam vocarentur, cognosci & disceptari posset.

Cuius rei *Cardinalis Lotharingus* à quibusdam Senatoribus admonitus, ut ad illum Senatorum conventum venire vellet: ut si quis Senatorum sententiam & contrariam dicere auderet, juberet eos rapi in carcerem, & accusationem adversus eos, quasi fautores & sectatores hæreticorum, institui. Itaque venit *Rex in Senatum* die Junij decimo, secumque unà aliquot *Cardinales* adduxit, præterea *Conestabulum*, & alios quosdam intimi consilij (quod privatum appellatur) Senatores. Tum autem præter alios Senatores, qui nondum sententiam suo loco dixerant supererat unus, cui nomen fuit *Annas Burgius* vir summi auctoritatis, tum ob integritatem vitæ, tum ob singularem eruditionem, & artium multarum scientiam. Complures enim annos in celeberrima Galliarum Academia Aurelianensi, Doctoris, & publici juris interpretis munere, magna cum omnium admiratione propter summam eloquentiam & Juris Civilis scientiam, perfunctus erat: cum tamen annum ætatis trigessimum septimum vix excessisse existimetur. Is igitur cum sententiam suo loco rogatus esset, *Principio Deo gratias egit, quod dignatus esset eam mentem atque animam Regi immittere, ut vellet de religionis controversiis cognoscere. Addidit etiam hoc præcipuum esse Regum ac Principum officium, videre ut vera religio & cultus Dei pure ac sincere ab iis, qui suo Imperio parerent, conservaretur.* Postea orationem ita continuavit, ut capita ejus religionis, quam si qui tunc in Regno Galliarum propter illius causam accusati & in carceres coniecti erant, profiterentur, ordine exponeret demonstraretque eos credere & amplecti scripta omnia Prophetarum & Apostolorum, quæ sacris Bibliis continentur & singulos symboli Apostolici articulos, tantam præterea verbo Dei auctoritatem tribuere, ut nihil ei quicquam vel adici vel detrahi ab ullo mortalium paterentur.

Verum ubi rem urgere pressius, & in arcem causæ invadere cœpit, tum primus Prætor (Magister illi nomen est) assurrexit, ac dixit, ea quæ dicebat ad Mercuriale non pertinere. Tunc Rex ita vehementer commotus, jussit, ut sineretur orationem absolvere. *Burgius* postea quæ ostendit nihil se dixisse, quod à proposito esset alienum, longius progressus est in libertate dicendi & postea quam horam cum dimidia di-

xisset, finem hunc habuit, ut diceret, *quoniam jure divino & humano, veteriq;* Senatus instituto ac more, majorum sententiæ Senatorum essent liberæ, & unusquisque eorum ex animi sui sententia ac propria conscientia dicere deberet, seque in hac dicendi libertate præsentis Regis Majestate confirmatum sentiret, quod ad se attineret judicare necessarium esse, haberi Concilium universale: Interea verò eos qui religionis nomine accusati essent ex carcere liberandos esse.

Rex tunc repente consilio cum supradictis *Cardinalibus, Conestabulo, &* aliis quibusdam communicato, jussit *Lorgium* cohortis suæ præfectum (à quo per paucis post diebus in ludis equestribus interfectus est)prehendere *Burgium*, eumque in carcerem deducere, unaque Senatorem alterum *Fabrum* nomine, qui *Burgij* sententiam magna ex parte secutus erat. *Lorgius* ergo jussui Regis obtemperans. *Burgium cum Fabro ad Basilicam S. Pauli parochiam* in vincula & cippos coniecit. Deinde Rex acceptis aetis illius consilij discedens, *faciam, inquit, quod reliquum est, prout cognovero opinionem unius cujusque bonam malamve.* Postea statim à prandio, jussit ut in carcerem nonnulli alij Senatores, qui tandem cum *Burgio* sententiam dixerant deducerentur: in his, *Fumaum, Portanum, item Dominum de Foes cognatum Regina & Regis Navarra*, simulque graviter interdixit, ne cuiquam mortali ad illos Senatores aditus patefieret. Interea verò dum Rex his viris incarcerationis, fatoque sibi accelerando occupatur comparatis instructisque theatris & scenis, *Isabella*, ad summum Parisiorum templum, *Rege & Allobrogentrumque latius claudensibus* est deducta. In pompa inter facies tibialque nuptiales, *Albanus* pronub. præibat, hunc mater sponsa *Regina Gallia & Margarita Allobrogi promissa* comitabantur. *Sponsam Scotia Regina, Delphinus ante semestrem nupta cum duobus puellis ac sororculis sponsa* sequebatur, hæ loco ministerij, laciniosa vestis, quam sponsa trahebat, diffluentes caudas & syrmatas solo sublevabant: Aliquo deinceps intervallo *Delphinus, Rex Scotia* cum tribus fratribus suis incedebat: quorum omnium vestigiis nobilitas universa, curia, Senatores, & penè infinita hominum cujusvis ordinis multitudo institit. Hoc modo, *Albano Sponsum nomine & facie tenus* repræsentante, in dissolubili vinculo sponsa marito filio per *Pontificem Urbanum* est conjuncta. Postridiè statim ab Imaginariis nuptiis, Rex ad singularia certamina & decussiones equestres multò ante in familiæ luctum & Franciæ funus institutas se convertit: nihilque sibi reliqui fecit, quo minus hilares eos dies sibi lumeret, quibus *filia Isabella in matrimonio Regis Hispani* spectari deberet.

Itaque die 28, Junij carceres aperti sunt, ipseque Rex inter primos spectabilis cum *Francisco Lotharingo duce Guisiano, Alphonso Estensi Duce Ferrariæ affine suo, & Jacobo Allobroge Duce Nemurci* visebatur. Cum igitur decursionibus istis, provocato fortissimo quoque totius Europæ equite, hastas fortis lacertorum connixu torsisset: tandem ex lassitudine & immodica totius corporis jactatione, tertio ludorū die artus quodammodo dormire & obstupescere animadvertit. Quod cum conjunx Regis sciret, blandè obsecrabatur maritum, ut eo die decursionibus abstinere.

re. Enim-

Enimverò honori suo præteritis laudatissimis duabus decursionibus, quibus tot & tales viros defatigasset ac vicisset, abunde cumulateque satisfacisse. Id quod Regina tum quidem enixius orabat quòd in somnis eadem nocte visa sibi fuerat, Regem vulnere confectum & exanimem videre. Antea quoque Gallicus vates occultè pronunciarat, fore ut ad visa Regie periculum illa ludicra decursiones spectarent. Id quòd jam popularibus quoque fermunculis non obscure iactabatur: & eo etiam die mane familiarissimique admissionalium Regem, cum eum ex continuo præteritorum dierum labore defatigatum reperissent, dehorati erant, ne tertium ludis se committeret, satis enim superque prioribus duabus ejus contentionibus, universo equitatus ordini palmam laudis & gloriæ præreptam videri, Sed Rex neglecto suorum consilio, somnium quoque uxorum & oracula contemnens, luctuoso omnia exitu comprobavit. Armatus enim & generoso Equo vectus in arenam summo cum splendore descendens duabus amplius horis summa contentione atque ardore egregiè decurrit. Cumque pauci adhuc in equis hastas vibrarent, quod eo die finis hujusmodi decursionum futurus erat, Rex *Mongomerium*. *Hordei Scoti prætoriana cohortis Præfecti Filium*, à quo supra consiliarios Regios in vincula conjectos diximus, quique eo forte die mandata acceperat, quæ statim finito ludico certamine contra captivos expediret, nominatim provocavit. Is dum imperata fecit, ad tubarum clangorem equo admisso occurrentem Regem magna vi excepit. Verum cum cuspis hastæ in regium pectus duro brachio impactæ, in minutissimas particulas & ramenta dissipata in sublime feretur, simul cum ictu violentæ impressionis acies trunci, quem adhuc pressa manu tenebat Mongomerius, galeæ Regiæ ocellum, (ita tamen appellant angustam illam foraminum *dia-phraim*, quibus armati equites à lumine undique circumcluso, radium visus certius dirigunt jaciuntque) offendit nescia qua incuria apertum. Itaque sublevato eo oculo (quæ Rex quòd ab illa concursitatione finem facere suarum decursionum volebat, obditis claviculis præcludi nolebat) per adversum galeæ hiatum sculabræ, Mongomerius dextrum Regis oculum ita confodit, ut contus cerebro hæserit. Quo lethali vulnere accepto, priusquam semivivum animus deficeret, certatim admissis equis occurrentes equites sustinuerunt, conjunctisque dextris ex ephippio & stapedibus (sic enim lunata ephippii cornua & hemicyclos ferreos, quos pedibus equites induunt, nova voce appellant) sustulerunt, confestimque detractis armis in triclinio est depositus. Quo statim undique accersiti omnium expertissimi medici, denunciarunt. *Andreas quoque Vesalius*, in Anatomia omnium qui ad hanc ætatem vixerint, medicorum faciliè Princeps, quem *Philippus* gener è Belgio dispositis equis & magnis itineribus eò ad opem socero ferendam, allato nuncio miserat conspecta plaga, ob testulas & curticulam cranii perдолatas concussasque Chironium, inquit, vulnus. Interea Rex, si quando paululum se remittebat dolor, gravissimè suspirabat, dolebatque, se fortunæ summa injuria in lecto desidiola ista morte occumbere: quòd semper aut in acie aut in memorabili quopiam conflictu, potius mori constituisset. Cum igitur graviter se debilem sentiret ac dolores ingrayesce-

rent, nullisque adminiculis impendentis fati vim reprimi posse videret ad nonum diem Julii nuptias, quæ octavo ab illo die demum celebrari debebant, inter *Ducem Allobrogum* & *Margaritam* sororem in turricula sine omni Pompa confecit, quo in loco ipse decimo Julii intra duodecimam & primam horam expiravit. In ea turricula circiter quindecim dies in tumba cadaver stetit: demumque undecimo Augusti, cum pompa funebri ex turricula in summum templum Parisiense delatum & inde post die in fanum Dyonisii deportatum, dieque sequenti solenni ritu majorum sepulchro illatum est. Hujus Regis interitus, sicuti splendida oratione *Ludovicus Regius* commemorat, plurimis significationibus denunciatus est: Nam ut uxorium illud solennium omittamus, constat anno ante circiter Id. Maias, vesperi sereno cælo, visos ardere longissimis trabibus supra Lutetiam, maximos clarissimosque ignes. Eodemque anno Layæ celebri vico conspectum autumno, summo mane grande insolitumque cælo lumen magnitudine amplæ trabis. Et ibid. quarto Cal. Januarii aliquot pueros in prætorio ante ostium aulæ Regiæ, suos dominos per multam noctem præstolantes, solutis lapidibus, quibus foris ad scalas nitebantur de loco superiore in pavementum decidisse, & partim luxatis fractisque membris, partim elisis cervicibus, expirasse. Item Cometem sydu magna ex parte terrificum & regnis exitiale apparuisse ea æstate, qua vidimus in *Ambianorum* & *Atrebatum* finibus vires Gallia, Hispaniaq; contractas. Magnum vero illud portentum fuit, quod eo ipso die antequam concurreretur, puer sexennis qui ludos spectatum cum parentibus venerat, velut impositus flens clamitavit: *Hen. Regem volunt interficere*. Quendam etiam vaticinatum ferunt, regnaturum filium majorem intra decimum sextum annum, quæ vaticinatio confecta putabatur, cum Reginam Scotiæ in matrimonium duxit. Denique Gauricus Astrologus Italiæ celeberrimus observata quinquennio ante ipsius genitura, perinde ac si hominum fata secundum conditiones stellarum disponentur, monuerat per literas ut circiter unum & quadragesimum ætatis annum vitaret duellum: astra minari vulnus in capite quod vel cæcitatem vel mortem continuo afferret. Sive igitur præsentio quædam & scientiarum futurarum est, sive superstitione implentur animi ad talia temerè credenda proni: communis certe fortuna & humanorum casuum memorabile exemplum, in quo se principes contemplari, & ad cujus cogitationem suas actiones instituere debeant, ne fortuna flatibus atq; successibus, cæcis, rebus prosperis efferautur, a supra humanam sortem quicquam sapiant, quando Henricus hominis fortunam quodammodo transgressus, pro felicissimo principe totius orbis, haud dubiis præjudiciis se numerabat æstimabatque: Nusquam non suam magnificentiam ostentans, & tanquam in arce prosperitatis, ac extra fortunæ aleam jam positus, omnibus suis inscriptionibus, summæ felicitatis titulum præferens. Sed huic tantæ prosperitati Deus frenum injecit, quò ille ad communium humanæ vitæ casuum normam & regulam revocatus, in ipso ludo, in ipsis deliciis ac animi sui affluentibus voluptatibus, suæ mortalitatis testimonium ferre coactus est. Sed habuit Rex ille suas quoque præclaras dotes. In primis enim bellicosus atque magnanimus fuit, mira præ-

terea comitate sermonisque affabilitate, qua animos popularium conciliabat. justus quoque sanctus & religiosus. Ob quas virtutes, sicuti vivum naturali amore prosequerentur Galli, nec nisi optimo in eum erant animo (est enim insita ei genti & à natura tributa erga suum Regem incredibilis quædam charitas) ita sanè tenerimè mortuum deplorarunt. Unde ad multos dies luctum publicum, viduitas, & solitudo est consecuta regni: & Francia omnis in gravissimis angoribus & molestiis jacuit, impendentium calamitatum tempestates prælagiens. Nam etsi tum ab externis bellis & tumultibus Gallia requievit, in se ipsam tamen vires suas postea convertit: quorum omnium malorum initium & prætoris in *Franciscum secundum*, & vixit verò & summa periculi in *Carolus incidit*, Vixit annos 40. menses tres, dies undecim, regnavit annos 12. menses tres, dies 11.

Reliquit autem post se *Henricus* liberos omnino novem, quorum ex conjugè mares quatuor, foemellas tres, naturales verò duos utriusque sexus sustulit. Fuit omninò hoc tempus multorum Magnatù exitu functum, nulla alia peste, lueve aut alia aliqua extraordinaria calamitate in vulgus grassante. Quæ res occultarum causarum ignoratione in re nova admirationem plurimorum auxit. Nam præter *Carolus Quintus* duasq; ejus sorores *Mariam* & *Leonoram* præterq; *Mariam Britannicam* *Philippi Hispani uxorem*, quæ omnes superiore anno vitam cū morte commutaverant, hoc anno 1559. *Bona Sfortia Sarmatia Regina*, *Christiernus* & *Christianus Daniæ ac Henricus secundus Galliarum Rex*, cum aliis mox nominandis mortem obiit.

Quarto Id. Sex. fato defunctus est *Laurentius Priulus*, *Veneri Senatus Princeps*, atque in demortui locū *Hieronymus frater* est successus. Id quod in ea Rep. novū atque rarum fuisse, ut fratri à fratre, ceu de manu summus ille magistratus traderetur: multi ignominiosè notarunt.

Postridie, hoc est, decimo octavo Augusti quam *Priulus* rebus humanis eximeretur, Romæ *Paulus 4. aqua* intercutē laborans, cū diu in quibusdam Palatii Vaticani cubiculis reclusus medicorum consilio fuisset, in vivis esse desit. Quo vix defuncto odium immensum populi, non solum propter hæresū suspensionem, inquisitionemve, quam ipse instituit: sed & propter bella, propter exactiones, & nimiam *agnatorum Caraffarum* in Rep. licentiam, conceptum, atque animis hominum ad id usque tempus inclusum, quasi effractis repagulis prorupit. Eo enim animam agente, cum vetere instituto omnes urbis custodiæ aperirentur, à populo exultante, qui per urbem veluti amens discursabat cum tabulariis, incensus est novus inquisitionis carcer, iis qui eo tenebantur emissis, & cursu ad Capitolium facto, statuae ejus quæ in Palatio conservatorū magno sumptu à Pario marmore nobilis artificis manu posita fuerat, caput cum dextra manu præcisum, & per urbem, triduo provolutum, ac tandem in Tyberim projectum fuit. Cautumque populi Romani edicto, ut *Caraffa familia* insignia ex urbe tollerentur, proposita, si quis non obtemperasset, perduellionis pœna. Itaque eo die nullum penè in urbe *Caraffarum* insigne reliquum fuit. Ad hæc cadaver ejus *Canonici Sancti Petri* feretrum succollantibus in Basilica vaticana tenui pompa delatum est, & præter

morem metu populi exagitati atque furentis, militari manu aliquandiu custoditum, lateritio ad tempus tumulo sepultum: Adeo nomen non saltem ejus, sed & totius familiæ exosum propter asperas atque crudeles actiones erat. Nec enim solum hostibus, quos tenacissimè oderat, immanis: sed & amicissimis antea inhumanus fuit. Nam & *Osium* quem amicissimum supplicibus libellis subnotandis, summæque consiliorum præfecerat & *Episcopatu demum Reatino* exornarat, propinquorum, quos is negligebat, delationibus petiit, gratia in odium versa, postea in Adriani mole prædura carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. *Cardinalis etiam Polum*, multarum virtutum opinione vulgò commendatum, & (ut supra relatum est) de Romana Ecclesia optimè meritum, non sine magna omnium admiratione legatione Anglica privavit. Denique *Joannem Moronum Cardinalem* & *Thomam Sanfelicium Cavensem* hærescos reos fecit atque utrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. *Egidium Fuscararium Episcopum Mutinensem Moroni* causa diu in custodia habuit. Tanta itaque crudelitate, cum tam suos, quàm inimicos prosequeretur, non mirum si omnibus invisus fuerit. Itaque animam multorum invidia flagrantem, die quo diximus efflat. Ætatis suæ 83. mense uno diebus 22. Pontificatus verò quarto supra mensem secundum, & diē 24. Vacavit tum sedes Apostolica menses quatuor & dies septem.

Vigesimo sexto Augusti *Philippus Rex* bello solutus, *Gandavi* primaria urbe Flandriæ, suorum pace victorisque exultantium animis recreatis, Equitum aurei velleris numero aucto, Rege Francisco 2. Gallorum in eorum ordinem cooptato, & composito statu Belgico, nactus commodam tempestatem *Ulissinga* solvens in *Hispaniam* renavigavit. Cujus optatis fortuna constanter respondit, quippe paucis diebus *Laretum Cantabiorum municipium*, uno cōtinentem afflante Aquilone, eoq; secundo, appulit.

Septembris initio *Franciscus secundus Henrici Gallorum Regis Filius primogenitus*, *Delphinus* & *Scotorum Rex*, annos natus quindecim, menses quinque, in aviti Regni possessionem legitimo hæreditatis jure succedens, comitantibus legitimo hæreditatis jure Principibus, & aliis nobilibus probè infinitis *Rhemos* contendit, ibique præeunte Cardinale *Carolo Lotharingico Rhemorum Archipræsule*, Rex Gallorum sacrosancto oleo inungitur 17. Septembr. more majorum. Cūque hic annis inferior esset, quam qui regnum administrare posset, Princeps *Guisus atq; Cardinalis* constituti, ut regis ætatem consilio moderarentur. rex verò non multo post Comitibus magnis, qui dies D. Michaeli erat dicatus, consueto ceremoniarum ritu, & solenni sacrificio, *Philippum Regem* atque affinem par pari referendo in ordinis sui homines cooptavit *Barcloducæ Barrensis* ducatus Metropoli.

Octob. 3. *Hercules Ferrariensis Dux* moritur rebus gestis clarissimus, cū novissimè bello Gallico in Italia gesto, contra *Philippum Hispanum nomine Regis Gallie Henrici præfuisse*: Uxorem habuit *Renatam Regis Gallie Francisci sororem*, ex quo & masculos & foemellas sustulit, successore relicto *Alphonso filio*, cui legitimo matrimonio *Filia Ferdinandi Imperatoris, Florentina* mortua, tandem juncta fuit. Vicefi.

Vicesimotertio ex numero Consiliarium is, quem jussu Henrici Regis in Junio proxime elapsoque ductum fuisse in custodiam diximus, *Burgi* in capitis damnatus, atque combustus est. Cum enim Rex eum in carceres deduci jussisset, simul quoque Senatui mandaratur, ut sine ulla intermissione iudiciū exerceret de *Burgio*, quam ad rem delecti sunt, primum *Episcopus Parisiensis*, deinde tres primi *Pratores* & aliquot alii *Senatores*. *Burgensis* igitur de fide sua ab illis interrogatus, tam liberè & fortiter omnibus de rebus respondit, ut omnium illorum sententia hæreticus pronunciaretur, à qua sententia ad *Archiepiscopum Senensem*, qui tum sigilli regii custos erat, provocavit; hoc tantum animo, quemadmodum profitebatur, ut eo plus haberet facultatis, exponendæ & promulgandæ suæ religionis. Itaque cum in instituto suo perseveraret, superior illa sententia confirmata est, à qua postea quasi *Archiepiscopus* jurisdictione abusus esset pro consuetudine forensi *Senatum Parisiensem* appellavit.

Deinde etiam à *Senatu Parisiensi* tertiu damnatus est, & ab *Episcopo Parisiensi* exautoratus (vulgo degradationem vocant) quam alacri & erecto vultu atque animo recepit. Aliquantò post cum adversarii quidam cognovissent, *Joannem Vilhelmum Illustissimum Saxoniam Ducem* per legatum à rege petiisse, ut sibi *Burgi* habere liceret, cujus opera in Academia sua & Juris Civilis interpretatione uteretur, repente operam omnem adhibuerunt, ut *Burgius* à *Senatu Parisiensi* damnaretur, eique capitalis sententia pronunciaretur, ut plaustrum per urbem vectus ad eam plateam, quæ vulgo S. Johannis vocatur, à Carnifice publico strangularetur & combureretur. Id quod factum est 23. Decembr. cum septem ferè mentes carcere detentus fuisset, deductusque est ab armatis hominibus amplius quadringentis: Vultum tum in plaustrum tum proxime patibulum alacrem, & ullo ejusmodi severo iudicio perterritum ostendens. Itaque & ipse vestimenta sua deposuit & cum nudus sola interula tectus coram universo populo proxime palum & rogam altaret, aliquoties populum his verbis affatus est: *Amici non sum huc tanquam latro, vel sicarius adductus, sed solius Religionis causa, & cum funibus victus in altum à Carnifice sublevaretur, junctis manibus oculos in cælum tendens vehementerque ad Deum suspirans, sæpe numero hæc verba pronunciabat: ME DEUS, neme deserito, ut ne ipse te deseram, eamq. divinæ benevolentiae fiduciam in animo retinens suo animam suam Deo tradidit, & quemadmodum in extrema confessione prædixerat, suo sanguine obsignavit, quod manu sua scripserat, & sigillo obsignavit.*

DE REBUS IN DIVERSIS TERRARUM LOCIS, GESTIS

anno 1560.

ANNO Millefimo quingentesimo sexagesimo *Joannes Angelus Medicus Mediolanensis* post diuturnam quatuor mensium ob varias Cardinalium dissensiones, Pontificatus vocationem tandem ex Presbytero Cardinale tituli Sanctæ Priscæ, electus est Romanus Pontifex omnium Cardinalium suffragiis, qui quatuor & quadraginta tum comitiis apud Sanctum Petrum interfuere, hora in-

ter septimam & octavam, ejus noctis quæ diem natalitium Salvatoris nostri **JESU CHRISTI** insecuta est anno millesimo quingentesimo sexagesimo ineunte, *Pii quarti nomine* sibi indito: hic Pontificatus initio, quo re ipsa præstaret, quæ pii nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam puræ & humanitatem, omnium pene *Cardinalium*, sed præcipue *Caraffarum*, qui præcipue læsi videbantur, precibus populo Romano omnium eorum veniam condonavit, quæ in Pauli tertii marmoreum simulachrum insigniaque & inquisitionis contumeliam atque dedecus, vacante sede, commiserat. Hic *Ferdinandi Caesaris* Imperatoriam dignitatem translata in eum ab ejus fratre *Carolo quinto* quam *Paulus quartus*, ut diximus, improbaverat, ratam habuit; ejusque tanquam legitimi & Catholici Imperatoris legatos perhonorificè suscepit.

Aliquot magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspicionem *Paulus tertius* afflixerat, cognita eorum innocentia, omni cum injuria eripuit, tum suspicione liberavit: inter hos præcipue *Cardinalem Johannem Moronium*, & *Thomam Sanfelicium Episcopum Cavensem*.

Anno eodem, die verò quinto Januarii *Henricus secundus Regis Galliarum filia nati maxima*, D. *Elizabetha*, inagno apparatu, mortuo jam patre, ad *Hispania fines*, Principibus viris Illustrissimis, Rege scilicet *Navarra*, & *Cardinale Borbonio* ejus fratre *Germano* deducenibus, Legatus *Philippi Regis Catholici* ad hoc unum conficiendum destinatis, solenni pompa & verè Regia traditur, & à Rege sponso (pro more) regali magnificentia excipitur.

Trigesimo primo die Januarii à *Philippo* verisjæ & sumptuosius nuptiis apud Numantiam, plenissimam civitatem, regificè excepta *Isabella*, in perpetuam ejus vitæ societatem, & affinitatis conjunctionem venit: ac ibi demum, quod conjugii est summum, perfecit. Quam ob rem apparatu regio, ludi magni in *Castulonensibus* passim sunt instituti, quibus perpetuo in triumpho per complures dies consumptis, eadem simul opera ac uno lætitiæ cursu, *Carolus, Philippi filius*, à Bæticis primum populis exorsus, juramentum fidelitatis retulit. Itaque pedentim tanquam ostendendi sui causa circumvecto, civitates reliquæ Hispanienses, deinceps, ut ei osculum ordine ac officiosè porrexerunt, seque & sua omnia sacramento obligarunt.

Circiter hoc idem tempus, cum omnis propè *Scotia adversus Reginam* victam, partim *adversus præsidia Gallicana*, tumultu ac seditione laboraret: *Rex Franciscus*, qui ad suum arbitrium illud negotium revocare velle videbatur, militum aliquot cohortes, quæ interea civitatibus præsidia essent, eò traduxit: mox copias majores quoque submissurus. Sed institutum Gallicanum *Elizabetha Britannia Regina* odorata, attente circumspecte quæ sibi præcavebat. Cumque à *Scotia Regina*, nuper *Franciæ innupta*, nomen Regium cum insignibus præpropera pensatione usurparetur, unde Regni sui propinquas civitates Gallus invaderet, merito sibi timendum putaret, ad defendendam reipubl. dignitatem animum adjecit, statimque classem instructam misit, quæ in vicinam *Scotiam* vela faciens ad fauces *Tuodæ fluminis*, nec occupatis illis angustiis, ex ea parte aditu Insulæ atque continentis Gallica auxilia prohiberet, substitit *Letha* navium statio ab Alatis castris (quæ est totius

totius regni metropolis) passibus non amplius mille abest; quem portum natura per se firmissimum Galli operibus sic communierant, ut nullo ingenio humano, nullisque viribus capi posse videretur. Huc quoque *Regina Elizabetha* conscriptum ex *omni Britannia* firmum exercitum (cujus imperium summamque auctoritatem *Norfolcus* obtinebat) ex-acto propè martio, cum *Præfecto copiarum Grejo*, viro acri magnis itineribus contendere jussit. Adhæc *Scotici exercitus* fere 12000. peditum ducebat *Comes Haranes proregis Scotia filius*. Quas copias simulatque *Grejus* suis conjunxit, terra marique *Letha* obfessa est. Hoc consilio *Britannorum* cognito, *Gallus* tum ex *Armoricis civitatibus*, tum ex *Aquitania maritima*, magnum numerum navium instruebat, obfessisque *Lethanis* subsidia comparabat. Sed hæc omnia gravissimis dissensionibus dominatis (ut postea referemus) difficiliter seriusque conficiant: acceditque ut præterquam quod tardiuscule naves, quibus exercitum transportandum curaverat, e portibus egredierentur: etiam maritimi æstus. Oceani, Luna adulta maximi essent; Ipsaque classis diurna navigatione vix aliquantulum provecta, noctu fœda tempestate coorta ita affligeretur, ut nulla *Gallicarum* navium (quamvis brevissimus esset transmissus) cursum tenere aut *Insulam* capere posset: sed exundante mari diu multumque agitata, aliz eodem unde solverant, referrentur: aliz in ultimam *Aquitaniam*: quædam vero magno suo cum periculo propius *Cantabros & occasum Solis* rejicerentur: sic ut vectoribus omnis facultas aut administrandi aut optulandi obfessis adimi videretur. Afflictis itaque navibus, acceptoque maximo armamentorum & commeatus bellici incommodo, Galli cœpto destiterunt. Interea, qui in præsidio *Lethæ* agebant, etsi ab *Anglis & Scotis* obsidebantur, tamen, quia in singulas horas auxilium e *Gallia* expectabant, non modo fortiter obsidionem ferebant, sed etiam diurnis nocturnisque eruptionibus hostem crebro laceſcebant. Interea mensis Junii die decimo *Edinburgi Jacobi Regis 5. Regina Scotia* vidua angoribus molestiisque domesticis distracta, humanis excessit: fœmina dotibus animi ac virtute rara. Cuius morte in *Galliam* perlata, Rex valde sollicitus & multis simul difficultatibus implicatus, quod intestinorum dissidiorum malum, quo *Gallia* conflabat, externo longè esset periculosius, nec quantumvis laborantibus suis apud *Letham* optulari jam posset: id quod consultissimum rebus afflictis fuit, mense Quintili, reconciliata sibi *Britannia*, in has pactiones descendit: Ut *Regnumoticum* posthac à proceribus Regni administraretur, præsidia *Gallicana* ex *Insula* transmitterent, nec militem ullum in *Scotiam* *Gallis* traducere liceret. Atque hoc quidem pacto *Franciz Rex*, brevissimo temporis intervallo, tota causa uxoris dotis cecidit. Huic cumulis accessit, ut pervetus illa amicitia, & mutuis officiis accensa benevolentia (qua ad multa jam secula *Francia & Scotia* pace belloque familiarissimè utebantur) in odium conversa sit perniciosum ac pertinax, disjunctis rursus duobus echinis, quorum symbolo Rex hanc mutuam conciliationem, duorumque Regnorum conspirationem ambitiosè denotabat.

Decimo quarto Februarii *Philippus Scetinenſium Pomeranorum, Cassubiorum & Vandalorum Dux &c.* natus patre *Georgio* & matre *Amelia Palatina, Phi-*

lippi Electoris Palatini ingenui filia, ex hac mortali vita ad æternam beatitudinem & cœlestem Ecclesiam hora sexta matutina evocatur. Princeps verè religionis confessione clarus, literarum *Mœcenas* proximis, justitiæ, legumque observantissimus, pacis cultor, suorumque subditorum ita amans, ut merito pater patriæ vocetur. Uxorem habuit *Mariam Joannis Electoris Saxonia & Margarethæ Anhaltina filiam*, sororem *Johannis Friderici Electoris Saxonia constantis*, ex qua heroicæ indolis filios sustulit, *Georgium, Joannem Fridericum, Bugislaum, Ernestum, Ludovicum, Barnimum & Ericum: filias Aureliam, Margaretam & Annam.*

Mense Martio, dum in *Galliis*, tumultus hinc inde inter populum creſcerent, Rex in agro *Turonensi* complures & equites & pedites comprehensos, atque *Ambasiam* perductos, partim gladio puniri, partim suspendi jussit. Hic tumultus non solum magnis motibus occasionem postea præbuit, sed & nomini *Hugonotorum*: Nam cum eo ad portum urbis *Turonensis*, quæ porta Regis *Hugonis* appellatur, sua conventicula celebrarent, & cum Regis ad eum confluxissent, populus occasione loci admonitus hoc *Hugenotos* appellavit, novumque nomen ab aula Regis satellitio receptum, postea in contumeliam hæsit permanſitque.

Trigesimo hujus mensis die, *Franciscus Olivarius Parisiensis, Regni Gallie Nomophylax*, tumultu *Ambosiano*, de quo meminimus, flagrante, subito morbo consternatus, magna cum indignatione animique dolore vitam finiit. Ejus cadaver illinc *Parisios* advectum in sepulchrum majorum suorum *Lutetiz* ad ædem *D. Germani* celebri pompa illatum est. In ejusdem demortui locum, aliis nonnullis viris clarissimis rein tam magnam detrectantibus vir unus litterarum doctissimus & doctorum literatissimus *Michael Hospitalis* absens & nihil tale cogitans surrogatur.

In Aprili *Bernardus Naugerius* vir eloquentissimus, & *Nicolaus de Ponte*, ambo *Veneti*, à Senatu suo in *Gallias Regi Francisco ejus nominis secundo* gratulatum de novo imperio & dignitate Regia, magno per celebrique equitum numero Lagati missi, faustè ac multo omnium ordinum plausu in aula *Galliæ* excepti sunt.

Aprilis 19. ejusdem anni 1560, *Philippus Melancthon Germanus*, cum professor Philolophiæ in *Academia Vitebergensi* fuisset annos 42. extremum vitæ suæ diem ibidem obiit, vir, præstans doctrina, humanitate, prudentia, vitæ integritate & sanctimonia, Christiana pietate, ac tolerantia & beneficentia erga pauperes, quæ extant testantur. Natus est in oppido *Palatinatus ad Rhenum Bretta*, honestis parentibus, Patre *Georgio Schvartzærde*, qui fuit Magister armorum apud Illustrissimos Principes *Philippum & Rubertum*, *Palatinos ad Rhenum, Electores Imperii &c.* qui & *Maximiliano Imperatori*, & præcipuis *Germaniæ* Principibus propter virtutem, integritatem, prudentiam, & artem charus fuit: Matre verò *Barbara Reuterin*, anno 1497. die mensis Februarii 16. hora 7. scrup. 6. post Solis occasum vespere accersitus *Vitebergam ex Academia Tubingensi ad interpretationem Græcæ linguæ ab Illustriss. Principe Friderico tertio, Duce Saxonia, & Imperii Electore &c. Conditore hujus Academia*, de consilio *Joan. R.* cognati ejus. Venit in hanc urbem

Anno 1518. die 25. menses Augusti, hora prima pomeridiana. *Uxorem duxit Catharinam Crappin* ex honesta familia in hac urbe, Anno 1520. die 25. mensis Novembris. Ex hac suscepit filios duos & totidem filias. Filiorum *Georgius* altero anno mortuus est. P. Patri superstes. Filiarum *Annanupia* fuit *Georgio Sabino* J. V. D. *Magdalena Casparo Pencero* artis *Medica Doctore*. Coniunx *Catharina* decessit ex hac vita, anno 1557. die secundo mensis Octobr. Ipse post Coniugem in coelibatu usque ad Annum tertium, quo sub noctem festo die *Palmarum* ut, vocant febris correptus, quam medici iudicarunt esse *epidemicam*, tandemq; superatus morbo propter imbecillitatem corporis confecti ætate, curis, & laboribus assiduus ac diuturnis, expiravit placidissime cum vera & ardenti Dei Patris Filii, & Spiritus sancti invocatione, die Aprilis 19. quadrante horæ ante septimam vespertinam, Anno à nato Christo millesimo quingentesimo sexagesimo. A condito mundo 1522. terras clementer & feliciter gubernante Illustrissimo Principe *Augusto Duce Saxonia, Sacri Romani Imperii Electore, & Archimarschalco: Landgravo Turingia, Marchione Misnia, & Burgravio Magdeburgensi*, cum complevisset annos sexaginta tres, dies triginta tres. Hujus diei anniversariam memoriam celebrat nunc quoq; perquam studiosè Academia Vitebergensis decimi tertii Calend. Martii. Elatus est funere spetioso totius civitatis frequentia, ordinis scholastici inprimis, & prosequentibus exequias illius externis quoque; Monumentum positum est ad sepulchrum in templo ad arcem opere præclarum, cum versibus epitaphiis & effigie ipsius. De vita & obitu ipsius variorum orationes & Epicedia extant lectu dignissima: Inprimis verò doctissimi viri *Joachimi Camerici* cum ipso conjunctissime vixit, narratio diligens & accurata, implicata rerum memorabilium temporis illius hominumque mentione illustri.

Circiter hoc tempus insignis *Christianis clades*, à *Turcica classe* illata est, quæ in *Catholici Regis Philippici classem*, navibus, milite, & comætu instructissimam, bellum Punicum adornantem; de improvviso irruens, eam oppressit, cunctos qui *Gyrbæ Insula* præsidio impositi fuerant expugnatos, captivos abduxit. Ea clade Christiani navali existimatione omnino exuti, ingentem barbarorum audaciam auxerunt. Duces ejus expeditionis fuere nomine *Philippi Medinacæus Hispanus*, amplissimo loco natus, *Prorex Sicilia & Philippici classis, & Doria*, qui cum aliqua parte navium incolumes evaserunt. *Turcicæ* verò classi præfuit *Bassa Piali*.

Septimo die Junii anno millesimo quingentesimo sexagesimo, *Pius Pontifex* vel memor eorum, quæ in sui contumeliam *Cardinalis Carafa* in conclavi dixerat, vel *Ducis Paliani Regis pro ducatu Paliani* compensationi (ut fama fuit) pro sororis filio inhians, aut (quod ipse aiebat) ut Romanorum Pontificum propinquis, salutare exemplum relinqueret, ut populos sibi creditos clementer acciperent, & publica negotia pro Ecclesiæ dignitate conficerent, specie vindicandi ea crimina, quæ *Carafa* patrui Pontifici & bello potissimum Neapolitano patraverant, quæstionem capitalem in eos instituere est aggressus, ita ut ad septimum Idus Junii 1560. quo die quinto antè annum *Carafa* purpurei pilei honore donatus fuerat, *Carolus ipsum & Alfonso* Cardina-

les ad Consistorium profectos *Joannem vero Carolæ fratrem, & Montorii Comitem, Paliani Ducem* tunc vocatum, qui paulò antè ex *Galesio Faliscarum* oppido, in urbem cum ipsius Pontificis licentia venerat, uxorisque ejus fratrem *Comitem Alifanum, Leonardumq; Cardinalem* fratrum propinquum, nihil tale suspicantes, in Hadriani molèm, & per eosdem dies aliquot alio *Carafia domus* clyentes in publicum carcerem conjici mandavit.

Augusti die ultimo *Rex Gallie* qui tumultu *Ambrosiano* subductus, acerrimo edicto in hæreses inquirendum decreverat, atque ordines ad *Abellejum* fontem convocarat: Cum his de religionis controversia quæ indies ingravesceret egit. Cæterum certis de causis tractatio hujus rei, in decimum Decembris rejecta fuit, atque conclusum, ut *conventus maximus universa Gallie* (quem statuum Universalem vocant) *Aurelianæ* indiceretur: Quadragesimo autè die post, domesticus conventus celebraretur.

Porro edicti à Rege post tumultum *Ambrosianum* promulgati summa hæc erat. Deliberatum etiã, & constitutum esse sibi, rem religionis in eum locum, ex quo decidisset, atque in antiquum suum statum restitui. Ideo jubere ac velle se, ut vetera officia Gallicanæ Ecclesiæ procures retractarent: ipsi soli recognoscerent hæreses: ipsi inquirerent, interque se judicarent deprehensas, ac corrigerent, sicubi latent, sectas. Quippe vel primum esse illud, eorum munus, eis id oneris lege justissima atque æterna (nisi legislatori Deo refragari quis demens potest) esse impositum. Monere id circo ac dehortari Episcopos familiariter, ut suam singuli administrarent provinciam, ut attributas sibi dioceses, & paræcias adiret, obirentq; in his hærerent, sedemq; figerent, ipsi literas sacras publice profiterentur, nec mercenariis enim committi tutò posse rem tanti ponderis: vel testimonio ipsius Christi, neque nescire se, quàm frons occipitio sit prior: Patrio quodam animo in commissam censionem, hanc non verbis solum ad salutis disciplinæ fidem, amoremque pertraherent, ac saltem allicerent, sed morum honestate ac vitæ innocentia etiam prærent. Sicque à Doctore sumptum laudatæ probitatis exemplum, discipuli certatim sequerentur. Itaque tandem aliquando ab inveterata impietate, ad veram rectamque pietatem, & vel sero, in viam (sicut in proverbio legitur) redirent, sin minus, peragere reos Episcopos ex Sanctissimis minimeque veteratoris conciliis, Senatibus consultis convocatæ universæ Ecclesiæ decretisque Christianis, ob eam rem interdicere ac vetare, ne aut ullum forum, aut curia civilis temerè deinceps judicia deferret in recognitione hæresu, neu eo in negotio intercederet unquam magistratus profanus, nisi pontificum, sacerdotumque collegium opem Prætoris, vel ad irrogandas leges, vel ad censuras exequendas, ante rogassent. Mandare se nihilominus Franciæ provinciarum rectoribus, per magistratum municipale, quamvis non initiatum sacris, multam pœnæ nimirum rimarentur illi, si edicto Regis Episcopi minus obdientes fuissent, si mutassent sedes, si extra dioceses vagarentur, si parum decore & honestè se in paræciis habuissent, horum ut certatio esset, illi inquam deprehensæ absentia, dissolutæ vitæ, excusæque vecordia & aliorum accusationem, apostolos ad curiam

curiam regalem deferrent: quo sic liceat cum recentimalo statim occurrere, & remedia ad sanandum vulnus, nondum exulceratum, comparare.

Septembri propè exacto, ipso die, qui D. Michaeli inscribitur *Gustavus* Suecorum Rex, valde inclinata ætate mortem obiit: Cum ad Regni illius gubernacula sedisset annos quinque supra triginta. Cō sanguineus fuit *Caroli ultimi Regis Sueciae*, & *Stenonis Sura senioris Principis* nepos, atque in Daniam obses abductus, audita Procerum strage, quam *Christiernus* perpetrasset, ex venatione, ad quam cum allis nobilibus admissus fuisset, amicu plebejo elapsus, *Lubecam* profugit, ac inde in *Sueciam* translatus, ad Reip. summam pervenit, *Lubecensium* Legatis claves arcis *Stockholmi* sibi nomine civitatis *Lubeca* dedit, *Gustavo* tradentibus: Regno accepto pacis & concordie subditorum studiosus fuit, sed avaritiz est notatus. *Uxores duas duxit*, alteram *filiam Saxonie inferioris Ducis Leoburgensis Magni Catharinam*, ex qua filium sustulit *Ericum* Regni gubernacula postea suscipientem. *Saxonica* autem ex laplu equi mortua, secundam nobilem *Suecam* sibi matrimonio copulavit, ex qua itidem suscepit proles complures, inter quas filium *Joannem* jam Regni moderatorem, & tres filias, quarum prior *Comiti Embdensi*, altera *Georgio Joanni Palatino Rhensi* tertia *Christophoro Marchioni Badensi* legitimo thoro junctæ fuere.

Octobris die ultimo *Princeps Condens*, Regis *Navarrae* frater literis admonitus, ut se de conspirationis contra Regem, matremque susceptæ suspicione purgaret, *Aureliam* cum ipsa ingreditur, nihilominus tamen innocentia sua ostensa, præter omnium expectationem paulò post in vincula conjicitur.

Novembris die decimo nono *Franciscus secundus Rex Gallorum*, qui ad celebrandum conventum universalem, *Aureliam* venerat, capto *Condensi*, ex nato secundum aurem sinistram apostemate, in febrim incidit, ex qua cum graviter laborare cœpisset, Nonis Decembris die, ex quo eum morbus corripuit, decimo septimo extinctus est, cum regnasset anno uno, mensibus quinque. Hæc inopinata Regis mors *Condensem* vinculis exemit, ut paulò post dicemus.

Iusta ei deinceps ita facta sunt, cor vitæ sedem *Genabi ad augustissimum ejus Civitatis Fanum Crucis*, sublimi tymbo est absconditum: corpus reliquū deductum *Dionysiano majorum sepulchro* est illatum.

Porro defuncto *Francisco*, *Carolus Maximilianus Aurelianus* secundo genitus *Henrici secundi*, quem compendiosius postea *Carolus nonus* appellarunt, in fratris locum decem modo annos natus successit. Cujus et si ætate quidem puer esset, indolem bonā nihilominus vultus alacris & promptus, quandamque altitudinem animi ac Regium spiritum præ se ferebat. Hunc igitur in fratris locum susceptum, cum recepto tutelarum jure, donec annum decimum quintum attingeret, propter imbecillitatem consilii in tutorum potestate esse majores vellent: ex imitatione atque exemplo superiorum temporum æquū, justumque videbatur, ut hoc tutelari quasi interregno, Regina mater rerum interea potiretur. Sed cum illud Jus Principes à stirpe Regia oriundi, multis nominibus ad se spectare contenderent: ne tempus litigiosum magis quam utili disceptatione frustra

perperamque transmitteretur, cunctis suffragiis octo viri, quorum consilio Regis pueritia nitetur, ex nobilissimis Gallorum familiis hi creati sunt: *Rex Navarrae*, purpurati duo *Lotharingus & Thironensis*. *Guisianus* Magister equitum, *Marescallus Andreas*, *Brissacus*, & *Cancellarius*, *Rex scribarum*. Ita tamen ut Regina in consilio Principem locum obtineret, nullo vel moderatricis titulo honorata. Ad hunc ordinem postea assumpti sunt *Borbonius Cardinalis Navarrae frater*, *Montpensericus Rocasuryon*, *Ambarrus*, & *Condensis Navarrae isidem frater*: mox quoque duo *Marescalli*, *Mommorancium* & *Thermus*, eodem accesserunt, ita ut pro octo tutoribus, quibus Regis cura commendata erat, numeros ad quindecim usque excreverit.

Hoc eodem anno 1560. multa ostenta in cœlo visa sunt. Nam in regione *Pedemontana*, *Chirasci* apparuit ignis in aere per horas tres. *Traville* totidem horas sanguine pluit. In planicie juxta *Centalium* maximus equitum numerus turmatim conspectus, *Cœgnas* animadversus est terræ motus, tanquam quadrigæ sonantis. In *Gallia* quoque mense Decembri, quum *Aurelia* essent Procerum Regni Comititia, præsentis Rege, visus est Cometa supra urbem perviginti octo dies, quibus Comititia finiebantur. Vicinæ *Austriz* decimotertio Decemb. fuit terræmotus, corrusionis, fulmina, tempestas omnino horrenda, adeo ut templum *D. Stephani* fulmine tactum, atque cœlum passim ardere visum sit. Ejus generis quoque fuerunt duo exercituum vis concurrentes in *Polonia*, quorum *Septentrionalis* victor fuit. In *Prussia* dicitur sanguinem è cœlo in terram cecidisse, tanquam ignis favillas. In *ancatu VVirtenbergico* 27. Decembris subito orta est Vorago, alta pedes triginta sex lata viginti. Citra planum terræ, non amplior puteo communi & ambitu rotundo, cujus aquæ alta circiter pedes novem sequenti die apparuit ignis in aere amplissimus paulante Solis ortum per totam ferè Germaniam, in quibusdam locis longitudine occupabat quatuor aut quinque stadia, latitudine unum: adeo ut multis in locis homines putarint oppidum aliquod aut urbem incensam, aliquot etiam locis concurrerunt ad vicinum ignem extinguendum. Tandem nonnulli peritiores deprehenderunt, non esse incendium domorum in ambitu terræ, quod viderent sub flammam candorem. Hæc horrenda meteora, ut testes sunt *Physici* doctissimi procul dubio portenderunt futuros motus *Galliz*.

Sub exitu hujus anni *Sabaudia Dux Emanuel Philibertus*, bellum movit contra *Convallium Lucernensium* in *Pedemontio* prope montem *Vesulam* incolas, quos *VValdenses* dixerè, qui jam olim Romanam Ecclesiam averfati. Dux itaque cum in avitaditionem, restitutus esset, atque perquam molestè ferret religionem sibi contrariam apud eos vigere: Illis sæpenumero mandarat, ut ministris suis pulsiss, atque religione abjecta, antequam religionem reciperent, id nisi facerent, dira supplicia illis minatus. At cum illi, confessione fidei suæ edita, eam religionem se retenturos, ac Principi nihilominus in civilibus obedientiam præstitorios, testarentur: hic initio acerba mandata contra eos proponit, quibus nobiles atque vicini freti, agmine facto in eos ruere, illisque damna quamplurima inferre cœperunt. Illis verò defensionem contra vim illatam instituentibus,

entibus, res eo usque processit, ut qui ad cædes ac direptiones venissent subinde male exciperentur.

Cum ergo Dux incursionibus ac direptionibus nihil proficeret, aperto bello cum ipsis agere instituit, misso isthuc cum quinque millibus *Trinitas Duce*, qui etsi ditionem istam invadens nihil non hostiliter egerit, domos incendens armenta omnemque suppellectilem diripiens, non tamen quod voleat efficere potuit: Nam incolis ad sui defensionem indotum cacumina nivibus oppleta eligentibus, ac singulam virtute *Sabaudos* inferiores, maxima vi lapidum prostermentibus, in eas difficultates coniecere, ut is aliquot millibus desideratis permissu Ducis cum Convallentibus transigeret, ita ut his cum libero commercio per omnes Ducis regiones exercituum religionis assuetæ permitteretur, inodo Duci debita officia obsequiaque redderent, ac sine scandalo viverent.

Cum autem *Valdenses* illi valles & montes incolant, nec magnos redditus percipiant, atque etiam ea persecutione suis opibus & bonis quasi exhausti essent à Germanis Principibus & Civitatibus, subsidium aliquod in usus pauperum petierunt. Propterea ab iisdem liberaliter eorum Legati auditi, atque auro & argento donati in patriam remissi fuerunt.

Porro quod ad *Waldenses* attinet, eorumque originemque doctrinam, ea quidem antiquissima & talis: Circa annum Domini 1160. fuerunt *Lugduni* aliquot optimates, quodam loco congregati, conferentes de variis rebus: ut solent sæpe præsertim ætatis tempore, in Italia & Gallia in porticibus Magnates convenire dispellendi tædii, fallendique otii causa, ac colloquendi cum aliis sui ordinis viris. Ibi dum illi otiosi sermones cædunt, accidit, ut subito unus spectantibus omnibus aliis mortuus corrueret. Eo tam tristi exemplo fragilitatis humanæ divinæque iræ perterritus ac commotus unus ex illis nomine *Valdus*, homo prædives, haud dubiè impellente eum etiam DEI SPIRITU, cœpit cogitare de emendanda vita, placandoque Deo, ac vera pietate aliquanto magis serjò colenda quam antefecerat. Cœpit igitur & eleemosynas largius distribuere, & se suamque domum, ac eos, qui cum aliquando quacunque occasione accedebant, docere & admonere de poenitentia, sincero DEI cultu, ac vera pietate.

Progrediente paulatim tum benèficientia ejus in egenos, tum ipsius studio docendi, aliorumque discendi, jam etiam frequentior cœtus ad eum confluere cœpit: & ipse eis non suas reliquas regulas, sui que capitis somnia dictare, sed sacras literas tum explicando declarare, tum invulgarem Gallicam linguam transferre. Fuit enim homo doctus, ut ex vetustis membranis cognoscitur: & non curavit sibi ab alijs verti, ut quidam veritatis inimici mentiantur.

Collegit etiam *Valdus* patrum testimonia vulgari sermone, ut suos non tantum scriptura, sed etiam veterum testimoniis contra adversarios communi- ret. Cernentes itaque adversarii *Valdi* ejusque sectatorum in docendo & discendo Dei verbo constan- tiam, quam illi pertinaciam esse calumniabantur: do- lentes etiam suam turpitudinem, inscitiam, negligē- tiam in docendo, & aliquos etiam errores ab eis taxari, excommunicaverunt eos omnes simul.

TOM. III.

Aliquanto verò post, cum illos ne excommunicati- one quidem moveri cernerent, ut à suo proposito desisterent, etiam quærilio, carceribus, ferro de- mum ac igni persequi, & crudeliter vexare cœpe- runt: ut necessitate præsentique periculo coacti sine *Lugduno* descedere, ac in varias terras diffugere & dilabi.

Aufugerunt igitur *Lugduno* parti in varias Gal- liz partes, & præsertim in *Narbonensem Galliam*, partim & quidem plures in *Lombardiam Italia Provinciam*, quam Romani citiorem Galliam vocarunt.

Cæterum hi anno 1545. gravissimè à Rege Gal- lorum *Francisco* affliti fuere, prout horum calamitas tum separatim libello Gallico exposita, tum à S. libro 16. compendio comprehensa, & novissimè li- bro tertio actionum Martyrum luculentissimè ex- posita est: variis autem nominibus sunt appellati pro varietate regionum ac locorum quæ incoluerunt. Nam in regione *Lugdunensi*, *Pauperes de Lugduno* vocati fuerunt: In extremis *Sarmatia Livoniæ*, partibus *Lolardi* sunt nominati: In *Flandria* à loco deserto, lupisque exposito *Turrelupini* appellati, quin & *Leonista* & *Insabbati* vocati. Sunt & qui *Bohemistas* dici putent: Inter quos, est *Cardina- lis à Turre Cremata*. Sed illi se à *Valdensibus* sepa- ratos esse, nec *Valdensium* nomine se comprehendendi scripto publico edito anno 1525. testati sunt origine sua ab iis, qui *Doctore Joanne Rochezan à Romana Ecclesia* se segregarunt, deducta.

DE REBUS GESTIS

Anno 1561.

IN Januario Mense Regis Gallie *Caroli Noni* mater suscepto tutelæ onere, de quo paulò ante memi- nimus, nihil majoribus votis optare videbatur, quam ut res quæ religionis causa perturbatæ essent, placida pacificatione componerentur. Itaque cum minimè duris, aut crudelibus edictis novi Regis gu- bernalionem, ne hominum animi statim alienaren- tur, inchoandam putaret, querelis autem atque sup- plicibus cunctorum ordinum precibus satisfaciendū putaret: Edicto leni mitique rem stabilendam existimavit, quod in conventu ad S. Germanum in Laya ex autoritate Regis *Navarre Principum de sa- milia Regis* & privati Consilii, 17 Januarii, ejusdem anni 61. promulgatum, ex eventu postea Januarien- se est appellatum, de quo deinceps tanquam pro aris focisque utrinque Gladiatoriis animis est certatum. Ejus Edicti hæc sententia fuit.

Est si superiore anno, ipso Julio omnium conventicula in quibus contra veterem Ecclesiam morem preces, ritus & sacramenta administrarentur, Edicto Regis Fran- cisci prohibita sint, tamen, cum huic promulgationi multis in locis non obscure fraus fieret, placere Regi, matri Regie aliisque proceribus mederi presentibus malis & rebus Gallie afflictis, ea videlicet ratione, ne quicunque sectatores Evangelicæ doctrinæ seu p. of. fsi- onis, templa aut eorum reditus occupassent, cederent templis, restituerent natum & reliquias, in posterum ab uxoria abstinerent, ipsi nisi- quam nisi in suburbis aut extra urbes suas ce- lebrarent, in iis peragendis à nemine impedi- rentur

direntur, molestarenturve, nostra pars alteram injuria afficeret aut provocaret, inter se amice degerent, nemo arma portaret prater Nobiles, quibus gladius cum pugione permissus esset, ministri Evangelici neminem in suum ordinem reciperent, cujus vitam moresque non perspectos antea exploratisque haberent: ne excluderent à suis conventibus Regios praefectos, quominus illis audire liceret, quam profitentur religionē, nulla judicia nullasque synodos sine venia officiaris alicujus Regis celebrarent, nullos Magistratus Leges aut statuta crearent, conderent, neve tributa collectas pecunia, voluntariis, elemosynis exceptis, indicerent, Leges politicas praesertim eas, quae gradus affinitatum & consanguinitatum sanciunt, conservarent, colerent: ministri jurarent se non allaturos doctrinam cum verbo DEI, in symbolis & concilio Niceno & in liberis veteris Noviq; Testamenti expresso pugnantem, in precando nulla convitia in Missas & ceremonias ab Ecclesia receptas jacerent, nullisq; se invicem in concionando injuriis afficerent, in votis Dominis, pastoribusq;, in nullo pago conciones peragerent, reum seditionis ne quisquam receptaret, nullos libellos famosos spargerent, imprimerentve. Huic constitutioni qui quæve fraudem fecissent, scirent Regem hoc admissum adversus se severius executurum. Atque hæc Edicti Januariensis capita fuere: quod, cum plerisque gratum accidisset, multum tamen minimè tolerabile videri poterat, qui hac ratione decus Romanæ Ecclesiæ, auctoritatemq; Pontificis maximè operè labefactum iri dicebant. Nec verò hanc rationem esse sedandarum turbarum, sed potius alendarum hæresum, quibus fenestram aperuisset nimia indulgentia Regis in quo nonnulla etiam culpa regis Navarræ esset. Sequendum igitur, se auctoribus, Edictum Julii proximi à Francisco Rege promulgatum, ejiciendos omnes ministros, impediendaque conventicula. Quod si ipsis aliud videretur, in eoque pertenderent, se malle ex consilio discedere, quàm hujus sententiæ autores fieri. Itaque cum Regina ab hoc instituto se non discessuram significaret, & humaniorem sententiam, ne res antea debiles vehementius exagitarentur, sequendam putaret: Guisianus communicatis cum Conestablio & Marescallo Andrea consiliis, è conventu se subduxit. Hoc Sangermanico consilio soluto, ad novam Septembris Pontificiorum & Evangelicorum colloquium Possiaci per Regem indicitur.

Hoc eodem mense cum Electores & Principes Germaniæ Confessioni Augustanæ adhærentes, Naumburgi in Turingia convenissent, ut de tuenda Augustana confessione, anno tricesimo Imperatori Carolo exhibita, deliberarent, quod multos ministros sermones de se spargi coram Imperatore Ferdinando audiissent, Pontifex Pius qui ante inunte Decembri, Solennibus Jubileo, jejuniis & supplicationibus à Vaticana Basilica ad Minervæ habitis, ac publicatis literis, generale Concilium Tridenti prosequendum esse, & proximo Paschate anni 61, iterum inchoandum indixisset, eodem suos Legatos mittit Zachariam Delphinum, Pharensensem, & Joannem Franciscum Commendonum, Zacynthium Episcopos, ut Principes Germanos ad Concilium hortarentur, quinto Februarii audientia data, eorum prior legationis suæ causas hac oratione exposuit.

„ Cum summus Pontifex ad sacrosanctum Regimen Ecclesiæ vocatus esset, in eam statim curam, „ pro suscepto munere pastoralis, incumbere cœpit, „ quod corrupti mores emendarentur, ut esset tandem pax Ecclesiæ, & idem sentirent omnes nationes: cumque non tam ad mala sananda, quàm ad bona consequenda, nullum aliud remedium, quàm sacri Oecumenici concilii celebratio esset: habita „ matura deliberatione, cum ordine Cardinalium, „ sacrum concilium Tridenti ad festum paschatis celebrandum auctoritate divinitus sibi tradita decrevit. Ut verò ad notitiam omnium Principum id „ perveniret & ipsi eandem curam susceperent, suaque studia ad consulendum Germaniæ tranquillitati, Pontificiæ sollicitudini conjungerent, ablegavit hos nuncios suos, pro amore & studio, quod „ in clytam Germaniæ nationem semper persecutus „ est, ejusque unitatem dilexit, qui Pii Pontificis nomine singulos conveniremus, rogaremus, hortaremur & obtestaremur, ut ad Consilium hoc accederent, cum plena mansuetudinis & pacis omnia „ ibi sint futura: omnes ibi auditum, ac in rebus benigne exauditum iri: petamusque ut iidem Principes piam hanc sollicitudinem progressum habere velint, cum Pontifex nihil aliud studeat, nisi ut „ concordia & pax Ecclesiæ restituantur. Paratus „ est idem Pontifex saluum conductum Principibus „ in amplissima & tali forma dare qualis unquam fuerit aut excogitari potest. Quapropter petit Pontifex „ & adhortatur ut singuli Principes Legatos suos cum plenis mandatis eò mittant: ut Principum studio sedatis Ecclesiæ dissidiis (tot enim de religione opiniones, quot capita, & tot Evangelia, „ quot Doctores) Ecclesiæ suum decus restituatur: una fides ubique servetur, & unus Deus ab omnibus colatur. Cætera Principes à Collega audituros dixit, qui sequentia probavit.

„ Illustrissimi Principes: cum eadem mandata „ utrique nostrum summus Pontifex dederit, non „ repetenda arbitror quæ à Collega jam exposita „ sunt, ad explicandas Ecclesiæ calamitates. Nemo „ est enim, qui ignoret, quod res deducta sit, & quod „ relabatur. Aliud ex alio malum exoritur: hostibus Christiani nominis ad perniciem & interitum „ Reipublicæ aditus datur, huic obviam ut eatur „ opus est. Postulant hoc pericula, suadet temporis oportunitas, Pii Pontificis benignitas & studium, ut nulla unquam pacis conciliandæ commodior occasio oblata aut dari posse videatur, „ pacata Repub. Christiana, ac Pontifice divinitus dato, „ cujus studium, singulare est erga Principes, sollicitudo de animarum salute, & ut Ecclesiæ & tranquillitatis pax restituantur. Hæc sunt quæ paucis „ exponenda censuimus. Principum non pauci hac oratorum licentia ita offensi fuere, ut quidam ipsorum „ literas peculiariter à Pontifice ad se scriptas atque „ oblatas legere respuerint, re verò inter se deliberata, „ septimo Februarii nomine omnium Legatis Pontificiis, hoc verborum tenore responderi voluere.

„ Illustrissimi Sacri Romani Imperii Electores & „ Principes, Illustrissimorum Electorum & Principum „ Legati & Consilarii, ad Orationem vestram, quam „ Pontificis Romani mandato, Celsitudinibus, „ Gratiis & Humanitatibus ipsorum exposuistis, hoc „ responsum votis dare jusserunt: Non dubitare „ se.

„se, quin multi omnium ætatum ac gentium toto
 „terrarum orbi viri docti, sapientes ac pii, jamdu-
 „dum inliorem Ecclesiæ statum optarint, & nunc
 „quoque anxia ad Deum vota faciant, ut tandem
 „doctrinæ puritas restituatur, & in Ecclesiam in-
 „vecti abusus pia emendatione tollantur, quod ipsi
 „Romanis Pontificibus, in sua Jurisdictione præ-
 „cipue curæ esse debeat, qui Ecclesiæ titulum, tam
 „longo annorum spatio, sibi arrogarunt. Verum
 „quibus ipsi potissimum rebus & actionibus dediti
 „semper fuerint, obscurum bonis omnibus non est:
 „quin multos Pontificio nomini addictos viros sa-
 „pientes fateri necesse est. Mirantur autem illu-
 „strissimi Electores & Principes, reliquorumque
 „Legati, qua vel opinione persuasus, vel spe fretus
 „Pontifex Pius 4. missa huc legatione, celsis suis
 „Concilio Indictionem obtrudere, eosque Triden-
 „tum vocare ausus fuerit. Neque enim ipsum
 „Pontificem & vos ignorare, quam religionem sta-
 „tus Augustanæ confessionis amplectantur, qui-
 „buscunque de causis ecclesias suas, juxta Evange-
 „lii doctrinam repurgare, & se ab eo cœtu, qui su-
 „am potius quam Ecclesiæ gloriam quærit, sejun-
 „gere coacti sint: Sic enim Pontificem ac vos sta-
 „tuere illustrissimi Principes volunt, non agnosce-
 „re se Romanæ sedis auctoritatem, certoque celsis-
 „simis divini humanique Juris indubitatis testimo-
 „niis persuasum esse, Concilii indicendi Jus Ponti-
 „ficem Romanum non habere: Judicis enim offi-
 „cio fungi, & controversias dirimere eum, a quo
 „destructiones & dissensiones multæ in Ecclesia
 „ortæ sunt, fas non esse divini ac humani Juris scri-
 „pta testantur. Injuste etiam oratione vestra sese
 „taxari, illustrissimi Principes affirmant, quod nul-
 „lam fidei certitudinem habeant, sed tot nunc sint
 „Evangelia, quot Doctores, tot Religiones quot
 „voluntates: Extat enim non solum de omnibus
 „fidei articulis, perspicua ipsorum confessio, Im-
 „perator Carolus V. Augustæ anno XXX. exhibi-
 „ta, verum etiam variis hæcenus editis scriptis, cœ-
 „lestis doctrinæ veritas illustrata & explicata est.
 „Quibus autem maculis Romana Ecclesia nunc
 „imbuta, universi orbis terrarum querelæ satis te-
 „stantur. Cumque non errore lapsi, nec temeri-
 „tate, curiositate, aut pravis cupiditatibus, sed feve-
 „rissimo Dei mandato, quo præcipitur idola fugi-
 „enda esse, impulsu Germani Principes à Romana
 „Ecclesia discesserint: constanter in sententia,
 „perseveraturi sunt, nec ullas sibi à Pontifice Leges
 „præscribi patientur: nullius enim auctoritatem
 „vel jurisdictionem, quam imperatoris sui Cæsa-
 „ris Ferdinandi agnoscunt, cujus Legatis, quam ipsi
 „de Concilio œcumenico ac generali celebrando,
 „spes ac sententiam habeant coram hic exposuerunt.
 „Quod verò ad vos attinet, ita vobis omnino ut
 „persuadeatis, Celsitudines ipsorum volunt: nisi
 „Pontificiæ Legationis munus nunc quidem obii-
 „setis, omnia Celsitudines ipsorum, Clementiæ &
 „benevolentię studia & obsequia, vobis ex claris-
 „sima Venetorum familiis ortis, præstituros fuisse,
 „tum quod erga amplissimam Venetorum Rempu-
 „blicam animo affecti sunt benevolo, tum vero et-
 „iam quod vos ob generis nobilitatem, doctrinam,
 „ac sapientiam, laude favoreq; suo dignos esse ipsi
 „profitentur.

Hoc responso Legatis dimissis, illi quos diximus
 Electores ac Principes literis ad Imperatorem scri-

TOM. III.

pris, testati sunt, se confessionem illam Augustanam
 unanimiter retinere, paratosque esse ex verbo DEI
 illius rationem reddere: ac deinde luculentissimo
 scripto, causas recusati concilii Tridentini, publicè
 edito, exposuere. Legatorum itaque Delphinus
 superiore Germania, ad cujus Principes Pontificius
 orator erat, peragrata, apud Cæsarem Legatus Apo-
 stolicæ sedis permanere à Pontifice jussus est. Com-
 mendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhe-
 nanis oris, Belgis, Lotharingis, deinde Germania
 superiore & Bavaria percursis, cunctisque illorum
 regionum Episcopis ad concilium invitatis in Itali-
 am Tridentum, deinde à Pontifice vocatus ad urbem
 reversus est. Neuter horum indignandi causas
 habuit, honorificè ubique locorum exceptus. Angli-
 æ verò Regina Elizabetha Hieronymum Marti-
 nengum Abbatem ad se Concilii causa Legatum
 missum cum audire recusasset, à Belgio in Insulam
 trajicere prohibuit: Nec diversum ad Reges Daniæ
 & Sueciæ missus responsum retulit.

Quinto Martii Pii Pontificis Caraffarum quos
 supra in vincula conjectos diximus, causa in pleno
 Consistorio diligentissimè examinata, Carolum
 Cardinalem Majestatis damnatum, & omnibus ho-
 norum gradibus exutum in Hadriani mole, carnifi-
 cis manu nocte strangulari jussit. Ducem vero Pa-
 liani Comitesque & Cardinales in Turris novæ carcere
 capitali supplicio affectos in publico ad pontem Eli-
 um exposuit, & paulò post ad damnatorum sepul-
 chra retulit, populo Romano attonito, & quorum
 ista tenderent admiranti: illis maximè memorabile
 spectaculum, instabilisque fortunæ ludibrium præ-
 bentibus, quum omnes passim ad eos spectandos
 confluerent; quem ipsi potissimum ad tantæ pote-
 statis culmen evexerant, nutuque, renutuque suo
 cuncta moderabantur, Ducis præsertim extincti casti
 animo reputantes, quem paulo ante insigni militum
 & equitum manu stipatum, ac per urbem more penè
 Regio incedentem conspexerant, tunc verò ejus
 corpus capite truncum sub aspectum publicè collo-
 catum viderent. Ejus verò admirabilis constantia
 fuisse perhibetur, qui paulo ante obitum & socios
 metu cædis consternatos egregia oratione ad mor-
 tis contemptum adhortatus est, & literas pulcherri-
 mas filio juveni scripsit, optimis monitis refertas,
 quibus ei Christiano more bene precabatur. Cardi-
 nalis cadaver in propinqua Diva Maria Transpon-
 tina e de publico sepulchro datum, mox ab ejus fa-
 miliaribus ad Minervam translatum, & in familia ejus
 sacello conditum est. Inter multas præcipue damnati
 Cardinalis causas in questionem codicillis, relata sunt,
 quod senem Pontificem Paulum, quanquam in bellum
 primum, tamen bellicarum rerum imperitum, falsis
 nuntiis & consiliis decepisset, multos & maxima digni-
 tationis viros ejus belli occasione vexare jussisset: quodq;
 varias literas & notas arbitrarias ementitus, ejus uni-
 us præcipue opera quinquennialibus inter Reges Hispani-
 æ & Gallia ictis indicis fractis totum id bellum quod
 Paulus gessit susceptum diutiusq; non sine magno sedis
 Apostolicæ detrimento productum fuisset. Comiti præter
 crimen lese Majestatis, & sociis, uxoris gravida &
 adultera indicta causa cades obiecta. Pontifex vero vi-
 deri voluit, eos non eo consilio vinxisse, ut morti tra-
 deret, at in questionibus habendis exacerbatus, ma-
 gnitudinè demum rei intellexisse, quum ei persuasum
 esset Cardinale animi excelsi & intrepidi, si dimitte-
 retur in suorum quæpiâ aliquando in petu facturum.

n 2

Quo

Quo timore cum semel gravissimè læsum tolli iussit, in reliquos clementius, quos minus peccasse proficiebatur, haud dubiè acturus nisi fortuna is adversa Pontificis animum impulisset, ut eos potius perdendos quàm Cardinalem non conservandum existimasset. Aliquando mitius cum Alphonso Cardinale, qui mansuetæ continentis que naturæ haud dubium speciem dabat, actum: ipse namque, qui die obitus Pontificis quædam è cubiculo suo subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorum *Vitellii Cardinalis studio* comparatis, persolutis, *Camera Apostolica præfectura* multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne urbe egredereetur.

Decimo quinto Martii *Claudius Franciscus Novocastrensis* dominus de Rye; *Christophoro Duce Wirtembergico cum Comitibus Ortenburgicis*, *Ferdinando, Bernhardo, Ernesto & Erenfrido*, de arce *Ericourti*, ad fines *Burgundie* sita, aliisque locis compluribus coram ordinario iudice *Dola* contendente: Is *Hericourt* in litigiosam ac ab *Ortenburgicis* possessam callidè interceptit ac occupat, non minus sibi juris ad illam, quàm dictis litigantibus, competere, ex testamento prætendens. Etsi verò controversiæ status mira quæstionum & ambagum prolixitate involutus sit, tamen ejus summam ut publicè scriptis à consulentibus exposita est, commemorabimus.

Anno 1463. 28. Octobris quidam *Theobaldus Novocastri d'espina, Hericurtis, Clementis, aliorumq; dominorum Dominus*, *Mareschallus Burgundie*, cum undecim liberos haberet, septem masculos, nimirum *Antonium Episcopum Tullensem*, *Leonhardum, Wilhelmum, Ludovicum, Jacobum, Henricum & Claudium*: & quatuor filias, *Agnetem, Johannam, Margaretam & Catharinam*, legitimum testamentum condidit, eosque particulariter instituit, duobus masculis exceptis, videlicet *Henrico & Claudio*, quos in residuo omnium bonorum hæredes universales solos & in solidum instituit, videlicet *Henricum* in terris & dominiis de *Novocastro, Chastellot, Blacmont, Hericourt, Clermont, Chamallon, Lepont de Royde, Bourodque, Estheuan, Louze, Lagarde, & la justice de lieu croissant, & du prieuré de Lauthenandz Montion, Chastel sur Mezel, Espinat, Bauville Chalini, en la restitution de l'isse quand le cas adviendra selon le traité fait à Gray &c.* Et dictum *Claudium* in terris & dominiis du Fay, *Bourgoignon, Poncon*, & in omnibus pertinentiis, redditibus, censibus, præminentis, mero, mixto imperio, feudis, subfeudis, & aliis quibuscunque, & in castro oppido, terra & pertinentiis de *Grancey &c.* Et casu quo *Henricus* decedat sine hæredibus de suo corpore, *Claudius*, vel primus ejus masculus, per ordinem succedat, in portione dicti *Henrici*. Et si dictus *Henricus* decedat relicta unica filia, habeat illa decem millia francorum *Burgundie* per dictum *Claudium* vel filium ejus solvendum. Et si dictus *Henricus* relinquat plures filias, dentur pro illis omnibus simul per dictum *Claudium* hæredem meum vel suos liberos masculos quindecim millia francorum dicta moneta. Et casu, quo *Claudius* filius meus, & hæres vel filius ejus masculus in defectum hæredum masculorum *Henrici*, teneat portionem (partagium vocat) *Henrici* ratione dicta substitutionis, volo quod dictus

*Leonardus filius meus (aliàs sacris destinatus) sit secularis, & possideat partagium Claudii, cui eo casu substituo Leonhardum. Et si dicti Henricus & Claudius decedant sine hæredibus masculis, instituo hæredem meum solum, & in solidum dictum Leonhardum (casu quo non sit ecclesiasticus) in partagio dicti Henrici, & dictum Ludovicum filium meum in partagio dicti Claudii, & si dictus Leonhardus sit ecclesiasticus, instituo dictum Ludovicum in omnibus bonis, & partagiis in quibus institui & substitui dictos Henricum & Claudium. Item si dictus Claudius relinquat unicam filiam, volo per dictum Leonhardum solvi ei pro omni jure octo millia francorum, & si plures filia sint, duodecim millia francorum pro omnibus. Et mediantibus dictis summis, volo filias *Henrici & Claudii, & quamlibet earum*, contentas esse de dictis bonis, successionibus & partagiis de quibus eas privo absq; eo, quod dicti *Henricus & Claudius* possint aliter, quàm ut supra disponere. Et, si *Henricus, Claudius, Leonhardus, & Ludovicus* decederent sine masculis: succedat uxor mea *Bona de Schateville* ad vitam, quam mortua, succedat *Antonius* filius meus *Episcopus Tulensis* ad usum fructum, & post eum vel, eo deficiente, *Jacobus* alter filius ad vitam, & post eum, vel eo deficiente, *Guilhelmus* alter filius ad vitam vel ut usufructuarius. Et omnibus illis deficientibus, dicta *Johanna filia mea*, vel ejus liberi succedant in partagio *Henrici: & Margarita & Catharina* aliarum filiarum mearum, vel earum liberi in partagio *Claudii*. Item & in defectum omnium prædictorum, quamvis frater meus *Johannes de Novocastro, Dominus de Montagu* mihi adversarius fuerit, &c. Tamen in honorem & reverentiam DEI, & quia meus est germanus frater, & etiam pro honore nominis de *Novocastro* ego illum restituo & facio meum hæredem universalem. Et in defectum illius, hæredes ejus masculos seculares descendentes de suo corpore in recta linea. Et casu quod dictus frater meus, & dicti hæredes sui decederent sine hæredibus naturalibus & legitimis, vel etiam quod dictus frater & dicti hæredes sui adhuc superstites aliquibus de dictis meis liberis, vel de eorum hæredibus prout supra, Volo quod loco dicti fratris & dictorum suorum hæredum veniat & succedat in dictis bonis meis cognatus meus *Ferricus de Cufance, Dominus de Bellovisu*, qui alitus fuit domi meæ, quem, vel suos hæredes substituo, & in defectum omnium prædictorum substituo *Comitem vel Comitissam de Mombeliardo*, descendentes de linea defunctæ charissimæ matris meæ *Henricette de Mombeliardo*. Et in defectu eorum instituo, charissimum cognatum *Dominum Guilhelmum Cabilonensem Comitem de Tonnerre* & hæredes suos masculos. Et in defectum prædictorum *Comitem Vallemontanum*.*

Contingit verò deinde cum *Bona* testatoris uxore, & filios *Antonium Episcopum Tullensem, Leonhardum, & Ludovicum* sine hæredibus masculis decedere, unà cum quatuor sororibus, & ita *Henricum & Claudium* patri, ut supra succedere, & per obitum *Henrici* sine liberis omnia devolui *Cudio* qui decessit, relicta *Bona & Elizabetha* filiabus, ac fratre *Wilhelmo* usufructuario, qui cælebsiis bonis ad tempus vite fructus est citra contradictionem filiarum *Claudii* fratris, patruo quoque *Johanne Montagu* ante *Wilhelmum* decedente, sed duobus liberis post

post se relictis *Ferdinando de Novocastro, & Joanne de S. Albino*, ad quos hereditas juxta dispositionem testatoris devoluta est *Ferdinando nomine suo & fratris eam adeunte*.

Ceterum filia *Claudii*, quarum *Bona & Wilhelmo Comiti Furstenbergico, & Elizabetha Felici Comiti Verdenensi* nuptæ fuere, post patris *Wilhelmi* obitum qui ut diximus ex eodem testamento, usufructuarius erat, deficientibus etiam filiabus testatoris & earum liberis, dicta *Bona* occupaverunt, excluso patre *Joanne ejusq. filii Ferdinando & Joanne Novocastrensis fratibus*. *Ferdinandus* ergo *Joannis* filius anno 1505. pro vero Domino dictorum dominiorum se gerens, ac ab omnibus reputatus interdictum uti possideris, movit in *Senatu Dolano contractos Comites*, vel earum uxores *Bonam & Elizabetham* contra eodem auditos, iudicium realis sequestri obtinens anno 1513. Reis vero comitibus armis impediens executionem, Anno 1516. Aprilis, die decimo septimo, plenum possessorium *Ferdinando* adjudicatum, reis in sumptus & in grave rebellionis multas condemnatis. *Ferdinandus* vero fratre *Joanne* id ratificante Anno 1506. certo contractu cum *Udalrico Wirtembergensi, & Montibelgardi Comite Georgio* fratribus facto, omnia hæc jura pro 6000. aureorum cesserat, ac consilio Doctorum *Ducis Wirtembergici Udalrici* sumptus iudiciales pro dimidia parte solventis prosecutus fuerat, & obit non facta executione dicti arresti sine malculis relictis quatuor tantum filiabus, quarum una nomine *Anna* anno 1522. Reos eorumve hæredes in ius in eodem Senatu vocavit, ut arrestum illud executorium declararetur. Pariter vero eodem anno quo contractum inter *Udalricum Wirtembergicum & Ferdinandum* initum diximus & *Claudius de Cusance Dominus de Belvisu. & Marcus de Cusance*, fratres filii dicti *Ferrici* præmortui vivo adhuc dicto *Ferdinando*, & ejus fratre, & sic ante substitutionem sibi apertam, vendiderunt omnia jura sua, vel spem substitutionis eidem *Udalrico*: Et novissime anno 1501. vicesimo octavo Augusti, iidem *Claudius & Marcus de Cusance* vel eorum filii, novam cessionem ratificatione prioris, *Christophoro Duci Wirtembergensi* eadem bona de novo vendicanti præsertim *Novocastri* aut litem ab obitu *Ferdinandi* ferè per novem & triginta annos omissam resumentis. Et quidem hæc jura ad dictam *Hericourt* erant, quæ *Wirtembergici* prætenderent: *Ortenbergici* qui in possessione essent, cessionem *Wirtembergicis* factam ex variis causis impugnantibus, as fundamenta causæ suæ jacentibus, initio in conventionibus factis, inter dictam *Bonam & Wilhelmu Furstenbergicum* maritum. Anno millesimo quingentesimo quinto, quarum vigore istarum Dominus pleno jure factus sit: Deinde reciprocam omnium bonorum donationem qua ad confirmationem juris præcedentis hæres in iisdem sit institutus. Hæc porro jura a *Guilhelmo Furstenbergico* apprehensa & possessa Anno millesimo quingentesimo vicesimo quarto certis quibusdam conventionibus in *Casaream Majestatem*, & ab hac in *Gabrielem Ortenburgicum* parentem Reorum & *Ferdinandi Regis Romano-*rum consiliarium translata. Similiter quoque jura *Elizabetha Felici Comitis Verdenbergensis*

uxoris hac sine liberis decedente, in *Antonium & Salatinum Comites Eisenburgicos* filios arrogatos & pro hæredibus institutos translata, Anno millesimo quingentesimo tricesimo quinto mense Augusto, à *Salatino* post fratris *Antonii* obitum certis conventionibus *Gabrieli* parenti cessa eamque transactionem ab *Anna Isenburgica* dicti *Salatini* sorores marito *Francisco Manderschiedio* Comite anno millesimo quingentesimo quadragesimo nono confirmatam, ita, ut in *Gabrielem* omnia jura *Elizabetha Claudii* filia translata fuerint. Ad jus vero prætersum *Domini de Rya* quod attinet id non tam ex testamento *Theobaldi Novocastrensis*, quam *Stephani Comitis Montibelgardensis* deducebatur. Is namque filio *Henrico*, qui ex *Maria Chastillon* quatuor filias *Heinriettam* nimirum, nuptam postea *Eberhardo Comiti Wirtembergensi, Margaritam* quæ sine liberis decessit, *Johannem* nuptam *Ludovico de Chalon, Agnetem* elocata *Theobaldo de Novocastro* suscepisset, in *Hungaria* propter bellum *Turcicum* absente, testamentum condidit, in quo si *Henricus* non rediret è bello *Turcico* ex *Bulgaria*, dictas quatuor neptes hæredes universales instituit, juxta divisionem in eodem testamento factam, videlicet *Heinriettam* in comitatu, castro, urbe & arce *Montibelgardi*, in castro, urbe, & arce de *Pourentraco*, in castro urbe & arce de *Grangia, & Destobonensi, & Salmatiensi & Clavevallensi ad Dubin, &c.* Et dictam *Johannam* in castro *Burgo, & arce Montisfalconis in castello Burgo, & arce de Badans, in castro Burgo, & arce de Villesfame le vieux, &c.* & dictam *Margaretam* in omni terra ultra *Juram, &c.* Et dictam *Agnetem* in urbe &c. Et decedenti sine liberis superstitibus substituit. Et quod aliter non possit ordinare, nec disponere aliqua de minoribus nata decedens sine hæredibus è suo corpore naturalibus & legitimis, &c. Et quod hæredes dictarum filiarum successive non possunt per testamentum vel dispositionem dare, permutare vel disponere de dictis terris in aliam personam, nec cuivis de alia linea existenti quam unde venerunt & descenderunt dicta hæredia & jura ad magis proximiores lineæ unde venerunt & descenderunt. Mortuo testatore *Johanna* elocata *Ludovico de Chalon*, dictam terram *Villafans* dedit vel legavit *Theobaldo*, ex sorore *Agnete* nepotæ, *Mareschallo Burgundia*, de quo antea: à cujus pronepotibus descendebat ex *Claudio* post obitum *Renati*, in quo Anno millesimo quingentesimo quadragesimo quarto proles *Johanna* defecit, *Christophorus Dux Wirtembergensis* venditare cepit, sed ut *Wirtembergicorum Principum Udalrici & Georgii fratrum in Christophorum* transmissa causa, in honis quæ fuerunt *Stephani* per eum distributis, *Johanna Chalonæ* nepti, & relictis per obitum *Renati Urania Principis* tanquam Proximiorum optimis fundamentis niti videbatur: nimirum ex *Heinrietta Mompelgardensi* testatoris nepte, & *Eberhardo Wirtembergico, Udalrico Comite Wirtembergensi* nato: ex hoc vero & *Elizabetha Bavarica, Eberhardo & Henrico* fratribus procreatis illo *Ducis* titulum redimente, hoc Comite *Mompelgardensi* remanente, ac ex ELIZABETHA COMITISSA DE BITCH UDALRICUM WIRTEMBERGICUM & GEORGIUM

filios suscipiente, quorum ille *Christophorum* procreavit. Sic *Dominus de Rye* ex *Agnete* quarta *Stephani* testatoris nepte; quam *Theobaldo de Novo castro* nuptam diximus, in pari successionis gradu ac jure esse videbatur. *Agnis* siquidem & *Theobaldus Novo castrensis*; duos filios ex iusto matrimonio procrearunt, *Theobaldum* *Mareschallum* *Burgundiae* & *Joannem de Montagu*. Hic *Ferdinandum* & *Joannem*, filios, quorum antea mentio facta est, *Ferdinando* filias res relinquentes, *Agnetem*, *Annam*, *Antoniam*; *Agnete* rursus filiam *Ludovicam* nuptam *Girardo de Rye*, ita ut in pariete gradus *Girardus* cum *Christophoro Wirtenbergico* concurreret. Atque hæc quidem jura quæ tam *Ortenburgici* quam *Novocastrenses* contra *Wirtenbergicos* prætenderent, erant: quæ non solum *Doctores*, quorum consilia quam plurima de iis circumferuntur, sed & *judices ipsos* longo tempore exercuerunt.

Mense *Aprili* *Sarissus Rex Marrocius* cognita victoria quam *Turcæ* contra classem *Philippi Regis Hispania* ad *Girbam Insulam* obtinuissent, filium cum valido exercitu ad occupandam *Mazzagavam* ditionem in *Africa*, *Regi Portugallie* subditam, mittit: sed cum ea fortissimo præsidio munita, insulæ hostium fortiter sustineret, in festo *Ascensionis Domini*, trigesimo postquam terram invasisset die, re infecta inde discessit.

Mense *Majo* *Eleonora*, *Imperatoris Ferdinandi* filia, virgo forma & inoribus ornatissima, *Vilhelmo Duci Mantua* desponsata, ad eum honorificentissime deducta, *Mantua* nuptias celebrat.

Quarto *Junii* *Christophorus Wirtenbergicus*, qui *Hericourti* litigiosa per *Claudium Franciscum de Rye* occupata, incontinenti nomine patruelis *Friderici Georgii Mompelgardici* filii, copiis equestribus atque pedestribus pro ea recuperanda conscriptis, ipsum per *Legatos* obsederat, ditione capit. Nam et si *Ortenburgici Hericourtum* posse dissent, ideoque merito ejus litigiosæ recuperatio ad ipsos pertinuisse videretur, tamen cum id ab invasore agi, ut ipsam in potentiorē transferret, ac ei arma & apparatus bellicum, ab *Ortenburgicis* suppeditatum intellexisset, quo invasoris instituto occurreretur, nec iudicium cujus finis expectabatur, frustratorium redderetur, ipse *Hericourtum* copiis obsessam, in suam potestatem nomine patruelis redigit, offerens sumptibus belli ab *Ortenburgicis* refusus, se ejus possessionem illis restitutum esse.

Junii die vicesimo quarto *Ericus Gustavi* *Regis Sueciae* ex *Catharina Saxonica* filius, primogenitus, *Stockholmi* in magna suorum exterorumque Principum ac *Legatorum* frequentia *Rex* in auguratur, natus in eadem Regia urbe, Anno 1533. die 13. *Octob.* post nonam pomeridianam, cujusque administratio regni fuerit, sequentia anno sexagesimo octavo luculenter testabuntur.

Undecimo *Augusti* *Vilhelmus Princeps Auraicus* & *Comes Nassaviensis* cum *Anna Mauriti* *Electoris Saxonie* & *Agneti* *Landgravia Hessie* filia, *Lipsiæ* nuptias magna pompa celebrat. Nupta prius ei fuerat *Anna Maximiliani Egmondani Comitis Butani* unica filia & hæres, Anno millesimo quingentesimo quinquagesimo, *Junii* die octavo, ex qua filiam *Mariam* & filium *Carolus Vilhelmum* sustulit. Cæterum ea anno 1558. *Martii* die vicesimo quarto

è vivis decedente, *Auraicus* biennio in viduitate transacto alteram hanc *Annam*, magna multorum admiratione duxit: felix reputatus cui duorum bellicosissimorum heroum duas filias unicas matrimonio jungi contigisset. Verum quam nulla in rebus humanis felicitas certa stabilisque sit, vix octennium in matrimonio cum *Anna Saxonica* exactum docuit, cum Princeps ab *Albanobonis* privatus, in exilium concedere coactus est. Tanta principum Ducum, Comitum, bellicque præfectorum copia nuptiis intererat, ut equitum circiter quinque millia *Lipsiæ* numerarentur.

Decimo octavo *Novemb.* *Albertus à Lasko* *Iacobo Heraclide Basilico Despotæ in Moldaviam* introducto, *Alexandrum* ejus loci crudelem Principem, ejusque numerosissimum exercitum parva manu fundit fugatque, & regnum ipsum amplissimum, diversisque populis refertissimum usque ad ultimos terminos victrici manu subactum, *Despotæ* reddit.

Sexto *Decembris* dimidia hora post decimam noctis Illustrissimus Princeps ac Dominus Dom. *Joachimus Princeps Ascania*, frater *Joannis* & *Georgii* natus patre *Ernesto* & matre *Margarita*, ex familia *Münsterbergensium* Ducum decessit, extinctus apoplexia, in arce *Dessaviensi*, postquam complevisset ætatis suæ annos quinquaginta duos, menses tres dies triginta, horas quinque, secundas sex. Princeps optimus & pientissimus, cujus anima in complexu Filii DEI Domini nostri JESU CHRISTI expectat latam resurrectionem.

DE REBUS GESTIS

Anno 1562.

ANNI 1562. mense *Februario* *Guisiaci fratres* quatuor, *Franciscus Dux*, duo *Cardinales*, *Lotharingicus* & *Guisus*, ac *Prior grandis*, qui post solutum conventum *Possiacensem*, mense *novembri* superioris anni *Linuillam* venissent, ibique aliquot dies commorati, discordiæ in *Galliis* exortæ componendæ studio tantum apud *Christophorum Wirtenbergicum Ducem*, qui *Gallico Regno* apprimè fayeret, obtinuissent, ut is de hisce negotiis cum ipsis conferendi gratia, *Tabernas Alsaticas* se venturum promississet, tandem eo convenere, *Wirtenbergico* filium *Eberhardum* ac generum *Ludovicum Landgravium Hassie* secum adducere, verbis quidem id à *Guisiacis* agebatur quasi diffidii religionis conciliationem cuperent: ideoque *Cardinalis cum Joanne Brentio Theologo Wirtenbergico* humanissime conferebat, ac prima *Dominica Quadragesimæ*, quam invocavit dixere, *Gallicè* ipse concionabatur ea intermiscens concioni quæ causæ idonea ac favorabilia viderentur: re ipsa vero hoc quærentes, ut *Wirtenbergicum* ab *Hugonotis* in articulo *Sacramenti* dissentientem ab hisce alienarent, ac *Germanorum Principum* auxilia ipsis præriperent. Ac quidem easpe pleni, futuris calamitatibus *Galliæ* occasionem dedere: nam *Calendis Martiis* *Franciscus Guisiacus Dux* ex oppido *Dammartino*, quod est in *Lotharingæ* finibus, *Vassagum* antiquissimum

quissimum in comitatu Campaniæ oppidulum loco amœno ac fertili illum profectus, illinc duobus passuum milibus distans, cum conventum Evangelicorum in amplo quodam horreo illic leviter recto haberi intellexisset cum ducentis equitibus, & militibus quadraginta ex turma cataphractorum equitum in templum irruens, populi cœtum, de insperato cum validâ armatorum manu, opprimit, ac partim concidit, ita ut eorum viginti quatuor occisi, ad quinque & quadraginta vulneribus acceptis, mortui sint. Ac domibus aliquot direptis, atque captivis compluribus, inter hos concionatores abductis, discedit.

Nec longè post nimirum Aprilis duodecimo in urbe, *Senonum*, quæ Jurisdictioni *Cardinalis Guisij* subdita est, res alia accidit. Quibusdam ad biduum tumultuantibus, Evangelicorum domos diripientibus, eorumque obvios lapidibus obruentibus, inter quos nec Consiliariis Regiis *Hondeviarto*, *Mal-lario*, *Penoni*, aliisque parvum fuit. Cæterum horum historiam tantò brevius narrare visum est, quod publicis scriptis edita extet.

Circa hoc quoque tempus *Mottegrandinus* Eques Ordinis & Præfectus Delphinatium aliquot pedites coegerat, quos præsidij caula *Valentia* imponeret, jamque portas urbis occuparat: cum Evangelici incommodi aliquid timentes à vicinis *Montimardis Romanis* aliisque, subsidium petierunt: Ipsi vero decimo quinto ejusdem Aprilis ad octoginta numero portam urbis unam coeperunt. Quo nunciato cognitoque *Mottegrandinus* cum ingenti armatorum globo advolat: oritur conflictus in quo *Mottegrandinus* repulsus, domumque suam se recipiens ibi obsessus, & igni qui iam ædibus injectus erat, coactus, se suosque dedit. Horum alij alio mortis genere perierunt, ipse verò de fenestra suspensus & strangulatus est. His confectis Evangelici *Turnonem* urbem ceperunt, arcemque obsederunt. Nec minus *Lugdunum* quoque res turbulentæ erant. Nam ad duodecimum diem Aprilis Catholici pluribus in locis tumultuari, circiter duodecim ferè obtruncarunt: & *Nemurcius* apud *Allobroges* Delphinatesque exercitum conscribebat, Catholicique cum præfecto urbis colludentes, duo vexilla præsidiorum militum jam introduxerant. Quibus de causis Evangelici sibi metuentes, ipsi quoque ad ducentos armatos coegerunt. Illi portas, urbis pontem *Araris*, ac domum urbis, in qua arma & munitiones bellicæ erant, tuebantur: hi in suo templo ac ante macellum custodias agebant. Interim ad vicesimum sextum Aprilis *Mogeronus* diplomate regio instructus, cum mandato, ut urbis custodiz præesset, *Lugdunum* est ingressus: is postridie à prandio *Valentia* proficiscens, ut Pontificiis qui illic premebantur succurreret: cum in itinere de morte *Mottegrandini* certior esset factus, conversis equis domum suam se contulit. *Valentini* interea *Lugdunensibus* Evangelicis milites submiserant. Ultimo igitur Aprilis circa tertiam vigiliam coitione facta, & tota manu in tres cohortes divisa, præcipua loca, viasque urbis occupant illucescenteque die domum urbis adorjuntur: unde constanter repulsi, in vicinum templum se recipiunt, consensaque turri multis & continuis plumbearum glandium ictibus, eos qui in urbis domo durabant, ad deditionem cogunt, abductisque inde tormentis, continuò *Fnnige-*

rorum, qui se ab instituti sui autore *Franciscanos* nominant, templum, indeque alia atque alia, nullo excepto, occupant: fratres omnes unâ cum sororculis omnibus undique ejiciunt atque proturbant. His tumultibus Magistratus summo opere consternatus, valde laborabat, anxieque circumspiciebat, quo pacto res in tranquillum & tutum collocarentur: cujus rei una medicina videbatur, si Evangelicis templa in quibus suos conventus liberè peragerent, distribuerentur. Itaque assignatis ultra citraque flumen templis ad 3. Maij Evangelium Lugduni publicè doceri cœpit: ac paulò post *Baro Adretus Condensis* cum delecta juventute urbem est ingressus.

Mensis Maij nono die, tandem diabolicæ vexationis figmentum, quo *Hans Vater insignis impostor*, hominibus multis in locis illulerat, *Norinberge* detegitur, cujus historiam brevibus ascribere libet. Is natus in pago *Mellinge*, medium milliare distito à *Thuringorum Wymmaria*. Hic professione bubulcus, triennium per celebres aliquot Germaniæ civitates vagatus est, simulans se ipsis D. Joannis feriis hora matutina, quum bovum curam gereret, à *Nicolaò Gessel*, postea ob sua flagitia *Wymmaria* exulto, incantatum, pane assumpto cyaneo ex septuplici sanguine confecto, nimirum infantis nondum baptismo initiatum, & ab eo occisi, serpentis, bufonis echini, vulpis ac lupi, ut duodecim annis atrociter à diabolo divexaretur. Hoc *Nicolaum* in carceribus confessum fuisse asseverabat. Hinc dæmonem excruciasse ipsum multifariam ait, ac tam strictè momento colligare manus sape in tergo, vinculis ex pilis equinis & sericeis laciniis intortis, ut nisi mox eorum incisione laxaretur, sanguinis sublequeretur eruptio. Coartabatur enim singulari artificio ligaturæ nodus inexplicabilis. Ac antea præangore sanguinem è sinistra aure atque ore frequenter effluere querebatur: & inter reliqua, semel *Mansfeldia* in aera ejectum se, & valido vento *Halam* ultra muros translatum, ibique catenis argenteis colligatum fuisse narrabat: item *Borne*, ubi in turre inclusus fuerat, ut non nihil à diaboli torturis leniretur, atque ab ejus laqueis tutus conservaretur, per foramen angustum crassi fornicis à diabolo perruptum se indusio solummodo tectum à dæmone extractum fuisse, atque in vastam traductum solitudinem: sed quomodo, se nescire: atque ibi tres nocte sine ulla cibatione humana peregissee. Adidit quoque se catenis ferreis crebro à dæmone constrictum fuisse circum corpus, pedes & collum: ac semel ita in patibulo ad hoc spectaculum à Satana ex ingentibus lignis constructo, in quodam horreo alligatum fuisse. Admiranda quoque phantasmata, apparitiones & spectra, annexuit, nec omnia enarrare brevibus se posse inquit: sed cuncta ordine veluti seriem historicam, conscripta esse, tandemque per typographiam lucem visura, ut mundo innotesceret, quanta crudelitate plurariam à dæmonio excrucietur, dilanieturque. Nec prætermisit suum in orando, concionibus sacris audiendis & communicatione Sacramenti corporis & sanguinis Domini, singulis quatuor septimanis, studium. Ad respiciendam quoque, ut populum hortaretur, se impelli affirmabat. Post diutinam hujus tragediæ ostentationem, *Norinbergam* tandem venit, ubi iisdem usus technis, à prudenti circumspecto Senatu observari, cum vigilanti sagacitate industriaque, semotis custodibus solitis, jubebatur: & licet primum abi-

tionem urgeret, desperationem deinde simularet, & nescio quæ non comminisceretur, ad artis suæ fucum: eò tamen ad extremum redactus est, ut se nunquam à diabolo ligatum fuisse, sed sibi ipsi, laqueos à se paratos, celeriter semotis arbitris iniecisse, ubi item eorum materiam suffuratus fuisset, fateatur. Vinciendi etiam specimen ostendebat libere: & suctu sanguinem ex gingivis extractum fuisse narrabat, quem quoque manu quàm ocysime in aurem seorsum instillabat. Reliqua item enarrata miracula, mera fuisse mendacia fassus est: universamque huc spectasse fabulam, ut inde rem faceret. Quapropter ob facilem nec extortam confessionem, sententiam mitigavit, reumque publico palo in spectaculum & irrisionem ad horæ dimidium alligatum, exilio punivit amplissimus eximie prudentiæ, iudicii, virtutis atque auctoritatis ordo Senatorius 6. Maij, anno 1562.

Mense Maio ineunte, *Guissus* cum illis hominibus quos *Vassiacena* stragis executores habuerat, *Lutetia* armatus applicat: eodem ferè tempore, quo *Condau* quoque, ut *Guissio* resisteret, scarmarat, & in urbem advolat. Neutro igitur cedente, urbs *Parisiorum* duabus contrariis factionibus & potentissimis valde consternata fuit, *Guissianus* se à populo retineri causabatur, metuentes ne *Condensis*, qui multa nobilitate comitatus esset, urbem diriperet: *Condensis* verò, ut hanc de se suscitata suspicionem confutaret, se paratum unâ porta egredi dicebat, si *Guissiani* altera exirent. Sed tandem cum à Regina his malis sanandis *Lutetiam* *Antonius Vandominus Rex Navarrae* submissus venisset, *Condans* vinci se passus, cum suis urbe excessit. Vicè igitur consilia *Guissiani*, qui statim magnis copiis ad Regem ac Reginam matrem ad fontem *Abelleium* est profectus, Regem Reginamque matrem abducens, multum sed frustra obtestante Regina contra ius id fieri, Rege etiam ipso tum adolescente vim sibi fieri lachrymis testante, & fonte *Abelleio Melunum* ad arcem, primùm regiam (quæ non regibus excipiendis, sed fontibus custodiendis jam pridem accommodata erat) festinanter & tumultuariè abducit, atque inde *Lutetiam*. Ab alia parte *Condensis* *Aureliam* se confert, uò multi ex Principibus, nobilibusque, & omni hominum genere consecuti, præcipuè *Ammiralis Castilionus*, *Andelotius Princeps Porcianus*, *Comes Rupefolcadensis*, & Equites Ordinis aliquot magni nominis, eundem imposito Ducis titulo Principem suæ factionis constituerunt: interque se contra *Guissianum* Præfectum aulae regiae, *Connestabulum Memorantium* & *Marescallum S. Andreæ*, tanquam contra Triumviratum (ita enim postea appellarunt) stabile foedus percusserunt, quod etiam edito scripto omnibus publicarunt, cujus hæc ferè summa erat: *Quoniam post dei gloriam atque honorem Regia Maj. materque ejus unâ cum incolumitate Regni Gallici maxima nobis cura sit, quæ ab alijs plane negliguntur & contemnuntur, dum contra Regium decretum eos qui pios cœtus ad audiendum Verbum Dei instituere, occidunt, atque hac ratione contra alios nostræ religionis perperè cupiunt, testamur Deum omnipotentem, nos præter voluntatem cogi, ut conjunctis animis foedus inter nos iniremus. Hoc autem in nullius perniciem aut detrimentum, nec in privatum cuiusq. commodum factum, verum primò ut Dei Salvatoris gloria promoveatur, auctoritas Regis atque Regina con-jeventur, statuta & edicta Regia confirmantur, atque*

legum transgressores puniantur. Idque tantisper dum Rex ipse matura ætate Regnum administrare, atque subditis præesse poterit. Cui etiam parati sumus foederis hujus nostri exactam rationem reddere. Secundo verò præsentibus testamur, nos nihil facturos, quod Regio statuto in Ianuario hujus anni frequenti Senatu facto adversetur, nec etiam aliquid quod Regi aut Deo displiceat admitteremus: Cavebimus enim Ecclesiarum & templorum direptiones, bonorum aliorum publicationes, imaginum demolitiones, furta, rapinas, scortationes, & hujusmodi alia scelera: quod si etiam aliqui transgressores inventi fuerint, hos summa severitate puniemus. In hujus rei gratiam ministros Verbi Dei eligimus, qui peccatum populi corripiant, & veritatem juxta Biblica scripta exponant. Tercio nostris foederis Duces elegimus primarium Illustriss. Principem Ludovicum Borbonium, Regio Francorum sanguine prognatum, & Regis Navarrae Regni gubernatoris fratrem: Cui etiam in hac rerum confusione diligenter obediemus. Quod si verò ipse infirmior fuerit, aut alia ratione officio huic præesse nequeat, parebimus aqua ratione ei, quem is semper substituerit aut nominaverit. Hanc etiam administrationem clementissimus Dux in sese haud gravatim suscepit, suam fidem & operam nobis pollicetur. Quarto huic foederi includimus omnes pios, Regique consiliarios, qui Edictum in principio hujus anni à proceribus Gallia promulgatum servant ac custodiunt. Qui verò aliter agunt atque Regia decreta contemnunt, hos tanquam publice pacis violatores hostium loco habebimus. Si quis præterea nostrum laedatur contra conventionis puncta, in Ianuario prius facta, cum pro virili nostra fortiter defendemus. Quod si verò aliquis nostrum aperte se disfragus, aut clam cum hoste sentiat, hunc veluti sceleratum & peritum graviter puniemus.

Foedere igitur percusso, *Condans* apud Regem, Reginam matrem, Regemque Navarrae fratrem, de Triumviratus vi conqueritur. Regina mater Triumviratus foedus illius ægre ferens, testatur se invitam ab illis detineri, oratque *Condæum*, ut Regi liberisque suis subveniat.

Quod igitur belli præludia non ambigua essent, & res utrinque jam caleret, ne futurarum calamitatum, quas civilia & intestina bella secum certissimis rationibus ferre consueverunt, veri autores laterent, ejusve rei iudicium vulgi ineptæ instabili que opinioni & incertis rumusculis committeretur uterque & *Condensis* & *Guissianus* publicis scriptis editis suam causam tueri & hominum animis commendare conabantur. Ille honoris divini Regique defensionem, libertatem regis, regni que præferre: hic Regium nomen, auctoritatemque & iussum prætere, *Condæ* factionis homines crimine læsæ Maj. regis accusare. Nec hoc contenti, continuo fortissima quæque loca, & munitissimas quasque urbes occupare, & securitati suæ consulere, tanquam in non dubio bello cœperunt. Ac *Condenses* quidam *Aurelias*, *Lugdunum*, *Valentiam*, *Gratianopolim*, *Romagnum*, *Biturigas*, *Avaricum*, *Montepessulum*, *Nemausum*, & alias complurimas. *Guissiani* verò *Lutetia* se continentes interea nec suo incepto, nec suæ factioni defunt. Nam cum major pars plebis *Guissianas* partes secuta, adversæ complures homines, religionisque partes persequeretur, factum est ut ci-ves ad supplicia raperentur, alique proscriberentur ita ut paucis diebus sublatis esse dicantur. Et ut vir

res sibi colligerent, per Legatos suos apud *Helvetios* maximis precibus & promissis impetrant, ut certæ copiae eis destinarentur. Idem etiam apud *Rheingravium & Rogendolphum Germanorum* militum peritissimos duces effecere. Idcirco *Helvetiorum* quatuordecim signa duce *Guilielmo Frolichio* veterano fortissimo, in Galliam profecti, ut veluti Regis confederati, ei periculoso hoc tempore essent subsidio. Paulo post etiam alia octo signa *Helvetiorum* subsecuta sunt. Adduxit etiam *Rheingravius & Rogendolphus* non contemnendum numerum equitum & peditum collectorum hinc inde maxime in Archiepiscopatu *Trevirensi, Colonensi, vicinæque Westphaliae*. Hacque ratione bellum passim per Galliam invaluit. Et si verò *Guisus* ingentibus copiis ex *Gallis, Helvetiis & Germanis* equitibus instructus esset, atque Condæus suum exercitum ex solis indigenis *Gallis* nullo externo milite constantem, tum ei opponeret, hactamen ætate nihil memorabile gessit, nisi quod captas à Condensibus urbes reciperet, id quod ad ipsius voluntatem etiam egregie cecidit, receptis plarisque.

Duodecimo Julij *Bernenses, Vallesiani, & Novocomenses* cives patria descendentes, *Geneva* conveniunt, atque *Diepachio* forti & strenuo dūce, decem instructissimis lignis *Lugdunum* petunt. Nam cum *Lugdunenses Guisianos* exterorum auxiliis muniri viderent, inque magno periculo essent, ipsi *Bernensium vicinorum* opem implorant, quò urbem præsidio munire & hostem procul à mœnibus arcere possent. Quanquam autem *Bernenses* ob fœdus quod eis cum Regibus *Galliæ* intercederet, sese huic bello implicare nollent, inventi tamen sunt multi *Bernenses, Vallesiani, & alij*, qui sua sponte nomina darent, atque periclitantibus succurrere vellent.

Augusti die ultimo cum regiarum copiarum *Biturigas* (quos supra in partes Condensis concessisse diximus) per aliquot dies obsedissent, tandem ad intercessionem *Joannis Philippi Rheingravij & Albispinei* Condensis præfectos cum militibus & civibus his conditionibus Regis recipiunt: urbe data, omnia ipsis salva manento, tam conscientia, quam bona, ab ulla vel armorum, vel inquisitionis periculo. Ivo Ducis Condensis Præfectus copias ex urbe in campum educito, quæ & alios Capitaneos ad oscula manuum admissos, cum copiis in suam protectionem Rex recipito. Eidem Ivoni securitas esto eundi & redeundi ad Condensem, ut huic Jusiurandum, quo ei obstrictus sit, renunciaret. Ivoni aliisque Capitaneis pecuniarum regiarum interversio fraudi nulli esto. Arresta curiarum Parisiensis vel alia hisce contraria, tanquam nulla revocantur. Atque his quidem conditionibus receptis *Bituricenses* copias regias in urbem intromisere.

Septembris decimo quinto *Hessiæ Mareschalci* equites ac pedites *Wachenhusio* discedentes, ac per varia loca ora *Rhenana* non citra damnum multorum transeuntes, quinto Octobris tandem in *Latharingiacæ Paccæ* loco diribitorij convenientes delectum copiarum agunt. Nam cum Princeps Condensis atque ejus confederati intellexissent *Guisum* externo milite fretum aliquas urbes recuperasse, nec ipsi sibi cessandum ratus. Itaque ab *Elizabethæ Regina Angliæ* impetrant, ut exercitum in Galliam mittat, atque fratres religionis nomine, periclitantes adjuvet. Deinde etiam à Germanis Principibus per *Andelo-*

sum obnixè petunt, ut militem certo stipendio concedant, quo hujusmodi hostium conatus reprimere, atque sese cum liberis & uxoribus salva religione defendere queant. Regina itaque *Angliæ* cum aliquoties antea frustra pro Evangelicis, apud *Guisianos* intercessisset, tandem lustratis copiis *Anglorum* aliquot 1000. transfretare jussit, expositis publicè causis, quibus ad id respectu propriæ defensionis & *Christianissimi Regis Caroli 9.* commoveretur. *Angli* itaque transfretantes portum *Diepensæ*, multa que alia loca occuparunt, atque hostem in *Nordmannia* variis modis afflixerunt.

Ac etsi Germanorum Principum nullus sese hisce tumultibus immiscere cogitaret tamen cum *Landgravius* pro sua prudentia intelligeret, quò hi tumultus tenderent, atque indignum censeret afflictos in *Gallia* Christianos deserere, suo Mareschalco ad preces Condensium concessit militiæ *Gallicæ* licentiam. Is itaque ante hunc mensem tria equitum & aliquot peditum millia conscripta, hoc mense ad locum destinatum eduxit, viæ duce ac demonstratore *Andeloto*: ductor copiarum tam equestrium quam pedestrium erat dictus Mareschallus *Fridericus à Ru-*
„ *delshausen*, equitum Præfæcti *Arnoldus ab Hofeln*,
„ *Calparus Melstat*, *Wilhelmus ab Hurzfeld*, *Otto*
„ *de Malspurgk*, *Jodocus de Meisebergk*, *Christo-*
„ *phorus de Amelungschse*, *Henricus Melster*, *Ca-*
„ *sparus de Dornberg*, *Arnoldus de Viermunden*,
„ *Helbichus Gens.* Pedestrium copiarum Ductor
„ idem Mareschallus erat sibi delegato *Calparo Mel-*
„ *sturt*.

Mensis Septembris vicesimo die *Maximilianus Ferdinandi Imperatoris filius, Rex Bohemæ, Pragæ in præsentia patris Ferdinandi, duorum fratrum, Ducis Bavariæ Alberti*, aliorumque multorum Principum coronatur, ac ab Archiepiscopo *Pragensi* ungitur, ense regali cingitur, annulo ornatur, sceptro donatur, pomo aureo honestatur. Sequenti verò die, qui erat vigesimus primus, non minori solennitate conjunx ejus *Maria Regina* consecratur atque inungitur.

Vicesimo sexto Septembris *Helvetij*, qui mense Julio *Lugdunensibus* opitulatum fuerant, à Magistratu suo gravi pœna transgressoribus constituta domum revocati, *Lugdunensium* permissu, in patriam reversi sunt, nullare memorabili gesta, cum extra mœnia hinc inde castra mutarent, atque hostis ad alia loca deflecteret.

Circiter hoc idem tempus, vel ferè paulò ante, & Principes quidam in *Germania*, cognito qua ratione quidam suorum *Guisiacis* militatum ivissent mandato ipsis misso, præcipiunt, ut castra *Guisiaca* deserant, cum non sine dolore intellexerint, quanto studio *Guisiaci in Condenses* conatus faciant. Eos secutos *Rochendolphum* qui communi consensu Electorum, Principum, ac Itatum, sit proscriptus, se ergo dolere, quod ipsi nomina dederint, atque præcipere, ut *Guisiorum castra & signa Rochendulphi* relinquant, qui nihil aliud quærant, quàm Condenses homines delere, quos suis auxiliis sublevare statuerint. Ac hoc mandato accepto, quidam profligati *Rochendulphi* signa deseruere, & ex campo ab ipso discessere, inter quos præcipue nobilitatis *Saxones*.

Decimoquarto Octobris *Guisiani* qui post *Biturigas* receptos, similem rei eventum *Rothomagi* expectarent

Parent, cum cives nec religionem mutare, nec
necis confederatis urbem dederere vellent, urbem
oppugnare, atque summa vi invadere statuunt. Idcir-
co hoc die urbem omnibus regnis copiis oblectam,
magnò apparatu oppugnarunt: Primo vero impe-
tu non succedente, secundo & tertio idem, sed fru-
stra tentarunt, fortissimis quibusque Gallorum du-
cibus, partim tormentis è muro interfectis, partim
graviter vulneratis. Inter quos præcipuus fuit *An-
tonius Rex Navarra, Condensis frater, & Regni guber-
nator*, qui ex vi vulneris accepti post paucos dies
obiit. Porro post ejus obitum cœptum est agi de
pacis conditionibus. Inter alias verò petebant
Rothomagenses, ut & sibi & aliis civitatibus Galliæ li-
bera prædicatio Evangelij permitteretur, id quòd
etiam Januario frequenti Procèrum conventu de-
cretum fuerit; Regem etiam cum matre Regina, &
aulicis intra mœnia recipere parati, si qua spes dare-
tur Evangelij doctrinam omnibus fore liberam.
Cum autem Regij duces sibi nihil præscribi vellent,
atque omnes copias intra mœnia, cum Rege ad-
mittendas cuperent, re infecta invicem discessum
est.

Tandem itaque de vigesimo sexto Octobris omnibus copiis collectis *Guisani* Duces denuo fortunam Martis dubiam tentarunt. Tum demum utrinque acriter pugnatum, atque novi milites subinde defessis vulneratis extra urbem secessere. Rex interim & Regina cum *Momeratig* *Connestabile* in Monasterio Virginis Catharinæ, quod in monte situm & prius expugnatum erat, spectatores erant prælij omniaque perspiciebant quæ intra & extra incenia peragerentur. Cum itaque sensissent cives ad pugnam remissiores esse, per tibicines suis signum dedere, ut prælium redintegrarent, atque novum militem prioribus submitterent qui recta, muro ascenso, magno impetu in urbem irrumperent. Tum demum clamor utrinque auditus, atque horribili armorum clangore, & tormentorum sonitu omnibus auditus fere ademptus. Quisque enim unicuique respiciebat, ut hostem læderet, nulla suæ salutis ratione habita. Propterea utrinque optimi quique milites occisi. Tandem ergo *Guisani* multitudine fracti in urbem venerunt, atque sequentibus locum dedere. Cum autem cives una cum præsidio suo diu hosti restitissent, atque numero vicerentur, per alteram portam sese extra urbem alio recipere. Multi quoque navibus ascensis secundo flumine incolumes evaserunt. In ea tamen expugnationis angustia aliquot viri & mulieres inventi, qui se sponte potius in aquam præcipitare, quam vivi in hostium potestatem venire maluerunt. Tandem tamen Rege & Regina iubente reliquæ multitudini, quæ supererat, parsum, atque urbs *Rothomagum* in gratiam recepta est.

In hujus anni mensis die, qui Diyo Lucae sacer est, Regis Hispaniarum Philippi classis, in Portu Hispanici litoris Terra dura tempestate exorta, grave naufragium patitur, viginti quinque triremibus, cum Navarcho Joanne Mendoza, & duobus millibus hominum miserè submersis: Ea tamen jam dura divinitus refarta putatur, in una triremi enatantium, circiter 500000 coronatorum repertis, quæ in commissum ceciderint, cum absque licentia Regis navibus imposita fuerint, alio transferenda.

Mense Novembri, cum prater *Casarem Ferd.*

nandum, Electores alique Principes ad eligendum novum Roman. Regem Francofurti ad Mœnum convenissent, Maximilianus Ferdinandi Imperatoris filius, paulo ante Bohemia Rex coronatus, communibus Electorum votis, Romanorum Rex 24. die eligitur ac ultimo ejusdem videlicet ipsis Andreæ feris ibidem coronatur. Quæ res cum peculiaribus libellis descripta extet, ex iis latius cognosci poterit. Præter aliorum autem Regum & Principum Legatos qui ibi fuere, ipsius etiam Solymanni Turcæ orator Ebraïmus Stroschius ortu Polonus, eo venit præter liceras ad Ferdinandum dâtas, duos cyathos crysalli nativi, equum gradarium, & quatuor camelos munera Solymanni offerens. Inquiens, Solymannum misisse Casari dono captivos Christianos, quos nullo nec præso, nec maneribus, nec intercessione Principum quorumcunque redimi passus esset: petere autem ut & ipse Casar captivos Turcas dimittat: Venerat autem pridie electionis: intromissus noctu in urbem hora circiter nona, ut vulgo loquimur, more autem Romano antiquo hora circiter quarta noctis, non sine ipsius Legati stomacho atque indignatione: quia cum hora ferè sexta, vel ut olim Romani horas numerabant, duodecima ad portas urbis, paulo antè non absque ratione clausas pervenisset, nona denique introivit. Hoc enim suo Imperatori contumeliosum atque ignominiosum esse dicebat: Nam se noctu intromissis non aliter ac si esset vel laïro, vel aliquis sceleratus, Non ita meriti esse Imperatorem suum de nostro, ad quem tam longè disjunctum honoris ergo legationem amplissimam & eo quidem tempore, cum universum Imperium unâ esset, miserit. Veruntamen die postero cum pompam spectasset egredientis è templo primario Imperatoris, itemque Romanorum Regis recens creati, aliorumque Principum rogatorum, placatus est, seque omnem injuriæ memoriam ex animo del-

Quarto die ejusdem mensis, *Condensis Principis* Legati coram *Ferdinando Imperatore, Imperij Electoribus, & aliis Principibus*, comparentes statum Regni miserrimum luculenta oratione proposuerunt suppliciter petentes, ut tandem huic malo succurratur. Ea oratio postea typis excusa, atque in omnes nationes divulgata, causas bellorum, quibus *Gallia* confisteretur, cuilibet ob oculos posuit. Interea verò dum hæc *Francofurti* aguntur, *Condensis* ad *Equitoes Germanos*, qui ductore *Andelotio*, vigesimo octavo, Octobris ad fines *Parisiensium* pervenerant, *Aurelia* egressus, ad *Lutetiana* suburbia accessit levibusque aliquot præliis sub ipsa urbis mœnia & propugnacula initis, *Lutetianos* ad pugnam elicere tentavit. Sed cum inde nihil moveri cerneret, urbem prætergressus, in *Nordmanniam* iter deflexit. Hic *Guisannus* cum 3000. equitum, & 22000. pedum secutus, ne is se cum *Anglis*, qui ad portum *Grætie* substitierant, conjungere posset, impedire velle videbatur. Id cum animadverteret *Condensis*, de prælio cogitare cœpit, etsi hostis à delecta juventute ex *Germanis, Helvetiis, & Hispanis confecta*, paratior & triginta bellicis tormentis instructior erat, ac in proximo tutum receptum urbem *Druydam* à tergo flumen, ad latus saltum haberet.

Die decimo nono Decembris, quæ erant vigiliæ *D. Thomæ*, *Condensis* cum post multas velitationes tandem unico prælio, hoc bellum funestum finire, statuisset, hostem tanta violentia adoritur, ut primo impetu

impetu sex tormenta bellica receperit, aciem ruperit, equitemque disiecerit, capto *Connestablio*, *Helvetiisque* magna ex parte concisis. Cum enim equites Germanici pro more fortissime dimicarent, atque quocunque ruerent, hostem loco moverent: ac *Helvetiorum* phalanx quantumvis ejus ordinibus ruptis, nihilominus tamen se denuo conjunxisset, tandem equitum hinc inde sclopetis sua ex plodenti furori cedere coacta est, viris fortissimis amissis. Secutus est & alter impetus, priore non minus terribilis, sed in ea impressione, Principis *Condai* equo, ictu pilae per armum trajecto, cum ipse nec sui explicandi, nec in equum desultorium se recipiendi potestatem haberet, in hostium manus venit; a filioque *Connestabli* captus est, caetera sanus & integer, nilquod vulnusculum ex gladii ictu in adversum os receperat. Dissipati capto Principe ordines, cum serulum collegissent, dērepente tres turmæ à *Guissiano* in subsidio reservatæ, ingenti cum procella ingruere cœperunt: ubi diu terribili furore concertatum est, donec *Guissiani* repressi, pedem retulerunt. In eo conflictu *Marescallus Andreas* unus ex Triumviris, *Combrunus Connestabli* filius, *Brossans* cum filio & *Ambarrus* cæsi sunt. *Rocheformis* vivus captus est; *Bellovacus* postea ex vulnere perit. Et inter alios ex 21. centurionibus *Helvetiorum* quindecim eo die occubuerunt, cum antea *Frolichus* strenuus eorum Dux *Lugetia* satis concessisset. Verum ex *Condais* capti sunt hi, *Movius*, *Arpaionus*, *Carlierus*, *Lignerius*, *Candianus*, pedites quoque Germani *Condensi* militantes conflictu incipiente, statim armis abjectis sese hosti dedidere. Postridie ejus diei, quo hæc gesta sunt, *Condai Aureliam* se recipiunt, *Guissanus* vero licet satis periculose duobus vulneribus confectus esset, collectis suis ad *Aureliam* obsidendam castra posuit.

Condenses vero sui exercitus imperatore capto, in ejus locum *Casparus de Culigni* Admiralem Ducem rei bellicæ peritissimum eligunt, qui res confederatorum, donec *Condensis* liberaretur administraret.

Quia vero hæcenus de rebus Gallicis varia retulimus, & ad anni hujus finem pervenimus non abs erit, si uno in loco quasi per quandam *aphorismum* obsidiones & diruptiones urbium, hominumque suis e sedibus, ejectionum exilia commemorentur. Nam præter eam calamitatem quæ ad *Vaccium* in urbe *Senonum* accidit. Ad *Castelnau* cum Evangelici certo statoque qui extra urbem secundum edictum Januariense ad concionem convenissent, alterius partis homines, sclopetis, gladiis, contis, malleolis instructi, inermes adorti, pars ignem portis injiciebant, pars eos qui se in fugam dederant, comminus gladiis cædebant, eminus tormentorum glandibus trajiciebant. *Tholosa* cum *Guissiani* portas urbis occupassent, ingens cædes stragesque totos undecim dies duravit: sed *Condenses* ad summas angustias redacti, noctu clandestino abitu urbem reliquerunt, & per portam quam unicam tenebant, *Montaubanum* perfugerunt. Tum vero *Tholosa* tanta rerum omnium impunitas incidit, ut ad integrum fere semestrem nihil aliud quam homines cæderentur, suspenderentur, bona diriperentur, ædes spoliarentur. Nec enim ullus angulus ferè in tanta urbe fuit, in quo non aliquod pulpitem jugulandis, aut tigillum suspendendis hominibus ere-

ctum sit. Item in urbe *Grenada* varia perpetrata sunt: eademque in *Picardia* apud *Ambianos* & *Abbevillam*, in *Borboniensi* agro ad *Molinum* acciderunt. Troia intra diem naturalem *Condenses* excedere jussi, postea ab iis qui in insidiis erant positi, obtruncati sunt. Per *Dauvalium* *Divione*, *Auxona*, *Belna*, *Cabilluno*, *Augustoduno*, *Turnone*, *Hedunorum* urbibus, omnes *Condenses* eieci sunt. *Carcassoneses* in *Provincia Tholosana*, *Condenses* qui extra urbem die Dominico ad concionem profecti erant, portis occlusis, tormentis à muris submoverunt, & in exilium propulerunt. *Blesa* tormentis expugnata est, *Turones* & *Pictavis* cædes perpetratæ. *Bituriges* tormentorum tempestate coacti, certis conditionibus se dederunt, & qui turrem defendebant, suas sarcinas pacti, dimissique, *Aureliam* se contulere. *Limon* urbs non procul *Carcassona* distans, tormentis concussa, capta direptaque est. *Matiscenenses* à *Nemurcio* propemodum subtili machinatione capti. Eos enim qui in præsidio erant, pabulatum, frumentatumque emiserant: quo animadverso *Nemurcius* ex suis quosdam submisit, qui portis succederent, Psalmosque cantilarent, ut oppidani præsidarios rati, portis hos admitterent: ad eam rem & ad veri speciem aliquam faciendam, carros scæno onustos tanquam comincatum importaturi, comparaverant. Hoc dolo intromissi, custodes portarum cedere incipiunt: sed quoniam pauci erant, facile repulsi & suo incepto frustra ti sunt.

Non tamen ita diu post urbs vi capta & Catholice ecclesiæ restituta: *Vienna* quoque mox per eundem *Nemurcium* recepta, *Lugdunum* verò frustra tentatum est. Dum hæc à *Nemurcio* in agro *Lugdunensi* & apud *Delphinates* geruntur, interim *Flaccianus præfectus Aquarum Sextiarum*, inito cum præcipuis Senatoribus consilio, rebus in *Provincia* innovatis mederi constituerat. Itaque consultare, & quæ ad sui defensionem opus essent, providere cœperunt: Cum in hac deliberatione occupatis utrisque *Crussolus* supervenit cum Regis edicto, quo libera facultas prædicandi Evangelij omnibus concedebatur. Sed *Aquenses* imposito urbi præsidio, Evangelicos terere & *Crussolum* cum mandato excludere. Verum cum ingens multitudo ad eum conflueret, & cum eo *Comes Tandais* conjunxisset, jamque ad urbem cum aliquot tormentis accessisset, oppidani vi metuantes de deditone agere cœperunt, sed *Flaccianus* dux & princeps hujus factionis, ad *Crussolum* se ire simulans, *Brigolam* aufugit. *Crussolus* igitur explicatis vexillis urbem ingressus, postridie Evangelium publice doceri fecit, statimque ut *Flacciani* conatibus occurreret, copias eduxit. Interea enim *Flaccianus* ad sexcentos ex conjuratis contraxerat, quibus comitatus in vicinos pagos excursions faciebat, & quoscunque Pont. religionis hostes inveniebat, passim obtruncabat. Hunc *Barisole* tandem *Crussolus* obsedit, & post prælium satis atrox urbem cepit, elapso *Flacciano*. Hinc *Pertusam* perrexit *Crussolus* ad quam quod nullis tormentis instructus esset, cuniculos agere cœpit. Interim dum hæc parantur, nunciatur *Somerivum*, *Comitis Tandais* filium, *Pertusianis* auxilio subvenire: quamobrem hoc nuncio *Crussolus* consternatus ex *Tandais* consilio *Cisteronem* pergit. Huc quoque *Somerivus* hostem sequi cogitans, per *Fabricium Pont. Pij* quarti nepotem (qui in Comitatu Veneto præfecturam gerebat) ab eo pro

proposito deductus, & ut *Aurengiam* obsideret persuasus est, *Somerivus* itaque statim equitatu ad *Aurengiam* mœnia præmissis, mox ipse subsequens, tormenta disponere & fulminare cepit. Sed tormentorum violentiæ cum oppidani resistere non possent, maxime quod paulo ante præsidarii milites *Papillo* præfidi, qui ad *Burgum* in vinculis erat, auxilio ierant, deditiōem fecerunt. *Aurengia* capta vastataque, *Cisteronem* *Somerivus* iter accelerat, maxime quod *Soreza*, *Movantius*, *Barrensis*, & alij Nobiles, ut *Adreso Barons* ad *Gratianopolim* suppetias ferrent, egressi dicebantur. Decimo igitur Julij castra ad *Cisteronem* ponuntur, utrinque circiter tres ferè horas confligitur, sed oppidanis in urbem reiectis, oppugnatio paratur: dejectisque murorum parietibus ab ea parte qua Solem orientem spectant, non mediocri ruina labefactis, hostes irruptionem adornant: Sed his acriter animos èque repulsis ruina ab oppidanis diligenti & continuo labore instaurata est. Ad 18. Julij *Soreza* & *Movantius* oppidanis auxilio advolant: quo cognito *Somerivus* *Escaliam* pergit: oppidani itaque egressi postremum ejus agmen carpere ceperunt, & *Movantius* suos quoque educens, ab hoste nusquam digressus, castra in conspectum *Somerivi* posuit. Postridie copiarum in aciem educuntur & toto exercitu belli fortuna tentatur: sed *Movantius*, quod hostes tormentis bellicis superabant, signo receptui dato, militem *Cisteronem* reduxit, Conversis itaque signis *Somerivus* ad 27. Augusti *Cisteronem* rursus convolat, eamque denuo obsidione circumgittentataque frustra ad 4. Septemb. oppugnatione, in castra militem reduxit. Sed oppidani tandem tormentario pulvere, aliisque bellicis munitionibus defecti, uno consilio omnes se ex oppido nocte ejiciunt eo silentio, ut ii qui in muris erant, & ruinas dejectorum parietum reficiebant, non prius discessum eorum senserint, quam satis longum spatium illi confecissent. Et iam hostes muris succedebant, nemine igitur aut paucis resistentibus, oppidum captum, in eosque qui superfuissent, omnis generis atrocitas designata sunt. Ii vero qui oppido profugerant triginta circiter dies magna rerum omnium penuria insequente quoque hoste ac novissimos carpente cædenteq; per sylvas & invia ac longinqua itinera, durissimo ac incredibili labore per *Gratianopolim* *Lugdunum* se contulere. Interea *Joyensius* Regis Legatus pro *Connestablio* & *Forkeanus* præfectus *Narbonensis* provincia, *Nitiobriges*, quos hodie *Montespulanenses* vocant, obsederant, quorum copiarum 6000. peditum, 700. equites erant: munitiones bellicarum, sex tormenta majora & duæ colubrinæ, *Montespulanensibus* se *Baro Adresus* commodum conjunxerat, cum nunciatur *Somerivum* cum *Suza* auxilio *Guisianis* venire, qui supra *Rhodanum*, qui Provinciam à Campo Mario (quam Insulam corruptè *Carmagniam* hodie vocant) separant, pontem facere destinarent ut traductis copiis ad obsidendum *Gilly Fanum* tenderent, indeque se *Guisianus* *Mompelierum* obsidentibus conjungerent. Hoc rumore ad 17. Septemb. in urbem perlato, *Montespulanenses* statim *Bovillargum* ad *Gilly Fanum* miserunt qui cum muros inspexisset, locumque defensionis aptum cognovisset, loricas instaurare, mœnia reficere, militesque recognoscere cepit: egressusque paulo post cum aliquot paucis, in hostem non

procul à *Gilly Fano* incidit, cumque inopinato casu consternatum in fugam conjecit: in qua multi à *Bovillargo* insequente caesi, multi *Rhodano* quem transire conabantur, absorpti sunt. Ejus victoriæ fama *Mompelierum* perlata, tota ea nocte, quæ diem vicesimum nonum Septemb. insecuta est, frequentes ignes in læticiæ argumentum in ædificiorum tectis incensi sunt. Nam urbis ejus ædificia tota ex faxis constructa fastigia magna ex parte plana habent, ita ut illic etiam deambulare, circumjacentiumque omnium prospectum latè captare animi gratia liceat. Hunc igitur casum eorum, qui auxilio sibi subveniebant, cum ij qui urbem obsidebant, cognovissent, castris statim motis obsidionem solverunt magnoque suarum rerum cum detrimento, quod ab insequentibus & novissimum agmen affligentibus, inferebatur, *Villanovam* primò, inde *Agathopolim* se receperunt: quam cum acriter tormentis concuterent, interimque auxilia obsessis supervenirent transmissio fluvio, qui secundum *Agathopolim* pergit, *Narbonam* ad extremum se contulere. Has omnes obsidiones, pugnasque considerati, facile æstimare licet, nullum ferè angulum fuisse qui non illius belli tempestatem senserit, aut hujus anni ad verò sydere contactus fuerit.

Sub finem Decembris conventu *Francofurti* soluto *Cesar* inde quoque discedit, ac *Maximilianus* *Rex Romanorum* electo, per *Palatinatum* ac ducatum *Wirtebergensem* cum suis *Vieniam* proficiscitur. Ipse per urbes *Rhenanas*, *Wormatiam*, *Spiram*, *Wesiburgum*, *Argentiam*, *Selestadium*, *Basileam*, ubique eorum locorum, honorificentissimè, magnis muneribus exceptus, *Friburgum* *Brisgoia* petit: inde ex *Acto Concilio*, quod *Alsatis* indixerat, per agrum *Constantiensis* *Oenipontem* anno insequente, mense *Februario* venit, ibique aliquandiu propter *Concilium Tridentinum*, ut quidam affirmabant subsistit, quo se ei vicino id celerius ad finem perduceretur. *Oeniponte* verò commorantem, inviserunt Illustrissimus *Guilhelmus Dux Mantuae* gener cum conjugè, altera item filia *Bavariae Ducissa*, paulo ante *Carolus Lotharingus*.

DE REBUS GESTIS

Anno 1563.

Quarta die Januarii post horam noctis secundam, *Elizabetha Palatina Rhena & Comitissa Veldentia*, oriunda ex Illustris Landgraviorum *Hassia* familia, *Lauginga* anno ætatis sexagesimo, in vera Christi Servatoris nostri invocatione, hanc mortalem cum immortali vita commutat. Princeps omni virtutum genere ornatissima, ac erga pauperes cum primis munifica. Conjuges habuit duos *Palatinos* priorem *Ludovicum*, *Alexandri Palatini Bipontini*, deinde *Georgium Joannis Zimmerensis filium*, quorum priori peperit *Wolfgangum* unicum filium, quem pupillum à patre relictum vidua vera religione bonisque moribus summa cura imbuicuravit. Ex altero verò *Georgio* nimirum, prolem nullam sustulit. Nata fuit patre *Wilhelmo* seniore Landgravio, filio *Ludovici Quarti Landgravi*, & matre *Elizabetha Erici Senioris Ducis Brunsvicensis* sorore, sepulta *Lauginga*, & ibidem magno populi jactu præ-

Præcipue verò Scholæ lamentatione sepulta, quæ ejus manes compluribus Elegiis profecuta est.

Hujus anni mense Januario cum capto Condense in Gallia bellum nihilominus ubique ferveret, atque qualibet factio alterius partis duces in suam sententiam adducere conaretur, tandem factum est ut præter omnium expectationem Lugdunensium dux qui hætenus multa præclara facinora circa urbem peregerat, magnis promissis & pollicitationibus persuasus ad Guisianos transire statuerit. Ut autem sibi hostem reconciliaret, atque fidem suam comprobaret, proposuerat Lugdunum cum circumiacenti agro proditione hosti tradere. Proditio tamen hæc in tempore detecta atque proditor Valentia captus atque in custodiam traditus fuit, qui etiam postea, capite plexus est. Interim tamen Nomenensis Dux, qui iis in locis Guisianis copiis præerat, statuto die, qui erat 16. Januarii, ante solis ortum cum suis copiis Lugduni comparens fortunam tentare ausus est, scalas enim muro admovit, atque urbem magna vi oppugnare cepit, sperabat etenim hæc proditionem nondum detectam, aut hac ratione suos fautores aliquid novi in urbe incepturos. Verum cives atque milites qui in præsidio erant, atque hostium consilia antea norant fortiter sese conjungentes, hostem magna clade affecerunt, atque procul ab urbe repulerunt.

Porro cum Elizabetha Regina Angliæ videret Guisianorum copias in dies in Gallia augeri, nec ipsa suæ religionis confœderatos deserendos rata esset. Itaque novas copias in Galliam misit. Cum autem hi aliquot loca in Normannia occupassent, atque unice eo respicerent, ut sese cum Equitatu Amiraldis jungerent, Guisiani eos impedire, atque Germanos Anglis obviam progressos invadere statuerunt. Loco itaque opportuno, mense Januario eos invaserunt. Verum equites Germani pugnam haud quaquam detrectantes hostem fortiter exceperunt, re primo bombardis minoribus eminus postea cominus gladiis acta. Itaque magna strages passim edita atque ex parte Guisianorum circiter 1000. equites desiderati esse dicuntur. Cum autem illi essent instructissimi & peditatu muniti etiam ex Admiraldis multis occubuerunt. Hac ratione viam armis patefacientes Anglis sese conjunxerunt, atque in sua castra reversi sunt.

Januarii tricesimo primo die Moscovitarum Princeps Joannes Basilus, qui anni superioris mense Majo Sigismundo Augusto Poloniæ Regi bellum denunciasset, quod hic Livoniensibus auxilia contra ipsum submisisset, Lituaniam magnis copiis ingressus munitissimam arcem Polenzko prima luce obsidione cingit, ac acerris constructis, primo Februarii tormentorum ictu, mœnia oppidi ita concutit, ut incolæ ipsi oppidum incenderint, postea in arcem tanto tormentorum bellicorum strepitu detonat, ut ea sese 15. Februarii dederet. Deinde Waiwodam istius loci post deditionem in Moscoviam cum liberis & uxore ablegat, civibus ex oppido migrare jussis ad dies quinque alimenta subtrahit, pueros infra decem annos mactat, alios grandioris ætatis secum abstractos Tartaris pro mancipiis vendit, nulli nec ætati, nec sexui parcens, præterquam liberatoribus bombardarum, quos stipendio conductos secum in Moschoviam abducit, ac Lituaniam direptionibus & incendio crudeliter vastata, domum præda onu-

stus redit. Tantam tormentorum bellicorum copiam habuisse fertur, quanta longo tempore in nullo exercitu conspecta fuerit. Nam rusticorum qui ea traherent, quadraginta millia fuisse traduntur.

Mense Februarii 18. die Guisianus cum duos prope modum menses in obsidione Aurelianensi consumpsisset, & jam suburbium, qua oliveti cœnobium est, & turriculas ponti imminentes cepisset, ad vesperam navigio Ligerim trajecturus, in ipso itinere, per Joannem Poltrotium Merzum tribus sclopeti globulis, in humero dextro lethaliter vulneratus, nec multis post diebus supervixit. Exitus ejus ab Episcopo Briensi descriptus Gallicè extat, porro Poltrotius statim captus, gravissimeque tortus, & acerbissimis suppliciis affectus est, Amiralisque qui Poltrotium subornasse insimulabatur, de hac suspitione se purgavit, cujus scripta publicè extant.

Paulo verò post mense Martio Galliæ Proceres ardore animorum paulatim restincto, tandem cum Rege, de pacis constituendæ rationibus cogitare ceperunt ac re diu multumque deliberata, Evangelii prædicationem certis conditionibus admittendam statuerunt, Rege edictum publicum de hoc promulgante 19. die Martii, cujus tenorem hic subjicere placet.

Carolus Dei Benignitate Rex Franciæ universis, quæ literas has viderint, salutem. Omnes perspexerunt atque cognoverunt, quo pacto placuerit Domino nostro, permittere abhinc jam aliquot annis, ut hoc Regnum nostrum affligeretur, vexareturque variis & multiplicibus turbis, seditionibus & tumultibus, ortis excitisque inter subiectos, potestati nostræ, ob diversas opiniones in negotio religionis, & ob scrupulum in vectum conscientiarum ipsorum. Quapropter ad providendum & impediendum progressum inflammationis ab igne isto, complures ante hac conventus acti sunt convocatis imprimis magnis & dignitate præstantibus viris Regni nostri deque eorum prudente consilio & admonitione, edictiones & ordinationes factæ multæ, pro eo atque opportunum & necesse visum, quod existimaretur eo modo prævenire malum & obviam iri posse inde pendentibus incommodis.

Verum sæculi tamen improbitas ita fuit, & Dominus noster Judicio suo incognito (provocatus, ut credibile est nostris vitiis atque peccatis) passus est frenâ laxari tumultibus istis, adeo ut ad arma sumenda res processerit, tam longè illa quidem, ut acciderent innumerabiles cædes, mutæ impressiones, præditiones, occupationes violentæ & direptiones oppidorum, templorum, Ecclesiarumque ruinæ, commissæ prælia. Quæ mala cum continuarentur, tantumque jam externorum esse in nostro Regno cum videremus, non ignorantes id agi & parari, ut plures etiam introducerentur, ad evidentem Regni ruinam; Accedente insuper ingente & irreparabili detrimento (quod magno dolore nostro accipimus) tot Principum, Procerum, nobilium, equitum ordinis nostri, præcipuorum Ducum & hominum militarium. Id quod, sub D E I manu firmamentum est, quo sustentatur, nixitur, defenditur, protegitur Corona nostra, quodq; opponitur vicinis nostris ea voluntatis pravitate præditis

„præditis, ut nos invadendo labefactare possint, quemadmodum & conati sunt & comminati. His a nobis consideratis, cum omnia pro nostra virili remedia quæreremus, quamvis (gratia Deo) nostræ vires nunc quoque magnæ sint, neque viris illius generis videamur defici, nihilo tamen minus videntes mala & incommoda universa, existentia de bello isto vergere ad diminutionem & damnum Regni nostri, & maximo nostro detrimento experti, remedium adhuc usurpatum idoneum conveniensque non esse (quod morbus intra viscera & animum populi nostri occultetur) & persuasum habentes nihil posse adhiberi (ut à Principe Christianissimo, quod nobis nomen est impositum) quod melius utiliusque sit, quam confugere ad imensam gratiam & bonitatem Domini nostri, cumque ipsius benigna ope invenire modum mitigandi & sedandi mansuetudinis nostræ suavitate, mali istius acrimoniam, reconciliando & coniungendo refractas voluntates subjectorum nostrorum ad agnoscendam eam, quam cuncti nobis debent, obedientiam: Quod pertineat ad Dei honorem, felicitatem, salutem & perpetuitatem Regni huius nostri, providendoque modum ut nostri contineantur, utque eis satisfiat. Bona in spe fore, ut tempus & fructuosus eventus boni, sancti, liberi que generalis nationalisve Concilii, & nostra majorum annorum ætas appropinquans, deducta, directaque dextra benignitatis Domini nostri (qui sua bonitate semper sollicitè tutatus est Coronam istam) postmodo tandem afferat securam, & veram stabilitatem ad honorem & gloriam Dei quietemque & tranquillitatem subjectorum potestati nostræ.

„De quibus volumus consilium capere bonum atque prudens Reginæ Charissimæ & honoratissimæ Dominæ & matris nostræ, carissimorum & dilectissimorum cognatorum, Cardinalis Burbonii, Principis Cōdensis, Ducis Montipensurii, & Principis Rochii Sutyonii, principum sanguinis nostri: Itemque Chariss. & dilectissimorum cognatorum Cardinalis Guisii, Ducis Aumassii Ducis Montimorencii Conestablii, parium Franciæ, Ducis Estampii Marschalli Brisaccii & Bordillonis, Domini Andelotii, Sanfaccii, Cypierii, aliorumque præclarorum & magnorum virorum consilii nostri privati.

„Qui cuncti censuerunt & consentaneum esse rationi invenerunt, ad prosperitatem Reip. & Regni nostri constituere & ordinare sequentia.

„Atque significamus: Nos, secutos illorum consilium bonum simulque ob causas rationesque & considerationes supra memoratas insuperque etiam alias, quibus gravibus & magnis moveremur: Edixisse declarasse, statuisse & ordinasse: Edicere, declarare, statuere, ordinare, velle & placere nobis: ut posthac omnes Nobiles, qui sunt Barones Castellani, supremi Iudices & domini clientes nostri, cum plena administrationis potestate, & singuli horum, possint vivere in suis ædibus, quas incolunt, in libertate conscientie suæ, & usu religionis, quam emendatam se illi habere ajunt, unâ cum familiis suis & subjectis ditioni ipsorum, qui libere & nulla vi coacti sese adjungere voluerint. Ceteri vero nobiles clientes potestate præditi, similiter in suis ædibus ipsi & familie eorum tantum:

„Nisi hi degant in oppidis, vicis, pagis qui sub ditione sunt supremorum iudicum aliorum & non nostra. In quo scilicet casu, non conceditur iis in locis dictis aliter exercere seu colere Religionem memoratam, quam permissione & concessione suorum dominorum, iudicum supremorum.

„In unaquaque Judiciaria & Prætoria ditione gubernatione locum illius tenente, ut Peronæ Modidierii, Rotomagi & Rochellæ & hujusmodi aliis penitus annexis solennium Iudiciorum Curias nostris: Assignamus ad petitionem profitentium memoratam religionem, unum oppidum aut locum suburbanum, ubi religionem suam exercere indigenis, qui convenire voluerint, liceat & alibi nusquam.

„Nihilo tamen minus unusquisque domi suæ potest vivere & commorari prorsus libere, sine metu inquisitionis, molestiæ violentiæ, necessitatis quantum ad conscientie negotia attinet.

„In unoquoque oppido, ubi memorata Religio colitur ad septimum usque diem mensis Martii, ultra alia oppida, quæ singulatim ut dictum est assignabuntur in ditionibus Judiciariis Prætorisque supra nominatis idem ille religionis usus continuabitur, ibidem uno aut altero loco, eo, aut eis qui a nobis assignati fuerint: Sic, ne profitentibus Religionem memoratam, ulla opera occupare aut retinere liceat templum aliquod aut sacram ædem Ecclesiasticorum, qui nostra sententia jam adeo restituti sunt in suas Ecclesias, ædes, bona, possessiones & redditus: ut frui nti his, quemadmodum ante hos tumultus, possint, exequique & continuare cultum divinum consuetudine ecclesiarum suarum pristina, sine molestia & impedimento omni. Non etiam hi refricere illas res debent de eversionibus aut demolitionibus ibi factis.

„Est nostra quoque sententia, ut civitas Parisiorum & ad præfecturam comitatumque hunc pertinentes, sint & maneant exempti de toto usu memoratæ religionis, & nihilo tamen minus, si qui habent domos suas & redditus in urbe & territorio illo, possunt reverti ad sua, & gaudere bonis propriis pacifice, sine metu violentiæ aut necessitatis, inquisitionis aut molestiæ, tam de præterito, quam futuro, quatenus ad negotia conscientie ipsorum.

„Omnes civitates restituentur in pristinum statum suum & ad libera commercia omnesque extranei ablegabuntur extra hoc Regnum nostrum, cum primum fieri poterit.

„Utque voluntatibus subjectorum nostrorum magis satisfiat, ne quid illi requirant, Ordinamus, Volumus, & sic placet nobis, ut unusquisque ex illis revertatur & conservetur, defendatur tutusque sit sub nostra protectione, in omnibus bonis, honoribus, statu muneribus, officiis suis, cujuscunque modi ea sunt: Non obstantibus ullis decretis, interdictis, actis, judiciis, sententiis, inhibitionibus adversus ipsos prolatis post obitum defuncti Regis Henrici honoratissimi Domini & patris nostri laudabilis memoriæ, itemque executione illarum, tam de negotiis religionis, quam expeditionibus factis intra & extra hoc Regnum, mandato cognati nostri supradicti principis Condensis, quæ etiam de armis illa occasione captis, & iis quæ sunt cosecuta. Atque illas actiones executionesque declaramus esse nullius momenti

momenti & planè inefficaces : Ita ut ratione illarum, neque eorum liberi, aut hæredes & quorum refert ullo modo impediatur, quò minus gaudeant bonis & honoribus suis : Neve teneantur hi adipisci aut obtinere à nobis quicquam, quò ipsis prospiciatur præter literas præsentis.

Postremo, ne ulla dubitatio relinquatur cognato nostro proposito : Diximus & declaravimus, dicimus & declaramus : Habere nos dictum cognatum nostrum pro nostro honesto consanguineo, fideli & subiecto famulo : Habere etiam universos Dominos, Equestrem ordinem, Nobilitatem & ceteros incolentes urbes, oppida, vicos, & alia loca Regni nostri terrasque ditioni nostræ subiectas, qui socii, opitulatores & adiutores fuere in isto bello & tumultu, quamdiu hic duravit in quacunque parte & quocunque loco Regni nostri: pro honestis & legitimis subiectis ac famulis credentes & existimantes, quicquid factum est à nostris hisce subiectis tam tractandis armis quam stabiliendo suo jure, judiciis & sententiis, id factum esse bono animo atque consilio.

Ordinamus etiam, volumus & nobis placet, ut supradictus cognatus noster Princeps Condensis remaneat quietus, & nos quietum eum his literis nostra manu signatis, reddimus, nomine omnis pecuniæ, quæ ab ipso, aut mandato & jussu ejus accepta sublataque est de nostris rationibus & rariis ad quantamcunque summam ascendere ea possit. Nihil itidem oneris relinquetur illi nomine eorum, quæ ab eo, ut dictum est, mandato, ve ipsius accepta sublataque sunt de communibus, civitatibus, officinis argentariis, redditibus, proventusque ecclesiasticis, aliisque absumptis ab eo occasione bellistius : Ita ut neque ipse, neque sui, neque ulli, quibus ab eo mandatum fuit, ut talem pecuniam tollerent, (qui una cum iis qui expedierunt & tradiderunt, manebunt quieti, & levati onere omni) possint ideo requiri ullo pacto, vel præsentis, vel futuro tempore. Idem servabitur ob percussione moneat, propter fufas machinas, & tormentarii pulveris causa, & si quid indestructum est mandato ipsius supradicti cognati nostri Principis Condensis, quibuscunque in urbibus regni hujus nostri & terris ditioni nostræ subiectis.

Item omnes, siue in bello seu religionis causa capri mutuo dimittentur, liberatis personis & bonis ipsorum, absque ulla redemptione. In quibus tamen non comprehenduntur prædatores latrones, fures & homicidæ, qui his præsentibus literis non comprehenduntur. Et quoniam singularem in modum desideramus, ut omnibus occasionibus turbarum & tumultuum & motuum horum remotis reconcilientur rursusque conjungantur animi voluntatesque subiectorum nostrorum inter se mutuo, utque in tali conjunctione ne facilius retineatur obedientia ab utrisque nobis debita.

Ordinavimus aut ordinamus, sententia nostra est, volumus nobisque placet, ut omnes injuriæ & offensæ, quæ iniquitate temporis & enatis occasionibus, inter nostros subiectos existere poterunt, & omnes aliæ res præteritæ, quarum præsentis illi tumultus causa fuerunt, sint & maneanz extinctæ, ac mortuorum instar sepultæ, tanquam

advenissent nunquam : Mandantes strictissimi sub pœna amittendæ vitæ, nostræ potestati subiectis, universis, cujuscunque status conditionisque sint : Ne obirectent, injuriam faciant, irritent se se mutuo, exprobrando præterita, aut de iis disputando, conquirendo, accusando inter se propter negotia religionis : Ne offendat aut contumelia afficiat unus alterum facto dictove, sed ut moderentur sibi & vivant placidè simul tanquam fratres, amici & cives, sub pœna, ut qui contra hæc fecerint, quique causam dederint hujusmodi injuriarum, offensarumque, & has commoverint, illi è vestigio sine ulla altera forma procedendi puniantur secundum rigorem præsentis ordinationis nostræ.

Hisce igitur consideratis, una cum aliis quæ superiore expositione continentur, neve scrupulus dubitatioque aliqua relinquatur : Supradicti nostri subiecti separando se se consociationes dissolvent cum omnibus tam in Regno hoc, quam extra illud : Neque tollent auferendo ullam posthac pœniam : Non scribebunt militem, non cogent congregabuntque multitudinem, nisi secundum superius exposita, & incriminem. Id quod ita prohibemus, ut veremus sub pœna animadversionis cum rigore, vehemente, tanquam in contemtemtores & violatores mandatorum & ordinationum nostrarum.

Atque ita mandatum domus per hasce præsentis nostris dilectis & fidelibus, qui in curiis solennium judiciorum, nostrarum rationum Camera, Curiis præsidium viroium, prætoribusque & aliis, qui Jurisdictionibus officiisque præfecti sunt, quorum munus est proprium itemque locum vicemque eorum tenentibus, ut curent præsentem declarationem hanc ordinationemque nostram legendam, promulgandam & inter acta referendam, in suis Curiis & Jurisdictionibus : utque servandam custodiendamque per omnia inviolatè, quo his frui uti illis, ad quos pertinent, plenè & pacificè liceat, omittentibus & remonentibus cuncta, quibus conturbari impediri que hæc possint. Nam hoc placitum est nobis. Ad cujus testimoniū nos sigillum nostrum hisce literis adjungendam curavimus : Datis Amboini 19. die Martii, Anno gratiæ 1562. Et regni nostri tertio.

Salutaris hujus mandati promulgatio Galliz fuit : Nam nisi pax coisset, haud dubie ex ea animorum offensione major tristiorque laniens subsequutura fuisset, cum Guisiaci apud fuz religionis homines diligentissimè de novis auxiliis sollicitarent, nec Condensibus sua ex Germania defutura fuissent. Nam Illustrissimus Princeps Wolfgangus Palatinus à Condensibus de auxiliis rogatus ad 4000. equitum per duos peritissimos duces Albertum Rosenbergicum & Jacobum Schülenburgicum magnis impensis jam conscripserat, periclitantibus opem laturus, pace vero facta non sine jactura ab incepto destitit, menstro stipendio equitib. persoluto, Pontifex vero Romanus ad hujus pacis nunciū ita commotus est, ut Odasum Castilianum Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, Admiralo fratri adherentem sacerdotio Belvacensi & Cardinalatu, ut Episcopos circiter decem Condensificatione maculatos, sacerdotiis exerneret.

Mense Majo Ludovicus Philippi Landtgraviæ Hessia filius secundo genitus, Christophori ducis Wirtembergici filiam Hedvigem uxorem duxit, nuptias pompa solenni Marpurgi celebrans.

Menſis Junii die nono, *Lubecenſes*, qui ſcedere cum *Friderico Rege Dania contra Ericum XIV. Suecia Regem* facti, validiſſimas copias, tam terra quam mari collegiſſent, *Sueco* bellum publicæ denunciant. Cum autem id longe graviſſimum ac perquam diuturnum fuerit, non abs re erit, cauſas, quæ utroſque ad bellum impulerint, ex denuntiatioſis ipſorum delumptas ſubjicere, ac quidem initio *Lubecenſes*, qui priores bellum *Sueco* 9. Junii indixere, hæc ejus ſuſcepti rationes commemoraſſent. Notum eſſe ei, quomodo majores ipſorum, ac prædeceſſores Reipub. *Lubecenſis*, parentem ejus, inſigni auxilio, pecuniarum impenſis & ſubſidiorum tranſmiſſione præſtito, ad Regium culmen evexerint, eique omnia officia benevolentia præſtiterint: Ille vero viciffim civitati *Lubecenſi* ejusque incolis exiguiam gratiam expenderit ſed damna quamplurima intulerit, civium *Lubecenſium* bonis direptis, ipſis civibus in carceres conſectis, eorumque quamplurimis in iis necatis, Reip. privilegiis veteribus atque recentibus in *Suecia* ſublatis atque mercatoribus *Lubecenſibus* per complures annos intolerabilibus vetigalibus ac ſexactionibus oneratis. In quod hæc genus majores ipſorum & ipſi tanquam pacis & tranquillitatis amantes patienter tulerint, Deo exitum cauſæ committentes, bona ſpe fore, ut *Gustavus* rem diligentius perpenderet, verum id nullis admonitionibus velliteris uſque ad finem vitæ ejus effici vel obtineri potuiſſe. Eo deſuncto bona ſpe ſe fuiſſe, ipſum *Ericum* patris ſucceſſorem beneficia parenti & ſibi præſtita ad animum prævocaturum, pacis conditiones facturum, ac debita animi gratitudine Reip. officia agiturum eſſe. Verum ſe non citra animi dolorem experiri, ipſum non contentum damnis Reip. *Lubecenſi* per parentem illatis præter expectationem & ſpem ſuam ac contra beneficia à Reipub. accepta permittere *Lubecenſes* ſumopere gravari ac ultra privilegiorum *Lubecenſium* violationem, præterito anno, nulla legitima de cauſa, contra *Cæſareæ* Majestatis declarationem & indulgentiam navigationis *Ruthenicæ*, civium & mercatorum *Lubecenſium* navis & mercimonia non pauci numeri atque valoris, in aperto ac libero mari violenter ſpoliata abduxiffe: ſe iis factis nec per literas, nec per Legatorum miſſiſſiones magnis impendiis conſtantes, nec per *Cæſareæ* Majestatis & Electorum Imperii interceſſionem, quicquam æqui impetrare ab ipſo potuiſſe. Adhæc ipſum conari Reip. *Lubecenſis* ciſes ac mercatores à libera navigandi facultate ac negotiatione *Ruthenica* arcere, Dominium maris ſolum uſurpaturum ac ex animi ſui libitu, navigationem vel præcludere, vel recludere velle, contra Reip. *Lubecenſis* ejus civium & mercatorum commodum, privilegia, ac libertatem. Id cum hæc ad perniciem Reip. vergant & poſteritati ſumopere præjudicent, ſibi belli ſuſcipiendi neceſſitatem impoſitam, quod pro more in bellis ſervari ſolito, pro ſe & auxiliatoribus ſuis illi & ei ad hærentibus denunciatum velint. At Rex *Daniae* *Fridericus* ultimo *Julii* ſubſequentes belli rationes in ſuis denunciatioſis ut quidem edita fuere, præſtendit. *Suecum* cognationis, qua invicem devincti ſunt, penitus oblitum, non ſolum vetera atque recentia fœdera & pacta, inter majores &

ipſos in ea facta ex mera libidine & animi inſolentia concepta, diſſolviſſe ac violatſe, ſed & inſuper ea, quæ ipſi & ſuis moleſta, gravia, contraria, ac ignominioſa fore putaverit, hoſtiliter ſuſcepiffe. Id apparere ex inſignium *Danici* ac *Norvegici* regnorum uſurpatione, quæ in inſignis atque ſigillis ſuis geſſet ad ipſius contemptum & demonſtrationem cupiditatis, quæ eſt uet, in occupando regno utroque. Similiter idem deprehendi poſſe ex invaſione terrarum, quæ in *Livonia* fratri ipſius *Magno* Episcopo *Optaleſi* & adminiſtratori *Rivalerenſi* ſubditz ſint. Conſtare etiam *Sueco* poſt alias artes ac machinationes hinc inde contra ipſum ſuſceptas, fratris *Magni* ad defectionem cum magnæ pecuniæ oblatione ſollicitationem, violentiam in ſubditos Regni *Daniae* terra marique exercitam, varias injurias, libellis famoſis in finitimis regionibus ſparſas atque ſufficienter probandas, ſimul quoque pacis publicæ in Oceano *Germanico* eique negotiationis maritimæ appendentis per piraticam, latrocinia, ac depredationes, turbationem. Denique navēs *Danicas*, ſecuritati navigantium in Oceano, deſtinatas ad executionem libidinis conceptæ ex improviſo, in vaſas, oppugnatas atque violenter abductas, ſub ſpecie quidem pacis publicæ, ſed non ſolum contra Jura amicitia, quæ inter cognatione junctos eſſe deberet, ſed & contra æquitatem, dignitatem, ac jus gentium omnium. Ac ita eum, non ſolum ipſum *Danum*, ſed & alios ex pacē & ſecuritate, in bellum, periculum, ac diſſimulationem conſeciſſe. Quamvis itaque hæc ulterius diſſimulare nequeat, ſed ad defeſſionem divinitus collatorum regnorum, marium atque terrarum, propuſſationem imminentiū periculorum ac violentiæ intentatæ, recuperationem pacis publicæ & navigationis liberæ communicationem arma ſuſcipere coactus ſit, ſe bona ſpe eſſe, ut quicquid in hoc futurum ſit, *Suecus* ſibi, non aliis imputandum habeat, ac quilibet hanc denunciationem pro ſufficienti, tam denunciantis, quam ei auxiliantium nomine ſit habiturus. Et hæc quidem utroſque belli moti rationes fuere.

Verum ad navigationem *Ruthenicam* quod attinet, quæ *Lubecenſes* ſumopere urgent, res cognitæ digniſſima eſt, itaque ut ſpero paulo altius originem totius rei repetenti veniam æquus lector dabit. Ea vero talis eſt.

In extremis *Livoniae* regionibus, quæ ad Septentrionem vergit *Fluvius* quidam in mare profluat, qui *Narba* dicitur: *Livoniam*, à *Ruſſia*, quæ *Moscho*rum ditioſis eſt, diſterminans: In ejus altera ripa, quæ *Livoniam* ſpectat, Civitas *Flavio* cognominis, cum arte *Narba* *Germanica*, in altera quoque pariter *Narba* *Ruthenica*, quam & *Iuanogrodum* dixerit (*Flavio*, utramque dirimente) ſita eſt. In hæc ante hæc tempora omnes quotquot inaleſiens ſuſfames, aut ſuppliciorum metu extorres, nonnulli etiam qui decoxerant, impunitatis ſpe propoſita, confluiebant, quosdam etiam quæ litus ſtudium peſcebat, ut è patria profugi, *Ruſſos* hominum noſtrorum, rariores artes *Barbaris* ante hæc ignotas edocerent. Nec vigilantia Maſiſtratum ordinis *Teutonicæ*, nec *Polonorum* induſtria limites tam accuratè conſiderari potuerunt, quin ſaltè aliqui ad hoſtes quorundam transfugerent, itaque docentibus atque adminiſtrantibus his peſcugis, *Moschi* antea artium noſtrarum rudes, ſucceſſu temporis ſolertiſſimi effecti ſunt, & tormenta ex Metallis fabrefacta, quam

quam plurima in aciem nunc secum adducunt : quo etiam factum est , ut Tartari quidam Scythæ , antea omnium opinione invicti , quique plurimum negotii hæcenus Moschorum Imperatori facefferant , nunc ob penuriam tormentorum sub jugum eorum missi , imperata faciant Rege ipsorum ac ditione omni , hisce annis subacta . Ac constat belli Smalcaldici tempore præfectum quendam equitum ex Moschia oriundum , *Divo Carolo Quinto* quatuor millia equitum pollicitum fuisse : cæterum quod tardius advenerat bello jam confecto , eam tamen gratiam ab Optimo Principe pro beneficio oblato retulisse , ut quosdam artifices ex *Germania* permissu *Cæsaris* conducere liceret , quos secum in *Moschiam* advectaret titulo sanè specioso excolendæ nimirum Barbaræ regionis causa . Itaque inter alios *Architecti* , *Typographi* , *Poete* , *Fabris ferrarii* , & quod plurimum intererat , *tormentorum libratores ac Magistri* conducti sunt , quibus quum animus esset è portu *Lubecensium* solvere , nonnulli cum præfecto suo quantumvis *diploma Cæsareum* ostentante , depreheni , in carcerem abducti sunt . Cum quidem *Senatus Lubecensis* a *Magistro Livonia* ea de re paulò antè admonitus esset , ac re omni ad *Cæsarem* postea perscripta , ubi quantum periculi inde Germaniæ immineret , edocuissent , æquissimo principi *Lubecenses* omnino satisfecerunt , nonnulli etiam per ipsam *Livoniam* , *Judæo* quodam ductore , terra profecti , cæterum comprehensi cogitata non perfecerunt . Fieri tamen non potuit quin vel aliqui saltem occultis & inusitatis tramitibus ad *Moschos* penetrarent . Non solum autem in bellicis munitionibus prohibendis insigni solertia nisi sunt *Lubecenses ac Magistratus Septentrionis* , verum etiam omnem navalium rerum scientiam *Moschis* præcipere satagerunt : ne si aliquando classe instructus hostis Barbarus , quod in inculta ac sylvestri regione materia non deesset nemo , ris excidendi , omnem non solum Germaniam , sed universam etiam Europam posset debellare , qui 300000. voluntariorum equitum in aciem , cum vellet educeret , & militantes arctissima in disciplina , non secus atque conditione servos contineret . Occasionem itaque omnem rescare decreverant , quod ea sublata eventum quoque lugubrem sanè futurum impediri posse animadvertent . Itaque Legati maritimarum civitatum quas *Anzeas* nominant cōmuni decreto , *Lubeca* quondam habito conventu *Narbensem* professionem omnē ita sustulerant , ut pro infamibus omnes eos haberi pronunciarent , qui eò merces suas advectarent , jure denique omni mercaturæ exercendæ interdicerent , & bona insuper eò advehenda , aut innibi comparata auctionibus factis publicari fiscoque attribui censerent , Videbant enim id , quod res erat *Turcas Hellepontum* . *Ligurum* avaritia transgressos , adjuvantibus *Græcis* transfugis & piratis , quum classe polere occiperent , non solum ipsam *Constantinopolim* Imperii , dominā sed universā pene *Graciā* , *Macedoniam* & *Illyricum* , & alia loca vicina Imperio suo subjecisse , ita *Moschos* quoque omni Septentrione terra marique in vasō & perdomito , ubi classis potestas fieret , *Narba* aut *Ivangrodi* emporio condito , & peritia rei navalis accederet , quod quidē in emporiis facile cōtingit , in interiora Germaniæ

innumerabili effuso exercitu facile posse penetrare . Hoc itaque metu deterriti negotiatores à navigatione interdicta , usque ad hæc tempora abstinerant , adeo quidem ut neque paulò honestior civis ibi domicilium haberet . Ipsi quoque *Russi ac Moschi* navigandi nullum usum habuerant , quod regio omnis ab ea parte , excepto torrente , *Narba* qui in Balthicum excurrit , mediterranea sit , quæ verò glaciale Oceanum attingit ob difficultatem itineris mare sit impervium , aut nisi multo cum labore penetrabile , cuius rei nupèr Angli multas calamitates , tamen non sine lucro perpeffi , fidem fecerunt . Huc accedebat quod fabri navales plerique omnes legitimo matrimonio fuerant copulati , ita ut dulcedine coniugum & liberorum permoti in patria aut detinerentur , aut profecti eò facilius revocarentur (quod secus plerumque usu venit in viris militibus) ac proinde eorum non ita crebra fuerant transfugia : præterquam quod ubi navium facultas deest , non eadem , qua milites in itineribus faciendis solertia uterentur . Incidit postea luctuosum tempus , quo *Moschi Livoniam* Imperij Germanici provinciam evastando aliquot 1000 . Christianorum capitum in maximè miserabilem servitutem abduxerant , & *Derphtæ urbem* (ut dixi) dedita , *Narba* capta & direpta ad totius provinciæ Imperium adspirant & rumor ubi percrebuit , *Lubecenses* quidam cives ac negotiatores , quibus aut nihil præter quæstus jacturā inhonestū videbatur , aut qui , quod jà decoxerant omnem fortunæ aleam subeundam sibi iudicarent , *Revaliam* *Livoniæ* urbem præterlegendo , *Narbam* merces suas advexerant , nec parum inde lucri sibi comparant . Lucri odor ad nares reliquorum mercatorum jam pervenerat , qui præsentia tantum commoda æstimant , de futuris , aut lucris , aut damnis (ut interim de publicis taceam) minimè solliciti , cum catervatim quam plures , quicquid poterat unionum , piperis , Zingiberis , auri argentique & mercium bellicarum in naves contrudi , expedirent , gementibus interim bonis civibus , qui mutationem insignem urbi , hæc provinciarum aucupia allatura , prælagirent , nonnulli etiam vindictæ cupiditate incensi *Revaliensibus* , ac reliquis *Livoniæ* civitatibus parpari referre gestirent : quod cum (ut supra admonui) *Narbica* navigatio publico decreto interdicta esset , nec *Novogandia Russorum emporium mediterraneum* certis de causis à multis jam annis frequentaretur , sic , ut jam *Russi* in *Livoniæ* urbibus præcipuis , *Riga* , *Revalia* , *Derphtæ* negotiari cogerentur , *Senatores* urbium illarum (qui quidem omnes vitiosa & exitiabili consuetudine mercimonii exercent) eò decreto abusi , *Lubecensibus* & reliquis *Saxonibus* , omnem cum *Russis* & *Moschis* mercium permutationem etiam publice pœna proposita , contra pacta , conventa , statutaque majorum jam olim prohibuissent , & sic opportunè omni permutationis quæstu ac lucro penè ad se traducto , deinde quantum vellent , non quantum par esset , mercium *Lubecensibus* divenderent : Angebat quoque *Lubecenses* & ceteros *Saxones* , quod viderent colonos suos (ex *Saxonibus* enim urbibus & potissimum è *Lubeca* & *Westphalia* ditiorum coloniarum antiquitus *Livoniensium* translatae sunt) veteris beneficii atque originis suæ immemores *Belgis* & reliquis

exteris quam sibi amiciores esse, cumque iis clementius agere: ideoque aliquoties solenni legatione ad *Magistrum Livonia*, earum urbium dominum missa, hisce de rebus conquesti; nihil præter spetiola verba & ampla promissa retulerant. Cum autem ingruentibus *Moschis Livonia* vehementer laboraret, & jam *Riga Revaliaque* emporia labascere viderentur, quod *Lubecenses* & alij nonnulli *Narba* emporium recens inchoatum frequentarent, nec propter bellum motum *Moschica* gentes eas urbes amplius accederent, *Mag. Livonia Guil. Furstebergicus* periculum veritus literis ad Senatum missis, veterum pactorum *Lubecenses* admonere, opem poscere, decreta de *Narbensis* navigatione repetere, si quid à suis peccatum esset, correcturum se polliceri quantum periculum non solum ipsis, sed etiam toti *Germania superiori* futuro hoste jam victoriarum successibus elato immineret, edocere. Permoti his *Consules Lubecenses, Narbica* navigationem civibus suis interdixerant, quosdam etiam contumaciores domo egredi prohibuerant, merces jam avectioni destinatas condixerant; in auxilio autem *Livoniensibus* ferendo, quod gravior deliberatio videretur, procrastinare satius visum fuit.

Hoc animadverso *Magister Livonia* qui se destitutum querebatur, ad Senatum per scribit, hortatur ut quod communi consilio ante decretum erat, exequantur, ni faciant, quin civium suorum saluti atque emolumento consulat, jure se non prohiberi. *Lubecenses* contra privilegium allegare, quo licitum, sibi esse affirmabant, ubi bellum gererent cum *Livoniensibus Moschi*, etiam in intima *Moschorum* loca negotiationis causa penetrare. *Magister* contra de terrestri itinere illud accipiendum asserit maritimæ autem profectio per speciale decretum derogari. Sed apud homines semel avaritiæ deditos, nihil minus quam seriæ admonitiones valebant, ut magis etiam irritarentur: ac proinde inagno numero classem adornarent, quam præciosis mercibus *Narbam* avehituraverant. Subodoratus id *Magister Livonia* classem quam omni telorum genere instructam habebat, à porta *Revaliensis* solvere jubet, navigantesque adoriri. Itaque deprehensis quotquot obviam prodierant, cum quidem inermes ac imparati essent, bona omnibus adempta & *Revaliam* transportari iussa. Quod ubi contigit, *Lubecenses* civium suorum nomine, adempta repetere, cæterarum opinione sua frustrari. Itaque expetentibus civibus Legatum mittunt *Viennam Austria Christophorum Kuntzman* dictus. *MESSERSCHMIDT* contra ordinis *Teutonici* magistrum in *Livonia* & civitatum *Revaliensem* quarundam arrestarum navium, ablatorum bonorum, & libera navigationis *Viburgum* causa ore tenus atque in scriptis reitulerit. Quantum itaq; ad duo priora capita attinet, *Lubecensibus* ad ordinis *Teutonici* magistrum, & *Revalienses* ob arrestatas naves mandata sine

clausula subidonea tamen cautione de restituendis iisdem, quatenus id jure decernatur, ob bona autem erepta atq; ex navibus translata, mandata de restituendo sine clausula impartienda. Delibera autem navigatione *Viburgum* & in *Moschorum* Legato *Lubecensium* significari, nunquam *Cæsarea Majestatis* mentem intentionem atque propositum fuisse, nec adhuc esse, per scripta ad *Lubecenses*; vicinos atque finitimos Reges, aliasq; civitates maritimas directis, præsertim ante *Lubecensibus* liberam navigandi facultatem eripere, sed solum id providere, ne *Moscovitis* arma, instrumenta bellica, munitiones & commectus, quæ immediate ipsorum copiis servire possent, apportentur. *Cæsarea Majestatis* quoque de *Lubecensibus* eam fiduciam esse, hos diligentissime & exactissime provisuros, si navigandi libertate, durante expeditione *Moscovitica*, ut velint, ne illum periculum transportatione armorum veterum ad *Moscovitas* sacro imperio creetur. Et quidem declaratione facta *Imperator Ferdinandus* mandata prædicta formula solita, ad ordinis *Teutonici* Magistrum & civitatem *Revaliensem* transmittit. Cæterum non longè post quidem *Lubecenses* negotiatores iidem Senatores avaritia occæcati, & majorem privatæ quam publicæ utilitatis rationem, ut diximus, habentes non solum interdictas *Cæsaris* mandato merces, ut puta sulphur, ferrum, æs Cyprium, Orichalcum & omnem unde tormenta conflantur, materiam, sed argenteæ monetæ integra vasa (tonnas ipsi vocant) contra decreta Imperij ad *Moschos* externos, & ab Imperio nostro alienos, singulari arte extra *Germaniæ* limites impune alienarunt. Rebus itaque sic stantibus cum *Magistri Livonia*, atque adeo omnium *Livoniensium* res jam in angustis esset, & diffluentibus fratribus *Marianis* in *Livonia* cum *Revalia* periculo, animadverso, quod quotidie à *Moschis* infestaretur, animadversum in valones metuendæ essent, nec defensionem ullam circumspiceret, imò negotiationes omnes suas quotidie collabi videret: *Erico XIV. Suetorum Regi* tunc regens electo sese dedere coacta fuit: Erant, qui odio *Lubecensium* eos ad servitutem subeundam eo magis properasse adsererent, ut potentissimo ipsis Principe opposito, qui navigantes compesceret, conatus ipsorum frustarentur. Constat *Ericum* Regem potentiam *Lubecensium* veritum, ac veterum beneficiorum memorem, initio quasi reluctantem voluisse amicitiam quæ ipsi cum *Lubecensibus* intercesserat, integram inviolatamque servare. Cæterum cum aliter *Revaliæ* urbis dominio potiri non posset, tandem de inhibenda navigatione ad sensum. Perluaserant ei quoque *Revalienses*, plebeios quosdam mercatores solummodo causam hanc agere, cæterum primores Senatus ac civium à se stare, & ideo nullius rem esse periculi: facile enim assentiente Senatu fecerunt istam posse reprimi.

Menſe itaque Julio anno 1562. *Ericus Rex* Senatus amicè perſcribit, & inter alia monet, ut aut *Narbensis* navigatione, civēs abſtineant, aut publica data & interpoſita ſide, id eſt, Literis ſolvi conſuctis à ſe acceptis eo proſiſcantur. Quod ſi ſecus faciant, cum inde *Revaliæ* urbi ſua quamplurimum detrimenti accedat, ſe injurias ſubactis ſuis illatas non poſſe non ulciſci.

Quod ubi Lubecenses negotiatores *Narbica* navigationi assueti accepere, mirum quantopere exarserunt, privilegia sua predicantes, & se vel invito Rege *Narbam* profecturos succlamantes, injuste eum facere, qui quod omnibus hominibus seu aer ipse quo vivimus, commune esset prohiberet, ac literis missis fatali obstinatione privilegia urgent, nec jus esse Regi, impediat, rescribunt. Ac non expectato responso preciosissimas merces in unum comportant, naves expediunt & *Narbam* proficiscuntur aut institores suos ac negotiorum gestores ablegant. Rex ubi de hoc rescivit, instructus advenit, & in reditu omnes pavore consternatos interceptit. Unde primum *Sueco* hosti potentia classium augeri cepta. Quæ res ubi in Senatu refertur, tum demum placuit ad Regem mitti Legatos. Decernuntur duo ex Senatoribus qui negotiatores erant, una cum eo quem dixi *Gunzmanno* Senatu à secretis: eos ubi in aulam Regiam admissi sunt, cum ablata mandatis expositis reposcerent, Rex quod suum negotium quodammodo eos agere videret, nec moribus aulicis expolitos irrisit, atque aliquandiu detinuit: cunisque videret eosque una cum reliquis, quibus merces ademerat, plerosque omnes & Senatorii ordinis, & Mercatores esse, iisve aut affinitate aut propinquitate conjunctos, atque ita pro se suisque quenquam agere, hac occasione utendum ratus altuto sane consilio concessit Legatis expetentibus merces aliquas, ut *Narbam* adveherent (quæ tamen omnes postea in profuente non sine ultione Supremi Numinis submersæ sunt). Itaque duplex commodum consecutus, & ut remissius agi ceptum sit, & duræ admodum conditiones propositæ fuerint, in quibus & hæc extiterant, ut domum mercatoriam sibi in urbe *Lubeca* concederent, & secum fœdus virent, quævisque opus esset milite colligendo, in urbe locum Regi darent, & alias nonnullas: interim tamen eo juris cognitioni, coram Jureconsultis aut arbitris utrinque delectis, sese offerente ita demum Legati damnati sunt. Idem porro, cum per *Daniam* domum reverterentur, atque *Haffniam* (regia est hæc Danorum ac totius regni caput) appellerent, de bello in *Sueciam* à Danorum Rege inveniendocompererunt, instigantibus etiam eos quibusdā Proceribus, ut injuriam tam insignem ulciscerentur, & se optare affirmantibus, ut Danorum Regi fœdere conjuncti communem hostem communibus armis invaderent *Lubecenses*. Cum autem Legati reversirem omnem Senatu exponerent ac simul quid in *Dania* gereretur edocerent, Ira & dolore amissarum facultatum incensi Patres bellum cum Suecorum Rege gerendum decernunt.

Dum omnia ad bellum apparantur, scribit Senatus Devo *Ferdinando Augusto*, se extrema necessitate coactum ad infringendos Suecici regis conatus, defendendorum civium suorum causam fœdus cum Danorum Rege percussisse, opemque Imperii implorat. Cæsar dolere sibi respondet, rem ad arma devenisse, nec se unquam sperasse rem ita casuram: Cæterum se primo, quoque tempore Legatos missurum, qui negotium si unquam fieri possit, componant. Scribitur item à Senatu *Johanni Basilio Moschorum* Imperatori, ac inter cætera narratur, quod *Narbica* navigationem & commercia cum ipsius diuionis hominibus Rex *Suecicus* prohibeat, ac proinde se contra eum necessaria arma fœdere cum Danorum Rege factu sumpsisse, pe-

tere se, ut omnes eos, qui negociandi causa *Narbam* commeant, defendat. Moschus ad ea omnes *Lubecensium* civis qui in diuionibus suis negotientur, in terris istis se defensurum pollicetur. Cæterum ut eos in aliena ditione tucatur, fœdere quod cum Sueciæ Rege sanxerit, se prohiberi: Idque se primū non violaturum affirmat. Cum Moscho enim Suecum committere faterentur, ut sic multiplici bello distentus hostis frangeretur. Et hæc quidem de Ruthenica *Lubecensium* navigatione hæcenus dicta fuerunt, cujus prohibitione se ad bellum impulsos præcipue conquererentur. Ad *Dania* vero Regis causas quod attinet, in eas diligentius alii inquirent: cogitationis sanè vinculum (quod hic toties allegat) inter utrumque Regem arctissimum esse constat. Nam ut supra narratum memini, duarum sororum filii sunt, *Dania* Rege ex *Dorothea*, *Sueco* ex *Catharina* Saxonici sororibus, filiabus Magni Ducis inferioris Saxonie nato. Cæterum innata gentibus adversus alias mutua odia, maxime dominandi libidinis facibus accensa, cognationibus præpolere sæpius consueverunt: idque hic quoque acciderit multi verentur. Non enim ignotum quæ & quam vetusta inter Suecos & Danos odia, quam diversa eorum studia, & quæ mutæ gentium luggillationes fuerint, quæ hic repeti minimè necesse est, cum in utriusque gentis historiis abunde exponantur, quas qui volet ipsemet legere poterit. Cæterum ut ad institutam à qua digressi sumus narrationem revertamur: Suecus literis belli denunciatoris acceptis ad eas placide respondit: inquiens: Regis Danici consanguinei quod regni dignitate emineret, fœcialem se recipere, licet longe aliam spem de eo concepisset, qui nunquam lapsus à se esset. *Lubecensium* verò fœcialem ad Senatum *Stocholmiæ* urbis, quæ caput Sueciæ est, ablegat false dictitans: Reges regibus, civis & rusticos civibus & rusticis bellum indicare debere: At illi qui jam longè ante copias conscripserant, tanta celeritate progrediuntur, ut Suecum nihil minus cogitantem, in summas capiendi consilii difficultates conjecerint, ex quibus tamen ita se extricavit, ut portubus munitis, ac finibus motum, qui Sueciam à *Dania* finibus determinant, præsidio firmatis, nemoribusque succisis, hostes ab ingressu Regni arceret, quantumvis copiis instructissimos: nam præter Danicas copias pro Rege *Guntherus Comes Schwartzburgicus* equitum alas novem, *Gregorius vero Holius* peditum signa circiter sexaginta conscripta ad fines Sueciæ eduxere, quæ tamen nihil aliud memorabile gessere, quam quod atrem *Elsburgensem* cum finitima diuionula *Oelandica* cœperint.

Porro sub belli hujus initio *Ericus Suecia* Rex Joannem fratrem Germanum *Finlandia* Ducem, notū nihil tale opinantem in *Aboensi* arce capit, quod ei, *Poloniæ* Regis non tantum à se hostiliter dissidentis, sed & omnes finitimos ad belli societatem invitantis sororem in matrimonio habenti minimè fidentum cœca suspicione arbitraretur: Captum itaque multis deinceps annis in vinculis habet, donec idem fortuna variante iisdem includitur, Joanne fratre liberato.

Eodem mense Junio ingentes terræ motus in ditione *Veneiarum* & *Turcarum* ad mare *Adriaticum* extitere, ita ut decimotertio hujus mēsis hominū clade *Caitarensis* civitas, aliæq; urbes & arces corruerint,

Julij mensis decimo bellum contra *Anglos*, qui Portum Gratiae occupant, per *Regem Galliae* edictur, proclamaturque. Extremo itaque Julij *Angli*, qui sub *Comite Warwichio* in urbe agebant, per *Connestabulum & Marechallum Montmorencium* obsessi, post concussa aliquot diebus moenia tam eorum ruina, vel metu oppugnationis, quam pestis in urbe grassantis, atque indies quam plurimos praesidiariorum absumentis saevitia, sarcinas suas cum iis quae Reginae essent, utensilibus, ac machinas bellicas & naves, quae vel Galliae Regis ejusve subditorum essent, cum omni apparatu ac instrumento relinquentes, urbem dederunt. Quae res sanè feliciter & tempestive Gallis cecidit: paucis enim interjectis diebus 1800. *Angli à Regina* missi appulerant, & *Ammiralis Clithon* cum 60. navibus supervenerat: sed cum deditioe facta maxima pars Anglorum Portu excessisset, tempore exclusi in Angliam unde venerant conversis velis redierunt.

Sub exitum Augusti *Ericus Dux Brunsvicensis*, qui copiis pedestribus atque equitibus in suo Ducatu, vicinisque locis, collectis multorum animos ita suspensos tenuisset, ut, quid moliretur, quo ve tenderet, nemo conijcendo assequi posset, tandem exercitu in *Westphalam* converso, *Warrendorpium* oppidum ditionis *Monasteriensis* occupat, ac Legatis *Dixceles* inimiziae causas querentibus, hanc significat. In bello, quod *Protestantes confederati*, contra *Patriulem Henricum juniorem*, anno 1542. gesserant, vexilla atque signa *Episcopi Monasteriensis Francisci* è comitibus de *Waldeck* ad obsidionem *Wolfenbutti* pergentia, in suo ducatu, contra antiqua domus *Brunsvicensis* & *Dieceles* *Monasteriensis* fœdera conspecta itaque se damnorum eo tempore sibi suisque illatorum resartionem petere. Licet hæc causa omnibus mira videretur, cum ea *Philippo Magno Duce Brunsvicensi Henrici filio*, anno 53. arma hinc inde per *Saxoniam* circumferente, ac injurias Patri illatas vindicante, transacta fuisset, ac ipsi *Ericus Henricum* patriulem, harum copiarum congregatione non parum conturbasset, tamen *Dixceles* *Monasteriensis*, instante necessitate compulsi, aureorum 30000. pacem ab eo redimunt. Quibus ille acceptis, inde movet, ac per *Luneburgensem*, *Megalopolensem*, *Marchicum*, & *Pomeranicum* Ducatus, & viginti peditum signis, ac equitum alis tribus transiens, ad fines *Borussiae* accessit. Ab iis verò *Alberti* affinis copiis exclusus, quod hic hostiliter magis, quam amice venienti transitum denegaret, à 12000. aureorum, mutuo acceptis, viam per quam venerat, arripuit: ac non solum *Borussis*, sed & aliis vicinis, ad ejus grassationes reprimendas insurgentibus, vexilla discindere, copias dissipare, tormenta bellica dimittere, ac re infecta lares patrios repetere coactus est. Quid verò ista longinqua excursione, ad fines *Borussiae* voluerit, paucis divinando assequi contigit, ipso ita consilia occultante, ut causam proprii corporis, si eorum hanc consciam sciret, se dilaceraturum, multorum Legatis responderit. Quidam cum *Polono adversus Moschovitas vel Suecos* militaturum putabant, sed eorum opinionem fefellit, quod affinis ipsius *Albertus Dux Borussiacus* *Polono* peditissimus, ipsum à finibus suis arcuerit. Ac *Polonus* expeditione *Erici* nunciata *Christophorum Megalopolensem Archiepiscopum Rigensem*, qui *Gusthelmo Fürstenbergico* successerat, in vincula conjecerit, tracta-

tionibus inter utrumque, habitis, intellectis. Alij alia de eo suspicabantur, sed prudenti occultatione consiliorum, omnium conjectationes elusit, ac in progrediendo, tanta celeritate usus est, ut cum Legati *Cæsarei* subsequentes, ad exequenda mandata nullibi deprehendere potuerint.

Mensis Septembris die octavo, *Maximilianus Romanorum* Rex designatus, *Pofonij* quod *Presburgum* dicimus, *Hungariae* Rex ab *Archiepiscopo Granensi* coronatur in praesentia conjugis *Mariae & liberorum*, duorum fratrum *Ferdinandi & Caroli Archiducum Austriae*, *Archiepiscopi Salzburgici*, *Episcopi Uratislaviensis*, duorum ducum *Lignitensium*, *totidem Munsterburgensium*, *Principis Teschenensis & Plavici*, regnorum *Bohemiae* atque *Hungariae* procerum multorum, quorum tanta illic frequentia fuit, ut præter 2000. equitum *Hungaricorum* ad 5000. equitum ex aliis provinciis numerata sint. Sequenti porro die pari solennitate conjux *Regis Mariae* *Regina Hungariae* uncta atque coronata est. Ita *Maximilianus*, quod paucissimis regibus contigit, trium regnorum coronas intra unum annum capiti suo felicissime imposuit.

Ad 24. mensis Septembris, *Rex Franciae Carolus*, decimumquartum annum agens, *Lutetia* in suprema Curia tutelam à se abdicavit, & regni administrationem, in se, tanquam sui Juris transtulit: motæ de hac administrationis susceptione ipsi à Parlamento *Parisensi* quaestiones fuere, sed iis neglectis in suo instituto more majorum perrexit, quas qui cognoscere volet publicè editas inveniet.

Vicesima octava mensis Septembris *Cardinales Inquisitioni haereticæ pravitatis Romae* praefecti, cum anno superiore eorum potestas à *Pio Quarto* non solum confirmata, sed & aucta esset, ita ut non per Italiam modò, sed etiam extra Italiam per omnes Christiani nominis provincias, regiones, & loca, in quoscunque *Lutheranæ*, *Zuinglianæ*, *Calvinianæ*, *Anabaptistarum*, & aliarum quarumvis haeresium sectatores, eorumque fautores & defensores, cujuscunque gradus, ordinis, conditionis & dignitatis, sive Ecclesiasticæ, sive politicæ essent, atque etiam si dignitate regia praefulgerent, inquirendi & contra eos secundum sacros canones, procedendi potestatem haberent. Tandem dicti mensis, hujus die potestate sua frèti, ut regnum Galliae novis rebus involverent, decrevere *Monitorium Penale* (ut vocant) contra Illustrissimam & Serenissimam Dominam *Joannam Albrehtiam Reginam Navarrae* ei in Gallia non intimidandum, sed Romae certis locis affigendum, ut ea coram sua Sanctitate & Praelatis Illustrissimis & Reverendissimis, ad causam haereticos intra sex menses, dicendam compareat, id nisi faciat Regnum ejus, principatus, ac alia cujuscunque status dominia occupantibus, vel quib. à sanctitate sua collata fuerint, danda. Verum quia hæc citatio memorabilis atque dignissima est, quæ ob severitatem inquisitioni Romanæ in reprimendis haeresibus, ad omnem posteritatem transmittatur, ejus tenorem ad verbum subjicere, non inutile fore duximus. Cum, inquit, „nostro incumbat officio, ut contra omnes & singulos qui Christianum nomen gloriantur, de haeresi „quovis modo suspectos, seu haeretica labe infectos „ipforum credentes & fautores procedere debeamus: eò magis contra illos, de quibus dictum, „omnipotens regnorum gubernaculum concessit, „quo-

quorum interest, ei qui ipsis potestatem tribuit subesse, inservireque, sanctamque Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, in matrem cognoscere, eidemque fidem indefesse illibatam servare. Ideo cum fama publica etiam per viam notorij, non quidem absque maximo animorum nostrorum moerore perceperimus, Illustrissimam & Serenissimam D. D. *Joannam Albretiam, Reginam Navarra Principissam Bearny*, a fide Catholica quam Sancta Romana ac Catholica Ecclesia, tenet, credit, docet ac predicat, deviasse & aberrasse, ac quotidie magis & magis deviare & aberrare, palam & publice, quod nedum in sui ipsius aeternae damnationis, verum & subditorum suorum perniciem, absque dubio cedere haud ambigimus. Idcirco, huiusmodi periculis ac saluti animarum, tam ipsius Illustrissimae & Serenissimae Reginae ac Principissae, quam subditorum eorundem, & universorum Christi fidelium grave scandalum auferendum, prout tenemur & nostrae partes sunt, providere volentes juxta provisionem litterarum Apostolicarum, & decreti apostolici formam, continentiam & tenorem stantem iudicis & testibus examinatis contra ipsam laborantem & alios super non tuto accessu per dictum D. Procuratorem fiscales quibus opus sit repetitis & reproductis eandem & Illustrissimam & Serenissimam Reginam & Principissam, &c. Priuten & personaliter comparendam & Celsitudinem suam Illustrissimam & Serenissimam de & super erroribus & haeresibus in quibus prolapsa est, & lineam ac sufficienter expurgandam per edictum publicum in Romana curia, eo quod ad Celsitudinem suam Illustrissimam & Serenissimam personaliter citandam tutum non patere accessum nobis constitit, & constat in locis infra scriptis, affigendum, publicandum, & exequendum, juxta earundem litterarum Apostolicarum & decreti vim, formam continentium & tenorem ad *Magnifici Viri Domini Illustrissimi V. D. Petri Belli ejusdem Sancti officij procuratoris fiscalis*, instantiam & petitionem decernendam duximus prout decernimus per praesentes & mandamus. Quare per hoc praesens publicum edictum in Romana curia in valvis palatii, officij sanctae inquisitionis ac Basilicae Principis Apostolorum de urbe, cancellariae Apostolicae & in acies campi flore, per affixionem praesentium ac dimissionem aliquo temporis spatio. Et deinde post ipsius originalis lecturam & affixionem dimissis praesentium copiis affixis, affigendum, publicandum & exequendum, & praelibatam Illustrissimam & Serenissimam D. D. *Joannam Albretiam, Reginam Navarra, & Principissam Bearny &c. Priuten* autoritate Apostolica, & quae fungimur: in hanc parte peremptorie, monendum & requirendum ac hortandum prout citamus, movemus & requirimus ac hortamur eique nihilominus in virtute ipsius sancti & sanctae obedientiae ac sub excommunicationis latae sententiae & Regni Navarrae, & Principatus & cujuslibet status & dominiij vel dominiorum, directorum vel utilium, vel quovismodo ad ipsam alias spectantium, & pertinentium & servitorum & vassalis alias sibi debitis & quarumcunque gratiarum, & privilegiorum a sede apostolica, obtinentium & confiscationis omnium iurium, actionum, privilegiorum, quae vel quos in praefatis regno & principatu, & dominiis vassalis habuit, habet seu habere quomodolibet praetendit omnium & singulorum feudorum ad se quomodolibet

pertinentium & spectantium omniumque & singulorum bonorum suorum feudaliu, seu Alodialium omniumque mobilium praesentium & futurorum ubicumque existentium & quarumvis dignitatum & titulorum: Ita quod in contraventionis, quod Deus avertat & contumaciae regnum, principatus, ac alia cujuscunque status & dominia huiusmodi dentur, & dari possint cuilibet illa occupanti, vel illi aut illis, quibus Sanctitati suae & Successoribus suis dare & concedere magis placuerit inhabitatisque illa & alia quaecunque imposterum obtinendum, confessionisque haeresum eique Illustrissimae ac Serenissimae Celsitudinis suae objectarum aliisque gravioribus arbitrio nostro, & praelibati Sanctissimi Domini nostri Papae, & Sanctae sedis Apostolicae infligendis & declarandis censuris & poenis, districtè praecipimus & mandamus, quatenus infra terminum sex mensium proximorum futurorum, ab executione praesentium computantium: quorum sex mensium duos pro primo, duos pro secundo, & reliquos duos menses, pro tertio, ultimo, & peremptorio ac monitione canonica assignamus, debeat per se ipsam, non autem per procuratorem aliquem, hic Romae, coram praelibato Sanctissimo Domino nostro, seu nobis in congregatione nostra officij nostri Sanctae Romanae universalis inquisitionis comparere, ad se a praemissis haeresibus, criminibus objectis lineam expurgandam & ignoscendam esse demonstrandam comparuisse, alioquin pronuntiandam praenominatam Illustrissimam & Serenissimam Dominam *Joannam Albretiam Reginam Navarra, Principissam Bearny, &c. Priuten*

Priutensis per simile edictum modo quo supra exequendam tenorem praesentium: citamus & movemus quamvis prima die juridica post lapsum dictorum sex mensium, immediate sequentium compareat, similiter coram praelibato Sanctissimi Domini nostri, seu nobis personaliter, & non per procuratores aliquos, ad videndum & audiendum supra dictis haeresibus, criminibus per nos inquiri probationes quascunque de super necessarias & opportunas recipi & admitti & servatis primis terminis, in similibus de more servari solitis & consuetis per nos vel aliquem nostrum, pro certa die ad id deputanda, de omnibus contra eandem Illustrissimam & Serenissimam *Joannam Albretiam Reginam & Principissam* labrantibus huiusmodi causae mentis eidem Sanctissimi nostri Domini Papae, in ejus Consistorio secreto relaxationem fieri, & illa facta se dictas sententias, censuras & poenas ac alias per sacras constitutiones & in haereticos & schismaticos inflictas prout juris fuerit, damnabiliter incidisse & incurrisse declarari, sententiamque declaratoriam & diffinitivam conjunctim vel divisim absque alia nova citatione de super faciendam, arbitrio Sanctitatis suae proferri aliaque in praemissis necessaria, & opportuna procedi & fieri, prout iustitia sua dabit & ordo dicaverit rationis. In quorum omnium & singulorum fidem & testimonium praemissorum, praesentes litteras, sive praesens nostrum Monitorium Poenale, sive citationem nostram huiusmodi exinde fieri, & per notarium & Secretarium nostrum dicti Officij quo utimur iussimus & fecimus impressione communicari. Datum Romae in palatio Apostolico, & in congregatione nostra officij nostri Sanctae Romanae universalis Inquisitionis in aula Constantini

Uni coram praelibato S.D.N. & nobis, facta sub anno a Nativitate Domini 1563, indictione sexta. Die vero mortis 28. mensis Septembris Pontificatus praelibati S.D.N. Pij divina providentia Papae quarti, anno ejus quarto.

Hac vero citatione in Gallias ad Reginam Navarra perlatam non quidem illa qua celsissimo animo esset, hisce terroribus perterrefacta fuit, sed Dei Omnipotentis misericordia, ac bonitate suae causae freta, terculamenta haec contempsit, nihilominus tamen cum Rege consanguineo, de tota hac causa contulit: Is itaque re cum suis consiliariis communicata, ac quo omnia tenderent perspicuens, paulo post ad Pontificem scribit, *se non citra molestiam cognovisse, consanguineam suam addicendam praetensam haereticos causam intra sex menses, Romam citatam, sub comminatione privationis.* Itaque se ex obedientia Sanctitati ejus debita, necessarium existimasse, esse graves atque urgentes rationes, ob quas sororem atque consanguineam, ejusque bona, in protectionem recipiat, nec hunc conatum, dissimulando praeterire possit. Primo namque dictam Reginam, tam ex parte patris, quam matris sibi proximitatis jure junctam, hunc quoque honorem ei habitum, quod excepta domo regia, matrimonio collocata fuerit eminentissimo Galliae Principi, qui nuper in bello ob religionem in Gallia moto occubuerit: Ex eo vero matrimonio duos liberos minores natos, quos ipse sub protectionem receperit, apud se educari curet, tanquam patruelis avunculus. Quare se non posse non attendere, ad eorum familiam Regum Galliae, ita devinctorum, honorem & bona, nisi aliae rationes, cur id fieri non debeat proferantur. Deinde, cum dicta Regina titulo & dignitate regali utatur, eam justè Regibus suis fratribus significare, quale exemplum in ipsam statuatur, quod temporis progressu in alios Reges redundare possit, eorumque favorem, auxilium, & protectionem maxime in viduitate constituta implorare, & specialiter Regi Galliae exempla majorum suorum in memoriam reducere, qui principes afflictos atque ejectos in suis dominiis, vel turbatos in iis ex omnibus partibus, Italia, Hispania, Germania & Anglia receperit. Nec deesse in hoc casu exempla domestica, quae merito Regi ob oculos ponantur: *Philippum* etenim audacem filium *Sancti Ludovici Regis Galliae*, congregato valido exercitu, defendisse *Regnum Navarrae*, pupillam, quae ducta in Gallias atque maritata Philippo originem dederit lineae rectae, à qua Regina Navarra descendat, ac ulterius expulso *Joanne Albreto patruo* dictae Reginae ex Regno sub eodem praetextu, qui jam quaeratur, eum receptum per antecessores suos regni Galliae, à quibus ipse & ejus posteritas, provirili, defensi ac sustentati bona gratia fuerint. Similia exempla Sanctitati suae ex historiis Romanis, Italicis & Gallicis obvia esse, quod ipsi etiam Pontifices Sanctitatis suae praedecessores afflictos atque oppressos ad brachium protectionis Regum Galliae se conjecerint, eamque talem senserint, ut eam nec negare possint nec oblivisci debeant, nisi indignos se similibus auxiliis, quibus gravissimae necessitatis tempore sublevati fuere & jam indigent reddere velint.

Tertio dictam reginam, tam vicinam conjunctam, tam confederatam Regi, ut ipsa & regna ejus citra molestationem & injuriam Regis turbari ne-

queant. Cum vero Regis intersit pacem ac tranquillitatem vicinorum, de quorum benevolentia & pace confidat, conservari, vias quibus alij ad suas ditiones invadendas tendant, se praeccludendum. Atque hoc esse, quo se Rex petitem, hoc monitorio praecipue doleat: nimirum, ut fidelibus atque antiquis vicinis à se alienatis, aliis ludibrio exponatur. Ad animum itaque se revocasse, quod si sub hoc praetextu talia in partibus montanis quaerantur, similis causa quæri queat, ad terras obedientiae ac ditioni regiae subiectas affectandas, unde successu temporis, inter maximos Principes & Reges, qui jam inter se conjuncti sint, magni belli occasio emergere possit, praesertim finitimos, ita ut nullus ipsis ratione bonorum vicinior esse queat alias confinibus bellorum & dissensionum periculosam materiam subministrantibus.

Quarto Reginam esse subiectam Regis ratione maximae partis bonorum, terrarum & ditionum, ita ut considerata personae qualitate, illa nec per Constitutiones, nec Concilia, nec statuta pontificalia ob quamcunque causam, maxime a causationem publicam ac criminalem extra Regnum Galliae ad iudicium trahi queat, cum Rex suos Judices, Officiales ac Justitarios habeat, quibus omnes Principes & alij subditi obedienter sese subijciant. Nunquam ad hoc usque tempus auditum, Regis Galliae subiectos vocatos fuisse ad comparandum per Procuratorem, multo minus personaliter coram deputatis Inquisitionis Curiae Romanae, sed semper eos ulos hac libertate, ut coram ordinariis Judicibus se fisterent, nimirum Laici coram regis, Clerici coram Ecclesiasticis in prima instantia, ac in casu appellationis coram delegatis Sanctissimi Patris, ne quisquam regno evocaretur: quantum vero ad confiscationem bonorum pertineat, absurdum Regi videri, quod eam *Sanctissimus* sibi vendicat in Regno Galliae, in quo nec dominium, nec dispensationem eorum habeat, unde Regem reclamare monitorio contra Conciliorum & Canonum constitutiones, quae in libris praedecessorum scriptae inveniuntur in hoc usque tempus.

Hisce rationibus & similibus Regem adductum, ut hoc factum sua maximopere interesset, atque valde absurdum putet id inceptum, se prius non admovito, cum tam propinqua cognatione sibi junctos, fratres nimirum ac sororem dignitatis regiae, vicinos confederatos subiectos, atque bona eorum conger-

Atque hisce atque aliis Sanctissimo ad animum revocatis quanta potest animi observantia ac devotione rogat, ut monitorium revocet, casset, atque similes processus contra *Reginam Navarrae* fieri inhibeat, idque tam evidenter declarat, ut singulis notorium fiat vel ad eorum notitiam perveniat, eorum quoque quos intra suos talis monitorij autores fuisse deprehendat, castigandi facultatem concedat, Cum protestatione, quod si alia remedia sequi cogantur, quam antea in similibus casibus quaesita fuerint, id sibi displicere necessitate coacto, ne in re tam justa ac rationabili ullis sumptibus ac viribus parcat, pro ut & ea impendere huic negotio statuerit, ac hanc quidem Regis juvenis sententia talis fuit, ut Seniorum, vel veteranorum potius multorum consilia tunc retardarit.

Secundo Octobris *Wilhelmus à Grumbach*, cum bonis

bonis suis ultra decennium propter noxam contra *Episcopum Wirzburgicum*, in bello *Marchionis Alberti*, aliosque confederatos, anno 52. commissam, spoliatus fuisset: nec vel amicorum precibus, vel Principumquam plurimorum intercessione, eorum restitutionem impetrare potuisset, tandem aliquid memorabile & congruum damnis acceptis audendum ratus, clanculum 600. equites, totidemque pedites mira celeritate conscribit, atque ad *Sinum* amnem certo die ac loco, adesse jubet, plerisque eorum cui militaturi essent nescientibus: Atque eos jam congregatos existimans, cum suis ex territorio *Coburgensi* progreditur, *Præpositum Ecclesie Wirzburgicæ Richardum de Keere* in monasterio *Westerwinkel*, non longè à *Valhusio* oppido sito, intercipit, ac secundo die Octobris summo mane cum copiis *Wirzburgum ad Mœnum*, qua propè Sancti Burchardi arcem præterfluit, contendit, ac quolibet equite post se peditem in equum sublevante, vadum fluminis à piscatoribus commonstratum transit, portaque quæ macellariis nomen habet occlusa, inde ad aliam quàm à piscatoribus denominarunt, progreditur, eamque, cum non usque adeò diligenter custoditam, ac vetustate debilem sciret, ferrulis ad hoc peculiariter præparatis aperit. Ea ergo patefacta, magno impetu in civitatē irruens, quatuor loca, ad quæ cives pro veteri instituto, necessario tempore concurrere norat, singulis signis equitum ac peditum occupat, ut facultas conveniendi civibus adimatur, tantumque tubarum clangorem concitat ut tota civitate perlonante, incolæ ad inusitatum sonum consternarentur, mox ipse tubicines ac aliquot equitibus & peditibus comitatus cives ex ædibus erumpere volentes, alta voce admonet, ut domi se contineant, quieti maneant, nullamque vim metuant, Canonicos ac sacerdotes, non cives peti. Si quis verò hoc negligat, hunc statim interfectum iri. Equites quoque ac pedites, qui ultra viginti quatuor horas nec cibum ceperant, nec quis descenderant, orat, ut equis usque ad meridiem insideant, nec loco assignato moveant. Id quod quamvis plerisque eorum ex itinere fessis grave esset, factum tamen ab his est. Cives quoque plerique, re improvisa, attoniti, atque eorum quæ agerentur inscii, domi se continere, duodecim exceptis, qui incendium in civitate esse existimantes, atque ex ædibus prosilientes misere interfecti fuere, inter quos portæ custos & duo institores Norici ad tabernas suas in hoc tumultu confugituri, qui postea in unum ac idem sepulchrum reconditi fuere: Ac deinde non tantum portas civitatis diligentissimo præsidio firmat, sed & cives, ut arma sibi tradant adigit, quibus suos minus instructos armat, quatuor locorum præfectis iurejurando obstrictis injungit, ne huic causæ impliceant, non enim sibi quicquam cum ipsis, sed cum Canonicis rem esse, quibus restitutionem bonorum ablatorum sibi facientibus, sit discessurus. Eo ante meridiem peracto, tum cuilibet concessum, ut quod velit hospitium occupet, tunc verò non solum monasteria virginum atque virorum in vasa, sed & Canonicorum, Sacerdotum, ac Consiliariorum Episcopi ædes occupatæ, quantaque pertulerint, dici vix poterit: Nam omnia quæ in iis inveniebantur, nullo habito discrimine, diripiebantur, cistæ occlusæ vi perfrangebantur, omnia vasa contusa inspiciebantur, lectister-

nia excutiebantur, Canonicorum ac sacerdotum famulæ gravissimorum tormentorum metu ad eorum, quæ celata scirent detectionem adigebantur, ac quæ invenirentur, aurum, argentum, cleinodia, vestimenta, instrumenta, literarum diplomata, aliaque similia hostis prædæ cedebant, quolibet se ita ditatum exultante.

Nec verò solum hæc direptio intra Canonicorum ædes constitit, sed & ad Nobilium viduarum ac virginum domicilia processit, quarum multis mundus muliebris ereptus esse fertur. Cumque in nundinis Divi Michaelis, illic more solenni celebratis, Norici institores mercimonia sua reliquissent, & ipsorum tabernæ eandem, quam Canonicorum ædes calamitatem sensere, direptæ atque ab hoste exipilatæ. Hac verò miserabili direptione durante, qui ab Episcopo absente, atque ad Noricos se recipientes, in arce relictæ erant, tormentis bellicis in hostes ejaculari non desistebant, sed frustra.

Interea verò dum civitate occupata, hostis prædæ intentus est, multi qui nomina dedissent, ac in tempore adesse nequivissent, ad portas accurrentes in urbem intromittuntur. *Grumbachius* verò, ut civibus fucum faciat, atque innuat, se cum suis non ita subito discessurum, patibulum in foro pro militari consuetudine erigit. Metatores quoque circumire curat singulis ferè ædibus nomina falsa aliorum adventurorum ascribentes, ut cives adversariorum multitudine territum offi. io maneant: id quod contigit maxime *Grumbachio*, quod civibus promississet servante. Caterum cum is metueret, ne Episcopus, quem civitate occupata ad Noricos profugisse diximus, non saltem subditos Diaceseos, sed & confederatos ad arma evocaret, eorumque auxiliis iter hosti præcluderet, quarto ejusdem mensis Canonicis, Consiliariis, ac civitatis Senatoribus indicat, ut cogitent de transactione ea nisi sequente die fiat, se non expectaturum, quoad confederatorum Episcopi auxilia veniant, sed cum suis auxiliariis Diacelin *Wirzburgicam* igni ferroque vastaturum, subditos ejus gravissime multaturum, & nullum crudelitatis genus ullibi locorum prætermitturum, ac librum de egregiis facinoribus Episcopi ejusque adhærentium scriptum quem manu tenens ipsis prælegebat, divulgaturum se esse, ut ea toti orbi patefierent. His itaque Canonici atque Consiliarii *Wirzburgici* auditis, atque hostis crudelitatem experta, nec ulla celerioris auxilij expectatione affulgente, ad id quod in extrema necessitate fieri consuevit, condescendunt, atque cum hoste gravissime id urgente hisce conditionibus, nomine Episcopi & totius Capituli ac Senioris, Septimo Octobris die transigunt.

Episcopum Seniore Decanum atque Capitulum, *Grumbachium* ratione eorum bonorum, qua Henrico Duci Brunsvicensi, in bello Marchionico ab Episcopo utenda data fuerint indemnem servare debere.

Porro, cum *Grumbachius* transactionis formulam inter se & Melchiorem Episcopum atque Capitulum *Wirzburgicum*, undecimo Junij anno quinquagesimo secundo factam, sibi reddi, bonaque in ea nominata tradidit, ac pro materia in ipsius suis casu memoris *Raspergensis*, quod suorum majorum fueris, restitutionem, ad hac quoque fructuum ex bonis spoliatis percipiendorum restitutionem ac interesse permississet. Hac tria ad irrum

Principum Archiepiscopi Moguntini Danielis, Joannis Friderici medij ducis Saxoniz & Philippi Landtgravij Hesse dijudicationem rejici, quibus inter quatuor menses locum designandi, in quo hac causa ventiletur, potestas tributa sit. Si vero in iere tempore, quemquam ipsorum mori contigerit, intra mensis spatium aliterius nominandi potestatem partibus relictam esse. Et quia Ernestus Mandelslous, & Wilhelmus de Stein indicarint, quare ratione præterito bello Marchionico damna non exigua perpeffuerint, nec Grumbachius se ab ipsis, nec hi vicissim se ab eo se jungere cogitent, ideo in hoc consensum, ut Ernesto Mandelsloo pro damnis in bello Marchionico ab Episcopis accepto, in proximis nundinis Lipsensibus novi anni, in adibus Chilianis Kuetzweil 6000. thalerorum apocha data solvantur Wilhelmo etiam de Stein pro suis damnis, 10000. thalerorum solvenda, terminis infra dictis, nimirum quinque millia futura cathedra Petri anni 1564. reliqua quinque ad annum 1565. in eadem feria eidem ad refectorem arcis Breisbachia, ex nemore Bambergerico materiam adificiis necessariam suppeditandam, arrestum pecunia Hasfurti suum relaxandum, modo quibus ipse in diacesi Wirzburgica obligatus sit satisfaciatur.

Vicissim verò Grumbachium eum suis manipularibus & copiis absque ulterioribus incendiis, direptionibus & damnis, ex civitate & diacesi Wirzburgica discedere debere, copiarum Erici Brunluicentis Ducis aliorumque auxiliorum dimissionem procurare debere, quo diacesi Wirzburgica in posterum indemnitas conservetur.

Et quo melius Grumbachius ejusque manipulares copias ex civitate ac diacesi educant, 25000. thalerorum solutionem hoc se modo promississe, nimirum ut jam statim, decem millia, & in festo futuro Cathedra Petri rursus decem millia Francofurti, reliqua quinque millia in eodem festo anni subsequenti numerentur. Omnes proinde controversias, quæ inter Diacesin Wirzburgicam, Grumbachium & ejus complices atque ministros extiterint compositas atque sopitas esse, indignationem quam Episcopus contra ipsos conceperit, sublata esse debere.

Suspectis de cade Melchioris Episcopi pientissima memoria & auxiliatoribus Marchionis Alberti pacem ac securitatem præstitam, vicissim quoque Episcopum & omnes ejus subditos, Ecclesiasticos atque polticos nulla molestia ab ipsis eorumque ministris afficiendos, sed omni securitati gaudere,

In hac pacificatione Franconicos confederatos quoque comprahensas, hac ratione Grumbachio, ejusque manipularibus propter illas præteritas actiones, quid periculi ab illo ipsorum sit metuendum.

Ex adverso quoque Franconicis confederatis à Grumbachio ejusque complicitibus vel in discessu vel alio tempore, nullam molestiam inferendam, arbitrio tamen Franconicorum relinqui, an huic pacificationi includi velint nec ne, mentem verò suam primo quoque tempore ipsos patefacere debere.

Omnes lites in Camera Imperiali, ac coram feudali Judicio Wirzburgensi, contra Grumbachium & Stainium pendentes, abolitas esse.

Si Casarea vel Regia Majestates aut quivis alius vel judicialiter, vel extra judicialiter, vel alio quovis modo contra hanc transactionem ac pacificationem quid suscipere, velent, Episcopum coram Casarea Majestate, Camera Imperiali, Fiscali ac alijs, Grumbachi-

um ejusque complices defensorum atque indemnes servaturum ac effecturum ut transactio hac confirmetur.

Richardum de Keere Præpositum wirtzburgicum, quamprimum de pretio redemptionis, cum Justo de Zewitz convenerit, statim liberum dimittendum absque ulteriori exactione. Hac servanda fide, quam fieri possit optima. Si vero his contraveniatur, Grumbachio ejusque heredibus jus esse vocandi capitulares, ac consiliarios ut se sistant, loco quocunque ipsis libuerit. Huic transactioni subscribere nomine Episcopi & Nobiles, partim Canonici, partim Consiliarii, nomine Grumbachij ipse, Ernestus Mandelslous, & Wilhelmus Steinius.

Hac ergo transactione extorta & omnium monasteriorum angulis pervestigatis, Canonicorum ædibus excussis, armisque civium dispersitis, subsequenti die Veneris qui erat nonus Octobris, Grumbachius cum suis præda onustis ex urbe discedit, atque in itinere pagis suis in fidem receptis, Mochsheim, qui pagus est Schwinfurdensium, equites, atque dimidiam peditum partem dimittit, horum cuique, qui innumeros relatus esset, duos florenos tantum solvens, ut contenti discederent, reliquis inde in arcem suam Hellingensem ductis, ibidem merita salaria numerans, qui mox per varia loca dilapsi sunt, ut unde venissent, vix sciri potuerit. Præcipui verò qui ei subsidio venerant fuere Ernestus Mandelslous, Wilhelmus Steinius, & Adam Weiss: Equitum pars maxima ex Ducatu Brunsvicensi venerat: Ac ita Grumbachius quali triumphans multorum exultatione Wirzburgico discessit; verum lætitia hujus Stratagematis magno ei constitit.

Nam Cæsar Ferdinandus, qui toto Imperij sui tempore iustitiz observantissimus fuisset, pacem coluisset, omnesque violentas actiones præ cæteris odisset, hoc facto omnibus juribus ac legibus contrario cognito, officij ratione omnia Wirzburgica acta rescindit, ac Grumbachium cum Wilhelmo Steinio, Ernesto Mandelsloe, Justo Zewitzio, Michael Feustlin, Dietricho Pichtio, tanquam præcipuis autoribus publicè proscribit, atque proscriptos in Imperio denunciatur, cujus proscriptionis poena licet aliquandiu suspensa fuerit, tandem tamen eum finem sortita est, ut Grumbachius cum quibusdam sociorum supplicio affectus fuerit.

Circiter hoc idem tempus pestis, quæ æstate in autumnum vergente incepisset, contagione serpens, Norinberge, Francofurti, Magdeburgi atque in ora maritima Danisci, Hamburgi, aliisque finitimis in locis ita sævit, ut ad 300000. hominum extincta esse grave hoc flagellum est Dei, pauci tamen eo ad vitam melioris institutionem convertuntur.

Nono Novembris Danici Duces, qui jussu Regis septem alis equitum ac viginti quatuor vexillis peditum antea tertio ejusdem ex hybernis Ellenbog fixis miro silentio, egressi fuissent, ac Suecos in obsidione Helmstadig hærentes, ab eo repulissent, dictis septem alis equitum, & duobus millibus sclopetariorum, hostes fugientes, ac intra paludes se continentes insecti atque adorti eorum ad 3000. concidunt, & præter aliquot vexilla circiter quadraginta machinas bellicas cum magna nitrati pulveris aliarumque munitionum copia iis extorquent. Virtus Comitiss Guntheri Schwarzburgici in hoc conflictu prædicatur, qui aliquoties equo in glacie collapsus deturbatus

batus, hostes ingruentes fortiter repulerit. Suecus cum triduo ante Danicas copias adventare cognovisset, simulans quasi Calmariam ad copias alias abducendas iturus esset, turpiter suos deseruit, quorum peditum triginta quinque vexilla, peditum aliorum fuere.

Quarta Decembris Concilium Tridentinum, variis decretis publicatis & editis, solutum est, cui Cardinalis Moronus primus Legatus Concilio praesidens finem iis verbis fecit: *Post gratias DEO actas, reverendissimi patres in pace.* Ab universo coetu Amen responsum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus est anno vigesimo septimo, postea quam primum a Paulo Tertio Mantuae indictum fuerat, a prima vero sessione Tridenti celebrata 18. Duravit omnino annos quinque biennium sub Paulo 3. annum sub Julio tertio biennium iterum sub Pio quarto. Universis porro Concilio decretis subscripserunt Patres, quibus ea potestas erat, 255. Hi fuere legati Cardinales quatuor, Moronus, Varmienfis, Simoneta, Navagerius: Cardinales non legati duo, Lotharingus Archiepiscopus Remensis, & Madrutius electus Tridentinus: Patriarchae tres, Hierosolymorum, Aquilejensis, Venetus, Archiepiscopi viginti quinque Episcopi 168. Abbates septem. Procuratores absentium cum legitimo mandato triginta novem, Magistri generales ordinum septem. Interfuere tantae Synodo, praeter eos qui subscripserunt, Oratores Caesaris Ferdinandi, Regum Francorum, Hispaniae, Lusitaniae, Venetorum, Helveticorum, Ducum Bavariae & Florentiae: Juris Caesarei, Pontificiique doctores, Concilio necessarii tres, Auditor rotae advocatus consistorialis, promotor: Theologi, clerici non claustrales viginti; ex quinque mendicantium ordinibus circiter septuaginta a suis magistris, variis principibus & Episcopis vel missi vel evocati. Ex ordine Praedicatorum viginti: Minorum observantium decem: eisdem conventualium Eremitarum quindecim: Carmelitarum decem servorum aliquot. Ministri Concilii praeter Commissarium & Secretarium qui Episcopatu fungebantur, fuere Scribae duo, Cursores duo, Cereemoniarum magister, Medicus depositarius, Forerius, Diaconus & subdiaconus cum cantoribus duodecim. Grandem huic Concilii celebrationi pecuniarum summam absumpsit Pontifex Pius, quippe qui menstrua ad vitae sustentationem salaria Legatis, cunctis inopia pressis Episcopis & sacerdotibus omnibusque ministris liberalissima tribuerit: Id munus antiquitus Imperatorum erat. Dum Tridenti Concilium celebratur, Cardinalis Lotharingus Romam veniens multa de concilio sententiarum magnitudine oppressus, mirum in modum optare videbatur, cum eo tractavit. Qui per eos dies gravissimis febris, catarrhi podagrae, cruciatibus & profusio laborans, animi corporisque viribus ita destitutus aliquando fuit, ut mors ejus a multis secura crederetur. Cujus rei nuncio accepto (Moroni praecipue id opus fuit) ne interregno Pontificio Concilium apertum esset, iustissimis de causis synodi finem maturarunt, & incredibili dexterritate, quum plerique Patres, Hispani praecipue, resisterent, rem confecerunt. Pontifex valido corporis robore sublevatus, Ecclesiae sacramentis, de more susceptis, triduo post convaluit. Qui concilii exitu audito, quanquam ad huc viribus debilis, patris in cubiculum evocavit, quibus adversus

valetudinis suae & concilii finis rationem reddidit, DEO gratias agens omnes ad sacrosanctas Ecclesiae sanctiones servandas, & ne quid praeter eas ab se peterent, hortatus est, celebresque pro adeo felici exitu supplicationes indixit.

Magnum in hoc Concilio inter Philip. Hisp. Regis Catholici, & Caroli Christian. Regis Galliae Oratores certamen fuit: uter alter alterum, in Sessionibus, atque publicis tum privatis actis, praecederet. Gallus antiqui moris rationem: Hispanus amplitudinem regni, Catholicaeque religionis constantiam expendi postulavit. Re itaque cum Pio 4. Pontifice maximo, per literas a suis Concilii Legatis communicata, atque tandem Romae discussa: idem Pontifex, iisdem Legatis per breve sub ex communicationis poena pro Philippo pronunciari mandavit. Hoc igitur Carolus gravissime ferens: per Oratores suo nomine, de omnibus in concilio gestis protestari iussit. Cujus protestationis formula cum scriptis extet, hic de ea plura dici non necesse est existimavimus.

DE REBUS GESTIS

Anno 1564.

MENSIS Januarii die vigesimo sexto praelium inter Moscovita ducem praecipuum, ejusdemque sororum Sniskij atque Lituanos committitur: Nam cum Moscovita Legatos Polonicos ex Moscovia infecta pace dimisisset, 40000. suorum & 30000. conductorum Tartarorum, eos e vestigio subsequitur, ut Livoniae partes Rigam versus igni ferroque vastent, iisque dux ejus atque praefectus arcis ac civitatis Polozki, Schnitzki, cum auxiliis non contemnendis ex finitimis regionibus collectis, prope Orschamarcem, Polonicam in finibus Lituaniae sitam, se vicesimo tertio Januarii conjungens, non longe ab Uli oppido sylvam occupati. Hoc ergo Nicolaus Razivill Dux Lituaniensium cognito, etsi non plura quam quindecim suorum millia secum haberet tamen DEI omnipotentis fiducia fretus, & ignominiae arcis Polozki amissae, ac insolentiae Ducis Moscovitici, Schnitzki victoria subacti Polozki elati, commodus cum eo decertandum statuit, ideoque prima luce dicto die equo descendens, suos cohortatur, ut animis ad DEUM elevatis, eum pro victoria & auxilio invocent: deinde equites suos sclopetis more Saxonico instructos, in ea sylvae parte, quam ipse occupasset, constituit, eo ergo Schnitzki conspecto, statim tormenta bellica, in Lituanienses vi maxima displodit, neminem tamen eorum laedens, tum ergo Lituanienses equites cum sagittariis suis consurgentes tanto impetu in hostes feruntur, ut carragine ipsorum rupta ac occupata, hostes statim dissipant, atque eorum circiter novem millia inter necione decedunt: deinde fugientes ad quinque miliaria infecta, quatuor millibus eorum in fuga occisis, circiter tria millia capiunt cumque hostium quam plurimum congelatum fuga transire festinarent, divinitus glacie soluta eorum plerique submersi fuere quibus praeter quinque millia currum cum carraginem capta, duo autem millia crepta fuere, suppellectile & apparatu bellico completa. Inter duces Moscoviticos primus Schnitzki in fuga Polozkum evasit, tres autem eorum in Lituania, cum ducis Razivilli potestatem vivi pervenire, nimirum Hierischiff Sanderhartz, in

hartzin, Polietzki, Wymarscheiski. Ex Lituaniensibus non ultra 20. occubuisse feruntur verum circiter octingenti gravissime vulnerati, inter quos Dominus de Schenovitz. Atque ita Lituani exiguis copiis, hostium maximis concisis, non solum patriam fortiter, a depopulationibus atrocissimi hostis defenderunt, sed & finitimis regionibus securitatem hoc anno perpererunt.

Quia verò in Lituaniæ mentionem incidimus, de qua magnam scriptorum varietatem esse constat, non alienum forte erit, breviter de ea recensere, quæ contra aliorum reprehensionem Lituaniis doctoribus maxime probentur.

Est Lituania regio Septentrionalis vicina Poloniæ, Borussia, Livoniæ, Russiæ, ac ferè Moscoviorum genti contermina, amplissimus in toto orbe Ducatus, multa enim magna Regna amplitudine loci excedit. Inde etiam nomen magni Ducatus, Lituaniæ habet. Dicta olim Italia, deinde Litalia, postremo magis crescente barbarie Lituania. Certum n. est ex annalibus, Lituanos oriundos esse ex Italis, quam historiam non abs re fuerit, paucis hic perstringere. Anno post natum D E I filium quinquagesimo sexto, crudelissimus homo Nero cum maximam tyrannidem in subditos exercuisset & nullum non tentasset scelus, ad extremum furens, impias ac sceleratissimas manus matri ac præceptori iniecit. His tristissimis spectaculis multi perterriti difficile esse putabant, ut is alienis parceret, qui contemptu religionis ac pietatis in parentes etiam grassatus fuerat. Itaque vitæ fuga consulebant. Inter ceteros quoque Neronis cognatos quidem Julius, aliorum periculo admonitus, metuit ne idem sibi eveniret, quod aliis accidisse viderat. Congregatis igitur amicis, atque aliis, qui in simili periculo versabantur, tota cum familia, ingenti opum copia ac necessario comitatu instructus, navibus revertis, patria solvit, navigaturus eo, ubi posset sine periculo vitæ, tranquille vivere. Hic venit per Oceanum ac Balticum mare in Lituaniam, quò cum apulisset naves, vidit in primis solitudinem. Postea ubi & loci ad habitandum amoenitatem & soli fertilitatem, ingentem piscium multitudinem, inauditam ferarum copiam, incredibilem mellis abundantiam perspexisset, securus jam à monstro illo non sine magno gaudio ibi consedit. Ritus Romanorum vetustos retinere. Nam ignem perpetuum, quem Romæ virgines Vestales fovebant, ipsi quoque assidue alebant. Penates suos quisque habebat & alios Diabólicos cultus patrio more observabant. Aruspici in primis dediti, quod disciplinæ genus olim apud Romanos erat usitatissimum. Sed hæc idololatria per pium Principem *Uladislaum Lagelonem, Serenissimi Principis Sigismundi Augusti Polonorum Regis proavum*, cum à Polonis ad gubernacula Regis vocatus esset, sublata est; multi tamen adhuc, et rudem rusti corum turbam, clam pristinas sedes retinent: ita difficile avitus & multis seculis confirmatus error mentibus extirpatur. Ceterum & idioma Lituaniarum olim Latinum fuit, ex plurimis ejus sermonis vocabulis apparet, ad jam Barbarorum consuetudinem, qui magis plerumque linguis offundunt tenebras, mutum esse non mirum est, cum & ipsa Lituaniæ lingua Italia Latinum sermonem, qui ei vetulus quondam fuit, præterquam

quod corrupta vocabula adhuc etiam retinet, veterem linguam penè amiserit. Naturarum etiam in Lituaniis & Italis similitudo agnoscitur potest. Intelligentes & amantes Justitiam utrique, Libertatis tuendæ causa, non laborem, non pericula defugientes, non ignavi, nec petulantes, non aliis temere bella inferentes, sed illata fortiter sustinentes & depellentes, domi magna severitate disciplinam, & pudicitiam tuentes, capaces & avidi doctrinarum, idonei etiam ad eloquentiam. Neque verò in his artibus, etsi ut parenti, Italiæ cedunt, longè Italiis postponendi sunt. Ea est omnium ingenii dotium atque virium excellentia.

Quarto Februarii anni hujus, *Deputatorum ad repentina ac improvisa Imperii negotia legati*, jussu Ferdinandi Imperatoris conveniunt, qui non solum Grumbachio cum suis proscripso, pacem publicam servari, sed & futuris motibus qui metuebantur, occurrere satagebant. Eorum itaque conventu Grumbachius cognito, qui de suo suorumque manipularum corio actum iri olfecisset, prolixum eò scriptum ad Deputatos mittit, in quo quàm paci semper studuerit, ac ealocum apud adversarios invenire nequiverit commemorat se *Electorum consilio ex Galliis cum instructissimo equitatu redeuntem obtemperasse, ac ad cohortationem ipsorum Deluarts eum spe reconciliationis ac intercessionis facta fiducia dimisisse, Augusta anno quinquagesimo nono pro concordia se instituisse, sed frustra.* Nam omni opera ac sollicitatione ejus sprete Canonicos *VVirtzburgicos* inter se jurejurando sanxisse, nullum in Collegio ferendum, vel in posterum recipiendum, qui pacem cum Grumbachio, vel reconciliationem suadeat: mandata quoque à Camera imperiali imperata, quibus paritum non sit. Se itaq; hoc cognito summa necessitate & adversariorum iniquitate compulsum, licitas ad recuperationem bonorum ablatoorum vias suscepisse: juris esse quod liceat spoliato, spoliatorum etiam armis expellere, & possessionem bonorum spoliatorum vicissim recuperare, etiamsi timor scandali subsit; jus igitur suum negligere voluisse, sed amicis ac auxiliaribus competentibus in quos 400. nobiles fuerunt, bona recuperasse, ac occasione rei contra hostes gerenda cognita usum, transactionem ab adversariis oblatam accepisse. Ac licet in casu legitima defensionis à Casarea Majestate proscripserit, tamen eam proscriptionem non subsistere, quod se aliisque consortibus non citatis esset facta extra imperium in Hungaria, Electoribus insitis, ac causa transacta, inausa per sub & obreptionem imperata. Se itaq; petere, ut status deputati, innocentia ipsius ratione habita, intercessione sua proscriptionem aboleri, ac transactionis facta formula servari apud Casaream Majestatem propter mora scandala vitanda curent. Eo verò scripto oblato atque ad *VVirtzburgicum*, qui in numero deputatorum ex imperii statuum constitutione jam antefuisset, per suos transmissos, is vigesimo sexto Februarii ei acerrime responderet, atq; initio scripta proscriptionis recepta miratus totius rei cum Grumbachio gesta statum exponit, minas proscriptionis, nisi transactio extorta servetur, exaggerat, quod Grumbachius immerito bonis spoliatus fuerit negat, eum inter præcipuos devastata dioceseseos *Herbipolensis* autores fuisse, mandata de restituendo in Camera emanata, cum clausula, in vim simplicis citationis resoluta, intercessionem principum locum merito non datum, cum à prioribus delictis non tantum non destiteris,

destiterit, sed ea atrocioribus cumulari, conjurationem Canonicorum contra Grumbachium ab eo more suo ad diffamandos eos confictam, Augusta consensum in hoc, ut sic adis Melchioris Episcopi Grumbachius se innocentem esse ostenderit, restituendum, id vero minime factum, cum non esse spoliatum, ut legitimam defensionem prætendere possit, sed tyrannice egisse, neq. spoliis absq. dolo committi: Dolum verò in eum non cadere, qui violentum grassatorem, summo Principe id mandante, iusto bello ac legitima defensione repellat & prosequatur. Mirandam bannisti atq. proscripti meriti, qui proscriptionis vires, ob nullitates nullas evadere conetur; non enim auditum, quod Princeps, qui sit lex animata in terris, ob notoria delicta, in scissis electoribus pacis publica violatores maxime inferioris conditionis banno subicere nequeat, quod conqueratur se non citatum, declaratum, in hoc ipsi considerandum, non solum bonum publicum, sed & quod princeps de potestate ordinaria possit prætmittere citationem, ubi pars non citata evidenter careat probabili defensione; hisce alia multa accumulatur, quæ huc referri minimè necesse est, cum omnia scriptis, comprehensa publicè impressa extent. Ad extremum verò rogat, ut Deputati nulla supplicationis Grumbachianæ, sed publicè necessitatis ratione habita, in consultatione sua pergant, quò publicæ pacis perturbatores coerceantur, atque legitimis modis tranquillitas in Imperio conservetur. Deputati autem re ad animum revocata, cum non solum quàm mali exempli hisce grassationibus invalescentibus res futura esset, sed & similes machinationes imminere ex propositione Cæsarea cognovissent, Executionis pacis publicæ formam emendant, & augent ac pro tranquillitate in Imperio conservanda mille quingentos equites communibus Imperii impensis sustentandos, unanimi voto in re tam periculoso statuunt.

Circiter initium mensis Aprilis Andreas Vesalius, Philosophus, ac Anatomicus toto ferrarum orbe celebratissimus, Caroli V. Imperatoris, & Philippi Regis Hispaniarum Medicus, cujus superius circa obitum Henrici secundi Gallorum Regis meminimus, Venetiis cum Malatesta Ariminensi ejus Reipub. capitaneo, in Cyprum proficiscitur. Dum verò paulò post à Venetiis Patavium amplissimo stipendio evocatus, ad suscipiendam functionem oblatam tenderet adversis ventis ad Insulam Zantium delatus, ibidem in loco silitario vitam miserrimè obit, ac ab aurifabro qui forte fortuna ad locum, ubi vitam finierat, pervenisset, ne esca bestiis fieret, sepelitur. Exemplo omnibus notando, ut vitæ nostræ incertitudinem consideremus, iram DEI fugiamus eumq. precemur, ne oculos suos à nobis avertat, sed peccata propter JESU CHRISTI filii ac unici mediatoris nostri intercessionem nobis condonet, & ex hac misera vita translatis, possessionem cœlestis domicilii, passionem & effusione sanguinis sui præparati, benignè concedat, quo cum individua Trinitate, Angelis ac Patriarchis, omnibusque sanctis, æterna beatitudine ac vita cœlesti in æternum frui atque gaudere queamus.

Decimo Aprilis Palatinus Elector Fridericus, atque Christophorus Dux Wirtembergicus, cum ante de componenda tristis controversiæ præsentis Corporis CHRISTI in cœna Domini à Theologis utrorumque longo tempore agitata consensissent,

in monasterio Maulbrunnensi, quod sex milliariibus Spira distat, atque in ditione Wirtembergica situm est conveniunt, atque colloquium adductis suis Theologis instituunt. Acquidem Elector Palatinus disceptationi hujus controversiæ adhibet ex Theologis, Michaellem Tillerum concionatorem aulicum, Petrum Boquinum Gallum, Casparum Olivianum Trevirensensem, Zachariam Ursinum, & Petrum Daithenum, ex politicis Christophorum Ehemium, & Thomam Erastum medicum, Notarium, Wilhelmum Xylandrum Græcæ Lingvæ Heidelbergæ professorem. Wirtembergicus verò ex Theologis Valentinum Vannium Abbatem Maulbrunnensem, Joannem Brentium præpositum Stutgardensem, D. Jacobum Andream, Cancellarium Tubingensem, D. Theodoricum Schnepffium professorem Tubingensem, Balisazarum Bidenbachium concionatorem aulicum; ex politicis autem Joannem Feslerum Cancellarium & Hieronymum Gerbardum Vicecancellarium. Notarium verò constituit Lucam Osiandrum concionatorem Stutgardianum. Duravit horum colloquium à decima Aprilis die, usque ad 17. ejusdem, ac Principibus ob alia negotia inde profectis, actis colloquii subscripse re nomine Electoris ex politicis, Christophorus Ehemius, ex Theologis Dillerus & Olivianus: nomine Wirtembergici ex politicis Vicecancellarius Gerbardus: ex Theologis Brentius & Jacobus Andreas: Notarius uterque utriusque nomine deputatus. De modo vel articulis disputationis scribi nihil necesse est, cum acta ab utraque parte divulgata, publicè extent.

Mensis Maji die veneris qui in 13. Calendas Junias incidit, biduo post futura die Pentecoste, vespere circiter octavam Joannes Calvinus cum ab Anno 1557. variis morbis agitatus atque doloribus cruciatus fuisset, tandem difficultate anhelitus, quam duræ vocant, Genævæ moritur, atque secunda hora pomeridiana, sequentis diei, in commune cœmeterium, cui à plano palatio nomen est, absque ulla prorsus funeris pompa & apparatu effertur: cadaver ipsum maxima civitatis pars atque frequentissima omnium ordinum turba comitata est, non defuere complures peregrini, qui quoniam ejus videnti gratia venissent, vehementer averent mortuū spectare, atque hoc valde flagitarent, sed improborum maledicentiæ & calumniis obviam iretur, citius id in ligneo loculo reconditum fuit: natus fuit Novioduni in Picardia anno 1509. 10. Julii die, ita ut in hoc mortali ævo vixerit annos quinquaginta quinque, menses undecim dies septendecim. Hujus vitam copiosè qui ei in munere docendi successit Th. Beza descripsit, ac funus multi Epitaphiis suis ornavit, qui itaque ejus historiam pleniorē desiderat, ea legat.

In feriis Pentecostes undecim navibus Danicis in portu Bornholmensi se continentibus, ac nihil minus quàm hostium adventum expectantibus, novendecim Suecicæ naves plenis velis in eas feruntur, quibus Danicæ conspectis, & hæc instruunt, atque Suecicis obviam progressæ, iis ita appropinquant, ut sclopetis res ageretur. Tanto itaque ardore certatum, ut octo Danicæ velis conversis fugam capefferent: ii ergo retrocedentibus, fit, ut navis prætoriz malus, in medio tormentorum ictu perfringeretur, quæ Jacobus Brackenhausen Danicus Navarchus vehabatur, ac cum navis moveri non posset,

Danici Navarchus in hostis potestatem veniret, cum cum aliæ duæ naves *Danica*, quarum altera *Cervæ* altera *Hællor* nominatæ erant, succurrere vellent, & hæc tanta vi repelluntur, ut de fuga cogitarent, sed celeritate hostis præventæ & ipsæ ei se dedere cogerentur. *Sueci* itaque tribus his navibus potiti, *Danicos* milites statim ex iis iussos egredi, in suas naves distribuerunt, atque ad regiam urbem *Stocholmiam* cōtendunt, quò cum appropinquarent, milites de promontorio in promontorium transvectos, initio durissima fame affligunt, ac in tertium deductos, non solum contra jura militaria, sed & jus gentium miseræ tractant: nam eò *Suecicus* cum lictore & tonsore veniens, jussu Regis eos tonderi jubet, qui dicunt, *Idanica Regem cucullis morionum delectari*; itaque *Regem Suecum* iussisse unicuique coronam monachalem fieri, ut monachorum corona, ac morionum cucullis cōjurgantur. Deinde *Stocholmiam* navibus, in quibus capti fuerant, transychuntur usque in portum, ubi verò pontonibus impositi, bini ac trini, ac tanquàm canes venatici copulari per urbem in arcem deducuntur, ubi cum contra sacramentum militare *Regi Danicæ* præstitum, *Sueco* se militare non posse affirmarent, in tres partes divisi, partim *Vesaliam*, partim *Weslram*, partim *Gripsholmum* ablegantur, ac in durissimos carceres conjecti, compedibus constringuntur ac alimentorum necessariorum denegatione ita cruciantur, ut fame plerique perierint.

Sub finem Junii *Sueci* successu prioris victoriæ elati, ac nihili pacis tractationem, *Rostochii* per imperatorem *Electores* aliosque Imperii Principes institutam facientes, rursus *Bornholmum*, ubi *Danica* ac *Lubecensis* classis convenerat, petunt, ibi ergò certamine rursus factò, *Sueci* ex nave *Magelosiata* strenuè pugnant, ut primo die ea quod nomine præ se ferret, re præstitisse videretur. Cæterum sequenti die prælio reintegrato, *Danicis* ita fortuna affulsit, ut *Magelosiata* cum alia navi ex nitrato pulvere accenso, disjecta, atque submersa cum omnibus ei impositis fuerit, salvo tamen *Navarcho Suecico Jacobo Bagen*, qui unà cum aliis quibusdam Nobilibus ac Equitibus *Suecicis*, vivus in hostium potestatem venit, ac illi quidem *Haffniam*, cæteri verò Nobiles *Lubecam* deducti fuere. Clades hæc *Suecorum* magno, & quidem ultra aliquo 100000. æstimata est. *Megalosiata* ista, tormentis bellicis, munitione, comœatu; apparatu navali, militibus, aliisque instructissima fuit: Ac ut nulli potentia cederet, à *Gustavo Rege* ædificari cepta, à filio verò *Erico* perfecta fuit, nomine inde ei lingua *Suedica* indito, quasi à potentia libera esset. Cæterum hic *DEUS* ostendit, quam stultæ & vanæ mortalium cogitationes sint, perpetua & inexpugnabilia fore cœnsentiū, quæ unico momento concidant ac pereant. Discant igitur Reges ac gubernatores, non munitionibus ac armis hominum manu factis, sed *DEI* Omnipotentis confidere, eique soli inniti. Nam ut illa ab hominibus constructa, sic facile ab iisdem dirui atque everti queant.

Mensis Julii vicesima quinta die quæ erant feriæ *Divi Jacobi Apostoli*, diem extremum *Viennæ Austriæ* clausit vigilantissimus, liberalitate, lenitate, justitia & prudentia singulari clarissimus, pacis amantissimus, ac omnibus desideratissimus, *Princeps Ferdinandus Romanorum Imperator*, obscurâ primùm

vehementius ac intestina adurente: pituita quoque tenui socia, per fauces acriter & tabidum pectus jam repente, sanguinis etiam probitate, habitudineque universa, extremo tumore indice in aquam penè conversa, diem hanc obitus ante aliquot menses sibi definisse scribitur. Nam cum vicesimo secundo Aprilis hujus anni, proximo ante *Palmarum Festum* die, manè pedes abluturus, in vertiginem, ac animi turbationem incidisset *Zithardo concionatore aulico* vix ipsum sustinente, atque se collègisset, ait vos putabatis me prorsus non rediturum? non tam cito id fieri. Certum habeo me ante *Pentecosten* è vita non migraturum, cumque eum diem & octavam post attingisset, repetiit: *SPIRITUS SANCTUS* voluit ut morerer ante Festum *Jacobi*, ut quomodo is peregrinus apud nos, ita ego infans *Hispaniarum* extra solum natale cum ipso peregriner. Ex eo tempore gravius habere cepit, medicosque sibi aliquid exhibere ferè coegit: non facturos ipsos officium si naturæ cuncta permittantur. Sæpè repetebat, se ad vitam & mortem paratum, nihil abhorere, cujus malū ac periculum sanguine *CHRISTI* exhaustum esset, ac sublatum, imò incundissimè animi promptitudinem ac voluntatem declaravit, cum adjecit: Se morti illigatum, eamque non recusare, quòd si majores ipsius mortui non essent, per numerum tot superstitum successorum, se ruricolam aut pastorem fortè, cum Imperator sit, futurum fuisse: id circò se suis loco cessurum ut dignitatem obtineat æquam, dum per Deum *Austriæ* domui liceat. Sæpè Deum precatus est ut si quos offenderit, sese patefiant: vitamque dum errorem deprecetur, ac illis detrimentum compenset, produci oravit. Ministrorum Indicem, & nomina quibus debeat, quos dignè locupletarit, quibus immerentibus spè liberorum quid largius indulserit, repetebat. Per octo & triginta annos *Turcæ* se opposuit: nulli tamen ejus causam se innopes factos queri possunt, ac si otium fuisset ditandi, quis eo uspiam potentior, amplior fuisset: cujus causa *Solymanus* septies moleste præsens venire sit coactus ad triginta & centum miliaria continua ditionem possederit. Defectus paulatim viribus, die à se definito *Jacobi*, facillimè, vi morbi, nullo gravi mortisque præsentis indicio cessit, hora post prandiolum, etiam ovo jure soluto cumulatam, inspectantibus suis, vix digresso filio *Maximiliano*, nec tum ejusmodi quicquam cogitante, & ad subitum nuncium etiam addubitante. Cujus ultima vox alto tètati somno, ac de hora querentis (cujus machinationis semper fuit amantissimus,) ad Cratonem medicum fuit, aliis absentibus omnibus adhuc: Quomodo habeo? Aperto corpore, visceribusque vacuo, in sinistro tene plurimi lapilli, atque etiam in vesica (de quibus tamen nunquam fuerat conquestus) reperti fuere. Cineres ex ejus voluntate ad dulcissimæ conjugis *Anne Reginæ Hungariæ* ossa, *Pragam* translati, atque apparatissimè funestissimæque depositi. Vixit annos sexaginta, menses novem, & aliquot dies, Imperium solus administravit annos septem conjugem habuit *Annam* *Reginam Hungariæ & Bohemiæ*, ex qua liberos quidecim sustulit, masculos quatuor *Maximilianum*, *Ferdinandum*, *Johannem*, *Carolum*, scæmellas undecim *Elizabetham* *Regi Poloniæ* *Sigismundo* nuptram, *Annam*, *Mariam*, *Magdalenam*, *Catharinā*, *Leonorā*, *Margaretā*, *Barbarā*, *Ursulam*, *Hele-*

Helenā, Joannam. Virtutes ejus, post mortē non solum à doctis Germaniæ, sed & Italiæ prædicatæ fuere, inter quos Joannes Baptista Pigna Alphonsi Ferrariensis Ducis Secretarius, & Joannes Baptista Adrianus Florentinus, in præsentia suorum ducum, ejus funus orationibus elegantissimis ornarunt. Inter Hungaros verò Franciscus Forgatz Episcopus Vardiensis, Joannes Sambucus Medicinæ Doctor, & Martinus Berzevicæus. Porro Ferdinando rebus humanis exempto, Maximilianus Cæsar in Imperio Boemiæ regno, & Austriæ principatu successit. Tirolis comitatus, cum Brisgoia & Alsatia &c. Ferdinando, Provinciæ Stiria, Carniola, Charinthia, Carolo cessere.

Hoc eodem anno ac die Jacobo sacro in diocesi Saltzburgenſi in valle Raurisia circiter horam nonā noctis, nubes ignea magno fulgore ac tonitru fracta in montem qui Berencogelus dicitur, decidit, à qua fluviolus quidam capris denominatus, ita crevit, ut ingentia saxa loco mota volverit, & in pago quodam Luca ultra 100. homines submerserit ac 30. ædes dirutas impetu suo avexerit. Talia signa effusam Dei iram haud dubie testantur, contra peccata nostra, ea tamen non agnoscimus, sed quasi occæcati in dies ea accumulamus, ut mirum non sit, si Deus irritatus, nos virga sua ferrea visitet.

Circiter hoc idem tempus, ne Suecia solum bellis occuparetur, sed tristibus lata miscerentur, Christophorus Marchio Badensis, ducta Regis Sueciæ Gustavi filia Ceciliiæ Erici Regis sorore germana, in uxorem, nuptias Stocholmiæ celebrat, eamque autumno sequente per Borussia ac Marchioni ad suos traducit.

Augusti die tricesimo D. Sabina Comes Palatina ad Rhenum superioris & inferioris Baviariæ Dux, quæ Ulrico Duci Wirtembergensi ex consilio Maximiliani Cæsaris nupta, illi Christophorum filium peperit, extremum vitæ pensum Nirtingæ absolvit, cum finem sortita, quem divus Augustinus quodam in loco sibi à Domino concedi petiit nimirum somno eam excipiente cum requie, requie cum securitate, securitate cum æternitate. Nam cum tertio Calend. Septemb. ante horam matutinam in ædes arcis Nirtingensis inferioris descendisset ac inspexisset, quæ ministri pararent ad iter, quod instituerat, & quædam illis mandasset, ubi iterum ascenderet, de infirmitate quæri cœpit, & sedere se atque quiescere velle dixit, & ita placidè confedit, ac invalescente vi morbi paulatim & sensim inter manus suorum domesticorum collabescere, & subsidere toto corpore cœpit: quod cernentes illi, & ultimum hujus miseræ vitæ diem instare rati, mox accersunt, ut erant jussi, pastorem Nirtingensem, virum imprimis doctum & pium: quo adveniente, interrogata à nobili matrona: an ex illo verbum Dei & consolationes divinas audire vellet: respondit se percipere. Cum verò ille ultra horam ad fidē in CHRISTUM constantem & patientiam Christianam adhortatus illam esset, cumque illa summa cum attentione audivisset, & ad omnia interrogata planè & dilucidè, sed breviter, respondisset, & adfirmasset se libenter ac prompto animo Domino vocanti se obtemperaturam, dormire se velle tandem dixit: Ergo ad horam ferè primam ita suaviter & placidè dormivit, ut quotquot aessent, optimam iterum, diuturnioris

ipsius vitæ spem conciperent, donec tandem levissimo motu corporis vix animadvertentibus illis, absque ullo dolore, quantum cerni potuit animam CHRISTO suo redderet. Postquam autem rumor de obitu ejus Nirtingæ percrebuisse, tantus & tam acerbus oppidum tantum invasisse luctus, ut in singulis ædibus mortuum jacere credidisses. Quam enim vivam propter summam pietatem & maxima beneficia ardentissime dilexerant, non poterant non dolere sibi ademptam, non Dominam & principem, sed matrem charissimam. Nam non solum pietas ejus, sed & beneficentia erga pauperes multis probata fuit. Id quod alia exempla testantur, tum verò hoc. Etenim hoc audivisset à Waiblingensibus, à quo oppido Gibilinis bellicosissimis quondam principibus, arbitror, nomen factum, ptochotropheum non esse, mille nummos aureos, ad novi, ut vocant, hospitalis extructionem contulit. Et ut liberalior & benignior in pauperes esse posset, omnem luxum aulicum, omnesque sumptus non necessarios sustulit. Itaque de redditibus suis annuis, qui fuerunt satis amplii, vix quartam partem in suos & aulæ usus contulit: reliquum universum vel in pauperes distribuit, vel iis quos liberalitate sua dignos judicabat, donavit. Neque enim sibi in hoc seculo colligebat thesauros: sed illos juxta, præceptum Servatoris, per manum pauperum in cœlos præmittebat. Et cum semineum genus ferè ad rem soleat esse attentius, senes quoque propter imbecillitatem plerumque efficiantur avariores, ipsius liberalitas in dies magis magisque cum ætate ad extremum usque vitæ diem crescebat. Sæpe enim dicere solebat, nullos se hic relicturam thesauros, nisi quos vel apud pauperes, vel bene meritos & fideles ministros deposuisset. Itaque cum funus ejus summo mane propter itineris longinquitatem efferretur, vix tamen ulla domus fuit Nirtingæ, ex quo non aliqui illud flentes & lugentes comitarentur, atque ægrè & maximo cum dolore animi à funere avellerentur. Ita igitur funus illud Tubingam deducente filio Principe, cum omnibus suis Nobilibus & Proceribus, Conjuge & liberis charissimis prodeunte obviam tota schola & oppido Tubinga, quarto Id. Sep. cum maxima solennitatis humeris Nobilium in templum deportatum atque ad Duces & Comites Wirtemberg quondam Illustris, & præstantis, Principes & Heroes reconditum est, inde in extremo Judicio Domino & Salutatori JESU CHRISTO judici vivorum & mortuorum obviam proditurum, & deposita mortalitate in gloria æterna victurum.

Septembris die sexta arx munitissima Pevoldi Velez subdominio Turcarum ad Africæ oram inter abruptissimas petras sita, & mari undique septa à Garzia Toletano regis Hispaniarum triremium & maris dūce ad reprimeudas Turcicorum piratarum qui inde frequenter mari infestabant incursiones, obfessa ac validis tormentorum ictibus verberata Turcis, præter omnium expectationem inde aufugientibus, in Hispanorum potestatem venit, Duce & toto exercitu fatente à Deo exercituum hostibus terrorem immisum, ut ex ea arce turpiter discederent, quæ vix multo tempore & sanguine obtineri potuisset. Huic ergo arci fortissimo præsidio contra barbarorum incursiones imposito, Garzias ad suos rediit.

Decembris die decimosexto *Adolphus Dux Hol-*
satie cum desponsata sibi *Christina Philippi Hassia*
Landgravii filia insigni pompa nuptias *Gottorpi* du-
catu Slesvicensis oppido celebrat. Hanc Land-
gravii filiam *Ericus Rex Suecia* bello inter se & Da-
 nuum exorto ambierat, quo sibi auxilia in Germania
 contra Daniz Regem compareret, nec denegatam
 fuisse constat. At *Landgravius* detectis abomi-

nandis *Susci* consiliis, interea *Reginam Anglia El-*
zabetham ad nuptias secum ineundas literis sollici-
 tantis; atque prætectu matrimonii cum filia sua in-
 digna Rege molientis ejus affinitate sano consilio
 repudiata *Adolpho* *Holsatiensi*, cujus Heroicum
 animum à teneris annis cognovisset,
 eam in matrimonium
 tradit.

RERUM GESTARUM, SUB FERDINANDO I.
 IMPERATORE, FINIS.

